МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених

3 червня 2022 року

Одеса
Фенікс
2022

УДК 355.271](477) : 316.4
У 453

Друкується за наказом ректора
Національного університету «Одеська юридична академія» В. Є. Загороднього
(наказ № 713-86 від 12 травня 2022 року)

Редактори:

Головний редактор – перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор **Мінас Рамзесович Аракелян**;

відповідальний редактор – голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права **Катерина Іванівна Спасова**

Укладачі:

Батан Юрій Дмитрович – заступник голови ради молодих вчених;

Кучерявенко Вікторія Сергіївна – голова ради молодих вчених;

Бондарчук Леся Станіславівна – голова студентського наукового товариства;

Бабій Світлана Володимирівна – аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності;

Прилуцька Аліна Вікторівна – аспірантка кафедри господарського права та процесу;

Радковська Ірина Сергіївна – аспірантка кафедри кримінального права;

Савон Катерина Володимирівна – аспірантка кафедри політичних теорій.

Матеріали подано в авторській редакції.
Повну відповідальність за достовірність і якість матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

У 453 **Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку** : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) / уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л.С. Бондарчук та ін. ; за ред. М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової. – Одеса : Фенікс, 2022. – 684 с

ISBN 978-966-928-833-2

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2022
© Наукове товариство молодих вчених, аспірантів та студентів, 2022

ISBN 978-966-928-833-2

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1
РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Смазнова Ірина Сергіївна, Котовська Анастасія Вікторівна
ОСМИСЛЕННЯ АГНОТОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ СУЧАСНОЇ ПРОПАГАНДИ 20

Боброва Тетяна Анатоліївна
«НЕГАТИВНА» ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 23

Булгару Вікторія Миколаївна
ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ. 26

Духневич Анастасія Андріївна
СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗІ СТОРОНИ УТИЛІТАРИЗМУ ((ДЖЕРЕМІ БЕНТАМ, ДЖОН СТЮАРТ МІЛЛЬ) «КОРОЛЕВА ПРОТИ ДАДЛІ И СТІВЕНСА»)) 29

Дядюк Катерина Олегівна
СВОБОДА В ОНТОЛОГІЇ Ж.-П. САРТРА. 33

Козакевич Анна Іванівна
КОНФЛІКТ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ. 36

Куліченко Аліна Василівна
СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. 39

Левшина Єлизавета Євгеніївна
ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ ПРАВЛІННЯ У 21 СТОЛІТТІ 42

Манів Надія Романівна

Пацюрківська Вікторія Сергіївна
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ МЕТИ ТА ЗАСОБІВ У ЕТИЦІ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В ПРАКТИЦІ АДВОКАТА 49

Тітенко Руслана Русланівна
ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА УКРАЇНИ 53
ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СКЛАДНИК КОНЦЕПЦІЇ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ 57

СЕКЦІЯ 2
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Громлюк Аліна Віталіївна
ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ 60

Димов Кирило Борисович
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ . . 63

Koshlichenko Anastasiia, Dehtyareva Ruslana
PERFIDIOUS ACTS DURING AN ARMED CONFLICT ON THE TERRITORY OF UKRAINE 67

Білець Лілія Миколаївна, Бугаєнко Каріна Вікторівна
ВПЛИВ РІШЕННЯ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ ПО СПРАВІ «ЛУБІКОН-ЛЕЙК» НА УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН 70

Бойко Ніна Олександрівна, Коваль Вікторія Миколаївна
СПРАВА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН «УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ» В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНИ ТА РФ 74

Бугаєнко Каріна Вікторівна
ІНТЕГРАЦІЙНІСТЬ ЯК ПРИМІТНА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 78

Гаєва Катерина Ярославівна, Ходорковська Олександра Андріївна
ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЗАХИСТУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ 82

Дзюбан Дарина Олександрівна, Булавенко Павло Ігорович
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПРАВИ «УКРАЇНА ПРОТИ РФ» СТОСОВНО ПРАВ ПРИБЕРЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ В ЧОРНОМУ І АЗОВСЬКОМУ МОРЯХ ТА У КЕРЧЕНСЬКІЙ ПРОТОЦІ 85

Ковбаснюк Олександра Романівна
ПРАВОВА ДОКТРИНА САВІНЬЇ: МЕТОД ВИБОРУ ПРАВА У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ ПРАВОВИМИ ТЕОРІЯМИ 88

Коломієць Анна Юріївна, Заболотна Діана В'ячеславівна
РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ 91

Костилєва Юлія Володимирівна
КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА . . . 95

Тодощак Олена Олегівна, Совач Іванна Олександрівна
ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР (2009 Р.) ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ . 97

Марієнко Артем Олегович, Тимченко Юрій Володимирович
ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ 101

Пономарчук Вікторія Ігорівна
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ 104

Рудецька Поліна Андріївна
ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНИХ ВТОРГНЕНЬ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ 107

Федаш Вікторія Сергіївна
ГЕНОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ . . . 111

Яковець Дар'я Миколаївна, Юраш Катерина Анатоліївна
РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В УКРАЇНІ 114

СЕКЦІЯ 3
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, МИТНОГО ПРАВА

Сурілова Анастасія Олегівна
ВПРОВАДЖЕННЯ Е-ТТН В УКРАЇНІ 117

Назарко Артем Аркадійович
ТРАДИЦІЇ У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ: ОПЕРАЦІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ 120

Новак Анастасія Олександрівна
РІШЕННЯ ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ 123

Андрущак Наталія Олексіївна
ПРОБЛЕМАТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ЗАБОРОН, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ 126

Бондаренко Вікторія Сергіївна
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У СФЕРІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ПЕРСПЕКТИВА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ 129

Колісник Анастасія Сергіївна, Рейман Каріна Володимирівна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 132

Соловей Анна Олегівна
ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ: ПІДСТАВИ ВИЗНАЧЕННЯ 135

Шадріна Дарія Андріївна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ПРОЦЕДУРНИЙ АСПЕКТ 138

СЕКЦІЯ 4
ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Альмужна Анна Сергіївна
КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 142

Биба Ніколетта Маріанівна
РОЛЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 146

Бокало Анастасія Володимирівна
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ В РОБОТІ ПРОКУРОРА 149

Волчкова Аделія Андріївна
СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ. 152

Грабар Аліна Володимирівна
ЕТИКА АДВОКАТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 155

Довгонос Іванна Юріївна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 158

Загнітко Анна Валентинівна
ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В УКРАЇНІ 162

Книга Єлизавета Юріївна
КОНФЛІКТ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ АДВОКАТА. 165

Куліченко Аліна Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НОТАРІУСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 168

Лапоха Владислава Вадимівна
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУР З НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ У ВІЙСЬКОВІЙ ТА ОБОРОННІЙ СФЕРІ . 171

Перехрестюк Діана Юріївна
ПРОБЛЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 174

Попадіна Юлія Юріївна
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 176

Серикова Анастасія Олександрівна
АДВОКАТСЬКА ЕТИКА: СУЧАСНІ ПИТАННЯ 179

Сиротюк Тетяна Сергіївна
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 182

Шиманська Аліна Володимирівна
ПРИНЦИП КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У РОБОТІ АДВОКАТА 184

СЕКЦІЯ 5
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Кучерявенко Вікторія Сергіївна
ЗАБОРОНА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПОРУШЕНИХ В ЗМІ. 188

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
ЕСКІЗ МАРКИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 191

Допіра Анастасія Володимирівна
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА СІМЕЙНОМУ ПРАВІ 194

Колдуба Зоряна Олександрівна
ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ ОХОРОНИ МАЙНОВИХ ПРАВ КОЖНОГО З ПОДРУЖЖЯ 196

Колесник Ірина Платонівна, Єрофеєва Ольга Сергіївна
СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 199

Колеснікова Тетяна Олександрівна
ПРОБЛЕМАТИКА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НА ПРИКЛАДІ СКІФСЬКОГО ЗОЛОТА. 202

Лапоха Владислава Вадимівна
ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 204

Мельник Тетяна Вікторівна, Колодій Надія Анатоліївна
КРЕДИТНІ ДОГОВОРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. 207

Мельник Вікторія Сергіївна
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ 210

Чечельницька Валерія Станіславівна, Робейко Софія Анатоліївна
ВИПЛАТА АЛІМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 213

Семененко Крістіна Анатоліївна
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 215

Шевчук Ірина Олегівна
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 218

Шенькарук Поліна Олександрівна
ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 221

Якименко Діана Вікторівна
ВИКОРИСТАННЯ «СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ»: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ 224

Байталюк Дарія Русланівна
ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМКІВ КРАУДФАНДИНГУ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАСАДИ ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 226

СЕКЦІЯ 6
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Заверюха Марина Михайлівна
ЩОДО СТВОРЕННЯ ОХОРОННИХ ЗОН ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ У ЛІСАХ УКРАЇНИ 230

Невзоров Олег Володимирович
ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ 232

Варава Владислав Вадимович
ІНТЕРНЕТ ЗМІ, ЯК УЧАСНИКИ АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 237

Линюк Андрій Ігорович
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЯМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 240

Олексюк Катерина Сергіївна
ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 244

Шиманська Аліна Володимирівна
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ 246

СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Гончарук Анастасія Сергіївна
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 250

Привиденцев Олександр Геннадійович
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 253

Анисимова Олександра Андріївна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 256

Бабенко Іоанна Вікторівна, Гайда Анна Дмитрівна
ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 259

Бабій Крістіна Вадимівна
МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ 262

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
АКТУАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ У СЕРЕДОВИЩІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 265

Булацевська Яна Вадимівна
СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСІБ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ 268

Говоруха Юлія Сергіївна
СПІЛЬНІ ЧИ ІНДИВІДУАЛЬНІ БЕСІДИ: КОРИСНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ 271

Голованьова Катерина Сергіївна
ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЕСТОПЕЛЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ . . 273

Гончарова Анастасія В'ячеславівна
ОСНОВНІ ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПОВЕДІНКИ МЕДІАТОРА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 277

Гореванова Юлія Денисівна
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 279

Долгова Валерія Іллівна
ДІЇ СУДІ З ПІДГОТОВКИ СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ 282

Кармолін Лев Маркович
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ 286

Корман Олександра Сергіївна
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІАТОРА 289

Кула Анна Станіславівна
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОНЛАЙН – МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ. 291

Левандовська Ірина Юріївна
МЕДІАЦІЯ ЯК ГНУЧКИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ 295

Ліщук Софія Олександрівна
МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИРІШЕННЯ БІЗНЕС-КОНФЛІКТІВ 298

Лоншакова Валерія Сергіївна
СКЛАДНОЩІ ДОКАЗУВАННЯ НАЯВНОСТІ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ 301

Недипіч Микита Павлович
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА У СФЕРІ МЕДІАЦІЇ 304

Онищенко Віолетта Віталіївна
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 307

Остапенко Артур Сергійович
МЕДІАЦІЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТІВ 310

Пазюн Анна Юріївна
МЕДІАЦІЯ В ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРАХ 313

Рубан Катерина Олександрівна
ДОСТОВІРНІСТЬ І ДОСТАТНІСТЬ ЯК ОЗНАКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЯКІСНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР. . . 316

Руснак Софія Василівна
РІШЕННЯ ТРЕТЕСЬКОГО СУДУ ТА ЙОГО ПРАВОВА ПРИРОДА 318

Самойлова Олена Сергіївна
ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПЕРЕВАГИ. 321

Скалецька Вікторія Вадимівна
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОМ 324

Соловей Вікторія Вікторівна
МЕДІАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 327

Яцута Яна Миколаївна
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 330

СЕКЦІЯ 8
ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Бабалунга Олесь Михайлович
МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 334

Бур'ян Ярослава Павлівна
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ 337

Гутникова Олександра Сергіївна, Ротар Вікторія Ігорівна
УЧАСТЬ У СУДОВИХ ЗАСІДАННЯХ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 340

Замостенчук Анастасія Олександрівна
КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЧАСТИНА МЕХАНІЗМУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ 343

Онишко Ірина Іванівна
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ НА КОРПОРАТИВНІ СПОРИ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ). 346

Перова Ольга Андріївна
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 350

Регулян Олена Сергіївна
МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ 352

Лизун Тетяна Василівна, Стащук Ангеліна Юріївна
ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 356

Якименко Діана Вікторівна, Колдуба Зоряна Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ. 359

СЕКЦІЯ 9
СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бориченко Катерина Валеріївна
ЩОДО ПІДСТАВИ ОТРИМАННЯ ГРОШОВИХ ВИПЛАТ У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. 362

Корнілова Олеся Володимирівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАБІЛІТАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 365

Гудзь Анна Олександрівна

Лященко Оксана Олександрівна
ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ. 368

Галузінський Назар Олександрович
ПРАВОПОНОВЛЮЮЧІ САНКЦІЇ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 371

Кіліміченко Анна Олегівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ЙОГО ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 374

Краснова Анастасія Валеріївна
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 376

Кубатко-Писаренко Юлія Володимирівна
ПРОФСПІЛКИ, ЇХ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ПРЕДСТАВНИКИ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 379

Луцик Володимир Борисович
ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 382

Онуфрієнко Дар'я Віталіївна
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 385

Опара Наталія Геннадіївна
ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 388

Старюк Катерина Анатоліївна
ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ АКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ 391

Ступакова Інна Гаврилівна
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ЗАХИСТ СВОЇХ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ . . 394

Тішко Дмитро Анатолійович
ЩОДО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 396

Тодоріка Костянтин Володимирович
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ, АНТИРЕТРОВІРУСНОЮ ТЕРАПІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 399

Точило Катерина Сергіївна
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 402

Атауш Анастасія Євгенівна
ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З МОЛОДИМИ СПЕЦІАЛІСТАМИ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ . . 406

Бевза Катерина Вікторівна
НЕТИПОВА ЗАЙНЯТІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ 410

Бень Ангеліна Олександрівна
ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 413

Березюк Юлія Сергіївна
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МОТИВАЦІЮ ПРАЦІВНИКІВ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ 416

Бовкун Дар'я Анатоліївна, Комарова Діана Олексіївна
ЩОДО ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ: АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА 419

Бондаренко Анастасія Ігорівна
ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА 423

Варава Владислав Вадимович, Богданова Дар'я Сергіївна
ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ 427

Главацька Тетяна Віталіївна
ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ 429

Глуган Владислава Сергіївна
ОКРЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ В СИСТЕМІ СТАНДАРТІВ ПРАЦІ МОРЯКІВ: КОНВЕНЦІЯ МОП ТА ЦИРКУЛЯРНИЙ ЛИСТ (РЕКОМЕНДАЦІЇ) ДЛЯ МОРЯКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 432

Караманиць Дар'я Віталіївна
ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ В УКРАЇНІ 435

Караманиць Дар'я Віталіївна
СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ АСПЕКТИ. 437

Король Андрій Сергійович
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ 440

Костилєва Ірина Володимирівна
ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКЦІЙ ПРАЦІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ І ГІГІЄНИ ПРАЦІ. 442

Ландейс Альберт Олександрович
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ 445

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна
АКТУАЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ДЛЯ УКРАЇНИ. 448

Лупеко Дар'я Дмитрівна
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 451

Мелешко Анастасія Олександрівна
ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ УКЛАДЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ: АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА 456

Місюра Аліна Олексіївна
ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ. 460

Місюра Аліна Олексіївна
ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА УГОДОЮ СТОРІН 462

Музичук Юлія Віталіївна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІДСУТНІХ НА РОБОТІ У ПЕРІОД ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ 464

Татусько Дар'я Юріївна
УМОВИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. 467

Ткаченко Анастасія Сергіївна
НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК НА ВИРОБНИЦТВІ 471

Чайка Алла Валеріївна
ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ОСІБ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ. . . . 475

Швець Микола Миколайович
ВИДИ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ 479

СЕКЦІЯ 10
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Мирошниченко Наталія Анатоліївна, Басалюк Наталія Василівна
НЕПОВНОЛІТНІ І МОЛОДІ ДЕЛІКВЕНТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ 484

Гупалюк Аліна Сергіївна
ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ МЕТИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ТА ЇЇ ВІДНОШЕННЯ ДО ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ 488

Кривда Людмила Русланівна
ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА МІСЦІ ПОДІЇ 491

Люшенко Тетяна Олександрівна
СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ . . 494

Малишева Марина Валеріївна
КВАЛІФІКАЦІЯ МАРОДЕРСТВА ЯК ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ІНШІ ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНІ ДІЯННЯ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 497

Бондаренко Вікторія Сергіївна
ТЕНДЕНЦІЇ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 501

Голуб Анастасія Сергіївна
ВИЗНАННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ПРОТИПРАВНОСТІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 504

Соловей Анна Олегівна
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 507

СЕКЦІЯ 11
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Волошина Владлена Костянтинівна, Скрипник Дар'я Олександрівна
МЕТОДИЧНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНА ДОПОМОГА ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 511

Кикоть Артем Володимирович
ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 513

Насінник Микола Миколайович
НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ 517

Широбокова Лілія Олександрівна
ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У ПИТАННЯХ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ 521

Булацевська Яна Вадимівна
ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 525

Голованьова Катерина Сергіївна
НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 529

Горбенко Анна Максимівна, Деревйова Вікторія Сергіївна
ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 532

Колодій Надія Анатоліївна, Мельник Тетяна Вікторівна
СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 535

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
«ДЕЛЕГУВАННЯ» ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ КЕРІВНИКАМ ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ. 538

Кучерук Юлія Вікторівна
ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 542

Огир Діана Віталіївна
АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ. 544

Скалецька Вікторія Вадимівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВЕРНЕННЯ ЗАСТАВИ НА КОРИСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ 547

Ребриста Поліна Андріївна, Середюк Микола Святославович
ОГЛЯД ТА ЙОГО ВИДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ 550

Черненко Аріна Павлівна
ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ 554

Чибукова Олександра Володимирівна
ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 558

СЕКЦІЯ 12
СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРЗАХИСТУ

Желясков Артур Олександрович, Чемізова Віталія Вадимівна
ЗНАЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС 562

Лопаєв Дмитро Валерійович
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ 565

Сопільняк Карина Олександрівна
ПИТАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 567

СЕКЦІЯ 13
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Альмужна Анна Сергіївна
СВІТОВИЙ РИНОК НАФТОПРОДУКТІВ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 571

Волчкова Аделія Андріївна
ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОРЯКІВ..... 574

Горобець Олег Юрійович
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 577

Горпинич Анна Юріївна
СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ФІРМИ: РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ 580

Далакова Марина Михайлівна
АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПІДПРИЄМСТВІ..... 582

Жеребчук Марія Богданівна
АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 586

Кобилян Анна Данівна
СПІВВІДНОШЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ..... 589

Кріжановська Анастасія Олексіївна
КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В МІЖНАРОДНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ... 591

Кузнєцова Аріна Георгіївна
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 595

Куліченко Аліна Василівна
ОСНОВНІ ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 600

Петрова Поліна Олегівна
СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ 602

Станіслава Валерія Євгеніївна
РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ . 606

Хомиженко Євгеній Сергійович
БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. 608

СЕКЦІЯ 14
ЛІНГВІСТИКА ПРАВА ТА ЗМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виговська Марія Андріївна
ПРОСУВАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСУ З ТРЕЙДИНГУ ELRMCF TEA (М. ОДЕСА): СТВОРЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ 611

Дмитрук Діана Олександрівна
СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТАРГЕТИНГОВОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА ПРИКЛАДІ СТУДІЇ КУЛЬОК HELIUM (ОДЕСА) 614

Лебединська Єлизавета Сергіївна
СТВОРЕННЯ РЕКЛАМНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ СТУДІЇ HELIUM НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ EVENT-МАРКЕТИНГУ (М. ОДЕСА) 618

СЕКЦІЯ 15
ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Прохоренко Аліна Марленівна
БЛОГОСФЕРА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 622

Савон Катерина Володимирівна
МЕДІА-ДИСКУРС ЯК АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ 624

Таркін Василь Павлович
ОКРЕМІ АСПЕКТИ УСПІШНОЇ ПРОПАГАНДИ У ПОГЛЯДАХ С. П. ЧАХОТИНА 626

Гресько Богдана Юріївна
ФУТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 630

Сиротюк Тетяна Сергіївна
СУЧАСНА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ 632

СЕКЦІЯ 16
СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аль-Зубейді Рагед Самір, Нагорняк Ольга Анатоліївна
БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ У ШКОЛІ 635

Гелета Еміль Вадимович
ФЕНОМЕН ЗБРОЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ 638

Коновальчук Тетяна Анатоліївна
ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ У СУЧАСНОСТІ МОЛОДІ ТА СУСПІЛЬСТВА 641

Папінян Вікторія Валентинівна
ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ ПСИХОЛОГА: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ. 644

Рибіна Вікторія Вадимівна
ФАКТОРИ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ . . . 648

Сєра Ольга Вікторівна
МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПОНЯТТЯ «ТУРИЗМ» У СИСТЕМІ КАТЕГОРІЙ СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ 651

Стасішина Аліна Станіславівна
ДЕТЕРМІНАНТИ БУЛІНГОВОЇ ПОВЕДІНКИ 654

Ступачинська Катерина Олександрівна
ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС ФЕМІНІЗМУ ЯК ПОЧАТОК РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 658

Таргоніна Марія Максимівна
ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ 661

СЕКЦІЯ 17
ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Короход Ясміна Джанівна
ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ У КІБЕРПРОСТОРІ 663

Вільгемська Сніжана Юріївна
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАВООХОРОНЦЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРИМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ 665

Ґрюнауер Ельга Анастасія Олексіївна, Мороз Катерина Миколаївна, Мельникова Марина Владиславівна
РОЛЬ ІНТЕРНЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ 669

Ґрюнауер Ельга Анастасія Олексіївна, Виниченко Олена Сергіївна
РОЛЬ МУЗИКИ У ЕМОЦІЙНІЙ РЕГУЛЯЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ 672

Кондратенко Аліса Олексіївна
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, ЯК РЕАКЦІЯ ПСИХІКИ НА БОЙОВІ ДІЇ 675

Коновальчук Тетяна Анатоліївна
ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ 678

Мунтян Валентина Марчелівна
ПСИХОЛОГІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В КІБЕРПРОСТОРІ 680

СЕКЦІЯ 1

РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Смазнова Ірина Сергіївна
д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри філософії
Котовська Анастасія Вікторівна
аспірантка 1-го року навчання
Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСМИСЛЕННЯ АГНОТОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ СУЧАСНОЇ ПРОПАГАНДИ

У лютому 2022 року Російська Федерація на чолі з В. Путіним оголосила проведення «спеціальної військової операції» на території суверенної держави Україна. Цілями та завданнями якої стали міфічні «денацифікація та демілітарізація» держави. На здивування українського та міжнародного співтовариства російське суспільство масово підтримало її проведення.

Незважаючи на велику кількість задокументованих фактів військових злочинів та вбивств за даними соцопитувань на 5-15 березня більші ніж 60% громадян вважають проведення «спецоперації» доцільним та підтримують її проведення. Безперечно, опубліковані дані можуть бути сфальсифіковано, бо замовником проведення соцопитувань виступали адміністрація президента РФ або проводились підпорядкованими кремлю Фондом «Суспільна думка», але й за даними опитуваннями незалежної групи соціологів кількість осіб що підтримують війну в України сягає близько 55%.

Все це, на нашу думку, є результатом свідомих дій російського режиму з дезорієнтації населення. Подібними явищами та процесами й займається агнотологія.

Агнотологія (від грецького «agnōsis» – «незнання», плюс суфікс «-logy» (науку, наука)) – наука, що займається дослідженням свідомих дій з дезорієнтації та введенню в оману людей. Як правило, подібні дії націлені на продаж продукту або на отримання будь-якої вигоди.

Агнотологія – неологізм, що був введений професором Стенфордського університету, фахівцем з історії науки та технологій Робертом Нілом Проктором у 1995 році у своїй книзі «Війна проти раку: Як політика формує наше знання і незнання про рак» [3].

Хоча агнотологія сягає своїм корінням в золотий вік тютюнової промисловості, в наші дні вивчення методів поширення невігластва стає все більш актуальним. Міфологізація використовується для об'єднання соціуму та маніпуляції ним у певних інтересах. Зокрема, цьому сприяє криза раціоналізму, нездатність людини до критичного мислення та в цілому недостатній інтелектуальний рівень розвитку населення.

Якщо розглядати графік осіб, що брали участь у соцопитуваннях щодо підтримки війни в Україні російським суспільством, стає зрозумілим, що рівень підтримки прямо пропорційний віку осіб. Так у дослідженні редакції «Медуза» на основі даних всеросійського центру дослідження суспільної думки: «Основна соціально-демографічна характеристика, що визначає ставлення до військових дій в Україні, – це вік. Серед людей старших 70 років дев'ять із десяти швидше підтримують «спеціальну військову операцію». Серед тих, кому немає 30, близько половини виступають проти, а з тих, хто залишився, багато хто «не змогли відповісти» на запитання» [1].

Наразі великого значення у інформаційному просторі надається розробці та розповсюдження так званих «фейків». За класичним визначенням, фейк – це підробна або фальшива інформація, що поширюється у медіа просторі. У теперішньому своєму розумінні фейк є результатом розвитку такого медійного явища, як «газетна качка» [4].

На жаль, більшість осіб старшого покоління немає можливості перевірити певні факти що наводяться у ЗМІ через цифрову неграмотність, а часом й через відсутність доступу до мережі інтернет або технічних засобів, таких як комп'ютер або смартфон. Ще одним фактором, який погіршує стан цієї вікової групи,є й відсутність навичок критичного мислення. Проведені ще у 80-х роках XX ст. експерименти продемонстрували, що переважна більшість учнів шкіл та студентів педагогічних вузів (понад 80 %) не володіє такими логічними операціями мислення, як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння [2, с. 73].

Вищевикладене не означає, що «вірою у фейки» відрізняються лише особи старшого покоління, серед молодих людей також є бага-

то прибіжників нав'язаною ідеології та впевненості у доброчинності дій тієї чи іншої соціальної, економічної або політичної партії. Таким прикладом можно навести суспільство Північної Кореї або КНДР. Невіглавство суспільних мас культивуються роками та забезпечуються великим механізмом до яких може входити багато окремих інституцій.

Психологічний розрив поколінь в інформаційному суспільстві, нездатність самостійно аналізувати та перевіряти факти виступає нині як нова глобальна проблема розвитку цивілізації, що стала причиною виникнення нової глобальної загрози і є результатом впливу процесу інформатизації суспільств. Можливим виходом із цієї ситуації є розробка спеціальних навчальних програм, курсів та дисциплін з надання інформації щодо правильної верифікації даних, розвитку критичного мислення, основ логіки та цифрової грамотності, що можно віднести до створення нової галузі науки та дисципліни для викладання – агнотологія.

Висновки: Інформаційні війни стали вже не неможливо-теоретичними привідами для роздумів науковців-теоретиків, а реальною проблемою людства, з аспектами якої зіткнулася Україна у 2014 році та вийшла до її апогею у 2022. Людство із появою інтернету та соціальних мереж стало не більш освіченим, як належало за задумом його творців, а більш вразливим через неможливість справлятися з кількістю інформації до якої отримала одночасно доступ. Потенційно, через безпосередній сторонній вплив на основі життєдіяльності людства, його безпеку та співіснування через поширення дезінформації, агнотологія має право на подальший її розгляд та виокремлення, можливо, як частини філософського буття.

Агнотологія, як частина науки що наразі лише оформляється, у реаліях світу має стати одним з основних досліджень сучасних філософів. Ця наука має вбирати до себе основи філософії, логіки, політології, соціології, психології та журналістики стаючи всесвітнім щитом перед маніпулюючи елитами.

Список використаних джерел

1. Бессудний О. Якщо вірити державним соцопитуванням, більшість росіян підтримують війну в Україні. Але чи можна їм вірити?. Meduza.io: вебсайт. URL: https://meduza.io/feature/2022/03/05/esli-verit-gosudarstvennym-sotsoprosam-bolshinstvo-rossiyan-podderzhivayut-voynu-v-ukraine-no-mozhno-li-im-verit

2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. [2-ге вид., доп.]. К.: ВЦ «Київський університет». 1999. 308 с.
3. Проктор, Роберт Н. Війна проти раку: Як політика формує наше знання і незнання про рак. Нью-Йорк: BasicBooks. 356 p. URL: https://archive.org/details/cancerwars00robe
4. Як розпізнати фейк: посібник для журналістів та користувачів соцмереж. Sostav.ua: вебсайт. URL: https://sostav.ua/publication/kak-raspoznat-fejk-posobie-dlya-zhurnalistov-i-polzovatelej-sotssetej-68689.html

Науковий керівник: д.ю.н, доцент Смазнова І. С.

Боброва Тетяна Анатоліївна
аспірантка кафедри загальної теорії права та держави
Національного університету «Одеська юридична академія»

«НЕГАТИВНА» ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах воєнного часу Україна є символом незламності так, як відстоює природні цінності та принципи людського буття. Саме вони є основою не тільки національного, але й міжнародного законодавства, яке на жаль, виявилось не дієвим інструментом задля стримування держави – агресора. Правотворча діяльність сьогодні має неабияк динамічний характер: до 24 лютого цього року законодавство реформувалось відповідно до європейських стандартів, на період воєнного часу вступили в силу свої тимчасові закони, після закінчення війни ми маємо завершити розпочаті реформи у правильному руслі.

25.06.2021 року зареєстровано Проєкт Закону про правотворчу діяльність за № 5707, який відповідно до його ч. 1 ст. 1 спрямований на визначення засад та порядку здійснення правотворчої діяльності в Україні, зокрема принципів правотворчої діяльності та регулювання відносин, пов'язаних із її плануванням, розробкою, прийняттям (виданням) та реалізацією нормативно-правових актів. В даному законопроєкті надається визначення правотворчої діяльності як діяльності з планування, розробки проєкту нормативно-правового акта (його концепції) та прийняття (видання) нормативно-правового акта, метою якої є правове врегулювання та/або охорона суспільних відносин [1].

Вважається, що правотворчість передбачає не тільки створення (видання) норм права, але їх зміну й скасування на меті врегулювання суспільних відносин, проте, ці аспекти даним проєктом не охоплені. В законопроєкті зазначається, що його положення не поширюються на рішення та висновки Конституційного Суду України, судові рішення та ін. акти (перелік яких міститься у ст. 3 Проєкту). Однак, одним із видів правотворчості є саме судова правотворчість, яка звичайно є особливо поширеною у країнах загальної системи права, хоча фактично має місце і в континентальній правовій системі. Аналіз процесу формування «негативної» правотворчості в різних правових системах, свідчить про сталу тенденцію абсолютно виваженого і адаптованого в часі регламентування суспільних відносин саме за допомогою судових приписів, що є вкрай важливим у контексті зближення різних правових систем, культур та захисту прав і свобод людини в контексті сучасних євроінтеграційних процесів.

Етап завершення розпочатих реформ має характеризуватися не тільки швидкістю, але й якістю, кожна новостворена норма має бути дієвою й актуальною. Тож ті правила поведінки, які таким стандартам не відповідають повинні бути змінені або ж скасовані. Одним із суб'єктів правотворчої діяльності, який здатен адаптувати нормативно – правові акти до європейського законодавства є спеціалізований судовий орган, що здійснює конституційний контроль – Конституційний Суд України. Шляхом визнання неконституційним нормативно – правовий акт чи його положення відбувається фактичне скасування неконституційних та незаконних актів, що в свою чергу прискорює та підвищує якість законодавства.

Така «негативна» правотворчість має здійснюватися з використанням сучасних юридичних технологій, до складу яких відноситься і система відповідних засобів – юридична техніка. В. В. Дудченко акцентує увагу на тому, що у первісному, споконвічному розумінні термін «техніка» не несе суто матеріально – технічного навантаження, а передбачає передусім ще й інтелектуальну вправність, сферу мислимого, свідомого [2, с. 44]. Саме інтелектуальні зусилля «негативний» правотворець здійснює під час встановлення невідповідності правового акту чи його положення Конституції. Т. С. Подорожна виділяє такі унікальні засоби (технології) як конституційне «зважування» цінностей; логіка конституційних принципів; конституцій-

ний вимір справедливого та належного в контексті розгляду методології конституціоналізації правового порядку [3, с. 5]. Вважаємо, що при здійсненні «негативної» правотворчості доцільно використовувати технологію повторної правової експертизи. В. Є. Мачульська зазначає, що підзаконні нормативні акти й методичні рекомендації акцентують увагу на одному об'єкті наукової правової експертизи – проєктах нормативно-правових актів. Однак практика експертної діяльності засвідчує можливість наукових правових експертиз значно ширшого кола об'єктів [4, с. 57]. У цьому зв'язку, слушним є визначення Д. Г. Манько, який представляє правову експертизу юридичних документів як певну послідовність дій по перевірці відповідності документів, як у цілому так і окремих частин, чинному законодавству, а також цілям які переслідувалися зацікавленими особами під час створення цих документів. Окрім того, експертні дослідження можуть бути проведені як щодо проєктів документів, так і до вже створених письмових правових актів [5]. При здійсненні «негативної» правотворчості об'єктом правової експертизи є діючий нормативно – правовий акт, а не його проєкт. Завданням такої експертизи є визначення відповідності нормативно – правового акту чи його положення нормам Конституції та підготовка обґрунтованого рішення спеціалізованим судовим органом, який здійснює конституційний контроль. Результатом негативної правотворчості є акт «негативної» правотворчості, який є юридичним документом, що містить у собі правову позицію суду, щодо фактичного скасування чинних нормативно-правових актів або їхніх частин шляхом визнання їх неконституційними або незаконними. Так, станом на квітень 2022 року у роботі Конституційного Суду України перебуває 71 конституційна скарга [6], результатом розгляду яких можемо мати й акти «негативної» правотворчості.

То ж доки наші військові відстоюють панування загальнолюдських цінностей на фронті, науковій спільноті та фахівцям у сфері правотворчої діяльності зокрема, необхідно вже зосереджувати увагу на тих нормах, які потребують зміни або ж скасування. Так, як після перемоги природніх принципів права над агресією та свавіллям, на суб'єктів правотворчості покладатиметься велика відповідальність щодо вдосконалення правового регулювання відповідно до майбутніх викликів, що постануть перед нескореною, незалежною та правовою державою.

Список використаних джерел

1. Проєкт Закону про правотворчу діяльність від 25.06.2021 р. № 5705. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення 18. 05.2022)
2. Дудченко В. В. Ціннісний вимір юридичної техніки. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 44-46.
3. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико – методологічні засади конституціоналізації: автореф. дис. д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ. 2017. 41 с.
4. Мочульська М. Є. Правова доктрина та наукова експертиза: взаємодія в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 4. С.55 – 64
5. Манько Д. Г. Технологія проведення правової експертизи юридичних документів. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету.* 2016. С.63-67. URL: http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v25/22.pdf (дата звернення 01.05.2022)
6. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-v-umovah-voyennogo-stanu-i-v-osoblyvyy-period-prodovzhuye-0 (дата звернення 19.05.2022)

Науковий керівник: д.ю.н., професор Дудченко В. В.

Булгару Вікторія Миколаївна
студентка 1-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У сучасних геополітичних, великих політичних, етнічних, соціальних конфліктах, що переростають у військові, все більше значення надається так званій інформаційній війні. Інформаційна війна, як і будь-яка інша, представляє протиборство сторін, які мають різні позиції та погляди. Проте, зброєю у такій війні виступатиме не звичні всім автомат чи гвинтівка, а ретельно підібрана та підго-

товлена інформація. Інформаційна війна – це використання інформації та управління нею з метою отримання конкурентної переваги над ворогом, яка включає: збір тактичної інформації; захист інформаційних ресурсів; розповсюдження пропаганди або дезінформації для деморалізації населення/армії; підрив якості інформації опонента [3].

Учасники інформаційної війни не завжди мають мету вийти з неї загальновизнаними переможцями, найчастіше перед ними стоїть завдання просто отримати перевагу над супротивником. Незважаючи на нешкідливість такої війни, не можна назвати її менш небезпечною для всього людства. ООН у 2001 році опублікували доповідь, в якій інформаційні війни були віднесені до загроз особистості, усьому суспільству в цілому та державі, а також до заохочення тероризму та спроб вийти на домінуючі позиції в інформаційному просторі [2].

Сучасна інформаційна війна може вестися постійно, анонімно та непомітно, у будь-якій точці інформаційного простору, включаючи чужу територію. Об'єктом нападу тут виступає культурний простір противника, його свідомість, і довгий час він може взагалі не усвідомлювати, що став об'єктом нападу чи управління ззовні. Прийоми інформаційних війн у XXI столітті стали набагато витонченішими, а тому небезпечнішими через те, що фахівці, які планують та здійснюють інформаційні атаки, озброєні сучасними знаннями в галузі психології та інформаційних технологій. Це дозволяє їм впливати на свідомість і в такий спосіб управляти вчинками людей.

Головне завдання будь-якої інформаційної війни – змінити спосіб мислення людей, вплинути на систему уявлень про світ, змінити її. Головний інструмент, який використовують маніпулятори у сучасному світі – засоби масової інформації, мас-медіа. Вибір того чи іншого джерела залежатиме від аудиторії, на яку хочуть направити свою зброю. Протягом багатьох років головним рупором інформаційної війни є телебачення та радіо, адже саме воно створює враження співучасті та присутності у потоці новин. Телевізор і радіо мають попит, в основному цій попит пов'язаний з дорослої частиною населення, а молоді люди в сучасному світі менш схильні до маніпуляції, оскільки мають уявлення про надійні та ненадійні джерела інформації. До інструментів інформаційних воєн можна віднести: цензуру, пропаганду, наклеп і поширення чуток, а також хакерство та інформаційний шпигунство.

Крім психологічної складової, інформаційна війна може мати іншу важливу сторону – технічну, пов'язану з протиборством у сфері пошуку, виділення та відповідної обробки необхідної інформації для використання у протиборстві. Тому в сучасних умовах часто під інформаційною війною розуміється стан протиборчих сторін, за яким здійснюється активний інформаційний вплив на інформаційні ресурси один одного з метою отримання певного виграшу у матеріальній та інтелектуальній сфері. Сучасне розуміння інформаційної війни включає такі аспекти, як напад на інформаційну інфраструктуру, кібер тероризм, кібер злочин, атаки на комерційні та воєнні веб-сайти, виведення з ладу веб-сайтів, кібер-війна, мережева війна [4].

Цілями інформаційної війни можуть бути: попередження можливого військового конфлікту; ослаблення морального духу особового складу збройних сил і цивільного населення супротивника; внесення в суспільну свідомість й індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей і поглядів; дезорієнтація та дезорганізація мас, внесення безладу в інформаційну мережу супротивника; ослаблення патріотичних переконань і національних традицій; провокування і спонукання до відмови від участі в бойових діях; залякування свого народу «образом ворога»; залякування супротивника своєю могутністю; створення передумов для досягнення намічених воєнно-політичних цілей з мінімальними людськими втратами та матеріальними витратами [5].

Цілі інформаційної війни в такому розумінні зовсім інші, ніж війни у «традиційному» розумінні: не фізичне знищення противника та ліквідація його збройних сил, не знищення важливих стратегічних та економічних об'єктів, а широкомасштабне порушення роботи фінансових, транспортних, комунікаційних мереж та систем, часткове руйнування економічної інфраструктури та підпорядкування населення атакованої країни волі країни-переможця. Більше того, в епоху інформаційних війн плани бойових операцій розробляються військовими разом із цивільними фахівцями, причому нерідко останні відіграють провідну роль у цьому. Тобто армія змушена спочатку опановувати нові інформаційні технології, а вже потім шукати шляхи їх використання. Для досягнення своїх цілей протиборчі сторони активно використовують весь арсенал засобів, які здатні впливати на інформаційний та інтелектуальний ресурс протилежної сторони та дозволяють маніпулювати даними та знаннями.

Отже, інформаційна війна – тривале протистояння кількох сторін, основною метою якого є панування однієї зі сторін в управлінні думкою цільової аудиторії та усунення з інформаційного поля/дискредитація іншої сторони.

Список використаних джерел

1. Alberts D. S et al. Understanding Informational Age Warfare.
2. Burns A., Elthan B. Twitter Free Iran: an Evaluation of Twitter's Role in Public Diplomacy and Information Operations in Iran's 2009 Election Crisis.URL: http://ww.networkinsight.org/verve/_resources/CPRF_2009_papers.pdf#page=322
3. Serskykh Nadiya, Information Wars in the Internet Marketing Context, p. 4, 2014, URL: http://nbuv.gov. ua/j-pdf/znptdau_2014_2_7.pdf URL: http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA395859
4. Williams Patricia, «Information Warfare: Time for a redefinition», Edith Cowan University, Research Online, Australia, p. 10, 2010. URL: http://www.researchgate.net/profile/Patricia_Williams10/publication/49279651_Information_Warfare_Time_for_a_redefinition/links/09e415121830739c6b000000.pdf
5. Антонюк В. В. Інформаційна війна в структурі сучасного геополітичного протиборства: нові контексти та інтерпретації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. – URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2121 (дата звернення: 25.05.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.33

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Капустіна Н. Б.

Духневич Анастасія Андріївна

студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗІ СТОРОНИ УТИЛІТАРИЗМУ ((ДЖЕРЕМІ БЕНТАМ, ДЖОН СТЮАРТ МІЛЛЬ) «КОРОЛЕВА ПРОТИ ДАДЛІ И СТІВЕНСА»))

Джеремі Бентам англійський філософ 18 століття – дав перший і найбільш розширений опис «етики утилітаризму». Основна ідея полягає в тому, щоб правильно і справедливо діяти, аби примножити щастя для більшості людей. І не так важливий сам вчинок, як результат (тобто-консеквенціалізм, коли етичність вчинку залежить від його

наслідків), який має догодити якнайбільшій кількості особистостей. На думку Бентама людьми керує «біль» і «насолода», відповідно більшість з нас обере друге. І в основі моралі повинна лежати ідея, як збільшити суспільне щастя. Тобто «щастя» і «насолода» для значної кількості індивідуумів, а не когось окремого.

Будь-які вчинки мають оцінюватися у відповідності з принципом користі, тобто, наскільки вони сприяють помноженню щастя. Відповідно морально негідним є все те, що зменшує кількість щастя.

Вивчаючи британську політику і закони, Бентам прийшов до висновку, що цей принцип актуальний і для уряду. Благо в масштабах всього суспільства визначається сукупним розрахунком індивідуальних страждань і насолод.

Дж. Ст. Мілль розглядаючи «насолоду» зазначав про необхідність розгляду її якості та походження. Відповідно, одні «насолоди» він ставив вище за інші і навпаки: духовні – вище, а побутові – низько. Мілль підкреслює це в пам'ятному виразі: «Краще бути незадоволеною людиною, ніж задоволеною свинею; краще бути незадоволеним Сократом, ніж задоволеним дурнем …»[1, 55].

Але розглядаючи суть етичного напрямку утилітаризму з правової точки зору, можна не погодитись з «принципом щастя для більшості», оскільки це в свою чергу ставить під сумнів справедливість по відношенню до інших, до тих хто залишився у меншості, якщо привести приклад з сучасного життя – це тема ЛГБТ спільноти, релігійних напрямів, людей з інвалідністю, тощо. Виходить за утилітаризмом Бентама їхнє слово в меншості, а тому нічого не означає, отже моральність і справедливість співставляти з цим напрямком важко.

Приводячи конкретну юридичну справу на прикладі «Королева проти Дадлі і Стівенса» це можна довести.

У 1884 році з Саутгемптону у плавання відправилася яхта «Mignonette» («Резеда»). Команда складалася з капітана Тома Дадлі, Едвіна Стівенса, Едмунда Брукса та 17-річного юнги Річарда Паркера. Яхта переганялась з Англії в Австралію для її нового власника. 28 червня яхта вийшла у відкритий океан, а 5 липня потрапила у шторм, що потопив її. Екіпаж зміг врятуватися у шлюпці. З собою встигли прихопити тільки дві банки консервів на чотирьох.

21 липня, після того, як у моряків закінчилися припаси їжі, Дадлі запропонував кинути жереб. Один з них повинен був померти, щоб врятувати життя інших. Паркер та Брукс були проти, тому тему від-

клали. Річард Паркер напився морської води та впав у забуття. Було очевидно, що він помре першим. Брукс залишився у меншості, а Стівенс заколов хлопця в яремну вену. Через чотири дні вони зустріли корабель. Моряки німецького судна «Moctezuma» знайшли трьох слабих чоловіків та наполовину з'їдене тіло юнака. Стівенс, Дадлі та Брукс навіть не намагалися приховати скоєне [2].

Дадлі та Стівенс самі зізналися у вбивстві. Вони розраховували на захист Морського закону (Морського звичаю), яким передбачається ряд екстремальних випадків, коли загубленим у морі морякам дозволяється людожерство. Проте Морський звичай передбачає обов'язковість жереба, тож дії Дадлі та Стівенса не підпадають під його положення. 18 вересня відбулося засідання міського магістрату. Суд прийшов до висновку, що вчинок моряків був викликаний крайньою необхідністю, тому не передбачає покарання. Велику роль мала суспільна думка, яка після зустрічі з братом Річарда схилилася до звинувачених. Натовп навіть салютував Стівенсону, коли його везли на зустріч з дружиною. Брукса, який не брав участі у вбивстві, виправдали повністю. Справи Дадлі та Стівенсона передали до вищої інстанції, що не дало результату. В решті – решт справу розглядала колегія з п'яти суддів.

Розгорнулася боротьба між державним обвинувачем Артуром Чарльзом та захисником Артуром Колінзом, що закінчилася нічиєю. Присяжні заявили, що не знають, чи винні Дадлі та Стівенс та дали можливість винести вирок судді. Суд визнав їх винними і призначив їм смертну кару, але з можливістю королівського помилування . Королева Вікторія 12 грудня пошкодувала Дадлі і Стівенса, замінив смертну кару на шість місяців в'язниці, і 20 травня 1885 року вони вийшли на волю.

Виходить одне життя – проти трьох, тим більше юнак був сиротою, не мав дітей і дружини, ніж інші члени корабля, тому вбивство юнги за утилітаризмом робить користь для ще більшої кількості людей.

Тобто Бентам помилявся, тому що вбивство- це в любому випадку вбивство, чи людина яка краде для того, щоб прокормити сім'ю, чи яка продає наркотики, аби назбирати гроші на волонтерство, все одно ці вчинки несправедливі і незаконні. І яка може бути різниця один – проти трьох, чи один – проти трьох тисяч, суть не в кількості, оскільки, чому хтось вирішив, що може ставити свої інтереси вище

за інших, тим самим роблячи себе кимось особливим, в цьому і є суть більшості злочинів. Коли винний ставить свої бажання і потреби вище за потреби таких же людей.

Розглядаючи справу за Бентамом, можна дійти висновку, що якщо вбити людину для блага інших, то це можна виправдати і виникає питання де в даному випадку моральність. Оскільки немає обставин, коли іншій людині можна вирішувати долю інших. Закон немає обмежувати право на життя. Тобто у юнги є фундаментальні права людини, в даному випадку на життя.

Висновком є те, що мета не виправдовує засоби.

Але якщо всі члени екіпажу погодились б на те, щоб тягнути жребій, як пропонував капітан Дадлі, чи змінило б це суть? Чи є жребій моральним? Також ідея «згоди» на те, щоб померти для користі інших, чи змінило б це ситуацію зі сторони моральності? З одного боку жребій робить всіх рівними перед обставинами, а з іншого виникає питання чи згода на любу процедуру її виправдовує? І яка роль питання «згоди» зі сторони моральності?

Будь-який вчинок, який порушує права інших людей повинен каратись законом і не може бути виправданий зі сторони моральності, оскільки зло- це вже аморально, навіть якщо в результаті воно принесе «користь» для багатьох.

Список використаних джерел

1. Милль Джон Стюарт Утилитаризм: [Пер. с англ. предисл. А. С. Земерова]. Ростов-на-Дону. Донской издательский дом. 2013 г.240с.

2. Процайло М. Справа Королеви проти Дадлі та Стівенса: канібалізм у морі заради порятунку?. Loйер: вебсайт. URL: https://loyer.com.ua/uk/kanibalizm-u-mori-zaradi-vizhivannya/

Науковий керівник: асистент кафедри філософії Токар Л. В.

Дядюк Катерина Олегівна
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СВОБОДА В ОНТОЛОГІЇ Ж.-П. САРТРА

Актуальність теми про свободу у житті людини обумовлена реаліями сьогодення. У неоднозначному розвитку світу та життя, свобода постає одним із найважливіших моментів присутності людини в світі, тому потребує філософського осмислення. Неодноразово зазначалося, що ключовими питаннями філософії існування постає людина та її свобода. Насамперед, свобода повною мірою може проявитися тоді, коли людина є сама собою, належить сама собі у всіх своїх проявах. У даному випадку вона може виражатися (або намагатися виражатися) через *буття-для-себе* та *буття-в-собі,* які постають вихідними поняттями в онтології Ж.-П. Сартра.

Буття-для-себе – це одна із форм свободи людини, де вона ні від кого не залежить та ні до чого не прив'язана. Вона існує сама для себе. *Буття-для-себе* дозволяє сконцентрувати увагу на тому, що розвиток особистості повинен розпочинатися зсередини, а значить, тримати вектор розвитку на внутрішнє пізнання особистості.

Розглядаючи дане питання варто зазначити, що Ж.-П. Сартр приділяє значну увагу згаданому виду існування людини. У своїй праці «Буття та ніщо» він виокремлює три форми вираження буття. *Буття-для-себе, буття-в-собі та буття-для-іншого.*

Буття-для-себе, Сартр описує не як просто буття, а як неповторне існування кожної особистості самостійно. Філософ зазначає, що свобода є невід'ємною частиною існування людини, а значить свобода та *буття-для-себе* – це одне і те ж. Що ж тоді являється свободою для людини та як вона пов'язана з *буттям-для-себе* та *буттям-в-собі*?

Існування людини призводить до двох вимірів свободи (*буття-для-себе* та *буття-в-собі*), де у їх взаємодії проявляється людське «Я». На відміну від *буття-для-іншого*, *буття-для-себе* належить виключно собі та кожному окремо без права втручання когось іншого в нього.

Не можна ототожнювати *буття-для-себе* та *буття-в-собі*. *Буття-в-собі* – це феномен буття, яке не має здатності діяти на свідомість. Воно завжди являється тим, чим воно є, причому існує воно

постійно. Під цим поняттям частіше всього розуміють світ матеріальних речей. Це буття існує безпричинно. Воно наділене пустотою та є прозорістю. Роль людини у ньому – наповнити його сенсом. Через реалізацію незалежності людини, де вона може намагатися втілювати у собі свободу та належність самій собі. Проте, *буття-в-собі* лише створює видимість незалежності людини. Як би там не було, але *буття-в-собі* – втілення замкнутості простору. У ньому немає місця для повного розвитку та жодної щілини, щоб дозволити просочитися до неї якійсь іншій речі. Це схоже на замкнуте коло, де у просторі речей та їх швидкою взаємозаміною просто не знайдеться місця для існування людини з її свободою.

Порівнюючи, можна наголосити на тому, що *буття-для-себе* тримає внутрішній орієнтир на пізнання людини, її внутрішнього суб'єктивного світу, а *буття-в-собі* навпаки, відкидає внутрішнє та акцентує увагу на світі речей, які займають простір людини. Через *буття-для-себе* людина здатна пізнати себе, тим самим виконати самопізнавальну функцію. *Буття-для-себе* являється пізнанням людини зсередини. А самопізнання постає знаковим для екзистенційного виміру існування людини.

Досить логічним є те, що виникає питання: чи стає видимою свобода через *буття-для-себе*? У кожної людини є внутрішній світ, де вона може накопичувати емоції, переживання та все те, що відбувається з нею. І тут перед людиною постає вибір: бути відкритою для всіх чи не давати вторгатися іншим в особистий внутрішній простір. Неважливо, яким шляхом піде людина та що вона для себе вирішить обрати. *Буття-для-себе* ще раз доводить те, що людина є вільною, наділена правом обирати як їй вчинити відповідно до своїх переконань. Тим самим особистість показує те, що свобода притаманна всім людям без виключення. Людське «Я» не визначається, а навпаки, воно саме розкривається для оточуючих. Воно не піддається стовідсотковій деформації з боку когось, адже людина є чистим вираженням свободи.

В онтології Сартра ми бачимо, що він зіставляє *буття-в-собі* та *буття-для-себе* об'єднуючи їх поняттям «Ніщо». Через Ніщо може проявлятися прагнення постійного перебування в собі, це те, що Сартр називає «онтологічним актом». Ніщо – це вираження буття через буття, те, що проєктує свідомість. Не важко зрозуміти те, що через це існування відображається, як людське «Я» ставиться

до точно такого ж людського «Я», розмірковує над тим, що воно робить, який процес здійснюється через свідомість. Це є прозорістю самого себе. За Сартром дане буття існує в уявленні для себе, яке обумовлене наявністю Ніщо. Він пише «… людина є тим, чим вона не являється» [1, с.135]. Саме через Ніщо людина може якось вплинути на буття та стати трансценденцією самого себе, стати реальним. Шлях до самопізнання в даному контексті Сартр виражає через Ніщо.

Підтверджуючи думки Сартра, хочеться наголосити на тому, що *буття-для-себе* можна вважати трансцендентальною формою існування людини, якій притаманна самосвідомість та здатність виходити за власні межі, наділяючи себе змістовним наповненням. *Буття-для-себе* виражає індивідуальну свідомість.

На наш погляд *буття-для-себе* – це буття, яке хоч і існує для себе, але людина може залишатися відділеною від нього. Саме ця відділеність показується через Ніщо. Ніщо – це опорне поняття онтології, яке може виражатися через порожнечу чи відсутність чогось. На противагу цьому й виступає буття та суще. Якщо розглядати існування людини через Буття та Ніщо, то можна зробити висновок, що це взаємопов'язані поняття. Свобода людини випливає саме з того, що остання починає розуміти свій внутрішній світ та зовнішній світ оточуючих, наділяти його сенсом. Саме Ніщо вміщене в буття та тим самим знаходить свій відголосок у *бутті-в-собі*. Таким чином, шляхом аналізу та співставлення *буття-для-себе* та *буття-в-собі*, можна відповісти на питання: що являється свободою для людини.

Свобода – це вичерпне поняття, яке охоплює все існування людини. Ж.-П. Сартр стверджував, що людина – це проєкт, тому в будь-яких ситуаціях *буття* проявляється в нових формах і являє собою для неї кожен раз новий та наповнений змістом проєкт. Просто знати про існування свободи занадто мало, щоб охопити все те, чим вона може наділити людину. Свободу потрібно розуміти. Через її розуміння відкривається шлях до дій. Людина завжди відповідальна за свої вчинки перед самою собою. Це означає, що кожна її дія являє собою якусь цінність незважаючи навіть на те чи зрозуміло це оточуючим, чи ні. У філософському розумінні це те, що існує поза досвідом та те, що характерне для людини від самого початку її існування.

Список використаних джерел

1. Ж.-П. Сартр Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии. М.: АСТ; Астрель, 2012. 928 с.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Шамша І. В.

Козакевич Анна Іванівна
студентка 1-го курсу факультету психології,політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНФЛІКТ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Конфлікти супроводжують людство протягом усієї його історії. Вже у первісному суспільстві виникають перші протиріччя та зіткнення. Тому можно стверджувати, що соціальні конфлікти є необхідною частиною суспільства. Конфлікти з давніх-давен притягували до себе увагу людини. Згадка про конфлікти зустрічається в багатьох пам'ятниках літературного мистецтва, що дійшли до нас. Давньогрецький філософ Геракліт вважав, що у світі все народжується через ворожнечу та чвари. Конфлікти представлялися йому як важлива властивість, неодмінна умова життя, у тому числі і війна, є «батько всього і цар всього». Він писав: «Війна–батько всіх речей, а світ –їхня мати... Усі речі перебувають у гармонії у вигляді протитечії... Всесвіт попеременно єдиний і пов'язаний дружбою, множинний і ворожий якоїсь ненависті» [1, с. 90-95]. Отже, він вбачав джерело конфлікту деяких загальних властивостей світу у його суперечливій природі. У світлі цих розбіжностей сутність конфлікту є універсальною. Розвиток будь-якого людського суспільства є процес, що діє на основі виникнення, розгортання та вирішення об'єктивних суперечностей. Стародавні філософи вважали, що сам собою конфлікт непоганий і не хороший, він існує всюди незалежно від думок людей про нього. Весь світ сповнений протиріч, із ним неминуче пов'язане життя природи, людей, навіть Богів.

Протиріччя є центральною категорією діалектичної логіки та має універсальний характер. Проте суперечність та конфлікт не можна розглядати як поняття, тотожні один одному, але вони можуть бути

протиставлені. Суперечності та відмінності є необхідними умовами конфлікту, але їх замало. Суперечності починають переростати у конфлікт лише тоді, коли починають взаємодіяти соціальні групи чи інші сили, що є їх носіями. Конфлікт виникає у момент загострення суперечностей. Суспільство постійно розвивається, тому що протиріччя є постійними. Конфлікт є одним із елементів розвитку суспільства. Це положення переважно підтримують західні теоретики. По суті, зіткнення – це нормальне явище суспільного життя. Уникнути конфліктів практично неможливо, значить конфлікт, як явище неминучий. Дуже детальна концепція соціального конфлікту була запропонована економістом та соціологом Карлом Марксом. Карл Маркс визнавав існування соціальних конфліктів на усіх рівнях пізнання соціальних процесів: сутнісних, загальних, конкретно-історичних і політичних, як наслідок класової боротьби як неминучого явища життя. Маркс був переконаний, що суперечності між інтересами буржуазії та пролетаріату можуть бути вирішені лише шляхом революції, що скасовує приватну власність коштом виробництва [2, с. 40-51]. Революція створить умови для ліквідації антагоністичних відносин та експлуататорських класів, що не відмовляються добровільно від своєї власності та влади. Як припускав Маркс, у комуністичному суспільстві приватна власність заміниться суспільною, а конфлікти та сперечання зникнуть самі собою. Послідовник Маркса В. І. Ленін стверджував, що з побудовою передового соціалізму перетворення неантагоністичних сперечань на антагоністичні стає об'єктивно неможливим [3, с. 112-127].

На рубежі XIX-XX століть розробкою трьох різних теорій конфлікту здіймалися у декількох напрямках такі соціальні філософи, як Георг Зіммель, Пітирим Сорокін, Ральф Дарендорф і Льюїс Козер. Вважається, що Зіммель першим запровадив поняття «соціологія конфлікту». Серед таких стійких форм соціальної взаємодії, як співпраця, дружба, злагода, конфлікт посідає особливе місце. Г. Зіммель у своїх роботах виходив з того, що в суспільстві існує безліч егоїстичних груп, які тісно пов'язані між собою. Їхній зв'язок та перетин інтересів цих груп пом'якшують гостроту конфліктів і є основою стабілізації суспільства. Конфлікт визначає характер конкретних соціальних структур, зміцнює їхню культуру, норми та принципи, сприяє соціальній інтеграції. Так, Г. Зіммель вважав, що конфлікти у громадському житті нерозв'язні, вони набувають

стійкої форми і мають універсальні властивості. «Щойно життя піднялося над чисто тваринним станом до відомої одухотвореності, а дух, своєю чергою, піднявся до стану культури, у ньому виявився внутрішній конфлікт, зростання і вирішення якого є відновлення всієї культури» [4, с. 157-165]. Основний постулат теорії конфлікту Г. Зіммеля полягає в тому, що конфлікти здатні соціалізувати, об'єднувати сторони що ворогують, сприяти стабілізації та розвитку суспільства. На підставі цих положень у середині XX ст. зусиллями американського соціолога Льюїса Козера і німецького соціолога Ральфа Дарендорфа теорія конфлікту виділилася у самостійну галузь дослідження. Л. Козер у своїй роботі «Функції соціальних конфліктів» наголошував, що соціальна нерівність неминуча у будь-якому людському суспільстві. Соціальна нерівність створить напруженість між окремими людьми та соціальними групами, яка вирішуватиметься шляхом конфлікту. Л. Козер дає таке визначення поняття конфлікту: «...це боротьба за цінності та претензії на статус, владу та ресурси, у ході якої противники нейтралізують, завдають шкоди або усувають своїх противників»[5, с. 113].

Німецький вчений Р. Даррендорф у 50-х роках XX ст. створив нову теорію соціального конфлікту. Суть цієї теорії, що згодом отримала назву «конфліктної моделі суспільства», полягає в тому, що соціальні конфлікти не можуть бути усунені. Вони є обов'язковим компонентом у житті будь-якого суспільства, в якому існує соціальне розшарування та соціальна нерівність. Соціальне розшарування призводить до соціальних протиріч, які вирішуються конфліктом. Боротьба влади, лідерство, ресурси роблять соціальні конфлікти неминучими. Конфлікти постійно створюють напругу у суспільстві та дозволяють йому стагнувати. Р. Даррендорф переконаний, що усунути корінні причини соціальних сперечань неможливо, але можна вплинути на розвиток самого конфлікту. Це дозволяє суспільству розвиватися не революційно, а еволюційно. Найповніше тезу про позитивну роль соціальних конфліктів розвинув у «функціональній теорії конфлікту» Р. Дарендорф.

Отже, у світлі категорій протиріч та боротьби, вперше представлених давніми філософами як загальні характеристики буття, ми зрозуміли сутність конфлікту, його універсальний характер. Серед як давніх, так і сучасних філософів немає повної єдності у розумінні ролі протиріч, боротьби та конфліктів. Однак усі вони вважають,

що соціальні конфлікти є необхідною умовою розвитку людського суспільства та вони неминучі і періодично з'являються в будь-якій соціальній структурі.

Список використаних джерел

1. Тихолаз А. Г. Геракліт. Київ : Абрис, 1995. 160 с.
2. Karl Marx, Friedrich Engels.The Communist Manifesto (Penguin Classics) . Київ:Penguin, 2015. 64с.
3. Ленін В. І. Повне зібрання творів українською мовою в 55 томах. Київ: Політвидав України. 1969-75 р. с.139.
4. Зіммель Г. Вибрані роботи. Київ: Ніка-центр, 2006. 440с. с.61
5. Lewis A. Coser.The Functions of Social Conflict.New York: Simon & Schuster,1964. 192 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Капустіна Н. Б.

Куліченко Аліна Василівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Людина як найвища соціальна істота на планеті може існувати виключно в межах громадського простору, що обумовлює принципову та першочергову роль соціальних факторів у становленні й розвитку людства. Ні для кого не секрет, що війна змінила усе, що було звичним для кожного українця. Вона вторглася в простір нашої країни та особисто кожного громадянина [1, с.1]

Зміни торкнулися і держави, а конкретно виконання її функцій. Наразі однією з основних є соціальна. Спрямована вона на забезпечення прав другого покоління. Мається на увазі право на соціальне і медичне забезпечення, працю, відпочинок, житло, освіту, допомогу незахищеним верствам населення та інші права. Таким чином створюється допустимий для існування рівень життя, тобто надаються можливості, необхідні для нормального фізіологічного, матеріального та духовного існування і вільного розвитку людини .

Проте обсяг, в якому держава може гарантувати ці права, залежить від її соціально-економічних можливостей. Передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема через неможливість їх достатнього фінансового забезпечення, шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Однак невід'ємність і категоричність цих прав у будь- якому разі не можуть ставитися під сумнів.

Також є корективи у захисті населення у зв'язку з воєнним станом. Насамперед, це виплата коштів для існування, надання та відстрочка кредитів, надання гуманітарної допомоги (зокрема створення «зелених» коридорів для вивезення людей), різного роду пільги. Також введення єдиного податку, доступність усіх операторів мобільного зв'язку, соціальні виплати, надання субсидій, доступність та мобільність медичної допомоги, безоплатне надання інсуліну. Усе це реалізовується задля підтримки населення. Наразі можна простежити виплати для внутрішньо переміщених осіб, громадянам, що надають для них своє житло, фінансової допомоги підприємцям. Держава не забуває і про тих, хто був позбавлений житла та у найгіршому випадку втратив своїх рідних. У першому випадку допомагає діджиталізація, а зокрема застосунок «Дія». Саме там можна зареєструвати шкоду майна. У другому ж, діє одноразова виплата компенсації, що звичайно не може замінити нам близьких.

Не менш важливим у виконанні соціальної функції є інформування населення про обстановку у країні та попередження про небезпеку. Таким чином у різноманітних ЗМІ ми можемо переглянути новини щодо загальної картини ситуації та дізнатися про рішення влади стосовно окремих питань. Також ми можемо бачити брифінги політичних діячів і їх коментування ситуації, що склалася на сьогодні. Таким чином влада намагається заспокоїти населення, вберегти від панічних настроїв серед нього та надати актуальну інформацію.

Слід зазначити, що задля швидкого повідомлення суспільства про небезпеку було створено застосунок « Тривога». Його зручність полягає в тому, що люди які мають обмеження щодо слуху завжди дізнаються про сигнал тривоги. Також на практиці виявилося, що додаток спрацьовує швидше за сирену.

Соціальна функція держави ґрунтується на принципах солідарності, соціальної відповідальності, соціальної справедливості та

субсидіарності. Так, солідарність і соціальна відповідальність обумовлюють обов'язки, які людська спільнота має щодо кожного свого члена й які кожен член цієї спільноти має щодо неї. Соціальна справедливість дозволяє об'єднанням та окремим особам при розподілі суспільних благ одержувати те, на що вони мають право. Відповідно до принципу субсидіарності втручання держави потрібне лише в тому разі, якщо суспільне саморегулювання не задовольняє вимог соціальної справедливості, особа не здатна самостійно забезпечити собі гідний рівень життя [2].

Забезпечується і перерозподіл суспільних благ. В такому випадку корегується первинний розподіл соціальних благ, який є наслідком функціонування ринку, перерозподіляє їх між соціальними групами. Цей перерозподіл дозволяє забезпечити всім членам суспільства гідний рівень життя; крім того, він спрямований на попередження значної соціальної нерівності.

Отже, можна зробити висновок про те, що незважаючи на вкрай важке становище в Україні, держава намагається забезпечити комфортні та безпечні умови громадян. Це виражається у виконанні соціальної функції. Допомога надається усім верствам населення та забезпечується нормальний рівень життя. Наразі це забезпечується всіма можливими способами та залучаються всі можливі інстанції.

Список використаних джерел

1. Вашкович В. В. Соціальна функція держави як одна із функцій правової держави: тези: Ужгород, 2016. С. 1-5.

2. Шпаков Е. Ю., Гвасалія Д. С. Соціальна функція держави. URL: https://cutt.ly/GXSsj4o

Науковий керівник : асистент Войткова А. В.

Левшина Єлизавета Євгеніївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ ПРАВЛІННЯ У 21 СТОЛІТТІ

У сучасному суспільстві головна мета кожної держави – захист своїх громадян, додержання прав і свобод людини та забезпечення гідного рівня життя. Ці принципи прописані в конституціях майже усіх держав світу, до визначення яких можна застосувати такі слова, як «демократія», «свобода», «безпека», «розвиток» та інше. У вільному та незалежному суспільстві не має йти мова про заборони на основоположні права людини. Однак у світі ще існують держави, в котрих за будь-яку дію, що не до вподоби владі людину можуть заарештувати або навіть вбити, держави в яких тоталітарний режим правління є реальністю, а не спогадками з історії. Які ознаки такого режиму, та як зрозуміти, що влада діє проти інтересів громадян буде досліджено у даній тезі.

Історія пише про сталінський режим правління, про епоху в українській літературі під назвою «розстріляне відродження». Цей режим правління називають тоталітарний, вважаючи його крайньою форму авторитарного режиму. Розглянемо їх ознаки більш детально.

Авторитарний державний режим – інститути демократії існують формально, державні рішення приймаються правлячою елітою, функції якої не обмежуються законом, офіційно визнається пріоритет публічних інтересів над приватними інтересами.

Тоталітарний режим за ознакою походить на авторитарний, але має деякі відмінності, а саме:

1) наявність лідера: вождь, цар або тиран;

2) влада має повний контроль над державою. Влада не обирається народом а призначається іншою владою, і можливість дій таких людей є необмеженою;

3) заборона всіх демократичних спілок та організацій, які можуть бути ініціаторами змін у владі, оскільки вважаються загрозою самій владі;

4) пропаганда армії та війни. Головна ознака цього режиму є розповсюдження серед суспільства думки, що армія – то головне у державі та інші народи/держави – вороги ;

5) жорстка цензура та репресії до «інакомислячих». Такі люди здатні до критичного мислення і обрання кращого варіанту, а це є також прямою загрозою владі;

Перераховуючи ці ознаки на думку одразу спадають дві держави: КНДР та Росія. Одна з цих держав (КНДР) визнає те, що її влада є буквально диктаторською, а інша, (Росія), продовжує називати себе демократичною. Порівняємо ознаки цієї держави з ознаками держави тоталітарного устрою.

Наявність голови держави, а саме вождя, тирана або царя. Хоча і Володимир Путін вважається президентом, багато хто з росіян «жартома» називає його «царем». В усіх державах, де форма державного правління не монархія, а головою держави є президент строк правління від 4 до 8 років, і максимальна кількість строків від 1 до 2. Однак, Володимир Путін спочатку був обраний президентом у 2000 році, потім 2004. Далі його замінив його голова Дмитро Медведєв. У 20012 та 2018 Володимир Путін знов зайняв посаду президента. Тепер, враховуючи нові зміни до Конституції, котрі вважають сфальсифікованими, він «обнулив» свої строки та може знов зайняти цей пост у 2024, тобто піти на третій строк! Тож офіційно називаючи себе президентом, ця особа фактично є царем.

Друга ознака те, що влада має повний контроль над суспільством та державою. Гарним прикладом цього є сфальшовані вибори до поправок Конституції . Експерти вважають, що 45% усіх голосів «за» були невірними. Ось декілька фактів, чому це так:

1) на чесних виборах результати на діаграмі розсіювання збираються на графіку однорідні компактні хмари (купки). При нечесних виборах, з вкиданням і малюванням, результати сильно розтягуються праворуч і формують розтягнуту широку пляму. Саме ця широка пляма була на діаграмах цих виборів.

2) оскільки на території Пермського краю (не тільки в Пермі) «малювали» результати по одній лінії на рівні 7 % «За» та 28% «Проти» при явці від 50% до 80%, можна зробити висновок, що такі показники було збільшено федеральним керівництвом. Вони просто «намалювали» їх без урахування реальних результатів на ділянці. Варто зазначити, що цільові результати досягти вдалося (70% «За» при явці 52%).

Третя ознака «заборона демократичних спілок». Офіційно це називають іншими словами. Однак, 2021 року Міністерство Юстиції

закрила єдиний центр допомоги жертвам домашнього насильства. Цей центр визнаний іноземним агентом, оскільки експерт Мін'юсту вважав, що організація порушує закони про іноземних агентів та займається політичною діяльністю. Політику у відомстві побачили у закликах центру підтримати законопроєкт про профілактику домашнього насильства. Звісно ця спілка не займалась політикою, але їх принципи були не у принципах влади. Влада була проти демократичного проєкту, та надання людям можливості обрати. Наразі яскравими прикладами з заборони демократії є закриття левової частини ЗМІ Тотальна цензура, абсурдна заборона закликів «за мир» та діяльність влади націлена на те аби не надавати розголосу таким справам В усіх випадках присутні слова «іноземний агент». Звісно, справжню причину не будуть називати, а зазначене формулювання лише прикриття для «законності» дій. Заборона не є прямою, тож підміна термінів і формулювань – рішення у таких випадках.

Пропаганда армії також присутня у Росії. По не офіційній інформації чоловіків які не відслужили не працевлаштовують, а 40% чоловічого населення як раз таки працюють або в правоохоронних органах або ж є військовослужбовцями. Явна популяризація відбувається шляхом лозунгів, наприклад, «За ВДВ», знаків та літер, які малюють діти в дитсадках та школах, заміняють їх у назвах населених пунктів і таке інше. Це справжня мілітаризація суспільства, та пропаганда масових вбивств задля благих цілей. Через постійну пропаганду, в суспільстві виникає таке поняття, як «перероджена» правосвідомість, одна з найгірших деформацій правосвідомості. Їй притаманний максимальний ступінь викривлення правових ідеалів, свідченням чого стає свідоме вчинення людиною навмисних, переважно тяжких кримінальних злочинів, мотивами яких найчастіше стають жорстокість, корисливість. Як приклад, бачимо наслідки такої тривалої політки пропаганди війни в Україні шляхом звинувачення у нацизмі, таким чином влада виправдовує власні злочинні дії тим, що війна потрібна, оскільки це єдиний шанс допомогти українцям.

І остання ознака – репресія для «інакомислячих». За останні роки таких випадків було сотні, навіть тисячі. Найвідоміший випадок історія про Олексія Навального. Для російської влади він був загрозою зміни політичного режиму. Це єдина людина, якій вдалося зрушити суспільство та йти за ним, не боячись ув'язнення або смерті. Спроба отруїти, а потім, коли спроба була провалена,

політичне ув'язнення. Це показує наскільки влада боїться та наскільки хитке її положення.

Підсумовуючи усе вище написане, можна стверджувати що Росія зараз належить до держав, тоталітарним політичним режимом, де пріоритетом в системі соціальних цінностей є держава, а права людини і громадянина не виконуються. Влада цієї держави прийняла рішення напасти та порушити суверенітет іншою незалежної держави, погрожуючи усьому світу ядерною зброєю, що аж ніяк не сумістимо з принципами демократії та гуманізму.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: «Консум». 2000. 704 с.
2. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ведєрніков Ю. А. [2-е вид. перероб. і доп.].Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015 . 468 с.
3. Як і скільки «намалювали» на голосуванні щодо поправок до Конституції РФ у Пермі. Голос: вебсайт. URL: https://www.golosinfo.org/articles/1445011

Науковий керівник: асистент Войткова А. В.

Манів Надія Романівна
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

«ТИСК», ЯК ПОСЯГАННЯ НА СУДДІВСЬКУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. КІЛЬКІСТЬ, ЯКА ПЕРЕХОДИТЬ В «ЯКІСТЬ»

Незалежність судді та судової гілки влади є гарантією довіри громадян до всієї судової системи. Даний принцип постає гарантією забезпечення права кожної особи на розгляд її справи на основі закону, справедливо та без стороннього втручання. Відповідно до затверджених положень, в ст. 124 та ст. 126 Конституції України, правосуддя в Україні реалізується лише судами, а також, заборонений будь-який вплив на суддю [1].

Нажаль, на даний час проблема тиску на суддів не втратила актуальності. На неї вказують як самі судді, так і численні національні та міжнародні

організації [2]. Вплив на суддів чинять державні органи, громадські організації, учасники справи, засоби масової інформації тощо. Врешті, можна говорить про системну проблему, яка не може не впливати на якість судових рішень та не впливати на рівень довіри населення до суддів [3, с. 38]. Це стає загрозою правам людей, які суддя не зможе захищати під тиском, і, відповідно, може стати загрозою самому верховенству права

Проблемі незалежності суддів присвячена велика кількість наукових праць. Науковці та юристів мали змогу розкрити її у своїх роботах, наприклад: О. Горецький, Н. Богацька, О. Сироїд, Л. Денисенко, О. Шаповалова, І. Фадєєва та інші. Але, вона не втратила актуальності і потребує подальшого дослідження.

Для держави забезпечити незалежність судді, а для судді – боронити її, значить утверджувати верховенство права. Судді щодня доводиться відстоювати свою незалежність від надмірного впливу сторонніх осіб. Коли ми чуємо вираз «тиск на суддю», то гадаємо що це якась певна активна діяльність проти судді, але це, на диво, багатозначне на сьогодні поняття. Можливо, держави, в яких такий вплив на суддю був би відсутній, просто не існує. Проте, інтенсивність та обсяг такого тиску в кожній країні суттєво відрізняється. Це може залежати від ступеня політичної культури населення, правової культури представників законодавчої та виконавчої влади та від самої професійної культури суддів [4, с. 72].

Через тиск суддя може відмовитись від своїх поглядів та переконань, очікуючи що цього не помітять, але в разі якщо це все-таки помітили, то іншої спроби виправдати себе, аніж викласти свою точку зору в судовому рішенні, в нього не буде.

Зовнішній тиск на суддю може бути різним, але найчастіше це пов’язано зі справою яку суддя відповідно розглядає. У разі якщо предметом позову є позовна вимога майнового характеру з високою оціночною вартістю, суддя може одержувати якісь погрози від тієї чи іншої сторони. Такі ж форми впливу можуть бути й під час розгляду кримінальної справи суддею. Однак, кримінальний процес може нести відповідну загрозу життю та здоров’ю судді.

Також суддя може зіткнутись із такою формою тиску пов’язану з політичними процесами, наприклад виборчий процес, під час розгляду суддею справи. Доволі часто органи виконавчої влади в Україні намагаються вплинути на суддю під час здійснення ним своїх службових обов’язків [4, с. 74].

Можна також звернути увагу на випадок фізичного та психологічного тиску під час здійснення суддею своїх професійних обов'язків, який трапився в Ширяївському районному суді Одеській області. Група обурених громадян під час незаконного штурму державного приміщення, закидали її пляшками із займистою рідиною. Під час цього нападу працівники суду перебувати у заблокованому приміщенні, що становило загрозу їх життю та здоров'ю [5].

Суддя також може зазнавати тиску і в середині суддівських інститутів, так званий внутрішній тиск. Таке може трапитись коли суддя із вищих інстанцій захоче вплинути на думку іншого судді нижчої інстанції, і що найважливіше, що судді із нижчих інстанцій готові сприймати такий вплив.

На мою думку, для задоволення своїх потреб людина піде на будь-що, і навіть на тиск чи підкуп судді при розгляді справи. Це витікає з рівня егоїзму поведінки людини, коли її інтереси та позиція найцінніше за будь-що. Ця особа зовсім не турбується та ігнорує інтереси протилежної сторони при розгляді спору, і навіть може ігнорувати правову позицію що висловлює суддя. Я гадаю, будь-які спроби вплинути на суддю мають відбуватись публічно в залі судового засідання та виключно сторонами при судовому розгляді чи адвокатами. Якщо вже так трапилось й особа дозволила собі вийти за рамки дозволеного, суддя має відповідно відреагувати. А якщо це без перестану повторюється, не дивлячись на спроби судді протидіяти цьому, суддя має повідомити про це у відповідні органи. Суддя не повинен допускати, щоб суспільство, сім'я чи політичні погляди якимось чином вплинули на його рішення, але ми всі розуміємо, що відгородити суддю від будь-якого впливу дуже складно, якщо тільки суддя після тяжкого робочого дня не буде сидіти в себе вдома на одинці, то в будь-якому разі він буде піддаватись впливу, який буде формувати ті чи інші погляди в результаті спілкування з друзями, колегами або при ознайомленні з засобами масової інформації.

Насправді надзвичайно важливо для судді мати уявлення про життя суспільства, збагачувати свої знання про світ. Тому суддя має тісно контактувати з суспільством в тому обсязі, який відповідає його професійному направленню.

Для того щоб зменшити тиск на суддю необхідно, щоб суддя в першу чергу розвивав свої моральні якості, щоб правова культура населення була на високому рівні, щоб кожен громадянин розу-

мів навіщо потрібне правосуддя і що значить відповідно до закону тиск як посягання на суддівську незалежність. Ще однією з позицій розв'язання цієї проблеми може бути відповідно винагорода судді за виконанням ним своїх професійних обов'язків, затим що, вона дозволяє в певному обсязі огородити суддю від зовнішнього впливу на прийняття судового рішення, щоб не була занизана їх незалежність та неупередженість відповідно до закону. Отже, високий рівень винагороди суддів це їх гарантія незалежності від впливу. Гідний рівень винагороди – це, те за що суддя міг би забезпечити свої потреби, побут, відповідно до його статусу, та не відволікатись на спокуси, які так часто трапляються в його професійному житті.

Вже зроблені чималі кроки на шляху судових реформ. Не можливо не відмітити збільшення кількості позитивних змін, яка дарує нам оптимізм щодо переходу на певний новий рівень якості. Будемо вірити, що впроваджені судові реформи, позбудуться недоліків та зменшать кількість зазіхань на суддівську незалежність, адже країна потребує «охоронця» для захисту своїх прав та законних інтересів, а не лише прислужника одягнутого в «тонку шерстяну тканину».

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.05.2022).

2. За матеріалами круглого столу «Презентація Звіту за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» та Висновку № 23 Консультативної ради європейських суддів «Роль асоціацій суддів у підтримці суддівської незалежності» від 18.12.2020 р. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/riven-doviri-ukrayinciv-do-sudovoyi-sistemi-ta-rol-asociaciy-suddiv-.html (дата звернення: 27.05.2022).

3. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» // Громадська організація «Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова». К. 2020. 47 с. URL: https://rm.coe.int/zvitsud2020/1680a0c2d7 (дата звернення: 27.05.2022).

4. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею, посібник-порадник. Київ, 2015, 216 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1444391019To%20be%20a%20Judge.pdf (дата звернення: 27.05.2022).

5. Безпека та незалежність у цифрах. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/131908.html (дата звернення: 27.05.2022).

Науковий керівник: асистент Токар Л. В.

Пацюрківська Вікторія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ МЕТИ ТА ЗАСОБІВ У ЕТИЦІ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В ПРАКТИЦІ АДВОКАТА

Співвідношення мети та засобів як етична проблема завжди була актуальною і в ідеологічному розвитку, і в практичній діяльності людства. У житті можна помітити, як певні негативні наслідки виникають не стільки з цілей людини як таких, скільки з природи засобів, що використовуються для досягнення цих цілей. Проте власне етичного характеру дана проблема набуває тоді, коли виникає питання про доцільність використання засобів для досягнення мети з огляду на їх моральність і законність.

В історії філософської думки щодо цього питання сформувалися три принципові позиції. Прихильників першої з них називають «макіавеллістами», адже вважається, що Ніколо Макіавеллі розвинув її ідеї у трактаті «Державець». Сутність цієї позиції стисло передає такий вислів, як «Мета виправдовує засоби», тобто для досягнення цілі можна використовувати будь-які засоби [1, с. 38]. У повсякденному житті можна почути вислів «Гроші не пахнуть», який означає, що буквально неважливо, яким способом ці гроші добуті – важливий сам результат.

При вживанні цих гасел відверто визнають і навіть виправдовують незаконність і аморальність застосованих засобів для досягнення цілей. У зв'язку з цим можна поставити доволі філософське питання: «А чи можна задля порятунку усього світу вбити одну людину?». Здавалося б, що порятунок світу це благородна ціль, але якщо її досягнення залежить від смерті однієї людини, то, по-перше, сам рух до цієї цілі є аморальним, і, по-друге, ті, хто будуть вбивати цю людину заради порятунку інших, стають вбивцями та відповідно таке визволення світу повністю нівелюється. Яскравим прикладом, де розкривається дана проблематика, є роман Федора Достоєвського «Злочин і кара». Головний герой Родіон Раскольников має добру мету – він хоче допомогти бідним людям, які не мають змоги віддати борги лихварці, але при цьому використовує аморальні засоби – йде на вбивство старої. У кінцевому результаті Достоєвський через переживання героя, його муки та той факт, що він таки не зміг скористатися плодами сво-

го вчинку показує, що не треба було так вчиняти: якщо ми рухаємося у напрямку досягнення доброчесної мети, проте здійснюємо її недобрими засобами, то врешті-решт воно того не варте.

Протилежна позиція ґрунтується на ідеї, що жодна мета не виправдовує аморальних засобів, найбільш яскраво це виражено у теорії непротивлення злу насильством, одним з прихильників якої є Лев Толстой. Зокрема, у всіх творах Лева Миколайовича Толстого описана боротьба добра і зла, він постійно замислюється над тим, що може врятувати людину від «внутрішнього конфлікту» з самою собою – душевного страждання і прагне знайти розв'язання цієї проблеми. На його думку, саме непротивлення злу насильством придасть життю сенс [2, с. 101].

Мислитель запевняв, що істина одна і вона проста – ким би ми не були – треба заглянути у своє серце і запитати «Що нам по-справжньому потрібно, аби прожити найкращим чином той час, який нам відведено?». І потрібне нам лише одне – істинне благо, яке є таким для нас і нашого оточення. Воно дається лише тому, хто відкрив для себе любов: любов до Бога, до всього живого й особливо до подібних собі істот – людей. І лише тоді, коли кожен це зрозуміє, ми збагнемо, що причина страждань не в людях, а в тому хибному устрої життя, що базується на насиллі, яке люди вважають необхідним. Тобто, знищити зло злом, за Толстим, неможливо.

Представники двох перших позицій відривають одне від одного ціль і засоби, перебільшують значення того чи іншого і ставлять питання у вигляді альтернативи: «Що важливіше – або ціль, або засіб?». У обох випадках забувається, що ціль досягається лише визначеними засобами, і вони є такими лише для певної цілі. Прихильники першої позиції вважають, що жодні засоби не здатні змінити цілі. Прибічники ж теорії непротивлення злу насильством, навпаки, вважають, що засоби завжди залишаються незмінними – добрими чи злими, і насилля як засіб ніколи не може слугувати благородній меті [3, с. 69].

Наступну позицію сформулював Г. В. Гегель, який розглядав ціль як одну з форм об'єктивізації духа, перетворюючи природу та історію в засоби реалізації у світі «абсолютного духа». Разом з тим, Гегель намагався розкрити діалектику цілі, засобів і результатів діяльності, він висунув ідею про розбіжність цілі й результатів діяльності, обґрунтував положення: мета не виправдовує, а визначає засоби.

Висвітлена проблематика завжди привертала значну увагу в межах адвокатської діяльності, адже в ній дуже часто вступають у суперечність зобов'язання юридичного та морального характеру, які покладено на адвоката. В юридичній професії мораль займає особливе місце, адже вона визначає «моральний зміст» права. Разом з тим, адвокати у своїй практичній діяльності повинні діяти з дотриманням вимог, які містяться у Правилах адвокатської етики, а також міжнародних документах, які закріплюють правила поведінки адвокатів у світі, як-от Загальному кодексі правил для адвокатів Європейського співтовариства.

Ведучи мову про це, необхідно звернутися до безпосереднього прикладу – проаналізуємо промову видатного адвоката, судового промовця Ветвінського Леоніда Олександровича. У 1946 році у Києві проходив відкритий судовий процес з обвинувачення німецьких загарбників у злочинах, що чинилися на окупованій території. Складність у цьому процесі полягала в тому, що на ознайомлення з матеріалами справ відводилося усього лише три дні, і, крім того, населення ставилося з явним упередженням до захисту обвинувачуваних, наполягало на присудженні смертного вироку злочинцям. Ветвінський Л. О. захищав одного з головних обвинувачених – генерал-майора вермахту фон Чаммера унд Остена, на якого хотіли покласти відповідальність за видання наказів про масові розстріли мирних громадян, завербування їх у фашистське рабство, знищення громадських споруд [4, с. 9].

Засновник судової етики А. Ф. Коні переконаний, що адвокат «… не слуга свого клієнта і не посібник йому в прагненні втекти від заслуженого покарання правосуддя» [5, с. 55], а той, хто розуміє, що навіть злочинець є людиною. Моральність як обов'язкова умова діяльності адвоката має бути пріоритетною, бо він має справу, пов'язану з життям і смертю, честю та гідністю людини. У своїй промові Ветвінський вказує на те, що не можна йти шляхом применшення значення вчинених злочинів, не слід і заперечувати очевидні факти, чіплятися за несуттєві деталі та подробиці заради захисту фон Чаммера. Він навіть прямо констатує, що обвинувачуваний повинен понести відповідальність за те, що пов'язав свою долю з нацистським керівництвом своєї держави. Проте, захисник вважає, що слід врахувати той факт, що фон Чаммер з дитинства виховувався в дусі дисципліни німецької армії і його особиста воля була замінена автоматичним виконанням наказів, для нього було закрито усе найкраще і світле, створене людиною протягом тисячоліть. Зважаючи на те, що фашистська Німеччина

розбита і звільнений світ намагається знову «розцвісти», навіть найжорстокіші злочинці потребують захисту, тобто необхідно звертатися до гуманізму та демократизму у цьому новому світовому порядку. Головними винуватцями всіх злочинів виступили саме нацизм та німецький мілітаризм, і тому треба замислитися, чи потрібно застосовувати до фон Чаммера саме смертну кару. Бачимо, що Ветвінський діяв як в інтересах права в цілому, так і в інтересах свого підзахисного, при цьому не вдаючись до незаконних та аморальних засобів захисту.

Можемо зробити висновок, що людство у процесі свого історичного розвитку дійшло того, що дійсно не всі засоби є прийнятними для досягнення поставленої мети. Іноді право і мораль «конфліктують», і саме оптимальне узгодження моральних і правових норм можна вважати основним критерієм досконалості правової системи, а моральної мотивації з дотриманням вимог правових норм – критерієм досконалості юридичної практики, показником високого професіоналізму юриста. Захищаючи права своїх клієнтів та відстоюючи інтереси правосуддя, адвокати повинні сприяти захисту прав людини і основоположних свобод, і в усіх випадках діяти добросовісно, відповідно до закону та визнаних норм і професійної етики юриста. Застосування захистом аморальних та протизаконних засобів не можна виправдати жодними благими цілями.

Список використаних джерел

1. Яновська О. Г. Співвідношення мети та засобів як етична проблема адвокатської діяльності. *Юридична Газета. 2017.* № 12. С. 38-39.
2. Кузьменко В. В. Концепція Л. М. Толстого про непротивлення злу насильством та її духовна спрямованість: *Науково-теоретичний альманах: «Грані».* 2020. Т. 23. № 5. С. 96–104.
3. Бакштановський В. І., Сагатовський В. М. Проблема соотношения цели и средств и ее мировоззренческое значение. *Известия Томского ордена трудового красного знамени Политехнического института им. С. М. Кирова*. 1969. Т.182. С. 68-72.
4. Судові промови адвокатів України:/ Редкол.: В. В. Медведчук (голова) та інші К.: Редакція журналу «Адвокат». Кн. 1. 2000. 216 с.
5. Коні А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (общие черты судебной этики). Избранные произведения. Т.1. Статьи и заметки. Судебные речи, 1956. 627 с.

Науковий керівник: асистент кафедри філософії Токар Л. В.

Тітенко Руслана Русланівна
студентка 3-го курсу Юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА УКРАЇНИ

Варто відзначити, що хоча феномен правової доктрини завжди привертав увагу вчених, але і дотепер не вироблено єдиного підходу до розуміння самого поняття «правова доктрина». Така невизначеність пояснюється тим, що правова доктрина не тільки багаторазово змінювала свій статус, але «розчиняється» в науці, судовій практиці та інших джерелах права.

Поняття «правова доктрина» походить від загального, ширшого за змістом поняття доктрини, що традиційно розглядається як вчення, наукова чи філософська теорія, система, керівний принцип чи ідея. В юридичній літературі пропонуються різні визначення поняття «правова (юридична) доктрина», зокрема, в Юридичній енциклопедії наводиться таке: правова доктрина – це сукупність (система) наук, знань про певне правове явище [1; 275].

В нормативно-правових актах доктрина визначається як «сукупність поглядів, науково обґрунтованих принципів», а метою доктрини визначається «уточнення засад формування та реалізації державної політики» [2,3].

Така поліваріантність вживання терміну «доктрина» свідчить про складність та великий рівень варіативності явища, яке цей термін означає. Повторюваність і стабільна затребуваність свідчать про те, що термін означає справді самостійне явище, що відображає важливу для практики категорію [4; 19].

Варто погодитися з М. В. Кармелітою стосовно виділення наступних специфічних ознак правової доктрини, зокрема з тим, що правова доктрина:

- є науковим обґрунтуванням соціально значущих проблем;
- становить систему правових ідей, принципів концептуального рівня;
- встановлює напрями державно-правового життя, спираючись на досягнення національної і світової юридичної думки та науки;
- виконує функцію наукових підстав нормативно-правового регулювання відносин у тих сферах, у яких вона створена (освітня, військова, інформаційна тощо);

– формалізується шляхом посилань, звернень, тобто набуває своєї обов'язковості, чим відрізняється від правової теорії [5; 91].

До цього переліку варто додати також таку властивість правової доктрини як загальновизнаність (авторитетність). Для того, щоб доктринальні положення набули загальновизнаного характеру, необхідні як формальні умови (створення їх авторитетними суб'єктами, визнання юридичною практикою, суспільством тощо), так і матеріальні (дієвість, теоретична і практична цінність доктрини).

Також серед властивостей правової доктрини, що розкривають її сутність, необхідно назвати її структурованість, системність, несуперечливість, що випливають із наукового характеру доктринальних положень. Із системністю та несуперечливістю правової доктрини пов'язаний динамічний і водночас статичний, стійкий характер її положень. Динамічний характер феномену правової доктрини нерозривно пов'язаний із правовими та суспільнополітичними процесами, що відбуваються в державі та світі, трансформацією правових ідей, поглядів, настанов, цінностей [6; 50].

Враховуючі викладені вище властивості правової доктрини можна надати таке визначення. Правова доктрина – це цілісна і логічно узгоджена система основоположних, загальновизнаних ідей та принципів права, викладених найбільш авторитетними юристами, які знаходяться в нерозривному двосторонньому зв'язку з юридичною наукою, законодавством і практикою, та здатні регулювати суспільні відносини.

Правова доктрина відіграє важливу роль на передпроєктному та проєктному етапі нормотворчого процесу [7; 56]. Важливим каналом впливу доктрини на правотворчій і правозастосовний процес виступають коментарі до юридичних текстів. Це зумовлено тим, що фактично саме коментарі до юридичних текстів є основною формою зовнішнього вираження правової доктрини. Саме в коментарях знаходять вияв основні преваги правової доктрини як джерела права.

При визначенні місця правової доктрини в системі джерел права України автори зазвичай вказують, що доктрина є вторинним (субсидіарним) джерелом права [8; 42]. Що є наслідком безроздільного панування у правовій системі нормативно-правового акту та визнання решти джерел несуттєвими [9; 122].

В галузевих дослідженнях зазвичай зазначають, що доктрина має розглядатися в якості переконливого, але не обов'язкового джерела

права. Погоджуючись із специфічною природою правової доктрини як джерела права все ж варто зазначити, що сучасна система джерел права України включає зокрема і правовий звичай, що як і доктрина не має чіткого оформлення, та не передбачає специфічної процедури його прийняття.

Також не можна залишити поза увагою її світоглядну роль, вплив на правосвідомість законодавця, правозастосувачів та суб'єктів правовідносин, які реалізують свої права та виконують юридичні обов'язки. Понятійно-категоріальний апарат юриспруденції та теоретичні моделі правотворчої, правозастосовної та правоінтерпретаційної діяльності сформульовані у доктрині формують основу механізму правового регулювання, забезпечують ефективну реалізацію функцій права.

Як зазначає Є. М. Черних обов'язковість правових положень може виявлятися в двох модусах: 1) у суворому значенні безумовного для виконання імперативу; 2) у пом'якшеному значенні керівного чинника, що тяжіє над свідомістю та спрямовує її, але не безумовного до виконання, який може стати вирішальним у конкретній справі, а за підтримки судовою практикою – і в інших подібних справах. Правова доктрина зобов'язує в більшості випадків у другому значенні. Це обов'язковість раціонального вибору, який сприймається як внутрішня необхідність і не супроводжується загрозою юридичної санкції. У цьому сенсі можна стверджувати, що доктрина специфічно обов'язкова, коли вона диктує свої правила законодавцю і застосовувачу права [10; 29].

Як зазначає С. І. Максимов, навіть якщо значення правової доктрини обмежити тільки тлумаченням норм, то і в цьому розумінні вона виконує свою роботу з певної прескриптивної позиції: «описує» не стільки те, як можна тлумачити право, скільки те, як воно повинно тлумачитися» [11; 39].

Таким чином можна відзначити, що правова доктрина як джерело права України має два рівні регулятивного впливу і відповідно два рівні розуміння як джерела права:

1) «метарівень» на якому правова доктрина впливає на процес формування права і цілому та окремих джерел права (в першу чергу нормативно-правових актів та нормативних договорів);
2) «формальний» рівень в рамках якого правова доктрина використовується для вирішення конкретних правових питань (колізії та прогалини в праві, розсуд в праві).

До переваг правової доктрини як джерела права належать: достовірність, аргументованість, переконливість, авторитетність, загальноприйнятість, індивідуалізація, прогностицизм, добровільність дії та гнучкість у вирішенні колізій у праві, заповнення прогалин позитивного права, усунення протиріч та двозначності правових норм. Ураховуючи це, а також євроінтеграційний курс України актуальним завданням стає створення сучасної цілісної правової доктрини яка сприятиме формуванню сучасної системи джерел права, що відповідають європейським вимогам та вдосконаленню процесу реалізації та застосування правових приписів.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2, 2003.- с. 744
2. Воєнно-медична доктрина України : постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 р. № 910. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-п#Text (дата звернення 10.12.2021).
3. Морська доктрина України на період до 2035 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009 р. № 1307 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1108). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1108-2018-п#Text (дата звернення 10.12.2021).
4. Мадаев Е. О. Доктрина в правовой системе Российской федерации: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Высшая школа экономики. Иркутск. 2012. 254 с.
5. Кармаліта М. В. Правова доктрина – джерело (форма) права : дис. … канд. юрид. наук.: 12.00.01. Київ, 2011. 199 с.
6. Старикова С. І Поняття, особливості та актуальні питання правової доктрини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 47-51.
7. Шевченко А. Є., Карамаліта М. В. Вплив правої доктрини на правотворчій процес в Україні. *Юридичний вісник.* 2015. № 3(36). С. 53-57.
8. Сидоренко О. М. Правова доктрина як вторинне джерело права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. № 29. С. 38-43
9. Одесская школа права. Введение в украинское право / С. В. Кивалов, Н. В. Анищук, Т. А. Остапенко и др. ; под общ. ред. С. В. Кивалова ; отв. ред. М. В. Афанасьева ; сост. Ю. Д. Батан ; МОН Украины, НУ ОЮА. 3-е изд., перераб. и доп. Одесса : Юридична література, 2016. 504 с.
10. Черних Є. М. Обов'язковість правової доктрини як проблема методології. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 21-30. С. 29
11. Максимов С. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. *Право України*. 2013. №9. С. 34–53.

Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач Ковбасюк С. В.

Шевченко Юлія Олександрівна
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СКЛАДНИК КОНЦЕПЦІЇ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Законодавча влада є однією з трьох гілок державної влади, з огляду на що вона має визначальну роль у процесі державотворення та змін у нашому суспільстві як у цілому, так і в умовах воєнного стану зокрема.

Передусім слід зазначити, що означає концепція войовничої демократії. Під нею варто розуміти таку ідею, яка має на меті боротьбу проти зловживання демократією, радикальних політичних партій і тероризму.

Оформлення цієї концепції відбулось у 1937 році після публікації знакової праці Карла Лоевенштейна, німецького філософа та вченого з конституційного права. Він визначив три основні фактори, які загрожують демократії:

«1) демократія вразлива через внутрішню структуру, яка побудована на компромісі;

2) народовладдя дає конституційні свободи навіть своїм найзапеклішим ворогам. Виходячи з цього свобода слова та асоціацій дає можливість розповсюджувати антидемократичну пропаганду та мати такі цілі;

3) вона дозволяє тим об'єднанням, які вороже ставляться до демократичних стандартів, зруйнувати демократичний лад після здобуття влади» [1].

Зважаючи на це, демократія має полишити своє нейтральне ставлення до таких антидемократичних партій та протидіяти тим партіям, що загрожують її існуванню. Щодо функціонального розуміння цієї концепції, вона може бути визначена так: «Войовничу демократію можна розуміти як перелік процедур для визнання політичних партій, чиї програмні цілі не відповідають основоположним принципам демократії або які відкрито виступають за їх знищення – незаконними»[1].

Витоки войовничої демократії в міжнародному праві можна простежити до практики Європейського суду з прав людини. Починаючи з перших справ про розпуск партії, Європейський суд з прав люди-

ни тлумачив кордони політичних партій у термінах концепції войовничої демократії. Зокрема, ЄСПЛ застосував основні положення концепції для обґрунтування свого рішення про розпуск політичної партії: засоби, які використовуються політичними силами для досягнення своїх цілей, мають бути цілком мирними; цілі партії, процес досягнення цілі та результат повинні відповідати основним принципам демократії [2].

Тож логічно, що прийнятий Верховною Радою 3 травня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» [3], який у ЗМІ називають законом про заборону проросійських партій, є складовою такої концепції.

У результаті підписання такого закону з'явились нові критерії для обмеження права на участь у політичних партіях і внесено зміни до відповідного Закону «Про політичні партії в Україні», стаття 5 якого отримала пункти, за якими забороняється «утворення і діяльність об'єднань, цілі або дії яких спрямовані на виправдовування або визнання правомірною агресії російської федерації проти України, у тому числі й глорифікацію осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України» [4].

Які ж складники войовничої демократії ми можемо бачити в цих змінах?

По-перше, діяльність таких партій є прямою загрозою для функціонування демократичного суспільства, через підконтрольність іншій державі, яка хоче ескалувати територію України.

По-друге, значна кількість таких партій та голоси «проти» депутатів, що сповідують ідеї сепаратизму, можуть зупинити процеси голосування за нові закони, які мають важливе значення.

По-третє, така заборона призведе до очищення структури законодавчої влади та оновлення її новими патріотично налаштованими особистостями.

Отже, заборона проросійських партій є складником войовничої демократії, за допомогою якої можна стабілізувати суспільство у такий складний час та отримати методи превентивного контролю щодо створення нових маніпулятивних структур.

Список використаних джерел

1. Cliteur and Rijpkema, «The Foundations of Militant Democracy,» 228–241.

2. Справа Yazar et al v. Turkey, Apps. 22723/93, 22724/93, 22725/93, Європейський суд з прав людини (9 липня 2002). URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60416 (дата звернення: 29.05.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій : Закон України від 03.05.2022 р. № 2243-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-IX#Text (дата звернення: 29.05.2022).

4. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#n28 (дата звернення: 29.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент, Батан Ю. Д.

СЕКЦІЯ 2

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Громлюк Аліна Віталіївна
аспірантка кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Проблематика питання захисту права власності в період війни є дуже актуальною і такою, що потребує окремого, глобального аналізу.

Від початку військової агресії росії проти України, станом на 10 травня 2022 року, за розрахунками Київської школи економіки в Україні було пошкоджено та зруйновано щонайменше 411 закладів освіти, 36 закладів охорони здоров'я та не менше 1600 житлових будинків, цифри продовжують зростати щодня, а загальні втрати України через війну можуть становити $564–600 млрд, з яких понад $94,3 млрд складають прямі задокументовані збитки від руйнування інфраструктури. Найбільше постраждали дороги та мости, житлова інфраструктура, активи підприємств та аеропорти [1].

Важливо зазначити, що відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», право власності, яке розташоване на тимчасово окупованих територіях України, незалежно від перебування фізичних осіб на обліку як внутрішньо-переміщені особи чи від набуття ними спеціального правового статусу, право власності на майно та інші майнові права, набуті відповідно до законодавства України, безумовно зберігаються за такими фізичними та юридичними особами [2].

Також питання захисту права власності захищені нормами міжнародного гуманітарного права. Відповідно до статті 53 Женевської конвенції 1949 року «Про захист цивільного населення під час війни»

забороняється знищення рухомого та нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю, за умови, що це не являється абсолютно необхідним для проведення воєнних цілей [3].

В період воєнного стану основними загрозами для права власності може бути повне знищення майна внаслідок військових дій з боку ворога, його пошкодження, знецінення, недоступність майна для використання, порушення права власності внаслідок здійснення мародерства, невиконання умов договорів через форс-мажорні обставини, що часто має наслідком завдання непоправної шкоди власникам майна, тощо. Крім того, не варто забувати про складність судового захисту в умовах воєнного стану, особливо в контексті територіальності розгляду майнових спорів.

З огляду на вищезазначену проблематику, Верховною Радою України було зареєстровано проєкт Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією» № 7198 [4].

Проєктом Закону пропонується запровадити надання компенсації громадянам України за окремі категорії пошкоджених та знищених об'єктів нерухомого майна, передбачається також перелік зруйнованого нерухомого майна, за яке громадяни отримають компенсацію та зазначається, що компенсація буде визначатися щодо кожного об'єкта нерухомого майна окремо.

Справедливо вказувати, що відповідальність за наслідки військової агресії має нести держава-агресор, включаючи також відшкодування завданих майнових та немайнових втрат фізичним та юридичним особам. Відповідно до частини 5 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» російська федерація як держава-окупант несе відповідальність за порушення захисту прав цивільного населення, за матеріальну чи моральну шкоду, заподіяну внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, відповідальність у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію [2].За таким же принципом дії сформульовані і положення останніх законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою України, зокрема Закон України «Про основні засади при-

мусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» [5].

В законі йдеться, що в умовах відсічі російської агресії з метою мобілізації фінансових ресурсів України, а також для відмови у доступі росії до економічних ресурсів, які можуть бути використані для війни, вирішено примусово вилучити в Україні об'єкти права власності росії та її резидентів. Примусово вилучені об'єкти права власності мають бути передані у розпорядження Національного інвестиційного фонду до прийняття іншого рішення щодо їх подальшого використання.

Проте, у питанні відшкодування Україні збитків, завданих російською агресією є певний проблемний аспект. Оскільки зарубіжні активи росії захищаються імунітетом, а майно приватних осіб – недоторканністю приватної власності, їх конфіскація доки не є можливою, оскільки буде являти собою грубе порушення норм права власності з боку інших держав. З огляду на зазначене, необхідно разом із світовою спільнотою створити дієвий механізм, що дозволятиме законним шляхом забезпечити виплату Україні репарацій арештованими активами росії. А також необхідно розглянути ті властиві моменти для воєнного часу, що могли виникати і в інших країнах, які вже побували у подібному становищі.

Список використаних джерел

1. Kyiv school of economics: website. URL: https://kse.ua/ua/
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
4. 4.Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283
5. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Бігняк О. В.

Димов Кирило Борисович
аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Початок повномасштабного російського вторгнення став каталізатором нової хвилі біженців на територію країн Європейського Союзу та внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) – по території України. Тисячі людей залишилися без домівки, документів та засобів нормального існування. Задля того, щоб врегулювати статус осіб, які опинилися у подібному становищі, компетентними органами багатьох міжнародних організацій були розроблені відповідні документи. Так, Комітет Міністрів Ради Європи, посилаючись на Статут Ради Європи, а також на Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення, на 961-му засіданні заступників міністрів 5 квітня 2006 року ухвалив Рекомендацію Rec (2006) 6, у якій зазначив основні положення та поради щодо врегулювання статусу ВПО у державах-членах.

У Рекомендації було також зазначено, що захист ВПО є найголовнішим обов'язком держави, що вони не мають зазнавати дискримінації тощо. Слід зазначити, що дана Рекомендація відноситься до норм «м'якого права», тож не є достатньо ефективною для формування національного законодавства України у сфері, яка досліджується [8].

Незважаючи на це, норми українського законодавства у сфері захисту прав ВПО, починаючи з 2014 року були вдосконалені, було прийнято безліч поправок до профільних законів і забезпечено дотримання низки прав для внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, це право брати участь у місцевих виборах.

Наприкінці жовтня 2021 року Європейський суд з прав людини у справі «Селигененко проти України» визнав порушення виборчих прав переселенок з тимчасово окупованих територій за ст. 1 протоколу №12 (заборона дискримінації у користуванні правами, які передбачені відповідним національним законодавством), які не змогли проголосувати на місцевих виборах 2015 року [1].

Український адвокат Сергій Заєць зазначає, що ЄСПЛ визнав, що по даній справі трапилася дискримінація щодо ВПО [7]. Дискриміна-

цією зазвичай визнається різне ставлення до людей, які перебувають у рівному (або аналогічному) становищі. Натомість у цій ситуації дискримінацією було визнане однакове ставлення до осіб, які перебувають у різному становищі. Зокрема, ВПО перебувають у значно вразливішому становищі, ніж решта громадян України, на яких російська агресія не вплинула безпосередньо. Так, 19 грудня 2019 року було прийнято новий Виборчий кодекс України, у якому було конкретизовано велику кількість виборчих прав внутрішньо-переміщених осіб, зокрема, і право обирати на місцевих виборах.

З нововведень слід також зазначити, що Постановою КМУ № 269 від 13.03.22 було внесено зміни до Постанови КМУ № 509 «Про облік ВПО». Так, відтепер на отримання довідки і внесення інформації до Єдиної бази даних ВПО мають право особи, які перемістилися з 24 лютого 2022 року з наступних областей: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська, а також м. Київ [6]. Це дозволить значно розширити перелік осіб, які можуть користуватися програмами державної підтримки, підтримки з боку міжнародних організацій, отримувати грошову допомогу, а також здійснювати усі права, які гарантовані Конституцією України, ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Ще однією Постановою КМУ від 20 березня 2022 р. №331 затверджено Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Згідно з цим Порядком було визначено механізм компенсації роботодавцю грошових коштів, які він витрачає на працевлаштованих осіб, які мають статус ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні [5].

Аналізуючи цю постанову, слід звернутися до 1 принципу Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення, який зазначає, що Внутрішньо переміщені особи, на підставі повної рівності, користуються тими ж правами та свободами, передбаченими міжнародним правом і національним законодавством, якими користуються інші особи в їхній країні. Вони не повинні піддаватись дискримінації при здійсненні будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами [3].

Одними з найефективніших способів захисту для вимушених мігрантів також стали отримання статусу біженця або тимчасового захисту у країнах Європейського Союзу. Важливо зазначити, що 4 березня 2022 року набуло чинності рішення Ради ЄС – Директива ЄС 2001/55/ЕС від 20.07.2001 року про тимчасовий захист (далі – Директива), яке може бути застосоване стосовно осіб, які прибули на територію будь-якої з країн ЄС незалежно від того, чи є така країна першою на шляху вимушеного мігранта [2]. Головною відмінністю від отримання статусу біженця є те, що у другому випадку людина має подавати заяву на отримання такого статусу у першій безпечній країні, кордон з якою вона перетнула згідно з положеннями Дублінської конвенції 1990 року [4].

Аналізуючи нормативно-правові акти, які регламентують надання одного з двох вищезазначених статусів, можна зазначити, що тимчасовий захист може бути застосований до потребуючих осіб, як термінований захід. Такий захист надається з моменту звернення людини до компетентного органу. Згідно з Директивою він передбачає надання низки прав у країнах ЄС, зокрема: право на доступ до житла, медичну допомогу, на освіту, на працю тощо [2]. Тимчасовий захист може діяти щонайменше один рік і, за рішенням компетентних органів, може бути продовжений. Після закінчення війни в Україні, як і в будь-який момент до цього, особа отримує право повернутися додому.

Отримання статусу біженця є більш складним процесом та потребує більше часу та зусиль. Поки буде розглянута заява, у особи може бути вилучений паспорт, саме тому протягом декількох місяців, які будуть витрачені на це, особа має залишатися на території країни, де була подана заява, а також не має права влаштуватися на роботу. Після отримання такого статусу особа зможе повернутися до своєї країни лише тоді, коли обставини, що вплинули на її бажання стати біженцем, зникнуть. Отримання статусу біженця дає можливість проживати на території ЄС три роки, після чого продовжити цей строк ще на два роки.

Відповідно до зазначеного вище, в Україні та країнах Європейського Союзу існують дійсно дієві та ефективні правові механізми захисту прав вимушених переселенців та біженців. Слід зазначити, що ефективність їхнього застосування залежить також від багатьох неюридичних факторів на місцях – рівня бюрократизованості державної системи, менталітету населення країни, компетентності державних

службовців тощо. Адекватний рівень кожного з даних аспектів дозволить правильно та ефективно працювати на практиці описаним механізмам.

Список використаних джерел

1. Case of Selygenenko and others v. Ukraine, *applications nos. 24919/16 and 28658/16, 21 October 2021. HUDOC – European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20 (дата звернення 30.05.2022 р.)
2. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. EUR-Lex: website. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055 (дата звернення 30.05.2022 р.)
3. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: http://www.pereselenci.kh.ua/wp-content/uploads/2017/07/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf (дата звернення 30.05.2022 р.)
4. Конвенція, що визначає державу, яка відповідає за розгляд заяв про надання притулку, що подані в одній з держав-членів Європейських Співтовариств. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_310#Text (дата звернення 30.05.2022 р.)
5. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. №331. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 30.05.2022 р.)
6. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №509. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text (дата звернення 30.05.2022 р.)
7. Радіо Свобода. Жительки Криму і Донбасу виграли в ЄСПЛ справу проти України – адвокат. Радіо Свобода: вебсайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-krym-donbas-espl-sud/31522491.html (дата звернення 30.05.2022 р.)
8. Рекомендація Rec (2006) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб. URL: https://rm.coe.int/16806b5ab1 (дата звернення 30.05.2022 р.)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Грушко М. В.

Koshlichenko Anastasiia, Dehtyareva Ruslana
1st year master's students of the Faculty of International Legal Relations
National University «Odesa Law Academy»

PERFIDIOUS ACTS DURING AN ARMED CONFLICT ON THE TERRITORY OF UKRAINE

The armed conflict started by Russian «detachments» in eastern Ukraine, which invaded the Ukrainian Donetsk and Luhansk regions in April 2014 after the capture of Crimea by the Russian Federation, a series of pro-Russian demonstrations in Ukraine and the proclamation of «state sovereignty» by the so-called Donetsk People's Republic and the Luhansk People's Republic. Thus, this conflict was a continuation of Russia's armed aggression against Ukraine.

The Prosecutor of the International Criminal Court's qualification of the conflict deserves considerable attention. The ICC Prosecutor's Office begins its analysis by confirming the fact that by April 30, 2014, the armed confrontation in Donetsk and Luhansk regions had reached at least the level of non-international armed conflict. This qualification alone is sufficient to consider allegations of war crimes committed by the parties to the conflict, but in order to properly apply Article 8 of the Rome Statute, which defines their composition, the Prosecutor also needs to determine whether the conflict was international.

Here is the first critical conclusion of the Report, which should be quoted in full: »point to the direct armed confrontation between the Russian armed forces and the governmental armed forces of Ukraine which indicates the existence of an international armed conflict in the context of hostilities in eastern Ukraine on July 14, 2014 at the latest, in parallel with the non-international armed conflict» [3].

Thus, in Donetsk and Luhansk districts the situation qualifies at least as an armed conflict of both non-international and international nature.

The treacherous actions of the Russian Federation were also observed in the city of Ilovaisk, where the treacherous murder of the Ukrainian military took place. The Russian military used the uniform of Ukrainian soldiers, which is expressly prohibited by Article 39 of Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 12 August 1949, namely the use of flags, military emblems, military insignia or uniforms of opposing parties during attacks or to cover up hostilities. these actions, their protection or hindrance [2].

Another episode of treachery occurred in 2017, when militants, despite the declaration of a truce, fired 120-millimeter mortars at the ATO fortifications in the Pavlopol area.

The so-called «New Year's truce» was the result of agreements between representatives of Ukraine, Russia and the Organization for Security and Cooperation in Europe at the Tripartite Contact Group in Minsk, and officially began on the night of December 23. In the evening of December 25, the press center of the anti-terrorist operation headquarters reported on the social network Facebook that the occupiers had released five mines in the direction of Ukrainian positions from the temporarily occupied settlement of Sosnivske. The press center also added that such treacherous actions of Russian mercenaries indicate an interest in further escalation of the conflict and unwillingness to adhere to the ceasefire.

With regard to bringing to justice those guilty of war crimes, it should first be noted that this is a direct duty of Ukraine. The qualification of these crimes is contained in Art. 438 of the Criminal Code of Ukraine. Yes, this article is not perfect, outdated, it is a reflection of the Soviet approach to criminal liability for violating the laws and customs of war, but it is still valid and should be applied. The subject of a crime under this article is any person who has violated the laws and customs of war with certain consequences, i.e. committed a war crime. The peculiarity of the application of this article is the period of armed conflict, both international and non-international, as a matter of fact, regardless of martial law, declaration of war and more. There is an armed conflict – international humanitarian law automatically applies – and anyone must be prosecuted for violating it.

This duty of Ukraine, the duty to prosecute war criminals, is also connected with the jurisdiction of the International Criminal Court, in accordance with the principle of complementarity. That is, the jurisdiction of the Court extends to international crimes (and war crimes are international crimes) for which the state cannot or does not want to apply criminal liability.

Therefore, it is extremely important to improve the quality, efficiency, applicability, compliance with international law of the provisions of the Criminal Code of Ukraine relating to criminal liability for international crimes. This is important, among other things, for bringing to justice those guilty of war crimes near Ilovaisk.

Also, it should be noted that Ukraine has agreed to the jurisdiction of the International Criminal Court in accordance with paragraph 3 of Art. 12 of the Rome Statute of the International Criminal Court, as a state that is

not a party to the Rome Statute. This jurisdiction is indefinite, extends to the entire territory of Ukraine within internationally recognized borders, including the temporarily occupied territories, and extends to all persons who have committed crimes against humanity and war crimes, in cases where Ukraine cannot or does not want to apply criminal liability to persons who committed these crimes. That is, the jurisdiction of the International Criminal Court over international crimes committed on the territory of Ukraine since November 21, 2013 is quite wide: «The court may exercise jurisdiction over crimes covered by the Rome Statute committed on the territory of Ukraine, starting from November 21, 2013» [1].

But Ukraine has not yet ratified the Rome Statute. That is, having the relevant obligations, as a state that has consented to the jurisdiction of the Court by application, Ukraine does not have the rights conferred by the status of a state party to the Statute. And this circumstance is very unfavorable for Ukraine [4]. Ratification of the Rome Statute, according to many scholars and practitioners, is an important step that will bring closer the responsibility of war criminals, including those guilty of committing war crimes against the Ukrainian military near Ilovaisk.

References

1. Римський статут міжнародного кримінального суду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 28.05.2022).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос). *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 28.05.2022).
3. Гнатовський М. Кого покарає Міжнародний кримінальний суд? Міфи та реалії звіту щодо України. *Європейська правда: вебсайт*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/17/7057564/ (дата звернення: 28.05.2022).
4. Короткий Т. Воєнні злочини в Іловайську: міжнародний та внутрішньодержавний аспект. *Українське право – інформаційно-правовий портал*. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/voyenni-zlochyny-v-ilovayskumizhnarodnyy-ta-vnutrishnoderzhavnyy-aspekt/ (дата звернення: 28.05.2022).
5. Різдвяне перемир'я на Донбасі все-таки зірвали – BBC News Україна. *BBC News Україна: вебсайт*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-42479992 (дата звернення: 28.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.

Білець Лілія Миколаївна, Бугаєнко Каріна Вікторівна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ РІШЕННЯ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ ПО СПРАВІ «ЛУБІКОН-ЛЕЙК» НА УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

У сучасному світі досить актуальною видається думка Махатми Ганді, що цивілізація повинна оцінюватися насамперед щодо її поводження з меншинами [5]. Дійсно, станом на тепер однією з найпоширеніших соціальних та правових проблем, попри нормативне закріплення конституціями більшості держав принципу терпимості та заборони дискримінації за національною, релігійною, гендерною та іншими ознаками, залишається утиск меншин. Нагальність проблеми обумовлюється, насамперед, тим, що з другої половини XX століття у науковий обіг був введений термін «злочини ненависті» для відокремлення протиправних діянь, що вчиняються за ознаками релігії, національності, статі, раси або фізичних ознак.

Статистика правопорушень з мотиву ненависті сягає своїх колосальних розмірів у світі. Так, у 2020 році в США правоохоронними органами було зафіксовано понад 10 тис. повідомлень щодо вчинення злочинів на ґрунті ненависті (більше ніж у 2019 року на 450 випадків), що вперше досягло 12-річного рекорду з 2008 року [4]. Щодо вітчизняної статистики, то згідно з результатами дослідження «Злочини на ґрунті нетерпимості», що були представлені під час конференції «Нетерпимість без відповідальності: мова ворожнечі та злочини ненависті», за 2015–2018 рр. в Україні було зафіксовано близько 390 злочинів на підставі мотиву нетерпимості [2].

Сучасне міжнародне право забезпечує визнання за особами, яких віднесено до національних, релігійних, етнічних та мовних меншин, усі загальновизнані громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права людини, що гарантовані договорами в галузі прав людини [3, с. 165], тобто, відповідно, права людини першого, другого та третього покоління. Важливе місце в системі універсального механізму захисту прав людини має ООН, у межах якого було розроблено низку норм процедур та механізмів, що стосуються захисту прав меншин. Одним із вказаних механізмів по-

стає Комітет ООН з прав людини, який хоча не є судовою установою, проте слідкує за дотриманням та виконанням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року та уповноважений приймати рекомендації для держав за поданими до нього заявами (індивідуальними скаргами), що на практиці характеризуються тенденцією невиконання.

Одним з показових випадків порушення прав меншин та тривалого невиконання рекомендацій Комітету ООН з прав людини була справа «Лубікон Лейк Бенд проти Канади» [6], рішення по якій було прийнято 26 жовтня 1990 р., а виконано через понад 18 років. Згідно фабули справи, угрупування Лубікон-Лейк є індіанським плем'ям корінних народів – рівнинних кри та розташовується навколо озера Лубікон в провінції Альберта, Канада. Хоча угрупування Лубікон-Лейк начислює приблизно 500 осіб, вона є самоідентифікованим, відносно автономним та соціально-культурним, члени якого спілкуються мовою кри як основною та продовжують зберігати свою традиційну культуру, що відокремлена від розвинених цивілізацій.

Враховуючи інтереси корінного народу, уряд Канади через Акт про індіанців 1970 року та Договір № 8 від 21 червня 1899 року (щодо прав на землю аборигенів у північній Альберті) визнав право корінних жителів Лубікон-Лейк продовжувати свій традиційний спосіб життя на території озера Лубікон. Проте, у 1982 році, незважаючи на попередньо прийняті закони та угоди, уряд Канади дозволив уряду провінції Альберти здати в оренду територію смуги озера Лубікон на користь приватним корпоративним інтересам з метою видобування впливовими компаніями нафти і газу.

Як наслідок таких діянь, більша частина території угрупування Лубікон-Лейк була забудована, що призвело до забруднення земель, збільшення кількості смертей через відсутність доступу до чистої води та можливості вести господарство, яке було основним джерелом життя угрупування Лубікон-Лейк. Тому, 14 лютого 1984 р. Бернард Омінаяк, що був керівником угрупування Лубікон-Лейк, подав звернення до Комітету ООН з прав людини з заявою, метою якої було переконати уряд Канади, що[6]:

1) видобування нафти та газу, яке безперешкодно продовжувалося два роки на традиційних мисливських угіддях, перешкоджає існуванню угрупування Лубікон-Лейк, та що Канада несе відповідальність за поточний стан справ;

2) було порушення окремих статей Пакту про громадянські та політичні права, зокрема порушення права народу на самовизначення (ст. 1, ст. 27), порушення права на життя (ст. 6, що обумовлювалося мертвонародженням від викидів нафтових компаній та забруднення води), порушення права рівності перед законом та судом (ст. 14 та 26, оскільки під час звернення угрупування Лубікон-Лейк до судів Альберти на Канади з метою захисту своїх прав на землі, мала місце або відмова у розгляді, або навмисне затягування).

Здійснюючи розгляд справи, Комітетом ООН з прав людини було враховано позицію уряду Канади щодо неприйнятності скарги через те, що: 1) угрупування Лубікон-Лейк не є народом в контексті ст. 1 Пакту, оскільки заявником є фізична особа (керівник групи – Бернард Омінаяк), проте право, яке нібито порушено, є правом колективним; 2) істотної шкоди, що б порушувало права угрупування Лубікон-Лейк, не було; 3) не було використано всі заходи національного захисту (зокрема переговори з Урядом Канади та Альберти, що пропонували групі Лубікон-Лейк 95 кв км та 45 млн. на відновлення життєдіяльності угрупування, проте згоди не дійшли).

У рішенні Комітету ООН з прав людини 26 березня 1990 р. заява була визнана прийнятною саме в контексті ст. 27 Пакту, згідно з якою, у тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою [1]. Натомість широкі звинувачення щодо порушень інших статей Пакту (1, 6, 26) не були обґрунтованими в тій мірі, в якій вони заслуговували б серйозного розгляду. Рекомендації Комітету ООН з прав людини було враховано лише 13.11.2018 р., коли група Лубікон-Лейк змогла дійти компромісу з урядом Канади та уклала угоду про передачу 246 кв. км землі поблизу озера Маленький Буффало та компенсації попередньо забраних земель у розмірі 121 млн. доларів [7].

Особливість справи полягала у тому, що вперше поняття культури у статті 27 Міжнародного пакту розумілося як традиційні чи інші типові форми економічного життя, що прив'язані до землі у контексті корінних народів, тобто включало право особи (заявника), спільно з іншими займатися економічною та соціальною діяльністю, яка є частиною культури спільноти, до якої вона належить. Таким чином,

рішення Комітету ООН з прав людини по справі «Лубікон-Лейк» давало змогу вперше розглядати претензії корінного населення на землю через поняття «культура».

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.05.2022).
2. Нетерпимість без відповідальності: мова ворожнечі та злочини ненависті в Україні? 12.12.2018 р. Zmina. Центр прав людини: вебсайт. URL:https://zmina.info/articles/za_dva_roki_v_ukrajini_zafiksuvali_majzhe_400_zlochiniv_na_runti_nenavisti_/ (дата звернення: 29.05.2022).
3. Сироїд Т. Л. Міжнародний організаційно-правовий механізм захисту національних меншин: від витоків до сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. № 28. С. 164-174.
4. Число преступлений на почве ненависти в США достигло 12-летнего рекорда. (01.09.2021 г.) Коммерсантъ: вебсайт. URL: https://www.kommersant.ru/doc/4967282 (дата звернення: 29.05.2022).
5. Discrimination and Intolerance. Council of Europe. Council of Europe: website. URL: https://www.coe.int/ru/web/compass/discrimination-and-intolerance (дата звернення: 29.05.2022).
6. Lubicon Lake Band v. Canada, Communication No. 167/1984 (26 March1990), U. N. Doc. Supp. No. 40 (A/45/40) at 1 (1990). University of Minnesota. Human Rights Library. URL: http://hrlibrary.umn.edu/undocs/session45/167-1984.htm#* (дата звернення: 29.05.2022).
7. Lubicon Lake Band reaches historic $121-million land claim settlement with Canada, Alberta (October 24, 2018). Edmonton Journal: website. URL: https://edmontonjournal.com/news/politics/lubicon-reaches-historic-121-million-land-claims-settlement-with-canada-alberta (дата звернення: 29.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Канєнберг-Сандул О. К.

Бойко Ніна Олександрівна, Коваль Вікторія Миколаївна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно- правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПРАВА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН «УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ» В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНИ ТА РФ

Серед основних принципів міжнародного права Статут ООН та Декларація про принципи міжнародного права закріплює принцип мирного вирішення міжнародних спорів. Цим принципом, як і іншими принципами міжнародного права РФ грубо нехтує по сьогоднішній день, перетворившись на країну-агресора, державу-терориста! На шляху до перемоги Україна застосовує весь можливий міжнародно-правовий інструментарій, серед якого важливе місце посідає Міжнародний Суд ООН (далі- МС ООН), рішення якого є обов'язковими та які не підлягають оскарженню.

Актуальною на сьогоднішній день та такою, що потребує детального аналізу залишається справа щодо звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ).

Фактичні інциденти та фабула справи. 26 лютого 2022 року уряд України звернувся до МС ООН щодо несправедливих та безпідставних «звинувачень у геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року (далі-Конвенція про геноцид)» та просив, щоб МС ООН ухвалив тимчасові заходи, включаючи негайне припинення військових дій. Основна претензія України перед МС ООН полягає в тому, що Росія помилково звинуватила її у спробі геноциду в Луганській та Донецькій областях України як привід для визнання Луганська та Донецька незалежними республіками та участі у військовому вторгненні [1].

Юрисдикція. Міжнародний суд є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй, заснований статтями 92-96 Статуту ООН. Суд має компетенцію вирішувати спори, подані державами, які визнали його юрисдикцію, відповідно до міжнародного права, шляхом ухвалення рішень, які є обов'язковими та не підлягають оскарженню для зацікавлених сторін [2;с. 24].

Ні Україна, ні Росія не зробили заяви про визнання обов'язкової юрисдикції МС ООН. Таким чином, компетенція МС ООН у справі «Україна проти Росії» випливає виключно з Конвенції про геноцид, яку ратифікували і Росія, і Україна. Він зобов'язує держави-учасниці запобігати геноциду та карати його, а МС ООН надає юрисдикцію щодо спорів між сторонами щодо «тлумачення, застосування або виконання» Конвенції про геноцид.

Росія не брала участі в першому судовому засіданні, яке відбулося 7 березня 2022 року. У листі до МС ООН від 5 березня 2022 року Росія стверджує, що МС ООН не має юрисдикції, ґрунтуючи свої аргументи на двох пунктах:

1) Конвенція про геноцид не регулює ні застосування сили між державами, ні визнання держав, тому предмет позову та запиту України виходить за рамки Конвенції;

2) «військова операція» юридично ґрунтувалася не на Конвенції про геноцид, а на статті 51 Статуту ООН – про здійснення права на самооборону у разі збройного нападу – та міжнародному звичаєвому праві.

Росія стверджує, що посилання на акти геноциду в заяві президента, в якій оголошується про військове втручання, не дають достатньої підстави стверджувати, що було посилання на Конвенцію про геноцид або про існування суперечки відповідно до неї [3].

Усупереч твердженням Росії, рішенням МС ООН від 16 березня 2022 року, прийняте більшістю голосів (13 голосів проти 2), постановлено, що є достатні докази для того, щоб Україна посилалася на застереження про компроміс у статті IX Конвенції про геноцид, яка приписує юрисдикцію МС ООН щодо спорів, що виникають в межах дії Конвенції про геноцид [4].

Деякі важливі аргументи МС ООН на підтримку свого попереднього рішення такі: виконуючи свій обов'язок запобігати геноциду, кожна держава може діяти лише в межах, дозволених міжнародним правом; Суд «не володіє доказами, що підтверджують звинувачення Російської Федерації в геноциді»; Суд «виявляє сумнів», що Конвенція дозволяє одностороннє застосування сили на території іншої держави.

Враховуючи відсутність доказів щодо звинувачень України в геноциді та принцип, згідно з яким будь-які дії для запобігання геноциду повинні здійснюватися сумлінно та відповідно до міжнародного пра-

ва, МС ООН 16 березня 2022 після прискореної процедури ухвалив тимчасові заходи:

1. Росія повинна негайно призупинити воєнні дії, розпочаті в Україні24 лютого 2022 року;

2. Росія повинна забезпечити, щоб будь-які військові або нерегулярні збройні підрозділи, які керуються чи підтримувалися нею, а також будь-які організації та особи, що знаходяться під її контролем, не вживали жодних кроків для просування військових операцій;

3. Обидві сторони повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити чи подовжити спір перед судом або ускладнити його вирішення [4].

Судді з Китаю та Росії проголосували проти перших двох тимчасових заходів, спрямованих проти Російської Федерації. У своїй заяві, доданій до висновків Суду, вони по суті стверджують про те, що МС ООН не має юрисдикції, оскільки питання, що викликає занепокоєння, є питанням визнання державою застосування сили в міжнародному праві, які не підпадають під дію Конвенції про геноцид. Проте обидва проголосували за третій захід. Троє інших суддів зробили заяви, а ще один висловив окрему думку. Двоє з них виступили проти застосування третього заходу до України.

Як і очікувалося, російський уряд – через прес-секретаря Кремля Дмитра Пєскова – заявивили 17 березня, що Росія не може «врахувати це (попереднє) рішення». Оскільки, МС ООН не має механізмів для виконання свого рішення, держави-учасниці ООН можуть передати справу до Ради Безпеки, де російське право вето блокуватиме будь-які заходи виконання.

Слід зазначити, що Сполучені Штати Америки діяли подібним чином у 1986 році, коли вони відмовилися виконувати рішення МС ООН у справі «Нікарагуа проти Сполучених Штатів» про фінансування військової та воєнізованої діяльності в Нікарагуа, і проголосували проти резолюції Ради Безпеки, яка закликала до повного та негайного виконання рішення [5].

Інша справа, подана Україною в 2017 році, знаходиться на розгляді в Міжнародному суді, яка стверджує про порушення Росією з 2014 року Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму через підтримку сепаратистських сил на сході України та Міжнародної конвенції про ліквідацію расової дискримінації в Криму через придушення прав кримських татар та етнічних українців. Зараз акти-

візуються інші судові шляхи які розглядаються як засоби притягнення російського керівництва до відповідальності за злочини, пов'язані з війною, а саме Міжнародний кримінальний суд і створення спеціального трибуналу щодо злочинів агресії.

Рішення суду вважається «майже повною» перемогою України, тоді як недотримання рішення, як очікується, завдасть подальшої шкоди репутації Росії. Хоча, це рішення не спростовує всіх заявлених Росією підстав для вторгнення, воно знаменує собою важливий крок до доказу протиправності війни за міжнародним правом. Блокування Росією спроби Ради Безпеки ООН засудити вторгнення, тим часом, показує обмеженість системи ООН і необхідність її перегляду.

Стверджується, що російське виправдання війни, пов'язане з геноцидом, ґрунтується на основі тлумачення концепції гуманітарної інтервенції. Центральною в цьому є доктрина «відповідальність за захист», яка була розроблена у відповідь на звірства, скоєні в Руанді та колишній Югославії у 1990-х роках. На Всесвітньому саміті ООН високого рівня 2005 року держави-члени ООН взяли на себе зобов'язання захищати населення від геноциду, військових злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людства шляхом використання відповідних дипломатичних, гуманітарних та інших мирних засобів, схвалених Радою Безпеки, відповідно до розділу VII Статуту ООН. Це відповідало судовій практиці МС ООН. У справі Боснія і Герцеговина проти Сербії (2007 р.) Міжнародний суд заявив, що «кожна держава може діяти (для запобігання геноциду) лише в межах, дозволених міжнародним правом»[6]. Проте деякі країни, зокрема США і Великобританія, а також організації громадянського суспільства висловили підтримку гуманітарному втручанню в екстремальних умовах без згоди ООН, коли Рада Безпеки виявляється недієздатною через вето постійного члена. Слід зазначити, що Росія не використовувала дипломатичні засоби, які були в її розпорядженні до війни, наприклад, передати свої звинувачення в геноциді до органів ООН.

Принцип справжньої поваги до міжнародного права здається найважливішим, оскільки використання безпідставних звинувачень у геноциді у світі широко поширене і «старе, як сама Конвенція про геноцид». Важливим наслідком рішення МС ООН є те, що «в міжнародному праві немає норми, яка автоматично надає одній державі право вторгнутися в іншу, щоб зупинити геноцид». Можна припустити, що таке виправдання війни становило б страшну небезпеку.

Список використаних джерел

1. Ukraine institutes proceedings against the Russian Federation and requests the Court to indicate provisional measures // INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220227-PRE-01-00-EN.pdf (дата звернення: 30.05.2022).
2. Задорожній О. В. Міжнародний суд ООН // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.:Знання України. 2004. Т.2. 812с.
3. Document (with annexes) from the Russian Federation setting out its position regarding the alleged «lack of jurisdiction» of the Court in the case // International Court of Justice. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf (дата звернення: 30.05.2022).
4. Summary of the Order of 16 March 2022 «Request for the indication of provisional measures» // International Court of Justice. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-SUM-01-00-EN.pdf (дата звернення: 30.05.2022).
5. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America): Judgment of 26 November 1984 // International Court of Justice. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/70/judgments (дата звернення: 30.05.2022).
6. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) // International Court of Justice.URL: https://www.icj-cij.org/en/case/182 (дата звернення: 30.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Канєнберг – Сандул О. К.

Бугаєнко Каріна Вікторівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕГРАЦІЙНІСТЬ ЯК ПРИМІТНА ОЗНАКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Практика свідчить, що діяльність та функціонування розвинених держав характеризується провідною тенденцією сучасності – інтеграційністю. При цьому, ключовим в такому процесі залишається збереження державного суверенітету, як найголовнішої ознаки неза-

лежної держави, тобто можливості самостійно визначати та реалізувати окремі напрями зовнішньо- та внутрішньополітичного розвитку, що досить влучно корелює з твердженням Германа Вам Ромпея про те, що «навіть якщо наша єдність залишається нашою силою, наша різноманітність залишається нашим багатством».

Дійсно, схильність держав до об'єднання є складним соціально-економічним процесом міжнародного співробітництва, що обумовлена як необхідністю досягнення високих показників економічного, політичного та соціального розвитку, так і потребою забезпечення належної реалізації прав та свобод громадянин, що опосередковано нормативним закріпленням –конституціями більшості демократичних держав світу принципу визнання людини в якості найвищої соціальної цінності. Виключенням не є і Україна.

Історично Українська держава ще з часу здобуття незалежності вживала заходів до повноправної участі в процесах інтеграції, обравши для себе шлях саме європейської. Вперше прагнення України стати частиною європейських інтеграційних процесів було закріплено на нормативному рівні Постановою ВРУ «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 1993 року [4], а згодом набуло підтвердження на рівні Конституції України шляхом закріплення положення щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору у 2019 році [3]. Підписання в 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони змогло дещо просунути імовірність реального вступу до Союзу, проте складні політичні умови в державі не лише не створювали надійного ґрунту, а й гальмували процес реальної політичної, економічної, культурної, соціальної інтеграції тощо.

При цьому, Європейський Союз не був єдиним об'єднанням держав, зі вступом до якого, зіштовхнулася Україна, оскільки на всіх етапах свого становлення Україна постійно мала зв'язок з рисою інтеграційності. Так, після розпаду радянського союзу – ключовим є саме «союз», наступною формою об'єднання держав у пострадянському просторі, з якою стикнулася Україна, стала Співдружність Незалежних Держав, заснована в 1991 році. При цьому, держава обрала для себе статус не учасника, а засновниці, тим самим підкріпивши свій правовий статус незалежної держави, згідно Заяви Верховної Ради

України від 20 грудня 1991 року «З приводу укладення Україною Угоди про Співдружність Незалежних Держав» [2]. В подальшому, неможливість економічної, політичної, культурної, військової інтеграції тощо у межах Співдружності Незалежних Держав мала наслідком створення державами-засновницями СНД спочатку Митного, а згодом і Євразійського економічного союзу 2014 року, що являв собою, на противагу європейській інтеграції, першу спробу євразійської інтеграції. Проте, свідченням безперспективності приєднання до Євразійського економічного союзу, на відміну від Європейського Союзу, є як той факт, що його утворюють держави з авторитарним режимом, так і те, що відсутній дієвий прозорий та відкритий механізм урядування, оскільки всі рішення приймаються кулуарно на рівні глав держав без залучення представників органів влади, зацікавлених юридичних та фізичних осіб, без громадського обговорення [1, с. 96].

Що ж стосується європейської інтеграції, то воєнний стан, що має місце в Українській державі, ще раз звернув увагу на пріоритетний вступ до Європейського Союзу та визнання України як частини Європейської родини. Відбулася активізація загальмованого в 2014 році інтеграційного процесу, що проявляється як через максимальне сприяння зі сторони держав-членів Європейського Союзу в контексті прискореної процедури розгляду заявки України на вступ, поданої 28 лютого 2022 року, так і стосовно визнання військової агресії Росії проти України як такої, що грубо порушує міжнародне право та підриває європейську та глобальну безпеку й стабільність, та введених пакетів санкцій проти російської федерації, останній з яких був прийнятий 30 травня 2022 року, що передбачено положеннями Версальської декларації (10-11 березня 2022 р.) [6].та Висновками Європейської Ради 24-25 березня 2022 року [5].

Проте, навіть в таких умовах необхідно звернути увагу, що для України як держави, що знаходиться в умовах воєнного стану, Європейським Союзом наразі не вироблено жодних винятків стосовно тривалої процедури набуття повноправного членства. А тому непорушними залишаються міжнародно визнані як етапи вступу до Союзу, так і вимоги до держави, яка планує стати членом Європейського Союзу, що мають вираження в прийнятих Європейською Радою в 1993 році в Копенгагені та підтверджених в Мадриді в 1995 році політичних, економічних та членських, а загалом – «копенгагенських критеріях» [7].

Таким чином, сучасними тенденціями розвитку провідних держав є прагнення до європейської інтеграції. Україна як правова та суверенна держава з моменту здобуття незалежності визначила політичний курс на європейську інтеграцію, що дає підстави в недалекому майбутньому розцінювати її в якості повноправного члена Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Деменко О. Ф. Основні етапи євразійської інтеграції: від зони вільної торгівлі до митного та економічного союзу. *Досвід та перспективи трансформації пострадянського простору в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів*: зб. наук. пр. / за заг. ред. к.і.н., доц. А. Г. Бульвінського. 2019, с. 87-98.

2. Заява Верховної Ради України з приводу укладення Україною Угоди про співдружність незалежних держав: Заява Верховної Ради України від 20.12.1991 р. № 2003-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2003-12#Text (дата звернення: 01.06.2022 р.).

3. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.06.2022 р.).

4. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII (втрата чинності від 20.07.2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text (дата звернення: 01.06.2022 р.).

5. European Council conclusions, 24-25 March 2022. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2022-INIT/en/pdf (дата звернення: 01.06.2022 р.).

6. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf (дата звернення: 01.06.2022 р.).

7. European Council in Copenhagen – 21-22 June 1993- Conclusions Of The Presidency URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail /en/DOC_93_3 (дата звернення: 01.06.2022 р.).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Форманюк В. В.

Гаєва Катерина Ярославівна, Ходорковська Олександра Андріївна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЗАХИСТУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

В галузі дипломатичного захисту можна помітити перенаправлення фокусу із захисту інтересів фізичних осіб на захист інтересів корпорацій, транспортування робітників, грошей, товарів тощо, тобто тих інтересів, що стосуються юридичних осіб. Ця тема є актуальною, оскільки питання дипломатичного захисту юридичних осіб не є врегульованим на законодавчому рівні і не достатньо висвітлено у науці міжнародного права.

Комісія міжнародного права ООН розробила Проєкт статей щодо дипломатичного захисту ще у 2006 році, але, незважаючи на це, питання дипломатичного захисту не було розглянуто в повній мірі. Вчені-юристи переконані, найближчими роками країнам знадобиться захист у дипломатичному полі вже не тільки в теорії, а і на практиці. Але, крім того, що відсутній міжнародний акт щодо цього питанняя, існують колізії у законодавстві на національному рівні у галузі дипломатичного захисту юридичних осіб [4, с. 178].

Вивченням дипломатичного захисту юридичних осіб займалися безліч зарубіжних дослідників, серед яких можна виділити: С. Амерасінгха, А. Вермеєр-Кюнцлі, Ш. Содікова, Д. Гвоздецького, та інших. У нашій країні тема була висвітлена в деяких працях юристів-міжнародників, проте комплексно досліджена не була.

Зазвичай, якщо ми говоримо про захист фізичної особи, то його здійснює держава, в якій така особа має громадянство, але, якщо це стосується юридичної особи, то такий захист виконує держава її національності. Саме термін «національність» визначає належність юридичної особи до окремої держави. Можна зазначити, що цей термін є більш доктринальним і не зустрічається в нормативних актах, які стосуються юридичних осіб. Тобто це свого роду правова фікція, що використовується для визначення правового зв'язку юридичної особи з державою.

Поняття «національність» юридичної особи дуже детально досліджувалося у міжнародному приватному праві. Так, Л. П. Ануфрі-

єва підкреслює, що ця категорія використовується лише для зручності, в юридичному розумінні не розглядається при характеристиці юридичних осіб [3, с. 40]. Ю. М. Юмашев звертає увагу, що питання «національності» компанії – це питання, яке визначає її юридичний статус.

Існує багато судових рішень, які стосуються саме дипломатичного захисту юридичних осіб та власників акцій. Одним з таких є рішення у Справі про компанію «Барселона трекшн», винесене Міжнародним Судом в 1970 році [2, с. 335].

«Барселона трекшн, лайт енд пауер лімітед» – компанія, інкорпорована в 1911 році. У Торонто знаходилося її головне відділення, що здійснювало свою діяльність в Іспанії. Після Першої світової війни більша частина акцій компанії належала бельгійським фізичним та юридичним особам (близько 88% акцій). Згодом, іспанська влада вжила заходи, через які компанія стала нерентабельною, тому Бельгія, держава громадянства більшості учасників подала позов проти Іспанії з вимогою про надання відшкодування, хоча державою, якій належить національність корпорації була Канада.

Важливо розуміти, як правильно визначити країну, в якій визначається національність компанії для того, щоб задіяти дипломатичний захист юридичної особи. Однак в сучасних правових системах така національність може бути встановлена різними способами. Саме для цього Комісія міжнародного права вирішила створити єдине правило, яке буде функціонувати для установлення держави національності компанії.

У статті 9 Проєкту документу про дипломатичний захист підкреслюється: «Для цілей дипломатичного захисту корпорації під державою національності розуміється держава, за законодавством якої ця корпорація була створена. Але коли таке підприємство керується особами, що належать до громадянства, або мають національність іншої держави або інших держав, і не проводить великої комерційної діяльності в державі, в якій вона була створена, і якщо місце, з якого відбувається управління компанією і в якому розташовані органи фінансового контролю цієї корпорації знаходиться в іншій державі, то державою національності вважається ця остання держава» [1].

Встановлюючи цей загальний принцип, Комісія слідувала правилу, яке було прийнятим в багатьох державах. Також враховувалася думка Міжнародного Суду у Справі «Barcelona Traction». Судовий орган

звернув увагу, що міжнародне право «дозволяє користуватися дипломатичним захистом юридичному суб'єкту у країні, за законами якої він був створений і на території якої він має встановлений в установчих документах офіс». Суд також наголосив на тому, що крім місця інкорпорації та реєстрації будівлі управління, важливо мати постійні та тісні взаємини між державою, яка здійснює захист, і компанією.

Комісія прислухалася до думки Суду, та крім того зазначила, що в певних державах така національність визначається не тільки за місцем інкорпорації, а й за іншими властивостями. Тому компанія може отримати дипломатичний захист і від іншої держави, у випадку, якщо між ними є зв'язок, незалежно від місця її заснування.

Отже, розглянувши проблему міжнародного захисту, можна зробити висновок, що Комісія міжнародного права, обговорюючи Проєкт міжнародного документу, зробила акцент на корпораціях, оскільки це питання є найбільш важливим на практиці. Незважаючи на це, більшість учасників Комісії вважають, що основні положення, які стосуються корпорацій, можуть використовуватися в окремих випадках і для того, щоб надати захист іншим видам юридичних осіб. У висновку необхідно зазначити, що потреба у міжнародних документах та законодавстві щодо дипломатичного захисту вкрай висока, особливо що стосується юридичних осіб, які не реалізують економічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Draft articles on Diplomatic Protection. Official Records of the General Assembly. 2006. Sixty-first Session. Supplement №10 (A/61/10). 5p. URL: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf.

2. Proceedings of the American Society of International Law at its 65-th Annual Meeting, Washington, D. C, April 29-May 1, 1971. Seventh Session, Saturday, May 1, 1971. Round Table: Toward More Adequate Diplomatic Protection of Private Claims: «Aris Gloves», «Barcelona Traction», and Beyond. *American Journal of International Law*. 1971. Vol. 65. №4. P. 333-365.

3. Ануфрієва Л. П. Міжнародне приватне право: Особлива частина. [Т.2.]. М.: БЕК. 2000. 656 с.

4. Сіваш О. М. Дипломатичний захист як форма захисту прав громадян за кордоном. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. ст. за матер. І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (м. Харків, 27 листоп. 2015 р.) : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 177-185.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.

Дзюбан Дарина Олександрівна, Булавенко Павло Ігорович
студенти 4-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПРАВИ «УКРАЇНА ПРОТИ РФ» СТОСОВНО ПРАВ ПРИБЕРЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ В ЧОРНОМУ І АЗОВСЬКОМУ МОРЯХ ТА У КЕРЧЕНСЬКІЙ ПРОТОЦІ

Російська агресія проти України набула нових форм після окупації та анексії Криму. Азовське море перетворилося на поле битви, стало геополітичною зоною боротьби між Україною та Російською Федерацією. Це стосується і прибережних просторів Чорного моря та Керченської протоки.

Україна ніколи не розглядала Азовське море як плацдарм чи навіть елемент просування своїх геополітичних інтересів. Навпаки, з початку незалежності України Росія розглядала Азовське море як шлях просування на захід (тобто на територію України) своїх геополітичних інтересів: встановлення свого панування в Азовському морі, метою якого є блокада морських портів України; розширення окупації територій України за рахунок утворення плацдармів у десантно-небезпечних районах Азовського узбережжя України; стримування економічного розвитку України; видобуток копалин на Азовському шельфі та навколо нього; видобуток біоресурсів в Азовському морі; руйнування гідрографічної системи забезпечення, що може призвести до екологічних та техногенних катастроф в акваторії Азовського моря та в самій Керченській протоці (це може призвести до техногенної небезпеки для України. Відповідальність за яку Російська Федерація має намір передати Уряду України) [1, с.15-18].

Випадок в Азовському морі і Керченській протоці виник не в 2014 році, як прийнято вважати. Передумовою для цього були дії Росії, починаючи з 1991 року, які були викликані консолідацією під тиском внутрішнього характеру вод Азовського моря на основі двосторонньої угоди з Україною, тим самим виключивши права третіх держав використовувати Азовське море та Керченську протоку на основі принципів і норм міжнародного морського права, як і власне застосування останніх у двосторонніх відносинах, так і створення ситуації правової невизначеності стосовно відсутності розмежування Азовського моря та Керченської протоки, а також формального за-

кріплення статусу вод Азовського моря як внутрішніх вод України та Російської Федерації, а фактично – здійснення повного контролю над Азовським морем та Керченською протокою після анексії Криму та будівництво мосту через Керченську протоку.

25 листопада 2018 року в Керченській протоці стався інцидент, коли російський танкер зупинив кораблі ВМС України, які проходили з Чорного моря в Азовське море. Під Керченським мостом, побудованим російськими загарбниками, перекрили прохід. Були атаки на українські кораблі з боку Росії та її берегової охорони – вони протаранили буксир «Яни Капу», а за межами 12-мильної зони обстріляли українські артилерійські катери супроводу [4, с.45-47].

На сьогодні в арбітражному суді розглядається справа про права прибережної держави в Чорному і Азовському морях та Керченській протоці. Цей арбітражний розгляд було розпочато Україною у вересні 2016 року. Дії Росії щодо порушення Конвенції ООН 1982 р. у морських просторах навколо Криму розглядаються арбітражем у справі № 2017-06: «Спір про права прибережних держав у Чорному морі, Азовському морі та Керченській протоці (Україна проти Росії)».

Ця справа стосується порушення Росією прав України як прибережної держави в прилеглих до Криму морських зонах після анексії півострова. Відповідно, Україна говорить, що Росія порушила свої права в зонах у Чорному, Азовському морях та Керченській протоці, видобуваючи природні ресурси (насамперед нафту та природний газ), що на законних підставах належать Україні, захоплюючи українські бурові установки; обмежує діяльність українських рибальських компаній у прилеглих акваторіях; незаконно здійснює будівництво мосту, лінії електропередачі та газопроводу через Керченську протоку; блокує прохід українських кораблів через Керченську протоку; здійснюється негативний вплив на середовище морів в результаті будівництва Керченського мосту; проводить археологічні дослідження на дні морів без дозволу української сторони [2].

Серед вимог України до арбітражного суду – підтвердження її права, як прибережної держави в морських зонах, що прилягають до Криму, зобов'язувати Росію припинити дії, що порушують суверенітет України у відповідних водах, і змусити Росію відшкодувати шкоду, заподіяну Україні внаслідок протиправної діяльності [3].

На сьогоднішній день дана справа не має остаточного вирішення, проте 21 лютого 2020 року арбітраж схвалив Ухвалу щодо попередніх

заперечень РФ (щодо прийнятності справи). Він визначив ситуацію конфлікту між Україною та РФ, дослідив специфіку можливого статусу і правового режиму Азовського моря та Керченської протоки, які є підконтрольними агресором. При цьому власну позицію Україна значною мірою ґрунтує на своїх правах на Крим – в рамках прав прибережної держави. Прийняття остаточного рішення у справі очікується не раніше 2023-го року.

Ситуація в Азовському морі та Керченській протоці є загрозою для національної безпеки України. Вона виходить за рамки правового спору, і є продовженням агресії РФ проти України. Дана ситуація вимагає застосування всього арсеналу сил і засобів, включаючи посилення військової присутності України в Азовському морі, використання дипломатичного впливу, посилення санкційного тиску.

Список використаних джерел

1. Семон Б., Бодрик Ю., Наука і оборона. *Щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал.* №4. 2018. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/10426-6485-PB.pdf

2. Україна проти Росії: аналіз міждержавних справ у міжнародних судах. Democracy House: website. URL: nalysis-of-inter-state-cases-in-international-courts/

3. Міжнародне реагування на окупацію Кримського півострову: огляд і джерела. Чорноморські новини: вебсайт. URL: https://www.blackseanews.net/read/178519

4. Короткий Т. Міжнародно-правовий аналіз ситуації в Азовському морі та Керченській протоці. *Український часопис міжнародного права.* 2018. № 2. URL: https://cutt.ly/cXSRzh6

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Канєнберг-Сандул О. К.

Ковбаснюк Олександра Романівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ДОКТРИНА САВІНЬЇ: МЕТОД ВИБОРУ ПРАВА У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ ПРАВОВИМИ ТЕОРІЯМИ

У XVIII ст. класичні теорії колізійного права мали територіальну орієнтацію, при якій широко використовувався метод статутарної доктрини – одновекторний (*unilateral*) метод визначення просторових меж дії правової норми. Ці принципи відповідали потребам феодального суспільства, проте в епоху розвитку капіталістичних відносин стали необхідними інші підходи до вирішення колізійних питань, які б сприяли відходу від політики національної ізоляції та розвитку міжнародного спілкування.

Відомим представником інтернаціонального напряму в міжнародному приватному праві був німецький правознавець і державний діяч Фрідріх Карл фон Савіньї, який присвятив вченню про дію правових норм у просторі восьмий том своєї праці «Система сучасного римського права». Він вбачав необхідність створення єдиних правил для вирішення подібних правовідносин відходячи від територіальних кордонів держав і запропонував новий метод вибору права «seat-of-the-relationship» відповідно до якого, кожне правовідношення можна найбільш тісно пов'язати з певним місцем за своєю природою, і у кожному випадку треба застосовувати той закон, у якому це місце для правовідносин знаходиться (доміцилій правовідносин).

На основі цього, Савіньї прийшов до висновку про необхідність вирішення колізійних питань виходячи не з територіального характеру правопорядків, а з ідеї «міжнародної спільності», що мала наддержавний характер та полягала в юридичному спілкуванні або юридичній спільності всіх держав. Відповідно до цієї концепції іноземний закон не підлягає застосуванню лише тоді, коли він суперечить місцевим нормам-заборонам (тобто є несумісним з місцевим правопорядком) або має примусовий характер [1].

Відмовившись від принципу суверенітету держави, Савіньї відкинув тогочасну доктрину та верховенство закону суду (принцип lex fori), відповідно до якого національний суд (як вияв державного суверенітету) зобов'язаний застосовувати національне законодав-

ство незважаючи на існування іноземного елементу у приватноправових відносинах. На його думку, питання вибору права необхідно розглядати через призму взаємодії людей, які знаходяться на різних територіях, і щодо яких застосовуються позитивні закони. Таким чином, концепція зберігає приватний характер та розповсюджується на людей, котрі проживають на конкретних територіях і підпадають під вплив закону.

Згідно з доктриною Савіньї вибір права мав мати універсальний характер і повинен ґрунтуватися на двох принципах:

– юридичної рівності між іноземцями та резидентами, відповідно до якого справи як резидента, так і іноземця повинні регулюватися одним і тим самим матеріальним правом незалежно від суду, який розглядає справу;
– заперечення пошуку комфортного суду, відповідно до якого позивач вправі обрати самостійно за правилами якого виду юрисдикції йому звертатись до суду, проте у будь-якому разі буде застосоване одне і те ж право [2;117-120].

Важливі положення вчення Савіньї полягали у наступному:

– в єдиному юридичному товаристві світу правовідносини повинні розміщуватися просторово в конкретній правовій системі, мати «природну домівку», «місце» (так званий доміцилій відносин);
– «місце» правовідносин відшуковується за допомогою правил «вибору права»: для цього правовідносини класифікуються у широкі категорії і пов'язуються потім із правопорядком певної країни за допомогою загальних для держав прив'язок: доміцилій особи, місце здійснення акта тощо;
– єдині колізійні правила забезпечують правову визначеність, передбачуваність;
– колізійні норми впливають лише на вибір правопорядку, а не на зміст застосованого права чи матеріальний результат рішення у конкретній справі [3;17].

Розвиваючи свої погляди, Савіньї дійшов до вироблення конкретних колізійних принципів. На його переконання:

– особисті права, питання дієздатності особи повинні регулюватися за законом місця проживання (принцип lex domicilii);
– речові права мають регулюватися за законом місця перебування речі (принцип lex rei sitae);

– договірні зобов'язання повинні регулюватися за законом місця виконання зобов'язання (принцип lex loci solutionis);
– інститут спадкування визначається за lex domicilii спадкодавця;
– сімейні правовідносини регулюються за lex domicilii чоловіка.

При цьому, на думку Савіньї, кожен був у праві обирати для себе керівний закон. У питаннях форми актів він стверджував, що документ повинен бути визнаний дійсним, якщо його форма відповідає законам місця його складання (формула locus regit actum) [1].

Таким чином, Савіньї створив власну модель вибору права, яка мала суто приватно-правовий характер і на відміну від подібних моделей Вехтера та Сторі, не базувалася на принципі суверенітету держав та дружелюбності націй, ввічливості між державами та не стосувалася виключно міжнародних відносин [2;113].

Доктрина Савіньї отримала як схвальні, так і критичні відгуки серед вчених. ЇЇ прихильниками виступали Цительман, Бар, та Пільє, які сприйняли ідею «міжнародної спільності», вважаючи її не лише справедливою, а й практичною, такою яка забезпечувала міжнародну гармонію рішень незалежно від місця розгляду спору. Натомість, Бартен і Кан критикували «універсалістський» підхід, вважаючи, що правовідносини не можуть мати універсальний характер, а натомість кожен суд і законодавець сприйматимуть правовідносини зі своєї національної точки зору [1].

Кан і Бартен запропонували та широко застосовували принцип lex fori, який був виявом національного підходу до визначення права та напряму був пов'язаний з верховенством дії принципу суверенітету. Відповідно до поглядів вчених, застосування іноземного права судом було неможливим, оскільки передбачало обмеження власного суверенітету суду.

Незважаючи на існування інших підходів до вибору права, беззаперечним є те, що праці Савіньї справили величезний вплив на подальший розвиток науки і практики міжнародного приватного права. А Савіньї вважається засновником модерного багатовекторного (*multilateral*) методу вибору права та праобразу принципу найбільш тісного зв'язку.

Список використаних джерел

1. Довгерт А. С. Німецька доктрина у XIX ст. URL: https://ukrtextbook.com/mizhnarodne-privatne-pravo-dovgert-a-c/mizhnarodne-privatne-pravo-dovgert-a-c-4-nimecka-doktrina-u-xix-st.html

2. Peari, S. (2014). Savigny's theory of choice-of-law as a principle of «voluntary submission». *The University of Toronto Law Journal*, 64(1), 106-151. URL:http://www.jstor.org/stable/24311926

3. Довгерт А. С. Доктрина міжнародного приватного права в Україні на зламі століть. *Право України.* 2020. № 6. С. 13-40. URL:https://rd.ua/storage/attachments/4671.pdf

Науковий керівник: д.ю.н., професор Бігняк О. В.

Коломієць Анна Юріївна, Заболотна Діана В'ячеславівна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ

На сьогоднішній день можна прослідкувати підвищений інтерес до діяльності міжнародних судових установ, що може бути пов'язаний із вирішенням в процесі їх роботи надскладних проблем, що часто виходять за межі загальновизнаних норм міжнародного права та вимагають факультативного осмислення та пояснення.

Документами, що складають правову основу діяльності Міжнародного суду ООН є Статут Міжнародного Суду, чотирнадцята глава Статуту ООН, а також регламент Суду.

Крім того, досить розгорнуті обговорення точаться щодо значення та ролі міжнародних судів для подальшого зміцнення і розвитку норм міжнародного права, серед яких існує декілька течій, а саме: міркування щодо компетенції міжнародних судів, правотворчості та впливу консультаційних висновків міжнародних судових установ, роль прецеденту у вирішенні міжнародних спорів [3, с. 210].

Міжнародний суд ООН як незалежна судова установа складається з суддів, завданням яких є вирішення суперечок на основі загальновизнаних норм міжнародного права та прийняття обов'язкових юридичних рішень. Зрозуміло, що основним обов'язком суду є вирішення міжнародних спорів, і безперечно, цей обов'язок направлений на підтримання злагоджених відносин між країнами та на загальне

зміцнення миру та благоустрою у світі. Особливо важливе значення для ефективного вирішення спорів між державами має Міжнародний суд ООН. У ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй вказано, що Міжнародний суд ООН є головним судовим органом ООН. Також у Статуті ООН зазначено, що головним завданням суду є розв'язання та ефективне вирішення міжнародних спорів, що передані суду певними державами. Важливість існування Міжнародного суду ООН покликана тим, що в п.1 ст. 33 Статуту ООН вказано про застосування мирних засобів при вирішення міжнародних спорів, а саме одним із яких є судовий розгляд, тобто розгляд справ Міжнародним судом ООН, що діє на постійній основі.

Позитивним фактом є те, що поступово змінюється традиційне уявлення про правотворчу діяльність судових установ у межах міжнародної практики розв'язання міжнародних спорів, що стосується лише «прямого застосування норм міжнародного права у рішеннях» на більш деталізований аналіз нормотворчої діяльності судів і, звісно, це безпосередньо можна сказати про роботу Міжнародного суду ООН. Досить особливим у діяльності Міжнародного суду ООН є те, що він застосовує вже наявні та загальновизнані норми та принципи міжнародного права і тоді, коли суд знаходить новий напрям врегулювання спору чи під час так званого заповнення «прогалин».

Потрібно враховувати те, що вплив міжнародного суду на формування та розвиток міжнародного права не слід ототожнювати з впливом правотворчої діяльності суб'єктів міжнародного права. У ст. 59 Статуту Міжнародного суду ООН зазначено, що рішення суду є обов'язковими лише для сторін у спорі і лише стосовно справи, яка розглядається [4, с. 167].

Не дивлячись на те, що Міжнародний суд ООН не має повноважень займатися правотворчістю, все одно рішення суду та консультативні висновки мають важливе значення для розвитку і збагачення міжнародної спільноти правовими нормами. Підтвердженням цьому можуть слугувати рішення, винесені Міжнародним судом ООН в деяких справах. Зокрема, при вирішенні справ Fisheries jurisdictions (United Kingdom v. Iceland) та Fisheries jurisdictions (Federal Republic of Germany v. Iceland) у 1974 р., стало зрозуміло що потребує розвитку новий інститут міжнародного права, а саме інститут виключних економічних зон у міжнародному морському праві [4, с.148].

На думку деяких вчених, надання консультативних висновків судами є однією із форм участі у правотворчій діяльності. Так, Міжнародний суд ООН надає такі висновки відповідно до ст. 96 Статуту ООН «з будь-якого юридичного питання» на прохання Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки та інших органів чи спеціалізованих установ ООН. Варто зазначити, що хоча ці консультативні висновки і не є обов'язковими, проте в рамках деяких міжнародних договорів вони можуть вважатися вирішальними для сторін у спорі. Прикладом такого міжнародного документу може слугувати Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних націй 1946 р., у разі виникнення розбіжностей між ООН і державами-членами ці висновки матимуть вирішальну силу. За період своєї роботи Міжнародний Суд ООН надав майже 20 консультативних висновків за запитами різних організацій, що є досить вагомим внеском в міжнародну правотворчість. Вони стосувалися зокрема таких питань: статус територій (Південно-Західної Африки, 1971 р.), тлумачення договорів [1, с. 34].

Щодо процедури надання консультативного висновку, то варто зазначити, що практика винесення таких висновків Міжнародним судом ООН є досить різноманітною і передбачає аналіз нормативно-правового регулювання у відповідній сфері. Деякі вчені вважають, і з цим беззаперечно можна погодитися, що консультативні висновки можна розглядати як вузькоспеціалізовані наукові дослідження у проблемних питаннях, які проводять незалежні судді.

За час свого існування Міжнародний суд ООН неодноразово доводив ефективність своєї роботи саме тим, що на міжнародному рівні прагнення до розв'язання спорів між країнами в рамках суду відзначається позитивною динамікою. Виконуючи поставлені перед ним завдання, Міжнародний суд ООН сприяє зміцненню ролі міжнародного права та застосуванню загальновизнаних міжнародно-правових норм в галузі міжнародних відносин [2, с. 22].

Досить успішною серед інших функцій Міжнародного суду ООН вирізняється посередницька, яка полягає в посередництві між державами в рамках миротворчих місій. Неодноразово доведено перед світовою спільнотою актуальність, ефективність та своєчасність втручання суду в миротворчий процес та послідовне здійснення комплексу впорядкованих дій для розгляду та вирішення конфлікту.

Визначним у діяльності суду, а саме під час судового процесу є те, що у разі домовленості сторін конфлікту, Міжнародний суд ООН

може вирішити справу на основі принципу ex aequo et bono, тобто по справедливості, що в свою чергу дозволяє установі не обмежувати себе лише нормами міжнародного права [5, с. 243].

Отже, правотворчість Міжнародного суду ООН слугує вагомим внеском в поступовий динамічний розвиток міжнародного права та правосуддя та проявляється в різноманітних формах та методах. При розгляді та вирішенні спору Міжнародний суд ООН аналізує правові підстави виникнення спору, намагається вияснити чому і як склалися проблемні правовідносини між державами та намагається ефективно їх вирішити. Саме завдяки цьому, відбувається кодифікація міжнародного права та врегулювання правовідносин в рамках міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй (26.06.1945). / Збірник діючих договорів, угод і конвенцій, укладених СРСР з іноземними державами. Вип. XII. М. 1956. 34 с.

2. Чернова Н. Н. Перспективы повышения роли Международного Суда ООН: Предоставление права доступа в Суд международным правительственным и некоторым неправительственным организациям. *Международное публичное и частное право.* №3. 2006. С. 22-25.

3. Каламкарян Р. А. Роль Міжнародного Суду ООН у справі підтримання міжнародного правопорядку. *NB: Міжнародне право.* 2013. № 1. С. 184-214;

4. Шінкаревская Г. Міжнародні суди і розвиток міжнародного права. *NB: Міжнародне право.* 2014. № 4. С. 141-167.

5. Мицик В. В. Права людини в міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник. К.: Видавничий дім «Промені». 2010. С. 243.

Науковий керівник: доцент, к.ю.н. Канєнберг-Сандул О. К.

Костилєва Юлія Володимирівна
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Причиною обраної теми є те, що у зв'язку із перспективним вступом України до Європейського Союзу було б доречним та важливим розглянути спадкові відносини з іноземним елементом на прикладі однієї з держав-учасниць. Цим прикладом може слугувати Польща, зважаючи на територіальну близькість з Україною та тотожну романо-германську правовою систему.

У різних державах спадкові відносини з іноземним елементом закріплюються в цивільних кодексах або в окремих законах. Республіка Польща для цього містить спеціальне профільне законодавство чинний Закон Республіки Польща «Міжнародне приватне право» від 04.02.2011 р.

Він регулює спадкові відносин, що ускладнені іноземним елементом, розділом 16 «Спадкові справи», який раніше містив три статті. Але з метою уніфікації законодавства з правом Європейського Союзу, ці три статті були виключені із закону, а натомість була включена ст. 66а, що містить відсилання до Регламенту (ЄС) № 650/2012 Європейського парламенту та Ради від 4 липня 2012 року про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень, прийняття та виконання автентичних документів у справах правонаступництва та про встановлення спадщини Європейського сертифіката, який почав діяти з 17 серпня 2015 р.

Стаття 21 цього Регламенту зазначає те, що правом, що застосовується до справ про спадкування в цілому, є право держави, де зазвичай проживав померлий на момент його смерті. В Польщі постійне місце проживання визначається такою дефініцією, як «miejsce zwykłego pobytu». Наприклад, коли громадянин Польщі помирає за кордоном, а його останнім місцем проживання є Італія, то буде застосовуватись італійське право [5].

У Цивільному кодексі Республіки Польща визначені такі черги спадкування за законом (dziedziczenie ustawowe):

1. той з подружжя, що пережив спадкодавця та діти спадкодавця;

2. той з подружжя, що пережив спадкодавця та батьки спадкодавця;
3. той з подружжя, що пережив спадкодавця та брати і сестри спадкодавця та нащадки цього брата і сестри;
4. дідусь і бабуся спадкодавця;
5. пасинки чи пасербиці;
6. ґміна останнього місця проживання спадкодавця або Державне казначейство [6].

Також крім вищезазначених законів, Республіка Польща у питаннях спадкування за законом може застосовувати і міжнародні двосторонні угоди про правову допомогу.

Наприклад це може бути Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р. У статті 36 цього договору зазначається принцип рівності прав: громадяни однієї Договірної Сторони можуть набувати на території іншої Договірної Сторони право на майно і інші права, одержуючи спадщину за законом на тих самих умовах і в такому ж обсязі, що і громадяни цієї Договірної Сторони.

Вибір закону при спадкування за законом регулюється ст. 37 цієї угоди. У галузі успадкування рухомого майна правові відносини регулюються законодавством тієї держави, громадянином якої був спадкодавець в момент смерті, тобто застосовується колізійна привязка закон громадянства (lex patriae). А правові стосунки в галузі спадкування нерухомого майна регулюються законодавством тієї держави, на території якої знаходиться це майно, тобто застосовується колізійна привязка місцезнаходження речі (lex rei sitae).

Отже, проблеми колізійного регулювання спадкування з іноземним елементом в сучасному глобалізованому світі є вельми важливими. Адже не завжди трапляються випадки, коли особа може скласти заповіт. Не винятком є і Республіка Польща. Вона регулює це питання у польському національному та міжнародному законодавстві.

Список використаних джерел

1. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a

European Certificate of Succession. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012R0650

2. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174

3. Kodeks cywilny: Ustawa z dnia 23.04.1964 r. URL:http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,204,,,ustawa-z-dnia-23041964-r-kodeks-cywilny.html

4. Prawo prywatne międzynarodowe: Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-prywatne-miedzynarodowe-17699007

5. Mazurkiewicz I. Dziedziczenie spadków ponad granicami URL: https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/889596,dziedziczenie-spadkow-ponad-granicami.html

6. Rudzki J. Dziedziczenie ustawowe Kiedy dochodzi do dziedziczenia ustawowego? URL: https://wojciechrudzki.pl/prawo-spadkowe/dziedziczenie-ustawowe/.

Науковий керівник:доктор філософії у галузі права, доцент Войтович П. П.

Тодощак Олена Олегівна, Совач Іванна Олександрівна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР (2009 Р.) ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Для чого був запроваджений Лісабонський договір ? [1, с. 306].

Лісабонський договір, або Договір про внесення змін до Договору про ЄС та Договору про заснування ЄС, який набув чинності 1 грудня 2009 року, заклав основи функціонування ЄС на найближчі 15-20 років. Важливість договору полягає у тому, що він реформував інституції ЄС та вдосконалив процес прийняття рішень, посилив демократичний вимір ЄС, реформував внутрішньополітичні та зовнішньополітичні виміри ЄС. Інституційні зміни дали змогу адаптувати структуру ЄС для ефективного функціонування Союзу в умовах розширення кількості його членів.

Інституційні зміни у ЄС після прийняття Лісабонського договору [2, с. 77]

Після майже десятиліття бурхливих дебатів щодо інституційної реформи Європейського Союзу Лісабонський договір нарешті набув чинності 1 грудня 2009 року. Стаття 208 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) вимагає, щоб співробітництво в галузі розвитку здійснювалося в рамках зовнішніх дій, і стверджувало, що «Союз братиме до уваги цілі співробітництва в галузі розвитку в політиці, яку він впроваджує, яка може вплинути на країни, що розвиваються». З огляду на те, що велика частина зовнішніх дій ЄС (і багато його «внутрішньої» політики) певним чином впливає на країни, що розвиваються, здавалося, що був готовий етап для інституційних реформ, за допомогою яких буде впроваджуватися Договір для визначення пріоритету політики розвитку у зовнішніх справах ЄС, в той час як усунення давніх недоліків у узгодженості та координації формування європейської політики розвитку. На початку були висловлені великі очікування. Баронеса Кетрін Ештон, Високий представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки та віце-президент Комісії (ВП/Віце-президент), охарактеризувала Договір як «можливість, що виникає раз у покоління» для покращення узгодженості зовнішня політика ЄС на підтримку спільної глобальної цілі.

У своїй промові перед Комітетом з розвитку Європейського парламенту комісар ЄС з питань розвитку Андріс Пібалгс сказав, що «можливо, більше, ніж у будь-якому іншому секторі, розвиток відображає спільні цінності Європи та спільне бажання їх ефективно впроваджувати та розвиток справедливо знаходить своє місце в серці зовнішньої дії ЄС у всьому світі».

І тому, Європейська служба зовнішніх дій (ЕСЗД) була створена відповідно до Лісабонської угоди, як ключовий зовнішньополітичний інститут ЄС. Хоча Договір забезпечив правову основу для створення ЄСВД, він не дав конкретних вказівок щодо її компетенції, особливо щодо політики розвитку.

Вплив Договору на реалізацію політики розширення ЄС [3, с. 1].

Європейська рада об'єднує глав держав або урядів країн-членів ЄС. Вона дає «Союзу необхідний імпульс для його розвитку» та визначає його «загальні політичні напрями та пріоритети». Він не виконує законодавчих функцій. Європейська Рада також відіграє роль у врегулюванні криз, яка набула подальшого розвитку протягом ос-

таннього десятиліття через низку криз, з якими довелося зіткнутися ЄС, зокрема, економічної та фінансової кризи та міграційної кризи, які викликані зовнішніми факторами та серйозний внутрішній вплив на ЄС.

Через десять років після того, як вона стала офіційною установою, Європейська Рада, Європейський Союз і світ дуже різні. Як цю асамблею глав держав і урядів ЄС можна назвати «вершиною європейського інституційного механізму»? Чи це було пов'язано виключно зі змінами, внесеними Лісабонським договором, чи це був поетапний процес, як до, так і після цих змін у Договорі. Чи було це також результатом потреби ЄС пристосуватися до міжнародних подій, таких як більш наполегливий Китай і менш надійні Сполучені Штати, водночас оволодівши власними внутрішніми перетвореннями, включаючи зростання численних популістських або євроскептичних партій між державами-членами.

Хоча договори ЄС, як правило, розглядаються як історичні моменти в процесі інтеграції до ЄС, вони часто формалізують існуючі практики, які раніше неформально використовувалися. Крім того, справжнє значення нових положень Договору або компетенції часто матеріалізується лише з часом і значною мірою залежить від того, як головні суб'єкти інтерпретують і виконують їх. Тому в цьому дослідженні буде проаналізовано як формальні зміни, завдані Лісабонським договором, так і поступові та неформальні зміни, що випливають із повсякденної практики установи, включаючи її поведінку під час криз.

Щоб оцінити значення Лісабонського договору для розвитку Європейської Ради, у главі 1 будуть розглянуті відповідні статті Договору. У ньому буде проаналізовано, наскільки вони були справді новими, чи були вони певною мірою перенесені з попереднього Ніццького договору, чи вони були кодифікацією вже існуючих неформальних практик. Особлива увага буде приділена різним ролям Європейської Ради, офісу Президента Європейської Ради та функціонуванню Європейської Ради.

Щоб побачити, які аспекти роботи Європейської ради у 2019 році виходять за межі плану інституції, викладеної в Лісабонському договорі, у главі 2 буде оцінено, як Лісабонський договір було втілено та в яких сферах Європейська рада розширила свою роль. Крім того, буде розглянуто те, як посадові особи постійного головування в Європей-

ській Раді розуміли та виконували свою позицію, також впливаючи на розвиток функціонування Європейської Ради протягом останніх 10 років; у цьому контексті вона оцінить, чи стала Європейська Рада ефективнішою та об'єднаною. У главі також буде розглянуто, чи був повністю використаний потенціал Лісабонського договору щодо Європейської Ради. У відповідних випадках буде викладено погляди Європейського парламенту на діяльність Європейської Ради стосовно її ролі в Договорі. Цей розділ також буде Дослідницька служба Європейського парламенту розглянути, як розвивалися міжінституційні відносини та співробітництво за останнє десятиліття. Це приверне увагу до практики, що склалася, і вкаже, чи зберігалися вони протягом усього періоду, чи навпаки зменшувалися. Він оцінить, чи підтверджують різноманітні кризи, з якими довелося розглянути Європейську Раду, переважаючу в літературі думку про те, що Європейська Рада є центром інституційної архітектури ЄС.

Список використаних джерел

1. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community (2007/C 306/01). O*fficial Journal of the European Union.* 2007

2. Gladenko O. The Lisbon Treaty of the EU in 2007 as a new stage in the evolutionary development of European Union law. *Bulletin of the Central Election Commission.* 2008. № 1. P. 73-77

3. Suzana Anghel, Ralf Drachenberg.European Council Oversight Unit // European Parliamentary Research Service. 2019. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/642806/EPRS_STU(2019)642806_EN.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.,

Марієнко Артем Олегович, Тимченко Юрій Володимирович
студенти 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Поняття механізмів міжнародного захисту прав людини можна визначити як сукупність міжнародних органів, які мають на своїй меті підтримку міжнародних стандартів прав і свобод людини та їх відновлення у випадку порушення. Інше кажучи, такі міжнародні органи необхідні для контролю та спостереження за виконанням державами своїх зобов'язань за міжнародними угодами [1]

Основна перевага таких органів полягає в їх незалежності від держав-учасниць. Одним із проявів незалежності можна назвати те, що особовий склад таких органів приймає всі рішення персонально та існує можливість постановлення обов'язкових рішень для держав-учасниць. Однією з особливостей механізмів міжнародного захисту прав людини є їх класифікація. Можна виділити дві основні групи міжнародних правозахисних організацій: це універсальні та регіональні.

Якщо говорити про універсальні правозахисні механізми, то їх основна відмінність від регіональних полягає в тому, що вони поширюють свою діяльність на увесь світ. Всередині універсальних механізмів можна виділити:

– постійні органи, які є частиною апарату ООН. Наприклад, створений при Сектретаріаті Центр прав людини.
– органи,створені відповідно до міжнародних угод. Сюди можна віднести Пакт про громадянські та політичні права та Пакт про соціальні й економічні права 1966 року.
– спеціалізовані установи ООН. До них можна віднести Міжнародну Організацію Праці та ЮНЕСКО.

Другу групу міжнародних правозахисних організацій становлять регіональні міжнародні організації. Учасники такої організації є держави, які розташовані в межах певного регіону земної кулі. В цій групі розумно виділити Міжамериканську, Африканську та Європейську системи.

Міжамериканська система представлена Міжамериканською комісією з прав людини і Міжамериканським судом з прав людини. Ко-

місія відіграє більш вагому роль, вона вирішує більшість справ шляхом винесення висновків.

Африканська система складається з Африканської комісії прав людини і народів, що є органом Організації Африканської Єдності. Комісія на підставі звітів держав-учасниць формулює власні пропозиції. Також вона наділена правом розгляду заяв громадян і недержавних організацій з приводу порушень прав людини.

Європейська система захисту прав людини є найбільш розвинутою та ефективною серед всіх. На чолі цієї системи стоїть Європейський суд з прав людини, рішення якого мають обов'язковий характер для держав, які приєднались до Конвенції захисту прав і свобод. Крім суду, діє велика кількість комітетів, які хоч і мають менші повноваження, але все одно мають вагомий вплив на захист прав і свобод людини.

Міжнародні механізми захисту прав людини реалізуються шляхом звернення до спеціальних міждержавних правозахисних організацій. Особливостями є те, що в більшості випадків рішення даних органів є обов'язковими до виконання, а отже, вони можуть дійсно впливати на суб'єктів міжнародного права та сприяти тому, щоб міжнародна спільнота не ігнорувала порушення прав людини.

На жаль, ефективні механізми захисту прав людини не були створені превентивно. Їх розвиток пов'язаний безпосередньо із фактами вчинення масових порушень прав людини, наприклад, як під час Другої світової війни, які були характерними для гітлерівської Німеччини.

Варто відмітити, що наслідком числених порушень прав людини було прийняття в 1948 році Всезагальної декларації прав людини, адже Статут Генеральної Асамблеї ООН зобов'язує даний орган приділяти особливу увагу захистові даних прав. Крім цього Генеральною Асамблеєю було прийнято ряд нормативно-правових актів, які були пов'язані з окремими сферами захисту прав людини [2]

Важливим є питання ефективності функціонування вище вказаних механізмів. З-посеред усіх правозахисних органів особливо виділяються Європейський суд прав людини – його рішення є обов'язковими для держав, що приєднались до Конвенції захисту прав і свобод. В результаті чого рішення даної судової установи прямо вливають на вироблення стандартів прав людини в світі, а також на правотворчу та правозастосовчу сфери.

Проте варто відмітити той факт, що велика кількість міжнародних правових організацій здійснює вплив на державу-порушника іншими альтернативними способами. Зокрема, наприклад, Європейський комітет запобігання катуванням може впливати міжнародну і внутрішньодержавне ставлення до конкретної ситуації, формуючи висновок щодо останньої і напрвляє його державі-порушниці, якій надається можливість виправити ситуацію, якщо ж висновок буде проігноровано, то його буде опубліковано Комітетом за власною ініціативою, що звісно тягне за собою реакцію світової спільноти.

Практика показує, що найбільш ефективно механізми захисту прав людини реалізуються організаціями та органами, які передбачають можливість подання до них індивідуальних скарг, які можуть подаватись громадянами та організаціями, що постраждали внаслідок порушення їх прав. Внаслідок розгляду скарги виноситься рішення, обов'язкове для сторін [3]

Ефективність полягає в тому, що рішення приймається стосовно кожної справи і кожного випадку окремо, а не щодо великої кількості схожих справ, які все ж мають певні нюанси. Зокрема представниками таких органів та установ є Комітет з прав людини, Комітет проти катувань, Європейський суду прав людини і Комітет із свободи асоціацій МОП.

Отже, механізми міжнародного захисту прав людини є досить різноманітними та реалізуються в різних формах. Можливість їх застосування закріплена великій кількості міжнародно-правових актів. Останніми передбачається існування правозахисних установ і організацій, які беручи участь у реалізації механізмів захисту прав, з різним ступенем ефективності надають можливості запобігати порушенням та сприяти захисту прав людини

Список використаних джерел

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М. , Бєлов Д. М., Данканич М. М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003. 57 С.

2. Мицик В. В. Правові механізми та процедури захисту прав людини у міжнародному праві. Київ, 2009. 8 С.

3. Maxime T. The Right to Individual Complaint to the United Nation for Violations of Human Rights. *International Human Rights Law. Theory and Practice. Montreal: The Canadian HR Foundation,* 1992. P.403;

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.

Пономарчук Вікторія Ігорівна
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

З таким особливим, як явищем міграція, Україна мала справу ще з початку свого існування. На законодавчому рівні приймались численні нормативно-правові акти, завданням яких було реалізація та захист прав осіб, що стали міграційним елементом. Наприклад важливим кроком у цьому стало приєднання нашої держави до Конвенції ООН про статус біженців у 2002 році. Це дуже допомогло українському законодавству покращити механізми захисту прав та гарантій мігрантів. Проте, попри це все ще наявна досить велика кількість невнормованих питань, що створюють певні незручності для переселенців.

Більш помітними ці недоліки стали з початком загострення збройного конфлікту з Російською Федерацією. Вторгнення країни-агресора на території України з початку 2014 року спричинило справжню гуманітарну кризу – внутрішнє вимушене переміщення населення. Люди, що раніше проживали в Донецькій та Луганській областях та на півострові Крим, були змушені покинути свої домівки в пошуках більш безпечного місця. Значна частина з них не перетинали державні кордони та просто обрали інший регіон для проживання, тим самим набуваючи статусу внутрішньопереміщених осіб (далі – ВПО).

Згодом, у лютому 2022 року, коли конфлікт загострився та почалася широкомасштабна війна, кількість регіонів, в яких з'явилася беззаперечна небезпека громадянам України, зросла. Міграційний потік набув шалених темпів росту, що спричинило термінову необхідність у допомозі ВПО з їх труднощами.

В цілому, проблеми біженців, які виникли у зв'язку зі збройним конфліктом, ми можемо класифікувати наступним чином:

– проблема загрози життю
– проблеми адміністрування
– моральні проблеми
– матеріальні проблеми

Проблеми, пов'язані з загрозою життю, мабуть, можна виділити найбільш серйозними у цьому переліку. З початку бойових дій існує вражаюча кількість небезпек, які загрожують особі поки та пере-

буває на території в зоні ураження. Однак, якщо людина вирішила задля власної безпеки покинути попереднє місце проживання, на жаль, її гарантії у цьому випадку теж не надто захищені. Причиною є те, що країна окупант не дотримується норм міжнародного гуманітарного права та дозволяє собі зухвало шкодити цивільному населенню. Тобто навіть покинути окуповане місто, чи місто, що перебуває під обстрілами, може бути досить важко та ризиковано для життя. Також, важливим моментом є те, що значна частина біженців є дітьми або особами похилого віку, у яких виникає більше труднощів з тим, щоб покинути місце окупації. Проте, державна влада робить усе можливе задля забезпечення безпечної евакуації цивільного населення з під вогню. Проводяться постійні переговори з метою організації «зелених коридорів», чимало волонтерів зголошуються на допомогу.

Коли людині вдається дістатися більш безпечного місця, з'являється потреба в адаптації у новому соціумі. Однак починати все з чистого паперу є тим ще випробуванням. У мігрантів ймовірний важкий моральний стан через можливі пережиті стресові ситуації при евакуації. Покидаючи попереднє місце проживання, часто доводилося залишати дорогоцінні речі, рухоме майно чи нерухомість, отже, з'являється страх та не розуміння що робити з тим, що було напрацьовано впродовж життя. Також адаптивні проблеми виникають у разі тимчасового відділення родичів один від одного й у цьому разі необхідно якомога швидше забезпечити возз'єднання рідних. Ще одним моментом, який заважає ВПО швидко адаптуватися – стереотипи. Пов'язані ці стереотипи з псевдовпливом російського світу на східні регіони України, тому виникають непорозуміння у мовному питанні чи стосовно політичних поглядів.

Окремі труднощі виникають при адміністративних процедурах. Прибувши в безпечне місце особі необхідно встати на облік як внутрішньопереміщена особа. І для того, щоб цей процес проходив швидше владою було значно спрощено усі юридичні особи. Для отримання довідки з необхідних документів є паспорт та підтвердження місця проживання на тимчасово окупованій території. Додаткової зручності надає мобільний застосунок «Дія», у якому можна оформити усі важливі документи у режимі онлайн.

Своєю чергою матеріальні проблеми можна також поділити на окремі підвиди:

– *проблеми працевлаштування*. Покидаючи місце свого попереднього проживання, особа втрачає своє робоче місце, посаду, а з пошуком нової роботи знову ж таки можуть виникати труднощі у новому місті. Отже, виходить так, що трудові гарантії людини не здійснюються, зростає рівень безробіття. Практика інших країн показує, що у цьому випадку необхідно забезпечувати стимулювання зайнятості, наприклад відновлення стажу особи або надання їй сільськогосподарської ділянки для праці.
– *проблеми надання тимчасового або постійного місця проживання*. Ця проблема є однією з першочергових, з якими вимушеним переселенцям доводиться зустрічатися, та власними силами, часто не маючи достатніх коштів, вирішити це питання проблематично. Також до цього пункту можна віднести можливість отримати виплату компенсації за пошкоджене або зруйноване житло внаслідок бойових дій. Окрім надання нового місця проживання, країні слід також розглядати можливість людини у майбутньому повернутися до рідного міста. Звісно виконання цього пункту потребує повного вирішення причин, за яких особа вимушена була покинути дім заради своєї безпеки, однак все ж варто передбачити здійснення такої потреби тимчасово переміщених осіб. Враховуючи те, що будівлі, а також інфраструктура міст, можуть бути пошкодженими або зруйнованими внаслідок бойових дій, державі варто обрати шлях допомоги власникам цієї нерухомості, це на приклад може бути допомога у відбудові, в тому числі й фінансова, або компенсація частки вартості на придбання нового житла.
– *фінансові проблеми*. Надання грошових виплат, як вид допомоги, зможе підтримати найуразливіші верстви населення серед вимушених переселенців, а саме неповнолітніх та їх опікунів, пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей тощо. Сюди також можна віднести нарахування певних пільг або часткових компенсацій окремих виплат, наприклад з вартості комунальних послуг. Можливий ще варіант повного звільнення від сплати податків, послуг зв'язку, державного мита. В окремих випадках матеріальна допомога може бути надана у вигляді продовольчих і промислових товарів [3, с. 253].

Отже, в такі важкі часи, явище внутрішньої міграції в Україні набуває надзвичайно важливого значення і потребує негайного ре-

гулювання. Звісно, влада робить наразі усе можливе аби забезпечити захист прав та гарантій вимушених переселенців та усунути усі можливі для них труднощі, однак, дії та власне нормативна база з цих питань все ще є недосконалими та потребують детальнішого дослідження.

Список використаних джерел

1. Священук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності – навчальний посібник. Харків: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», оформлення. 2018. 321 с.
2. Малиновська, О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. Аналітична записка. М. 2014. 18 с.
3. Войналович, І. А., Кримова, М. О., Щетініна, Л. В. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан та реалізація їх прав в Україні. 2014. 250-257 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Грушко М. В.

Рудецька Поліна Андріївна
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНИХ ВТОРГНЕНЬ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Війна завжди асоціюється зі смертями та кровопролиттям. Безумовно, це так, але якщо розширити свій кругозір, то можна побачити, що це також руйнація, знищення та привласнення пам'яток мистецтва.

Протягом століть Росія під виглядом «країни-рятівниці» втручалася не лише в економіку країн які були в полі її інтересів, але інколи намагалася привласнити або стерти з «лиця Землі» все, що ідентифікує націю як народ. За час проведення Росією вторгнень в різні країни було знищено навіть не десятки, а тисячі пам'яток культурної спадщини народу. Такі дії є порушенням норм міжнародного гуманітарного права, які класифікуються у Римському статуті Міжнародного кримінального суду [1].

Умисне знищення культурної спадщини є воєнним злочином – це так звана «культурна чистка», яка проводиться задля спотворення іс-

торії цілої нації. Порушення норм Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року набувають непоодиноких випадків стосовно країн, на території яких проводяться бойові дії[2]. Яскравим прикладом порушенням Конвенції є території Грузії, Сирії, Молдови, Чеченської республіки та України.

За час вторгнення Росії на територію Грузії зазнали знищення десятки культурних пам'яток. Серед них музеї, картинні галереї, дзвіниці та кладовища X Століття. До теперішнього часу окупаційна влада порушує будь-які норми міжнародного та внутрішнього права. Так звані «визволителі» нищать все на своєму шляху, на місці Лихненської церкви Успіння Богородиці, яка є історичною спадщиною Грузії X століття,наказано збудувати військовий полігон. Цей випадок є кричущим і є прямим порушенням Гаазької конвенції 1954 року. Стаття 5 Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту зазначає: «Високі Договірні сторони, що повністю окупують або частково на території іншої Високої Договірної Сторони, повинні, по можливості, підтримувати зусилля компетентних національної влади окупованої території, щоб забезпечити охорону та збереження її культурних цінностей»[1]. Хоча другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року вказує на юрисдикцію та відповідальність, зокрема що кожна зі сторін повинна вживати заходів щодо встановлення відповідальності за вчинення кримінального злочину згідно з національним законодавством. При цьому Сторони дотримуються загальних принципів права й міжнародного права, зокрема норм, що поширюють індивідуальну кримінальну відповідальність на інших осіб, крім тих, які безпосередньо вчинили діяння[3], таке злодіяння досить складно довести в індивідуальному порядку. Тож можна дійти до висновку, що принцип pacta sut servanda повинен дотримуватись у будь-якому випадку

Конфлікт в Сирії також негативно вплинув на культурну спадщину сирійського народу. Стародавнє місто Алеппо, яке внесено до всесвітньої спадщини в 1986 році, вже в 2013 році був внесений до Списку всесвітньої спадщини, яка перебуває під загрозою. За дослідженням ЮНЕСКО разом із Навчальним та науково-дослідним інститутом ООН, виявили близько 500 пошкоджених об'єктів- це 10 % міста, серед них: музеї, знаменита цитадель та інші історичні

пам'ятки [4]. До знищення культурної спадщини безумовно причетні всі сторони конфлікту, одна з них російська армія. Зокрема російська авіація, яка скидала авіа-бомби будь-де. Велика мечеть Алеппо є найстарішою мечеттю міста, яка, нажаль, є майже знищеною. В ході конфлікту було завдано серйозної шкоди, а потім внаслідок постійних бомбардувань та обстрілів виникла пожежа та був повністю знищений єдиний мінарет мечеті. Після такої трагічної ситуації для всієї світової культури, слід згадати перший в історії міжнародний договір про захист культурної спадщини Пакт Реріха в якому сказано: «Історичні пам'ятки,музеї …, розглядатимуться як нейтральні та як такі користуватимуться повагою і захистом з боку воюючих сторін» [5].

На жаль, Україна також не стала винятком. Російська Федерація розпочала вторгнення та територію України ще в 2014 році, але ситуація на даний момент є новим етапом російсько-української війни. Тисячі пам'яток культури були пошкоджені, знищені, викрадені або залишаються під загрозою. За попередніми підрахунками від 1 квітня 2022 року було знищено 150 пам'яток культурної спадщини.Одним із багатостраждальних міст України на даний момент залишається Маріуполь -Маріупольський театр був візитівкою міста. Його історія розпочиналась із 1887 року,де було збудовано Концертний хол на базі якого згодом з'явився «Донецький академічний обласний драматичний театр».16 березня 2022 року російські війська скинули бомбу внаслідок чого була повністю знищена пам'ятка мистецтва. Це цинічний випадок при якому Росія виступає державою-терористом. Відповідальністю за данні злочини слугуватиме реституція та субституція.

Росія – країна, яка немаючи власної історії намагається привласнити чужу історію видаючи її за свою. Так звані християни знищують навіть церкви не вагаючись та без почуття страху. Державна служба України з етно-політики та свободи совісті станом на 5 травня 2022 року налічує 106 пошкоджених або знищених релігійних споруд з них: церква Різдва Богородиці 1862 р., Георгіївську церкву 1873 року пошкоджений Храм Святого Миколая Чудотворця та інші. Це є прямим порушенням Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року [2] де вказано під час збройного конфлікту забороняється використання цінностей. Якщо воно може призвести до зруйнування чи пошкодження.

«Ніколи знову» вислів, який став крилатим на багато років. Використовуючи один за одним аргумент про «денацифікація» Росія

прикриває свої злочини. Один з найбільший злочинів нацистів є «Бабин Яр», а тепер і Російської Федерації. «Бабин Яр» – це місце захоронень та масових вбивств. Питання геноциду всього населення є болючим і на сьогодні. Знищення «Бабиного Яру» є порушенням будь-якої моралі та права. У статуті Міжнародного трибуналу вказано, а саме ст.3: «Международный трибунал полномочен подвергать судебному преследованию лиц, нарушающих законы и обычаи войны … исторических памятников и художественных и научных произведений»[6]

Перераховуючи все вище сказане , логічним є висновок, що зазіхання на культурну спадщину є непоодиноким випадком зі сторони Російської Федерації. Адже Росія, втручаючись, у політку країн, а також знищують культурні пам'ятки намагається домогтись знищення націй. Для запобігання даної ситуації потрібно змусити Російську Федерацію дотримуватись норм міжнародного права, які будуть стримувати її в рамках міжнародного законодавства.

Список використаних джерел

1. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 01. 07. 2002 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 28.05.2022)
2. Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Міжнародний документ від 14. 05 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text (дата звернення 28.05.2022)
4. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р: Міжнародний документ від 26.03.1954 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text (дата звернення 28.05.2022)
5. Юнеско допоможе відновити Стародавнє місто Алеппо. *Українське право: вебсайт.* 2018. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/yunesko-dopomozhe-vidnovyty-starodavnye-misto-aleppo/?month=03&year=2021 (дата звернення: 25.05.2022).
6. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток (Пакт Реріха):Міжнародний документ від 16.12.1933 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Tex (дата звернення 28.05.2022)
7. Устав Международного трибунала: Міжнародний документ від 27 травня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711#TextTex (дата звернення 28.05.2022)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Грушко М. В.

Федаш Вікторія Сергіївна
студентка 4-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГЕНОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Нажаль сьогодення диктує нам нові умови, і попри всі намагання людства уникнути повторення жахливих подій минулих століть, історія підносить нам нові виклики. Протягом всього людського існування одні люди забирали життя у інших, через те, що останні мали приналежність до конкретної нації, раси, релігії та етнічного походження. Дані дії створюють суспільну небезпеку для людства і визнаються таким міжнародним злочином, як геноцид.

Визначення поняття «геноцид» бере свій початок у 1933 році, коли польський вчений Рафал Лемкін, виступаючи на V Конференції з уніфікації кримінального права в Мадриді, вказав, що поєднання злочинів права народів, що посягають на права особи, злочинів, що стосуються захисту особистої свободи та гідності та злочинів проти групи або кількох груп людей становить основу для визначення нового міжнародного злочину [2, с. 402].

Також ним було зазначено, що «У цілому геноцид не обов'язково означає негайне знищення нації, за винятком того коли він здійснюється через масові вбивства всіх членів нації. Він швидше свідчить про скоординований план різноманітних дій, які спрямовані на знищення найважливіших засад існування національних груп з метою винищення самих груп. Такий план спрямований на дезінтеграцію політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національної свідомості, релігії та економічних засад існування національних груп, а також на знищення безпеки особи, її свободи, здоров'я, гідності, ба навіть життя індивідів, які належать до таких груп. Геноцид спрямований проти національної групи як цілісності, із застосуванням дій, спрямованих не особисто проти індивідів, а як членів національної групи» [3, с. 80].

Дана концепція польського вченого, не в повному обсязі, була закріплена в Конвенції «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 р. та стала основоположним принципом у диференціації видів злочину, під якими розуміються поняття «геноциду».

Римський статут Міжнародного кримінального суду містить поняття «злочин геноциду», під яким розуміються дії, які закріплені в ст. 2 Конвенції «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього». Норми Римського статуту висвітлюють злочин геноциду, як міжнародний злочин, який містить в собі порушення державою міжнародних зобов'язань в сфері забезпечення миру та захисту прав, та інтересів суспільства.

Згідно зі ст. 2 Конвенції, під геноцидом розуміються такі дії, які здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу, як таку [1]:

a) вбивство членів такої групи;
b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
c) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення її;
d) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню серед такої групи;
e) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої.

Задля попередження вчинення нових злочинів геноциду, міжнародна спільнота повинна застосовувати співмірне покарання до осіб та держав, які вчинили відповідні злочини.

Статтею 4 Конвенції «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» зазначається, що компетентний суд тієї держави, на території якої було вчинено протиправне діяння чи Міжнародний суд ООН, юрисдикція якого була визнана державами-учасницями Конвенції, має притягнути до відповідальності осіб, які вчиняли злочини геноциду та були причетні до скоєння злочину [1].

Щоб особи, які вчинили протиправне діяння стосовно нації, культури, етнічних цінностей, були притягнені до відповідальності, потрібно щоб такі дії були визнані геноцидом. Визнання злочину геноциду повинно бути зроблене певними міжнародними, релігійними, громадськими організаціями та державами.

Стосовно такого злочину проти людства, як Голодомор, тільки 18-ми країнами світу та 6-ми церквами було визнано цей акт, організований урядом СРСР у 1932-1933 роках, геноцидом українського народу.

Основною передумовою виникнення Голодомору було те, що Україна мала найбільші продовольчі, природні та людські ресурси, які могли дати можливість Україні стати незалежною державою. Та-

кож, значним чинником такого акту геноциду було те, що населення могло та чинило опір насильницькій колективізації та одержавленню приватної власності. Дані дії зі сторони українського народу були критичними для влади СРСР, тому був спричинений штучний голод, задля зниження популяції населення та грабунку країни, що зменшило можливість протистояння радянській владі, сталінському режиму, та унеможливило вихід України зі складу СРСР.

Нажаль Росія, яка вважає себе спадкоємцем СРСР, так і не понесла відповідальність за скоєні дії. Вона, як і всі держави, які не визнають Голодомор, як геноцид українського народу, вважають, що таке діяння не було направлене на знищення цілої нації, а голод виник внаслідок засухи і насильного колективізму та розкуркулення не тільки України, а всіх республік Радянського союзу.

Наступним прикладом уникнення відповідальності Росією є справа «України проти Росії» Міжнародного суду ООН, рішення якої було оголошено 16 березня 2022 року. В цьому рішенні були запроваджені тимчасові заходи припинення всіх військових дій в України, зупинення будь-яких збройних формувань, які знаходяться під контролем Росії, та заборона вживати будь-яких дій щодо продовження війни. Але Росією так і не були виконані зазначені зобов'язання, хоча вона є країною-учасницею Конвенції «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», тому що оголосила себе приємником СРСР, який в свою чергу ратифікував цей документ в 1954 році. На сьогоднішній день ця країна продовжує чинити злочин геноциду проти українського народу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що яким би не був міжнародний злочин, немає гарантій, що країна, яка ратифікувала Конвенцію «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», буде дотримуватися взятих на себе зобов'язань, що зменшує вагомість міжнародного права, як регулюючого фактору.

Тому, наразі система міжнародного права потребує радикального реформування. За допомогою модернізації існуючих нормативних джерел міжнародного права та введенням загальнозобов'язуючого регулятивного інструменту для виконання державами, рішень міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, прийнята резолюцією 260 (III) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

2. Куртинець М. І. «Геноцид»: історія створення та утвердження у міжнародному праві. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського :* матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 402-405.

3. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation- Analysis of Government – Proposals for Redress – Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 1944. – P. 79 – 95.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.

Яковець Дар'я Миколаївна, Юраш Катерина Анатоліївна
студентки 1-го курсу магістратури
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Як притягнути до відповідальності осіб, винних у найтяжчих міжнародних злочинах? Таких як воєнні злочини, геноцид, агресія та злочини скоєні проти людяності.

Міжнародний кримінальний суд (МКС далі), також відомий як Гаазький трибунал, перший правовий інститут ООН покликаний забезпечувати дотримання міжнародного права та встановлювати провину окремих осіб. Правовою діяльністю є Римський статут від 1998 року, діє з 2002 року [2].

Сьогодні до Міжнародного кримінального суду входять 123 країни, проте України серед них немає. Чому країна, яка потерпає від воєнних злочинів, агресії, геноциду не входить до учасників суду?

Україна підписала Римський статут ще 22 роки тому назад, 20 січня 2000 року, але так і не ратифікувала його. Конституційний Суд України постановив, що повна ратифікація Статуту неможлива, тому що це суперечить Конституції України, зокрема деяким положення Розділу VIII «Правосуддя», в якому зазначено здійснення правосуддя лише судами України (принцип компліментації). Вже в 2019 році ця перешкода була усунена, зміною до ст. 124 Конституції України. Однак і до сьогодні Римський статут залишається нератифікованим [3].

Варто зазначити, що в листопаді 2013 року юрисдикція суду розповсюджується на територію України та з тимчасово окупованими територіями Криму і Донбасу, лише завдяки двом заявам, що зробила Україна до МКС.

Чому важливо ратифікувати Римський статут Україні?

По-перше, це є прямим обов'язком країни, яка підписала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ст. 8) [1].

По-друге, це єдиний механізм притягнення до відповідальності на міжнародному рівні осіб, які причетні до «злочинів під час Майдану», злочинів на окупованих територіях та в реаліях сьогодення – воєнні злочини, а саме війна на території України.

По-третє, після ратифікації Україна зможе мати всі права держав-учасниць Міжнародного кримінального суду, включаючи весь спектр процесуальних та організаційних прав.

Якби Україна стала державою-членом МКС, це поліпшило б ситуацію на сьогодні. А саме розпочалось б повномасштабне розслідування винних у найтяжчих міжнародних злочинах, чого і потребує наша країна.

Яскравим позитивним прикладом є Палестина, яка переконала МКС відкрити провадження, не маючи на це, здавалось би, ніяких шансів. Дійсно цікаво спостерігати за країнами, які мають слабші геополітичні потужності, проте намагаються використовувати всі можливі міжнародно-правові засоби для відстоювання своїх інтересів. Палестина отримала статус держави-спостерігача в ООН, що дозволило їй приєднатися до міжнародних угод, в тому числі, ратифікувати Римський статут в 2015 році [4].

Україна – це держава, яка отримує підтримку від усього світу та має багато можливостей, недоступний на той час для Палестини. Проте український уряд повинен поставити перед собою питання щодо цілісності стратегії. Адже, різноманітні скарги подають до міжнародних установ, тим самим втрачаючи єдину мету звернення. А в деяких випадках аргументи суперечать одне одному.

Лише після ратифікації Україна буде мати додаткові права і привілеї повноцінної участі у МКС. В свою чергу, це сприятиме розслідуванню злочинів на території України проти українського народу та пришвидшить його. Зараз Україна має лише обов'язки перед Міжнародним кримінальним судом, оскільки скористалась додатковим механізмом одноразового (ad hoc) визнання юрисдикції суду без пов-

ноправної участі держави у Римському статуті щодо ситуації в Криму та Донбасі, але може мати також і права.

Отже, з вищенаведеного можемо зробити висновок, що треба боротися на всіх фронтах, у тому числі і в Міжнародному кримінальному суді, щоб боротися з агресорами, які вчинюють такі жахливі злочини проти українців прикриваючись при цьому самим міжнародним правом. Це доповнювальний характер МКС – допомога тим членам Римського статуту, які не мають можливості чи сили для цього. Притягнення окремих громадян Росії до відповідальності за всі злочини, які вони вчинили проти нас, є питанням міжнародного справедливості для України і українського народу.

Вважаємо доцільним здійснення ратифікації Україною Римського статуту, саме це допоможе припинити безкарне скоєння воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським співтовариством атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Римський статут міжнародного кримінального суду від 16.02.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

4. Міжнародний кримінальний суд: внутрішня динаміка, геополітика та Україна. Українська Гельсінська спілка з прав людини: вебсайт. URL:https://helsinki.org.ua/articles/mizhnarodnyy-kryminalnyy-sud-vnutrishnia-dynamika-heopolityka-ta-ukraina/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Каненберг-Сандул О. К.

СЕКЦІЯ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, МИТНОГО ПРАВА

Сурілова Анастасія Олегівна
асистентка кафедри морського права
Національного університету «Одеська морська академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ Е-ТТН В УКРАЇНІ

Товаро-транспортні накладні є важливим елементом вантажних перевезень. У 2019 році стало відомо про плани Міністерства інфраструктури впровадити електронні ТТН (Е-ТТН) в Україні [1; 2]. Такий хід був спрямований на зменшення бюрократичного тиску, покращення обслуговування, пришвидшення контрольний процесів, зменшення корупційних ризиків. Впровадження е-ТТН також розглядається в комплексі реформ з цифровізації країни, які відбуваються в інших галузях, тому не є окремим ізольованим процесом. Для полегшення процедури за допомогою сервісу ProZorro планувалося надати можливість генерувати ТТН самостійно [1].

Впродовж двох років перевізники мали змогу ознайомитися та пристосуватися до нових реалій використання Е-ТТН. У серпні Україна планує зробити використання електронних документів про перевезення вантажу обов'язковим для всіх учасників цього процесу [3].

Складання ТТН є обов'язком того, хто відправляє вантаж. Потім документ підлягає підписанню перевізником, потім його звіряє одержувач, після цього ТТН повертається замовнику. Така процедура в паперовому вигляді займає певний час. Електронний формат процедури значно економить в часі цей процес [3].

Якщо вантаж перевозиться фізичною особою за власний кошт та для власних потреб, ТТН не складається. В інших випадках, коли особа перевозить вантаж, будучи юрособою або фізособою-підприємцем, складається ТТН [5; 6].

ТТН потрібна для ведення обліку при перевезенні товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ). Вона може бути первинним документом в бухгалтерському обліку. Недоліки складання ТТН не є перешкодою, якщо документ містить реквізити, необхідні для ідентифікації вантажу, сторін, часу та суті здійсненої операції з перевезення [4].

З 1 квітня 2022 реєстр Е-ТТН працює в тестовому режимі. Під час дії цього періоду плата за генерацію Е-ТТН та користування реєстром не стягується [3]. Ціна користування цією послугою є предметом консультацій між Міністерством інфраструктури (МІУ) та представниками ринку, надавачами комунікаційних послуг. Плата за надання почне стягуватися з 1 серпня 2022 року.

Реалізація проєкту зможе зекономити час на заповнення та рух документів, за очікуваннями МІУ, до 90%. У грошовому еквіваленті це заощадження приблизно 500 млн. грн. Реєстр накладних буде знаходитися на балансі міністерства [3]. Це дозволить сторонам отримувати інформацію незалежно від обраного ними провайдера системи документообігу.

ТТН, крім ідентифікаційних даних, має давати можливість однозначно встановити тип та характеристики вантажу, способу та засобу перевезення, пунктів навантаження. Е-ТТН підписуються за допомогою електронного підпису [5; 6]. Відправник вантажу надає перевізнику (водію, експедитору) в паперовому вигляді копію Е-ТТН, яку перевізник підписує і далі пред'являє на вимогу працівників органів державного контролю.

Впровадження Е-ТТН має на увазі єдність документальної форми. Це означає, що супровідні та додаткові документи мають надаватися в електронному вигляді.

Серед пропозицій, коли Е-ТТН може не застосовуватися, знаходяться ситуації перевезення вантажів в межах одного виробництва без виїзду на дороги загального користування, між складськими приміщеннями, доставки споживачу за наявного договору або документу про доставку, вантажних перевезень фізичною особою власним транспортом для власних потреб [3].

Дані про накладну мають міститися в реєстрі Міністерства інфраструктури, в якому він знаходиться на балансі. На початок дії обов'язкового оформлення накладних в електронному вигляді контрольні пункти мають бути обладнані всім необхідним для прийому/перевірки Е-ТТН.

Кваліфіковані електронні підписи (КЕП) мають бути в усіх учасників процесу перевезення – відправника, перевізника, одержувача. Якщо на якомусь з етапів їх повноваження здійснюють представники, вони мають володіти КЕП [3]. Від кожного учасника вимагається мінімум один підпис, але може бути й більше, наприклад, підпис бухгалтера, директора, замовника [3].

Коли товар навантажено, відправник створює Е-ТТН, до якого додає супровідні документи в електронному вигляді і ставить свій КЕП. З цим кроком Е-ТТН має з'явитися в реєстрі МІУ [3]. Після отримання вантажу, перевізник ставить свій підпис в Е-ТТН, якщо перевірка пройшла вдало. Після цього вантаж вирушає в дорогу. При прийомі вантажу отримувач ставить свій підпис, чим завершує процедуру.

Перевізник від Е-ТТН в першу чергу вимагає відомостей про вагу вантажу, оскільки вона має перебувати в межах норми, згідно з п. 22.5 Правил перевезення [6]. За допомогою датчиків ваги перевізник може перевірити внесені до ТТН характеристики. У разі недостовірності даних, відповідальність лежить на відправнику [3].

Впровадження електронної форми обліку та ведення товарно-транспортної документації слід розглядати як позитивний крок назустріч електронному врядуванню та зменшенню бюрократичних процедур. У нас є технічні та матеріальні можливості для застосування новітніх технологій в процесі перевезень, тому плани уряду скористатися ними можна тільки привітати. Фактичний повний перехід на Е-ТТН з 1 серпня 2022 року, очікувано, надасть можливість розглянути нюанси функціонування нової системи в дії, що, із застосуванням зворотного зв'язку, здатне швидко покращити її недоліки на місцях.

Список використаних джерел

1. Долгая С. Мининфраструктуры вводит электронные ТТН. 15.07.2019. URL: https://logist.today/dnevnik_logista/2019-07-15/mininfrastruktury-vvodit-jelektronnye-ttn/amp/ (дата звернення: 29.04.2022)

2. Про затвердження Змін до Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні. Наказ МІУ від 03.06.2019 № 413. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-19#Text (дата звернення: 29.04.2022)

3. Е-ТТН. Впровадження з 1 серпня 2022 року. URL: https://art-zvit.com.ua/novyny/e-ttn-vprovadzhennja-z-1-serpnja-2022-roku/ (дата звернення: 29.04.2022)

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 29.04.2022)

5. Про автомобільний транспорт. Закон України від 05.04.2001 № 2344-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text (дата звернення: 29.04.2022)

6. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні. Наказ Мінтрансу від 14.10.1997 № 363. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text (дата звернення: 29.04.2022)

Назарко Артем Аркадійович
аспірант кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРАДИЦІЇ У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ: ОПЕРАЦІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Традиційні складові митної справи України простежуються у непохитних операційних компетенціях митних органів України, що побудовані на професійній компетентності їх посадових осіб та працівників.

До таких компетенцій, можливо віднести: митне оформлення товарів та транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України (обробка митної декларації); визначення митної процедури при поміщенні товарів до того чи іншого митного режиму; заходи з перевірки числового значення декларованої митним органам митної вартості імпортованих або експортованих товарів; заходи з перевірки достовірного визначення та дотримання преференційних та звичайних правил країни походження товарів; заходи з перевірки достовірності обрання декларантом кваліфікаційного коду відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; митний контроль товарів та транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України; управління й керування системою ризиків під час здійснення митного контролю та митного оформлення; сприяння захисту прав інтелектуальної власності; експертна (дослідницька) діяльність у митній сфері зі складних та спірних питань, що виникають під час митного контролю та митного оформлення това-

рів, що переміщуються через митний кордон України; заходи митно-тарифного регулювання; заходи офіційного контролю; інтегроване управління кордоном, контроль за доставкою товарів під митним забезпеченням у місця прибуття на митній території України, митний пост-аудит контроль, нетарифне регулювання тощо [1, с. 5].

Аналізуючи положення статті 7 Митного кодексу України, ми можемо зазначити те, що митна справ України – це службова, повсякденна, оперативна діяльність посадових осіб митних органів України спрямована на виконання завдань, що покладенні на них відповідно до законодавства України з питань митної справи. Виходячи з цього, ми можемо зробити наголос на тому, що традиція в митній справі – це діяльність митних органів України у спосіб та в межах повноважень, що визначенні Конституцією України та законодавством України з питань митної справи для реалізації завдань, що покладенні на посадових осіб митних органів України.

В рамках завершеного процесу переходу Державної митної служби України (далі – Держмитслужба) до функціонування за моделлю єдиної юридичної особи, Держмитслужбою було видано ряд організаційно-розпорядчих актів [2], [3]. Ці акти закріплюють спрямування службової координації та внутрівідомчої взаємодії між різноманітними організаційно-штатними структурними підрозділами митниці. При цьому, такі підрозділи митниць Держмитслужби, як Управління протидії митним правопорушенням та контрабанді або відповідні структурні підрозділи Координаційно-моніторингової митниці Держмитслужби регулярно впливають як на повсякденну діяльність внутрішніх самостійних юридичних осіб Держмитслужби України – митниць, так і на службову, виконавську дисципліну їх посадових осіб та працівників. При цьому, враховуючи те, що низка відокремлених територіальних органів Держмитсужби та їх структурних підрозділів, ще знаходяться у режимі простою [4; 5], то такий внутрівідомчий вплив та контроль зазнав значних послаблень.

У подальшому, можливо зазначити, що традиція в митній справі як може здаватися на перший погляд, це не тільки встановлена урядом України обов'язковість функціонування митних органів України за їх визначеною організаційно-штатною структурою та системою, але традиція, це, ще й діяльність посадових осіб митих органів України за їх операційною компетенцією. Тобто, до традицій в митній справі ми можемо віднести не тільки соціальне забезпечення роботи

посадових осіб митних органів України [6], забезпечення їх форменим одягом [7] або визначення порядку носіння такого одягу [8] чи порядку присвоєння спеціальних звань посадових осіб митних органів України [9] та офіційну символіку Держмитслужби України [10] тощо. Як на наш погляд, то на рівні з вищенаведеним, до традицій в митній справі, можливо віднести професійну компетентність, службову кваліфікацію, спеціальність, посаду, посадові обов'язки особового складу митних органів, що є запорукою реалізації та виконання операційних компетенцій посадовими особами та працівниками митних органів.

Список використаних джерел

1. Словник митних компетенцій: Державна митна служба України. К., 2021. 118 с.

2. Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів: наказ Державної митної служби України від 19.10.2020 р. № 460. URL : https://customs.gov.ua/documents/pro-utvorennia-teritorialnikh-organiv-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-iak-vidokremlenikh-pidrozdiliv-149.

3. Про розподіл обов'язків між в.о. Голови Держмитслужби та його заступниками: наказ Державної митної служби України від 26.01.2022 р. № 51. URL : https://mof.gov.ua/uk/decrees_2022-560.

4. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 188-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80.

5. Про встановлення простою у роботі територіальних органів Держмитслужби: наказ Державної митної служби України від 24.02.2022 р. № 113 (зі змінами). URL : https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237.

6. Деякі питання оплати праці посадових осіб та працівників митних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1103. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-2021-%D0%BF.

7. Про затвердження опису та зразків форменого одягу посадових осіб Державної митної служби, норм забезпечення форменим одягом і строків його носіння: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 165. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2021-%D0%BF.

8. Про затвердження Правил носіння форменого одягу посадовими особами Державної митної служби України: наказ Міністерства фінансів України від 24.06.2021 р. № 368. URL : https://mof.gov.ua/uk/decrees_2021-487.

9. Про спеціальні звання посадових осіб митних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 р. № 501. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501-2020-%D0%BF.

10. Про символіку Державної митної служби України: Указ Президента України від 27.06.2003 р. № 554/2003. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/2003.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Федотов О. П.

Новак Анастасія Олександрівна
аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
помічник судді Одеського апеляційного суду

РІШЕННЯ ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Діяльність суб'єктів публічного адміністрування направлена на здійснення повноважень, які надані їм відповідно до закону, з метою, зокрема, але не виключно, задоволення інтересів приватних та юридичних осіб, які звертаються з відповідними заявами чи клопотаннями.

Однією із основних ознак адміністративного оскарження як самостійної адміністративної процедури є її результат, який виражається у адміністративному акті, прийнятому на підставі, в порядку та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Отже, процедура адміністративного оскарження являє собою певну сукупність процедурних дій та рішень, які приймаються уповноваженим суб'єктом публічного адміністрування під час перегляду адміністративного акта нижчого органу публічної адміністрації. Вбачається, що адміністративний орган вищої ланки переглядає рішення на предмет відповідності нормам матеріального та процедурного права. У випадках, коли встановлено порушення останніх, адміністративний орган, який здійснює перегляд процедурного рішення, дії або адміністративного акта, повинен винести рішення для усунення порушень національного законодавства.

За загальним правилом суб'єкт розгляду скарги у межах своєї компетенції під час процедури оскарження щодо адміністративного акта може прийняти наступні рішення:

1. залишити адміністративний акт без змін, а адміністративну скаргу – без задоволення;
2. скасувати адміністративний акт повністю або частково та зобов'язати адміністративний орган видати новий адміністративний акт або повторно розглянути питання;
3. скасувати адміністративний акт повністю або частково та самостійно ухвалити новий адміністративний акт;
4. визнати повністю або частково виконаний адміністративний акт протиправним, у випадку якщо його виконання призвело до настання незворотних правових наслідків.

Однак у окремих випадках, враховуючи специфіку виниклих правовідносин, уповноважений орган може ухвалити інший вид рішення. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 293 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) орган (посадова особа) при розгляді скарги на постанову по справі про адміністративне правопорушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень: 1) залишає постанову без зміни, а скаргу без задоволення; 2) скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд; 3) скасовує постанову і закриває справу; 4) змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено [1].

Крім того, на нашу думку, об'єктом адміністративного оскарження можуть бути процедурні рішення, які ухвалюються адміністративних органом у рамках адміністративної процедури. Необхідно зазначити, що не всі процедурні рішення мають підлягати окремому оскарженню від кінцевого адміністративного акта, зважаючи на недоцільність та можливість затягування розгляду питання. Такий перелік процедурних рішень необхідно закріпити у профільному законі, який буде регулювати питання провадження в адміністративних процедурах.

Отже, під час оскарження процедурних рішень суб'єкта публічної адміністрації адміністративний орган вищого рівня може ухвалити одне із таких рішень:

1) залишити процедурне рішення без змін, а адміністративну скаргу – без задоволення;

2) скасувати повністю або частково процедурне рішення та прийняти самостійно процедурне рішення;

3) визнати процедурне рішення протиправним та зобов'язати орган:

– припинити вчинення дії;
– усунути наслідки вчиненої дії;
– виконати іншу дію на підставі звернення особи.

Додатково зауважуємо, що у проєкті Закону України «Про адміністративну процедуру» №3475 від 14.05.2020 р. також передбачено такий вид рішення за результатами адміністративного оскарження як зобов'язати адміністративний орган усунути негативні наслідки, відшкодувати матеріальну шкоду, заподіяну протиправним адміністративним актом, дією або бездіяльністю адміністративного органу, у порядку, визначеному законом [2]. Вбачається, що введення на практиці такого механізму відшкодування шкоди буде позитивним кроком, оскільки раціоналізує та оптимізує порядок відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, зменшить навантаження на судову систему та скоротить термін отримання компенсації суб'єктами звернення.

Таким чином, винесення рішення за результатами адміністративного оскарження сприяє захисту прав та інтересів осіб у позасудовому порядку, що покращує систему публічного адміністрування та розвитку України як правової демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 – 330) від 07.12.1984 р. №1888-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text (дата звернення: 27.05.2022).

2. Про адміністративну процедуру: проєкт Закону України від 14.05.2020 р. № 3475. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (дата звернення: 28.05.2022).

Науковий керівник : д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л. Р.

Андрущак Наталія Олексіївна
студентка 2-го курсу цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ЗАБОРОН, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Формуванню демократичної, правової та соціально розвинутою держави передує створення ефективного механізму публічного адміністрування. У свою чергу такий механізм безпосередньо реалізують публічні службовці. Тому, створення ефективного механізму функціонування публічних службовців та чіткого виокремлення правових обмежень та заборон є запорукою правового та соціального розвитку України. Окрім того, встановлення чітких обмежень дозволить забезпечити прозору діяльність публічних службовців та можливість попередити корупційні зловживання. Також пріоритетною є проблематика правового статусу публічного службовця [5, с. 155]. Їй присвячено достатньо літератури і наукових розробок. А формування та визначення особливостей правового статусу без з'ясування основних обмежень та заборон, визначаючи особливості їх актуальності є неможливим. Загалом варто зазначити, що функціонування дійсно демократичної та правової держави якою є Україна є неможливим без функціонування якісно нової системи державної служби.

Вступаючи на публічну службу, особа крім прав та основних обов'язків публічного службовця приймає на себе чітко регламентовані антикорупційним законодавством антикорупційні обмеження і заборони. Правові обмеження публічних службовців зумовлені специфікою виконуваних ними публічних функцій і службових повноважень. Головною метою правових обмежень є забезпечення прозорого й ефективного функціонування публічної служби, встановлення правових бар'єрів перед можливими зловживаннями публічних службовців, створення умов для належного виконання посадових повноважень.

Зокрема, необхідно відзначити, що вітчизняним законодавством про запобігання корупції врегульовано велику кількість положень, які безпосередньо за змістом виступають обмеженнями та заборонами конкретно визначених різновидів поведінки спеціально уповнова-

жених осіб, а за своїм призначенням це – засоби запобігання корупції [3, с. 12]. Головною метою правових обмежень є забезпечення прозорого й ефективного функціонування публічної служби, а особливо інституту державної служби.

Варто зазначити, що у разі вступу (проходження) на публічну службу не допускається встановлення будь-яких прямих чи непрямих обмежень або переваг залежно від майнового чи посадового становища, статі, місця проживання, раси, походження, національності, переконань, мови, ставлення до релігії, належності до громадських об'єднань, які створені у порядку, передбаченому Конституцією України [1, с. 4].

Варто констатувати, що сьогодні чинним законодавством України встановлено такі обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави: 1) використання службового становища для отримання неправомірної вигоди (ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції»).; 2) одержання неправомірної вигоди або подарунку (ст. ст. 23, 24 Закону України «Про запобігання корупції»). Забороняється одержувати подарунки, вартість яких більше однієї мінімальної заробітної плати одноразово та двох прожиткових мінімумів з одного джерела щорічно для працездатних осіб, крім подарованих близькими особами, та які одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, і виграші, призи, премії, бонуси. Подарунки, одержані уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – як подарунки державі або територіальній громаді передаються державним та комунальним органам; 3) сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»).

Окрім того, для спеціально визначених в законі осіб є заборона займатись іншою оплачуваною або ж відповідно підприємницькою діяльністю, а також входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів або наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальній громаді в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації); 4) після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції»); 5)

спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції») [2]. Така заборона поділяється на заборону мати в підпорядкуванні близьких осіб та заборону бути близькій особі прямо підпорядкованим [4, с. 39].

У той же час варто констатувати, що захначені правообмеження та заборони не відповідають у повній мірі сучасному підходу до створення та функціонування публічної служби та потребують суттєвого перегляду та зміни. Наприклад, в епоху активних євроінтеграційних процесів досить неефективним вбачається обмеження щодо підприємницької діяльності для службовців державного рівня. По-перше, у багатьох зарубіжних країнах такого обмеження не існує, а по-друге, важливим є не сам факт такої заборони, а гарантування державою недопущення зловживання службовцем використання власного становища під час провадження підприємницької діяльності. Тобто, важливим є не формальнее обмеження, а забезпечення дотримання самого механізму недопущення.

Загалом, можемо зробити висновок, що проаналізовані в дослідження обмеження та заборони виступають тільки певної частиною цілісної системи заходів стосовно запобігання протидії корупції та спрямовані на зменшення її обсягів, обмеження впливу корупції на соціальні та економічні процеси управління, збільшення ризику для корупціонерів, усунення соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Проте, таких дій є недостатньо для виходу України на міжнародну арену як ефективної країни в питанні забезпечення боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19 (дата звернення: 15.05.2022).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 15.05.2022).

3. Атаманчук В. О. Суть державної служби. Харків, 2017. С. 378.

4. Бахрах Д. М. Державна служба: поняття, сутність, принципи. *Актуальні проблеми права та політики*. 2017. № 2. С. 38–51.

5. Корнута Л. М. Інновації в публічному управлінні: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Наукові перспективи.* 2021. № 1. С.155–

163. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/119/120 (дата звернення: 29.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

Бондаренко Вікторія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ У СФЕРІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ПЕРСПЕКТИВА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Сьогодні в Україні налічується близько 150 державних реєстрів, які належать понад 40 органам державної влади. Відповідно, при такій кількості реєстрів, котрі дублюють та галузеву інформацію, про ефективне надання адміністративних послуг мова не може йти. Тому актуальним завданням є створення базового реєстру, який міститиме всю необхідну інформацію про особу [1, с. 8]. Однак головною перешкодою для впровадження такої моделі є відсутність єдиного загальнонаціонального цифрового ідентифікатора, поширеного серед громадян.

Наразі жоден із існуючих унікальних ідентифікаторів, які використовуються в державних реєстрах, не забезпечує 100% охоплення населення від народження до смерті.

Важливо зауважити, що у 2015 році Державна міграційна служба України створила Єдиний державний демографічний реєстр, за допомогою якого розпочато поширення унікального реєстраційного запису. Припустимо, що цей реєстр може стати основою для підвищення рівня надання адміністративних послуг, у тому числі як через подальшу можливість доповнення цього реєстру інформацією з інших державних баз, так і шляхом продовження переведення частини послуг в електронний вимір [2, с. 10].

Суттєвим проривом в наданні електронних публічних послуг взагалі та в частині систематизації персональних даних стало прийняття Закону України «Про особливості надання публічних (електронних

публічних) послуг» [3]. У відповідності до положень ч. 1 ст. 1 цього Закону у разі якщо законодавством для отримання публічної (електронної публічної) послуги вимагається подання документів та/або інформації, що міститься в інформаційно-телекомунікаційних системах, такі документи та/або інформація не подаються, а в заяві (зверненні, запиті) про надання публічної (електронної публічної) послуги зазначаються відомості, необхідні для надання такої послуги. У такому випадку документи та/або інформація, необхідні для надання відповідної публічної (електронної публічної) послуги, отримуються суб'єктом надання публічних (електронних публічних) послуг без участі суб'єкта звернення шляхом доступу суб'єкта надання публічних (електронних публічних) послуг до відповідних інформаційно-телекомунікаційних систем або в автоматичному режимі шляхом електронної інформаційної взаємодії інформаційно-телекомунікаційних систем через систему електронної взаємодії цих систем.

Також запроваджується принцип надання публічної (електронної публічної) послуги за замовчуванням, згідно з яким суб'єкт надання публічних (електронних публічних) послуг надає у випадках, визначених законодавством, публічні (електронні публічні) послуги без одержання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо, визначених законодавством, відомостей та/або документів, необхідних для надання відповідної публічної (електронної публічної) послуги.

Діджиталізація це процес перетворення певного обсягу інформації в цифровий формат, тоді як поняття «електронний уряд» – це положення, що відображає відповідну форму організації державного управління. Як наслідок, забезпечення ефективного електронного урядування неможливе без впровадження процесу цифровізації, що свідчить про взаємопов'язаність та взаємодоповнюваність цих категорій.

Нині в сучасній Україні існує ряд умов для підвищення ступеня систематизації даних та переходу на якісно новий рівень електронного управління [4].

Необхідно також зазначити, що саме діджиталізація адміністративних послуг, максимальне наближення адміністративних послуг, зокрема, децентралізація адміністративних послуг та вдосконалення системи моніторингу якості обслуговування в центрах надання адміністративних послуг, є чинниками удосконалення сервісної діяльності органів державного управління в умовах цифровізації та діджиталізації.

Зокрема, сучасна практика надання адміністративних послуг державною адміністрацією – це якість, швидкість, зручність обслуговування громадян та надання послуг в режимі онлайн з використанням електронних сервісів.

Разом з тим, метою, яку переслідує держава для покращення сервісної діяльності органів державного управління, є спрощення процедур (процедур) отримання послуг та підвищення якості обслуговування відвідувачів центрів надання адміністративних послуг [5].

Реалізація такої мети можлива завдяки вдосконаленню існуючих платформ, запровадженню єдиного базового реєстру, що містить дані всіх громадян, масовому розповсюдженню єдиного персонального ідентифікатора, забезпеченню якісного Інтернет-покриття по всій Україні та внесенню змін у нормативно-правових актах, що регулюють надання окремих адміністративних послуг.

Підводячи підсумок вищесказаного, слід зазначити, що лише врахування проблемного виміру сучасних реалій разом з ефективним використанням наявних ресурсів і перспектив дозволить ще ближче наблизитися до надзвичайної мети створення максимально ефективного простору для взаємодії держави і громадянина у сфері адміністративних послуг.

Список використаних джерел

1. Адміністративно-правова реформа в Україні: навч. посіб./ За заг. ред. С. В. Пєткова. Київ: КНТ, 2022. 180 с.

2. Адміністративна діяльність органів публічної влади: сучасний стан та перспективи розвитку: навч. посіб. / С. В. Пєтков, Н. О. Армаш, Є. Ю. Соболь. К.: КНТ, 2015. 207 с.

3. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20 (дата звернення: 31.05.2022).

4. Реформу адмінпослуг необхідно продовжувати одночасно за 5 напрямами – експерт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2752747-reformu-adminposlug-neobhidno-prodovzuvati-odnocasno-za-5-napramkami-ekspert.html (дата звернення: 31.05.2022).

5. Діджиталізація/електронізація послуг влади – як це працює? URL: https:// kr.gov.ua/ua/news/pg/141119556895709_s/ (дата звернення: 31.05.2022).

Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного та фінансового права Негара Р. В.

Колісник Анастасія Сергіївна, Рейман Каріна Володимирівна
студентки 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Із розвитком публічного управління та новітніх підходів до процесів роботи у правоохоронній системі змінилося розуміння реалізації повноважень органів поліції. Сервісний підхід в управлінні диктує пошук стратегічно нових та демократичних шляхів виконання професійних повноважень системою органів внутрішніх справ [4, с. 79]. Окрім того, прийняття Закону України «Про Національну поліцію» дало поштовх до нового розвитку системи органів правоохоронної діяльності в Україні. Головною ціллю нового Закону є спрямування його на якісне поліпшення зазначеної діяльності, адже міліція здебільшого вважалася каральним органом, довіра суспільства була мінімальною і не завжди її функціонування було спрямоване на захист законних прав та інтересів українського суспільства. Натомість, на теперішній час, серед пріоритету професійної діяльності поліції є забезпечення надання поліцейських послуг. У ч. 1 ст. 2 Закону «Про Національну поліцію» визначено, що «серед завдань поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [1]. Варто констатувати, що забезпечення публічних послуг є важливим та досить об'ємним напрямком професійної роботи. При цьому варто зазначити, що в діючому Законі відсутнє будь-яке визначення категорії «поліцейські послуги», так і їх чіткий перелік. На думку законодавця, такий стан речей не є перешкодою їх забезпеченню як Міністерством внутрішніх справ України, яке відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону «Про Національну поліцію», здійснює надання поліцейських послуг та контролює їх реалізацію поліцією, так і керівництвом поліції, яке вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо надання поліцейських послуг, відповідно до діючого Закону

[1]. Таким чином, визначення самого поняття «поліцейські послуги» та його сутність не має чіткого нормативного закріплення. Проте, аналізуючи особливості реалізації цього напрямку професійної діяльності варто відмітити, що: по-перше, довіру населення до Національної поліції пов'язують із поліцейськими послугами; по-друге, є впевненість у наявності потреби населення та суспільства в поліцейських послугах; по-третє, мірилом оцінки a priori вважається рівень задоволеності означеною потребою. Однак, саме рівень довіри населення до Національної поліції слід оцінювати не задоволенням потреб суспільства в поліцейських послугах, а саме якістю їх надання. І саме тут, варто зазначити, що така правова неврегульованість поняття та змісту поліцейських послуг викликана ігноруванням законодавцем базових основ нормативного урегулювання стратегічно важливих процесів. Оперуючи теоретичними напрацюваннями, варто зазначити, що окремі науковці стверджують, що вимога щодо закріплення права надавати певну послугу через закон призведе до обов'язкового визначення вичерпного переліку послуг (саме послуг, а не функцій і повноважень) в інституційному законі, який персоналізовано до певного органу [5, с. 186]. При цьому, варто звернути увагу, що з'ясування сутності поліцейської послуги тягне за собою й потребу їх уніфікації та забезпечення якості. Тобто, у даному випадку варто констатувати, що прагнення законодавця закріпити в Законі «Про Національну поліцію» ключові слова «поліцейські послуги» не було підкріплене ані їх визначенням, ані їх чітким переліком.

Узагальнюючи, можна відмітити, що Закон «Про Національну поліцію» трактує надання поліцейських послуг у ряді управлінських актів як завдання поліції у конкретних сферах. Зокрема «такими сферами визначені: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [5, с. 187]. У той же час, перелік та зміст таких сфер Закону «Про Національну поліцію» не співпадає з переліком і змістом сфер, що закріплює ст. 14 Закону «Про Національну безпеку України» [2], з яким його об'єднують згадки про ті ж самі поліцейські послуги. Згідно Закону «Про Національну поліцію» поліцейські послуги розповсюджуються на кожну з указаних сфер, елементи деяких з них,

наприклад, публічна безпека, законодавством також досі не визначені – про що було зазначено вище.

Особливу увагу в частині нормативного урегулювання поняття та змісту забезпечення поліцейських послуг варто приділяти також тому, що в сьогоднішніх реаліях воєнного стану поліція отримала додаткові повноваження щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, безпеки дорожнього руху. У той же час, не зважаючи на такі події, забезпечення реалізації поліцейських послуг має залишатися пріоритетним для роботи поліції. Чітке нормативне урегулювання поняття та порядку реалізації таких послуг дозволить забезпечити комфортну роботу державної інституції, у той же час не дозволити зловживань зі сторони уповноважених осіб органів поліції. Також важливо розуміти, що значення поліцейських послуг полягає у тому, що такі послуги виводять на новий рівень розвиток державності та забезпечують довіру населення. Також вони дозволяють різного роду суб'єктам, у тому числі державі і суспільству в цілому, у разі виникнення таких потреби посилити рівень безпеки власних прав та законних інтересів, уклавши угоду про надання відповідних охоронних послуг з поліцією охорони, такий стан речей є особливо актуальним під час війни.

Отже, «на теперішній час немає чіткої універсальної формули оцінювання ефективності та якості надання поліцейських послуг, оскільки кожна із них має як свої переваги, так і прогалини. І така ситуація не дає можливості зробити об'єктивні висновки з даного приводу, особливо в частині їх законності та ефективності» [3, с. 153]. Тому для формування достовірного уявлення про стан надання поліцейських послуг вкрай важливим є врахування ступеня чіткості, формальної визначеності та закріплення критеріїв якостей таких послуг. У першу чергу, зазначений результат має мати чітке визначення на нормативному рівні.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 19.05.2022)

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 19.05.2022)

3. Вдовічен Віталій Субстанціональні якості правової категорії «поліцейські послуги». *Адміністративне право і процес.* 2020. № 8. С. 152–156.

4. Корнута Л. М. Компетенція та компетентність державного службовця: проблеми співвідношення у контексті реформ державної служби. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 5. С. 79–82.

5. Циганов О. Г. Підходи до з'ясування сутності поліцейських послуг: вітчизняні реалії та зарубіжна практика. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2019. № 1. С. 186-196.

Науковий керівник:к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

Соловей Анна Олегівна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ: ПІДСТАВИ ВИЗНАЧЕННЯ

Сучасні реалії підштовхують до створення та залучення нових реформацій та змін, які б могли позитивно вплинути на перебіг процесів у державі. В цьому аспекті важливо відмітити актуальність та важливість злагодженої роботи та функціональності саме центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ), які є суб'єктами, на котрих покладено виконання суспільно-важливих та значущих завдань.

Не дивлячись на те, що за часи незалежності України відбувалося багато спроб побудови чіткої системи ЦОВВ, й дотепер такий процес не вважається завершеним. Тому, є доречним окремо розглянути питання ЦОВВ зі спеціальним статусом, а детальніше – їх склад та підстави призначення.

Аналізуючи положення ч.1 ст. 24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [1], можна дійти до висновку, що перелік ЦОВВ зі спеціальним статусом не є вичерпним. До відповідних органів віднесено: Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національну комісію, що

здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектру та надання послуг поштового зв'язку.

Додатковою вказівкою у статті 24 є те, що інші ЦОВВ зі спеціальним статусом можуть бути утворені Кабінетом Міністрів України або утворені відповідно до закону. З цього випливає, що додатково до ЦОВВ зі спеціальним статусом , про які йдеться в ч.1 ст.24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» потрібно відносити також ЦОВВ зі спеціальним статусом, що утворені Кабінетом Міністрів України, та ті , що утворені згідно закону.

Однак, ні один з наведених випадків не розкриває підстави віднесення ЦОВВ до таких, які наділені спеціальним статусом. Саме така невизначеність виступає критерієм встановлення складності функціонування та перешкоджання злагодженої діяльності в системі таких органів [2 с.115].

До ЦОВВ зі спеціальним статусом , що утворені Кабінетом Міністрів України інколи відносять ЦОВВ, діяльність яких є спрямована та скоординована безпосередньо Кабінетом Міністрів України (п. 1 р. ІІІ Схеми спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 [3]). До прикладу, це можуть бути Державна регуляторна служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а також деякі ЦОВВ, перераховані в ч. 1 ст. 24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

ЦОВВ, що утворені згідно закону, не враховуючи ті , що вищезазначені, є також Національне агентство з питань запобігання корупції, відповідно до якого є Закон України «Про запобігання корупції», Національна комісія зі стандартів державної мови(Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної») тощо.

Дослідження про ЦОВВ зі спеціальним статусом потребує з'ясування правових засад їх діяльності та адміністративно-правового статусу. Загалом положеннями Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» визначаються загальні засади організації ЦОВВ, яким наданий спеціальний статус. Є важливою саме позиція, що особливість таких органів полягає в тому, що аспекти їх діяльності, питання правового статусу, а також взаємовідносини з іншими органами повинні визначатись відповідними законами.

Важливо зауважити, що відповідні органи наділені власними особливими функціями та завданнями. Прикладом може послугувати Антимонопольний комітет України, основним завданням якого є прийняття участі у формуванні, а також реалізації конкурентної політики в окремих частинах, що визначаються ст. 3 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»[4]. Додатково, до прикладу можна навести Фонд державного майна України, який покликаний реалізувати державну політику у таких сферах, як приватизація, оренда, використання та відчуження державного майна, а також в питаннях державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності, що визначається ст. 4 Закону України «Про Фонд державного майна України»[5].

Ще однією вагомою особливістю можна виокремити саме категорії підконтрольності та підзвітності ЦОВВ зі спеціальним статусом . Наприклад, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів є підзвітним Верховній Раді України, підконтрольним перед Кабінетом Міністрів України, а також відповідає перед ним [2,6].

Крім того, до особливостей можна віднести саме особливий порядок захисту особистих і майнових прав працівників ЦОВВ зі спеціальним статусом. Прикладом може послугувати охорона прав працівників Антимонопольного комітету України, що відповідає рівню, який стосується працівників органів, котрі здійснюють правоохоронну діяльність, оскільки працівники органу зі спеціальним статусом представляють державну владу [2, с. 118]

Аналізуючи вищезазначене, відповідно до особливостей ЦОВВ, яким наданий спеціальний статус, можна спробувати їх виокремити від інших ЦОВВ, однак це є неповноцінним розмежуванням за відсутності чітких критеріїв, певних ознак встановлення до таких органів спеціального статусу.

Тому, в аспекті вдосконалення відповідного питання, було би доцільною дією встановити певні критерії, окремі ознаки розмежування таких органів, особливості наділення їх спеціальним статусом. Оскільки ЦОВВ зі спеціальним статусом покликані до виконання особливих завдань та повноважень з метою реалізації окремих напрямків, є необхідним теоретичне поглиблення в дане питання з метою виправданості їх виокремлення в «окрему, особливу» категорію, а також упорядкування законодавства щодо діяльності таких органів.

Список використаних джерел

1. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17 (дата звернення 31.05.2022).
2. Лавренова О. І. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115-119.
3. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF (дата звернення 31.05.2022).
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12 (дата звернення 31.05.2022).
5. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17 (дата звернення 31.05.2022).
6. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19 (дата звернення 31.05.2022).

Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного та фінансового права Негара Р. В.

Шадріна Дарія Андріївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ПРОЦЕДУРНИЙ АСПЕКТ

З отриманням незалежності України актуалізується проблема гармонізації адміністративного законодавства України з правовими системами провідних міжнародних інституцій. А з 2014 р. пріоритетним для України став європейський простір. Зазначений процес цілком природно опосередковувався створенням спеціальних органів, установ та прийняттям низки спеціальних нормативних актів. Це дає підстави констатувати, що у системі права України, у тому

числі і адміністративного, формується новий структурний підрозділ міжгалузевої інституції імплементації норм міжнародного права. Пріоритетним є той факт, що Конституцією України передбачено, що «міжнародні договори, належним чином ратифіковані Україною, є невід'ємною частиною внутрішнього законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому національним законодавством» [1]. Відповідне положення про міжнародні договори в Конституції України закріплені у ст. 9, де зазначено, що чинні міжнародні договори, обов'язковість яких затверджується Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Прийняття таких законів в Україні означало створення новітнього підходу до прийняття міжнародних актів та уніфікації національного законодавства. Проблема в тому, що з моменту прийняття цих законів пройшло багато часу, а процедура і практика застосування міжнародного права в Україні досі не розроблені та не виражені в практичній діяльності. Загалом сам процес визнання міжнародних норм варто розглядати у процедурному поряку. Однак, серед нормативного визначення процес ратифікації можна зазначити Закону «Про адміністративну процедуру», який не дивлячись на майже завершену процедуру прийняття, є значно вужчим ніж питання міжнародної імплементації.

У змісті ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» зазначено, що Україна визнає пріоритет міжнародного права, а саме, вказано таке: «затверджені Верховною Радою України фактично є ієрархічно вищими за інші нормативно-правові акти України. Дані договори мають конституційний статус згідно з ч. 2 ст. 8 Конституції України, які мають найвищу юридичну силу» [2]. Крім того, «якщо нормативно-правовим актом, прийнятим після затвердження міжнародного договору Верховною Радою України, встановлені правила, відмінні від тих, що встановлені міжнародним договором, застосовуються правила, встановлені цим договором. З моменту затвердження Верховною Радою України чинності міжнародного договору норми національних правових актів (крім конституційних), які суперечать нормам цього договору, не можуть застосовуватися» [4].

Віденські конвенції 1969 та 1986 рр. не визначають, які договори підлягають ратифікації. Вони лише встановлюють, що договір підлягає ратифікації, якщо про це домовилися держави або їхні представники підписали договір за умови ратифікації. У той же час, законо-

давчі акти країн передбачають, які договори підлягають обов'язкової ратифікації.

Процедура офіційного признання нормативних актів також може виражатися у приєднанні. Приєднання використовується у тому випадку, коли держава або міжнародна організація, які не брали участь у переговорах щодо укладання договору, вирішили стати його учасниками. Приєднання здійснюється щодо договорів, що набрали чинності. Приєднання здійснюється також у тому випадку, коли держава, хоч і брала участь у переговорах щодо укладання договору та підписала його, проте не висловила згоди на його обов'язковість до набуття чинності договору. Важливо пам'ятати, що згода на обов'язковість договору може бути виражена державами та міжнародними організаціями шляхом обміну документами (нотами чи листами), що утворюють договір. У той же час, порядок ратифікації міжнародних договорів України, у тому числі і адміністративних, регулюється ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори». Передбачається, що ратифікація міжнародного договору України відбувається шляхом прийняття ратифікаційних законів, невід'ємною частиною яких є тексти міжнародних договорів [3, с. 158]. Крім того, ст. 9 Закону містить перелік договорів міжнародного характеру, які підлягають ратифікації. Зокрема, це такі угоди, як: політичні (дружба, взаємодопомога та співробітництво, нейтралітет), територіальна угода та така угода, яка може стосуватися державного кордону, розмежування виключних (морських) економічних зон та континентального шельфу України; договір, що захищає права, свободи та обов'язки людини і громадянина; генеральна господарська угода; договір про участь України в міжурядовому союзі та інших міжурядових об'єднаннях (організаціях); договір про військову допомогу та направлення підрозділу Збройних Сил України до інших держав; інший міжнародний договір, ратифікація якого передбачена міжнародними договорами або законами України. Варто зауважити, що більшість міжнародних договорів передбачають умови набуття ними чинності для договірних сторін, можливість прийняти та погодити лише окремі умови договорів тощо. На національному рівні також існує можливість внесення декларації чи прийняття міжнародного договору за умови його формулювання у ст. 10 Закону України «Про міжнародні договори».

Незважаючи на правовий статус міжнародних договорів, закріплений у Конституції України, законах та міжнародних актах, проблема

визначення їх місця в системі джерел українського права, а також імплементації норм міжнародного права у національне право набуває все більшої актуальності. Такий стан пов'язаний у першу чергу з активними процесами євроінтеграції, а також з активною зовнішньою політикою України. Тому, можна з упевненістю стверджувати, що роль і значення міжнародних договорів України в системі національного права ще не визначені чітко та у повній мірі. Конституція України не передбачає верховенства норм міжнародних договорів над нормами національного права, а деякі норми міжнародних договорів визнаються частиною національного законодавства. Пріоритет, встановлений ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» та нормам іншого законодавства України, наданий нормами міжнародних договорів над нормами національного права України, не може вважатися однозначно застосовним до всього українського законодавства. Тому стандарт, який нині зазначений у частині другій ст 19 вказаного закону, доцільніше було б розглядати в самій Конституції України, а не на рівні закону.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 20.05.2022).
2. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15 (дата звернення: 20.05.2022).
3. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
4. Співвідношення міжнародного й українського права. URL: http://www.solor.gov.ua/ info/19/5211 (дата звернення: 20.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

СЕКЦІЯ 4

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Альмужна Анна Сергіївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Корупція є негативним фактором, який впливає на всі суспільні відносини, в тому числі, на роботу правоохоронних органів.Перед тим як почати досліджувати особливості корупційної діяльності в правоохоронних органах, слід звернути увагу на статистичні дані загальнонаціональних опитувань громадської думки щодо ставлення їх до корупції та практики зіткнення громадян з корупцією. Насправді, результати є невтішними.

По-перше, станом на 2021 рік 93,5% українців вважають корупцію надзвичайно серйозною проблемою в нашій державі. По-друге,у листопаді минулого року 47% опитаних українців відповіли, що ситуація в сфері боротьби з корупцією не змінилася за останній рік, 18% вважали, що ситуація скоріше погіршилася, а 16% – що ситуація значно погіршилася. І тільки 2% оптимістів заявили, що ситуація в сфері боротьби з корупцією значно покращилася.По-третє,оцінюючи діяльність діючого президента України В. Зеленського у сфері боротьби з корупцією, можна сказати, що за перший рік президентства 31% українців оцінили його боротьбу «жахливо», 27% – «незадовільно», 22% – «задовільно», 12% – «добре», 4% – «відмінно».За другий рік президентства ситуація стала гірше.На це вказують такі результати оцінювання: 38% українців – «жахливо», 27% – «незадовільно», 18% – «задовільно», 10% – «добре», 5% – «відмінно»[6].Отже, корупція на думку суспільства є важливою проблемою і для її вирішення слід зробити багато кроків.

Варто зазначити, що на міжнародному рівні Україна, на жаль, має репутацію корумпованої країни. Офіційна статистика вираховує корупційні правопорушення на основі Закону України «Про боротьбу з корупцією»:щороку складається від трьох до п'яти тисяч адміністративних протоколів про корупційні порушення[7].

На мою думку, найбільш небезпечною є корупція саме в правоохоронних органах. По-перше,наявність цього факту підриває довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій. По-друге, корупція у правоохоронних органах негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю. Вона є тим чинником, який сприяє уникненню злочинцями від відповідальності, призводить до девальвації моральних цінностей, впливає на дотримання самими працівниками правоохоронних органів дисципліни та законності [1, с. 483], змінює мотивацію службових осіб у сфері державного управління, а також громадян у різних сферах соціального життя [2, с. 141].

Тут зокрема потрібно зауважити, що найбільш складною є ситуація в органах судової влади. Так, лише 2,1 % українців повністю довіряють судам, скоріше не довіряють -10, 3 %, зовсім не довіряють 41,5%, частково довіряють – 37, 3%. Саме на стадії звернення до суду, розгляду судових справ, фіксуються численні порушення та зловживання. Згідно із результатами опитування, деякі українці для досягнення позитивного результату у суді використовують корупційні методи. До таких методів можна віднести: співпраця з «адвокатами-посередниками», спроби надання неправомірної вигоди посадовим особам.

Продовжуючи розглядати дану тему, варто підкреслити, що науковці виділяють дві причини виникнення корупційної діяльності, зокрема і в правоохоронних органах. До них можна віднести: об'єктивні (їх ще називають зовнішніми) та суб'єктивні (внутрішні).

Зокрема, Ткаченко О. В. стверджує, що об'єктивні причини пов'язуються зі специфікою професійної діяльності, відсутністю належної організації виконання працівником своїх службових обов'язків, несприятливими умовами несення служби, недотриманням принципу невідворотності покарання тих осіб, які вчинили такі діяння, а також відсутністю адекватного юридичного покарання за вчинення правопорушень з ознаками корупції, його відповідності ступеню завданої шкоди державі, громадянам та правоохоронним органам [3, с. 110].

Щодо суб'єктивних причин, то можна сказати, що вони прямо залежать від виховання особистості працівника, від рівня його розвитку. Також сюди можна віднести відсутність уявлення про гідну та належну поведінку, недостатню розвиненість морально-ділових та вольових якостей.

Організаційними причинами корупції в правоохоронних органах є: недостатньо ефективна організація контролю над діяльністю підпорядкованих працівників; прорахунки керівництва; нереагування начальницьким складом на правопорушення, що вчиняються підпорядкованими працівниками; реорганізації і ліквідації служб, кадрові перестановки та інші дії, що дестабілізують функціонування системи; низька підготовленість працівників правоохоронних органів до протидії та боротьби з корупційним злочинами; відсутність професійного ядра в правоохоронних органах; невчасне та формальне проведення атестацій і спеціальних перевірок персоналу; відсутність відомчого контролю над відповідністю рівня життя працівників правоохоронних органів та їхніх доходів;неефективна робота служб внутрішньої безпеки; недостатня наукова забезпеченість правоохоронних органів тощо [4, с. 41].

Продовжуючи аналізувати дане явище, на мою думку, варто звернути увагу на типові корупційні прояви в правоохоронній сфері. Зокрема можна виділити такі: 1) використання з корисливих мотивів закритої службової інформації або її незаконна передача третім особам; 2) розкрадання, привласнення, розтрати державних коштів під приводом закупівлі озброєння, спецзасобів, товарів, будівництва та придбання житла; 3) порушення режиму секретності, що призводить до втрати чи розголошення відомостей, які становлять державну таємницю або є інформацією з обмеженим доступом; 4) використання керівниками підлеглих як посередників в одержанні хабарів, призначення на ключові посади за грошову винагороду чи уникнення ротацій.

Отже, наостанок необхідно зазначити, що проблема корупції в правоохоронних органах є надзвичайно складною та багатоаспектною проблемою. Факт наявності цього явища загрожує повноцінному функціонуванню держави, є загрозою конституційним правам і свободам громадян.На підставі зазначеного доцільно говорити про необхідність заходів як з подолання корупції в самій правоохоронній системі, так і вдосконалення діяльності правоохоронних органів з

протидії корупції. Зокрема, науковці В. Соловйов та Береза О. пропонують такі заходи: 1) підвищення заробітної плати правоохоронцям; 2) ретельна перевірка системи правоохоронних органів з метою ліквідації необґрунтованого дублювання функцій і повноважень; 3) передбачити у законодавстві як підставу звільнення правоохоронця або притягнення його до дисциплінарної відповідальності за вчинення ним корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією;4) підвищення рівня технічного забезпечення правоохоронних органів і впровадження в їх роботу сучасних інформаційних технологій; 5) організація стажувань українських фахівців у країнах, де були успішно реалізовані програми боротьби з корупцією; 6) посилення спеціалізації правоохоронних органів, що веде до підвищення професіоналізму їх працівників[5].

Список використаних джерел

1. Ткаченко О. В. Корупція в органах внутрішніх справ як фактор порушення прав людини. *Держава і право.* 2006. № 33. С. 482–487.
2. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права.* 2012. № 63. С. 139–145.
3. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: дис. …канд. ю. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.
4. Гуреев И. С. Анализ причин и факторов, порождающих коррупцию в правоохранительных органах. *Ростовский научный журнал*. 2017. № 3. С. 6-19.
5. Соловйов В., Береза О. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України. *Вісник Національної академії державного управління*. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_3_14
6. Корупція у цифрах: як змінюється кількість покараних, оцінка українців і місце у рейтингах. Слово і Діло: аналітичний портал. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/07/23/infografika/suspilstvo/korupcziya-cyfrax-yak-zminyuyetsya-kilkist-pokaranyx-oczinka-ukrayincziv-misce-rejtynhax
7. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності»: указ Президента України від від 11 вересня 2006 року №742/2006 (втратив чинність). URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7094

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, Кісліцина І. О.

Биба Ніколетта Маріанівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Участь прокурора у господарському процесі є актуальним та дискусійним питанням, яке потребує свого ґрунтовного дослідження і аналізу, з урахуванням наявних колізій та прогалин у правовому регулюванні організації діяльності прокурора у господарському процесі.

Насамперед варто зазначити, що діяльність прокурора ґрунтується на таких засадах як: верховенство права, визнання людини найвищою соціальною цінністю; законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності та інших, визначених у ст. 3. Закону України «Про прокуратуру» [1]. Прокурор є самостійним учасником судового процесу. Він за власною ініціативою може вступати у господарську справу, його повноваження встановлюються законом, засвідчуються посвідченням працівника прокуратури та не підлягають анулюванню. Законом також встановлюється обмеження щодо неможливості укладання прокурором мирової угоди.

Аналіз сучасного законодавства та судової практики дає підстави стверджувати, що прокурор – це досить специфічний учасник господарського судового процесу, згадка про прокурора міститься у ст. 53, 55, 59, 174 та 246 Господарського процесуального кодексу України [2]. Згідно з чинним законодавством, прокурор має право і навіть зобов'язаний захищати права і законні інтереси держави. Звернення прокурора до господарського суду означає його правовий засіб реагування на певне порушення закону. Процесуальна правосуб'єктність прокурора значно відрізняє його від інших суб'єктів судового процесу.

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, зобов'язаний відповідно до норм ч. 4 ст. 53 ГПК в позовній заяві обґрунтувати, в чому саме, на його думку, проявляється порушення інтересів держави, і чому виникла необхідність їх захисту, а також прокурор повинен навести визначені законом підстави для свого звернення до суду. Крім того, прокурор повинен зазначити орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах [2].

Розглядаючи зміни правового статусу прокурора у господарському процесі, слід дослідити зміни в законодавстві, які відбулись ос-

танніми роками. Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 02.06.2016 [3], Конституцію було доповнено ст. 131-1, яка передбачила певні зміни у діяльності прокурора, а саме п. 3. ч. 1. цієї статті, де є вказівка на те, що прокурор у суді може здійснювати лише представництво інтересів держави [4], при тому, що в п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що прокурор у суді може представляти інтереси як держави, так і фізичної особи [1]. Також у п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що прокурор у суді представляє інтереси громадянина, що суперечить ч. 3 ст. 131-2 Конституції України, де йдеться про те, лише адвокат може представляти інтереси іншої особи у суді. Під значенням «інша особа», що використовувалось у згаданій статті, йдеться про два види осіб: фізичних (тобто громадян) та юридичних. Щодо представництва інтересів фізичної особи, то можна говорити про трудові спори, спори щодо виборів та референдумів і т. д. Але потрібно зазначити, що Конституція України не передбачає таких випадків при здійсненні прокурора представництва в інтересах громадянина. Саме про це говориться у ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені законом.

Також, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України зазначено, що прокурор може діяти виключно у випадках і в порядку, що передбачені законом. Більш того, згідно з ч. 3 ст. 53 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [2]. Ці положення дають зрозуміти те, що участь прокурора у господарських справах обмежується господарським процесуальним законодавством у випадках передбачених законом, але більшої конкретизації цих випадків не зазначено. Це можна підкріпити також п. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», де вказано, що прокурор у суді здійснює представництво держави у разі порушення або загрози порушення її інтересів. Отже ні про які інші «виключні випадки» мови не йде.

Можна виділити дві форми представництва прокурором інтересів держави в суді: 1) звернення прокурора до господарського суду з позовною заявою, скаргою; 2) вступ прокурора у справу, відкриту в суді за його зверненням (або іншої особи) з метою підтримання поданого позову, скарги, заяви.

Слід звернути увагу, що прокурор може подати позов в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах не в будь-якому випадку, а лише якщо: 1) відсутній орган, на який покладено обов'язок здійснювати такий захист; 2) відповідний орган є, проте здійснює він захист неналежним чином.

Однією з проблем правового регулювання діяльності прокуратури є правова колізія, а саме, згадка про представництво прокурором фізичних осіб у господарських судах. Суть цієї проблеми розглянута вище і можна зробити висновок, що потрібно вилучити із законодавства будь-які посилання щодо представництва прокурорами фізичних осіб із вищезгаданих причин.

Друга проблема участі прокурора у господарському процесі полягає в тому, що положення ГПК України, де згадується прокурор, суперечать вимогам Рекомендації № 1604 (2003) ПАРЄ про роль прокуратури в демократичному суспільстві, основна думка якої зводиться до того, що повноваження і функції прокурорів мають бути обмежені сферою обвинувачення у справах про кримінальні правопорушення і вирішення загальних завдань із захисту інтересів держави через систему кримінальної юстиції [5, с. 340].

Із положень статті 8 Господарського кодексу України про те, що держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання [6] можна дійти висновку, що держава не може виступати суб'єктом господарських правовідносин. За чинним законодавством право звернення до суду мають фізичні особи, підприємці, органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Підсумовуючи вищезгадане, можна дійти висновку, що інститут участі прокурора в господарському процесі не відповідає сучасності. Задля усунення колізій потрібно прикласти багато зусиль для того, щоб норми ГПК України та Закону України «Про прокуратуру» відповідали нормам Конституції України та Рекомендаціям ПАРЄ. Також слід зазначити, що участь прокурора у господарському процесі

є реалізацією однієї із основних конституційних функцій прокуратури – представництва інтересів держави в суді.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv#n4396

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

5. Фещук В., Петрина В. Участь прокурора в господарському процесі. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 6. С. 337-342.

6. Господарський кодекс України : Закон України від 01.01.2004 р. №436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n48

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Бокало Анастасія Володимирівна

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ В РОБОТІ ПРОКУРОРА

В умовах сучасної української дійсності важливими є не лише якісна зміна системи правоохоронних органів, судів та прокуратури, створення для них відповідних умов та високого фінансування, а й певні чітко визначені законом прозорі, доступні норми професійної поведінки, не тільки в їх роботі, а й поза її межами, з урахуванням стандартів етичної поведінки працівників прокуратури.

Правову базу регулювання взаємин у сфері професійної етики та поведінки прокурорів є Конституція України, закони України «Про прокуратуру», «Про захист суспільної моралі», «Про запобігання корупції», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в

Україні», Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, та інше законодавство, що торкається роботи органів прокуратури, накази Генерального прокурора.

Етика – це наука про мораль, її походження, піднесення і призначення у соціальному та приватному житті людей. Вона допомагає істотніше збагнути та проаналізувати духовну природу людської діяльності крізь призму моральних зв'язків, що виникають між суб'єктами кожного дня.

Доречно зауважити, що процес зародження та розвитку професійної етики був дуже складним. Етичні аспекти не відразу стали загальновизнаними та проникнули у свідомість суспільства. Це пов'язано з тим, що на збереження професійної моралі грандіозний вплив несуть традицій, які вказують на спадковість основних моральних норм, що виробились протягом тривалого часу.

Діяльність прокурора пов'язана з вирішенням великої кількості питань, пов'язаних з мораллю. Вирішуючи ці проблеми він повинен керуватися не лише правилами етики, прокурор повинен вибрати лінію оптимальної позиції.

Професійна етика – це характерна галузь спеціальної етики, що стосується моральної свідомості прокурорських робітників та регламентує відносини прокурора під час здійснення ним своїх професійних обов'язків [1].

Основна функція професійної етики включає в себе не тільки регулювання моральних взаємовідносин прокурора під час здійснення ним свого обов'язку, а й ставлення прокурорських працівників до суспільства, взаємини всередині прокурорського колективу, характеристики професійного виховання майбутніх кадрів. Завдяки приписам фахової етики у прокурорському оточенні домінує сприятливий професійний клімат. Кожен виконує ті задачі та функції, що на нього покладені.

Прокурор може вплинути на духовні почуття та моральну свідомість як учасників судового процесу, так і місцевих мешканців та суспільства в цілому завдяки умовним професійним навичкам відповідно.

Стаття 4 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів визначає основні принципи поведінки прокурорів, серед яких наступні:: 1) верховенства права та законності; 2) поваги до прав і свобод людини і громадянина, недопущення дискримінації; 3) незалежності

та самостійності; 4) політичної нейтральності; 5) презумпції невинуватості; 6) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 7) професійної честі і гідності, формування довіри до прокуратури; 8) прозорості службової діяльності, конфіденційності та інші принципи [2].

Слід зазначити, що прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

1) невиконання або невідповідне виконання службових обов'язків;
2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;
3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час здійснення повноважень;
4) порушення встановленого законом порядку подання заяви особи, уповноваженої на реалізацію функцій держави або місцевого самоврядування;
5) вчинення дій, що порочать звання прокурора та можуть визвати підозру у його об'єктивності, неупередженості і незалежності, у порядності і непідкупності органів прокуратури;
6) порушення норм внутрішнього службового розпорядку;
7) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості [3]. Слід зазначити, що існування чітко визначених підстав, за яких прокурора може бути притягнуто до відповідальності, є гарантією недопущення різного роду зловживань.

Отже, варто зауважити, що етичні аспекти в роботі прокурора – це сукупність професійно-етичних принципів, на яких ґрунтується прокурорська діяльність, правил, що характеризують допустимо дозволену поведінку працівників прокуратури як у службовій обстановці, так і поза нею. Прокурор зобов'язаний бути безпристрасним у своїх рішеннях та не ставати ні на чий бік. Дотримуватися та не порушувати всіх правил, що зазначені у вище перерахованих нормативних актах, сумлінно виконувати свої службові обов'язки, захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Білоусова В. І. Професійно-особистісні (ділові) та морально-етичні вимоги до прокурора. Форум права. 2012. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_15

2. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text
3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Волчкова Аделія Андріївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Формування сучасної правової, демократичної держави передбачає соціальну захищеність дітей, надання їм такої соціальної допомоги, яка може забезпечити соціальне благополуччя кожній дитині. Будь-які декларації про права та свободи дитини, навіть прописані в Конституції та інших численних законодавчих актах, є формальними, якщо не забезпечені реальним гарантіями з боку структур влади держави та суспільства.

Право дитини на звернення до суду за захистом своїх прав та інтересів, якщо вона досягла 14 років передбачено статтею 152 Сімейного кодексу України [1], а згідно зі статтею 45 Цивільного процесуального кодексу України про забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи, особа має право висловлювати свою думку (безпосередньо або через представника), отримувати інформацію про судовий розгляд (через представника) [2].

Право дитини на захист надає спроможність самостійного вживання ним деяких заходів у разі порушення її законних прав та інтересів в будь-якому віці. Це можливо у випадках зловживання з боку батьків, а також при невиконанні або неналежному виконанні батьками обов'язків з виховання, освіти дитини. У таких ситуаціях дитина має повне право звернутися до органу опіки та піклування, а після досягнення віку чотирнадцяти років дитина має право звернутися до суду.

Під судовим захистом цивільних та сімейних прав та інтересів дитини слід розуміти здійснювану в порядку цивільного судочинства та

засновану на конституційних засадах, принципах цивільного, сімейного, цивільного процесуального права, а також моральних засадах діяльність судів, спрямовану на відновлення порушених цивільних та сімейних прав та інтересів дитини, за допомогою застосування передбачених цивільним та сімейним законодавством способів захисту.

Якщо ми звернемося до міжнародного права, то звернемо увагу на те, що там передбачається необхідність захисту прав дитини від свавільного чи незаконного втручання у здійснення його права на особисте життя, або порушення права на честь та гідність, стосується всіх форм фізичного чи психічного насильства, образи чи зловживання, відсутності турботи чи недбалого або грубого поводження, а також експлуатації. Також захист передбачається у випадку економічної експлуатації та виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для його здоров'я або служити перешкодою в отриманні ним освіти, а також у тому випадку, коли робота може завдавати шкоди її здоров'ю та фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

У розгляді питань юридичного захисту прав підлітків у випадку правопорушення, суддя повинен докладно розібратися в низці психологічно та педагогічно складних аспектів підліткового віку. Отже, для правильного та виваженого визначення необхідного заходу впливу на неповнолітнього правопорушника суддя гостро потребує повноцінної, проаналізованої, узагальненої та компетентно поданої інформації про підлітка та його оточення. Тільки всебічний розгляд обставин та ситуації дозволить прийняти виважене, справедливе судове рішення.

Світова практика у питаннях захисту прав неповнолітніх створила певні спеціальні механізми у вигляді органів ювенальної юстиції, тобто судів у справах неповнолітніх. Українська правова система поки що не має таких судів, але законодавством встановлено низку основ, які розвивають цей напрям правосуддя, зокрема, у судах виділяється такий напрям спеціалізації, як суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Ювенальне правосуддя має різні організаційні види, системи, які залежать від правової сім'ї, до якої належить держава. У англосаксонській системі ювенальні суди розглядають всі справи про правопорушення, які були скоєні неповнолітніми, окрім тяжких злочинів, а у континентальній системі ювенальні суди розглядають справи про

правопорушення та забезпечують механізм захисту прав неповнолітніх шляхом надання захисту з боку держави. Скандинавська система є ближчою до України тому, що судові та адміністративні елементи ювенальної юстиції поєднуються. Самого суду не утворюється, але в судах загальної юрисдикції є спеціалізація ювенільного судді [3].

Створення ювенального суду відповідає одному з принципів судочинства, тобто максимально індивідуалізує судовий процес, тому що кожен злочин є індивідуальним, як і покарання за нього. В основі судового процесу находиться особа неповнолітнього, якій буде підпорядкована вся судова процедура, куди включені правила, які не передбачені загальним правосуддям.

У наш час система ювенальної юстиції в Україні знаходиться у процесі становлення [4], зроблені кроки в цьому напрямі, проте з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн вбачається можливим удосконалення судового захисту прав неповнолітніх в різних категоріях справ.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21/22.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

3. Тарашевський В. Ювенальна юстиція. Bitlex: вебсайт URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/yuvenalna_yustytsiya

4. Ювенальна юстиція. WikiLegalAid: вебсайт URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%AE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Грабар Аліна Володимирівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИКА АДВОКАТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному світі технологій, а також у складні сучасні часи, та з повсякденним використанням інтернет ресурсів, соціальних мереж постає багато питань з приводу етики і поваги в мережі інтернет. На даний час дуже активно розглядаються питання з приводу дослідження етико-правових аспектів поведінки в мережі інтернет осіб, які працюють в професійній сфері адвокатів, прокурорів або загалом юристів, адже некоректне, тим паче безтактне поводження у віртуальному комунікативному просторі становить велику вірогідність того, що юрист або як в нашому випадку адвокат буде притягнутий до юридичної відповідальності.

Завдяки соціальним мережам робота юриста стає більш різноманітною і захоплюючою. Адвокати мають можливість поспілкуватися з колегами з усього світу, обмінятися цікавою інформацією, тим самим удосконалити свої навички у професійній діяльності адвоката. Крім того, такі соціальні мережі, як інстаграм або фейсбук дозволяють абсолютно безкоштовно, проводячи прямі ефіри або викладаючи сторіс, розповідати цікаві лайфхаки або надавати консультації, що дає можливість сформувати свою подальшу репутацію або, наприклад, репутацію вашої юридичної компанії.

Якщо особа вирішила працювати у віртуальному просторі, то повинна обов'язково знати, що соціальні мережі можуть створювати і серйозні загрози не тільки для кар'єри але і для приватного життя: це може бути поширення неправдивої або навіть образливої інформації про особу за допомогою фейкових акаунтів або спамінгу, тощо. Це все може дуже нашкодити діловій репутації кожного юриста.Крім того, адвокат має постійно слідкувати за якістю контенту, який він поширює, на відповідність етичним нормам і принципам поведінки адвокатів у соціальних мережах.

Варто зазначити, якими нормами повинні керуватися адвокати в соціальних мережах, задля того щоб належно надавати пропозиції або консультації своїм клієнтам. У статті 57 Правил адвокатської етики подається перелік принципів поведінки адвокатів у соціальних мережах: 1) принцип незалежності, 2) професійності, 3) відпо-

відальності, 4) чесності, 5) стриманості та коректності, 6) гідності, 7) недопущення будь-яких проявів дискримінації, 8) толерантності та терпимості, 9) корпоративності та збереження довіри суспільства, 10) конфіденційності [1].

Всі ці принципи дають можливість адвокату професійно, законно і гідно ставитися до своїх клієнтів і запобігають притягненню адвоката до юридичної відповідальності. Але як на мене, найважливіший принцип з цього переліку це принцип конфіденційності. Він передбачає необхідність забезпечити збереження важливих відомостей про клієнта з боку адвоката, як носія цієї інформації, від її неправомірного розголошення.

З одного боку, як було зазначено вище, користування соціальними мережами є позитивним аспектом в діяльності адвоката, але з іншого боку, негативний аспект полягає в тому, що соціальні мережі не дуже підходяща платформа для зберігання конфіденційності загалом. Як відомо, саме у соціальних мережах якнайшвидше поширюється інформація, і видалити чи приховати таку інформацію неможливо. Таким чином, згідно закону, в розповсюдженні інформації про клієнта, яка була надана адвокату, буде винен саме адвокат. Відповідно до норм статті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яким врегульовано питання адвокатської таємниці, особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом [2].

Слід звернути увагу на такі практичні аспекти, як Attorney ethics & social media, які можуть зіграти дуже важливу роль у вдосконаленні українського законодавства з приводу адвокатської етики при використанні мережі Інтернет.

1. Реклама адвоката в соцмережах. Інформація, яку адвокат викладає на свою сторінку, може оцінюватися як реклама. Тому, якщо адвокат розміщує інформацію, яка містить опис галузей права, у яких він практикує, то в його профілі повинно зазначатися «Адвокатська реклама».

2. Дописи і коментарі на сторінці адвоката. Як було зазначено, адвокат повністю несе відповідальність за свій контент. Тому він обов'язково повинен переглядати коментарі та відгуки, які залишають на його сторінці, щоб вони не порушували правила етики та моралі. Якщо адвокат побачив коментар, якій суперечить цим двум аспектам, він обов'язково повинен його видалити або попросити зробити це самого коментатора.

3. Використання інформації, розміщеної в соціальних мережах, у професійних цілях. Етичні правила дозволяють адвокату використовувати у своїй діяльності будь-яку інформацію, яка доступна усім користувачам соціальних мереж, а також як докази у суді. Але якщо людина обмежила доступ до цієї інформації на своїй сторінці (наприклад закрила акаунт), адвокат повинен запросити у неї дозвіл для ознайомлення і використання цієї інформації у майбутньому. Дуже важливо використовувати свій особистий профіль, з зазначенням повного імені та прізвища. Забороняється створення та використання «фейкової» сторінки, а також на вимогу особи адвокат зобов'язаний надати додаткову інформацію або ж обґрунтовано відмовити у її наданні.

Таким чином, можно підвести підсумки, що етика адвоката у соціальних мережах – це є дуже цікава та актуальна тема в сучасному світі. З одного боку, завдяки соціальним мережам можна ширше дивитися на професію адвоката, розвиватися в її сфері, спілкуватися з своїми колегами і набиратися досвіду для подальшого розвитку. Але з іншого боку, всі повинні зрозуміти, що соціальні мережі можуть спричинити багато проблем: зливання інформації, неправдиві звинувачення, а також негативні відгуки, які можуть вплинути на подальшу працездатність. Але незважаючи на це, адвокат повинен завжди дотримуватися етики і моралі, з повагою відноситися до своїх клієнтів, захищати їх права і інтереси, бути чесним, відповідальним і завжди розуміти, що якщо він спричинив комусь шкоду (наприклад розголосив адвокатську таємницю), то обов'язково повинен нести за це відповідальність. Тому, кожний, хто хоче працювати адвокатом і здійснювати свою професійну діяльність з використанням мережі інтернет, повинен бути готовим до будь-яких випробувань, які зявлятимуться на шляху до досягнення мети стати професіоналом у своїй справі.

Список використаних джерел

1. Правила адвокатської етики: затверджені З'їздом адвокатів України від 09.06.2017 року (зі змінами від 15 лютого 2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.06.2012 р. №5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Довгонос Іванна Юріївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день тема судових засідань в умовах війни є актуальною як ніколи. 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було затверджено введення воєнного стану на території всієї держави «…у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України…» [1].

Актуальним є дослідження впливу воєнного стану на проведення судових засідань. Не зважаючи на військові дії в нашій країні та введення воєнного стану, судочинство не може бути скасовано, тобто не може обмежуватись право людини на судовий захист. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2]. Вказане положення є важливою гарантією для забезпечення права на доступ до правосуддя та справедливий суд.

Крім того, в рішенні Ради Суддів України від 24.02.2022 р. «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні» зазначено про необхідність звернути увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена [3].

Аналізуючи умови, що виникають під час поточних бойових дій, можна зазначити, що забезпечення стабільної та безперебійної роботи всіх судів є надзвичайно складним завданням. Про це свідчить статистика Єдиного державного реєстру судових рішень: до повномасштабного вторгнення в реєстр вносились близько 30 тис. судових рішень, а зараз, за словами Голови Ради суддів України, ця кількість складає близько 11 500 на день.

Голова ККС ВС Кравченко С. зазначає, що з перших днів війни деякі території України опинилися під контролем загарбників та в зоні активних бойових дій. Але навіть в умовах воєнного стану, як передбачає Конституція України, суди повинні виконувати важливу функцію щодо здійснення правосуддя.

На сьогодні велика кількість судів вимушено призупинили свою діяльність, адже знаходяться на територіях проведення активних бойових дій. Даний факт ні в якому разі не говорить про те, що справи, які розглядались, або мали розглядатись в цих судах будуть призупиненні. У відповідності до ч. 1, 3 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та до ч.7 ст.147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зі змінами від 03.03.2022 р. робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який найбільш територіально наближений і буде здійснювати правосуддя [4].Також у нагоді може стати «Карта територій України, де у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя судами загальної юрисдикції», яку видав Верховний Суд [5] та «Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану» [6].

Отже, слід окреслити особливості розгляду справи в умовах війни. Для роз'яснення особливостей роботі судів в умовах військової агресії, Радою Суддів України 02.03.2022 р. було опубліковано «Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану», в яких зазначено наступні положення:

– всі судові справи (за винятком невідкладних судових розглядів) по можливості відкладаються, а за потреби, справи, які не є невідкладними, розглядаються лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;
– якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прибути в судове засідання суд може допустити участь такого учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних;
– суди мають виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху;
– суди мають продовжувати процесуальні строки щонайменше до закінчення воєнного стану [7].

Необхідно зупинитись на особливостях розгляду кримінальних справ в умовах воєнного стану. Вважаємо необхідним виділити наступні особливості розгляду кримінальних справ:

– слідчий суддя не має відкладати розгляд таких питань, як взяття під варту, обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

– слідчий суддя може продовжити строк тримання під вартою, якщо підстави для застосування запобіжного заходу все ще існують, а також з'явились нові ризики. До таких нових ризиків належить військова агресія проти України, яка суттєво обмежує діяльність органів влади на певних територіях та погіршує криміногенну обстановку;
– у разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів;
– при обранні запобіжного заходу суди мають відходити від формалізованих підходів та не вимагати надання копій матеріалів провадження, які очевидно не можуть бути надані через війну;
– за відсутності можливості завірення судового рішення печаткою та/або накладення штрих-коду, прийняття слідчим суддею такого рішення підтверджується фактом внесення його до Єдиного реєстру судових рішень.

Важливою практичною проблемою є процедура подання позовної заяви в умовах воєнного стану. Незважаючи на труднощі в роботі судів, особа залишає за собою право подати нову позовну заяву, і суд формально має прийняти її до розгляду. Через ситуацію, що склалась в Україні на сьогоднішній день, позов може бути поданий в електронному форматі, за неможливості направлення поштою. В разі подання електронного позову, мають бути дотримані вимоги нових правил територіальної підсудності. Вимоги щодо підписання документів за допомогою ЕЦП або ж бути використана підсистема «Електронний суд».

Існують особливості роботи Верховного Суду у період воєнного стану. Так, у Верховному Суді створено особливий режим роботи, за якого тимчасово зупинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях. Такий режим роботи встановлено до усунення обставин, які в умовах війни спричиняють загрозу життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів, суддів і працівників апарату суду. Також Верховний Суд створив телеграм-канали для оперативного отримання інформації про стан розгляду справ, організацію роботи суду та іншої інформації, з якими можна ознайомитись на офіційному сайті [8].

Отже, аналізуючи прийняті на даний момент нормативно-правові акти, можна зазначити, що діяльність кожного суду в умовах воєнно-

го стану визначається індивідуально, відповідно до обставин в районі знаходження суду, необхідно уважно слідкувати за оновленнями, розміщених на сайтах судів. Особа, яка повинна взяти участь у судовому засіданні, але не має можливості прибути до суду, має право подати клопотання про відкладення судового засідання або про проведення засідання в режимі відеоконференції. Варто відзначити, що суди поважають права громадян та задовольняють такі клопотання, якщо це можливо.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 (ред. від 22.04.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р.№389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, №28, ст.250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні: Рішення Ради Суддів України №9 від 24.02.2022 р. URL: http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-9-vid-240222-9b098dae86.pdf
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text
5. Карта територій України, де у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя судами загальної юрисдикції. Судова влада України: офіційний вебсайт. URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1267101/
6. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. Судова влада України: офіційний вебсайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Zagalna_tablica_sudiv_06_04_2022.pdf
7. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рекомендація Ради Суддів України від 02.03.2022 р. Рада суддів України: офіційний вебсайт. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu
8. Офіційна сторінка Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Загнітко Анна Валентинівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В УКРАЇНІ

Суд касаційної інстанції є надважливим в системі судоустрою кожної держави. В Україні таким судом є Верховний Суд, який є найвищим в системі судоустрою.

Перш ніж аналізувати суд касаційної інстанції, слід спочатку зрозуміти, що означає термін «касація». Дослівно з латинської це слово перекладається, як «скасування», а за юридичною термінологією касація – це перевірка судом третьої інстанції законності вироків та рішень суду, що вже набрали законної сили. Часто касацію плутають з апеляцією, проте це різні поняття, як мінімум, тому що апеляційні та касаційні скарги розглядають суди різних інстанцій. До того ж, апеляція подається на рішення, що ще не набрало законної сили, а касація – на рішення, що вже пройшли суд апеляційної інстанції і набрали законної сили. Ці поняття не слід ототожнювати, адже вони не є синонімами, а скоріше випливають один з одного.

З приводу порядку подання та розгляду апеляції та касації наша держава суттєво відрізняється від деяких західноєвропейських, таких як Німеччина, Бельгія та Франція, в яких не допускається оскарження судового рішення, якщо предмет спору є незначним. В Україні ж особа може оскаржити будь-яке рішення суду першої, другої інстанції, якщо вважає, що при розгляду справи було порушено її права чи сам вирок є несправедливим. Це породжує в громадян більшу довіру до держави, яка дозволяє їм досягти правосуддя і захисту своїх прав за допомогою касації чи апеляції. Зародженню суду касаційної інстанції світ завдячує Франції, де в XVI ст. стала популярна спеціальна скарга Королівської влади на недійсність судових рішень. За наказом короля 1667 року термін «касація» визначався як порядок скасування рішень, які порушували закони, що є аналогом сучасного суду касаційної інстанції.

Україна, після відновлення своєї незалежності у 1991 році, створила суд касаційної інстанції, який носив назву Верховний Суд України, що був найвищим судовим органом, в системі судів загальної юрисдикції. При цьому, не слід його плутати з сучасним Верховним Судом, який почав функціонувати у 2017 році, після прийняття Вер-

ховною Радою України нового закону «Про судоустрій і статус суддів» у 2016 році. Верховна рада вважає, що створення нового Верховного Суду, означає ліквідацію попереднього – Верховного Суду України, однак деякі судді мають іншу думку. Судді Верховного Суду України оприлюднили лист, в якому висловили незгоду з ліквідацією цього Суду, адже в Конституції України мова не йдеться про ліквідацію Суду, а лише про його перейменування. Конституційний Суд України підтвердив позицію суддів, що орган просто змінив свою назву, а не був ліквідованим.

Після прийняття нового закону «Про судоустрій і статус суддів» у 2016 році змінились структурні підрозділи Верховного Суду України, в якому діяли 4 судові палати. Зараз, відповідно до ч.2 ст.37 закону «Про судоустрій і статус суддів», у Верховному Суді діють такі структурні підрозділи:

1) Велика Палата Верховного Суду;
2) Касаційний адміністративний суд;
3) Касаційний господарський суд;
4) Касаційний кримінальний суд;
5) Касаційний цивільний суд [1].

Особа може подати касаційну скаргу до відповідного структурного підрозділу Верховного Суду. Наприклад скарга на судове рішення в цивільній справі подається до Касаційного цивільного суду. При цьому слід також правильно оформити скаргу, інакше її просто не приймуть.

Порядок подання такої скарги можна розглянути на прикладі оскарження рішення апеляційного суду у кримінальній справі. Касаційна скарга на судові рішення подається до Верховного Суду протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції. В самій скарзі обов'язково зазначається найменування суду касаційної інстанції; ПІБ, поштова адреса, адреса електронної пошти особи, яка подає скаргу; копії судових рішень, які оскаржуються; вимоги особи до суду касаційної інстанції. Якщо особа не бажає брати участь в касаційному розгляді, вона повинна це вказати у касаційній скарзі, але якщо суд визнає обов'язковою участь засудженого, той підлягає обов'язкового виклику на судове засідання [2].

В роботі Верховного Суду має велике значення правильна організація його діяльності та склад суддівського корпусу. Верховний Суд

очолює голова, який обирається таємним голосуванням більшістю голосів суддів від загального складу Пленуму. Обирається терміном на чотири роки і не більше двох строків поспіль [1].

Законом визначено вимоги до суддів Верховного Суду. Так, суддею Верховного Суду може стати громадянин України, який відповідає загальним вимогам для зайняття посади судді та одній з наступних вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше, ніж десять років;

2) має стаж наукової роботи у сфері права та науковий ступінь у сфері права не менше, ніж десять років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката щонайменше десять років [1].

При цьому, хоча судді Верховного Суду обіймають посаду судді найвищого суду в системі судоустрою, вони мають такий самий статус, як інші судді нижчих інстанцій. Відповідно до ч. 2 ст. 52 закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді в Україні мають єдиний статус, незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Наша держава, після становлення незалежності, зробила не одну судову реформу. Якщо порівняти судову реформу 2010 і 2016 років, можна побачити, що законодавці все більше стараються виправити прогалини, які заважали діяльності судів. Особливо це було важливо зробити після революції Гідності, коли держава стала на інший шлях свого розвитку. Можливо, після перемоги у війні з Російською Федерацією, буде нова судова реформа, яка виправить недоліки у діяльності судів, адже навіть зараз не все ідеально. Проте, я вважаю, систему судоустрою в Україні не буде змінено суттєво, залишаться суди трьох інстанцій, проте, можливо, частково змінять діяльність або структуру суду тієї чи іншої інстанції, як це зробили з Верховним Судом України у 2016 році.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Куйбіда Р. Верховний Суд на новий лад: що від нього очікують? *Юридичний вісник України*. 2017. № 50. С. 4. URL: https://yvu.com.ua/category/arhiv-gazety-yurydychnyj-visnyk-ukrayiny/arhiv-2017-roku/

4. Яковлєв С. Сутність касаційного провадження та предметні повноваження суду касаційної інстанції. *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. праць. 2012. № 2 (69). С. 141-150. URL: http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-2-2012r

5. Савчин М. Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанції. *Вісник державної судової адміністрації України*. 2016. № 1-2. С. 29-38. URL: https://yurincom.com/book/zhurnal-v-snik-derzhavno-sudovo-adm-n-strac-ukra-ni-2/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Книга Єлизавета Юріївна
студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНФЛІКТ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ АДВОКАТА

З моменту проголошення незалежності України та закріплення демократизму у державі, адвокатура продовжує невпинно розвиватися, адже навіть поняття інституту адвокатури відоме на наших землях ще за часів Київської Русі.

Але у будь-які часи, у сфері адвокатури траплялися випадки, коли адвокату доводилося стикатися з невідповідністю його особистих переконань, релігійних вірувань та інших установок з його фаховими обов'язками. Досить часто трапляються ситуації, коли на практиці існують два або більше варіантів вирішення конфлікту, які однаково підтримуються суддями й чиновниками. Саме тут і проявляється компетентність юриста: його здатність орієнтуватися в складних інтелектуальних схемах.

Щоб розкрити питання внутрішнього морально-етичного конфлікту адвоката, треба спочатку звернутися до основних положень щодо адвокатури в цілому. Конституційні норми, які регулюють діяльність адвокатури, конкретизуються у нормах Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», актах органів адвокатського самоврядування, важливе місце серед яких посідають Правила адвокатської етики [3, с.3-4]. Відповідно до Закону України про Адвокатуру та адвокатську діяльність, адвокатура – незалежна професійна

діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (ст.1). Щодо конфлікту інтересів у законі зазначено, що це суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Наприклад, у статті 35 Конституції України йдеться: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання… Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою». Тут і постає проблема співіснування релігії і права в житті сучасної людини, зокрема працівників сфери адвокатури.

Нині суспільство переважно відійшло від повного підпорядкування релігійним законам та розпорядженням. У світових практиках сфери судочинства іноді зустрічаються випадки, коли фактичного вбивцю виправдовують. Чим це можна пояснити? Взагалі, будь-яке оскарження судового рішення або суттєва зміна ходу судового процесу може бути пов'язана з діяльністю адвоката

Як вже зазначалося, головною ціллю адвоката є безпосередній захист прав і інтересів клієнта. Адвокат як спеціаліст цінується якраз за вміння перекрити злодіяння обвинуваченого фактами й конкретними доказами для пом'якшення покарання або зняття підозри в цілому. Положення професійної етики фіксують: адвокати за всіх обставин повинні зберігати честь і гідність, властиві їх професії. У тих випадках, коли питання професійної етики адвоката не врегульовані законодавством про адвокатську діяльність і адвокатуру, він зобов'язаний дотримуватися вже встановлених звичаїв і традицій, кореспондуючих загальним принципам моральності в суспільстві. Стаття 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює, що «правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України», тобто як релігійні джерела норм права, так і особисті переконання адвоката не можуть відігравати роль у розгляданні справи.

Важливим елементом дослідження вважається наступне: адвокат також має абстрагуватися від факту того, що його клієнт дійсно винен, зосереджуючи увагу на достовірності його показань. Така поведінка є проявом презумпції невинуватості – правового принципу, за яким особа залишається невинною, допоки це не встановлено відповідними органами влади. Адвокат у певному сенсі відволікається від дійсного становища речей щодо підсудної людини, якщо фактично вона й є злочинцем, та розглядає його «периферійно», ідеалістично. Таке поняття можна віднести вже до філософії, де дану модель мислення називають «абстрактною» [4, ст.93-96]. На цьому етапі виникає дисонанс, так як прийнято стверджувати, що юрист може мислити лише конкретно, а вимушене сприйняття клієнта адвокатом у певному сенсі суперечить даному виразу.

Повертаючись до повноважень та обов'язків адвоката, специфікою цієї професії постає тонке поєднання абстрактного та конкретного типів мислення. Діяльність адвоката переважно залежить від вмілого оперування фактами, встановлення правильних психологічних контактів, організаторської діяльності спеціаліста, конструктивного аналізу та певного планування й висвітлення орієнтирів, що сигналізує про високий рівень розвитку конкретного мислення. На противагу цьому стає необхідність не навішувати на людину, інтереси якої відстоюються, ярлики й судження, що можуть стати на заваді досягненню позитивних результатів у процесі. Безумовно, такі кондиції поширюються не лише на представників адвокатури, але й на суддів, прокурорів, слідчих тощо.

Отже, у професії адвоката існує певна низка спірних, невичерпно вивчених та досліджених питань. У епоху плюралізму і демократії, кожен може самостійно обирати релігію, спосіб життя, та на основі цього будувати особистий унікальний світогляд, але право «обирати» та впроваджувати принципи та переконання у реальне життя та соціум обмежується законами, які включають перелік прав та обов'язків адвоката. Більш детальним та глибинним розглядом питання про адвокатуру та людські моральні цінності зараз займаються як закордонні правознавці, психологи та філософи, так і українські науковці.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.)[та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3: КМ. 792с.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07. 2012 р. №5076-VI. *Голос України*. 2012. №148-149.

3. Адвокатська етика: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Н. М. Бакаянова, І. О. Кісліцина. Одеса: Фенікс. 2020. 127 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/

4. Гегель Г. В. Ф. Философия права. / Пер. с нем.: Ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц; Авт. вступ. ст. и примеч. В. С. Нерсесянц. М.: Мысль, 1990. 524 с.

5. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: моногр. Х. 2009. 224 с.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Куліченко Аліна Василівна

студентка 1- го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НОТАРІУСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану внесло певні корективи в діяльність держави. Певні функції та обов'язки посадових осіб, зокрема юридичних професій було змінено, призупинено або ж запроваджено інший алгоритм дій. В основному модифіковано організацію роботи органів. Зміни торкнулися і нотаріату України.

Аналіз нормативно-правової бази дозволяє виділити певні особливості роботи в роботі нотаріуса в період воєнного часу. Слід зазначити, що на тимчасово окупованих територіях нотаріуси не можуть здійснювати свої повноваження.

Наразі нотаріуси мають деякі обмеження та певні заборони щодо вчинення нотаріальних дій. Одними з них є такі:

1) усі незавершені нотаріальні дії, що стосувалися фізичних чи юридичних осіб які проживають у Російській Федерації не допускається до розгляду чи винесення будь- яких рішень чи подальшого розвитку;
2) при зверненні фізичної чи юридичної особи, що проживає на території Росії, є її громадянином або має акціонерну частку в бізнесі країни – агресора на Україні 10 та більше відсотків

нотаріус відмовляє у вчинені нотаріальної дії. Це обмеження діє до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, та не поширюється на нотаріальні дії із засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації;

3) дозвіл на виїзд за кордон дітей строком до 3 місяців тепер не потребує підпису та печатки нотаріуса чи інших елементів;
4) приватні нотаріуси мають протягом 2 днів послати заяву до відділення Нотаріальної палати України про фактичне виконання ним обов'язків на робочому місці;
5) якщо існує загроза неправомірного вилучення чи втрати печатки нотаріуса або спеціальних бланків нотаріальних документів вони підлягають негайному знищенню. При цьому можлива і передача даних атрибутів між нотаріусами;
6) внесення змін до державних та єдиних реєстрів нотаріусами визначається за підтвердження підприємством «Національні інформаційні системи»;
7) вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна нотаріусами, робоче місце (контора) яких розташовано в межах адміністративно-територіальної одиниці, що входить до затвердженого Міністерством юстиції переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану, забороняється;
8) не вчиняється виконавчий напис на кредитному договорі, який не є нотаріально посвідченим [1].

Усі зміни було запроваджено для убезпечення інформації від несанкціонованих дій. Наразі функціонують лише спадковий реєстр, єдиний реєстр довіреностей, єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, державний реєстр актів цивільного стану, реєстр аграрних розписок [2].

Наразі неможливо посвідчити договір застави та відчуження, іпотеки. Також неевентуальна видача свідоцтв про набуття права власності. У зв'язку із воєнним станом зупиняється і строк прийняття спадщини.

Щодо бланків, які використовують нотаріуси, то слід зазначити, що наразі вони не обов'язкові. Зокрема це стосується завірення за-

повіту та довіреності, а також підтвердження справжності підпису. У таких документах нотаріус може використовувати білий папір або комп'ютерну техніку з дотриманням деяких вимог. Обов'язково має бути державний герб, назва контори, ініціали нотаріуса та деякі анкетні дані.

Важливим є покладення деяких повноважень нотаріуса на начальників військових формувань. Такими є посвідчення заповіту та довіреності, що склав один із представників військових, правоохоронних органів чи осіб іноземних держав, що залучених для стримування агресії з боку Росії. Після цього командири повинні надіслати папери до відповідного правоохоронного органу до Міністерства юстиції України або його територіального органу для подальшого завірення нотаріусом.

Таким чином, в діяльності нотаріусів останнім часом відбулись певні зміни. Такі особливості роботи нотаріусів були вимушеним рішенням з дня оголошення воєнного стану в Україні. Спрямовані вони на забезпечення загального моніторингу роботи нотаріусів та допомоги громадянам у нагальних питаннях. Дані обмеження та особливості роботи будуть діяти протягом усього часу воєнного стану та ще протягом місяця з дня його припинення.

Список використаних джерел

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/164-2022-%D0%BF

2. Васильєва Д. Робота нотаріусів під час воєнного стану: ключові зміни: вебсайт. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/robota-notariusiv-pid-chas-voennogo-stanu-klyuchovi-zmini.html

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Лапоха Владислава Вадимівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУР З НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ У ВІЙСЬКОВІЙ ТА ОБОРОННІЙ СФЕРІ

В історії становлення та розбудови органів прокуратури незалежної України як державної інституції забезпечення захисту прав і свобод громадянина, усього суспільства, військові прокуратури посідають важливе місце. Виваженим кроком в організаційно-методичному забезпеченні діяльності органів військових прокуратур стало утворення у Генеральній прокуратурі України в 1992 році управління нагляду за додержанням законів у Збройних силах України та оборонній промисловості, гідним правонаступником якого стало Головне управління військових прокуратур.

Реформи, які відбувалися протягом часу, змінювали організаційну, організаційно-штатну структури, функції, діяльність, повноваження і обов'язки органів військової прокуратури. Мали місце непоодинокі випадки ліквідації військових прокуратур (2012, 2020 р.р.)[4].

Злочинність в армії визнається найнебезпечнішим дестабілізуючим фактором, що вкрай негативно впливає не тільки на Збройні Сили України, але й на національну безпеку держави – чим вище її рівень, тим менше можливостей використання армії як ефективного інструмента вирішення зовнішньополітичних і внутрішніх проблем. Суспільна небезпека злочинів, вчинених військовослужбовцями, об'єктивно пов'язана не тільки з порушенням суспільних відносин, характерним для злочинних діянь цивільних осіб, але й з ослабленням військової дисципліни як найважливішої складової бойової готовності військових частин і з'єднань. Армія є одним з найбільш закритих державних інститутів. З метою забезпечення належної організації діяльності військових прокуратур, розмежування їх компетенції з територіальними прокуратурами, здійснення ефективного впливу на зміцнення законності та правопорядку у військових формуваннях та об'єктах оборонно промислового комплексу держави були поновлені спеціалізовані військові прокуратури – Спеціалізовані прокуратури у військовій та оборонній сфері регіонів (на правах обласних) та підпорядковані їм прокуратури на правах окружних. В умовах особливого

періоду, зокрема при проведенні антитерористичної операції, запровадження надзвичайного або воєнного стану, із залученням з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, місцем постійної дислокації яких є територія в межах військового гарнізону, – особовий склад військових прокуратур (прокурори, слідчі) можуть відряджатися до районів розташування цих з'єднань, військових частин (підрозділів) на період виконання вказаними з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами завдань за призначенням.

У своїй діяльності Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері, як і інші прокуратури, керується Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України, іншими актами законодавства, галузевими наказами Генерального прокурора [1].

Наказами Генерального прокурора визначено особливості здійснення процесуального керівництва прокурорами Спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері. В цих наказах детально регламентовано порядок проведення досудового розслідування слідчими і дізнавачами, окреслено, в яких саме категоріях справ прокурори цих прокуратур здійснюють процесуальне керівництво, особливості розслідування правопорушень, здійснених у співучасті, якщо хоча б один із суб'єктів є військовослужбовцем тощо [2].

Військові прокурори повинні координувати діяльність підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військової контррозвідки Служби безпеки України та інших правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю, протидії корупції, у тому числі в організованих формах, у воєнній сфері [3].

Останні суспільно-політичні події в Україні, оголошення воєнного стану в державі, дали привід для обговорення на всіх рівнях питання щодо відновлення органів військової прокуратури. Діяльність спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері, їх структура, принципи комплектування (за рахунок цивільних осіб) та організаційні засади діяльності не повною мірою відповідають ступеню загроз державі в воєнній (оборонній) сфері. Дослідження зарубіжного досвіду стосовно діяльності військових прокуратур дає підстави стверджувати, що такі прокуратури діють у багатьох країнах (Фран-

ція, Румунія, Азербайджан, Болгарія, Данія, Кіпр, Швейцарська Конфедерація [4].

З часу введення воєнного стану в державі спеціалізованими прокурорами викрито непоодинокі випадки незаконного переправлення осіб, придатних до військової служби, за кордон за неправомірну вигоду (ч.3 ст. 332 КК України), за фактами поширення інформації про розташування Збройних сил України, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2 ст. 114-2 КК України), незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги військового призначення (ч. 3 ст. 201-2 КК України), викрадення зброї та боєприпасів (ст. 410 КК України) тощо.

За підтримання публічного обвинувачення спеціалізованими прокурорами у військовій та оборонній сфері ряд колишніх офіцерів Збройних Сил України судом визнані винними у дезертирстві та державній зраді (ч. 1 ст. 408, ч. 1 ст. 111 КК України) та засудженими до покарання із значним терміном позбавлення волі.

Результати роботи військових прокуратур упродовж трьох десятиліть засвідчили свою важливість на етапі військово-правової реформи, засвідчили високу ефективність діяльності у забезпеченні законності та правопорядку у Збройних силах України та інших військових формуваннях держави.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

2. Про особливості діяльності військових прокуратур: Наказ Генерального прокурора України від 22.11.2021 р. № 370. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0370905-21/conv

3. Про окремі питання забезпечення початку роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері (на правах окружних): Наказ Генерального прокурора № 54 від 02.03.2021 р. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=211527

4. Д'ячков Д. С. Принципи організації та діяльності прокуратури України в умовах її реформування. дис…канд. юрид. наук: 12.00.10. / Д'ячков Д. С. ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2018. 225 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Перехрестюк Діана Юріївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України президентом В. Зеленським було підписано указ «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. У період воєнного стану проблема оподаткування діяльності адвоката стала досить актуальною і важливою.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою [2].

Відповідно до норм Податкового кодексу України, самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [3].

Адвокат щомісяця, незалежно від отримання прибутку від здійснення своєї адвокатської діяльності, зобов'язаний сплачувати єдиний соціальний внесок (далі – ЄСВ), мінімальний розмір якого становить 22% від мінімального розміру заробітної плати. Крім сплати ЄСВ, адвокат, який здійснює свою діяльність індивідуально, зобов'язаний сплачувати податок з отриманого доходу за адвокатську діяльність, ставка якого складає 18 % бази оподаткування щодо доходів та 1,5 % військовий збір (загальна система оподаткування).

01 березня 2022 року було внесено зміни до законодавства, що регулює сплату платниками податку ЄСВ, відповідно до яких до припинення або скасування воєнного стану в Україні від сплати ЄСВ звільняються особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства та фізичні особи – підприємці [4].

15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стан «, метою якого було забезпечити підтримку громадянам та бізнесу в Україні під час воєнного стану. Ним було установлено, що з 01 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного

стану в Україні, положення розділу XIV Податкового кодексу України будуть застосовуватись з урахуваннями певних особливостей, а саме:

– фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку I та II групи мають право не сплачувати єдиний податок;
– фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку III групи сплачують єдиний податок, при цьому, відсоткова ставка для них встановлюється у розмірі двох відсотків доходу [5].

Значне обурення серед адвокатів викликало те, що законодавець під час воєнного стану не передбачив жодних пільг податкового режиму щодо самозайнятих осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. Тобто, оподаткування їхніх доходів залишається без змін. А це означає, що адвокати продовжуватимуть сплачувати і ЄСВ, і податок з отриманого доходу за адвокатську діяльність, ставка якого складає 18 % бази оподаткування щодо доходів та 1,5 % військовий збір, навіть під час воєнного стану в Україні.

Взагалі, тема оподаткування адвокатів, які здійснюють свою діяльність індивідуально, уже давно викликає багато дискусій та суперечок. Зокрема, в адвокатів, на відміну від фізичних осіб-підприємців, відсутня спрощена система оподаткування. Тобто, в той час, коли фізичні особи-підприємці можуть сплачувати лише 20% від мінімального розміру заробітної плати (платники єдиного податку II групи) або 5% від суми отриманого доходу (платники єдиного податку III групи), адвокати зобов'язані сплачувати податки в розмірі 19,5% від усієї суми отриманого доходу. Таким чином, адвокати, у порівнянні з фізичними особами-підприємцями, знаходяться у нерівних умовах в частині податкового навантаження.

З огляду на вищесказане, можна зробити висновок, що проблема оподаткування діяльності адвокатів була популярною завжди, а в умовах воєнного стану в Україні набула ще більшої актуальності. Законодавець, як і раніше, так і зараз створює певну дискримінацію між фізичними особами-підприємцями та адвокатами, що здійснюють свою діяльність індивідуально.

Проте, маємо надію, що законопроєктом «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування самозайнятих осіб, які провадять незалежну професійну діяльність» буде збільшити коло тих осіб, які можуть перебувати на спрощеній системі оподаткування, зокрема, адвокатів, і такий законопроєкт буде передано на розгляд Верховній Раді України та прийнятий нею. Сподіваємось

на якнайшвидше врегулювання ситуації і зрівняння статусу фізичної особи – підприємця та адвоката в частині оподаткування.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №133/2022 від 14.03.2022 та № 259/2022 від 18.04.2022; редакція від 22.04.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#top

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Попадіна Юлія Юріївна

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [1]. Важливість організованої діяльності органів прокуратури у мирний час та в умовах воєнного стану обумовлена передусім роллю прокуратури як правоохоронної структури, що виступає як один з найважливіших гарантів реалізації в Україні принципу верховенства права і додержання Конституції та законів.

Під час воєнного стану органи прокуратури України продовжують виконувати свої конституційні функції. Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 131-1 Конституції на прокуратуру України покладено:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді;

2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [2].

Одним із найважливіших завдань прокуратури в умовах воєнного стану є документування всіх фактів і внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей щодо посягання на територіальну цілісність та недоторканність України, диверсій, незаконного перетину державного кордону України, планування, підготовки та розв'язування та ведення агресивної війни.

Важливим напрямком роботи прокуратури зараз є проведення досудового розслідування за фактами жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій за статтею 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів і звичаїв війни» [3]. Такі дії є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права – воєнними і міжнародним злочином, на які поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду. Станом на 23 березня 2022 року вже було відкрито 3457 кримінальних проваджень проти військовослужбовців РФ. Зараз ця цифра є більшою в декілька разів.

У частині 2 статті 2 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що з метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво [1]. Наразі, за умов воєнного стану прокуратура України активно співпрацює з Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду з питань розслідування воєнних злочинів та покарання воєнних злочинців.

З метою забезпечення належної організації роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері щодо виконання визначених функцій, розмежування їхніх повноважень із самостійними структурними підрозділами Офісу Генерального прокурора, обласними та окружними прокуратурами, було видано наказ Генерального прокурора України «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері» [4].

Розглядаючи питання організації діяльності органів прокуратури за умов воєнного стану, слід зазначити, що Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України», де визначено порядок укомплектування спеціалізованих прокуратур військовослужбовцями, їх відрядження до органів прокуратури, матеріально-технічне забезпечення та соціальний захист, зокрема, відряджені до органів прокуратури військовослужбовці під час виконання функцій прокурора будуть незалежними від військового командування та органів військового управління. Коментуючи даний Закон Генпрокурор України, Ірина Венедіктова, зазначила: «під час війни прокурори повинні мати повне і беззастережне право бути на лінії вогню з метою пошуку і збереження доказів агресії проти України – це раз; два – військові прокурори мають і будуть підтримувати правопорядок у військових частинах; три – військові прокурори забезпечать дотримання законних прав військовослужбовців України» [5].

Також в рамках цього питання слід зазначити, що якщо прокурор з об'єктивних причин під час введення воєнного чи надзвичайного стану не може виконати доручення щодо розгляду звернення, воно виконується за першої можливості, про що інформується особа, якою надано це доручення [6].

Таким чином, в умовах воєнного стану робота органів прокуратури зазнала змін, було визначено пріоритетні напрями діяльності цих органів. Важливим, проте дискусійним є питання відновлення військових прокуратур, які було ліквідовано у 2020 році, а на їх місці створено спеціалізовані прокуратури у військовій та оборонній сфері. Вбачається, що це питання потребує ґрунтовного аналізу найближчим часом. Наразі діяльність прокуратур переважно сконцентрована на захисті прав людини та інтересів держави від військової агресії, допомоги постраждалим та здійсненні міжнародного співробітництва у вказаному напрямі.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 07.05.2022 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18.
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верхової Ради України.* 1996. № 30. Ст. 131-1
3. Кримінальний кодекс України від 02.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
4. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері: наказ Генерального прокурора України від 22.11.2021 р. № 370. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0370905-21#Text.
5. В Україні відновлять військові прокуратури. Виступ І. Венедіктової. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/categories/novini?page=75
6. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації: наказ Генерального прокурора України від 06.08.2020 р. № 363. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Серикова Анастасія Олександрівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА: СУЧАСНІ ПИТАННЯ

Етика – це наука, що вивчає суспільні норми поведінки. Доречно зауважити, що юридична етика – це сукупність правил, яка визначає поведінку юриста в будь-якій обстановці, сюди ж можна віднести етичні норми, які базуються на чинному законодавстві. Із цього можна сформулювати сутність поняття «адвокатська етика», тобто в загальному розумінні це правила які створені для врегулювання поведінки адвокатів [3, с. 66].

В цілому, діяльність адвокатури регулюється Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Правилами адвокатської етики», статутами та положеннями органів адвокатського самоврядування та інших нормативних актів.

Відповідно до закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України визначається як «недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом» [1]. Також можна зазначити, що до професійних обов'язків адвоката входить дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики [2]. Крім того, слід доповнити, що під час складання кваліфікаційного іспиту майбутній адвокат не тільки демонструє свої теоретичні знання у галузі права, історії адвокатури, але і в галузі адвокатської етики.

Для підозрюваного, його сім'ї та близьких адвокат стає єдиною людиною с ким можна порадитись і нерідко не тільки в правових питаннях [3]. В Україні діє презумпція невинуватості, що є важливою гарантією того, що невинувата особа не буде притягнута до відповідальності. Хотілось би зазначити, що кожний затриманий повинен бути повідомлений про мотиви затримання, також отримати роз'яснення його прав відповідно до даної ситуації, про право захищати себе особисто і користуватися правовою допомогою, це все зазначено у 29 статті Конституції України. Кожна людина також повинна пам'ятати про презумпцію невинуватості, яка зазначена в Конституції України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку…». Аналізуючи реалізацію права кожного на захист, слід зазначити, що адвокат є однією з найважливіших гарантій дотримання цього права. Захисник зобов'язаний використовувати усі можливі засоби і способи для з'ясування обставин, що виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його відповідальність, і надавати обвинуваченому необхідну юридичну допомогу.

«Де збігаються професійна та особиста етика правника?» – це одне з важливих питань сучасної адвокатської етики. Хотілось би зазначити те, що у адвокатській етиці на перше місце ставиться адвокатська таємниця.

Саме адвокат – це людина яка знає всю «таємну» сторону кожної справи. Питання в тому, як правник може поєднувати власну мораль та адвокатську етику, наприклад, коли його діло пов'язане з убивцею. Невже буде моральним зберігати адвокатську таємницю вбивці? Пра-

вила існують, щоб дарувати всім шанс на виправдувальний вирок суду, якщо це можливо в конкретній ситуації.

Перш за все, хотілось би зазначити, що професія, яка пов'язана з юриспруденцією також пов'язана з самовідданістю, яка висловлюється у діях, котрі по своєму характеру уявляють акт самопожертви – добровільного принесення в жертву своїх інтересів, досягнення поставлених цілей в ім'я справедливості. Також як було зазначено вище, правник – це єдина людина, котрій може довіритись підсудний. Тому, базове правило юриста – робити для клієнта усе, що не заборонено законом, що він би був в змозі зробити для себе сам, маючи для цього знання та практику. Правник повинен гуманно відноситись до будь-якої людини, до її життя та здоров'я. Юрист не повинен витрачати рівновагу, виходити з себе під час професійного контакту з лицями, які скоїли злочин, а повинен поважати їх права. Від відношення адвоката до кожної конкретної людини ми можемо судити про його моральну культуру. Повага до людини та її проблем створюють атмосферу психологічного довіри між адвокатом та клієнтом та частково можуть гарантувати успіх цього діла. Крім того, адвокат повинен бути чуйним та доброзичливим, тому що юристи часто спілкуються з людьми, які потрапили в складні життєві ситуації.

Але насамперед, коли правник береться за діло обвинуваченого, наприклад, вбивці або ґвалтівника, то він повинен розуміти, що це ніяк не суперечить його інтересам, у тому числі і моральним принципам. В іншому випадку він має право відмовитись від цього діла на підставі 6 частини, статті 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в роботі адвоката та будь-якого правника загалом перекликаються професійна і особиста мораль правника. З цього можна зробити висновок, що при виконанні професійних обов'язків в межах адвокатської етики правник може не виходити за межі власних рамок моралі і поясненням цього буде те, що особисті норми моралі можна назвати важливішими за професійну гідність, інакше це може призвести до конфлікту інтересів.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. №5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

2. Правила адвокатської етики, затверджені З'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. (зміни до них, затверджені з'їздом адвокатів України 15.12. 2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17.

3. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Сиротюк Тетяна Сергіївна

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року на всій території України було введено воєнний стан у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації. Наслідки такого стану відчувають не тільки громадяни України, а і влада держави, адже кожна з її гілок, задля невпинного функціонування повинна була пристосуватись до нових умов, які, безумовно, дещо змінюють звичні норми організації роботи.

У той же день, коли РФ здійснила повномасштабний напад, Рада Суддів України прийняла відповідне рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією збоку рф».

Положення даного рішення встановили чіткий напрямок діяльності судів, який полягає у тому, що:

1. суди не будуть припиняти свою роботу навіть за умов воєнного стану;
2. якщо під час здійснення правосуддя виникла загроза життю або здоров'ю учасників процесу, судочинство може бути припинено до моменту зникнення такої загрози;
3. уповноважені органи мають розробити чіткий план дій у випадку термінової евакуації, який буде стосуватись збереження та передачі справ у безпечне місце;

4. задля оперативності рішень невідкладних проблем створення оперативного штабу у складі членів Ради суддів, голови Верховного Суду, керівника Державної Судової Адміністрації, голови Служби судової охорони.

Дані положення були першочерговим, але не останнім кроком до пристосування судової влади до нинішніх умов, які можуть загрожувати діяльності України як держави.

Тим не менш, вже 2 березня 2022 року Радою Суддів України було опубліковано новий рекомендаційний лист, який стосувався діяльності суду під час воєнного стану. Основні його положення такі:

1. у відповідності з регіональною обстановкою регулюються і умови діяльності судів, з першочерговим опором на безпеку працівників та громадян;
2. кожний суд повинен мати відповідальну особу, яка буде займатись обліковою діяльністю щодо працівників апарату та суду, вести графік роботи в залежності від форми діяльності (дистанційна або стаціонарна);
3. з метою запобігання небезпеки, всі можливі працівники суду та судді переводяться на дистанційну форму роботи, а в самому суді зазначається мінімум допустимої кількості працівників у приміщенні;
4. впроваджується формат судового розгляду у вигляді відеоконференції або відстрочення судового розгляду; у випадку засідання у приміщенні суду – обмежується допущення учасників, що не мають відношення до справи та ін;
5. діяльність суду концентрується лише на найважливіших справах, тобто здійснюється розгляд лише тих рішень, які мають першочергове значення (про збільшення терміну тримання під вартою, взяття під варту та ін.) [1].

Згідно з положеннями нового Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» від 3 березня 2022, у разі припинення діяльності суду у зв'язку з воєнними діями, його справи делегуються до іншого, найбільш територіально ближчого суду [2]. 4.03.2022 також було видано наказ Голови Верховного Суду, яким теж встановлюється особливий порядок організації роботи суду в умовах воєнного стану [3].

Отже, не дивлячись на складність сучасних умов, які стали наслідком воєнного нападу РФ на Україну у 2022 році, можна впевнено

сказати, що судова гілка влади не планує зупиняти свою діяльність, а намагається, не дивлячись на перепони, продовжувати виконання всіх своїх функцій, використовуючи нові умови та формати роботи, що ще раз доводить гнучкість та ефективність українського судочинства.

Список використаної джерел

1. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ: Рішення Ради Суддів України від 24.02.2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36788?an=15

2. Щодо роботи судів в умовах воєнного стану: Рекомендації Ради Суддів України від 02.03.2022 р. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів»: Закон України від 03.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Шиманська Аліна Володимирівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У РОБОТІ АДВОКАТА

Діяльність адвоката має велику соціальну роль, яка забезпечується за допомогою системоутворюючих принципів, серед яких є і принцип конфіденційності. Актуальність цієї теми обумовлена необхідністю встановлення довіри між клієнтом і адвокатом, на якій ґрунтується вся їх подальша взаємодія. Так, адвокат може надати повну професійну допомогу лише за умови, що він володіє всією потрібною інформацією. І клієнт може довірити персональні дані, коли він впевнений, що вони не будуть розголошені.

Слід зазначити, що терміни «конфіденційність» і «адвокатська таємниця» не мають чіткого розмежування й є рівними, взаємопов'язаними. До ратифікованих Україною міжнародних документів, які

регулюють питання, пов'язані з принципом конфіденційності адвокатської діяльності належать Резолюція Генеральної Асамблеї ООН No 43/173 від 9.12.1988 року; Основні принципи щодо ролі юристів, ухвалені на Восьмому конгресі ООН із попередження злочинності та поводження із правопорушниками в 1990 році; Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства.

Згідно з принципом 18 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН під час зустрічі ув'язненої особи і адвоката посадовцю правоохоронних органів забороняється чути їх розмову [1]. В Загальному кодексі правил для адвокатів країн ЄС зазначається, що адвокат не має права розголошувати інформацію, надану як клієнтом, так і отриману в результаті надання послуг клієнту. Крім того, дотримуючись даного принципу, адвокат не в праві керуватись строком давності, тобто принцип конфіденційності не обмежений часом [2].

У вітчизняному законодавстві головні правові норми, що регулюють питання, пов'язані принципом адвокатської таємниці містяться у ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3] та у ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року [4]. Такі норми базуються на конституційних нормах, а саме на ст. 32 Конституції України, згідно із якою ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [5].

Конфіденційна інформація довірителя включає в себе рукописні відомості, документи, інформацію на електронних носіях, фото-, відео- та аудіозаписи. Всі матеріали, які включають в себе адвокатську таємницю повинні зберігатись в таких умовах, щоб ніхто не зміг ознайомитись з ними. Конфіденційною інформацією довірителя вважається навіть така, що вказує на клієнта, якому надавались будь-які адвокатські послуги, а отже і така, що підтверджує факт того, що особа зверталась за правничою допомогою. Можливість отримати доступ до конфіденційної інформації має обмежена кількість осіб. Обов'язок захисту конфіденційної інформації, крім самого адвоката, мають його помічник, стажист, члени технічного персоналу, крім того, будь-яка особа, яка знаходиться в трудових відносинах з адвокатом. Якщо адвокат здійснює свою діяльність у складі адвокатського бюро або об'єднання, то всі члени організації також повинні зберігати конфіденційність. Особа, яка припинила або зупинила право на заняття адвокатською діяльністю не має права розголошувати будь-

яку інформацію щодо своїх колишніх клієнтів. А також до обов'язку адвоката входить інформування цих суб'єктів і в повній мірі роз'яснити їм необхідність дотримання адвокатської таємниці. Адвокату забороняється повідомляти конфіденційну інформацію навіть, коли її хочуть отримати органи дізнання, слідства і суду незаконними методами. Оперативно-розшукові заходи чи слідчі дії стосовно адвоката проводяться тільки після винесення відповідного судового рішення, яке було ухвалено за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя.

У вітчизняній теорії фундаментом регламентації права є обмежений захист адвокатської таємниці, існують три випадки, за наявності яких адвокат не буде нести відповідальності за розголошення адвокатської таємниці. У першому випадку, якщо довіритель висуває певні вимоги, пов'язані з професійною діяльністю адвоката (подає скаргу на адвоката), то адвокат має можливість розголосити певні відомості про клієнта при самозахисті (при наданні безоплатної вторинної правової допомоги, адвокат може повідомити приватну інформацію про клієнта повноважним особам, які здійснюють дисциплінарне провадження з метою забезпечення об'єктивної оцінки якості, змістовності та вчасності надання такої допомоги навіть у випадку, коли клієнт не давав своєї письмової згоди на це). У другому випадку, приватна інформація довірителя перестає бути адвокатською таємницею, якщо останній напише письмову заяву з таким проханням. Якщо до адвоката звернуться особи з наполяганням надати їм приватну інформацію з наявним дозволом довірителя, адвокат має можливість не розкривати адвокатську таємницю. У третьому випадку, якщо адвокат керувався Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» він не несе жодної відповідальності за подання конфіденційної інформації свого клієнта центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у цій сфері [3]. Перевага обмеженого захисту адвокатської таємниці над абсолютним пояснюється існуванням певних причин і тяжінням до об'єднання зусиль з метою боротьби проти відмивання доходів та фінансування тероризму.

Якщо відбувся витік конфіденційної інформації довірителя за виною адвоката, то це вважається дисциплінарним проступком, який

тягне за собою дисциплінарну відповідальність адвоката. Внаслідок цього на адвоката накладається дисциплінарне стягнення, яке найчастіше виражається у вигляді попередження, призупинення адвокатської діяльності на певний час, або навіть припинення права на заняття адвокатською діяльності із виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України. Враховуючи позовну давність, притягнути адвоката до дисциплінарної відповідальності можна не пізніше року з моменту вчинення дисциплінарного проступку**.**

Отже, конфіденційність як один із принципів адвокатської діяльності містить правові норми, що регулюють механізм захисту особистих даних клієнта. Важливим є те, що принцип конфіденційності спрямований не тільки на адвоката, а й на інших вказаних суб'єктів. Так як в Україні діє обмежений захист адвокатської таємниці, є певні виключення, при яких адвокат не зобов'язаний дотримуватись принципу конфіденційності. В інших випадках за порушення свого обов'язку адвоката буде притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988 р. № 43/173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text

2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС: прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07. 2012 р. №5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

4. Правила адвокатської етики, затверджені З'їздом адвокатів України від 09.06.2017 року (зміни до них, затверджені з'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17

5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Кучерявенко Вікторія Сергіївна
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБОРОНА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПОРУШЕНИХ В ЗМІ

Можливість захисту особистих немайнових прав шляхом використання такого спеціального способу захисту як заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, визначена ст. 278 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК України).

Як вбачається з аналізу положень ст. 278 ЦК України: заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, за своєю сутністю є здебільш превенційним способом захисту, оскільки метою його застосування є обмеження кола реципієнтів, які потенційно спроможні сприйняти інформацію, якою порушуються особисті немайнові права особи; аналізований спосіб захисту орієнтований лише на застосування до масових поширень інформації, до яких власне і належать засоби масової інформації (далі за текстом – ЗМІ); підставою для застосування аналізованого способу захисту може бути не лише поширення недостовірної інформації, якою порушуються особисті немайнові права (як це має місце при спростуванні), але й поширення достовірної інформації, якою порушуються особисті немайнові права.

Враховуючи стадійність у поширенні інформації, в межах ЦК України виділено два підвиди аналізованого способу захисту, з різними правовими наслідками їх застосування.

Перший підвид, охоплює випадки коли особисте немайнове право особи порушене у газеті, телепередачі, радіопередачі, матеріалі Інтернет-видання чи електронної версії традиційного ЗМІ, які готуються до випуску у світ.

Другий підвид, охоплює випадки, коли особисте немайнове право особи порушене у газеті, телепередачі, радіопередачі, матеріалі Інтернет-видання чи електронної версії традиційного ЗМІ, які випущені у світ.

У першому випадку має місце поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права особи серед осіб, які ведуть ці підготовчі роботи. За наведених обставин суд вправі заборонити випуск друкованого ЗМІ, випуск передачі телерадіоорганізації, матеріалу Інтернет-видання чи електронної версії традиційного ЗМІ до моменту усунення порушення особистого немайнового права.

В другому випадку має місце поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права особи серед невизначеного кола осіб. В зазначеному випадку, якщо поширення відповідної інформаційної продукції ЗМІ в світ є незначним і переважна більшість її є контрольованою, суд вправі заборонити (припинити) її розповсюдження до усунення порушення особистих немайнових прав особи. У разі ж коли поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права здійснено серед невизначеного кола осіб та здійснення контролю над випущеним у світ випуском газети чи журналу, передачі телерадіоорганізації, журналістського матеріалу є неможливим, суд вправі ухвалити рішення, яким зобов'язати відповідача у справі вилучити тираж газети чи журналу, випуск телепередачі чи радіопередачі, матеріал Інтернет-видання чи електронної версії традиційного ЗМІ, з метою його знищення (видалення).

Разом з тим, слід враховувати той факт, що у випадку коли публікація Інтернет-видання чи електронної версії традиційного ЗМІ, тираж газети чи журналу, випуск програми телерадіоорганізації виходять у світ, доволі важким видається відстежування їх переміщення. Особливо це стосується газет, які реалізуються в роздріб та інформації, яка поширюється в мережі Інтернет. Саме тому в площині наукових досліджень можемо зустріти точку зору, відповідно до якої застосування такого способу захисту особистих немайнових прав як заборона поширення інформації, доцільно здійснювати у сукупності з іншими способами захисту. В тому числі зі спростуванням інформації, якщо підставою для захисту стало поширення недостовірної інформації, якою порушуються особисті немайнові права особи.

На перший погляд, вищезазначене твердження може викликати особливі нарікання. Адже може здаватися парадоксальним покладан-

ня на ЗМІ і обов'язку спростувати недостовірну інформацію, якою порушуються особисті немайнові права, і встановити заборону її поширення.

Втім, з позиції практичного втілення та необхідності досягнення ефективного захисту порушених особистих немайнових прав потерпілої особи, такий підхід є обґрунтованим. Адже сам факт припинення поширення такої інформації в ЗМІ (шляхом видалення першочергової публікації або блокування доступу до неї, якщо її поширення було здійснено на просторах Інтернет-видання або електронної версії традиційного ЗМІ; вилучення тиражу з продажу та його фактичного знищення, якщо поширення спірної інформації було здійснено на шпальтах друкованого ЗМІ; вилучення спірної інформації зі змісту випуску телепрограми чи радіопрограми, запис якої періодично транслюється на телебаченні чи радіо) хоч і сприяє обмеженню кола осіб, які потенційно могли б ознайомитися зі спірною інформацією, втім аж ніяк не нівелює враження аудиторії ЗМІ, які ознайомилися зі змістом спірного журналістського матеріалу. Для останніх, особливо якщо вони є постійною аудиторією відповідного ЗМІ, залишиться невідомим факт недостовірності поширеної інформації.

Втім, доцільно також враховувати, що судова заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права є найбільш серйозною і вразливою санкцією, яка може застосовуватися до ЗМІ за порушення останніми положень нормативно-правових актів. Адже, на ЗМІ покладена роль «вартового демократії». А тому застосуванню такого способу захисту як заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права повинно передувати вирішення питання щодо узгодження конкуруючих прав. А саме відповідного особистого немайнового права особи, з одного боку та права на свободу преси, права на свободу слова, права суспільства на отримання суспільної необхідної інформації, з іншого. Характерно, що в практичній площині при вирішенні питання узгодження конкуруючих прав до уваги береться «баланс-тест», який напрацьований Європейським судом з прав людини.

Таким чином, як вбачається з вищенаведеного, застосування в практичній площині заборони поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, як способу захисту порушених прав підпорядковане певним особливостям. Їх врахування є важливим для забезпечення ефективного захисту порушених особистих немайно-

вих прав та уникнення випадків безпідставного обмеження свободи преси, свободи слова, права суспільства на отримання суспільно необхідної інформації.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Фасій Б. В.

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
студентки 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕСКІЗ МАРКИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Захист прав інтелектуальної власності є гарантією охорони від незаконного використання результатів творчої діяльності [1]. На жаль, воєнний стан вносить свої корективи у життя суспільства та ускладнює звичне функціонування держави. Проте, війна – не привід для порушень прав та ігнорування обов'язків.

В період війни активізувалася велика кількість творчих людей, які прагнуть увіковічнити героїзм наших воїнів та боротьбу кожного українця за свободу. Це виражається через створення музичних, художніх та поетичних творів. Однією із популярних форм стала поштова марка «Русскій воєнний корабль, іді ... !», яка користується попитом не лише серед колекціонерів, але й серед осіб, які з корисливих намірів прагнуть скористатися нею. Постало питання її цінності, що, на нашу думку, визначається через правове регулювання.

Згідно абзацу 22 ч.1 ст. 1 ЗУ «Про поштовий зв'язок» поштовою маркою є державний знак, виготовлений у встановленому законодавством порядку із зазначенням його номінальної вартості та держави, який є засобом оплати послуг поштового зв'язку, що надаються національним оператором. Поштові марки (надруковані на поштових конвертах і поштових картках) є засобом оплати послуг поштового зв'язку з пересилання письмової кореспонденції, що надаються національним оператором (ч.1 ст.21 Закону України «Про поштовий зв'язок») [2]. Марка у такому випадку не є об'єктом авторського права, адже є засобом оплати. Тому до офіційного затвердження поштової

марки її ескіз розглядається як твір і охороняється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права»[3].

Проблемним є відтворення ескізу марки на одежі, на чохлах для телефонів та інших предметах, адже це є порушенням прав інтелектуальної власності. Відповідно до ч.1 ст. 418 ЦК (далі – Кодексу) право інтелектуальної власності є правом особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт. Суб'єктами такого права є: творець об'єкта (автор) та інші особи, яким належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності (ст.421 цього Кодексу). Згідно ч.3 ст. 426 Кодексу використання результату творчої діяльності можливе лише у разі наявності ліцензії від автора [4].

Слід зазначити, що автором ескізу марки «Русскій воєнний корабль, іді ...!» є Борис Грох, тому його використання без зазначення авторства буде порушенням прав інтелектуальної власності. Проте, якщо використовуватиметься зображення марки як такої, то це не спричинятиме відповідальність.

Судова практика України містить не так багато прикладів, коли наявність ліцензії не вимагається. Верховний Суд України, розглянувши справу за позовом до Укрпошти, зазначив ухвалою від 24.03.2004 р., що «ескіз марки після затвердження Державним комітетом зв'язку України та зазначенням його номінальної вартості перетворюється саме в марку, яка є державним знаком, відповідно до закону та не є об'єктом, що охороняється Законом України «Про авторське право і суміжні права». До офіційного затвердження поштової марки її ескіз розглядається як твір і охороняється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» Характерною ознакою цієї справи є те, що під час створення ескізу поштової марки використовувався специфічний об'єкт авторського права – фотографічний твір, який містив зображення унікальних пам'яток скіфського мистецтва [5].

У даній справі позивач вважав договір між музеєм та АТ «Укрпошта» недійсним, через те, що його авторство не було зазначено під час публікування марок. Аналізуючи обставини справи, суд дійшов висновку, що позивач не вказав це як умову в укладеному з музеєм договорі [6].

Важливим під час укладення договору є закріплення вичерпного переліку прав та обов'язків, що покладаються на ліцензіата, щоб у подальшому виключити випадки виникнення непорозумінь. Напри-

клад, якщо ліцензійний договір передбачає використання зображення марки, це у будь-якому разі не дозволяє його друкувати на одязі та інших предметах. Адже на це потрібен дозвіл ліцензіара [7].

На завершення нашого роздуму, підсумуємо: автор будь-якого об'єкту, в якому втілено твір, заслуговує на повагу до своїх прав. На використання чужої інтелектуальної власності потрібен дозвіл, і воєнний стан не є підставою для порушення цього правила. Питання захисту прав інтелектуальної власності є актуальним і зараз, тому ми обрали дану тему. Адже аналізуючи вище сказане, стає зрозуміло, що розмежування марки від ескізу марки як об'єкта прав інтелектуальної власності є доволі складним на практиці. Згідно із ЗУ «Про авторське право і суміжні права» ескіз є об'єктом захисту, а марка як така не є об'єктом захисту прав інтелектуальної власності, адже є засобом оплати.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10. 2001 р. № 2759-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12. 1993 р. № 3792-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (в ред. від 10.12. 2021 р.) № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

5. Мисенко О. Поштова марка з точки зору авторського права. Ліга.Блоги: вебсайт. URL: https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/44868

6. Видавництво «Юридична практика» та портал «Pravo.ua». Почтовые марки – вне закона? Pravo.ua: вебсайт. URL: https://pravo.ua/articles/pochtovye-marki-vne-zakona/

7. Юлія Семеній. Марки, кораблі і авторські права під час війни. The Page: вебсайт. URL:https://thepage.ua/ua/experts/chomu-varto-dotrimuvatis-avtorskih-prav-pid-chas-vijni

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гончаренко В. О.

Допіра Анастасія Володимирівна
студентка 3-го курсу навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

У вітчизняній юридичній літературі тривалий час обговорюється питання щодо необхідності остаточного вирішення наукової дискусії про місце сімейного права в системі українського права і проведення розмежування цивільного та сімейного права на користь визнання останнього самостійною галуззю права у зв'язку з наявністю необхідних вирізняльних ознак, які не дозволяють співвідносити ці утворення як загальне та особливе. Одним із критеріїв розмежування є характер правовідносин між суб'єктами. У цивільному праві підставою майнових відносин є господарсько-економічні потреби, підстава правовідносин сімейних – потреби фізичної природи і морального почуття.

Особливості виконання зобов'язань у сімейних та цивільних правовідносинах також різняться. В юридичній літературі навіть немає єдиної думки з приводу питання коректності застосування до сімейних відносин поняття «зобов'язання» [1, с. 23].

Перш за все, у цивільному праві чужі один одному фізичні та юридичні особи, що виступають учасниками цивільного обороту, набувають статус боржника та кредитора, а до учасників сімейних правовідносин взагалі недоречно застосовувати термінологію «боржник», «кредитор», оскільки це особи, пов'язані сімейними зв'язками та людськими почуттями любові.

По-друге, у цивільному праві зобов'язання породжуються договором, односторонніми діями, заподіянням шкоди, безпідставним збагаченням тощо. Зобов'язання у сімейному праві виникають за таких умов, як неповноліття або непрацездатність, потреба вповноваженого суб'єкта і можливість зобов'язаного суб'єкта надавати утримання.

По-третє, укладаючи цивільний договір, сторони розраховують на задоволення будь-яких своїх потреб у товарах, роботах чи послугах, грошах. У сімейних правовідносинах зобов'язана особа ні на що не розраховує, а виконує свій юридичний обов'язок.

Окрім цього, цивільне зобов'язання може бути змінено новацією, правочином, а також припинено за згодою сторін, новацією, відступним, прощенням боргу тощо. Сімейно-правові зобов'язання не можна змінити або припинити із цих підстав. Вони припиняються, перш за все, такими подіями, як досягнення віку, смерть платника або одержувача аліментів та з інших підстав, які не залежать від волі сторін [2, с. 46].

Також слід зазначити, що у силу особистого та триваючого характеру на вимоги про виконання таких видів сімейно-правових зобов'язань, як аліменти та зобов'язання з утримання, не поширюється строк позовної давності.

Сторонами зобов'язання у цивільному праві можуть бути будь-які суб'єкти права (фізичні та юридичні особи, публічні утворення). В сімейних правовідносинах управомоченою і зобов'язаною сторонами є не всі фізичні особи, а лише члени сім'ї.

Також хочемо звернути увагу на те, що наразі в Цивільному Кодексі визначена презумпція вини особи, яка вчинила правопорушення – особа вважається винною в завданні шкоди, невиконанні зобов'язання чи іншому правопорушенні, якщо не буде доведено іншого. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання [3, ст. 614]. А стаття 191 ч. 2 Сімейного Кодексу вказує: «аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати» [4]. Тобто презумпція вини правопорушника у сімейному праві застосовується не завжди. Це ще один аргумент на користь виокремлення сімейного права у окрему галузь права.

Тож можна впевнено сказати, що характер та правова природа зобов'язань у цивільному та сімейному праві суттєво різняться за підставами виникнення, зміни та припинення, за сторонами зобов'язання та за метою і особливостями виконання таких зобов'язань. На основі цього можна зробити логічний висновок про те, що сімейне право є своєрідним, специфічним правовим масивом і є всі підстави для визнання його самостійною галуззю українського права.

Список використаних джерел

1. Красвітна Т. Поняття та правова природа зобов'язання подружжя по утриманню. *Підприємництво, господарство і право.* № 10. 2018. С. 21-25.

2. Труба В. І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова. Серія: Правознавство*. Т. 19. Вип. 3(24). 2014. С. 44–49.

3. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 28.05.2022).

4. Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1400 (дата звернення: 28.05.2022).

5. Боднар Т. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. № 1. 2013. С. 129-134.

Науковий керівник: старший викладач Бельо Л. Ю.

Колдуба Зоряна Олександрівна
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ ОХОРОНИ МАЙНОВИХ ПРАВ КОЖНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Актуальність цієї теми пояснюється простим і доступним способом захисту майнових прав кожного із подружжя.

Законодавча можливість укладення шлюбного договору існувала ще з 1992 року в КпШС, а своє подальше закріплення знайшла у Сімейному кодексі України (далі – СК України) 2003 року. Отже, під шлюбним договором варто розуміти – правочин, який опирається на домовленість наречених чи подружжя стосовно майнових прав та обов'язків сторін впродовж існування й до припинення шлюбу. Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, згідно з ч. 1 ст. 92 СК України [1].

Потрібно не забувати, що укладення шлюбного контракту вирішується на добровільних началах і можливість укладення чи не укладення залежить від волі сторін. Так, якщо подружжя утримається від процедури укладання шлюбного договору, то правовий режим спільного майна визначається відповідно до сімейного законодавства, яке має імперативний характер, тобто відбувається поділ майна у рівних частках між подружжям.

Стосовно віку з якого можливе укладення шлюбного контракту, то він відповідає шлюбному віку, а саме 18 років як для чоловіка, так і для жінки у загальному порядку. Обов'язковою умовою укладання шлюбного договору є дотримання письмової форми і нотаріального посвідчення, недотримання цих умов тягне до визнання недійсності правочину. З метою недопущення зловживання нотаріусом покладених на нього обов'язків він повинен сприяти громадянам у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів, роз'ясненні та попередженні щодо негативних наслідків.

Подружжя може обговорити в договорі порядок використання майна, що належить їм або одному з них, для задоволення потреб своїх дітей або інших осіб (наприклад, непрацездатних батьків). Подружжя може встановлювати розмір частки на майно, що буде належати їм у період шлюбу; порядок поділу майна, також у разі розірвання шлюбу, і порядок погашення заборгованості подружжя, за рахунок майна, що є спільно нажитим чи особистим, за рахунок спільної чи особистої власності.

Доцільно зазначити, що до укладення шлюбного контракту, нотаріус, до якого звернулося подружжя, має роз'яснити сторонам центральну домінанту договору і відповідно права та обов'язки сторін. Шлюбний контракт укладається у трьох екземплярах, кожен з яких власноруч підписують подружжя чи наречені. Далі, коли шлюбний договір буде потрібним чином оформлений, нотаріус повинен видати кожній із сторін по одному екземпляру, а третій примірник зберігається в нотаріуса.

Варто згадати про особливості шлюбного договору, однією з яких є зміна умов цього договору. У СК України закріплено загальний припис щодо цього. Відповідно до ст. 100 СК України одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається, а можливість змінити умови здійснюється виключно за бажанням сторін. Через те, що шлюбний контракт повинен бути нотаріально посвідчений, усі зафіксовані зміни також мають бути посвідчені нотаріально. Законодавство передбачає можливість зміни умов договору за рішенням суду згідно ч. 3 ст. 100 СК України. Для його задоволення, як правильно зазначає М. В. Антокольська, необхідно, щоб обставини настільки істотно змінилися, що виконання умов договору призвело б до заподіяння значної шкоди сторонам (стороні) і щоб ці обставини на момент укладення договору не можна було передбачити [3, с. 163-164].

Підставами для недійсності шлюбного договору є ті ж самі, що і для будь-яких цивільно-правових договорів. Відповідно СК України шлюбний договір може бути визнаний недійсним за відповідним рішенням суду згідно з підстав, передбачених Цивільним кодексом України. Тому,визнаючи шлюбний договір недійсним, його недійсність виникає з моменту такого укладення відповідно до ст. 103 СК України.

І. В. Жилінкова до основних підстав визнання шлюбного договору недійсним відносить: 1) порушення нотаріальної форми договору, а також укладення шлюбного договору неповнолітніми неемансипованими особами, які беруть шлюб без згоди їх батьків або піклувальника; 2) неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами, або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності); 3) зменшення обсягу прав дитини, які встановлені СК України; 4) включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище; 5) укладення договору під впливом обману або насильства; 6) помилка однієї зі сторін договору; 6) порушення шлюбним договором норм закону тощо [4, с. 123].

Ще однією підставою визнання шлюбного контракту, відповідно до Постанови ВС у справі 755/19197/18 є недопустимість ставити когось із подружжя у «надзвичайно невигідне матеріальне становище». Під цим поняттям слід розуміти оціночний характер, який підлягатиме доведенню стороною та оцінений судом у відповідність законодавству.

Отже, однією із найважливіших функцій шлюбного договору є сприяння подружжю завчасно уникнути можливих конфліктів стосовно питань майна, які, у свою чергу, можуть призвести до можливості розлучення. Доведення переваг шлюбного договору порівняно з майном подружжя за законом та розгорнута розробка стосовно процедури та умов укладання шлюбного договору, має вагоме значення для розвитку такого інституту.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

3. Антокольская М. В. Семейное право. М. 1999. 366 с.
4. Сімейне право України: Підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2004. 200 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Спасова К. І.

Колесник Ірина Платонівна, Єрофеєва Ольга Сергіївна
студентки 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Правове регулювання суспільних відносин значно змінилося з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, зміни торкнулися і спадкового законодавства. Зважаючи на актуальність даної теми необхідно розглянути основні зміни, які відбулися в даній сфері.

Особливості спадкування в умовах воєнного стану визначаються зокрема постановою Кабінету Міністрів України »Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164. Також були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5.

За загальним правилом відповідно до статті 1220 ЦК України спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Спадкоємець має право подати заяву про прийняття спадщини або про відмову від прийняття спадщини протягом 6 місяців з дня її відкриття [1].

Варто відмітити, що на період дії воєнного стану в Україні строк прийняття спадщини чи відмови від її прийняття зупиняється. На нашу думку, така новела законодавства є цілком виправданою через низку наступних причин. Зокрема, в нинішніх умовах може виникнути певна складність щодо доступу особи, яка приймає чи відмовляється від спадщини, до документів, які є необхідними для відкриття спадкової справи. Може скластися ситуація, що особа лише тимчасово не має доступу до даних документів, проте в сучасних реаліях цілком можливим є навіть знищення документів (напри-

клад, свідоцтва про смерть спадкодавця, або документів, які посвідчують право власності спадкодавця на майно) унаслідок бойових дій. Але навіть у тому випадку коли особа має необхідні документи, можуть виникнути труднощі пов'язані з доступом нотаріуса до державних реєстрів [3].

Строк прийняття спадщини становить 6 місяців з дня її відкриття, період війни не включається у даний строк. Коли строк був пропущений з поважних причин, то спадкоємець має право звернутись до суду з позовом про встановлення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини. Причини визнаються поважними за рішенням суду. Прикладом таких причин є тривала хвороба спадкоємця, перебування на військовій строковій службі у складі ЗСУ, необізнаність спадкоємця про наявність заповіту (Постанова Верховного Суду Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.06.2019 у справі № 565/1145/17) [2].

В умовах війни спадкова справа тепер заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Дану новелу у спадковому законодавстві ми вважаємо доволі позитивним кроком, оскільки у сучасних реаліях доволі високим є ризик відкриття спадщини в місці, тимчасово окупованої території чи у районі активних бойових дій. Виходячи з вищенаведеного, спадкоємець може звернутися до нотаріуса за місцем свого фактичного перебування чи тимчасового проживання.

Проте на час війни посвідчити спадковий договір має право лише нотаріус, який віднесений до Переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Коли спадкоємець перебуває за межами території України, то він має звернутися до консульської установи або дипломатичного представництва України, які уповноважені здійснювати нотаріальні дії. Крім того, можливо заяву про прийняття спадщини відправити нотаріусу поштою, але на заяві має бути нотаріально посвідчений підпис заявника.

У разі відсутності в нотаріуса доступу до Спадкового реєстру, він може завести спадкову справу та перевірити наявність заповіту, спадкового договору та заведеної спадкової справи протягом 5 робочих днів з дня відновлення такого доступу.

Цікавою новелою законодавства є відсутність спадкоємця розпоряджатися успадкованим майном до закінчення воєнного стану,

оскільки якщо строк прийняття спадщини не закінчився до 23 лютого 2022 року спадкоємець не зможе отримати свідоцтво про право на спадщину.

Проте, якщо 6-місячний строк закінчився до вказаної дати – нотаріус уповноважений видати свідоцтво, якщо спадкова справа була заведена з реєстрацією в Спадковому реєстрі [3].

Під час війни заповіти військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, які залучені до забезпечення безпеки та оборони країни, можуть посвідчуватись командиром цих формувань або уповноваженою на це особою. Дані заповіти через Генеральний Штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, правоохоронний або інший орган надсилаються до Міністерства юстиції або його територіального органу для реєстрації їх нотаріусами.

У разі, якщо військовополонений, який є громадянином рф, вирішив укласти заповіт, то посвідчити такий заповіт має право начальник табору для військовополонених [4].

Підсумовуючи вищевикладене можемо дійти висновку, що незважаючи на чимало законодавчих проблем, які виникли у нашій країні після повномасштабного вторгнення рф, спадкові правовідносини залишаються достатньо врегульованими. Проте вони все-таки потребують удосконалення у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

2. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 р. № 1118/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text

3. Мовчан А. Спадкування під час війни. European Business Association: вебсайт. URL: http://surl.li/cbeld (дата звернення: 25.05.2022).

4. Печений О. Війна як фактор впливу на спадкові правовідносини. LexInform: веб-сайт. URL: http://surl.li/cbeht (дата звернення: 25.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кривенко Ю. В.

Колеснікова Тетяна Олександрівна
курсантка 3-го курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НА ПРИКЛАДІ СКІФСЬКОГО ЗОЛОТА

Культурні цінності виступають специфічним об'єктом цивільних прав, який потребує детального правового регулювання, а їх оборот породжує низку проблем, що проглядається на фоні спорів щодо скіфського золота.

Виставка історико-культурних цінностей, з умовною назвою «Скіфське золото», що проходила з 7 лютого по 31 серпня 2014 в археологічному музеї Алларда Пірсона за сприяння Амстердамського університету, стала об'єктом судових суперечок між Україною та музеєм Алларта Пірсона та кримських музеїв. Потрібно зауважити, що більшість предметів, які були відібрані на виставку навіть не є виробами з коштовних металів, навіть не всі з них належали скіфам. Виставка охоплювала хронологічні рамки від античності до раннього середньовіччя.

Україна виступила проти незаконної передачі права власності на артефакти української виставки «Крим. Золотий острів у Чорному морі» до Російської Федерації. Українські музеї опинилися під загрозою грабування та захоплення в умовах окупації.

Треба зазначити, що у законодавстві України є багато недиференційованих взаємопоглинаючих понять, а саме «культурна спадщина», «культурні цінності» та інше. І тому визначити до чого саме буде відноситися «Скіфське золото» складно. У Законі України «Про культуру» визначається поділ на рухомі та нерухомі культурні цінності, які входять до складу культурної спадщини. Цим можна визначити, що коштовності на виставці будуть відноситися до рухомих цінностей. Статтею 3 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» зазначається, що до культурних цінностей належать культурні цінності, виявлені на території України.

Щодо права власності культурних цінностей в цивільному законодавстві є відповідні статті, а саме стаття 319 ЦКУ, яка визначає, що особливості здійснення права власності на культурні цінності вста-

новлюються законом. Стаття 321 ЦКУ зазначає, що право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 цього Кодексу. Щодо «Скіфського золота» визначається, що його власником є народ України в особі відповідних державних органів, а не музеї, але треба сказати, що «Скіфське золото» було саме частиною Музейного фонду України [1]

Апеляційний суд Амстердама вирішив, що Російська Федерація в Криму порушила низку міжнародних законодавчих актів, включаючи конвенції ЮНЕСКО та Ради Європи. Тимчасово окупований Крим – місце, де культурні цінності не охороняються та не зберігаються для майбутніх поколінь.

Україна засновує свою позицію у ході судового процесу на тому, що право власності належить народу, а не музеям. 14 грудня 2016 р. Окружний суд в Амстердамі прийняв рішення про повернути в Україну колекції скіфського золота, яка була вивезена на виставку до анексії Криму Росією. Також суд зазначив, що Крим не є суверенною державою і не може претендувати на скарби як культурну спадщину. Усі позови Український суд уповноважений вирішувати при повернені скарбів до України.

У лютому 2017 року Україна повідомила, що музею Нідерландів перерахує компенсацію за зберігання експонатів, у випадку вступу в силу рішення суду на користь України. 28 березня 2017 року Апеляційний судом Амстердама отримано від представників кримських музеїв апеляцію на рішення суду.

28 жовтня 2021 року Апеляційний суд Амстердама оголосив рішення у справі про приналежність «скіфського золота» – колекції археологічних об'єктів, яка вже восьмий рік перебуває в Нідерландах. Її повернуть Україні. Але навіть це рішення може стати не останнім щодо справи «скіфського золота». Треба також зазначити, що згідно з нормами голландського права судове рішення починає діяти після рішення апеляційного суду. Отож, в найближчий час можна розрахо-

вувати на повернення скарбів до України, з подальшим вирішенням питання про передання колекції до відповідного музея України.

Надалі інформація щодо повернення Скіфського золота в Україну є не досить висвітленою, але 11 травня під час Вторгнення Російської Федерації на територію України, яка розпочалася 24.02.2022 року, СМІ оголосили, що з краєзнавчого музею тимчасово окупованого Мелітополя російські загарбники викрали колекцію скіфського золота. Наразі за фактом злочину відкрите кримінальне провадження за ч.1 ст.438 Кримінального Кодексу України – порушення законів та звичаїв війни.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3141

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Печений О. П.

Лапоха Владислава Вадимівна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Для задоволення потреб сучасного суспільства та розвитку майнового обороту, незалежно від його організаційно-правових форм, необхідно, щоб його учасники належним чином виконували взяті ними зобов'язання. Серед різних засобів захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб важливе місце займає цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди особи або майну громадянина, або майну юридичної особи. Одна з основних функцій цивільно-правової відповідальності – компенсаційна (відновна) реалізується шляхом відшкодування збитків [3]. Необхідно звернути увагу, що не варто вживати терміни «збитки» та «відшкодування збитків» як синоніми, так як перше – це майнові втрати, які зазнав потерпілий і має відшкодувати правопорушник, а друге – форма цивільно-правової відповідальності, внаслідок застосування якої зазначені втрати відшкодовуються.

Публічне адміністрування – це відкрита, гласна та прозора діяльність органів управління та їх посадових осіб стосовно вирішення проблем суспільства у цілому. До суб'єктів публічного адміністрування належать: органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, приватні установи і підприємства (громадські організації), сфера яких обмежена самоорганізацією громадянського суспільства [4].

В даний час питання відшкодування державою шкоди, завданої незаконними діями (бездіяльністю) органів державної влади чи їх службовими особами має актуальність, оскільки багато людей стикаються з тим, що їх право було порушене діями чи рішеннями органів влади.

Конституція України закріплює за кожним право на відшкодування шкоди, заподіяної органами державної влади та її службовими особами (ст. 56 Конституції України)[5]. При цьому існує ряд проблем, які створюють перепони у реалізації права на відшкодування шкоди.

Варто зазначити, що терміни «збитки» та «відшкодування шкоди» не можуть вживатися як синоніми, оскільки у першому випадку – це майнові втрати, яких зазнав потерпілий і їх повинен відшкодувати правопорушник, у другому – форма цивільно-правової відповідальності, при застосуванні якої зазначені втрати відшкодуються.

Відповідно до вимог ст. 1166 Цивільного кодексу України шкода заподіяна особі або її майну, чи шкода заподіяна юридичній особі, підлягає відшкодуванню у повному обсязі [2].

При цьому підставами цивільно-правової відповідальності органів публічного адміністрування чи їх службових осіб є обов'язкова наявність складу цивільного правопорушення особливістю якої є:

а) суб'єкт правопорушення (орган державної влади, місцевого самоврядування чи відповідна службова особа цих органів);

б) шкода, завдана фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, діями (чи бездіяльністю) органів публічного адміністрування, їх службовими особами при здійсненні своїх повноважень, відшкодовується у повному обсязі незалежно від їх вини.

в) наявний принцип презумпції вини, тобто обов'язок доказування вини покладений на правопорушника;

г) існує можливість відшкодування майнової та моральної шкоди;

д) відшкодування шкоди здійснюється тільки у судовому порядку.

Ст. ст. 1173 -1175 Цивільного кодексу України встановлено, що шкода яка була спричинена в результаті дій (чи бездіяльності) органів державної влади та їх службових осіб, завдана фізичній чи юридичній особі, внаслідок виконання ними своїх обов'язків, чи в результаті нормотворчої діяльності (видання незаконного акту) відшкодовується державою у повному обсязі, не залежно від вини цих органів, чи вини осіб, які здійснюють у них відповідні службові повноваження[2].

При цьому, відповідно до вимог ч. 4 ст. 1191 Цивільного кодексу України держава, територіальні громади у випадку відшкодування шкоди, завданої службовою особою в межах виконання нею своїх службових обов'язків, мають право зворотної вимоги до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування (крім випадків відшкодування моральної шкоди, та виплат, пов'язаних з трудовою діяльністю)[2].

Вдосконалення публічного адміністрування повинно служити благополуччю суспільства, вирішенню нагальних проблем та забезпечувати права і свободи населення[1]. Найбільша проблема у відносинах з органами влади – це реалізація права на відшкодування шкоди, передбаченого багатьма нормативно-правовими актами чинного законодавства, у зв'язку з чим, найважливішою задачею держави залишається забезпечення найсправедливішого, швидшого і ефективнішого відновлення порушеного права і відшкодування заподіяної шкоди. Разом з особливостями загальних умов відшкодування шкоди відшкодування шкоди державою характеризуються наявністю спеціальних умов.

Так, відповідно до ст. 1174 Цивільного кодексу України суб'єктом спричинення шкоди може бути тільки службова (посадова особа), яка виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції хоч і тимчасово покладені на неї, тобто держава бере на себе зобов'язання відшкодування шкоди не за будь-якими діями державних службовців, а лише у випадках, які пов'язані зі здійсненням їх повноважень [2].

На нашу думку, вітчизняне законодавство у сфері відшкодування шкоди, завданої органами публічного адміністрування має прогалини щодо можливості вирішення питань відшкодування шкоди в досудовому порядку, до прикладу шляхом укладення мирової угоди між органом державної влади чи службовими особами, якими було завдано шкоду та громадянином чи юридичною особою.

Список використаних джерел

1. Первомайський О. О. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади або органом місцевого самоврядування, на підставі положення ст. 1173 ЦК України. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 81-85.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n5494.
3. Коссак В. М. Проблеми цивільно-правової відповідальності держави. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)*: *Мат. міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 16 вересня 2010 р.).* К.: КНТ. 2011. С. 38–43.
4. Білоусов Ю. В., Іванов С. О. Участь органів державної влади у цивільних відносинах: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. 484 с.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Спасова К. І.

Мельник Тетяна Вікторівна, Колодій Надія Анатоліївна
студентки 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

КРЕДИТНІ ДОГОВОРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне продовження російсько-української війни, яка почалась у 2014 році, має негативний вплив на всі сфери суспільного та економічного життя громадян. Це призвело до того, що на даний момент близько 53% українців залишились без роботи, а відповідно без стабільного заробітку. Таке погіршення безпосередньо впливає також на кредитні відносини, оскільки позичальники не взмозі виконувати свої зобов'язання за кредитними договорами.

Відповідно до Цивільного кодексу України кредит укладається в письмовій формі та згідно зі ст. 1054 ЦКУ банк або інша фінансова установа надає грошові кошти позичальникові у розмірі та на умовах встановлених договором, а позичальник в свою чергу зобов'язується повернути кошти з відсотками [4]

Кредит виступає невід'ємним елементом розвитку економіки. Оскільки його використовують як і великі підприємства, організації та об'єднання, так і малі виробничі, торговельні та сільськогосподарські структури, так і окремі громадяни. Кредитори, що мають в своєму вільному розпорядженні ресурси, тільки завдяки їх передачі отримувачам кредиту мають можливість отримати від нього в майбутньому додаткові грошові кошти з процентів. Тобто кредит, що надається в грошовій формі, являє собою нові платіжні кошти [1, с 8-9]

Новий етап війни російської федерації проти України викликав занепокоєння українців щодо безпеки їх кредитних договорів. На наш погляд ситуація в банківському секторі цілком контрольована, більше чим за 90 днів війни жодний банк не збанкрутував. Проте одним із завдань нашої держави є забезпечення стабільності фінансової системи.

З огляду на це, законодавець та фінансові установи йдуть назустріч потребам громадян і запропонували їм можливість скористатися кредитними канікулами. Однак у суспільстві існує плутанина щодо значення цього терміна.

Кредитні канікули визначаються як тимчасова відстрочка від сплати платежів за кредитом, яку надає кредитор позичальнику за власною ініціативою зі збереженням зобов'язання здійснити виплати в майбутньому. Водночас зазначаємо, що кредитні канікули є правом банків та інших фінансових установ, тому можливість їх оформлення, терміни та умови їх надання визначаються кожним банком окремо шляхом взаємної домовленості з позичальником.

Через війну частина банків запровадили кредитні канікули в Україні автоматично без необхідності попереднього звернення. Так, більшість банків запровадили для клієнтів кредитні канікули строком від 1 до 3 місяців з моменту запровадження воєнного стану, шляхом скасування сплати обов'язкових щомісячних платежів, стягнення відсотків за користування кредитними коштами, а також застосування штрафних санкцій за невиконання договору.

Банки та небанківські установи стали по-новому працювати під час війни. Так вимагає Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-IX (чинний з 17.03.2022) [2].Цим законом також були внесені зміни до Цивільно-

го кодексу України та Закону « Про споживче кредитування». В свою чергу Національний банк прийняв «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [3].

Тому для позичальників введено так звані кредитні канікули на час війни. А це означає, що: у разі прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит позичальник звільняється від відповідальності перед кредитодавцем, тобто до позичальника не можуть застосовуватися будь-які санкції за невиконання умов кредитного договору; у разі якщо позичальником прострочено внесення щомісячних обов'язкових платежів за кредитним договором, він звільняється від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, які передбачені договором про несвоєчасне виконання (невиконання, часткове виконання) зобов'язань за таким договором; для споживчих кредитів – забороняється підвищувати процентну ставку за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором.

Однак слід зазначити, що ці положення не застосовуються, якщо кредитний договір передбачає зміну процентної ставки. При цьому банк сам має право підвищувати та зменшувати процентну ставку з періодичністю яка визначена відповідно до умов і в порядку передбачених кредитним договором.

Зауважимо, що наведені вище умови дійсні лише в період дії в Україні воєнного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування.

Тобто відповідно до внесених змін боржник звільняється від відповідальності за несвоєчасну сплату грошових зобов'язань, а фінансові установи в свою чергу не мають права застосовувати санкції передбачені договором у разі такого порушення (неустойки, збільшення відсотків). Тому списання коштів з рахунків позичальників на погашення кредитів не є порушенням приписів законодавства з боку фінансових установ та банків – такі дії правомірні.

Метою таких змін є полегшення ситуації для українців-позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки.

Отже, кредитні канікули – це відтермінування сплати боргу, а не його прощення.

Список використаних джерел

1. Величкін В. О., Гордієнко В. О., Тимошенко М. В. Банківське кредитування: монографія. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. Акцент ПП, 2017. 168 с.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15. 03. 2022 р. № 2120-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text
3. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління Національного банку України від 25.03. 2022 р. №23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4931

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Берназ-Лукавецька О. М.

Мельник Вікторія Сергіївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

Права та свободи людини у сучасному світі мають величезне значення, їх забезпечення лягає на плечі держави, громадянином якої є та чи інша особа. Дійсне забезпечення прав людини є одним з найважливіших завдань України. Проте трапляються ситуації, коли для забезпечення цілісності держави та безпеки усіх громадян необхідно обмежувати права людини. Оскільки станом на зараз наша держава перебуває у воєнному стані, згідно з Указом Президента України 341/2022 з 25 травня 2022 р. строком на 90 днів, дане питання, яке полягає в обмеженні прав людини є доволі актуальним [1]

Загалом, суть обмеження права людини полягає в суттєвому звуженні обсягу прав людини, а також у тому, що виникають певні чинники, які унеможливлюють реалізацію індивідом його прав та свобод [2]. У Конституції України, а саме в ст. 64, зазначено, що права та свободи людини не можуть обмежуватися крім випадків, які передбачені

Основним Законом. У разі надзвичайного або воєнного стану можуть застосовуватися обмеження до прав людини, але з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень. Тільки в даних двох випадках обмеження є правомірними.

Проте необхідно зазначити, що не всі права людини у таких випадках піддаються обмеженням. Мова йде лише про ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58,59, 60, 61, 62, 63 Основного закону України [3].

Відповідно до статті 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає, зокрема, тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4]. Одночасно з цим, необхідно відзначити, що мова йде не про всі права, а лише про певний ряд, обмеження яких допоможе забезпечити «життєдіяльність держави», а отже і безпеку громадян навіть в таких екстремальних умовах.

Попри те, що в Україні уже мають певний досвід у запровадженні воєнного стану існує ряд проблем при яких обмеження прав людини виходять за рамки забезпечення державної цілісності України.

Існує вираз: «кому війна, а кому – мати рідна». Події, які відбуваються зараз в Україні спонукають певних людей до шахрайства, грабунку та зловживання службовим становищем. Так, наприклад, у справі № 727/2022/16-к Шевченківським судом м. Чернівці було визнано винним начальника управління доходів і зборів з фізичних осіб у м. Чернівцях , за зловживання владою або службовим становищем, через те що особа завдала шкоди інтересам ФОП, який займався гуманітарною допомогою особам, які перебували на сході України [4].

Тобто, обмеження прав людини на час воєнного стану є важливим інструментом для забезпечення порядку та підтримання законності на території держави. Проте необхідне також створення певних інструментів, які б забезпечували контроль та нагляд за тим, як саме звужують права та чи не йде мова про перевищення необхідних обмежень.

Необхідно зазначити, що навіть на час воєнного стану не можуть бути обмежені базові права людини, такі як право на життя, судовий захист, повагу до честі та гідності і так далі. Це означає, що введення воєнного стану не є підставою для проведення тортур, жорстокого поводження та публічного приниження осіб.

Дуже важливим є те, що обмежень прав людини в Україні відбувається не на основі закону, а на підставі рішення суду, так, наприклад згідно з ч. 4 ст. 37 Основного закону заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку. У ч. 2ст. 39 зазначено, що обмеження щодо реалізації права збиратися мирно і проводити мітинги чи збори може встановлюватися судом.

Отже, зробимо висновок, що обмеження прав людини у зв'язку з введенням воєнного стану є необхідним інструментом для збереження цілісності та незалежності нашої держави. Проте, необхідно створити інструменти, які б допомогли наглядати за звуженням прав та застосовувати його лише тоді, коли воно буде дійсно необхідне та діяти на користь держави України, а не конкретних осіб.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.№ 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 28.05.2022).

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 р. №341/2022. URL.https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text (дата звернення 28.05.2022).

3. Аналіз стану здійснення судочинства в 2017 році (за даними судової статистики). URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/66877851(дата звернення 28.05.2022).

4. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна.* 2013. № 1. С. 4–8

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гогало Р. Ф.

Чечельницька Валерія Станіславівна, Робейко Софія Анатоліївна
студентки 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИПЛАТА АЛІМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило кризу у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Основним правовим викликом, що постає перед Україною, є здатність ефективно реагувати на цю кризу, гарантуючи, що заходи, які вживає країна, не ставлять під сумнів захист основоположних цінностей – демократії, верховенства права і прав людини.

У разі введення правового режиму воєнного стану, можуть бути застосовані суттєві обмеження прав як фізичних так і юридичних осіб. Проте такі обмеження можуть відбуватися виключено в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. Змін зазнали всі галузі права, в тому числі і цивільно-правові відносини.

Виконання аліментних зобов'язань в умовах воєнного стану є одним із найбільш актуальних питань, які турбують батьків що проживають окремо від своїх дітей. В цивільному законодавстві зазначається, що аліменти присуджуються за рішенням суду, від частини доходу іншої особи або ж у чітко визначеній сумі, за усною домовленістю між батьками чи шляхом укладення нотаріально посвідченого договору про сплату аліментів на дитину та виплачуються щомісяця тим з батьків, хто проживає окремо від дитини [1].

26 березня 2022 року, набув чинності Закон України «Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження».

Законом передбачається, що на період до припинення або скасування воєнного стану на території України припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації) [2]. Однак, можливим є проведення відрахування із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника на виконання рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації, які проживають на території України на законних підставах.

За рішеннями про стягнення аліментів підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи – підприємці, які здійснюють відрахування з заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача – на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця [3].

Варто звернути увагу на те, що в зазначеному законі не забороняється нараховувати та стягувати пеню за прострочення виконання аліментних зобов'язань. В рамках виконавчого провадження виконавці не здійснюють нарахування пені, натомість отримувач аліментів може звернутися до суду з відповідною заявою. І якщо суд ухвалить рішення про стягнення пені , то він повинен видати виконавчий документ, згідно з яким виконавець буде здійснювати його виконання у порядку передбаченому Законом України «Про виконавче провадження» [4].

Отже, держава намагається зробити хоч і мінімальні, але поліпшення для суспільного блага. Дійсно, прийняті, незначні, тимчасові зміни до нормативно-правових актів, зокрема що стосуються цивільного законодавства є безперечно вдалими. Так, як у такий складний не тільки для держави, а й для суспільства період, діти, як соціально незахищена категорія громадян, потребують належного утримання та виховання не менше, ніж у мирний час. Тому платники аліментів повинні належним чином виконувати свій обов'язок, навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n941

2. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2129-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text

3. Стягнення аліментів під час війни: що змінилося в законодавстві: Громадська спілка «Мережа правового розвитку»: вебсайт. URL: https://ldn.org.ua/consultations/stiahnennia-alimentiv-pid-chas-viyny-shcho-zminylosia-v-zakonodavstvi/

4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берназ-Лукавецька О. М.

Семененко Крістіна Анатоліївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право власності охороняється Конституцією України та міжнародними актами, такими як Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Протокол 1 до Європейської Конвенції з прав людини тощо.

Війна принесла за собою багато змін, прикрощів та страждань у звичне життя людей. Потреба в захисті інтересів суспільства та держави спричинила ряд змін до законодавства, обмеження певних прав людини, гарантованих Конституцією України. Відповідно до ст. 41 Конституції право приватної власності визнається непорушним, проте далі зазначається, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності допускається в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації Президент України видав указ №64 «Про введення воєнного стану в Україні», тому, відповідно до Закону № 4765-VI, запрацював механізм вилучення та відчуження майна у державну власність.

Останні зміни до законодавства, правовий режим воєнного стану та насамперед війна спричинили наступні порушення права власності:

1. примусове відчуження майна;
2. суттєве пошкодження чи знищення майна;
3. перешкоди для укладання договору купівлі-продажу;
4. вилучення майна у осіб, які підтримують військову агресію Російської Федерації.

Перш за все слід відмежовувати схожі поняття: *вилучення майна* – застосовується тільки щодо майна державної власності; *безоплатна передача майна* – щодо об'єктів комунальної та приватної власності, які передаються добровільно, та *примусове відчуження* – щодо майна, яке перебуває у приватній чи комунальній власності і відчужується без доброї волі колишнього власника. Саме за примусового відчуження виникає право повного відшкодування вартості такого майна державою або повернення його після припинення воєнного стану.

Примусове відчуження (реквізиція) на користь держави застосовується щодо будь-якого індивідуально визначеного майна – як рухомого, так і нерухомого, яке перебуває у приватній або комунальній власності. Законом № 4765-VI передбачено попереднє або наступне повне відшкодування вартості такого майна (з пріоритетом попереднього). Рішення про відчуження майна приймається військовим командуванням, укладається акт про примусове відчуження, до якого додається документ, що містить висновок про вартість майна на момент проведення його оцінки[1].

Безсумнівно, таке втручання у право власності має виправдану мету – захист держави та забезпечення безпеки громадян, проте, на нашу думку, існує ряд проблем. *По-перше,* примусове відчуження майна є порушенням прав, гарантованих Конституцією, та вкрай радикальним заходом, адже враховується тільки воля набувача майна в особі держави, тому слід дотримуватись справедливої рівноваги між вимогами загального інтересу суспільства та захисту фундаментальних прав осіб (рішення ЄСПЛ від 13.09.2005 р. у справі «Іванова проти України»). Також слід деталізувати ряд критеріїв, за якими певні речі не підлягають примусовому відчуженню, наприклад якщо майно є головним знаряддям праці, тому за його відсутності власник залишиться без засобів для існування. *По-друге,* під час реквізиції, крім права власності, можуть припинятися й інші цивільні права, наприклад якщо відчужуване майно є предметом застави. В таких випадках держава відшкодовує збитки, завдані заставодержателю відповідно до ч. 2 ст. 57 ЗУ «Про заставу». *По-третє,* повернення відчуженого майна колишньому власникові відбувається лише за пред'явлення позовної вимоги у судовому порядку. Тобто можливі ситуації, коли воєнний стан припиняється, відчужене майно збережено, а колишній власник тривалий час (до п'яти років після скасування воєнного стану) не отримує ні відшкодування, ні повернення майна у свою власність, поки не ініціює позов. В даній ситуації вважаємо за доцільне запровадити автоматичне негайне повернення відчуженого майна після припинення воєнного стану, за умови що відшкодування вартості ще не відбулося, а майно не зазнало суттєвих погіршень якості.

Наступним порушенням права приватної власності є пошкодження чи знищення майна внаслідок бойових дій. На жаль, лише за перший місяць війни в Україні пошкоджено понад 4000 житлових будинків. Оскільки страхування майна не допомагає в таких ситуаціях

(страхові компанії зазвичай відносять війну та збитки, що нею спричинені, до форс-мажорних обставин), тому єдиною надією є компенсація від держави. Власник пошкодженого житлового будинку чи квартири може подати заявку на відшкодування збитків через додаток «Дія» або безпосередньо звернутися до органів місцевого самоврядування [2]. Суттєвим недоліком є те, що заявку на компенсацію може подати лише громадянин України, зареєструвати пошкодження рухомого майна чи нежитлових приміщень поки що неможливо, а власне механізм призначення та виплати компенсації відсутній, адже відповідний законопроєкт нині перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Щодо укладання договору купівлі-продажу нерухомого майна, постає проблема неможливості внесення даних до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і, як наслідок, неможливість завершення угоди та набуття права власності покупцем. В такому випадку сторони правочину на власний ризик можуть погодити певні механізми, за яких продавець одержує кошти за нерухомість (чи їх частину) та зобов'язується оформити договір купівлі-продажу, як тільки роботу Реєстру буде відновлено. Ще однією особливістю є заборона нотаріального посвідчення правочинів на території України за участю громадян Російської Федерації (винятком є ті особи, які перебувають в Україні на законних підставах).

Новелою вітчизняного законодавства також стало вилучення майна у осіб, які підтримують військову агресію Російської Федерації чи є її резидентами. Попри значну критику, закон №7194 має чіткі критерії щодо кола осіб, на яких поширюється дана санкція, тому дозволить поповнювати бюджет України за рахунок активів ворога.

Отже, ми можемо зробити висновок, що війна спричинила суттєві порушення права приватної власності на території України, проте існують дієві правові механізми виходу із ситуацій, що склалися, а законодавство постійно оновлюється, щоб врегулювати актуальні для сьогодення проблеми.

Список використаних джерел

1. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI**.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text (дата звернення – 28.05. 2022 року).

2. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 р. № 213. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text (дата звернення – 27.05.2022 року).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гонгало Р. Ф.

Шевчук Ірина Олегівна
студентка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно сімейного кодексу України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, який зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1]. Порядок такої державної реєстрації регулюється Сімейним кодексом України, а саме статтею 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 року [2]. Але на жаль, зараз в нашій країні, цей інститут зазнав змін. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, набув чинності Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», який передбачає деякі зміни у різних сферах життя.

Що стосується нашого питання, то 7 березня 2022 року КМУ постановив про «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», цей документ містить зміни у процес реєстрації шлюбу саме в умовах війни.

Перш за все, встановлено, що на період воєнного стану реєстрація шлюбу може відбуватися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності нареченого (нареченої), якщо він (вона) є:

- військовослужбовцем Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвар-

дії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування;

- поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби;
- особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки [4].

При таких умовах заява цієї особи про державну реєстрацію шлюбу є підтвердженням факту згоди зареєструвати такий шлюб, має подаватись безпосередньо командиру (керівнику), який підтверджує підпис на відповідній заяві та забезпечує її передачу у відділ державної реєстрації актів цивільного стану, до якого було подано особисто нареченим (нареченою) ту саму заяву про державну реєстрацію шлюбу.

У заяві мають бути відомості про нього та про особу, з якою він бажає зареєструвати шлюб: його/її прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження, громадянство.

Факт того, що такий шлюб зареєстрований також може підтверджуватись актом про укладення шлюбу , який складає командир (керівник) військовослужбовця, поліцейського, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби або особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро чи Бюро економічної безпеки, та скріплюється гербовою печаткою відповідного органу (військового формування).

Цей акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених , але з застосуванням доступних сьогодні засобів відеозв'язку .

Також він має включати дані про дату та місце його складення, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження обох наречених і громадянство, а у разі обрання прізвища одного із них або приєднання до свого прізвища прізвища іншого – інформацію про новообране прізвище.

Акт надсилає командир (керівник), який його склав, до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для того щоб був складений спеціальний актовий запис про шлюб у паперовій формі та було внесено відомості до Державного реєстру актів цивільного стану громадян.

Також, нововведенням є те, що реєстрація можлива у день подання відповідної заяви. Проведення перевірок відомостей про наречених, за відсутності доступу до Реєстру, не застосовується [4].

Висновок: Зміни, які набули чинності щодо укладання шлюбу спростили процедуру реєстрації. Хоча як будь-яка новела в правовому полі вона не є ідеальною і має свої мінуси, наприклад, через швидку і деколи не обдуману реєстрацію шлюбу може збільшитися і кількість розлучень з часом. Але все таки переваг більше. В умовах воєнного стану укладати шлюб стало ще легше. Це було зроблено з метою полегшення роботи ДРАЦСів, у такий непростий період, коли перешкод до реєстрації шлюбу стало все більше. Треба зазначити, що звичайно реєстрація такого шлюбу в умовах воєнного стану в державному органі реєстрації актів цивільного стану стає результатом появи шлюбного правовідношення, прав та обов'язків подружжя для осіб, що зареєстрували шлюб.

Таким чином, вважаю, що ці зміни однозначно збільшать кількість бажаючих зареєструвати шлюб, зменшать об'єм роботи відділів державної реєстрації актів цивільного стану і можливо реєстрація шлюбу за день, через свою зручність і швидкість продовжить діяти після війни, через великий попит.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n150

2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від від 01.07.2010 р. № 2398-VI**.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2

4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від від 07.03.2022 р. № 213. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text

Науковий керівник: старший викладач Бельо Л. Ю.

Шенькарук Поліна Олександрівна
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через військову агресію Російської Федерації 24.02.22 року на всій території країни був встановлений воєнний стан Указом Президента України №64/2022 [4].

Крім того, що військова агресія викликає великі людські трагедії, її вплив має також серйозні наслідки для економічних, цивільних та ін. правовідносин. Так зокрема воєнний стан вніс свої наслідки і для орендних відносин – як для орендарів, які втратили можливість сплачувати оренду, так і для орендодавців, які зацікавлені в одержанні плати за майно.

Орендні відносини регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦКУ) та Господарським кодексом України (далі – ГКУ). В ст. 762 ЦКУ сказано, що орендар майна має обов'язок перед орендодавцем, що полягає у сплаті певної грошової суми або у натуральній формі за користуванням майном [5].

У зв'язку з воєнними діями економіка пішла на спад та багато людей втратили роботу, що спричинило втрату прибутку для осіб що орендують майно, через що, ці особи не мають змоги сплачувати орендні внески.

У зв'язку зі складеною ситуацією Торгово-промислова палата України 28.02.22 року на своєму сайті оприлюднили статтю із зазначенням обставини непереборної сили, таку як насильницька агресія Російської Федерації проти України, що призвела до стану війни.

Відповідно до ст. 617 ЦКУ особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку чи непереборної сили[5].

Проте відповідно до ст. 218 ГКУ, якщо інше не встановлено законом або договором, суб'єкт порушення господарського зобов'язання несе господарську відповідальність, якщо він не доведе, що зобов'язання не було виконано належним чином внаслідок непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин у цих умовах господарської діяльності[1].

Тому можемо зробити висновок, що особа звільняється тільки від відповідальності за порушення зобов'язання, але ні як не від виконання самого зобов'язання.

Також орендні правовідносини набули декілька нових властивостей, так розглянемо на прикладі оренди земельних ділянок.

07.04.22 року був прийнятий Закон України № 2145-IX, який встановив спрощену систему для укладання договорів оренди земельних ділянок.

Відтак умовами для передання земельних ділянок сільськогосподарського призначення в оренду є наступними:

1. У воєнний стан земельна ділянка передається у власність без проведення аукціону, а її оформлення реалізується без фіксування даних до державного земельного кадастру та без присвоєння кадастрового номера, а також здійснюється лише за технічною документацією із землеустрою з інвентаризації земель.

2. Договір укладається тільки в електронному варіанті та посвідчується електронним підписом сторін орендних правовідносин.

3. Не проводиться реєстрація щодо набуття права оренди земельної ділянки. Проте договір оренди землі підлягає державній реєстрації, як і внесення до нього змін, угода про розірвання такого договору реалізується військовими адміністраціями, які вносять дані до спеціальної книги права власності на землю та передають їх до державного геокадастру протягом одного місяця.

4. Раніше розмір орендної плати не міг перевищувати 12% нормативної грошової оцінки земельної ділянки, то на зараз розмір не може бути вищим за 8% [2].

Однією з особливостей є те, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які перебувають у державній або комунальній формі власності, можуть передаватися в оренду лише для виконання товарного сільськогосподарського виробництва.

Також закон становить обмеження щодо користування земельними ділянками:

Таким чином, під час воєнного стану забороняється надавати безоплатне користування земельними ділянками державної чи комунальної власності у приватну форму.

Інша заборона полягає в тому, що не можна проводити аукціони щодо земель сільськогосподарського призначення у державній або комунальній формі власності, в оренду, емфітевзис або суперфіцій.

З часу набрання чинності Указу Президента України №64/2022 нових властивостей на була й оподаткування.

17.03.2022 року був прийнятий Закон України № 2120-IX, що встановив деякі зміни оподаткування землі.

У період з 1.03.22 року по 31.12 року, наступного за роком припинення або скасування воєнного стану земельним податком не обкладаються землі, на яких ведуться бойові дії, які розташовані на тимчасово окупованій території та для земель, що визначені як ділянки котрі засмічені вибухонебезпечними предметами чи на яких наявні оборонні споруди [3].

Отже, з вищенаведеного можемо зробити висновок, що держава своїми діями сприяє тому щоб врегулювати орендні відносини, надає певні спрощення щодо укладання цих відносин та на деякі земельні ділянки взагалі припинила нарахування плати на землю.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення 21.05.2022)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. №2145-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text (дата звернення 21.05.2022)

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення 21.05.2022)

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України р. № 2102-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення 21.05.2022)

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 21.05.2022)

Науковий керівник к.ю.н, доцент Спасова К. І

Якименко Діана Вікторівна
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ «СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ»: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

У зв'язку з швидкими темпами розвитку цифрових технологій дедалі більшої популярності набуває розповсюдження авторських творів у цифровій формі, а також надання безперешкодного доступу до творів за допомогою мережі Інтернет. Легкість копіювання та передачі інформації, анонімність учасників обміну інформацією в Інтернеті поставили перед законодавством та юридичною наукою надзвичайно складні питання, відповіді на які і досі незнайдені.

Трапляються випадки, коли твір публікується, але без вказування автора або автор залишається невідомим. Часто саме такі твори використовують інші особи видаючи за свої, або не вказуючи посилання, просто не знаючи чия це робота. Такі твори прийнято називати сирітськими. Через те, що в сучасному цифровому світі дуже поширеним є «піратське» копіювання творів з ліцензованим доступом, твори авторів, спадкоємців або правоволоділців яких фізично неможливо знайти, а значить і немає можливості прийняти однозначне рішення про правомірність використання, перейшли в суспільне надбання [4]. *Сирітськими творами називають авторські роботи, стосовно яких не може бути встановлений правоволоділець, або немає можливості його знайти.*

Головною проблемою, що виникає під час використання такого виду творів є те, що його фактично нереально використовувати на законних підставах. Так, особа, яка скористалася сирітським твором, попередньо не отримавши дозволу від автора, йде на великий ризик, оскільки згодом він може з'явитися і вимагати відшкодування шкоди, пов'язаної із незаконним використанням його роботи, а також порушенням його авторського права. Але якщо враховувати такий варіант розвитку подій, то важливо наголосити на тому, що саме через такий ризик у користувачів, котрі могли б використати зазначені твори з користю (для наукових досліджень, освітніх програм), унеможливлює вільний доступ до досить важливих і актуальних матеріалів. Отож, наразі дуже важливим є пошук оптимального варіанту, задля задоволення потреб обох сторін.

Пошуком таких оптимальних варіантів науковці і юристи займаються уже досить довгий час. Однак, найбільш важливим на сьогодні актом, що регламентує обіг подібних творів, залишається, схвалена Європарламентом Директива 2012/28/EU щодо деяких випадків можливого використання сирітських творів [1]. Відповідно до цієї Директиви, правом поширення сирітських творів володіють тільки некомерційні культурні заклади, лише після спроби знайти володільця майнових авторських прав. В такому випадку доступ за таких обставин можливий лише в електронній формі. Директива окреслює певні межі і основоположні засади для розробки і прийняття законів окремими країнами-членами Євросоюзу.

Директивою 2012/28/EU виробляється законодавча база для легалізації і полегшення оцифровки і поширення сирітських творів. Окрім того, у Директиві 2012/28/EU упорядковано механізм з засвідчення сирітського твору в різних країнах-членах, що надало можливість транскордонного доступу до контенту для всіх жителів ЄС, а також дозволило чітко визначити випадки дозволеного використання сирітських творів на внутрішньому ринку Європи [2]. Прийняття даної Директиви 2012/28/EU є надважливим заходом, спрямованим на недопущення існування сирітських творів в перспективі в цілому, адже регламентує визначену процедуру реєстрації авторських прав [3]. Зокрема, суттєвим поштовхом для наукових досліджень є відкриття електронних бібліотек, оскільки вони полегшують пошук інформації і дають впевненість, що авторські права не будуть порушуватися при використанні твору.

У разі, якщо буде існувати певна система, в якій буде упорядковано значну масу ось таких сирітських творів, а також буде створено належні умови і певні стандарти щодо їх використання, то порідшає кількість випадків неправомірного використання творів або ж привласнення чужих. У осіб, які дійсно бажають використати твори задля наукового дослідження або винахідницької діяльності, виникне реальна можливість це зробити, без страху нести згодом відповідальність за використання чужого твору, у випадку появи автора.

Зараз, в умовах воєнного стану, коли задля підняття бойового та патріотичного духу створюється величезна кількість віршів, пісень та інших творів, нерідко авторство невідоме або ж анонімне. Саме тому тема використання ось таких «сирітських творів» буде завжди актуальною і потребує певного врегулювання.

Враховуючи все вищесказане, доцільним було б створити певні узагальнені стандарти обліку і легального використання подібної інформації, зокрема, сирітських творів. Для цього треба забезпечити достатню нормативно-правову базу, враховуючи науково-технічний прогрес і активність обігу подібних творів.

Список використаних джерел

1. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. URL: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF.

2. Мамчур Л., Ситцевой В. Співвідношення понять «сирітський твір» і «твір, що перейшов у суспільне надбання» в сучасному авторському праві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. №. 5. С. 13-24.

3. Піхурець О. В. и др. Проблеми використання «сирітських творів». *Проблеми цивільного права та процесу:* тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті ОА Пушкіна, 19–20 трав. 2017 р. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг.»Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС. 2017. С. 201-204.

4. Штефан О. О. Правовий режим використання сирітських творів. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*. 2017. №. 2 (2). С. 184-191.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Спасова К. І.

Байталюк Дарія Русланівна,
аспірант кафедри цивільного права НУ «ОЮА»

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМКІВ КРАУДФАНДИНГУ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАСАДИ ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Значним потенціалом для української економіки характеризується спільне інвестування нерухомості за допомогою цифрових інструментів. Враховуючи, що даний ринок є новим для України, цікавішими та ілюстративнішими виглядають приклади іноземних держав.

Ще у середині XX століття в США були створені так звані REIT (Real Estate Investment Trust), інвестиційні фонди нерухомості, які за рахунок колективних інвестицій набували права на нерухомість або вкладали зібрані кошти в девелопмент. REIT працювали за схемою

«довірте гроші фонду, а він розбереться, куди їх краще інвестувати» для забезпечення прибутковості, альтернативного фондового ринку та депозитів. Саме з діяльністю таких фондів пов'язується початок глобальної економічної кризи 2008 року, що призвело до руйнування самих фондів, втрати грошей вкладниками, а також до катастрофічного падіння довіри до інвестиційних фондів як таких [2].

З того часу спільне інвестування з використанням цифрових інструментів стало дедалі популярнішим. Розвиток сучасних інформаційних технологій переніс процес краудфандингу на онлайн-платформи і зробив ще доступнішим як для інвесторів, так і для девелоперів, які отримали можливість розміщувати на таких веб-вузлах свої пропозиції. Краудфандингові платформи досить швидко виросли в багатомільйонні майданчики. Так, наприклад, у грудні 2016 латвійська компанія LP Private Property створила та організувала роботу інтернет-порталу Bulkestate. Це перша краудфандингова Інтернет-платформа в країні, що спеціалізується на локальних проектах нерухомості. На даний момент Bulkestate пропонує два краудфандингові інструменти: спільні інвестиції та спільна купівля нерухомості. На сьогодні за допомогою цієї платформи реалізовано кілька проектів із купівлі-продажу та реновації житлових будинків [5].

На сьогоднішній день у світі успішно працює ціла низка краудфандингових майданчиків – Fundrise, Property Peers, Realty Mogul, Prodigy Network та Primarq. Наприклад, Primarq спеціалізується на акціонерному фінансуванні у житлову нерухомість, тоді як інші портали мають справу з комерційною нерухомістю [2].

Фахівці в даній галузі припускають, що найближчими роками ми побачимо появу перших українських краудфандингових майданчиків, що спеціалізуються на нерухомості, однак про серйозний вплив подібних проектів на ринок нерухомості України говорити поки що зарано, адже навіть у разі появи таких майданчиків знадобиться кілька років, щоб цей спосіб інвестування став популярним серед наших співвітчизників та залучив приватних інвесторів.

Щоб мінімізувати ризики, майбутнім інвесторам доведеться навчитися адекватно оцінювати ринкову ситуацію, якість будівельних проектів (наявність у девелоперів кредитного навантаження, локацію будівництва, інші ризики) та ін. Однак, навіть такий аналіз не гарантує на 100% позитивний результат інвестування. Іншими словами, перш ніж стати альтернативою традиційним ринкам капіталу,

краудфандинг має позитивно зарекомендувати себе як надійний та безпечний спосіб інвестування [5].

Ще одним перспективним напрямком розвитку правового регулювання краудфандингових відносин є спільне фінансування процесу формування вагомих для юридичної практики прецедентів в межах судового процесу. Впродовж останніх років з'являється все більше можливостей знайти підтримку в судовому процесі, в тому числі й фінансову. Серед способів залучення коштів для фінансування судового процесу зазвичай називають кошти приватних спонсорів, зарубіжні гранти або запозичення, але на сьогоднішній день все більшої популярності набирає такий вид спільного фінансування витрат на судовий процес як юридичний або судовий краудфандинг.

Як відзначають дослідники нового для юридичної сфери явища, сучасні тенденції «юридичного краудфандингу» передбачають збір коштів на якісну юридичну допомогу. Даний вид діяльності має значну популярність у країнах Європи та США. Так, випускники юридичних спеціальностей в США нерідко користуються залученими коштами, щоб уникнути дорогих кредитів на початку кар'єри, а досвідчені адвокати вдаються до колективного фінансування судових справ, які позивач не в змозі фінансово покрити самостійно. В більшості випадків предмет або тема спору хвилює не лише учасника процесу, але й фахівця в галузі права.

Іноді цілі краудфандінгові майданчики з'являються та розвиваються через гучні скандали в юридичній площині. Спочатку CrowdJustice була заснована у Великій Британії у 2014 році, а у 2017 році розширилася до Сполучених Штатів і перенесла свою штаб-квартиру з Лондона до Нью-Йорка. CrowdJustice з'явився в США після початку дії іммиграційного закону президента Дональда Трампа. Відповідно до положень нового закону двом братам з Ємену, які мали візу США, міграційна служба відмовила у в'їзді на територію країни і було необхідно зібрати 15 тисяч доларів для розгляду їх справи в судовому порядку [3]. На сьогоднішній день CrowdJustice – це краудфандингова платформа, де окремі особи, спільноти чи організації можуть збирати гроші спеціально для фінансування судових справ. Ця платформа використовує команду експертів для оцінки кожної кампанії, щоб переконатися, що для цієї кампанії залучено кваліфікованого юриста та всі кошти надходять на довірчий рахунок клієнта юриста [1]

До речі, низка гучних судових процесів у Шотландії також фінансувалася саме за рахунок коштів від краудфандингу [4].

Аналогом краудфандингового способу фінансування витрат на судовий процес є безпосереднє фінансування одним чи декількома спонсорами. Дана форма участі сторонніх спонсорів більше схожа на інвестицію, адже той, хто фінансує витрати в межах судового спору, очікує на прибуток, в той час як краудфандинг працює за принципом «численних внесків людей не байдужих до проблеми, яку мають намір вирішити у суді, а тому вони добровільно роблять фінансові пожертви на якісний юридичний супровід такої справи» [3].

Поряд з вирішенням питання покриття судових витрат, позивачі та відповідачі можуть шукати можливості фінансування будь-яких витрат у випадках, якщо судовий процес завершився не на їх користь.

Таким чином, використання спільного інвестування та спонсорування дає можливість захиститися від фінансових ризиків в межах судового процесу, звернувшись до громадськості.

Література

1. Popper B. CrowdJustice, a Kickstarter for court cases, expands from the UK to the US. *The Verge.* 2017. URL: https://www.theverge.com/2017/5/30/15711696/crowdjustice-crowdfunding-legal-court-cases
2. Власов С. Мини-инвесторы наступают: как краудфандинг может изменить девелопмент в Украине. 2017. URL: https://propertytimes.com.ua/finance/kak_kraudfanding_mozhet_izmenit_development_v_ukraine
3. Краудфандинг в законі: практика фінансування спорів в Україні та світі. *Лойер.* 2018. URL: https://loyer.com.ua/uk/kraudfanding-v-zakoni-praktika-finansuvannya-sporiv-v-ukrayini-ta-sviti/
4. Краудфандинг судебных процессов. URL: https://iqdecision.com/kraudfanding-sudebnyh-processov/
5. Что такое краудфандинг недвижимости? История появления, преимущества и недостатки подобного метода финансирования. URL: https://minfin.com.ua/blogs/manny34/114612/

СЕКЦІЯ 6

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Заверюха Марина Михайлівна
к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО СТВОРЕННЯ ОХОРОННИХ ЗОН ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ У ЛІСАХ УКРАЇНИ

Серед природних багатств нашої держави лісам належить особливе місце. Ліси – це наше національне надбання яке потребує належної правової охорони. Правові норми, що стосуються охорони лісів, фіксують межі активної поведінки людей щодо забезпечення цілей охорони лісів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів лісоохоронних правовідносин, вносять узгодженість, організованість і порядок у систему охорони лісів і використання лісових ресурсів. Правова охорона лісів здійснюється при застосуванні всіх правових норм, що пов'язані з охороною і використанням лісових ресурсів. На сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства охорона та захист лісів регламентуються главою 16 Лісового кодексу України [1].

Державна політика України свідчить про розуміння необхідності здійснення невідкладних заходів для охорони лісів з метою збереження їх біологічних, захисних, естетичних та інших властивостей. Слід відмітити, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р схвалена «Державна стратегія управління лісами України до 2035 року» [2] де передбачається план дій для збереження та відтворення генетичного різноманіття лісів та збереження біорізноманіття в лісах.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу» від 15 липня 2021 року [3] були внесені зміни до ст. 85 Лісового кодексу України. Так, зокрема, відповідно до п. 5 даної

статі передбачається створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах – зон визначеної конфігурації (форми) та розміру, у межах яких встановлюється режим ведення лісового господарства, що забезпечує довгострокове збереження.

Ці зони пропонується створити для:

- об'єктів Червоної книги України;
- об'єктів, внесених до переліків рідкісних або таких, що мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, що підлягають особливій охороні на відповідній території;
- типових та унікальних природних комплексів і об'єктів;
- місць розмноження диких тварин;
- найстаріших або визначних дерев та їх груп;
- інших місць, важливих для збереження біорізноманіття у лісах.

Окрім того, в даній статі передбачається, що порядок створення таких зон, а також режим ведення лісового господарства в межах таких зон визначається Кабінетом Міністрів України [1].

Слід відмітити, що проєкт даної постанови був розроблений Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів. Так, проєкт врегулював такі питання як: об'єкти охорони в охоронних зонах; мінімальний та максимальний розмір (площа) охоронної зони; режим охорони у межах охоронних зон; порядок створення охоронної зони; порядок скасування статусу охоронної зони; проведення актуалізації про стан об'єктів у межах охоронних зон та інші питання.

Проте дана постанова так і не була прийнята. На сайті Державної регуляторної служби України міститься рішення про відмову в погодженні проєкту регуляторного акта. Проєкт постанови не може бути погоджений у запропонованій редакції, оскільки розробником під час його підготовки порушені вимоги статей 4 та 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року. Зазначено, що надісланий розробником аналіз регуляторного впливу до проєкту постанови підготовлений за формально-декларативним принципом та не відповідає вимогам. Як наслідок, під час аналізу існуючого правового регулювання господарських та адміністративних відносин не доведено, чому існуюче регулювання не розв'язує проблему та потребує вдосконалення [4].

На нашу думку, є об'єктивна необхідність у прийняті даної постанови, оскільки це матиме позитивний вплив на збереження біорізноманіття та генетичного різноманіття у лісах України. Маємо сподівання, що після усунення всіх недоліків дана постанова буде узгоджена та прийнята.

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. в редакції від 8 лютого 2006 р. № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 21. Ст.170.

2. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р // Офіційний вісник України. 2022. № 4. Ст. 256.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15 липня 2021 р. № 1684-IX // Офіційний вісник України. 2021. № 64. Ст. 4009.

4. Рішення про відмову в погодженні проєкту регуляторного акта : вебсайт. URL: http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/662_0_45-21.pdf

Невзоров Олег Володимирович

аспірант кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ

Архітектор може розпорядитися виключним майновим правом на належний йому твір архітектури будь-яким способом, що не суперечить закону, у тому числі шляхом надання іншій особі права використання зазначеного твору на основі ліцензійного договору. Видами твору архітектури є проєкти, креслення, зображення, макети, моделі, плани, ескізи, малюнки, тривимірні комп'ютерні зображення, будівлі, споруди та ін.

Архітектурне рішення – це авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду й інтер'єру об'єкта архітектури, а також інженерного та іншого забезпечення його реалізації, викладений в архітектурній частині проєк-

ту на всіх стадіях проєктування і зафіксований у будь-якій формі». Архітектурний проєкт – це документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає будівельним нормам і правилам.

Автор проєкту твору архітектури, містобудування має виключне майнове право на участь у подальшій його реалізації, якщо інше не передбачено умовами договору із замовником (забудовником) або юридичною чи фізичною особою, де або в якої він працює, а також на внесення змін до незавершеного будівництвом чи збудованого твору архітектури, містобудування в разі зміни його функціонального призначення чи реконструкції. Під час будівництва об'єкта архітектури за ним здійснюється авторський і технічний нагляд. Винагорода за архітектурний твір може здійснюватися у формі одноразового (паушального) платежу або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті) або у формі комбінованих платежів, що також повинно бути враховано при укладанні договору.

Ліцензійний договір на використання твору архітектури – це угода, в силу якої одна сторона – архітектор (інший правоволоділець виключного майнового права на твір архітектури) (ліцензіар) надає або зобов'язується надати іншій стороні (ліцензіату) право використання такого твору у межах, передбачених договором, до яких належать способи використання твору архітектури, строк його використання, територія, у межах якої діє надане право.

Сторонами договору є ліцензіар-архітектор (інший правоволоділець) та ліцензіат-набувач виключного майнового права. Ліцензіаром можуть бути й співавтори, а також правоволодільці, які мають спільні права на твір (наприклад, спадкоємці померлого архітектора). В такому випадку зазначені особи використовують твір архітектури спільно. Угодою між ними може бути доручено використання твору у спільних інтересах будь-кому із співавторів. Якщо твір архітектури утворює нерозривне ціле, то жоден із співавторів не має права без достатніх підстав заборонити його використання іншим співавторам.

До суттєвих умов ліцензійного договору на використання творів архітектури належать: предмет (надання права використання твору архітектури); засоби використання твору архітектури; розмір вина-

городи за використання твору архітектури або порядок обчислення такої винагороди, якщо договір є оплатним (правоволоділець може певні способи використання твору дозволити здійснювати безкоштовно, а якісь – за винагороду). Щодо предмета, то між сторонами ліцензійного договору можливі суперечки щодо права використання частин твору архітектури окремо від самого твору. Основним критерієм такого використання є самостійність об'єкта, вираженого у будь-якій об'єктивній формі.

У творі архітектури авторський задум може виражатися як у створенні зовнішнього, так і внутрішнього вигляду архітектурного об'єкта. Кожен із цих елементів є самостійним результатом творчої діяльності архітектора і, отже, може використовуватися окремо один від одного за бажанням архітектора. Ліцензіат може використовувати твір архітектури лише в межах тих прав та тими способами, які передбачені ліцензійним договором. Це може бути: відтворення, поширення, публічна демонстрація твору архітектури; імпорт оригіналу чи екземплярів твору архітектури з метою поширення; прокат оригіналу чи екземпляра твору архітектури; практична реалізація архітектурного проєкту; доведення твору архітектури до загального відома таким чином, щоб будь-яка особа могла отримати доступ до твору з будь-якого місця та у будь-який час на власний вибір.

Виплата винагороди за ліцензійним договором може бути передбачена у формі фіксованих разових або періодичних платежів, відсоткових відрахувань від отриманого прибутку або в іншій формі. При цьому, якщо ліцензіат не використовує твір архітектури, і відповідно не отримує жодного прибутку, посилатися на цю обставину в обґрунтування невиплати винагороди ліцензіару він не має права.

За загальним правилом, можна виокремити такі основні види ліцензійних договорів залежно від видів ліцензій, що надаються: 1) ліцензійний договір про надання простої (невиключної) ліцензії, в силу якої ліцензіату надається право використання твору із збереженням за ліцензіаром права видачі ліцензій іншим особам. Якщо ліцензійним договором не передбачено інше, ліцензія передбачається простою (невиключною); 2) ліцензійний договір про надання виключної ліцензії, в силу якої ліцензіату надається право використання твору без збереження ліцензіаром права видачі ліцензій іншим особам.

Щодо надання простої (невиключної) ліцензії стосовно твору архітектури існують особливості, що стосуються так званої «відкритої»

ліцензії. Відкрита ліцензія на використання твору архітектури є так званим договором приєднання. Усі її умови мають бути доступні невизначеному колу осіб та розміщені таким чином, щоб ліцензіат ознайомився з ними перед початком використання відповідного твору (таке розміщення умов ліцензії можливе, наприклад, у мережі Інтернет). У відкритій ліцензії на використання твору архітектури може міститися вказівка на дії, вчинення яких вважатиметься акцептом її умов (наприклад, проставляння «позначки» на діалоговому вікні на сайті правоволодільця). В такому випадку письмова форма договору вважається дотриманою. Ліцензіар може надати ліцензіату право на використання твору архітектури, що належить йому, для створення нового твору архітектури, який можна буде використовувати в межах і на умовах, передбачених відкритою ліцензією. Акцепт такої пропозиції вважається також акцептом пропозиції ліцензіара укласти ліцензійний договір щодо відповідного твору архітектури. Ліцензіар, який надав відкриту ліцензію на використання твору архітектури, має право в односторонньому порядку повністю або частково відмовитися від договору, якщо ліцензіат надаватиме третім особам право на використання твору архітектури, що належить ліцензію, або на використання нового твору архітектури, створеного ліцензіатом на основі цього твору, за межами прав та (або) на інших умовах, ніж ті, що передбачені відкритою ліцензією.

Ліцензіар у разі, якщо виключне майнове право на твір архітектури порушено неправомірними діями щодо надання або використання відкритої ліцензії, має право вимагати застосування до порушника заходів захисту своїх прав. Що ж до відповідальності ліцензіара, вона можлива за дії, здатні ускладнити здійснення ліцензіатом наданого йому права використання результату інтелектуальної діяльності. У договорі доцільно конкретизувати можливі порушення ліцензіара, які можуть спричинити односторонню відмову ліцензіата від виконання договору та застосування інших заходів відповідальності. Такими порушеннями щодо твору архітектури можуть бути: неподання ліцензіаром архітектурного проєкту в обумовлений строк; порушення ліцензіаром обов'язку не дозволяти іншим особам використовувати архітектурний проєкт протягом строку дії укладеного ліцензійного договору; порушення ліцензіаром авторства інших на архітектурний проєкт. Для розширення можливостей взаємного контролю ліцензіара і ліцензіата за реалізацією умов ліцензійного договору, доцільно

було б передбачити реєстрацію як первинного, так і всіх подальших ліцензійних договорів, що укладаються на його основі, наприклад, що укладаються щодо архітектурних проєктів як найважливіших з точки зору цивільного обороту. Це дозволило б сторонам отримувати необхідну інформацію як про факти укладання відповідних ліцензійних договорів, так і про їхні умови.

Список використаних джерел

1. Греков Є. А. Авторське право на твори архітектури: автореф. дис. к.ю.н. НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. К. 2007. 22с.

2. Вербицька А. О. Твір архітектури як об'єкт авторського права: автореф. дис. к.ю.н. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2018. 20 с.

3. Мироненко Н. В., Ряботягова Л. П. Твір архітектури як об'єкт договірних відносин. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 10-18.

4. Чабан О. Авторське право на архітектуру збудованого багатоквартирного житлового будинку. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 11. С. 47-50.

5. Шишка Р. Б. Поняття та характеристика договору про проведення ландшафтно-дизайнерських робіт. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Нац. ун-тету держ. подат. служби України.* 2014. Вип. 1. С. 184-188.

6. Лисица В. Н. Правовое регулирование архитектурной деятельности. *Жилищное право*. 2009. № 8. С. 51-71.

7. Слесарюк Н. В. Произведения архитектуры: соотношение с объектами авторського права и вопросы соавторства. *Право и экономика.* 2012. № 9. С. 47-51.

8. Phebe Mann, Janice Denoncourt. Copyright issues on the protection of architectural works and designs // 25th Annual Conference of Association of Researchers in Construction Management. 2009. Albert Hall. Nottingham. 707-716 p.

9. Michael Bampton. Architects and Intellectual Property: Protecting Your Building Plans and Designs // NSW Architects Registration Board. URL: https://www.architects.nsw.gov.au/download/Architects%20and%20Intellectual%20Property_2017.pdf

Науковий керівник: кюн, доцент Мазуренко С. В.

Варава Владислав Вадимович
студент 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕРНЕТ ЗМІ, ЯК УЧАСНИКИ АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Протягом багатьох століть засоби масової інформації були рушійною силою прогресу, вони пройшли довгий шлях розвитку та інновації від газет до телебачення, а на сьогодні доступні кожному за допомогою мережі Інтернет. Свій початок Інтернет видавництва розпочали у 2000-х роках, коли майже кожен отримав доступ до сучасних технологій, а відтак міг споживати контент у будь-який момент на відміну від інших видів ЗМІ, що зробило їх найбільш виграшними та популярними.

Право вільного доступу до інформації закріплено на конституційному рівні і є невідчужуваним правом кожної людини: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [1].

Визначення поняття масової інформації наведено в ЗУ «Про інформацію» відповідно до якого це «інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб» [2]. Тобто це будь – яка інформація автор якої ставить за мету поширення до широкого загалу. Варто відрізняти при цьому акредитованих ЗМІ від особистого блогу, в якому особа ділиться власними думками, переживаннями, порадами тим самим реалізовуючи право гарантоване Конституцією. До загальних рис, що відокремлює інтернет ЗМІ від інших інформаційних публікацій є: обов'язкова державна реєстрація, певна періодичність виходу, постійна назва, головна мета – публічне поширення інформації, комерційний характер, підпадає під державне регулювання в сфері інформації.

Неодмінною умовою діяльності в Україні друкованих засобів масової інформації є їх державна реєстрація відповідно до ст. 11 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»). Відповідна реєстрація надає можливість мати акредитацію ЗМІ для наприклад присутності на офіційних заходах організованих органами державної влади та можливість задавати запитання представникам відповідних органів державної влади. Законодавець не врегулював особливості державної реєстрації інтернет ЗМІ на відміну від

друкованих видань та телерадіомовлення для функціонування яких необхідно отримати відповідну ліцензію. З одного боку подібна неврегульованість правового статусу інтернет ЗМІ може призвести до багатьох проблем в сфері інформаційної політики та цивільно-правових відносин. З іншого боку ми маємо практику європейського співтовариства відповідно до якої ЗМІ, що працюють в інтернеті не зобов'язані мати ліцензію. За словами директора Інституту медіа-права Тараса Шевченко «Реєстрація інтернет-видань, навіть добровільна, не відповідає світовим стандартам свободи преси. А якщо говорити термінами Європейської конвенції з прав людини, подібна реєстрація не є необхідною в демократичному суспільстві. Навіть добровільна реєстрація може бути першим кроком на шляху до контролю за інформацією в Інтернеті, тому цього кроку краще не робити» [3].

Щоб підпадати під категорію об'єкта інтелектуальної власності автору необхідно вкласти у твір творчий та інтелектуальний аспект, тим самим створюючи індивідуальний і оригінальний об'єкт авторського права, до якого згідно ст. 8 ЗУ «Про авторське право та суміжні права» можуть відноситися літературні письмові твори, виступи, лекції, промови, аудіовізуальні твори, твори образотворчого мистецтва, фотографічні твори, ілюстрації, плани, карти, креслення та інші твори, що підпадають під захист права інтелектуальної власності [4]. Всі ці об'єкти у вигляді аудіо, відео, фото та інших форматах створюються та зберігаються в Інтернет середовищі порталу ЗМІ, якому належить відповідно до норм трудового законодавства на підставі трудового договору майнові права інтелектуальної власності, проте авторське право залишається за особою, що причетна до створення відповідної публікації, також важливо зазначити, що на підставі ст.10 ЗУ «Про авторське право та суміжні права» не є об'єктом авторського права: повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації, твори народної творчості, офіційні документи, документи видані органами влади та загальнодоступні бази даних, що фактично не належать Інтернет ЗМІ, що їх опублікувало [4]. Вагомим аспектом в регулюванні авторських відносин в мережі Інтернет є проблема плагіату та корисливого запозичення матеріалів, опублікованих в тому числі в Інтернет ЗМІ. Цю проблему покликана вирішити норма ст. 21 ЗУ «Про авторське право та суміжні права», яка регулює право використання цитат (коротких уривків) з публікації в обсязі, виправданому метою, якщо автор не заборонив цьо-

го, при виконанні певних умов, таких як: актуальність теми, а також обов'язкове зазначення автора та джерела запозичення. В усіх інших випадках, які не підлягають під виключення особа має отримати дозвіл від автора публікації.

У випадках порушення авторського права, особа несе цивільно-правову, адміністративно-правову, або кримінально-правову відповідальність. Цивільно-правова відповідальність передбачається статтею 431 ЦКУ, ЗУ «Про авторське право та суміжні права» та іншими законами, що регулюють відповідні правовідносини. В даному випадку особа права, якої було порушено може в судовому порядку притягнути винну особу до відповідальності та стягнути з неї грошову компенсацію за завдані збитки [5]. Адміністративно-правова відповідальність передбачається декількома статтями КУпАП, зокрема ст. 51-2 Кодексу передбачено відповідальність за незаконне використання об'єкту права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав інтелектуальної власності [6]. Кримінально-правова відповідальність передбачена ст. 176 ККУ за незаконне відтворення, розповсюдження творів, що охороняються Законом України «Про авторське право та суміжні права» і при цьому нанесли матеріальної шкоди автору у розмірі, що перевищує двадцять неоподатковуваного мінімуму доходів громадян [7].

Підводячи підсумки важливо зазначити: з стрімкими темпами глобалізації та розвитку мережі Інтернет засоби масової інформації, що публікують свої матеріали в Інтернет середовищі є безумовними суб'єктами авторського права відповідно до чинного законодавства, які є найбільш вразливими до плагіату серед інших видів ЗМІ, що безумовно вимагає ретельного дослідження та аналізу проблематики і охорони відповідної інтелектуальної власності. За допомогою сучасних технологій рівень свободи слова та реалізація невідчужуваного конституційного права на вільний доступ та поширення інформації невпинно зростає та стає все більш доступнішим, тим самим підвищуючи рівень порушень прав та свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про інформацію: Закон України від 01.01.2022 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. ст.650

3. Фарбота М. Р. Правовий статус засобів масової інформації в інтернет-середовищі: Інформація і право. 2015. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/fmppszmi_14_2_2015.pdf

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 05.01.2022 р. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. ст.64

5. Цивільний кодекс України від 07.05.2022 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 26.05.2022 р. № 8073-1-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. ст.1122

7. Кримінальний кодекс України від 23.04.2022 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

Линюк Андрій Ігорович
студента 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЯМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Правовий інститут управління авторськими правами на колективній основі, що є відносно новим для українських правових реалій, існує у розвинених країнах світу вже не один десяток років. У світі першими організаціями колективного управління були різні авторські товариства, тоді як організації колективного управління суміжними правами виникли дещо пізніше. Що стосується України, то законодавче закріплення правового статусу та особливостей діяльності подібних організацій пов'язано з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] і подальших змін до нього, а також, що найважливіше, спеціального Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [2]. Все це дало змогу низці вчених-цивілістів піддати ґрунтовному аналізу функціонування даного право-

вого інституту. Зазначимо, що такий інтерес до питань колективного управління авторськими правами не випадковий, оскільки у зв'язку з стрімким розвитком інтернет-технологій, вони набули особливої актуальності та значущості.

Дійсно, розвиток нових інформаційних технологій, що створюють невідомі досі можливості масового використання творів науки, літератури та мистецтва, різних об'єктів суміжних прав, призводить на практиці до того, що реалізувати виняткові права на індивідуальному рівні окремого автора або іншого правовласника стає дуже складно, а нерідко взагалі неможливо. Тому зовсім не випадково, що в умовах сучасного інформаційного суспільства саме колективне управління правами в мережі Інтернет виявляється одним із найефективніших способів їх реалізації, виступаючи як спосіб забезпечення легального використання відповідних об'єктів інтелектуальної власності.

Важливість розвитку інституту колективного управління авторськими правами в мережі Інтернет була відзначена в низці публікацій Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), ЮНЕСКО, Директивах Європейського Співтовариства. Що стосується національного законодавства, то відповідно до статті 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права», суб'єкти авторського права та/або суміжних прав мають можливість доручати управління своїми майновими правами організаціям колективного управління [1]. Законодавець під організацією колективного управління розуміє організацію, яка на колективній основі здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку [1]. Правові засади діяльності даних організацій регулюються Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [2].

Відповідно до положень Директиви Європейського Парламенту і Ради 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 року [3], допускається здійснення авторських прав як в індивідуальному порядку, так і за допомогою інституту колективного управління, якщо інше не передбачено національним законодавством. Таким чином, колективне управління розглядається саме як альтернативний спосіб здійснення прав, який співіснує та не виключає можливості здійснення прав в індивідуальному порядку.

Суть забезпечення авторських прав, здійснюваного вищезгаданими організаціями, полягає в тому, що з розвитком мережі Інтернет та його всеохоплюючим сучасним характером, виникає ситуація, коли багато людей через специфіку своєї діяльності змушені використовувати значну кількість різних об'єктів, що охороняються законом, права на які також належать великій кількості осіб. У таких випадках укладання договорів з кожним із правовласників є дуже складним або неможливим, оскільки витрати на юридичний супровід подібної діяльності стануть надмірними. Саме тому перед зацікавленою особою постає вибір: відмовитися взагалі від подібної спроби використання або порушити закон.

Кожна з цих моделей поведінки має негативні наслідки. У першому випадку відбувається суттєве обмеження суспільних інтересів, пов'язаних з необхідністю якомога повнішого споживання та розвитку явищ наукової, літературної та художньої творчості в мережі Інтернет. У другому випадку – істотно порушуються права окремих індивідів (авторів та правовласників), що також веде до негативних наслідків, одночасно знижуючи їхню мотивацію до творчої діяльності. Тому, в законодавстві багатьох сучасних країн у подібних випадках передбачено третій варіант, який надає всім бажаючим можливість укласти спеціальну угоду (договір) з відповідною організацією колективного управління. У цьому випадку особа перераховує такій організації відповідну винагороду для правовласників та надає відомості про те, які саме об'єкти інтелектуальної власності та яким способом вона використала, а організація вже підсумовує та виплачує отримане окремим правовласникам.

Зазначимо, що управління авторськими правами на колективній основі в мережі Інтернет включає видачу ліцензій користувачам, аудит користувачів та моніторинг використання прав, збір винагороди за використання прав та розподіл його між правовласниками. Для підвищення довіри правовласників, користувачів та інших організацій колективного управління до наданих організаціями колективного управління послуг кожна організація колективного управління повинна відповідати певним вимогам. Кожна організація колективного управління або її член, якщо такою виступає організація, що визначає правовласників та виплачує належну їм винагороду, повинні як мінімум раз на рік інформувати індивідуальних правовласників про нараховані або виплачені ними кошти та зроблені утримання [3].

Таким чином, необхідність існування подібних організацій визначається тим, що у ряді випадків автор чи інший правовласник не може самостійно здійснити контроль за використанням його твору в мережі Інтернет. Попри це, доводиться констатувати, що ступінь прозорості діяльності організацій колективного управління у різних країнах відрізняється, що може призвести до зосередження управлінських функцій у організацій колективного управління провідних держав і, ймовірно, негативно позначиться на діяльності організацій у країнах із менш розвиненою економікою. Особливо це стосується нашої країни, економіка якої, у зв'язку з повномасштабною війною РФ, нині перебуває у катастрофічному стані. Враховуючи це, виникають занепокоєння щодо нехтування необхідністю здійснення відповідного контролю щодо діяльності таких організацій, через те, що він може вважатися як би «не на часі», поглинувшись більш серйозними проблемами сучасних вітчизняних реалій.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1994, № 13, ст.64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text

2. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 32, ст.242. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text

3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 року про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн використання на внутрішньому ринку: Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ від 26.02.2014 № 2014/26/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-14#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

Олексюк Катерина Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року на території України розпочалась повномасштабна війна. Указом Президента України №64/2022 було введено воєнний стан на території всієї країни.{5} Відповідно, виникла потреба в внесенні змін до деяких нормативно-правових актів для нормалізації певних відносин під час воєнного стану. Верховна Рада України прийняла Закон щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. Внаслідок цього, відбулися певні зміни в системі регулювання земельних правовідносин.

Перше, що змінилось – Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Хотіла б зазначити, що саме цей реєстр є єдиною державною інформаційною системою в Україні, що містить відомості про права громадян України на нерухоме майно. Відповідно до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», відбувається тимчасове відключення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. З цього випливає, що замість реєстрації прав запроваджена державна реєстрація певних угод про використання земель. Така реєстрація буде здійснюватися районними військовими адміністраціями, і буде вноситися у Книгу державної реєстрації землеволодінь і землекористувань в період воєнного стану. {6}

Відповідно до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», передбачається швидке надання земельних ділянок, які належать до державної та комунальної власності в оренду з метою розміщення підприємств, що були вимушено переміщені з зони ведення бойових дій. Рішення про те, якому підприємству буде надаватися земельні ділянки у разі переміщення, визначатимуться рішенням, яке буде спільно прийнято обласною військовою адміністрацією з території якої відбувається переміщення, та обласною військовою адміністрацією, на територію якої відбувається евакуація. Також зазначено, що земельні ділянки комунальної власності з метою розміщення об’єктів для тимчасового перебування внутрішньо

переміщених осіб, надаватимуть органи виконавчої влади сільських, селищних, міських рад.{6}

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» передбачається, що будь-які дії щодо цільового призначення земельних ділянок, надання ділянок які знаходяться в державній, муніципальній власності в оренду з метою розміщення виробництв, які були евакуйовані з зони проведення бойових дій, буде відбуватися без підготовки землевпорядної документації без додаткових витрат і затвердженої документації містобудівництва, відповідно до висновку органу, що уповноважений, містобудування та архітектури сільської селищної, міської ради.

Також, хотіла б зазначити, що на період воєнного стану функціонування Державного земельного кадастру тимчасово є неможливим, внаслідок цього розробляються нові правила щодо будь-яких дій, які стосуються земельних ділянок, наприклад реєстрація, або ж дії що пов'язані з цільовим призначенням земельних ділянок. Цю функцію виконують районні військові адміністрації, та вносять зміни до Книги реєстрації землеволодінь і землекористувань в період воєнного стану.

Отже, у висновку я б хотіла сказати, що з моменту введення воєнного стану на всій території України, з'явилась необхідність у внесенні певних змін то тих чи інших видів правовідносин. На мою думку, питання земельного права в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим, тому я вважаю, що є потреба у його подальшому дослідженні.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII (остання редакція 24.05.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. №2768-III (остання редакція від 07.05.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

3. Визначено особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон прийнято Ліга Закон:вебсайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211205_viznacheno-osoblivostregulyuvannya-zemelnikh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu-zakon-priynyato

4. Верховна Рада України прийняла в цілому Закон щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. Верховна Рада

України: офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/222787.html

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. №2145-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text

Науковий керівник: д.ю.н. Харитонова Т. Є.

Шиманська Аліна Володимирівна

студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1]. Але це ще зовсім не означає, що кожний результат творчої діяльності є об'єктом інтелектуальної власності. Зазвичай право Інтелектуальної власності розглядається у контексті цивільно-правового інституту, хоча це міждисциплінарне поняття. Більшість основних принципів та нюансів, пов'язаних з інтелектуальною власністю містяться у четвертій книзі Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Надалі пропонується розглянути деякі поняття права інтелектуальної власності та визначити проблемні положення.

Загалом варто почати з інтелектуальної власності – права на результат інтелектуальної або творчої діяльності людини або кількох осіб. Вона існує в декількох форматах. Це можуть бути авторське право, ліцензії різних типів, патенти, торгові марки, промисловий дизайн, комерційна таємниця і т.і. В контексті нашого повсякденного життя найчастіше ми стикаємося з авторським правом та ліцензіями. Авторське право належить фізичній особі (не організації) і виникає в момент створення продукту, його не потрібно ніде реєструвати чи ліцензувати. За бажанням авторське право можна позначити символом «копірайт», після якого пишеться прізвище і рік першого випус-

ку. Авторське право діє протягом життя автора і 70 років після його смерті і при цьому може передаватись у спадок. Після завершення дії авторського права твір переходить у суспільне надбання, це означає, що будь хто може його вільно використовувати без виплати авторської винагороди нащадкам автора. Авторські права поділяються на особисті немайнові та майнові. До особистих немайнових належать право авторства; право на своє ім'я, псевдонім, анонімність; оприлюднення або відмову від нього в будь-який момент до самого оприлюднення; право на захист репутації або від викривлення назви чи змісту твору. Особисті права неможливо передати іншій особі. Водночас до майнових прав належить право відтворювати твір (напр. транслювати пісню на радіо), здійснювати публічний показ, копіювати в будь-якій формі, поширювати, змінювати (напр. перекладати). Майнові права автор може передавати іншим особам чи організаціям на певних умовах, які часто передбачають матеріальну компенсацію.

Твори, на які не поширюється авторське право – це офіційні документи та їх переклади, державні символи та знаки, твори народної творчості, повідомлення про події і факти, які носять інформаційний характер, тобто новини, але не коментарі до них. Перед використанням будь-якого чужого твору потрібно отримати дозвіл на його використання, а також обов'язково вказати автора і джерело запозичення. Є випадки сумлінного використання, коли можна використати твір без необхідності отримання дозволу від автора, але з обов'язковим вказанням самого автора та джерела (вільне відтворювання твору в особистих цілях, напр. прослуховування придбаної пісні, використання твору для навчання). Порушення особистих авторських прав називають плагіатом, а порушення майнових прав піратством чи контрафакцією.

Ще одним цікавим направлення є право на знімок зроблений фотографом. Так, у фотографа виникає авторське право на сам знімок, але лише тоді, коли цей знімок не містить об'єктів захищених авторським правом. Напр., якщо це фотографія обкладинки книги, то потрібен дозвіл видавництва на публікацію такого фото. Професійні моделі укладають договір про передачу прав, і в такому разі для використання у власному портфоліо моделі потрібно отримати дозвіл від фотографа, від торгової марки. У випадку з звичайною моделлю, вона має право давати чи не давати дозвіл на публічний показ, відтво-

рення та розповсюдження зображення. При реєстрації в соціальних мережах в угоді користувача прописується право на поширення фото.

Доцільна є згадка про ліцензії – права використання певних об'єктів авторського права. Напр., ліцензія на використання програм. Ліцензії можуть надавати різні дозволи, бувають комерційні ліцензії – це закрите, власницьке або пропрієтарне програмне забезпечення. Їх можна отримати за оплату і при цьому не можна копіювати програму, крім створення резервної чи архівної копії, або змінювати її. Може бути ліцензування за підпискою, пробна ліцензія на демонстраційну версію.

Незважаючи на те, що в Україні відбувається поступовий розвиток сфери інтелектуальної власності, все ж її стан в порівнянні з іншими розвинутими країнами залишається на низькому рівні. Цей стан найбільш негативно впливає на міжнародні економічні відносини. Так, недостатня налагодженість законодавства спричиняє виникнення колізій між вітчизняними та міжнародними правовими актами, внаслідок чого судові рішення у схожих справах можуть досить сильно відрізнятись. Так як знання в наш час почали цінуватись значно більше, то відповідно і захист результатів інтелектуальної роботи має співвідноситись з реаліями, чого в Україні поки що не прослідковується. Проте розвиток цієї сфери став одним з головних політичних приорітетів. Щоб покращити ситуацію, потрібно провести ряд заходів, таких як реформування порядку судового розгляду, швидкий розгляд законопроєктів про зміни в системі захисту інтелектуальної власності, узгодження з європейським законодавством, розробка та виконання алгоритму якісної підготовки спеціалістів. Ще однією проблемою, яка витікає з відсталої системи регулювання сфери інтелектуальної власності, є небажання інвесторів залучатись до роботи у науко-галузях. Нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності постійно вдосконалюється і оновлюється, тому необхідно створити правові механізми, які дозволять максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, кількість яких невпинно зростає [2].

Згідно з судовою реформою 2016 року почалося створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, що продемонструвало суспільству перші кроки до вирішення проблеми. Але, на жаль, цей суд так і не почав функціонувати. Україна для встановлення підтримки має почати партнерство з Всесвітньою організацією інтелектуаль-

ної власності, Європейським патентним відомством та зарубіжними патентними відомствами.

Отже, інтелектуальній власності в Україні притаманна орієнтація на європейські норми у цій сфері, проте розвиток і покращення відбуваються повільніше, ніж цього вимагають сучасні тенденції. Якщо реформування пройде успішно, то це призведе до налагодження інвестицій, зростання інновацій, торгівлі та покращення державної економіки в цілому. Крім проблем на загальнодержавному рівні, потрібно звертати увагу на дотримання прав у сфері інтелектуальної власності в повсякденному житті, так як дотримання закону пересічними громадянами також допомагає змінити правосвідомість на державному рівні загалом.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/ laws/show/ 254к/96-вр.

2. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: навч. посіб. В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін. К.: Національна академія управління, 2014. 352 с.

3. Про авторське право і суміжні права Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Спасова К. І.

СЕКЦІЯ 7

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Гончарук Анастасія Сергіївна
аспірантка 1-го курсу кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року указом Президента України №2102-IX було прийнято рішення про введення воєнного стану у зв'язку із збройною агресією рф проти України, що не могло не вплинути на здійснення правосуддя судами.

Чинним законодавством України, а саме статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено: «Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів» [2, ст. 26].

Тобто правовий режим воєнного стану жодним чином не має вплинути на здійснення судочинства. Суди в звичному форматі мають розглядати судові справи, за виключенням тих випадків, які прямо встановлені законом.

У зв'язку із веденням активних бойових дій на окремих територіях України розпорядженням Голови Верховного Суду протягом березня – квітня неодноразово змінювалася підсудність справ з метою забезпечення безперервної роботи судів та розгляду судових справ.

Наприклад, розпорядженням Голови Верховного Суду від 22.03.2022 №12/0/9-22 територіальна підсудність справ Господарського суду Чернігівської області була змінена на Господарський суд

Черкаської області через неможливість проведення судових засідань в даному регіоні [4]. Це саме стосується й інших областей, а саме: Херсонської, Київської, Житомирської, Харківської, Сумської та в інших областях.

Дотримання процесуальних строків в контексті здійснення судочинства в умовах воєнного стану є одним із нагальних питань, яке має бути врегульоване на законодавчому рівні.

На сьогодні ситуація склалася така, що до Верховної Ради України не внесено жодного законопроєкту, який би врегульовував питання продовження чи поновлення процесуальних строків в умовах війни. Є лише роз'яснення Верховного Суду, надане 04 березня 2022 року на офіційному веб-порталі, щодо особливостей здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан.

Згідно вказаних рекомендацій наголошується: «Справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження. Також, не можуть бути відкладеними судові засідання, на яких має розглядатися питання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [5].

Тобто правозастосовний орган обмежив роботу судів щодо розгляду окремих категорій справ та встановив додаткові умови для учасників процесу, які мають бути виконані ними задля розгляду конкретної справи.

Окрім цього, зазначається: «Якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів мають можливість подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних» [5].

Окремо вказується на можливість поновлення процесуальних строків у судовому процесі у зв'язку із запровадженням воєнного стану на певній території, адже ця причина, на думку Верховного Суду, є поважною.

На цьому також наголосила Рада Суддів України, у наданих рекомендаціях якої зазначається, що «процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану» [6].

На сьогодні, наданий доступ до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, якою забезпечується функціонування електронного судочинства в Україні, учасникам процесу. Спрощена

система ідентифікації особи за допомогою електронного ключа, згенерованого мобільним застосунком «Дія».

Тобто учасники процесу, в тому числі їхні представники, мають можливість подати відповідні клопотання про поновлення процесуальних строків у цивільному процесі у відповідності до статті 127 Цивільного процесуального кодексу України.

Оцінити результати практичної реалізації права на поновлення строків у зв'язку із війною та прийняття відповідних судових рішень по цим категоріям заяв поки не вбачається можливим, адже доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень обмежений.

Особисто в моїй адвокатській практиці є декілька справ, в яких були подані клопотання про поновлення строків із посиланням саме на введення воєнного стану та зміну підсудності справ. На сьогодні питання судом ще не вирішено.

Отже, введення воєнного стану по всій території України та зміна підсудності справ у зв'язку із веденням активних бойових дій значно вплинули на здійснення правосуддя судами. Громадяни можуть звертатися за захистом своїх прав до судових органів. Це право було, є та буде зберігатись за особами за будь-яких умов. Однак питання щодо підстав та процедури поновлення, продовження процесуальних строків та чи буде вважатися поважною причиною ведення війни на території України залишається відкритим.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. №16. Ст. 127.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 2259-IX від 12.05.2015. *Відомості Верховної Ради України.* 2015 р. № 28. Ст. 26.

3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України №2102-IX від 24.02.2022. *Офіційний вісник України.* 2022 р. № 19. стор. 13, стаття 1027.

4. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (господарські суди Миколаївської, Сумської та Чернігівської областей): Розпорядження №12/0/9-22 від 22.03.2022 // Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/.

5. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан: Роз'яснення Верховного Суду від 04.04.2022 // Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/.

6. Рекомендації Ради Суддів України від 02.03.2022 Рада Суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І. В.

Привиденцев Олександр Геннадійович
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24.02.2022 року на всій території України було введено воєнний стан через повномасштабне вторгнення та збройну агресію російської федерації (далі – рф) проти українського народу та державності з метою продовження посягань рф на територіальну цілісність та конституційний лад, розпочатих в 2014 році. В умовах воєнного стану як особливого правового режиму можливе тимчасове (із зазначенням строку дії) обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Налагоджений алгоритм здійснення правосуддя в Україні повинен функціонувати навіть за умови введення воєнного стану, адже деструктивні зміни та порушення прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави, які відбуваються при веденні бойових дій, потребують відповідної реакції з боку держави, тому в Конституції України закріплюється право на судовий захист (ст. 55), яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (ст. 64) [1]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» закріплює в своїх положеннях заборону на створення надзвичайних та особливих судів, заборону на прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства, а також заборону на обмеження повноважень судів, які визначені чинним законодавством України [2].

Зараз на території України є умовні три групи судів в залежності від активності бойових дій на тих територіях, де вони розташовані:

1) суди, які працюють в штатному режимі та проводять судові засідання, але з певними обмеженнями щодо особистих прийомів

громадян та пріоритетом для невідкладних справ, здійснюється документообіг як в паперовій так і в електронній формі (*низький рівень загрози*);

2) суди, які продовжують працювати, але судові засідання не проводять в штатному форматі, а тільки за допомогою засобів ІТ (зокрема відеозв'язок), документообіг відбувається тільки в електронній формі – за допомогою електронних поштових скриньок або «Електронного суду», зміна територіальної підсудності справ не відбувається, розглядаються виключно пріоритетні справи, прийом громадян не проводиться (*середній рівень загрози*);

3) суди, які не працюють. Територіальну підсудність справ, які розглядалися цими судами, змінено (відповідно до розпоряджень Голови Верховного Суду), документообіг не здійснюється ні в електронній, ні в паперовій формах. Фактично деякі будівлі судів зруйновані/пошкоджені чи знаходяться в безпосередній зоні бойових дій *(високий рівень загрози)*.

Активний процес бойових дій робить неможливим стабільну роботу судів, які знаходяться на цих територіях, тому зараз відбувається форсований процес адаптації судової сфери до вимог сучасності з метою максимально ефективного врегулювання відносин, які виникають в рамках здійснення правосуддя. Основними тенденціями в законодавчих ініціативах та роз'ясненнях і рекомендаціях Верховного Суду та Ради суддів України щодо нормалізації роботи судових інстанцій є забезпечення безпеки та здоров'я працівників судів в рамках здійснення професійної діяльності та учасників судових засідань. Зазначену ціль пропонується досягти за допомогою пришвидшеного впровадження інформаційних технології в судовій діяльності та широкого застосування засобів дистанційного зв'язку під час організації праці судів. Законодавець пропонує запровадження додаткових можливостей залучення е-середовища (месенджерів, електронних поштових скриньок, sms-повідомлення) до судового процесу в рамках обміну процесуальними документами, а також через додаток «Дія» в рамках глобальної цифровізації держави.

Н. Ю. Голубєва наводить визначення електронного судочинства (в широкому значенні) як різних програмних продуктів, сервісів, що дозволяють публікувати, знайомитися із судовими актами, подавати процесуальні документи в електронному вигляді, формувати електронну справу та отримувати доступ до неї в електронному

вигляді [3, с.10]. Значну роль інформаційних технологій (далі – ІТ) як одного із засобів доступу до правосуддя серед країн-членів Ради Європи передбачали ще в 2001 році, де були визначені пріоритетні напрямки застосування ІТ в юридичній сфері: судова процедура, державні реєстри, правова інформація [4], а широке впровадження ІТ та регламентація «дематеріалізації судового процесу» відбулася в 2011 році [5]. Слід зазначити, що процес інформатизації судочинства та впровадження «електронного суду» в Україні розпочався задовго до введення воєнного стану і проходив певні етапи своєї еволюції. Так, свого актуального вигляду електроне судочинство почало набувати в 2018 році, разом із запровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), а в кінці 2021 року почали функціонувати 3 нові модулі ЄСІТС – «*Електронний кабінет»* (дозволяє користувачам надсилати документи до е-кабінетів інших учасників перед відправкою до суду з отриманням підтвердження (квитанції) про доставку таких документів), *«Електронний суд»* (здійснюється обмін процесуальними документами, відстежується рух та стан розгляду документів) та «*відеоконференцзв'язок*» (інструмент стосується трансляцій судових засідань в online-режимі і полягає в значному спрощенні процедури використання відео-зв'язку). Проте для забезпечення безпеки учасників судових процесів під час дії воєнного стану призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісу «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», адже це може викликати додаткову загрозу (ймовірне місце скупчення людей під час війни) навіть у відносно безпечних регіонах України.

Введення воєнного стану на території України значно пришвидшило темпи реєстрації нових користувачів в «е-системах», які дозволяють в електронному форматі реалізувати право на судовий захист як альтернативу або необхідність (в залежності від рівня воєнної загрози) до вже звичної паперової (матеріальної) форми. Тому напрацьований досвід під час пандемії Covid-19 тепер застосовується і еволюціонує під час воєнного стану, зокрема, в аспекті поглиблення можливостей цифровізації під час здійснення електронного судочинства в значно швидших темпах, аніж це було раніше, через воєнну дійсність та реальну загрозу життю та здоров'ю як працівників судів при здійсненні професійних обов'язків, так і учасників судових

процесів. Доцільно констатувати, що запровадження можливості реалізувати доступ до правосуддя в електронному форматі є позитивним досвідом, адже збільшує ефективність роботи судової системи в цілому і є необхідністю прогресивного цивілізованого світу в XXI сторіччі.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст.250.

3. Електронне судочинство: міжнародний досвід: монографія / Н. Ю. Голубєва. Одеса: Фенікс, 2020. 204 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039.

4. Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій. URL:http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_8.pdf.

5. Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій. URL: http://www.court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І. В.

Анисимова Олександра Андріївна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день в Україні електронне судочинство – одне із форм електронного врядування – є актуальною темою. Одночасно із розвитком інформаційних технологій набуває популярності діджиталізація цивільного процесу. Адже є велика кількість переваг: прискорення строків розгляду спорів, спрощення праці суб'єктів судочинства, доступність та прозорість правосуддя, гарантії захисту прав і свобод осіб, економія коштів і часу.

Повільно, але впевнено Україна рухалася в напрямку запровадження електронного судочинства до 2020 року. Однак, короновірусна епідемія пришвидшила цей процес. У період пандемії дуже швидко почали розвиватися інформаційні технології, онлайн судочинство. Стало можливим брати участь в судовому засіданні з будь-якого місця по відеозв'язку поза стінами судового приміщення за допомогою власних гаджетів, а підтвердження особи буде здійснено за допомогою електронного підпису. Також було введено систему EasyCon, де треба зареєструватися через електронну пошту на офіційному веб-порталі судової влади, прив'язати електронний підпис, щоб можна було підтвердити особу, та надати заяву про бажання брати участь в судовому засіданні не пізніше, ніж за 5 днів до дати засідання – це все, що вимагається від учасника для того, щоб взяти участь в режимі відеоконференції. Крім цього, використання ZOOM також практикувалося в судовому засіданні [1].

У 2021 році Вища рада правосуддя затвердила Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, таких як електронний суд, електронний кабінет та відеоконференцзв'язок [2]. Запровадження такої системи досить позитивно вплинуло на розвиток електронного судочинства та його оптимізацію. Однак, були все-одно певні складнощі, які гальмували процес, та повинні були вирішитися для удосконалення в майбутньому «безконтактного» судочинства: хакерські атаки, недовіра працівників апарату суду до системи, недостатність матеріально-технічного забезпечення, розподіл функцій.

На жаль, в зв'язку із сьогоднішньою ситуацією в країні та введенням воєнного стану прискорення процесу пристосування до електронного судочинства відбувається прямо зараз і в таких обставинах. І хоча пандемія нас загартувала до швидких змін та переходу в «онлайн», це проходить досить складно. Із початком війни 24 лютого цього року виявилося, що зараз не вистачає необхідних законів, які б дозволили повністю перевлаштуватись. Було вже запропоновано додати окрему главу «Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану».

У квітні 2022 року був поданий о парламенту проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» [3].В ньому про-

понується, щоб сторони могли клопотати про розгляд справ в режимі відеоконференції, а повідомлення про судові засідання можна було здійснювати будь-якими засобами: телефоном, sms, електронною поштою, месенджером. Також належним вважалося б повідомлення на офіційному веб-порталі судової влади України, яке має бути розміщено не пізніше 20 днів до дати судового засідання. Крім того, одним із нововведень є повідомлення про ухвалення судових рішень через розміщення їх на сайті судової влади, а можливість ознайомлення із ними через портал «Дія» замість ЄДРСР.

Більш того, пропонується замінити фіксовані строки-розумними, а також не дотримуватися судами строків вчинення процесуальних дій, закріплених у ЦПК, якщо є об'єктивна неможливість дотриматись їх. Ще передбачається дистанційна участь секретаря, свідка, експерта, перекладача та спеціаліста в судовому засіданні. В перспективі – зробити можливою таку участь в процесі і для суддів.

Зараз дуже активно працює єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яку запровадили того року. Єдина державна судова адміністрація зробила копії документів, які мають відношення до судового розгляду, тому вони всі знаходяться в надійному місці. Також завдяки прискореному розвитку електронного судочинства останніх років – чудово працює режим відеозв'язку для судових засідань, учасники судового процесу без проблем приймають участь онлайн. В перспективі – розширення процесуальних можливостей для органів судової влади – розгляд справ в письмовому вигляді без виклику учасників, де це є можливим, і немає порушення прав.

Наступними заходами, які спрямовані на підвищення ефективності електронного судочинства згідно із Концепцією Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки [4] буде: стабілізація роботи та розширення функціоналу запущених модулів ЄСІТС: Електронного кабінету, Електронного суду, веб-порталу судової влади України, ЄДРСР, тощо; створення та впровадження нових модулів ЄСІТС, а саме – електронного документообігу, Єдиного державного реєстру виконавчих документів, Електронного архіву, «Судової практики», «Суддівського досьє»; побудова комплексних систем захисту інформації та кіберзахисту, у тому числі впровадження модуля «Управління інформаційною безпекою та доступом»; забезпечення судів належним обладнанням.

Отже, запровадження в Україні електронного судочинства перебуває в процесі становлення, однак певні обставини в світі та зокрема нашій країні вимушують розвиватися в цьому напрямку досить стрімко. Наразі воєнний стан підштовхнув судову систему до практичного реалізування електронного правосуддя закріплених законодавчо елементів. Прийняття нових норм і елементів онлайн правосуддя та їх застосування наблизять в майбутньому українське судочинство до європейських стандартів, а також забезпечить зручний, спрощений формат судочинства, який економить кошти і час.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436
2. Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» № 1845/0/15-21 від 17.08.2021
3. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» № 7316 від 26.04.2022 р.
4. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки від 01.01.2022 р.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Апалькова Інна Сергіївна

Бабенко Іоанна Вікторівна, Гайда Анна Дмитрівна
студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже три місяці український народ живе в умовах воєнного стану, що суттєво впливає на правовідносини в країні та нормальне функціонування судової гілки влади.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим військового становища» (далі – Закону) під час дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені, а частиною другою статті 26 цього Закону передбачено, що скорочення або прискорення будь-якої форми судочинства заборонено. Але, незважаючи на це, судова гілка влади зазнала значного впливу війни та її наслідків, що внесло значні корективи у процес здійснення цивільного судочинства.

На жаль, деякі суди в Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, Харківській та Херсонській областях призупинили свою діяльність через бойові дії та тимчасову окупацію частини територій в Україні. З цієї причини відповідним розпорядженням Голови Верховного Суду «Про внесення змін до територіальної юрисдикції воєнного стану» внесено зміни до розгляду справ у цих судах.

На початку березня було внесено зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У цій статті зазначено, що у разі неможливості здійснення судом правосуддя з об'єктивних причин під час воєнного чи надзвичайного стану, внаслідок стихійного лиха, бойових дій, антитерористичних заходів чи інших надзвичайних ситуацій територіальна підсудність може бути змінена. Судові справи, які розглядаються в суді за рішенням Вищої ради правосуддя, яке приймається за поданням Голови Верховного Суду, мають бути передані до територіально найближчого суду, який може здійснювати правосуддя, або до іншого визначеного суду.

Варто також зазначити, що Єдиний державний реєстр судових рішень та сервіс «Стан розгляду справ» не функціонують з початку війни, тому дізнатися про хід справи, дату та час судового засідання стає складніше. Цю інформацію можна отримати в оперативному порядку, зателефонувавши до суду, але це не дуже зручно.

Тепер, отримати інформацію про стан справи, ознайомитися з документами справи та результатами експертизи документів можна через підсистему «Електронний суд». Така підсистема забезпечує можливість в електронному вигляді створювати та надсилати процесуальні та інші документи до суду, інших органів та установ судової системи. Але перед цим необхідно обов'язково зареєструватися на сайті і завантажти КЕП (кваліфікований електронний підпис), ввести пароль і внести персональні дані.

Після масового виїзду громадян з України вирішено питання доступу до правосуддя для осіб, які залишили свої домівки через масштабну війну або перебувають на тимчасово окупованих територіях. Так, «Центр судових сервісів» з використанням кваліфікованого електронного підпису «Дія.Підпис» дав можливість підписувати документи для подання документів до суду, одержавши кваліфікований електронний підпис за допомогою системи «Електронний суд». Громадяни мають можливість увійти в підсистему та взяти участь у онлайн-засіданні в режимі відеоконферензв'язку, перебуваючи за кордоном.

Але, на жаль, залишається невирішеним питання судових засідань, які проводяться безпосередньо в залі суду. Адже більшість приміщень суду зруйновано чи сильно пошкоджено, деякі суди розграбовані, ІТ-обладнання зникло, майже щодня лунають сирени, а це створює необхідність видалення всього складу суду в безпечне місце, що створює складнощі в організаційних моментах, перериває та затягує розгляд справи.

Під час воєнного стану умови роботи судів і суддів значно змінилися, але більшість судів намагаються адаптуватися до нових умов та забезпечити ефективне функціонування судової системи, максимальний доступ до правосуддя та привести роботу суду до колишнього, нормально стану та функціонування.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Редакція від 06.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. № 1402-VIII. Редакція від 22.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Редакція від 20.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.

Науковий керівник: к.ю.н., Апалькова І. С.

Бабій Крістіна Вадимівна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ

В частині 5 статті 55 Конституції України закріплено, що кожна особа має право на захист своїх прав. В зазначеній частині статті це звучить так: «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1, ст. 55].

Звернення до суду з метою вирішення спору, часто є довготривалим, по суті не вирішує сам конфлікт, одна із сторін зазвичай є незадоволеною рішенням суду, процедура виконання судового рішення є складною. Саме тому виникає потреба у дослідженні можливості використання інших альтернативних способів вирішення трудових спорів, найбільш добровільним із яких є медіація.

Особливо яскраво роль медіації та медіатора може проявитися у вирішенні трудових спорів. Насамперед, Варто звернути увагу на Європейський кодекс етики медіаторів, у якому встановлено, що для медіації «головними є не правові претензії, що пов'язані з минулим, а майбутні інтереси партнерів по конфлікту і можливість збереження нормальних відносин у перспективі» [2, с. 3].

Отже, ключовим завданням медіації є не встановлення сторони-правопорушника у трудовому спорі або ж визначення розміру компенсації, а знаходження способу вирішення спору, за якого самі трудові правовідносини або їх завершення відповідали б інтересам обох сторін. Також, не слід забувати, що звернення до медіатора є виключно за добровільною згодою обох сторін, у нашому випадку трудового спору. Тобто, можна зрозуміти, що сторони готові йти на діалог, домовлятися, розуміти один одного, доктор юридичних наук Дараганова Н. В, досліджуючи тему медіації в індивідуальних трудових спорах, вказує на такі причини для її застосування:

головна функція медіатора під час вирішення індивідуального трудового спору за допомогою медіації полягає у сприянні та забезпеченні переговорного процесу між сторонами; медіатор допомагає сторонам обрати конкретні шляхи та способи вирішення спору; важливим аспектом медіації є її добровільність, коли сторони індивідуального трудового спору беруть участь у медіації добровільно як під

час прийняття рішення про медіацію, так і в процесі її проведення та досягнення домовленостей і виконання рішень [3, с. 79].

Із цього твердження простежується головний недолік медіації щодо виконання спільних рішень, адже сьогодні немає чіткого виконавчого процесу для медіативних рішень, що особливо стосується виплат різних компенсацій щодо нещасних випадків на виробництві або ж щодо поновлення на роботі.

Завдання медіатора, як посередника між сторонами трудового спору – дізнатися про справжні наміри і бажання кожної сторони. Тобто почути не лише позиції, а зануритись в суть проблеми і зрозуміти у чому саме їх думки і бажання не співпадають.

Ефективним інструментом активного застосування медіації у вирішенні трудових конфліктів є передбачення її у трудових договорах чи локальних положеннях і актах роботодавця. Медіаційне застереження у локальних актах роботодавця чи письмовому трудовому договорі може містити ряд положень, зокрема щодо вибору медіатора:

1. Який механізм його призначення, кваліфікаційні характеристики;
2. Умови конфіденційності: обмеження використання відомостей, які були отримані під час проведення процедури медіації, у майбутніх судових спорах чи інших конфліктних ситуаціях;
3. Порядок проведення зустрічей з медіатором: разом чи окремо;
4. Порядок розподілу витрат у разі залучення зовнішнього медіатора, а не передання вирішення конфлікту внутрішній комісії з трудових спорів;
5. Обов'язковість домовленостей, прийнятих за результатами проведеної медіації, і відповідальність за недотримання як інструмент стимулювання [4, с.1].

Тоді участь у медіації з боку працівника стає певним обов'язком, учасники конфлікту зобов'язані вирішити його з допомогою посередника, тобто медіатора і ухилитися від цього жодна з сторін не може.

В суспільстві склалася вже стала думка, що в трудових спорах завжди правий роботодавець, але чи дійсно роботодавець є сильнішою стороною? Практичний досвід показує, що в багатьох випадках саме працівники намагаються маніпулювати роботодавцем, спрямовувати роботу для своєї вигоди, наприклад, погрожуючи звернутись «куди слід», якщо працівник буде ухилятися від вимог роботодавця, зробити чорний піар поганому працівнику тощо.

Звісно, працівники бувають різними і також можуть переходити до «мови ультиматуму» наприклад, якщо роботодавець, скажімо, не підвищить заробітну платню чи не задовольнить іншу вимогу, яка здається працівнику цілком виправданою. Звісно, такі дії працівника викликають у роботодавця зворотну реакцію і прагнення створити нестерпні умови, аби він скоріше пішов, чи показати, хто тут насправді головний. Починається конфлікт. Саме на цій стадії зародження конфлікту і слід вдаватись до медіації як інструменту його вирішення. Але, як вже зазначалося, для подолання конфлікту потрібне бажання обох сторін.

Виділивши базові принципи медіації, легко визначити специфіку та важливість цієї процедури. Зокрема, принцип *нейтральності* передбачає абсолютну неупередженість з боку медіатора по відношенню до сторін; принцип *рівності* означає однакове ставлення до всіх учасників процесу та виключає будь яку дискримінацію; принцип *конфіденційності* гарантує нерозголошення будь-якої інформації, отриманої в ході процедури, спрямований на збільшення ступеня відвертості і довіреності від конфліктуючих сторін, також, медіатор проводить сеанси з учасниками конфлікту наодинці, у приміщені де немає сторонніх осіб, щоб учасники конфлікту почувалися вільно і не хвилювалися, що хтось почує їх конфіденційну інформацію; принцип *добровільності* проявляється у вільній присутності учасників та їх права припинити процес у будь-який момент [5, с.43].

Усі представлені принципи дозволяють медіатору максимально добре налаштувати до себе сторони, створити повну атмосферу довіри і захищеності, у той же час свободи вибору. Так, процедури медіації допомагають знайти вихід з ситуації мирним шляхом, розмовами, обміном думками, бажань і при цьому з незначною витратою часу і при невеликих інших витратах. Дані позитивні аспекти знаходять свій прояв у тому числі у вирішенні трудових спорів.

Отже, якщо підсумувати, варто зазначити, що запровадженню медіації у трудових відносинах з питань спорів між сторонами трудового договору заважають перешкоди, які полягають у тому, що, по-перше, сьогодні в Україні відсутня будь-яка законодавча основа, що регулює правові відносини з медіації; по-друге, інституції громадянського суспільства не є обізнаними з питань вирішення трудових спорів за допомогою медіаторів. Тому на жаль, медіація у вирішенні трудових спорів і взагалі спорів, не дуже розповсюджене явище. Для

порівняння, у Південній Кореї законом «Про врегулювання трудових спорів» закріплено такі положення, як примирення, медіація, добровільне врегулювання спору на підставі угоди між учасниками тощо.

На мою думку, альтернативне вирішення трудових спорів, здебільшого медіація, є більш дієвішим і простішим вирішенням конфліктів, ніж суд, адже люди, які разом працюють, навіть якщо працівник підпорядкований роботодавцю, повинні грамотно і шляхом діалогу та домовленостей знаходити спільну мову і шляхи вирішення проблем, навіть якщо для цього потрібна допомога посередника (медіатора).

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на V сесії Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 141

2. Кодекс професійної етики медіаторів затверджено від 19 лютого 2022 р., рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від протокол № 1/2022. С.8.

3. Дараганова Н. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. Київ. 2011. № 6. С. 77–83.

4. Загрія Надія. Медіація в трудових спорах: коли варто використовувати, а коли ні. *Стаття «Досить сваритися, давайте судитися».*Запоріжжя.2020. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/mediaciya-v-trudovih-sporah-koli-varto-vikoristovuvati-a-koli-ni.html

5. Середа О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації.* Харків. 2017.С. 42-45.

Науковий керіаник: к.ю.н.,доцент Сулейманова С. Р.

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
студентки 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ У СЕРЕДОВИЩІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Військова агресія російської федерації проти України вплинула майже на всі сфери життєдіяльності людини та країни загалом. Гарантом державного суверенітету було підписано Закон України «Про

затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року [1].

В умовах ведення війни на першому місці в системі функцій держави опиняється функція оборони, що полягає в захисті економічними, дипломатичними та воєнними засобами державного суверенітету та території [2, с. 64-65]. Перші дні після відкритого воєнного нападу наше населення намагалося облаштувати свої домівки, поїхати до більш безпечного місця, зібрати всіх рідних та створити найбільш безпечні умови у такий складний час.

У стані війни емоції природньо загострюються, це є свідченням незадоволених потреб. На жаль, внутрішні міграції спричинили виникнення певних непорозумінь між населеннями різних регіонів, що стало наслідком для звернень громадян до суду. Рада Суддів України надала рекомендацію щодо зосередження уваги на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою) [3]. Зважаючи на підвищену небезпеку життю та здоров'ю учасників, через неможливість прибути до суду та під'єднатися у режимі відеоконференції до судового розгляду, набирають популярності способи альтернативного вирішення спорів та конфліктів (далі – АВС).

На нашу думку, найефективнішим способом АВС є медіація, яка полягає не у винесені обов'язкового рішення, а залученні сторін до конструктивного діалогу з подальшим досягненням консенсусу. Медіація є одним із пріоритетів Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства в Україні на 2021-2023 роки [4]. Втілення Стратегії розпочалось із прийняття ЗУ «Про медіацію» 16 листопада 2021 року [5], що може усунути недостатню обізнаність з можливостями медіації та недовіру сторін спору до такої процедури.

Ми вважаємо, що під час воєнного стану ця тема є актуальною, наприклад, у середовищі внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Національна асоціація медіаторів України, яка є неприбутковим громадським об'єднанням, вирішує питання про можливі кроки профілактики і вирішення конфліктів, які виникають у зв'язку з масовим вимушеним переміщенням українців в межах країни, що є надзвичайно важливим у наш час. Керуючись досвідом, який було отримано у 2014 році, медіатори вирішили діяти на випередження – здійснювати профілактику непорозуміння між нами самими. Вони розробили поради щодо взаємодії у громадах під час війни, завдяки яким кожен

може зрозуміти: як побудувати діалог з родиною, яка вас прихистила; як вибудувати контакт із людьми, яких ви приймаєте у своїй громаді, та мінімізувати ризики появи напруженої ситуації. Не менш важливим є вміння керівників гуманітарних штабів або інших самоорганізованих груп розуміти суть конфлікту та підходів роботи з ними – від цього залежить робоча продуктивна атмосфера, особливо в умовах війни. Зазвичай ми приймаємо рішення, спираючись на наш життєвий досвід, на наші уявлення, особливо у стресових ситуаціях, тому вміння розрізняти факти, емоції, судження допоможе запобігти появі конфліктів у громаді [6].

На завершення нашого роздуму, підсумуємо: як ми вже стверджували, альтернативою покращення доступу до правосуддя та зменшення навантаження на суди є застосування інших способів вирішення спорів, зокрема, медіації. Використання рекомендацій щодо врегулювання міжособистісних конфліктів, допоможе не лише їх вирішити, але й поглибить просвітницьку роботу серед громадян щодо змісту та переваг медіації.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року №2102-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222102?an=1
2. Теорія держави та права: навчальний посібник за ред. Гусарєва С. Д., та Тихомирова О. Д. Київ: Освіта України, 2017. 320 с.
3. Веб-сайт Рада суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu
4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text
5. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text
6. Веб-сайт НАМУ. URL: http://namu.com.ua/ua/resources/news/tsuaey-ses-viazhpsekl-ts-guspaeash-tke-af-vkmry/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Булацевська Яна Вадимівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСІБ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

Проаналізувавши судову практику виникає чимало питань, щодо судового розгляду справ про встановлення фактів народження та смерті осіб на тимчасово окупованій території України, оскільки у жителів тимчасово окупованій території виникають проблеми, які пов'язуються з державною реєстрацією актів цивільного стану, а саме фактів народження і смерті, що трапляються на тимчасово окупованій території України. Актуальність даної теми обумовлена тим, що зараз на окупованих територіях повинна бути наявна спрощена процедура встановлення факту народження та смерті особи, позитивно впливатиме на кількість та зміст отриманих відомостей щодо порушень прав громадян та ймовірних злочинів внаслідок російської агресії. Вирішення даної проблеми на мою думку, буде Законопроєкт №7310, яким пропонується внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України

Юридичні факти – це події, якими обумовлюється початок та кінець правовідносин. Безпосередньо, згідно з законодавством України, справи щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення суд повинен розглядати в порядку окремого провадження [1]. Протягом певного проміжку часу, при розгляді у судовому порядку даної категорії цивільної справи були певні складнощі, а саме буда відсутня правова регламентація окремих процесуальних питань (наприклад, щодо підсудності таких справ), оскільки ЦПК України у редакції до 24 лютого 2016 р., не передбачав особливостей розгляду таких справ, але, після прийняття Закону України № 990-VIII, це упущення було усунуто [2]. Так, згідно нині діючого Цивільного процесуального кодексу України, заява повинна подаватися саме за місцем проживання особи. Під час звернення до суду, виникає питання «хто саме може звернутися до суду з такою заявою?». Це питання, діючий ЦПК України регулює, а саме це батьки, родичі, представники або інші законні представники [1]. Але на практиці виникає проблема, пов'язана із застосуванням ст. 317 ЦПК України, яка стосується заявників. Тому що,

ця норма не регулює питання, хто ж може бути заявником у випадку, коли немає родичів або законних представників таких осіб. Доцільно передбачити у ст. 317 ЦПК можливість бути заявником у справах про встановлення факту народження також органам опіки та піклування, а у справах про встановлення факту смерті особі або органу, що здійснює поховання. Важливим питанням, а також проблематичним є надання суду на належних та допустимих доказів. У даній категорії цивільної справи, доказовою базою може виступати: 1) медичні документи (довідки, які підтверджують надання певної медичної допомоги); 2) коментарі та роз'яснення свідків; 3) докази які мають матеріалізований характер; 4) висновки експертів.

Не менш важливим є момент, що законодавець передбачив невідкладний розгляд відповідної заяви (ст.. 317 ЦПК). Ця вимога забезпечує та захищає від необґрунтованої судової тяганини, а також гарантує оперативне встановлення даних юридичних фактів у судовому порядку. У рішенні суду повинні зазначатися відомості про факт, які були встановленні під час судового засідання, ціль такого встановлення, а також доказова база, яка підтверджує певний факт. У даному випадку рішення видане судом про встановлення факту буде вважатися як певною причиною для одержання інструменту, який буде підтверджувати факт народження або факт смерті (свідоцтво про народження; свідоцтво про смерть). Постановлене рішення, згідно законодавства, підлягає нагальному виконанню і невідкладно видається учасникам справи. Ця вимога забезпечує і захищає від необґрунтованого судового розгляду, а також швидке та оперативне встановлення даних юридичних фактів під час судового розгляду. Щодо апелювання рішення суду, то законодавець передбачив загальний порядок оскарження. В даному випадку, суд повинен роз'яснити заявнику наступні його дії, якщо він не згоден з рішенням суду.

Коли суд ухвалює рішення на підставі документів, які були видані на тимчасово окупованій території України, суди обґрунтовують свою позицію дотриманням принципів верховенства права. Застосовуючи Консультативний висновок Міжнародного суду ООН від 21.06.1971 «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії всупереч Резолюції 276 (1970) Ради Безпеки « визначено, що якщо не визнається влада на окупованій території, то це не повинно позбавляти мешканців цієї території прав, які регламентуються та виникають з міжнародної співпраці. Наприклад, якщо

дії окупаційної влади є незаконними та недійсними, це ніяким чином не повинно впливати до таких дій, як реєстрація народжень, смертей і шлюбів. Так як, таке нехтування може нанести негативний відбиток жителям окупованих територій.

Також немало вважливим є той факт, що на сьогоднішній час в період воєнного стану розглядається Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей встановлення юридичних фактів в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Відповідним законопроєктом пропонується внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України задля запровадження спрощеної процедури встановлення юридичних фактів народження та смерті в межах території, на якій діє воєнний чи надзвичайний стан або на тимчасово окупованій території України. Передбачається, що відповідний факт буде встановлено рішенням суду. У законопроєкті йдеться про те, що справи про встановлення факту народження або смерті особи розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду. Згідно з проєктом, рішення щодо встановлення факту народження або смерті підлягає негайному виконанню. Оскарження рішення не зупиняє процедуру виконання. Також пропонується внести зміни до закону про «Судовий збір» та передбачити звільнення від сплати збору в разі розгляду справ про встановлення факту народження або смерті під час воєнного стану.

Життя на окупованих територіях продовжується для їхніх мешканців. Це життя повинно бути прийнятним, хоча зрозуміло, що під час воєнного стану всім мешканцям окупованих територій дуже важко, однак права мешканців повинні захищатися фактичними органами влади. Інший підхід означав би позбавлення мешканців територій навіть фундаментальних прав.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що доцільним буде встановити спрощену процедуру встановлення факту народження та смерті особи на окупованих територіях, адже це позитивно впливатиме на достовірність відомостей щодо порушень прав громадян та ймовірних злочинів внаслідок російської агресії.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42.URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

2. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України: Закон України від 04.02.2016 р. № 990-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-19#Text

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей встановлення юридичних фактів в умовах воєнного чи надзвичайного стану: Проєкт Закону від 21.04.2022 р. № 7310URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1275017

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бут І. О.

Говоруха Юлія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІЛЬНІ ЧИ ІНДИВІДУАЛЬНІ БЕСІДИ: КОРИСНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ

Однією з ознак медіації як процесу вирішення спорів є гнучкість, що дозволяє медіатору та сторонам обирати форму своєї поведінки – як окремо, так і в спільних обговореннях.

Неможливо передбачити все, що може статися під час сесії медіації, тому потрібно хоча б припустити, що з неї буде, і спробувати підготуватися до різних ситуацій. Тому медіатор повинен бути готовий працювати в кожному з вищенаведених форматів процесу медіації.

Оскільки медіація є гнучким процесом, медіатори можуть поєднувати різні форми роботи, починаючи від тривалих спільних зустрічей і закінчуючи серією закритих зустрічей, можуть повністю відмовлятися від закритих зустрічей і можуть розділяти сторони відразу після першої спільної зустрічі, обговорення один на один. Першу зустріч з ведучим також можна провести у формі приватної бесіди [1].

Основна мета спільної бесіди – дати можливість сторонам висловити свої погляди на конфліктну ситуацію, висвітлити сильні сторони кожної з точок зору та самостійно без посередника почути позицію іншої сторони.

Спільна бесіда дозволяє кожному учаснику оцінити ситуацію та визначити розмір свого внеску, при цьому чітко простежується нейтральна позиція медіатора.

Це забезпечує: ефективну комунікацію та комунікацію між сторонами; ефективний обмін інформацією (відомо, що ми отримуємо деяку інформацію невербальним способом, що можливо лише за умови спільного діалогу обох сторін за одним столом переговорів); зустрічі можуть допомогти всім сторонам краще зрозуміти один одного, відновити та налагодити обмін інформацією.

Ще одна важлива причина – страх. За іронією долі, коли посередник стикається зі страхом, позбавлення від страху, як правило, найкраще працює в посередництві. Продовжуючи тему страху, слід зазначити, що існує думка, що медіатори, які не мають достатнього досвіду, частіше обирають роботу в окремих сесіях, тоді як робота за одним столом відома як «вищий пілотаж» у медіації.

Багато випадків, коли одна сторона не хоче розголошувати інформацію в присутності іншої сторони і готова поділитися інформацією з фасилітатором, і особиста розмова є ідеальним форматом для цієї ситуації. Крім того, конфліктам часто передують особисті обставини, які одна сторона не готова обговорити в рамках спільного діалогу, і в цьому випадку для успішного посередництва необхідне засідання кокусу [2].

Що стосується індивідуальних бесід, то це приватні зустрічі посередника з однією зі сторін, поза межами чутного діапазону іншої.

Необхідно детальніше розповісти про переваги цієї форми роботи, зокрема: вона забезпечує відкриту комунікацію між учасниками індивідуального діалогу та медіатором, допомагає медіатору повністю зрозуміти точку зору сторін і таким чином просуває процес вперед; в Індивідуальні бесіди будуть менш інтенсивними, більш гнучкими та більш креативними без інших учасників;

Проведення індивідуальних бесід може (правильно чи неправильно) спонукати одну сторону запідозрити, що інша сторона вступає в змову з посередником. Страх можливих сумнівів у сторін є причиною того, що багато медіаторів відмовляються від такої форми роботи [3].

Крім того, погоджуючись на індивідуальну бесіду, медіатор повинен знати, що сторони розголошуватимуть «секретну» інформацію. Хоча, це допомагає зрозуміти справжню мотивацію кожного учасника і тим самим стимулювати процес вирішення конфлікту, ця «секретна» інформація може бути досить складною. Єдиної точки зору щодо «розпорядження» посередником цією інформацією немає. Тим

більше, якщо він володів цією інформацією, розумів, що у спільній бесіді учасниця її може викривити [4].

Тому для спільних та індивідуальних бесід можна зробити висновок, що кожна форма має свої переваги та недоліки, тому вибір однієї форми чи їх комбінації залежить від посередника відповідно до обставин кожного конфлікту. підлягає вирішенню. Медіатор повинен враховувати стадію ескалації конфлікту, особистості учасників, їх емоційний стан, психологічну зрілість, готовність і готовність до згоди.

Не ставлячи під сумнів усі переваги та недоліки індивідуальних та закритих засідань, багато медіаторів вважають, що спільний діалог є єдиним життєздатним механізмом сприяння «розумінню» та запобігання зловживанням медіаторів.

Список використаних джерел

1. Коваленко І., Поєдинок В. Медіація в корпоративних спорах. Право України. 2021. № 2021/06. С. 117.
2. Дудник В. М., Дяченко С. В. Медіація в цивільному судочинстві. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 2. С. 31–35.
3. Губко О. Т. Індивідуальні особливості асоціацій, обумовлені співвідношенням сигнальних систем. Вісник Київського університету. Серія історії та філософії. 1959. № 2. С. 111–123.
4. Гоц-Яковлєва О. В. Медіація у вирішенні індивідуальних трудових спорів як один із способів захисту трудових прав. Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право». 2021.№34.С.58–65.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Голованьова Катерина Сергіївна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЕСТОПЕЛЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Одним з ключових напрямків в процесі існування правової держави є законодавче закріплення та гарантування можливості захисту цивільних прав, свобод та законних інтересів осіб завдяки судовому

захисту. Процес реалізації права на звернення за захистом порушених прав до суду передбачає наявність правових інститутів, які створені для врегулювання всіх необхідних аспектів. Для забезпечення виконання процесуальних функцій законодавець надає сторонам широке коло процесуальних прав, проте і покладає на них процесуальні обов'язки. Одним із важливих питань залишається врегулювання виконання сторонами своїх обов'язків та заборона зловживання наданими правами.

Насамперед, завдяки взаємодії здобутків міжнародного та національного процесуального права, досить чітко розроблена система принципів, з яких складається механізм цивільного процесуального права. Тож, сторони в цивільному процесі вправі діяти, не порушуючи загальноприйняті принципи, засади цивільного судочинства, які згадуються в статті 2 ЦПК України. З аналізу згаданої статті постає випливає проблема необхідності вдосконалення правового визначення принципів (засад) цивільного процесуального законодавства відповідно до динаміка розвитку юридичної системи суспільства у світі.

Детально хотілося б зупинитися на розгляді особливостей принципів (засад) змагальності сторін, неприпустимості зловживання процесуальними правами. Одним із процесуальні засобів, спрямованих на забезпечення змагальності сторін є часткове впровадження елементів процесуального естопелю – відмови від визнання обставин. Тож, що ж саме являє собою процесуальний естопель та його своєрідність доцільно буде проаналізувати.

Варто зазначити, що естопель – це один із принципів права, який базується на забороні суперечливої поведінки сторони судочинства. Доктрина естопель, котра з англійської мови перекладається як «estoppel» – відхилення, відведення, і від «estop» – позбавити права заперечення. За своєю природою це прояв загального принципу недопустимості зловживання правом. Тобто, у такому випадку мова йде про обмеження права сторони без розгляду питання по суті висувати певні заперечення або заяви, які прямо розходяться з її початковою позицією в конкретній судовій справі. Принцип заборони суперечливої поведінки «venire contra factum proprium» застосовує правило, відповідно до якого ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці з метою запобігання отримати перевагу однієї сторони над іншою через непослідовність поведінки.

До речі, вище згаданий принцип є доволі розповсюдженим в міжнародній правовій спільноті. Цікавим є те, процесуальний естопель відомий у континентальній системі права як принцип заборони суперечливої поведінки, а в англосаксонському прецедентному праві та в міжнародній арбітражній практиці більш відомий як правило естопель. Зокрема, в Федеративній Республіці Німеччини, Королівстві Бельгії, Королівстві Нідерландів, які належать до країн з континентальною системою права, в якості інституту, близького до естопеля, називають відомий з часів римського права принцип «non concedit venire contra factum proprium» – ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці.

Відповідно, йдеться про заборону відмови від попередніх процесуальних дій, що вчиняються під час провадження та зміни процесуальної поведінки сторони на шкоду іншій стороні. Відповідно до ч. 2 ст. 82 ЦПК України відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з другою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку. Таке положення покликане на забезпечення процесуальної поведінки сторін та відсутність переваг недобросовісної сторони спору [1, с. 320].

Слід наголосити на тому, що для національного судочинства стає характерним застосування принципу процесуального естопеля або заборони суперечливої поведінки. Про це свідчить наявність судової практики, в якій останнім часом відстоюється позиція необхідності дотримання принципу естопеля в процесуальних правовідносинах.

Так, яскравим прикладом застосування доктрини естопеля як вихідних положень принципу «venire contra factum» є Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 10.04.2019 року у справі №390/34/17: в основі доктрини venire contra factum proprium знаходиться принцип добросовісності. Наприклад, у статті І.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за

умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду д о договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним [2].

Таким чином, естопель бере свій початок з англосаксонської системи права і базується на принципах добросовісності (ст. 3 ЦК України), забороні зловживання правом (ст. 13 ЦК України) і послідовності. Спочатку цей інститут використовувався англійськими судами як засіб доказування в процесі судового розгляду, а згодом його було сформовано як принцип прецедентного права, основною ідеєю якого є заборона посилатися на обставини які раніше визнавалися стороною безперечними з огляду на її дії або запевнення [3, с. 141].

Отже, принцип процесуального естопеля є широковживаним в системі міжнародного права, у тому числі має вплив на процес формування правових механізмів. Стосовно українського права, все частіше характерним стає застосування судами засад відомих у різних правових системах світу як принцип заборони суперечливої поведінки або доктрина естопель. Тож, використання естопеля як одного із принципів цивільного судочинства є позитивним явищем, адже внаслідок цього можливість зловживання процесуальними права значно зменшується. Це дає підстави для подальшого застосування даного принципу та вдосконалення процесу правосуддя.

Список використаних джерел

1. Новосад А. С. Процесуальний естопель: особливості застосування. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 320-321.

2. Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 10.04.2019 року у справі №390/34/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/ 81263995.

3. Мануїлова А. І. Становлення принципу естопеля в міжнародному праві. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету.* 2018. С. 140–144.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бут І. О.

Гончарова Анастасія В'ячеславівна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПОВЕДІНКИ МЕДІАТОРА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах високого рівня недовіри до традиційної судової системи медіація все більше й більше набуває популярності. Водночас стає актуальним питання щодо статусу медіатора, його ролі й значення у суспільстві, етичних та кваліфікаційних вимог. Не виключенням є й вимоги щодо етичних правил його поведінки. Як правило, поведінка медіатора є віддзеркаленням його професійності та компетенції, адже саме від неї залежить якість здійснення процедури медіації та отримання позитивного результату для обох сторін.

Проблематику визначення етичних вимог медіаторів досліджували багато науковців, серед них можна виділити таких: Ю. Мельничука, Н. Мазаракі, О. Овсяннікову, І. Мельник, Т. Кисельову та інших. Разом з тим і досі залишається відкритим питання щодо гармонізації українського законодавства з європейським, у тому числі що стосується й етичних вимог до поведінки медіаторів.

Взагалі, етика є філософською наукою, яка вивчає мораль, її природу, сутність, значення, функції тощо. Професійна ж етика є її різновидом. Вона полягає у теоретичному обґрунтуванні моральних вимог, що знаходять своє відбиття у професійному кодексі та які пред'являються до представників окремих професій.

Національна асоціація медіаторів України затвердила єдиний Кодекс професійної етики медіатора, стандартам якого зобов'язані відповідати усі медіатори нашої держави. Кантор Н. Ю. у своїй праці влучно зазначив, що репутація та професіоналізм є найсуттєвішими характеристиками всіх медіаторів, а тому під час формування етичних стандартів варто орієнтуватися на стандарти держав Західної Європи [1, с. 112]. Таким чином можна дійти висновку, що в основі Кодексу етики медіатора України покладені європейські стандарти, які вже довели свою ефективність у застосуванні їх на практиці.

У вищезазначеному кодексі етичні вимоги до поведінки медіатора проявляються через такі принципи як: незалежність, нейтральність, неупередженість, добровільність, конфіденційність, самовизначення, компетентність, а також зазначені правила щодо поведінки під час вза-

ємодії між медіаторами, їх винагороди та реклами [2]. Більшість з цих вимог знайшли своє місце й у Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, тому є пропозиція розглянути їх більш детально.

Незалежність та добровільність медіаторів проявляється у їх поведінці як можливість здійснення процедури медіації без стороннього впливу та лише за власним бажанням. Під стороннім впливом варто розуміти певний психологічний тиск на проведення процедури медіації або на прийняття рішення, який може здійснюватися з боку учасників спору, третіх осіб або ж з боку держави. Варто звернути увагу на те, що медіатор добровільно може вийти з процедури медіації, проте він зобов'язується попередити про це учасників спору [4, с. 76].

Нейтральність та неупередженість у поведінці медіаторів варто розглядати як незацікавленість медіатора у перемозі під час спору одного з його учасників. Це пояснюється тим, що дії медіатора повинні бути спрямовані не на перемогу сторони спору, де він може мати власну зацікавленість, а на налагодження комунікації між сторонами.

Що ж стосується принципу конфіденційності у поведінці медіатора, то він проявляється у тому, що медіатор ніколи не має права розголошувати негласні відомості, які стали йому відомі під час проведення процедури.

У своїй практиці медіатор повинен своїми діями сприяти самовизначенню сторін для прийняття ними спільного рішення, а також бути компетентним у питаннях з медіації. Окрім цього, кожен медіатор зобов'язується постійно підвищувати рівень своїх професійних знань та навичок [3, с. 164].

Під час взаємодії з учасниками спору та з іншими медіаторами, медіатор повинен бути тактовним та ввічливим у спілкуванні, не допускати жодних проявів дискримінації або вживання висловлювань, що можуть принизити честь або гідність інших осіб.

Винагорода ж медіатора не повинна викликати ніяких сумнівів у тому, що медіатор не має власної зацікавленості у прийнятті конкретного рішення. Що стосується реклами, то медіатор має право рекламувати власну діяльність. Така реклама має бути правдивою та не повинна суперечити нормам Закону України «Про рекламу» чи містити гарантії можливих результатів.

Отже, етичні вимоги до поведінки медіаторів відіграють досить важливу роль, оскільки від них залежить репутація не лише одного

медіатора, а й загальний імідж усіх медіаторів України. Лише за тієї умови, що медіатор буде дотримуватися усіх вимог професійної етичної поведінки, він автоматично проявлятиме повагу до себе та своєї професії.

Список використаних джерел

1. Кантор Н. Ю. Європейські стандарти правового *статусу медіатора. Науковий* вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2020. № 60. С. 109-122.

2. Кодекс етики медіатора. *Національна асоціація медіаторів України*. URL: http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyny-pyeekakhsua/.

3. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. – Одеса : Екологія, 2019. – 456 с.

4. Токарєва К. С. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. *Вісник АПСВТ.* 2020. № 3-4. С. 70-79.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Гореванова Юлія Денисівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2014 році Україна вперше зштовхнулася із військовою агресією рф на сході нашої держави, а за 8 років ця ситуація переросла у повномасштабне вторгнення російських військ. 24 лютого 2022 року назавжди змінило образ життя українців. Війна торкнулась кожного клаптика наших земель, кожного українського серця і кожної сфери нашого життя.

У ст. 3 Конституції України проголошується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Проте у конкретних життєвих обставинах задля нормалізації та збереження життя і здоров'я громадян їхні законні права та інтереси можуть дещо обмежуватись. У різні історичні періоди Україна неодноразово зустрічалась із рід-

ного роду викликами, зокрема: війни, збройні конфлікти, катастрофи техногенного характеру, пандемія та інше. Як раніше, так і зараз подібні надзвичайні ситуації обумовлюють введення в країні спеціальних правових режимів. Вони спричинюють перехід на особливу форму роботу державних органів, правоохоронних органів, усіх державних та соціальних інституцій загалом.

Фактично, умови воєнного стану, які вже третій місяць переживають українці, великою мірою впливають на всі правовідносини та інституції в країні. Судова гілка влади також зазнала і продовжує зазнавати змін від впливом безжалісної війни, це зумовлює внесення певних корективів у процес здійснення судочинства усіх її існуючих форм, зокрема і цивільного.

У період воєнного стану, відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені. Тому, продовжуючи свою роботу, суди під час здійснення правосуддя повинні вміти пристосовувати чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. При цьому діяти вони повинні в рамках вимог ст. 6 Конвенції про справедливий суд та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Зміст та форма провадження у цивільних справах в умовах воєнного стану повинні відповідати завданням та основним засадам цивільного судочинства, але мають бути особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного стану. На жаль, станом на сьогодні (як і з 2014 року – початку АТО) такі особливості у ЦПК не вносились [1].

Сьогодні основний тягар вжиття заходів, змін та роз'яснень стосовно реалізації правосуддя в умовах воєнного стану взяв на себе Верховний Суд. Він приймає рішення стосовно змін у порядку реалізації судочинства, розробляє нові дієві механізми для забезпечення постійного здійснення правосуддя в умовах війни. Так, наприклад, частина повноважень непрацюючої наразі Вищої ради правосуддя передано Голові Верховного Суду, який в свою чергу шляхом видання розпоряджень вносить корективи в порядок роботи судів (розпорядження Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», «Про відновлення територіальної підсудності судових справ судів Чернігівської області» та інші). Також Голова ВС, секретарі Пленуму ВС КЦС проводять

різного роду заходи для юридичної спільноти щодо їх інформування про поточний стан і проблеми як цивільного, так і усього судочинства в цілому.

Також свою активну роботу над законодавчим закріпленням змін у процесі правосуддя в умовах воєнного стану проводить Верховна Рада України. Зокрема, на даний момент представлений проєкт Закону України № 7316 від 26.04.2022 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)».

Вищезазначеним законопроєктом була запропонована низка змін щодо положень ЦПК стосовно здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Зокрема, перелічені пропозиції стосуються внесення корективів до: порядку здійснення письмового провадження; строків розгляду цивільної справи; процедури здійснення викликів та повідомлень під час воєнного стану чи надзвичайної ситуації; переліку обставин, що дозволятимуть присутність на судовому засіданні учасників справи дистанційно з використанням режиму відеоконференції; процедури поновлення процесуальних строків у разі їх пропуску; порядку розгляду цивільних справ апеляційними судами та ін [1].

Проте дані зміни досі залишаються на стадії розгляду у той час, як суди уже зараз повинні продовжувати свою діяльність стосовно прийняття рішень у цивільних справах, основуючись на існуючих нормах та положеннях закону. Так, наразі виникають складнощі в наступних питаннях: забезпечення права учасників справи отримувати інформацію по справі, пристосування до змін територіальної підсудності судових справ, пропуск процесуальних строків та інше.

Підсумовуючи все вище наведене, потрібно вказати, що, не дивлячись на спроби влади рф зруйнувати внутрішню систему нашої держави, головні її інституції (зокрема судова влада) продовжують свою роботу, підлаштовуючись кожного дня під нові реалії світу. Звичайно, ситуація потребує як найшвидшої реакції зі сторони законодавців, встановлення нових норм та положень закону, які будуть чітко регулювати та забезпечувати повноцінну реалізацію своїх завдань навіть в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Лекція Секретаря Пленуму ВС КЦС Луспеника Д. Д. в рамках Всеукраїнського вебінару «Здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану», *організований Національною школою суддів України 13 травня 2022 року.*
2. Проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» від 26.04.2022 р. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1279852

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Долгова Валерія Іллівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЇ СУДІ З ПІДГОТОВКИ СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Відповідно до ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави. Для того, щоб досягти ці завдання, цивільний процес складається з окремих стадій. Серед цих стадій, окреме місце займають дві стадії цивільного процесу відкриття провадження у справі та підготовчого провадження. Вони регламентовані розділом ІІІ, главою 2 та 3 ЦПК України. На цих двох стадіях дуже важливу роль приділяється судді, адже саме він вирішує питання: чи відповідають всі заявлені вимоги позивача цивільному процесуальному законодавству України, відкриває провадження у справі та призначає підготовче судове засідання.

Стадія відкриття провадження у справі – це перший етап цивільного процесу. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на судовий захист [1]. Ця норма Конституції знахо-

дить своє відображення в ст. 4 ЦПК України, де сказано, що кожна особа має право, в порядку ЦПК, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів. Це право гарантується шляхом пред'явлення цивільного позову до суду першої інстанції, де вона приймається та реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

Основним змістом цієї стадії складають дії судді щодо перевірки до початку судового процесу заяви позивача на предмет дотримання установлених законом вимог. О. Бюлов назвав ці умови передумови права на звернення до суду. До них можна віднести: 1) підсудність справи, процесуальна здатність сторони та легітимацію представника; 2) наявність предмета судового розгляду; 3) дотримання правил оформлення позовної заяви та забезпечення судових витрат [2, с. 85].

Після того, як суддя отримає справу, то він одразу повинен перевірити, чи відповідають всі завчені вимоги законодавству та правильність сплати судового збору. У разі якщо буде встановлено, що позовна заява подана до суду без додержання вимог, які встановленні в ст.ст. 175 та 177 ЦПК України, то суддя протягом п'яти днів з дня надходження постановляє ухвалу про залишення такої заяви без руху. В ухвалі про залишення позовної заяви без руху суддя зазначає недоліки, які є в позовній заяві та яким способом вони повинні бути усунені, також зазначає строк та спосіб їх усунення. Якщо суддя постановляє ухвалу з підстав несплати судового збору, який встановлений законодавством, суддя в тій заяві зазначає точну суму судового збору, яку необхідно сплатити.

Коли будуть відсутні всі підстави для залишення позовної заяви без руху, відмови у відкритті провадження, то суддя відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків.

Після того, як була постановлена ухвала про відкриття провадження, суддя повинен почати ознайомлюватися з матеріалами справи, дослідити докази, які були подані учасниками справи та застосувати підготовчі дії для своєчасного та обґрунтованого вирішення справи. Коли всі обставини справи будуть з'ясовані, будуть досліджені всі матеріали справи, починається наступна стадія цивільного процесу – це підготовче провадження.

Відповідно до ЦПК України, основними завданнями підготовчого провадження є: визначення остаточного предмета спору та визначен-

ня обставин справи; визначити, в якому порядку буде вирішена справа. Підготовче провадження починається з відкриття провадження у справі та повинно бути проведено протягом шістдесяти днів з дня відкриття.

Процесуальні дії, які складають зміст цієї стадії, вчиняються у підготовчому судовому засіданні. На даній стадії, суддя наділяється значними повноваженнями, виконує роль організатора та координує діяльність з підготовки справи. Тобто, можна сказати, що суддя – це керівник всієї процесуальної діяльності у цій стадії. Відповідно до ч. 3 ст. 189 ЦПК України «підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду» [3].

Діяльність судді на даній стадії можна охарактеризувати класифікацією дій, в залежності від напрямків діяльності судді та завданнями стадії підготовчого провадження. Також ще можна визначити такі класифікації дій судді: дії, які є обов'язковими для всіх категорій справ, та дії, які є обов'язковими для окремих категорій справ (їх ще можна назвати факультативними діями).

До обов'язкових обставин можна віднести такі дій судді з підготовки справи до судового розгляду: з'ясувати, чи відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи бажають сторони укласти мирову угоду чи передати справу на розгляд до третейського суду. Також до таких дій можна віднести роз'яснення сторонам їх процесуальних прав та обов'язків. Для вирішення спору в суді суд має з'ясувати: чи відмовив позивач у позові, чи визнав позов відповідач, чи бажають сторони досягти мирової угоди чи передати справу на розгляд арбітражу. Ці процесуальні дії можуть здійснюватися лише в судовому порядку, а не формально; суд має вжити дієвих заходів для посередництва сторін у врегулюванні спорів до суду, зберігаючи об'єктивність та неупередженість. Зокрема, вони повинні пояснити сторонам можливість розгляду справ в третейському та процедури виконання рішень, характер та процедури кожної дії та її наслідки.

Також на даній стадії суддя повинен дослідити нормативно – правову базу, на яку він буде опиратися під час вирішення судової справи. Він повинен опиратися на предмет та підстави позову, також заперечень відповідача щодо позову, та інших обставин, що мають

значення для правильного вирішення справи та відповідність їх національному законодавству.

Також до повноважень судді слід віднести доказову діяльність учасників справи, визначати об'єкт доказування, роз'яснювати сторонам хто відповідальний за надання доказів по обставинам справи. Під час підготовки суддя приймає рішення про виклик свідків; призначає експерта та роз'яснює право ставити запитання та висловлювати висновки експерта; вирішує процес участі експерта в консультаціях; на вимогу учасники справи чи їх представників витребувати докази; провести огляд документальних і речових доказів на місці з повідомленням сторін; видавати судові накази; досліджувати представлені докази на предмет їх належності та допустимості; вживати заходів для надання доказів.

Отже, можна зробити висновок, що в залежності від категорії справи, інших особливостей, суддею можуть здійснюватися й інші дії з підготовки справи до судового розгляду. Деякі з них є обов'зковими для здійснення, а деякі є його правом і суддя може їх застосовувати на власне переконання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на V сесії Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 90

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV, в поточній редакції від 06.04.2022, Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. №40-41. 42, ст.4922 База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

3. Шкорупеєв Д. А. Дисертація процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів у цивільному судочинстві. Одеса. .90

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Апалькова І. С.

Кармолін Лев Маркович
студента 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Медіація – це переговори між сторонами спору, що проводяться за участю і під керівництвом нейтрального стороннього посередника, який не має повноважень приймати рішення, що є обов'язковими для сторін. Дослідники справедливо визнають важливість медіаційних процедур за участю медіатора (наприклад, нотаріуса) [1, с. 40].

Актуальність теми полягає в тому, що останнім часом багато говорять про необхідність якнайшвидшого запровадження механізму досудового вирішення спорів, інакше званого «медіацією». Процедура медіації є відносно новою у правовому регулюванні досудових чи позасудових спорів у вітчизняних юридичних колах.

У зарубіжній практиці процедури медіації давно існують як спосіб вирішення правових колізій, і набувають все більшого поширення, стаючи предметом різноманітних суспільних наук (соціології, психології, політології і, звичайно, права). Розширюючи сферу дії, вони також шукали нові інституційні форми цих процедур для вирішення правових конфліктів у позасудовому порядку, через традиційні прокуратури та юридичні установи, особливо нотаріуси [2, с. 18].

З 2010 року українські медіатори здобули підтримку парламентарів і зареєстрували у Верховній Раді понад десяток законопроєктів про медіацію. Проте через політичну нестабільність, послідовні зміни уряду та парламентські вибори закон досі не прийнятий [3, с. 344].

Певне підґрунтя для впровадження медіації має галузеве законодавство. Так, у кримінальному процесуальному кодексі України – глава 35 (провадження на підставі угод) передбачено порядок укладення угод про примирення. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, У галузевому законодавстві є певні підстави для запровадження медіації. Отже, глава 35 Кримінального процесуального кодексу України (Процедури, засновані на угодах) регулює порядок укладення медіаційної угоди. Закон України від 3 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Адміністративного процесуального кодексу України та інших законодавчих актів» передбачає право на укладен-

ня мирової угоди, але не визначає, яким чином вони укладаються та Представляємо суддів» [3, с. 345].

Частиною 2 статті 70 Цивільного процесуального закону КНР (в редакції від 15.12.2017 р.) визначено, що під час надання посередницьких послуг (медіація)), особа, яка вимагається законом. Довірена їм конфіденційна інформація має зберігатися законом. Суди вирішують спори і не можуть ставити під сумнів такі відомості як свідки. Тому медіація має в Україні певну правову основу. Наступним кроком має стати проходження вступного методу з медіації [3, с. 345].

На законодавчому рівні концепція ADR в цілому ще не врегульована, але на правовому та нормативному рівні деякі шляхи АВС вирішені. О. М. Спектор вважає, що впровадження правового регулювання у сфері АВС має враховувати необхідність досягнення балансу між самоорганізацією, в якій АВС є громадянським суспільством, з одного боку, та правовим регулюванням. У цьому відношенні він має застосовуватися лише там, де це необхідно та доцільно, але, з іншого боку, мають бути гарантовані права тих, хто вдається до процедури АВС для вирішення спорів чи конфліктів [4, с. 5].

Статтею 16 Цивільного процесуального закону КНР, статтею 19 Цивільного процесуального закону КНР та статтею 17 Цивільного процесуального закону України передбачено, що сторони самостійно ведуть переговори або вживають заходів у разі закон є обов'язковим Заходи досудового врегулювання спору.

З цих причин слід відійти від традиційного вивчення джерел правового регулювання правових явищ через призму ієрархій правових актів (Конституція України, міжнародні договори, українські закони, статути та локальні нормативні акти), а не зосередитися на регламентація окремих методів положень АВС [4, с. 6].

Одним з основних і найпростіших методів азбуки є переговори. Ймовірно, це підхід АВС без нагляду – процедура очевидна для сторін і в більшості випадків використовується навіть на побутовому рівні [4]. У деяких випадках переговори можуть бути складними та структурованими – сторони домовляються про процедуру, терміни, пріоритети тощо, а також можуть залучати юристів, адвокатів, експертів у певній галузі. При цьому формат цього підходу АВС є абсолютно гнучким і може бути адаптований до сторін, обставин спору, складності тощо [4, с. 8].

Особливим видом переговорів є претензійна процедура. Фактично це структуровані переговори у письмовій формі. У Законі України «Про арбітражний суд» від 6 листопада 1991 р. міститься розділ II «Доарбітражне врегулювання господарських спорів», який визначає умови судового розгляду господарських спорів, які сторони, створені для таких спорів, дотримуються своїх правил доарбітражного врегулювання. Умови Незалежно від досудового врегулювання, лише окремі категорії спорів передбачають звернення до суду. Саме в цьому розділі встановлено порядок подання позову та положення про його розгляд.

Згодом Конституційний Суд України постановив, що встановлення досудового врегулювання спорів про волевиявлення суб'єкта правовідносин законом або договором не обмежує підсудності та права на судовий захист, а змінений досудовий позов укр. Господарський процесуальний закон більше не є обов'язковим. У чинній редакції Цивільного процесуального кодексу України взагалі вилучено розділ про позовний порядок, Посилання ст. 19 Положення закону або договору.

Натомість процес врегулювання претензій залишається в ст. 222 і 315 Господарського кодексу України, у розділі XI Кодексу торговельного моря України, ст. Стаття 27 Закону України «Житлово-комунальні послуги», Правила забезпечення гарячим водопостачанням, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 р. № 1182, Статут залізниць України, затв. Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. «457 та багато інших нормативних актів. Міністерство юстиції України затвердило «Пропозиції щодо ведення позовних заяв і провадження на підприємствах, в установах, організаціях».

Деякі міністерства, інші органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства та організації затвердили власні директиви щодо ведення претензійно-позовної роботи, але ці дії є «внутрішніми»: вони жодним чином не накладають зобов'язань на процедури іншої сторони щодо претензій та претензій. терміни.

Наступний шлях АВС – посередництво. Що стосується цього підходу, то необхідно термінологічно визначити – оскільки в Україні ще не прийнято спеціального закону про медіацію, терміни «медіація» та «примирення» можна вважати рівнозначними – будь-яка медіація, що на даний момент проводиться на договірних засадах, це все медіація. Крім участі незалежних третіх сторін у процесі вирішення спорів,

існує також медіація. 7 серпня 2019 року в Сінгапурі була підписана Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні угоди про посередництво («Сінгапурська конвенція»). Україна стала однією з 46 країн, які підписали його [4, с. 10].

Список використаних джерел

1. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 2011. – с. 1352
2. Ясиновський І. Г. Імплентація процедури медіації в Українське законодавство: теоретикоправовий аналіз: дис. ... К., 2016. 295 с.
3. Сулейманова С. Р. Генеза інституту медіації // Правове життя сучасної України : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 05 трав. 2020 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика. 2020. С. 343-345.
4. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2020. 461 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Корман Олександра Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІАТОРА

Актуальність даної теми полягає в тому, що в Україні спеціальний інститут, який регулює питання відповідальності медіаторів закріплений нещодавно, тому, на мою думку, він потребує удосконалення та певного доопрацювання. Виходячи з вищезазначеного, вважаю доцільним враховувати досвід країн ЄС щодо відповідальності медіаторів, що гарантуватиме якість та точність самого процесу медіації та захист конфіденційної інформації.

Перш ніж перейти до відповідальності медіатора, потрібно відповісти на запитання, що взагалі таке медіація та хто може бути медіатором?

Отож, відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіація – це позасудова, без примусу, негласна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою посередників (медіаторів) докладають зусилля, щоб запобігти чи вирішити конфлікт (спір) шляхом

перемовин [5]. Іншими словами можна сказати, що медіація – це врегулювання конфлікту у позасудовому порядку за допомогою третьої незалежної сторони (медіатора).

Відповідаючи на запитання щодо того, хто може бути медіатором, важливо зазначити, що, по-перше, це може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні чи за кордоном, по-друге, посередником не може бути особа, яка має судимість та цивільна дієздатність якої обмежена, а також особа, яка визнана судом недієздатною.

За свої дії посередник може бути притягнутий до цивільно-правової, кримінальної та адміністративної відповідальність. Наприклад, медіатори можуть притягуватися до відповідальності за розголошення таємної інформації, аферу, порушення основного закону, тобто Конституції України, Закону України «Про медіацію» та інших нормативно-правових актів, недотримання норм професійної етики, поширення неправдивої інформації, невиконання або недотримання умов договору, неправдиву рекламу тощо.

У 2019 році Європейська комісія з питань ефективності правосуддя провадила дослідження, яке включало і питання відповідальності медіатора. Комісія дійшла висновку, що домінуючими санкціями за дії посередників є публічні або приватні догани, анулювання ліцензії або тимчасове вилучення медіатора із реєстру [1].

Сьогодні всі країни світу, які здійснюють медіацію, мають різні норми щодо питання регулювання відповідальності медіатора. Тому, на прикладі законодавства Грузії, Азербайджанської Республіки та Республіки Узбекистану можна розглянути дане питання.

Питання відповідальності медіатора в Грузії пов'язано з дотриманням медіатором стандарту етики медіаторів. Дане питання врегульовано Законом «Про медіацію», який був прийнятий 18.09.2019 року та який набув чинності 01.01.2020 року [3].

Щодо Азербайджанської Республіки, то там, по-перше, учасники медіації, а також інші особи, які приймають участь у процесі медіації, несуть відповідальність у разі недотримання правил конфіденційності. По-друге, медіатор, сторони та інші особи, які приймають участь у процесі медіації, несуть відповідальність за порушення вимог Закону «Про медіацію», який було прийнято 29.03.2019 року та який набув чинності 01.01.2020 року [2].

Республіка Узбекистан регулює питання відповідальності медіатора Законом «Про медіацію», який був прийнятий 03.07.2018 року

та який набув чинності 01.01.2018 року. Відповідно до Закону, посередник несе відповідальність перед сторонами за шкоду, яку він заподіяв внаслідок проведення процедури медіації [4]. Тобто, відповідальність медіатора обмежується лише шкодою, яка може бути заподіяна.

Отже, можна дійти висновку, що питання відповідальності медіатора є досить складним і суперечливим, а тому, потребує явних допрацювань у нашому законодавстві. Наприклад: варто деталізувати, за які точно правопорушення медіатор буде нести відповідальність в Україні, а також зазначити про порядок притягнення до відповідальності.

Список використаних джерел

1. European Commission for the efficiency of justice. European Handbook for Mediation Lawmaking.
2. Закон Азербайджанської Республіки «Про медіацію». URL: https://mediation-eurasia.pro/zakonodatelstvo/zakon-azerbajdzhana-o-mediacii/
3. Закон Грузії «Про медіацію». URL: https://matsne.gov.ge/en/document/download/4646868/0/ru/pdf
4. Закон Республіки Узбекистан «Про медіацію». URL: https://lex.uz/docs/3805229
5. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Кула Анна Станіславівна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОНЛАЙН – МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Події, які відбуваються з нами сьогодні назавжди залишили свій слід і перевернули нашу реальність. Це потягнуло за собою ряд нових викликів для суспільства, економічної стабільності та забезпечення захисту прав і інтересів кожної людини, наприклад починаючи із основоположного права на медичну допомогу та безперешкодного

доступу до правосуддя. Певні прогалини на законодавчому рівні та велика завантаженість судів дещо ускладнюють доступ до правосуддя великої кількості верств нашого населення.

На мою думку, саме законодавче врегулювання медіації в цілому та питання щодо онлайн-правосуддя дійсно може зменшити навантаження на судову систему та забезпечити повний доступ до правосуддя в умовах нової реальності.

Розглядаючи обрану тему, одразу виникає питання, що ж таке взагалі онлайн-медіація та чиє вона перспективною?

Онлайн-медіація – є певним інститутом, який має вагомі перспективи щодо розвитку. Наведемо декілька фактів: перш за все, саме онлайн-медіація є окремим випадком альтернативного вирішення спорів (ADR), а саме він зараз набуває великої популярності. В Конституції України чітко зазначено право на захист своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими засобами, що не забороняються законом, тобто саме це дозволяє суспільству формувати інститути захисту права, відмінні від судової влади – способи альтернативного вирішення спорів. Вони не є єдиним механізмом, проте є загальною назвою для позасудових способів врегулювання спорів – медіація, примирення, арбітраж [1].

Другим фактом є те, що форми здійснення ADR зазнають певних змін під впливом переходу ділової активності людей та компаній до Інтернету. Наприклад, якщо спір виник із операції що здійснена за допомогою міжнародної мережі Інтернет, то і вирішення також має бути вирішено дистанційно. Саме під впливом цих факторів альтернативні способи вирішення спорів стали здійснюватися засобами Інтернету – онлайн та отримали назву «онлайн вирішення спорів» (ODR – від англ. Online Dispute Resolution).

Проведення медіації в дистанційному режимі практикується здебільшого в транскордонних справах або за неможливості сторін перебувати в одному місці. Ця тенденція почала набувати свого розвитку через Covid-19 та у наш час стає ще більш затребуваною.

Проведення онлайн-медіації можливе через використання певних інформаційних платформ, наприклад, чат-конференцій, відео-конференцій, електронного листування, тощо. У випадку використання аудіовізуальних технологій онлайн-медіація схожа на традиційну медіацію саме за рахунок аудіовізуального спілкування сторін і медіатора. Дві сторони медіації, як правило, повинні мати два конференц-кана-

ли: один для зв'язку кожної зі сторін із медіатором, а один для загальної конференції. Сторони отримують доступ до цих каналів від медіатора і вже через них безпосередньо ведеться спілкування. Якщо використовуються текстові методи, тоді медіатор спілкується зі сторонами вже через текстові повідомлення, слід зазначити, що таке спілкування буде як симультанним, тобто відбуватиметься в режимі реального часу, так і асинхронним – із використанням повідомлень, коли спілкування буде відбуватися с перервами [2].

Зустрічі проводяться за допомогою відео або телеконференцій та кожна форма подання документів полегшується за допомогою зашифрованої хмарної платформи, що є доступною через Інтернет. Однією із найрозповсюдженіших є платформа Zoom – американська платформа, яка надає змогу дистанційно проводити конференцію у реальному часі. Врегулювання спорів за допомогою медіації саме в Інтернеті дуже подібне до «справжньої» медіації. Сторони можуть обрати спільне засідання, на якому буду проводитися вступні заяви. Вже після цього медіатор наголошує про початок обговорення та запрошує учасників. Якщо розглядати складні комерційні спори, то саме тут сторони можуть надати певні додаткові свідчення або важливі документи аби підтримати хід своєї справи. Коли вже угода досягнута, сторони можуть підготувати проєкт і поставити свій розпис через платформу Docusing або будь-які альтернативні програми [3]

Дистанційні форми спілкування набирають своєї актуальності через такі напрямки медіативної практики: сімейна та відновна медіація. Саме тут перед сторонами постає проблема щодо зустрічі в зв'язку з напруженими відносинами (наприклад, між жертвою та порушником та між подружжям), або у таких випадках коли правопорушник відбуває покарання на виправних установах. Не менш важливим є те, що дистанційна медіація надає змогу вирішити питання та запровадити певну безпеку для медіатора при зверненні людей із психічними порушеннями.

Проте незважаючи на безліч позитивних аспектів в онлайн-медіації є і певні недоліки саме через психологічні особливості сприйняття один одного в онлайн-просторі, серед них слід виділити такі :

1. Розмова через комп'ютер або через телефон, підсвідомо сприймається як короткострокова, в той час коли медіативна сесія в середньому триває 2-3 години;

2. Дійсно відчувається відмінність у спілкуванні з людиною, яка поруч, і зображенням на екрані. В силу психологічних причин у такому випадку зменшується емоційний вплив медіатора та можуть виникнути певні перешкоди щодо встановлення довіри. Тобто виникають певні обмеження можливостей безперервного контакту очей як певного інструменту встановлення каналу комунікації, що не дає можливості проаналізувати медіатору невербальну інформацію. Також одним із найбільш вагомих аргументів щодо мінусів проведення онлайн-медіації є те, що медіація за своєю соціальною спрямованістю повинна довести суспільству цінність людського спілкування [4]

Проте всі ці недоліки можливо перетворити на позитивні наслідки завдяки певним урегулюванням законодавства та застосування нових технологій в цілому.

Список використаних джерел

1. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів : підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої – Одеса : Фенікс, 2021. – 344 с. – С. 3.

2. Цувіна Т. Онлайн медіація: світовий досвід та перспективи для України. 5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння : зб. статей /ред.-укл.: А. Гусєв, К. Гусєва, Г. Похмєлкіна; за заг. ред. І. Терещенко. К.: BAITE, 2019. С. 160. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/3/6/448168.pdf

3. Виртуальная медиация: урегулирование бизнес-споров через Интернет. URL: https://iqdecision.com/virtualnaja-mediacija-uregulirovanie-biznes-sporov-cherez-internet/

4. Здрок О. Н. Перспективы развития процедур онлайн урегулирования споров в международном и национальном судопроизводстве. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда национальных судов : матер. Междунар. научно-практ. конф. / Экономический Суд 64 СНГ. 2017. С. 63. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2017/ conf_2017_2.pdf.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р

Левандовська Ірина Юріївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК ГНУЧКИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

На сьогоднішній день сімейна медіація являється досить гнучким механізмом вирішення сімейних конфліктів, який адаптується до кожної унікальної сімейної ситуації. Статистика показує що в Україні зі 100% укладених шлюбів виникає 70% розлучень. Судова практика говорить про те, що найчастіше за позовами про розірвання шлюбу слідують позов про визначення місця проживання дитини, про стягнення аліментів, про позбавлення батьківських прав, про поділ майна подружжя і т.д. Зазвичай, у суді сторони ведуть перемовини щодо своїх принципових позицій, які можуть бути обґрунтованими з погляду законодавства і тому не завжди у повній мірі відображаються справжні інтереси та потреби сторін. Доволі часто кожна із сторін, посилаючись на законодавство, хоче розповісти в суді історію своїх відносин, поділитися власними переживаннями, проте суду це не важливо і не потрібно. Тому у такому випадку найкращим вирішенням проблеми буде сімейна медіація як ефективний спосіб вирішення сімейних спорів [4, с. 2]

Питанням вивчення сімейної медіації займалися такі сучасні науковці як Сулейманова С. Р. Спектор О. М., Васильєв С. В., Красіловська З. В., Любченко Я. П. та інші.

Досліджуючи та аналізуючи практику зарубіжних країн, можна помітити, що досить популярним вважається, насамперед, звернення до медіації перед зверненням до суду у справах, які стосуються розірвання шлюбу. До прикладу, У Японії, США та певних країнах Європи сімейні спори не розглядаються судом поки сторонами не буде пройдено процес сімейної медіації.

Не зважаючи на це, в українському чинному законодавстві не містяться спеціальні вимоги щодо врегулювання сімейних спорів завдяки медіації. Проте, законодавство дозволяє суддям застосовувати примирні процедури під час вирішення сімейних конфліктів [1, с. 63].

Відповідно до статті 111 Сімейного Кодексу України, суд уповноважений вживати певні заходи щодо примирення подружжя, але це не повинно суперечити моральним засадам суспільства. Також, від-

повідно до ч. 7 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України, суд уповноважений припинити розгляд справи і призначити певний термін для примирення подружжя, проте цей термін не може перевищувати шести місяців, на мою думку, саме це є особливою ознакою розгляду та вирішення справ про розірвання шлюбу. Проте, дана норма в наш час є недієвою і, відповідно до аналізу судової практики, такий термін на примирення є безрезультатним та найчастіше такі справи вирішуються розірванням шлюбу. Така проблема виникає через необізнаність громадян в існуванні медіації як процедури для примирення. У повноваження суду не входить інформування сторін про можливість вирішення конфлікту за допомогою процедури медіації та рекомендувати її, тому таку ситуацію доцільно розцінювати як прогалину у цивільному процесуальному праві України [1, с. 64]

Розлучення батьків є однією із найважчих ситуацій для кожної дитини, яка може травмувати дитячу психіку та негативно вплинути на її майбутнє. Важливим при розлучені є правильно підготувати дитину до настання певних змін в її житті, пояснити, що батьки люблять її як і раніше і це ніяк не вплине на їх стосунки. Цим може зайнятися сімейний медіатор, який володіє певною спеціалізацією для проведення прямого консультування дитини [2, с. 67]

Судові рішення здатні вирішити певну юридичну ситуацію, але не завжди припиняють конфлікт між сторонами. Саме тому, під час процедури сімейної медіації, в основному увага приділяється виробленню способів вирішення конфлікту, які будуть прийняті сторонами. Рішення, які прийняті під час медіації, повинні задовольняти особливі потреби кожної сторони конфлікту [4, с.48].

Медіація також є ефективною у тих ситуаціях, коли сторони не в змозі домовитися самостійно, зайшли в глухий кут або не розмовляють один з одним через переживання, які виникли через розрив стосунків. Тому саме сімейна медіація сприяє усуненню розбіжностей між сторонами конфлікту та допомагає співпрацювати задля усвідомленого розв'язання конфлікту, який пов'язаний з розлученням, враховуючи питання участі у вихованні дітей, фінансові або майнові спори [4, с. 56]

Найчастіше сімейні медіатори працюють в комедіації, тобто в парі. Попередньо вони проводять зустріч з кожною стороною для діагностики та аналізу причин виникнення конфлікту та визначення основних тем для обговорення. Головним питанням, яке ставлять

медіатори сторонам на попередній зустрічі, є питання щодо готовності сторін домовитися для того, щоб знайти рішення, яке допоможе розв'язати конфлікт [2, с. 18]

Після такої процедури організовується загальна зустріч і завдяки підтримці медіатора вони навчаються безконфліктному спілкуванню задля того, аби почути що є важливим для всіх членів сім'ї, включаючи також інтереси дитини. Сторони конфлікту мають змогу спілкуватися один з одним не безпосередньо, а з допомогою медіаторів. Це дозволяє у повній мірі висловити свої почуття і потреби, з'ясувати справжні інтереси кожної з сторін. Під час такого спілкування вони починають розуміти почуття та вчинки іншої сторони, саме тому сторони готові для спільної роботи над вирішенням своїх проблемних питань.

Сімейний медіатор повинен володіти високим рівнем здібностей під час роботи з емоційними станами інших людей, що сприяє розвитку у вирішенні конфлікту. Медіатор допомагає сторонам конфлікту з'ясувати, усвідомити і переробити почуття і емоції, які стосуються цього конфлікту. Чуйність, щирість, високий професіоналізм сімейного медіатора дають можливість повністю довіритись медіатору сторонами. Це допомагає зменшити спроби перекладати відповідальність і прийняття рішення на медіатора [3, с. 48]

Отже, підсумовуючи, можна дійти висновку, що розлучення завжди є жахливою ситуацією у житті людини. Проте, альтернативний спосіб вирішення конфлікту, а саме за допомогою сімейної медіації, полегшує біль і стрес, які відчувають сторони конфлікту і призводить задовільного процесу та щасливих наслідків.

Список використаних джерел

1. Сулейманова С. Р. Переваги сімейної медіації при вирішенні питання про розірвання шлюбу. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс. 2021. С. 63-68

2. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / З. В. Красіловська ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ.упр. : Одеса, 2017. С. 92.

3. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. канд.. юрид. наук. : спец. 12.00.01 / Люб-

ченко Я. П. ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого : Харків, 2018. С. 131

4. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.:Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. С.90

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Ліщук Софія Олександрівна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції, Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИРІШЕННЯ БІЗНЕС-КОНФЛІКТІВ

Питання ролі медіації як альтернативного/ефективного вирішення спорів в Україні, наразі, усе ще, залишається нагальним. В умовах жорсткої конкуренції, що панує у бізнес-середовищі, економія часу, сил та коштів при вирішенні конфліктів завжди була і є особливо актуальною.

Взагалі, протягом декількох років, через нестабільну ситуацію в країні, медіація ніяк не могла знайти своє відображення та закріплення на законодавчому рівні. Однак, 6.11.2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію».

Аби мати розуміння, варто зазначити, що, власне, слово «медіація» походить від лат. mediare, що означає бути посередником. У Законі України «Про медіацію» законодавець визначає поняття медіації – як позасудової добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Цією ж самою статтею зазначено, що медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. Інакше кажучи – це незалежний посередник, який допомагає сторонам спору в його вирішенні шляхом знаходження компромісу (медіації).

До речі, медіацію дедалі частіше називають не альтернативним методом вирішення спору (ADR), а ефективним (EDR). Отже, ефек-

тивність медіації, доведена на практиці та набуває все більшого поширення у світі, зокрема в Україні. Наприклад, держави-члени Європейського Союзу зобов'язані дотримуватися Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 р. та звітувати про її застосування [2]. Україна як член Ради Європи, також зобов'язана використовувати медіацію. Як на мене, це дуже прогресивне рішення, яке у подальшому позитивно вплине на суспільство та полегшить проведення позасудових процедур.

Взагалі, вона може застосовуватися у будь-яких конфліктах/спорах, таких як: сімейні, трудові, цивільні, господарські, а також у справах про адміністративні та кримінальні правопорушення. Згідно зі статтею 4 ЗУ «Про медіацію», така процедура, як медіація проводиться за умов та, за покладеними в її основу, принципами:

– взаємної згоди сторін,
– добровільності,
– конфіденційності,
– нейтральності,
– незалежності та неупередженості медіатора,
– самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Медіація в організації (work-place mediation) – це процес вирішення «ділових конфліктів» конфліктів, у якому сторони є представниками однієї організації [3]. Третьою особою, у такому виді, виступає внутрішній або сторонній незалежний медіатор. Таку медіацію можна визначити частиною системи управління конфліктами в організації.

Однак, конфлікти та спори в організаціях мають свою певну специфіку та відповідну характерність. Вони безпосередньо пов'язані з видом діяльності, яким займається дана організація. Тому, даний вид альтернативного вирішення спорів, застосовується і у великих бізнес-структурах. Зазвичай, протистояння на глобальному та локальному ринках обертаються багаторічними судовими тяжбами, що призводять до значних фінансових витрат та, у подальшому, впливають на репутацію фірми. Тому, аби вчасно та «безболісно» вирішувати конфлікти будь-якої складності, медіація – ідеальний варіант.

Процедура застосовується у випадках, коли:

– у партнерів компанії виявляється різне ставлення до бізнесу (іноді, трапляються ситуації в яких у одного із партнерів згасає жага до роботи, а другий працює «на повну силу», як наслі-

док – дисбаланс всередині компанії, що тягне за собою багато негативних наслідків, один із яких – зменшення прибутку),
- відмінні погляди у партнерів на розвиток бізнесу (один хоче інвестувати у розвиток фірми, інші – ділити прибуток та економити на просуванні),
- недоліки стратегій та планування, незбалансованість відповідності робочих місць, зв'язки між робочими групами, працівниками та керівництвом,
- порушення домовленостей, укладених та досягнутих у процесі співпраці,
- виникнення недовіри, тощо.

Вказаний мною перелік не є вичерпним, адже щодня стається все більше нових ситуацій, які потребують нових шляхів вирішення.

Отже, вважаю необхідним, визначити які ж існують переваги у медіації в організації:

По-перше, медіація = конфіденційність.

По-друге: саме цей спосіб вирішення конфліктів дозволяє уникнути затяжних судових процедур, адже проводиться за кілька тижнів, а не років й відповідно до узгодженого зі сторонами часу.

По-третє, учасники спору заощаджують фінанси, що, апріорі, не може бути негативним аспектом.

По-четверте, використання саме таких медіативних принципів при вирішені конфліктів у бізнесі, дозволяє зберегти міцні партнерські стосунки між конфліктуючими сторонами.

По-п'яте, при конструктивному вирішенні конфлікту відсутня можливість програшу, оскільки учасники самостійно розробляють та узгоджують необхідні їм рішення (чим впливають на результат). З цього випливає наступна позитивна риса – неформальність, зрозумілість та гнучкість процедури.

Звертаю вашу увагу на те, що при успішному вирішенні спору, шляхом проведення work-place mediation, можна убезпечити бізнес від повторного винекнення подібних конфліктів у майбутньому. Головне, аби учасники самі не сприяли погіршенню конфліктної ситуації та не зводили роботу медіатора нанівець.

Взагалі, хочу сказати, що не дивлячись на те, що медіація є відносно новим інститутом, який потребує більшого вивчення та унормування – на практиці він уже показує відмінні результати. Сьогодні, дедалі частіше від юристів-практиків, бізнесменів, керуючих парт-

нерів провідних фірм, можна почути те, що вони використовують у своїй практиці такий спосіб АВС та радять його іншим. Як на мене, це дуже добрий показник успішності справ, вирішених за допомогою медіації та перспективності даної сфери.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про медіацію», (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 7, ст.51). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text .
2. Юридична Газета URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html
3. Український Центр Медіації URL: https://ukrmediation.com.ua/ua/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Лоншакова Валерія Сергіївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СКЛАДНОЩІ ДОКАЗУВАННЯ НАЯВНОСТІ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ

Дослідження моральної шкоди завжди викликало гострі дискусії в усій науковій спільноті. Насамперед, це пов'язано з суб'єктивною оцінкою даного поняття кожним науковцем. Ситуація стає цікавішою, коли поняття відшкодування моральної шкоди виходить за межі наукових дискусій і набуває практичної форми у вигляді судових рішень.

Слід зазначити, що вітчизняне законодавство не містить чіткого визначення поняття «моральна шкода». Так, у статті 23 Цивільного кодексу України перелічені лише способи прояву моральної шкоди.

Відповідно до пункту 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4, яка містить більш точне формулювання, зазначено, що «...під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних

фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [1].

У цій же самій постанові Пленум Верховного Суду зазначено, що суди в окремих випадках вдаються до помилок, неповно з'ясовують наявність підстав для відшкодування моральної шкоди, недостатньо обґрунтовують її розмір. Іншими словами сторони в процесі неаргументовано висували свої вимоги, а реальних доказів, які б обґрунтовували їхні вимоги – не надавали [1].

О. І. Сліпченко вказує, що у даних категоріях справ загальний предмет доказування включає необхідність встановлення наступних умов цивільно-правової відповідальності: наявність моральної (немайнової) шкоди в потерпілого; протиправність дій особи, яка заподіяла шкоду; причинний зв'язок між протиправними діями та заподіяною шкодою; вина (у передбачених законом випадках) [2, с. 3-4].

Отже, найважчим при оформленні позовної заяви про відшкодування моральної (немайнової) шкоди є збір доказів, які підтверджують факт завданої моральної шкоди та розмір такої шкоди. У більшості позовів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, отриманих судами, позивачі обмежуються фразою: «Мені завдано моральної шкоди…». Проте позивачу недостатньо вказати у позовній заяві, що він зазнав або зазнає моральних страждань. Цей факт має бути підтверджений всіма допустимими доказами [3, с. 21].

Показання свідків – це виклад відомих обставин, які мають значення для справи. Цей вид доказів частіше зустрічається при відшкодуванні моральної шкоди, оскільки зміни психологічного стану позивача внаслідок негативних емоційних переживань можуть помітити лише особи, які здатні порівняти стан позивача з подією, яка спричинила страждання, і після неї. З огляду на те, що явка в суд є великим психологічним випробуванням для громадян, позивач пропонує викликати тих, хто вже надав йому теоретичну згоду на виклик свідків. Однак для встановлення розміру моральної шкоди корисніше отримати свідчення «незалежних» свідків – осіб, які спостерігали за позивачем «ззовні» (наприклад, колег по роботі, з якими позивач не підтримує близьких дружніх стосунків) або осіб, які спостерігали за позивачем «вимушено терпляче». Такими позивачами зазвичай є особи, які підтримують стосунки з позивачем через обставини, які не залежать від них (наприклад, родичі одного з подружжя) [4]. На

превеликий жаль, суди в більшості випадків не вживають належних заходів для залучення таких свідків.

Письмові докази у такій категорії справ зазвичай підтверджують негативні наслідки емоційно-вольових переживань. Це може бути виписка з історії хвороби, лікарняний лист, письмовий висновок психолога тощо. Але порівняно до того, в який час відбулися ці переживання, що їх викликало, до чого вони призвели, наскільки вони глибокі (знову ж таки, суб'єктивність людського досвіду).

Якщо говорити про речові докази, то вони є не надто поширеними у справах про відшкодування моральної шкоди. В якості речових доказів можуть бути представлені, наприклад, друковані засоби масової інформації, в яких міститься інформація, що не відповідає дійсності; аудіо- або відеокасети з неправдивою інформацією.

Достатньо поширеним доказом у справах про відшкодування моральної шкоди є висновок експертів-медиків про стан здоров'я позивача та причини негативних емоційно-вольових переживань, що викликали погіршення стану здоров'я.

Список використаних джерел

1. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду від 31 березня 1995 р. № 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text
2. Сліпченко О. І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди / Автореф. канд... юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2011. 20 с.
3. Отраднова О. Компенсація моральної шкоди, заподіяної порушенням цивільно-правового договору. Вісник Національної Академії прокуратури України. 2015. № 2. С. 18-23.
4. Веніамінова А. Моральна шкода: практичні аспекти доказування її наявності. Юридичний журнал. 2003. №6. URL: https://web.archive.org/web/20160305210747/http://justinian.com.ua/article.php?id=258
5. Толкачов Д. І. Діяльність адвоката у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: матеріальні та процесуальні аспекти. Вісник Вищої Ради юстиції. 2011. № 2. С.103-117.
6. Спасова К. І. Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 227 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гонгало Р. Ф.

Недипіч Микита Павлович
студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА У СФЕРІ МЕДІАЦІЇ

З давніх-давен історію людства супроводжують різноманітні спірні ситуації. Кожному індивідові властиві свої інтереси, бажання, прагнення. Проживаючи суспільстві, особистість стикається з проблемою колізії власних інтересів з інтересами інших членів суспільства. Таким чином виникають *конфлікти*. Для початку дамо визначення цьому поняттю.

Конфлікт можна визначити як «зіткнення протилежних або несумісних інтересів, поглядів, дій та цілей окремих осіб, соціальних груп чи спільнот, політичних партій, організацій, держав, різних соціальних (політичних, економічних) систем» [1, 7]. Конфлікти є неминучим явищем, результатом соціальної взаємодії людей і можуть супроводжуватись негативними емоціями.

Існує величезне різноманіття методів, прийомів врегулювання конфліктів, спорів, які можуть лежати у соціальній, політичній, правовій та інших площинах. Але юристів, перш за все, цікавлять механізми та способи вирішення юридичних колізій, спорів. Стаття 55 Конституції України гарантує право кожного громадянина на захист прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом способами [2]. Найголовніше місце, звичайно, посідає вирішення спорів судовими інстанціями. Але наразі набирають актуальність способи альтернативного вирішення спорів, у тому числі медіація.

Правове регулювання медіації в Україні бере свій початок з прийняттям Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року за №1875-IX (далі – Закон про медіацію). Пункт 4 частини 1 статті 1 цього Закону визначає ***медіацію*** як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3]. У якості медіатора може виступати спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Сторонами медіації є фізичні та юридичні особи, які бажають досягти консенсусу шляхом застосування медіації.

Стаття 1 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-XII (далі – Закон про нотаріат) передбачає можливість проводити медіацію нотаріусами у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора. Статтею 16-1 Закону про нотаріат передбачено, що Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації [4].

Для того, щоб визначитись, чи дійсно нотаріус може виступати медіатором, розглянемо питання, хто взагалі може бути медіатором. Відповідно до статті 9 Закону про медіацію медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Кваліфікаційні вимоги до нотаріуса, передбачені статтею 3 Закону про нотаріат, також містить необхідність дотримання відповідної фахової підготовки (вища юридична освіта зі ступенем не нижче магістра), наявності досвіду практичної роботи у сфері права не менше 6 років, та відсутності судимості за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи). Важливою також є вимога щодо повної дієздатності нотаріуса.

Принципи незалежності, автономності, неупередженості, конфіденційності є спільними для обох видів діяльності – діяльності нотаріуса та діяльності медіатора. Але, водночас, принцип добровільності у медіації є унікальним, і не є властивим для нотаріальної діяльності. Отже схожість принципів діяльності медіації та нотаріальної діяльності дозволяє зробити висновок, що медіація є цілком можливою у нотаріальній діяльності [5, 422].

Враховуючи вищенаведене, не викликає сумніву, що після проходження базової підготовки нотаріус цілком може виконувати функції медіатора. Але в чому саме це може проявлятись?

До обов'язків нотаріуса входить сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [6, 94]. Згідно зі статтею 3 Закону про нотаріат нотаріус посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені

законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Не зважаючи на те, що при цьому він вчиняє нотаріальні дії лише за умови безспірності правочинів / юридичних фактів, фактично нотаріус все ж сприяє досягненню консенсусу між сторонами щодо спірних питань. Адже далеко не завжди сторони правочину можуть однаково оцінювати виниклу ситуацію та її наслідки. І в таких випадках відсутність згоди сторін щодо суттєвих мов може стати перешкодою для укладання договору. Як висококваліфікований фахівець сфері права нотаріус може запропонувати особам, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії, оптимальні варіанти щодо поділу спадкового майна або найбільш прийнятний спосіб формулювання окремих пунктів договору, якщо вони не досягли такої згоди між собою на момент звернення до нього.

Також слід зауважити, що нотаріус не тільки допомагає сторонам правочину досягти згоди щодо спірних питань, але й, так би мовити, «працює на перспективу», запобігаючи виникненню спорів (у тому числі й судових) в майбутньому. При цьому нотаріус виконує так звану превентивну функцію і, на відміну від інших представників юридичних професій (наприклад, адвокатів) він не займає сторону одного з учасників правочину, а однаковою мірою сприяє усім його учасникам в захисті законних прав та інтересів.

Прикладом здійснення нотаріусом функцій медіатора можна вважати сприяння досягненню сторонами згоди щодо дати вивільнення продавцем житлового приміщення під час посвідчення договору купівлі-продажу квартири (приватного будинку). При цьому нотаріус стримує розвиток, ескалацію конфлікту між учасниками правочину, не дає перемовинам між ними зайти в глухий кут. Що стосується спадкових справ, нотаріус може запропонувати спадкоємцям укладання угоди щодо поділу спадкового майна (наприклад, один спадкоємець отримує у спадок приватний будинок, а інший – легковий автомобіль, тощо).

Зараз можна сміливо робити висновок, що під час вчинення нотаріальних дій нотаріуси виступають як медіатори, сприяючи усуненню спірних ситуацій, які могли б унеможливити укладання правочину. Нотаріуси допомагають сторонам медіації (учасникам правочину) прийняти зважене, справедливе та єдино правильне рішення. Для цього нотаріусу необхідно володіти спеціальними знаннями, технікою медіації, що також потребує підготовки у галузі психології, техніки ведення ділових переговорів [7,55]. Навчання з цих, так

би мовити, суміжних областей знань, слід вважати обов'язковим для всіх фахівців, у тому числі й нотаріусів, які бажають досягти успіху у сфері здійснення процедур медіації.

Список використаних джерел

1. Конфліктологія: навчальний посібник / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. – Х.: Право, 2012. – 128 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pdf

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

4. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

5. Медіація у професійній діяльності юриста / за ред. Крестовської Н., Романадзе Л. – О.: Екологія, 2019. – 455 с. URL: https://www.legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/mediatsiya-u-profesijnij-diyalnosti-yurysta.pdf

6. Белінська К. Перспективи розвитку нотаріату в Україні шляхом надання нотаріусам функцій медіатора // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2017 – №3 (93). – С.93-95 URL: http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/08/Byelinska.pdf

7. Дякович М. М. Нотаріус як медіатор // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – №1. – С.54-55. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/14.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Онищенко Віолетта Віталіївна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розвиток є одним із визначальних пріоритетів у становленні держави як сучасної, незалежної, соціальної та правової держави. Без подальшого стрімкого технічного процесу Україна неспроможна подолати негативні явища в умовах воєнного стану.

Слід зауважити, що дана проблема існує вже протягом тривалого часу, адже людство за останні роки почало працювати та спілкува-

тися здебільшого за допомогою Інтернет-ресурсів, через пандемію Covid-19. В умовах карантину законодавець поліпшив інститут доказування та підлаштував українське законодавство під сучасні реалії. Водночас варто зазначити, що поняття «електронний доказ» було введено у нормативно-правові акти ще 5 років тому, але не всі проблемні аспекти було висвітлено українським законодавством.

Здійснення процедури подання електронних доказів чітко регулюється рядом нормативно-правових актів, серед яких варто виділити Цивільний процесуальний кодекс України, Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закон України «Про електронні довірчі послуги». Згідно з ч. 1 ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), електронним доказом є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи.

Варто зазначити, що поява системи електронного доказування є дуже важливим кроком у напрямі модернізації судочинства. На відміну від інших доказів, електронний доказ може зберігатися протягом будь-якого часу, не втрачаючи свій зовнішній вигляд та якісну ознаку. Крім того, наявність сучасної системи дає змогу копіювати документ необмежену кількість разів та мати доступ до нього у будь-який час дистанційно. Водночас електронні докази як самостійна юридична конструкція вимагають особливої уваги до недоліків їх правового режиму.

Однією з найважливіших проблем виступає розмежування понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу». Хоча ці два поняття є доволі самостійними, на практиці виникає питання: « Що слід вважати оригіналом, а що його копією? Якщо мова йде про дані, які містяться на веб-сайтах в мережі Інтернет». На сьогодні технічної можливості знайти відповідь на дане питання без проведення спеціальної експертизи немає.

Іншим важливим недоліком виступає неоднозначний погляд Верховного Суду на процедуру подання електронних доказів. Досить часто трапляється, що суд відмовляє у прийнятті електронних доказів, поданих через Електронний суд, аргументуючи свою відмову неналежним підписом особою даного електронного документа. Однак, якщо звертатися до постанов Верховного суду, можна зазначити, що ця відмова є не правомірною, так як альтернативою звернення учасників справи до суду з позовними заявами, оформленими в паперовій

формі та підписаними учасником справи, може бути й звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов`язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через Електронний кабінет. Але зареєструватися в Електронному кабінеті без власного електронного підпису неможливо. Тому всі документи, що надійшли до суду саме через зазначений сервіс, уважаються такими, що подані з використанням власного електронного підпису»

Досить дискусійним питанням є проблема забезпечення доказів. Прикладом можуть бути докази у вигляді листування у месенджерах. Потрапляючи на такі докази, сторони відразу повинні потурбуватися про їх забезпечення, щоб вони випадково або цілеспрямовано не були видалені.

Отже, через воєнний стан, перед нами виступає коло проблемних питань, вирішення яких прагне вся країна. За ці роки досі не вирішено безліч питань, що гальмують важливий процес становлення ефективності та виведення процедури подання електронних доказів на значно вищий рівень. Доказова база у цивільному судочинстві має позитивний та стрімкий розвиток, при цьому, як ніколи актуальною постала необхідність забезпечення електронних доказів та процедуру подання, що потребує подальшого законодавчого доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV, в поточній редакції від 06.04.2022 року, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.502.

2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 28.12.2004 року № 851-IV, в поточній редакції від 01.01.2022, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст.275.

3. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII, в поточній редакції від 01.01.2022, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2017, № 45, ст.400.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду № 922/51/20 від 29.01.2021. URL:http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94517830&red=100003781cb98b9943971f0cbd0c1d07035f69&d= 5.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Остапенко Артур Сергійович
студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТІВ

Сучасна демократична держава не може існувати без належного забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина. Водночас, з огляду на завантаженість судової системи, значні судові витрати, тривалість розгляду справ, постає вкрай важливе питання про реформування судочинства шляхом впровадження засобів альтернативного вирішення спорів, а отже, розширення можливостей доступу громадян до правосуддя. Одними з найпоширеніших способів позасудового врегулювання спору в Україні та світі залишаються медіація та врегулювання спору за участю судді. Відтак, зважаючи на спільність рис, постає необхідність у розмежуванні цих категорій з метою найбільш ефективного використання права на судовий захист.

Обидва інститути є порівняно новими у доктрині цивільного процесуального права, проте наразі існує чимало праць, які порушують питання юридичної природи та мети використання. Зокрема, дані проблеми досліджують такі вчені: С. Р. Сулейманова, Л. Д. Романадзе, В. Є. Прущак, К. С. Токарєва та інші.

Законодавча регламентація інституту медіації відбулася із прийняттям Закону України «Про медіацію» у 2021 році, що закріпив категоріальний апарат, статус сторін, принципи та інші питання цієї процедури позасудового врегулювання спору. Так, згідно з цим Законом, медіація визначається, як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3, ст. 1].

Інститут врегулювання спору за участю судді у процесуальному законодавстві з'явився раніше із набранням чинності у 2017 році Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», що закріпив порядок застосування цього виду альтернативного врегулювання спору, зокрема, сутність цієї процесуальної новели полягає у тому, що до початку розгляду справи по суті, за взаємною

згодою сторін може бути проведено врегулювання спору за участю судді [2].

Поява на законодавчому рівні цих двох категорій зумовила досі триваючу дискусію серед багатьох науковців, зокрема цивілістів, щодо правової природи даних інститутів. Одні вважають, що врегулювання спору за участю судді – самостійна «гібридна примірювальна процедура» [6, с. 3], яку не можна ототожнювати з медіацією; інші стверджують, що є достатньо спільних та відмінних ознак, які, хоча й наближають ці процедури одна до одної, проте все ж вони залишаються відокремленими [7, с. 3]; треті виокремлюють врегулювання спору за участю судді одночасно у самостійний спосіб альтернативного вирішення спорів та інститут цивільного процесуального права [5, с. 62].

Порівняння цих правових категорій слід починати із розмежування їхнього місця у судочинстві. Так, процедура медіації може застосовуватись на будь-якій стадії судового провадження: як до звернення до суду, так і тоді, коли справа вже перебуває в суді. Водночас врегулювання спору за участю судді можливе лише до початку судового провадження [1, ст. 201].

Іншою важливою відмінністю виступає мотивація суддів та медіаторів. Зокрема, із внесенням змін до процесуального законодавства обов'язок здійснювати примирення сторін був покладений на кожного суддю, у провадженні якого перебуває справа. Дані новели не враховують бажань та особистісних якостей суддів, які, попри спеціальну попередню підготовку, можуть бути нездатними до вирішення спорів між сторонами, а зобов'язання брати участь у цій процедурі та велике навантаження судів призводить до все більшої незацікавленості у цьому процесі, що має наслідком знижену ефективність застосування цього засобу врегулювання спору. Медіатори, у свою чергу, проходять спеціальну підготовку обсягом 90 годин, не менше 45 годин з яких – це практичне навчання, та наприкінці курсу отримують відповідний сертифікат [3, ст. 10]. Отже, вони, на відміну від суддів, здійснюють свою діяльність за принципами добровільності та зацікавленості у налагодженні комунікації між сторонами конфлікту [8, с. 85].

Аналізуючи мотивацію, слід також розмежовувати вимоги, що висуваються до посередників. Відтак, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що на посаду судді може бути призначений

громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови [4, ст. 69]. До медіаторів законодавство висуває мінімальні вимоги: медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном [3, ст. 9].

Істотна відмінність також полягає у результатах процедури. Під час врегулювання спору за участю судді сторони можуть звернутися до суду із заявою про укладення мирової угоди у разі успішного проходження процедури або із заявою про залишення позовної заяви без розгляду; сторона також може подати до суду заяву про припинення врегулювання спору у разі недосягнення домовленостей. Натомість результативним наслідком медіації є укладання між сторонами мирової угоди. Відтак, метою врегулювання спору за участю судді є компроміс, коли сторони взаємно поступаються своїми позиціями, а метою медіації є консенсус, коли результат процедури у повній мірі задовольняє інтереси обох сторін [7, с. 4].

Спільність цих інститутів виражається, насамперед, у добровільній участі сторін у процедурах, наявності спільних та закритих нарад, конфіденційності процесів, нейтральності, незалежності, неупередженості посередників, вільній формі спілкування між сторонами та посередником.

Отже, аналізуючи теоретико-правові засади медіації та врегулювання спору за участю судді, варто зазначити, що, попри наявність достатньої кількості спільних рис між інститутами, дані процедури є самостійними способами альтернативного врегулювання спорів. Недоліками застосування посередництва судді при вирішенні спору є відсутність профільної програми підготовки, завантаженість судової системи, небажання судді брати участь у примиренні та відсутність концепції win-win між сторонами. Незважаючи на невелику кількість законодавчих вимог до медіаторів, ефективність їхнього посередництва набагато більша саме через наявність низки об'єктивних та суб'єктивних факторів. Відповідно, законодавець має продовжувати подальше реформування інституту врегулювання спору за участю судді задля більш ефективної реалізації права на судовий захист. Необхідно також приділяти достатню увагу підвищенню правової куль-

тури населення стосовно врегулювання спору шляхом медіації, аби забезпечити її належне функціонування як основоположного інституту альтернативного вирішення спорів.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, – ст. 492.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 року 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 48, – ст. 436.

3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року 1875-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2021. – № 7, – ст. 51.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Голос України від 16.07.2016 – / № 132-133.

5. Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України : дис. докт. філос. : 081. Одеса, 2020. 192 с.

6. Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації. URL: http://mediation.ua/wp-content/uploads/2017/05/Stattya-pro-Mediatsiyu-v-proektah-protses-kodeksiv-2.pdf

7. Сулейманова С. Р. Врегулювання спору за участю судді та медіація: порівняльно-правова характеристика. Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 13 грудня 2019 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2019 р.

8. Токарєва К. С. Порівняльний аспект врегулювання спорів за участю судді та за допомогою медіації. *Юридичний вісник.* 2020. № 4 (57). С. 83–88.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Пазюн Анна Юріївна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ В ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРАХ

У процесі трудової діяльності між працівником (чи трудовим колективом) і роботодавцем можуть виникати спірні питання щодо

укладення, виконання, зміни, розірвання трудового договору та дотримання інших норм трудового законодавства. Саме тому існує таке поняття як трудовий спір, різновидом якого є індивідуальний трудовий спір.

В теорії трудового права індивідуальний трудовий спір – це неврегульовані шляхом безпосередніх переговорів між окремим працівником (або його уповноваженим представником) і роботодавцем (або уповноваженим ним органом) розбіжності з приводу застосування норм трудового законодавства або встановлення чи зміни умов праці, що вирішуються у передбаченому законодавстві порядку [3, с. 393].

Відповідно до Закону України «Про медіацію» [1], медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір), у тому числі трудовий, шляхом переговорів.

Крім того, статтею 2221 КЗпПУ [2] передбачено, що трудовий спір між роботодавцем та працівником незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію», враховуючи, що:

– договір про проведення медіації та мирова угода за її результатами укладаються в письмовій формі;
– якщо сторони (чи одна із сторін) не виконують чи неналежно виконують угоду за результатами медіації, то вони мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, які зазвичай використовуються для врегулювання таких спорів і власне передбачені законом – до комісії по трудових спорах чи до суду;
– медіація, яка, ймовірно, стала невдалою, може бути визнана поважною причиною для поновлення строків звернення до суду чи комісії по трудових спорах, адже сторони все ж таки намагалися врегулювати конфлікт, а не мимоволі пропустили зазначений у законі строк.

Аналізуючи положення Закону України «Про медіацію» [1] та співставляючи їх з трудовими відносинами, можна виділити такі можливості медіації при вирішенні цього виду спорів:

– сторони трудового спору добровільно звертаються до процедури медіації (тобто немає обов'язкової вимоги врегульовувати спір за допомогою медіації), можуть самостійно обрати ней-

трального, незалежного та неупередженого медіатора, а також у будь-який час змінити останнього чи взагалі відмовитися від процедури медіації;
- учасники медіації, в тому числі і сам медіатор, не розголошують інформацію як про сам факт проведення медіації, так і інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з проведенням процедури, на відміну від суду, де засідання з розгляду справи зазвичай відкриті;
- медіація дозволяє досягнути консенсусу, тобто однакового задоволення інтересів сторін, що з практичного боку дає можливість роботодавцю та працівнику, як мінімум, залишитися у трудових відносинах, як максимум, зберегти нормальні людські стосунки, тоді як в судовому порядку сторони досягають компромісу (а можуть і не досягнути), тобто хтось все ж таки поступається власними інтересами;
- процес медіації є економнішим за часом, ніж судовий розгляд справи, що дає змогу швидше розібратися з ситуацією, що склалася у місці роботи, і відповідно вирішити, чи варто продовжувати роботу, чи ні.

Зрозуміло, що процедура медіації не може бути застосована при явному порушенні трудового законодавства, що унеможливлює досягнення консенсусу, який є головною ознакою медіації. Крім того, Законом передбачено, що медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

Отже, законом вже достатньо врегульовано процес проведення медіації, зокрема при вирішенні трудових спорів, проте проблемою залишається те, що багато людей ще досі не знають про таку процедуру врегулювання спору як медіація та власне про її можливості, і відповідно не використовують її у вирішенні трудових спорів, тому є важливим як дослідження подібних тем, так і поширення інформації про медіацію зокрема серед роботодавців та працівників підприємств, установ та організацій.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2022. – № 7. – Ст.51.

2. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом №322-VIII від 10.12.71. Набув чинності з 23.07.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

3. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса: Фенікс, 2020. – с. 475.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Сулейманова С. Р.

Рубан Катерина Олександрівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСТОВІРНІСТЬ І ДОСТАТНІСТЬ ЯК ОЗНАКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЯКІСНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР

Докази є одним з найважливіших інститутів цивільного процесу і розуміння їх сутності забезпечує реалізацію принципів і завдань цивільного судочинства**.** Щодо ознак доказів, то це ті визначені законом властивості, якими обов'язково повинен володіти судовий доказ. Серед них законодавець виділяє належність, допустимість, достовірність, достатність.

Єдності в підходах щодо визначення понять доказів та їх ознак немає, це зумовлює диференціацію підходів щодо цього питання. Чимало вчених-процесуалістів внесли свій внесок у розробку наукових позицій і концепцій щодо доказів та їх ознак в цивільному процесі, серед них: В. Д. Андрійцьо, Н. В. Волкова, О. О. Грабовська, В. В. Комаров, В. М Кравчук, Т. М. Кучер, В. О. Ратушна, Т. В. Руда, Т. В. Степанова, С. Я. Фурса, Є. О Харитонов тощо. Проте і на сьогодні дослідження доказів та їх властивостей є важливим і практично значимим. Це і обумовлює актуальність цього дослідження.

В контексті даної роботи увага зосереджена на достовірності і достатності доказів, а саме їх якісні та кількісні аспекти. Відповідно до ст. 79 ЦПК України достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [1]. ЦПК України не визначає критерій за якими можна зробити висновок про достовірність доказу, проте системний аналіз його норм дозволяє припускати, що такими критеріями може бути доброякісне джерело і співставлення з іншими доказами, при якому вони підтверджують один одного. Спершу точка зору щодо визначеності достатності доказу базувалась на концепції

«об'єктивної істини». Але з розвитком самого цивільного процесу з'явився висновок, що встановлення цієї істини з об'єктивних і логічних причин є неможливим, і достовірним є доказ, який здатний в достатній мірі максимально правдиво відтворити обставини, що мають значення для справи. Щоб упевнитися у достовірності доказу, – треба перевірити: чи правду говорить свідок, чи відповідають дійсності відомості, зазначені у документі, чи відповідає копія оригіналу. Важливим для цього є встановлення джерела, з якого був отриманий такий доказ, обставини в яких він формувався [2, с. 555].

Сумніви у достовірності доказів можуть виникати у зв'язку з: неправдивими пояснення сторін, третіх осіб; неправдивими показаннями свідка; фальсифікацію письмових та речових доказів тощо.

Достовірним можна вважати будь-який доказ, зміст якого не спростовано в процесі доказування. Тобто достовірність є якісною характеристикою змісту доказу і вказує на можливість такого судового інструменту-засобу доказування з'ясувати відомості про факти і обставини в достатній для прийняття судового рішення мірі [3, с. 331].

Відповідно до ст. 80 ЦПК України достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1].

Достатність не є ознакою окремо взятого доказу, тому що суд вирішує питання про достатність сукупності доказів і до того ж у їх взаємозв'язку. Якщо, наприклад, належність, допустимість, достовірність є ознакою кожного окремого доказу, то достатність характеризує певну кількість доказів. Але, важливим є вказати, що це не робить дану ознаку виключно кількісним показником. Достатність характеризується тим, що подані докази у своїй сукупності дають змогу прийняти судове рішення не тому, що їх багато, а тому що вони якісні. Проте важливість їх кількості можна простежити в ситуації, коли наприклад суду подані непрямі докази. Очевидним є те, що непрямі докази повинні підтверджувати один одного і їх має бути більше ніж прямих. Суд не ставить перед собою завдання залучити до справи як можна більше доказів, бо нібито це підвищить рівень обґрунтованості судового рішення. Більше того в кожній конкретній справі неможливо визначити точну кількість доказів, та і не потрібно. Суд біль-

ше цікавить якість поданих доказів, як певна процесуальна гарантія справедливості і вмотивованості рішення на основі цих доказів.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна прийти до висновку, що правильне розуміння сутності поняття доказів, їх процесуального змісту, а також їх властивостей є одним з найважливіших аспектів будь-якого судочинства, в тому числі і цивільного. І зумовлено це ефективністю доказів як інструменту, що детермінує виконання завдань цивільного судочинства в цілому і виконання завдань правосуддя в кожній конкретній справі, зокрема.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 06.01.2003 року № 435-IV, в поточній редакції від 27.04.2022 року, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.

2. Коментар до ЦПК Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / Заг. ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2006. – Т. 1, 912 с.

3. Волкова Н. В. Щодо ознак достовірності та достатності доказів у цивільному судочинстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15 трав. 2020 р. / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Гельветика, 2020. – Т. 2. – С. 330-332.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Руснак Софія Василівна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

РІШЕННЯ ТРЕТЕСЬКОГО СУДУ ТА ЙОГО ПРАВОВА ПРИРОДА

Визначення правової природи рішення третейського суду, загалом, як і інших інститутів третейського розгляду мало досліджено та дещо різниться відповідно до різноманітних поглядів дослідників. В цілому виділяють дві теорії, відповідно до яких трактується подальше розуміння сутності рішення третейського суду.

Договірна теорія – наголошує на тому, що таке рішення являється завершальним етапом втілення третейської угоди, відповідно має цивільно-правове підґрунтя.

Юрисдикційна (процесуальна) теорія – в цілому, ця теорія вказує на рівноцінність третейського та державного судових рішень.

Тож, через існування такої інформації вважаю доречним продовжити роботу у руслі безпосереднього розгляду основних складових рішення третейського суду як такого, для складання подальших висновків з цього приводу.

Перш за все варто згадати про класифікації третейського рішення, які визначено відповідно до формування самого третейського суду, його перспективи та іноземного досвіду у арбітражі, хоч і не всі вони визначені законом. *Так, наприклад, беручи до уваги об'єм обов'язків такого суду можна виокремити:*

1) рішення, винесені складом третейського суду в ординарній формі третейського розгляду (передбачено Законом України «Про третейські суди»);
2) рішення складу третейського суду, залученого в якості дружніх посередників;
3) рішення по справедливості.

Саме ж рішення приймається лише згідно проведеному аналізу всіх обставин провадження третейським суддею, який самостійно вивчив справу, або ж переважною кількістю голосів суддів при суміс-ному розгляді. Це оголошується при засіданні і власне суд має таку прерогативу, як оголошення тільки резолютивної частини. В такій ситуації, якщо самими сторонами не був узгоджений момент отримання рішення, то суд може надіслати його мотивовану частину у строк, який не перевищує п'яти днів з дня оголошення резолютивної частини рішення. У випадку, якщо сторона відмовляється отримати рішення або ж її неявки на саме засідання, де воно оголошується, копія примірники цієї сторони надсилається їй уже з спеціальною відміткою.

Для рішення обов'язкова письмова форма зазначення з підписами третейського судді, що самостійного розглядав справу, або ж усього суддівського складу. Також, до такого рішення додається письмова думка судді, що висловився окремо, якщо така є. Загалом, в рішенні виділяють вступну, письмову, мотивовану та резолютивну частини, проте, законом це не визначено.

Матеріали розглянутого провадження зберігаються у цьому ж третейському суді впродовж 10-ти років з для оголошення рішення. Однак законодавством чітко не прописано хто і де саме має зберігати

такі матеріали. Існує лише одна двояка норма, щодо зберігання справ і подальшої видачі компетентними судами виконавчих документів, котрі стосуються цієї справи. Проте, одночасно, вона не вимагає видачі самих матеріалів третейської справи.

Якщо ж говорити про *законну силу рішень третейського суду*, то тут виходить доволі складна та неоднозначна ситуація. Загалом цивільно-процесуальне законодавство не оперує таким поняттям законної сили судового рішення, яке можна було б хоч якось співвіднести до третейського. Ні його основний закон (ЗУ «Про третейські суди), ні Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» не містить таких даних. Тож, для визначення цього моменту варто вдатися до трактовки норм закону і порівнянь іншими видами існуючих судів.

Якщо звернутися до ст. 187 ЦПК України, то можна зробити висновок, що для набрання законної сили рішенню державного суду необхідно, аби сам суд вказав про це у своєму рішення. У той час, як третейському суду достатньо просто факту прийняття такого рішення, без відсилки на набрання законної сили.

Також, варто згадати ст. 464 ЦПК України, яка зазначає, що рішення іноземного суду (в тому числі іноземних міжнародних арбітражів) допускається висунення до примусового здійснення в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили. Як бачимо, для третейського суду знову чітко не прописано визначення набрання законної сили та його строки, а отже, можемо говорити про набуття рішенням такої сили відразу після його проголошення.

І останньою, вирішальною, нормою, яка дасть нам змогу стверджувати вищезазначений переконання, буде ст. 45 ЗУ «Про третейські суди». Дана норма зазначає ким має бути винесене таке рішення, а також й про момент надсилання сторонам такого рішення і як наслідок його виконання. Це, у черговий раз, дає нам змогу говорити про набрання рішенням третейського суду законної сили одразу після його проголошення судом.

Якщо звернути увагу ще й на те, що визначаючи зміст законної сили вказують на необхідність статичного (остаточність судового рішення) та динамічного (обов'язковість судового рішення) елементів (що властиве рішенню третейського суду), та вищезазначені факти, можемо говорити про те, що поняття законної сили рішення третейського суду має дещо більш специфічних характер, аніж поняття законної сили державного суду.

І, власне, досліджуючи вище вказані теорії, які стосуються юридичної природи рішення третейського суду та усіх приведених фактів, характеристик самого рішення, аналізу нормативної бази можна зробити висновок, що юридична природа рішення третейського суду має, все ж таки, змішаний характер, оскільки йому притаманні як договірний, так і юрисдикційний характер, оскільки воно має як матеріальні так і процесуально-правові елементи.

Відповідно до всіх зроблених висновків та аналітичних стверджень можемо сформулювати поняття рішення третейського суду, тож:

Рішення третейського суду – це юрисдикційний правозастосовчий акт, прийнятий недержавним органом, обов'язковий виключно для сторін спору, що може бути забезпеченим примусовою силою держави, в якому визнається існування чи відсутність між сторонами певних правовідносин.

Список використаних джерел

1. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV (із зм. і доп.). Відомості Верховної Ради України. 2004. № 35. 412 с. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text

2. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : монографія / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2016. 212 с.

3. Лис Г. І. Арбітрабельність спорів: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник ужгородського національного університету : Серія «Право». / Ужгород. нац. ун-т, Юрид. ф-т. Т. 4. Ужгород, 2012. № 19. 282 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Самойлова Олена Сергіївна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПЕРЕВАГИ

Розвиток альтернативних методів (способів) вирішення спорів є необхідною передумовою створення ефективної та працюючої системи захисту порушених, оспорюваних або невизнаних суб'єк-

тивних свобод, прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб. До альтернативних способів вирішення спорів можна віднести, наприклад: переговори, медіацію, третейський розгляд або арбітраж, попередню незалежну оцінку, рекомендаційний арбітраж тощо. Розглянемо більш детально такий метод АВС як третейський розгляд, або третейський суд.

Взагалі, третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом України «Про третейські суди» для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [1, ст. 412]. За згодою сторін у такий суд може бути переданий будь-який спір, що виникає в цивільних або господарських правовідносинах, окрім випадків, що передбачені законом.

Щодо правової природи третейських судів, то погляди науковців дуже різняться.

Особливої уваги при визначенні правової природи третейського суду заслуговують теорії, які були сформульовані щодо третейських судів, оскільки через спільні історичні витоки вони також можуть бути використані для з'ясування правової природи внутрішніх арбітражів. Основними теоріями правової природи третейського суду є такі: договірна, процесуальна (юрисдикційна), змішана, автономна та конценсуальна теорії [3, с. 204]. Оскільки передумовою виникнення компетенції постійно діючого третейського суду чи утворення третейського суду є наявність третейської угоди, визначення правової природи третейського суду неможливе без прив'язки до правової природи третейської угоди. Звичайно, кожна із теорій є особливою, має своїх прихильників і заслуговує на існування.

Можна сміливо стверджувати, що єдиного розуміння правової природи третейського суду серед правознавців не існує. Але, на мою думку, найбільш переконливою є саме змішана теорія, оскільки саме цією теорією найбільш повно та всебічно охоплюються характерні ознаки третейської угоди, на яку поширюються загальні норми цивільного права, оскільки вона фактично є багатостороннім актом (договором) декількох осіб – суб'єктів цивільного права, яким притаманна свобода волевиявлення та юридична рівність.

Говорячи про переваги третейського суду, можна зазначити, що арбітраж останнім часом став дуже популярним. Він виступає як за-

мінник класичній судовій юрисдикції і цьому є декілька причин. Першою причиною є фінанси, тобто розгляд справи в арбітражі є набагато менш затратним з точки зору грошей сторін та грошей, які виділяє держава при звичайному судочинстві.

Наступною причиною можна вважати формалізований характер діяльності з розгляду спору, адже з усіх способів АВС третейський суд найбільш схожий із судовим розглядом саме як за процедурою, так і за наслідками для сторін.

Ще однією причиною, яка сприяє розвитку цього способу можна вважати те, що рішення арбітражів є обов'язковими і цьому допомагає наявність достатньо розробленої системи визнання та виконання арбітражних рішень.

П'ята причина: можливість самим обирати зручні для вас місця та час розгляду спорів. Суддя державного суду самотужки призначає час розгляду справи. Слід зазначити, що сторонам не завжди зручно дістатися до місця розташування суду та з'явитися у пред'явлений час і це викликає певні складності та додаткові витрати. А от під час третейського розгляду спору сторони можуть самостійно визначити зручне для них місце та час для розгляду порушеного питання.

Також варто зазначити про ще одну важливу причину, а саме конфіденційність, або ще можна сказати таємність, адже при розгляді спорів за участю юридичної особи досить часто доводиться мати справу з тією інформацією, яка стосується її діяльності й має конфіденційний характер і сторони можуть довірити таку інформацію лише спеціально обраній ними людині (третейському судді) [2, с. 152].

Отже, можна зробити висновок, що популярність розгляду справ третейськими судами в наш час в Україні зростає, адже такий розгляд має значні переваги над класичним розглядом справ у державних судах.

Список використаних джерел

1. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. №1701-IV (із зм. і доп.) *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №35. Ст. 412

2. Гаврилішин А., Козирєва В. Особливості розгляду спорів третейськими судами України. *Підприємництво, господарство і право.* 2009. № 7. 190 с.

3. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. К.: Істина, 2002. 304 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Скалецька Вікторія Вадимівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОМ

В умовах сьогодення стрімкий та динамічний розвиток інформаційних технологій вплинув, в тому числі, і на здійснення судочинства. Одним із проявів такого впливу стала поява електронних доказів, однак, враховуючи незначний період існування даного інституту, існує ряд проблем та законодавчих невизначеностей, що іноді ускладнюють процес дослідження доказів в судовому процесі.

Варто сказати, що наявність електронного судочинства для України є порівняно новим явищем, але деякі зарубіжні країни запровадили таку систему порівняно давно, що зараз дійшло до певного рівня удосконалення, і позбавило органи правосуддя від виконання значної частини паперової роботи і дозволило використовувати новітні технології з метою оптимізації роботи суду.

Дослідженню проблематики електронних доказів присвячено великий масив наукових робіт різних науковців, зокрема: Ю. С. Павлова, В. С. Петренко, А. Ю. Каламайко, О. С. Чорний, С. А. Чванкін, О. І. Антонюк, М. О. Гетманцев та ін.

З реформуванням процесуального законодавства в 2017 році законодавцем було вперше надано нормативне визначення поняттю «електронних доказів». До цього моменту щодо розуміння, що саме відносити до електронних доказів, у доктрині точились гострі дискусії. Деякі науковці використовували термін «цифрові докази» як тотожний поняттю електронних. Зокрема Д. М. Цехан «цифровими доказами» визначає «фактичні дані, що представлені у цифровій(дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки ЕОМ стають доступними для сприйняття людиною» [1, с. 257].

Загалом теорія цивільного процесуального права характеризувала електронні докази як будь-яку інформацію, що представлена електронною формою та має значення для розгляду та вирішення цивільної справи.

Ключовим моментом є те, що електронним доказом є не носій інформації, а сама інформація як джерело фактів та обставин, що підлягають доказуванню.

Законодавець, значно полегшив розуміння електронних доказів, надавши в статті 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі-ЦПК) поняття «електронного доказу». Так, ЦПК електронними доказами визнає «інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [2, ст.100].

Закріплення нормативного визначення електронних доказів підкреслило особливу правову природу та виокремило їх як самостійний вид доказів нарівні з речовими та письмовими.

Із визначень електронного доказу можна виділити ряд ознак. Ю. С. Павлова виділила такі ознаки електронного доказу: відсутність матеріальної форми; необхідність використання спеціальних технічних засобів для їх дослідження; наявність технічного носія інформації; специфічний процес створення та зберігання інформації, який надає можливість легко змінювати носій без втрати змісту і навпаки, надає можливість внесення змін до змісту без залишення слідів на носієві; відсутність електронних копій електронних доказів [3, с.70-72].

Технічний носій є лише умовою існування електронної інформації, оскільки вона може переміщуватись між декількома технічними носіями без втрати чи зміни змісту, тому зв'язок інформації з конкретним пристроєм відсутній. На відміну від речових та письмових доказів, електронні можуть зберігатись дуже багато років, при цьому не змінивши зовнішнього вигляду, якісної, а, отже, і доказової властивості.

Окрім цих ознак, ще можна виділити: наявність метаданих (це цифрова інформація про сам доказ, наприклад, коли він був створений, де, яким пристроєм та його оригінальність); транскордонність мережі Інтернет, що дає можливість зберігати цифрові дані на серверах по всьому світу, зокрема з використанням хмарних сховищ; можливість одночасного їх використання багатьма особами.

З практичного погляду, застосування таких доказів у цивільному процесі може значно полегшити процедуру підтвердження фактич-

них даних. Проте в процесі дослідження електронних доказів судом часто виникають проблеми, які можуть бути пов'язані з помилками програмного забезпечення, відсутністю можливості їх дослідження без залучення спеціаліста тощо.

Діючим процесуальним законодавством не передбачено критеріїв для перевірки справжній чи підроблений електронний доказ, а копії електронних доказів прирівняні до оригіналів. Зокрема, вказано, що електронні докази можуть подаватись в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП). Але, в такому випадку виникає питання, яким чином можна засвідчити докази у формі аудіо- чи відеозапису, оскільки їх не можна відобразити в паперовому вигляді, і тим більше, засвідчити ЕЦП.

Аналогічно, до паперових копій електронних доказів, вказано на необхідність засвідчення їх у встановленому законом порядку, проте цей порядок ніде не визначений. На мою думку, доречно було б надати відповідні повноваження нотаріусам, внісши зміни до Закону України «Про нотаріат» та «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

Позитивним моментом є можливість огляду електронного доказу за місцезнаходженням, передбачена статтею 85 ЦПК. Така потреба може виникнути, наприклад, якщо певна інформація збереглась тільки на одному носієві, а, враховуючи, недостатність нормативної регламентації «оригіналу» електронного доказу, можуть виникнути сумніви щодо останнього, якщо він був скопійований на інший технічний носій.

Як висновок можна сказати, що впровадження електронних доказів нарівні з речовими та письмовими має дуже важливе значення в світлі розробки та впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, яка, крім іншого, має забезпечувати можливість безперешкодного користування електронними доказами та їх зберігання, але, враховуючи існуючий рівень нормативного регулювання процесу використання та дослідження електронних доказів, існує потреба в детальнішій правовій регламентації цього процесуального інституту.

Список використаних джерел

1. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція.* 2013. Вип. 5. С. 256-260.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2004, № 40-41, 42, ст.492.

3. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бут І. О.

Соловей Вікторія Вікторівна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналіз нещодавніх подій, зокрема коронавірусне захворювання COVID-19 та війна України з Росією дають підстави вважати, що все більше людей стикаються з проблемою завантаженості судів. Ці виклики предстали перед Україною, що свідчить про необхідність вирішувати конфлікти швидко, без зайвих витрат та псування нервів. Існують альтернативні способи врегулювання спорів, які допомагають вирішити цю проблему, однак не всі знають про таку можливість.

Так, одним із видів позасудового вирішення спорів є медіація, а її активне впровадження позитивно впливатиме на судову систему, враховуючи той факт, що присутні всі умови для застосування процедури альтернативного вирішення спорів, що дозволить у подальшому скоротити фінансові витрати сторін, зменшити завантаженість судів, налагодити комунікацію між сторонами та обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси та потреби обох учасників спору [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіація – це позасудова процедура, яка є добровільною, конфіденційною та структурованою та за її проведення сторони намагаються врегулювати спір або запобігти його виникненню шляхом переговорів з безпосередньою участю медіатора (посередників) [2]. Виходячи з цієї дефініції, можна виокремити основні принципи медіації:

1. Добровільність, зокрема цей принцип передбачає те, що сторони можуть припинити процедуру медіації у будь-який час і їм не

доведеться нести відповідальність за це, адже цей процес є добровільним.

2. Конфіденційність, що є основою процесу медіації та тим, що відрізняє його від інших способів врегулювання спору, адже він не є публічним та сторони можуть бути впевненні у тому, що інформація, яка стала відома під час процесу не буде розповсюджена.

3. Нейтральність, неупередженість і незалежність медіатора, які відіграють важливе значення під час процесу медіації, зокрема медіатору категорично заборонено бути прихильником якоїсь зі сторін, бути упередженим та вирішувати спір, виходячи з власних інтересів. Необхідно відмітити, що сторони можуть обрати іншого посередника, а у разі виникнення думок щодо неможливості проведення процесу неупереджено, медіатор повинен припинити процес.

4. Самовизначеність сторін передбачає, що сторони впливають на хід процесу і повністю контролюють прийняття рішення. Цей принцип відрізняє медіацію від судового процесу, в якому рішення приймає суддя.

5. Рівність сторін, що закріплює положення про те, що сторони мають рівні права при проведенні медіації. Нагадаємо, що учасниками медіації, які мають дотримуватися своїх прав та обов'язків, є: медіатор (медіатори), сторони медіації, представники сторін, перекладач, експерт та інші особи, які можуть бути залучені сторонами за домовленістю [3, с. 578 – 582].

Проаналізувавши вказані принципи можна зробити висновок, що медіація має вагомі переваги над іншими способами врегулювання спорів. Так, після перемоги України у війні з Росією перед громадянами, чиї права було порушено, постане проблема надмірної завантаженості судів, що супроводжуватиметься низкою інших складнощів: судові витрати, тривалість судового процесу, прийняття рішення без можливості вплинути на нього та інші. Вважаємо за необхідне проінформувати населення про існування такого виду позасудового вирішення спорів як медіація, адже не всі знають про таку можливість, тому відразу йдуть до суду. Яскравим прикладом буде справа №910/18195/17 від 16 жовтня 2018 року, зокрема Київська кондитерська корпорація «Roshen» подала позов проти ТОВ «Київський БКК» до суду про визнання недійсним патенту на промисловий зразок «Упакування для торта «Казковий ключик»«, який за елементами упаковки торта (у вигляді листя каштанів і червоної стрічки з золоти-

ми написами) схожий на упаковку торта «Золотий ключик» від корпорації «Roshen» [4]. Після довгих років спору сторони все ж таки уклали мирову угоду та сплатили судовий збір. Доцільно відмітити, що провівши медіацію, сторони змогли б зекономити гроші та час.

Підтверджуючи думку про актуальність медіації під час війни, пропонуємо розглянути головні переваги медіації перед судовим процесом та іншими способами позасудового врегулювання спорів:

1. Економія часу, зокрема термін проведення медіації чітко не встановлений, бо кожна справа потребує особистого підходу, однак набагато швидший, ніж судовий процес, який може тривати роками.

2. Конфіденційність. Як вже було зазначено, цей елемент відіграє важливу роль, адже інформація та документи, які були надані медіатору в процесі медіації не можуть бути розголошені, а також без дозволу сторони, яка надала таку інформацію, медіатор не може повідомити її іншій стороні.

3. Ефективне виконання рішення, яке було прийняте. Звісно, що сторони охоче будуть виконувати той вердикт, який винесено, враховуючи інтереси сторін.

4. Збереження стосунків, адже медіатори допомагають сторонам налагодити комунікацію, що відрізняється від судового процесу, де сторони «забруднюють» репутацію одне одного, аби рішення було прийняте на їхню користь.

5. Є можливість звернутися до суду у разі неналежного чи невиконання угоди за результатами медіації.

6. Та інші прерогативи процесу медіації [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що медіація як можливість врегулювання спору в умовах воєнного стану відіграє важливу роль, адже дозволяє економити час та гроші, впливати на результат, залишити розгляд конфіденційним, зберегти відносини з партнером та має багато інших переваг, тому необхідно проінформувати осіб про таку можливість, що суттєво знизить завантаження судів та позитивно вплине на розвиток альтернативних способів вирішення спорів в Україні.

Список використаних джерел

1. Медіація як перспективний спосіб вирішення конфліктів. *LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі*. URL: https://lexinform.com.ua/podii/mediatsiya-yak-perspektyvnyj-sposib-vyrishennya-konfliktiv/

2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

3. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації / С. Р. Сулейманова // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 2. – С. 578-582.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2018 р. у справі № 910/18195/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/77 181466

5. Переваги проведення медіації у сімейних спорах. URL: https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/perevagy-provedennya-mediatsiyi-u-simejnyh-sporah/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сулейманова С. Р.

Яцута Яна Миколаївна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України «своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ є одним із основних завдань цивільного судочинства» [1]. Цьому завданню разом з іншими покликані слугувати й процесуальні строки, які встановлюються судом або законом для здійснення тих або інших процесуальних дій.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод статтею 6 гарантується право кожній фізичній або юридичній особі на розгляд судом справи упродовж розумного строку [2].

Проте, дотримання розумності строків у деяких випадках є неможливим, що викликає суттєві труднощі і ускладнює ефективність судового розгляду.

У зв'язку з введенням 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану вкрай складно повноцінно забезпечити право осіб на судовий захист.

Формально введення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Зокрема, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється [3]. Водночас, як показує практика, забезпечити безперебійну роботу судів в період війни неможливо. Особливо у містах, де ведуться активні бойові дії.

Наразі, розгляд справ, які не є невідкладними, відкладається або ж знімається з розгляду. Як правило, суди відкладають розгляд справи незалежно від того чи надходило від сторін клопотання про відкладення справи, оскільки значна кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати таку заяву або не можуть прибути до суду у зв'язку з небезпекою для життя.

Відповідно, пропущення процесуальних строків стало доволі частим явищем. Отож, для усунення незручностей, пов'язаних із пропуском цивільних строків чи їх закінченням, процесуальним законом передбачено їх поновлення чи продовження.

Як зазначає С. С. Бичкова, поновлення строку – це відновлення первісного строку для вчинення певної процесуальної дії, якщо його було пропущено з причин, які суд визнав поважними. Для вирішення питання про поновлення процесуального строку дуже важливе значення має поважність причин, унаслідок якої він був пропущений. Поважною є причина, що об'єктивно унеможливлювала або ускладнювала вчинення певної процесуальної дії у визначений строк; зокрема, це може бути тимчасова непрацездатність, службове відрядження, стихійне лихо тощо. Однак визнання причини поважною залежить тільки від розсуду суду [4].

Постає питання чи вважається введення воєнного стану в Україні поважною причиною для поновлення строків у цивільному судочинстві.

Для врегулювання даного питання Рада Суддів України (надалі – РСУ) прийняла ряд важливих рішень, які регулюють порядок вчинення судочинства під час воєнного стану.

02.03.2022 РСУ на своєму сайті опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, в яких зазначається, що процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану [5]. Фактично рада суддів визнала воєнний стан поважною причиною, яка вважається об'єктивною, для поновлення процесуальних строків.

Окрім цього, якщо розглядати можливість звернення до суду з позовом після закінчення дії та території України воєнного стану, відповідно до пункту 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії [6].

Тобто, за загальним правилом у конкретних випадках, така позовна давність продовжується на строк дії воєнного стану, і позивач має право звернутися з таким позовом після закінчення дії воєнного стану.

Також, варто звернути увагу на те, що Верховна Рада України 03.03.2022 року внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів.

У новій редакції ч. 7 ст. 147 Закону передбачено можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин – «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді» [7].

Така можливість також гарантує право кожній особі на своєчасний розгляд справи судом, поновлення або продовження відповідного строку.

Однак, варто враховувати всі можливі обставини пропуску строку у сукупності, оскільки факт збройної агресії проти України та введення воєнного стану може у деяких випадках не бути безумовною підставою для поновлення строку. Наприклад, поважними підставами вважаються: якщо суд тимчасово припинив роботу, якщо окупована територія місця проживання особи, внутрішнє переміщення особи, якщо особа вимушено виїхала закордон, вступ до сил територіальної оборони, ЗСУ.

Для того аби визнати поважною дану підставу слід брати до уваги порядок функціонування суду, територіальне місцезнаходження суду, активність бойових дій, ризики стосовно життя особи.

Отже, можемо констатувати, що введення воєнного стану на території України послугувало причиною внесенню певних змін до цивільно-процесуального законодавства. Хоча, тяжко стверджувати,

що зі зміни є досконалими і ми можемо бачити суттєві прогалини, особливо, щодо строків здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Та попри всі недоліки та необхідність доведення поважності причин строку у кожному випадку, суди здебільшого адекватно підходять до питання про поновлення процесуального строку з огляду на існування реальної небезпеки для життя учасників процесу на всій території України.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40-41, 42, ст. 2.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13). *Право України*. 2010. № 10
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2015. № 28 Ст. 26.
4. Бичкова С. С., Бобрик В. І., Ізарова І. О. та. ін. Цивільне процесуальне право України: навч. посібник / за ред. С. С. Бичкової; 2-е вид., доп. і перероб. К.: Атіка, 2007. 404 с.
5. Рада суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44
7. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. Ст.545

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Апалькова І. С.

СЕКЦІЯ 8

ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Бабалунга Олесь Михайлович
аспірант 1-го курсу кафедри господарського права та процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX на території України, з 24.02.2022 року, запровадили воєнний стан (його двічі було продовжено). Дана обставина, впливає на всі процеси які відбувається в Україні. Не оминув вплив на інститут міжнародного комерційного арбітражу. На сьогоднішній день на території України є дві постійно діючі арбітражні установи – це Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України (далі арбітражні установи), саме про зміни в їх діяльності піде далі мова.

Найістотніші зміни пов'язані із періодом арбітражного розгляду. Зокрема, першою зміною, яку необхідно зазначити в періоді арбітражного розгляду можна зазначити це те, що на період дії воєнного стану, арбітражні установи переважну більшість функцій будуть здійснювати онлайн. Даний висновок випливає з рішення Президії МКАС та МАК при ТПП України від 21 березня 2022 [3]. Відповідно до вказаного: «Комунікація зі складами арбітражів у конкретних справах, сторонами спорів та іншими користувачами послуг, надсилання процесуальних документів, крім остаточних арбітражних рішень, здійснюється Секретаріатами МКАС і МАК засобами електронного зв'язку.» Також подання процесуальних документів сторонами теж має здійснюватися електронним шляхом. Дане положення не застосовується до процесуальних документів, які мають фундамен-

тальні значення, наприклад, позовної заяви. Позовна заява в міжнародний комерційний арбітраж може подаватися в електронній формі за домовленістю сторін спору.

Окрім цього, варто уваги звернення Голови МКАС та МАК при ТПП України до арбітрів інституцій від 18.03.2022 [2] та інформацію розміщену на офіційних сайтах арбітражних установ від 18.03.2022, щодо роботи МКАС та МАК при ТПП України протягом режиму воєнного стану [1]. Поряд з іншим, там було зазначено що під час воєнного стану всі усні слухання мають проходити онлайн або за домовленістю сторін в письмовому вигляді. Дана тенденція не є новою. Вона розпочинала своє існування у зв'язку з розвитком інформаційний технологій. Але особливої потреби зазнало, під час пандемії 2020 року. Поряд з цим це може викликати певні питання. Для прикладу, чи в праві арбітр вирішувати щодо форми засідань, у разі відсутності домовленості між сторонами? Та в подальшому чи дане рішення може бути використано, як підстава для оскарження та скасування рішення арбітражу?

Одночасно з цим виникає питання в безпеці платформи на якій будуть проводитися подібні зустрічі та обмін інформації на ній. Варто зазначити, що дані питання не нові та наукове товариство вже в пошуку відповіді на поставленні питання. Для прикладу, 2019 році Міжнародною радою з комерційного арбітражу (ICCA), асоціацією юристів Нью-Йорка та Міжнародним інститутом запобігання та вирішення конфліктів році Міжнародною асоціацією юристів, було розроблено та оприлюднено Протокол про кібербезпеку в міжнародному арбітражі (видання 2020) [5]. Відповідно до встановленої мети протокол слугує наступним завданням: 1) забезпечити основу для визначення заходів інформаційної безпеки для окремих арбітражних питань; 2) підвищити обізнаність про інформаційну безпеку в міжнародних арбітражах.

Наступною зміною в даному етапі, є засвідчення форс-мажорних обставин. Відповідно до ЗУ «Про торгово-промислові палати України», засвідчення та видача сертифікатів про форс-мажорні обставини здійснюється виключно Торгово-промисловою палатою України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати. Термін видачі даного сертифіката здійснювався протягом 7 днів. Але в рішенні ТПП України від 24.04.2022 року [4], дану процедуру було спрощено. А саме на офіційному сайті було розміщено, що ТПП України

підтверджує, зазначені обставини (запровадження воєнного стану на території України у зв'язку із військовою агресією РФ) з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними. Зацікавленим особам не потрібно звертатися для їх отримання, вони мають змогу просто роздрукувати відповідне підтвердження.

Отже, підводячи підсумки слід зазначити наступне. Введення воєнного стану на території України показало нові проблеми пов'язанні з ефективним функціонуванням арбітражу. І саме вирішення даних проблем є необхідним, для належного функціонування міжнародного комерційного арбітражу на території України.

Список використаних джерел

1. Важлива інформація щодо роботи МКАС та МАК при ТПП України протягом режиму воєнного стану. ICAC. URL:https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/vazhlyva-informatsiya-shhodo-roboty-mkas-ta-mak-pry-tpp-ukrayiny-protyagom-rezhymu-voyennogo-stanu/.

2. Звернення Голови ICAC та UMAC до арбітрів інституцій (щодо роботи в умовах режиму воєнного стану). ICAC. URL: https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/zvernennya-golovy-icac-ta-umac-do-arbitriv-instytutsij/.

3. Організація комунікації МКАС та МАК зі сторонами та іншими користувачами на період воєнного часу. ICAC. URL: https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/communications-with-the-icac-and-the-umac-with-the-parties-and-other-users-during-the-martial-law/.

4. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Торгова-Промислова палата України. URL: https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022.

5. Protocol on cybersecurity in international arbitration | ICCA, NYC bar, & CPR | CPR international institute for conflict prevention & resolution. CPR International Institute for Conflict Prevention & Resolution | CPR International Institute for Conflict Prevention & Resolution. URL: https://www.cpradr.org/resource-center/protocols-guidelines/icca-nyc-bar-cybersecurities.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Зятіна Д. В.

Бур'ян Ярослава Павлівна
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Легальну дефініцію ринку цінних паперів (далі-РЦП) можна знайти в Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». У відповідності з ч.1 ст. 4 цього Закону фондовий ринок (РЦП) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів) [1]. Упорядники термінологічного словника «Цінні папери. Фондовий ринок» при визначенні фондового ринку посилаються на РЦП, говорячи, що він є частиною ринку позикових капіталів, де реалізується випуск, купівля-продаж цінних паперів [6, с.168]. Науковці такі як О. Шевченко, Ю. Коваленко та С. Урванцева надають таке тлумачення, що РЦП включає в себе дві складові: фондовий ринок та сферу обігу цінних паперів у вигляді купівлі-продажу короткотермінових документів. Тобто, за економічною складовою РЦП є більш широким поняттям, ніж фондовий ринок [7, с.408].

Слід висвітлити новели, які нещодавно були внесені в національне законодавство з набранням чинності Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1]. Так, відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, українське законодавство потрібно узгодити з приписами ЄС з такими нормами: MiFID II, MiFIR, EMIR, Директивою про остаточність розрахунків (SFD) та Директивою про фінансове забезпечення [5]. Згідно Закону відбувається адаптація законодавства до європейських стандартів. Зокрема, був запроваджений новий склад ринку капіталів, який складається з трьох елементів: фондовий ринок, ринок деривативних фінансових інструментів та грошовий ринок. Трансформували приписи враховуючи Регламент ЄС про зловживання ринком, який забороняє інсайдерські операції, незаконне розголошення внутрішньої інформації та маніпулювання ринком. Впровадили концепт general agreements, який притаманний європейським та північно американським ринкам капіталів, змінили склад документації. Відтепер, крім генерального договору буде впроваджена специфікація та опис деривативного

контракту. Ця концепція дасть змогу використовувати в Україні ISDA документацію та інші генеральні угоди, для прикладу, Глобальна генеральна угода щодо угод із зобов'язанням зворотного викупу (РЕПО). Також було введено ідею системно вагомого члена який too big to fail (є занадто великим, щоби збанкрутувати), ці учасники підлягають факультативному нагляду з боку НКЦПФР і НБУ [5].

Перейдемо до аналізу положень ЄС, що стосуються РЦП та інвестиційних послуг. Слід розпочати з директиви (MiFID II) і регламенту (MiFIR). У червні 2014 року Європейська комісія прийняла нові правила, які переглядають структуру MiFID. MiFID II має на меті посилити правила на ринках цінних паперів шляхом асекурації того, щоб організована торгівля відбувалася на регульованих платформах, запровадження правил алгоритмічної та високочастотної торгівлі, покращення прозорості та нагляду за фінансовими ринками, включаючи ринки деривативів, та усунення деяких недоліків на ринках товарних деривативів, посиленням захисту інвесторів та покращення правил ведення бізнесу, а також створенням умов для конкуренції в торгівлі та клірингу фінансових інструментів, також посилюють захист інвесторів, вводячи вимоги до організації та поведінки суб'єктів на цих ринках [2]. MiFIR встановлює вимоги щодо: оприлюднення громадськості даних про торговельну діяльність, розкриття даних про операції регуляторним та наглядовим органам, обов'язкова торгівля деривативами на організованих майданчиках, усунення бар'єрів між торговими майданчиками та постачальниками, клірингових послуг для забезпечення більшої конкуренції конкретні наглядові дії щодо фінансових інструментів та позицій у деривативах [4]. Settlement Finality Directive (SFD)-Директива про остаточність розрахунків, регулює визначені системи, які використовуються учасниками для передачі фінансових інструментів і платежів. Вона гарантує, що переказні доручення, які надходять у такі системи, також будуть остаточно врегульовані, незалежно від того, чи став учасник-відправник неплатоспроможним, чи доручення на переказ було скасовано. Учасниками призначених систем можуть бути фінансові установи, наприклад банки системні оператори, такі як центральні депозитарії цінних паперів або центральні контрагенти [3]. SFD вимагає від держав-членів призначати Європейський орган з цінних паперів і ринків (ESMA), національні системи та відповідних системних операторів, які

повинні бути включені до сфери дії цієї директиви (ст.10) та національні органи, які мають бути повідомлені про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо учасника або оператора системи (ст.6.2) [3].

Отже, для створення сучасного, об'єднаного загальноєвропейського українського РЦП з могутніми механізмами, потрібно узгодити норми національного законодавства із загальноприйнятими зразками ЄС у сфері регламентації фондових ринків. Це дасть можливість Україні інтегруватися у єдиний економічний європейський простір та збільшити надходження інвестицій з міжнародних ринків капіталу. Глобальне поширення блокчейн-технологій і криптовалюти на світових фінансових майданчиках трансформувало їх у самостійний інвестиційний інструмент. Сьогодні в Україні ще чітко не визначена позиція з можливості розвитку цих фінансових інновацій, проте є низка унікальних факторів, які у поєднанні з ефективно діючою інфраструктурою сприяють їх розвитку, а саме: інформаційна інфраструктура, нормативно-правове забезпечення, інвестиційний клімат, рівень кваліфікації працівників тощо.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 р. № 738-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text

2. Директива 2014/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15.05.2014 р. про ринки фінансових інструментів та внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0065&from=EN

3. Директива 98/26/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 05.1998 р. про остаточність розрахунків у платіжних і розрахункових системах за цінними паперами. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0026&from=EN

4. Регламент (ЄС) № 600/2014 Європейського парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012. : URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0600&from=EN

5. Васага Ю. І. Реформа ринку цінних паперів України. Юридична газета. Online: вебсайт. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-rinku-cinnih-paperiv-ukrayini.html

6. Загородній А. Г. Цінні папери. Фондовий ринок : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – [2-е вид., випр. та доп.]. – Львів : Бак, 2000. 168 с.

7. Портфельне інвестування : [навч. посіб.] / А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. – К .: КНЕУ, 2004. – 408 с,

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Зятіна Д. В.

Гутникова Олександра Сергіївна, Ротар Вікторія Ігорівна
студенти 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ У СУДОВИХ ЗАСІДАННЯХ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судовий розгляд – одна з найважливіших стадій господарського процесу, в ході якої здійснюється розгляд і вирішення справи по суті суд перевіряє законність та обґрунтованість вимог позивача та заперечень відповідача, а також третіх осіб на підставі досліджених у судовому засіданні наданих витребуваних доказів.

24 лютого 2022 року на території України введено воєнний стан. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2]. Суди продовжують здійснювати правосуддя, однак, з певними особливостями.

Однією з таких особливостей слід визнати більш широкі можливості подання учасником справи клопотань про відкладення судового засідання або про участь в процесі у режимі відеоконференції в разі неможливості прибуття в судове засідання.

Як видається найбільш оптимальним варіантом здійснення правосуддя під час воєнного стану з метою забезпечення безпеки учасників судових процесів і відвідувачів судів є проведення судових засідань в режимі відеоконференції. Хоча, наприклад, Велика Палата Верховного Суду поступово відновлює роботу у відкритих судових засіданнях, в пріоритеті залишається розгляд в режимі відеоконференції, поза межами приміщення суду з використанням їх технічних засобів або

без участі представників учасників справи за їх згодою. Про обрану форму участі у судовому засіданні потрібно повідомити суду письмово на офіційну електронну адресу суду, а також повідомити інших учасників справи.

Участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції під час воєнного стану проводиться у загальному порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України, але з урахуванням певних особливостей. Необхідно також звернути увагу, що трансляція судового засідання може бути здійснена з дозволу суду, відповідно до принципу гласності судового процесу. Слід звернути увагу, що 02.03.2022 р. Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо особливостей роботи судів в умовах воєнного стану, а саме:

– учасникам буде роз'яснено про можливість розгляду справ в режимі відеоконференції у зв'язку із воєнними діями;
– з'являється можливість бути присутнім у судовому засіданні у режимі відеоконференції за допомогою технічних засобів, в тому числі і власних;
– якщо провадження розглядається колегією суддів, які не можуть зібратись в одному приміщені, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, включаючи власні технічних засобів [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 197 ГПК України учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [1].

Як відомо, ЄСІТС – це певна сукупність інформаційних та телекомунікаційних модулів, за допомогою яких здійснюється забезпечення визначених законодавством процесів діяльності судів та інших установ в системі правосуддя, що включають документообіг, розподіл справ та обмін документами між учасниками і судом, також інші процесуальні дії, включаючи забезпечення участь учасників судового процесу у режимі відео конференції.

На сьогодні в учасників справи є два варіанти участі у режимі відео конференції: перший – у приміщені суду, другий – за допомогою сервісу EASYCON, використовуючи власні технічні засоби.

Особа підтверджує свій статус учасника справи з допомогою електронного підпису (у разі відсутності у особи такого підпису, то

підтвердження здійснюється згідно із Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» чи Державною судовою адміністрацією України). Слід визнати, що відсутність електронного підпису в окремих випадках може унеможливити проведення засідання у режимі відеоконференції через постійні збої у роботі державних реєстрів, частина з яких може бути закрита з міркувань безпеки.

До обов'язків секретаря судового засідання відноситься перевірка того, хто з учасників процесу бере участь у режимі відеоконференції і повинен про це доповісти головуючому. Також, секретар судового засідання здійснює контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами.

Також має право брати участь в судовому засіданні в режимі відео-конференції свідок, якщо він не може прибути до суду через небезпеку для життя.

Аналогічно, експерт та експерт з питань права, спеціаліст роз'яснюють свої висновки у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Перекладач здійснює повний і правильний переклад, посвідчує правильність перекладу своїм електронним підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їхню рідну мову або мову, якою вони володіють. Проте всі ці особи мають право брати участь в засіданнях в режимі відеоконференції лише перебуваючи у приміщенні іншого суду.

Щодо проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних чи закритих нарад і сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку передбачених Господарським процесуальним кодексом.

У разі, якщо виникли технічні проблеми, що унеможливлюють участь особи у відеоконференції суд відкладає розгляд справи, якщо участь такої особи обов'язкова.

У протоколі судового засідання, що створюється згідно положення про ЄСІТС, здійснюється повне фіксування судового засідання, такий протокол скріплюється електронним підписом секретаря судового засідання і приєднується до справи.

Отже, можна дійти висновку, що воєнний або надзвичайний стан не є передумовою для припинення роботи суддів. В свою чергу суди працюють настільки, наскільки це можливо в існуючих умовах, та

намагаються дотримуватися балансу між безпекою суддів, працівників апарату, учасників справи та дотриманням процесуальних прав учасників справи і засад судочинства.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. №1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

3. Рекомендації Ради Суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 р. Рада суддів України: вебсайт. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

Замостенчук Анастасія Олександрівна
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЧАСТИНА МЕХАНІЗМУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Поняття конкуренції є багатозначним. Дослідники цього питання виділяють різні підходи до розуміння конкуренції, а також її місця в механізмі ринкової економіки. Перший підхід базується на тому, що конкуренція – це важіль, який дозволяє вирівняти попит та пропозицію на ринку. Відповідно до другого підходу конкуренція визначається як змагальність між окремими суб'єктами господарювання, які зацікавленні в досягненні однакових цілей. В цьому випадку конкуренція розглядається як найбільш ефективна форма суперництва, що розкривається через відносини між суб'єктами ринкової економіки [4,с.1002].

У ринковій економіці конкуренція це суперництво, яке являє собою боротьбу між виробниками товарів та послуг за найбільш економічно вигідні умови виробництва та реалізації свого продукту. В ході еволюції економічної системи змінювалася і конкуренція. В різні

часи суб'єкти ринкової економіки конкурували між собою по-різному, використовуючи чесні загальноприйняті позитивні методи конкуренції, такі як: краща якість продукції, розширення асортименту, новий дизайн та інші. Так і використовуючи недобросовісні, нецивілізовані методи, націлені на знищення конкурентів. Серед останніх можемо виділити економічне шпигунство, підробка товарів, підкуп.

В залежності від методів, які використовуються, конкуренцію можна поділити на цінову, якісну та нечесну. Розглядаючи цінову конкуренцію, головним методом боротьби тут виступає зниження ціни на товари. Якісна здійснюється через підвищення якості товару, цікавого дизайну, використання реклами. Нечесна проявляється в негідній поведінці суб'єкта господарювання, на меті якої стоїть одержання прибутку шляхом обману споживача.

Важливим також є те, що конкуренція сприяє розвитку науково-технічного прогресу, підбурюючи виробників та підприємців покращувати свій продукт. Саме завдяки конкуренції, в рамках постійного удосконалення виробів, більшість світових компаній, модернізуючи існуючі товари, виходить на новий рівень товару. Також вільній конкуренції притаманна стимулююча функція, яка полягає в тому, що конкуренція є стимулом для більш якісної і продуктивної діяльності підприємств, яка примушує виробників розширяти сфери виробництва. Крім того, розвиток конкуренції має мультиплікативний ефект, адже може сприяти розвитку не тільки окремого суб'єкта господарювання, а й економіки в цілому.

Можемо виділити ряд особливостей характерних для конкуренції: по-перше, конкуренція – це процес, який являє собою активність спрямовану на досягнення успіху в конкретній сфері ринку; по-друге, цей процес завжди є вмотивованим, тобто направленим на конкретну ціль (досягнення лідерських позицій на ринку, отримання більшого прибутку, покращення якості товару і т.д.); по-третє, цей процес є ситуативним, тобто таким, що залежить від конкретної ситуації на ринку [5,с.44].

Основним законодавчим актом, яким визначаються правові засади підтримки та захисту конкуренції в Україні є Закон України «Про захист економічної конкуренції» [1].

Питання захисту конкуренції є одним з центральних завдань Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода). Так, відповідно до преамбули Угоди, розвиток нового сприятли-

вого клімату для економічних відносин між сторонами, насамперед для розвитку торгівлі, інвестицій та заохочення конкуренції є ключовими факторами для економічної реструктуризації та модернізації. У ст. 254 Угоди зазначено, що сторони визнають важливість вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах. Таким чином, бачимо, що питання пов'язане з конкуренцією є одним з центральних між Україною та Європейським Союзом [3].

Особливої уваги заслуговує звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік, в якому визначено пріоритети щодо захисту і підтримки конкуренції на 2022 рік. Серед них можемо виділити удосконалення нормативно-правової бази у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання; виявлення й припинення порушень конкурентного законодавства, зокрема на ринках електричної енергії та природного газу, у сферах діяльності морських портів та вантажних залізничних перевезень, на ринках банківських та фінансових послуг, а також дослідження стану конкуренції на ринках будівельних матеріалів [2].

Можемо дійти висновку, що конкуренція – це не лише невід'ємна та дуже важлива частина механізму ринкової економіки, це також двигун економічного прогресу, без якого неможливо уявити сучасні економічні відносини.

Список використаних джерел

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14

2. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 р. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/627/ccb/c10/627ccbc10ef3d640199715.pdf

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n1758

4. Smith A. The Wealth of Nations. Glazgo : R. X. Campbell, A. S. Skinner, 1976. P. 1002.

5. Юрчишина Л. І. Аналіз концептуальних підходів до розуміння природи конкуренції та конкурентоспроможності. Загальні питання економіки. 2016. №18. С. 44.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Зятіна Д. В.

Онишко Ірина Іванівна
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ НА КОРПОРАТИВНІ СПОРИ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ)

Визначенню корпоративних правовідносин і корпоративних прав знайшлось закріплення у нормах Господарського кодексу України (ст. 167). Корпоративні права відображаються там як права осіб, частки яких визначаються у статутних фондах (майні) господарських організацій, що включає в себе правомочності на участь цих осіб в управлінні відповідними господарськими організаціями, одержання належних їм часток прибутку (дивідендів) організацій та активів юридичних осіб у разі ліквідації останніх , а також інші правомочності, котрі передбачені законодавством і статутними документами [1].

Господарським процесуальним кодексом України визначена юрисдикція господарських судів на основі використання предметного і суб'єктного критеріїв [2]. Відтак, згідно з ч. 2 і 3 ст. 4 ГПК України правом звертатись до господарських судів для захисту своїх невизнаних, порушених чи оспорюваних прав і законних інтересів в випадках, які закон відносить до компетенції господарського судочинства, як і для вжиття визначених законом заходів щодо запобігання подібним правопорушенням наділено юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, фізичних осіб, котрі не відносяться до категорії підприємців, державних органів, муніципальних органів. В господарські суди у справах, що віднесені законодавством до їх юрисдикції, наділено правом звернення також осіб, котрим закон надає право звертатися в суд в інтересах іншої особи.

П. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України встановлює норму, за якою господарськими судами розглядаються справи в спорах, що виникли з корпоративних відносин. До того числа відносяться: спори між учасниками/акціонерами/засновниками/членами юридичних осіб; спори між юридичними особами та їх учасником учасниками/ акціонерами/ засновниками/членами, в тому ж числі учасниками, які вибули; спори, що пов'язані з створенням, управлінням, веденням діяльності чи припиненням діяльності відповідних юридичних осіб. Аналогічного

змісту норму містила і попередня редакція ГПК України, яка діяла майже до кінця 2017 року, зокрема в п. 4 ч. 1 ст. 12.

І хоча господарське процесуальне законодавство в чинній його редакції, з урахуванням усіх внесених за роки його існування змін, досить чітко вирішує питання підвідомчості і підсудності корпоративних спорів господарським судам, все ж часто виникають практичні проблемні питання в даному напрямку. Далі наведемо різного роду приклади вирішення судами конкретних справ, та висновки судів щодо щодо юрисдикції наведених спорів.

Так, Касаційним господарським судом Верховного Суду в його постанові від 23 січня 2018 року в межах справи №925/1321/16 зазначено, що, з урахуванням положень статті 167 ГК України, корпоративні права наділено ознаками, відповідно до яких особу наділено: часткою в статутному капіталі юридичної особи; правами на участь в здійсненні управління юридичною особою; правами на одержання належної їй частини прибутку (іншими словами – дивідендів) юридичної особи [6].

Щодо умов, за наявності яких спір не буде розглядатись як корпоративний, то на них акцентується увага в постанові КГС від 17 січня 2018 в справі №908/184/16. Колегією суддів зазначено, що не є корпоративним спором і відповідно не належатиме до повноважень суду господарської юрисдикції спір між акціонерами (фізичними особами) акціонерного товариства, що ліквідовано, та фізособами, котрі набули права власності на майно ліквідованого акціонерного товариства [5].

Довгий час до набуття чинності редакцією ГПК у 2017 р. неврегульованим залишалось питання стосовно визначення юрисдикції спорів, котрі пов'язані з питаннями обігу паїв, часток, акцій. Даний аспект раніше вирішувався з огляду на чинне на той момент законодавство і на рекомендації, надані вищими судовими інстанціями. Чинною редакцією ГПК України усунено згадану невизначеність шляхом закріплення в п. 4 ч. 1 ст. 20 Кодексу положення, за якими спори, котрі виникли з правочинів стосовно паїв, часток, акцій, іншого роду корпоративних прав в юридичних особах, крім правочинів з сімейних чи спадкових правовідносин, розглядаються господарським судом.

ГПК України також закріплена юрисдикція господарського суду з розгляду вимог стосовно реєстраційних дій, котрі заявлялися у пере-

ліку позовних вимог у корпоративних спорах. Згідно з п. 13 ч. 1 ст. 20 Кодексу господарськими судами розглядаються вимоги стосовно реєстрації майнових прав та майна, іншого роду реєстраційних дій, стосовно визнання як недійсних актів, котрими порушено права на майнові права чи майно, коли такі вимоги заявлені у якості похідних від спору щодо таких майнових прав чи майна або спорів, які виникли з корпоративних відносин, якщо ці спори підлягають розгляду в судах господарської юрисдикції і передані на розгляд разом зі згаданими вимогами.

Незважаючи на закріплені в п. 13 ч. 1 ст. 20 ГПК України положення, на практиці досі виникають спори щодо розмежуванням підвідомчості справ між судами адміністративної та господарської юрисдикції в справах стосовно реєстраційних дій.

Для прикладу можна навести справу №904/5857/17, де ТОВ звернулося з позовом у господарський суд до державного реєстратора щодо визнання дій останнього як неправомірних і, відповідно, щодо скасування реєстраційних записів. В обгрунтуванні прийнятих у справі рішень про відмову у відкритті провадження, судами були викладені наступні висновки: позивачем було пред'явлено вимоги безпосередньо до державного реєстратора, і такі вимоги несуть самостійний характер, є заявленими не з вимогами, котрі спрямовані для захисту корпоративних прав, і тому цей спір не характеризується ознаками корпоративного і його повинен розглядати адміністративний суд [3].

Також варто згадати і справу №911/3704/16, в якій акціонер звернувся до господарського суду з позовом до акціонерного товариства про визнання системи реєстру власників іменних цінних паперів даного товариства втраченою і зобов'язання відповідача на вчинення дій стосовно відновлення згаданого реєстру [4]. Як результат, після перегляду судових рішень Велика палата Верховного Суду надала висновки, за якими в даній справі наявне не просто встановлення певного факту, а саме втрата реєстру, а предметом спору було порушення корпоративного права позивача в частині забезпечення його участі як акціонера в здійсненні управління товариством. В якості факту порушення корпоративного права позивача Велика Палата назвала ті обставини, що відповідачем, всупереч прийнятого рішення загальними зборами акціонерів і всупереч вимог закону, не були вчинені дії з метою відновлення реєстру власників іменних цінних паперів.

Відсутність реєстру та бездіяльність відповідача (емітента) з його відновлення унеможливила проведення загальних зборів акціонерів і, як наслідок, прийняття рішень стосовно діяльності АТ і управління ним. Отже, відбулось порушення відповідачем корпоративних прав позивача, і тому цей спір не міг розглядатись в порядку окремого провадження за правилами цивільного судочинства.

Підсумовуючи проаналізовану практику, слід наголосити на важливості правових висновків Верховного Суду і, зокрема, його Великої Палати, в розв'язанні дискусійних питань визначення юрисдикції корпоративних спорів, деталізації ознак, за якими спір має бути віднесений до категорії корпоративних, а також можливості розгляду похідних від корпоративних вимог у рамках господарського, а не адміністративного судочинства, що сприятиме процесуальній економії для суду та сторін процесу та уніфікації судової практики з цієї категорії спорів.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 01.11.1991 р. № 1798—XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text

3. Постанова Великої палати Верховного суду від 02.09.2018 р. в справі №904/5857/17. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/76536465

4. Постанова Великої палати Верховного суду від 11.04.2018 р. в справі №911/3704/16. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/73408829

5. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 17.01.2018 р. в справі № 908/184/16. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71676338

6. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 23.01.2018 р. в справі № 925/1321/16. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71829024

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

Перова Ольга Андріївна
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні інститут міжнародного комерційного арбітражу є досить популярним, оскільки він надає переваги нейтрального в процесуальному та політичному сенсі органу для вирішення економічних спорів. Міжнародна спільнота, в тому числі й Україна, зацікавлена в остаточному закріпленні в законодавстві та активному розвитку такого судочинства, завдяки багатьом перевагам комерційного арбітражу (до яких можна віднести – можливість обирати міжнародний комерційний арбітражний суд та суддів, що будуть розглядати спір; приватність та швидкість арбітражного розгляду; спрощення процедури розгляду тощо).

Процедура розгляду спорів в міжнародних комерційних арбітражах побудована на загальних принципах позовного провадження, однак відрізняється певними особливостями стосовно строків проведення розгляду, процесуально-документальним оформленням належних дій арбітражу чи сторін та регулюється безпосередньо міжнародними нормативно-правовими актами та Регламентами конкретного арбітражного суду.

Процедура ж визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів в національному законодавстві регулюється положеннями глави 3 розділу IX Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [4] та Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2]. Відповідно до вказаних нормативно-правових актів існує декілька шляхів розв'язання питання щодо виконання рішення арбітражу: добровільне виконання, що не звільняє особу від потреби отримання відповідного дозволу суду, та примусове виконання.

Зокрема, спрощений порядок розгляду заяв на добровільне виконання арбітражу був визначений законодавцем, що передбачає одноособовий розгляд такої заяви суддею без повідомлення учасників. Питання ж примусового визнання і надання дозволу розглядається судом за заявою стягувача за наявності чітко визначених умов в безпосередньому судовому засіданні із залученням сторін [4].

Однак, станом на травень 2022 року, в Україні діє воєнний стан, що діє на підставі Указу Президента України №341/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [3].

Керуючись рекомендаціями Ради суддів України щодо роботи суддів в умовах воєнного стану, які передбачають самостійне вирішення загальними зборами або головою суду питання стосовно доцільності та порядку роботи судів, й зверненнями Голови Міжнародного комерційного арбітражного суду до арбітрів, можна дійти висновку, що робота зазначеного суду продовжується за загальними правилами, однак, з деякими особливостями.

До таких особливостей можемо віднести:

- переважне використання електронних або поштових засобів зв'язку для встановлення комунікації з представниками сторін;
- проведення подальшого розгляду справи у випадках, коли для такого розгляду було визначено дату усного слухання в режимі онлайн;
- продовження процесуальних строків (відстрочення сплати арбітражного збору, продовження строку для надання відзиву та додаткових документів) та інші [1].

Так, всі документи та інші матеріали слід подавати в електронному вигляді на відповідні електронні адреси Міжнародного комерційного арбітражного суду і Морської арбітражної комісії. Крім того, найважливіші процесуальні документи (позовні заяви, відзиви на позов тощо) мають направлятися також усіма видами пошти чи особисто на рецепцію Торгово-промислової палати України за офіційною адресою, [1].

Також визначено, що сплата реєстраційного та арбітражного зборів в період дії воєнного стану здійснюється без попереднього виставлення рахунків за реквізитами, вказаними на офіційному сайті міжнародного комерційного арбітражу.

Задля відновлення адміністрування справ та ведення арбітражного процесу, визначена необхідність встановлення комунікації з представниками сторін та проведення усних слухань з використанням систем відео-конференц-зв'язку.

Стосовно порядку визнання та виконання рішень в період дії воєнного стану законодавець не передбачив спеціальної нормативної бази, а отже, можемо вважати, що доцільно використовувати загальні положення ЦПК [4].

Отже, судова система в Україні, зокрема й міжнародний комерційний арбітраж (Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України) продовжує функціонувати у період дії воєнного стану з деякими особливостями.

Список використаних джерел

1. Важлива інформація щодо роботи МКАС та МАК при ТПП України протягом режиму воєнного стану. URL: https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/vazhlyva-informatsiya-shhodo-roboty-mkas-ta-mak-pry-tpp-ukrayiny-protyagom-rezhymu-voyennogo-stanu/ (дата звернення: 23.05.2022).

2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text (дата звернення: 23.05.2022)

3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 23.05.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text (дата звернення: 23.05.2022).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 23.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри Зятіна Д. В.

Регулян Олена Сергіївна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ У ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

В юридичній практиці зарубіжних країн існує багато способів вирішення спорів поза межами судового розгляду, одним з яких є медіація. В Україні інститут медіації запроваджено не так і давно, але незважаючи на це його розвиток є дуже інтенсивним та вже має законодавче закріплення. На сьогоднішній день існує Закон України «Про медіацію» (№1875-IX від 16.11.2021 р.), який визначає правове регулювання медіації, сферу застосування, принципи, статус медіатора, його права та обов'язки, порядок проведення медіації тощо.

Згідно з п. 4 ч.1 ст.1 цього Закону, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторо-

ни за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Важливе місце займає медіація при вирішенні господарських спорів й має своє нормативне закріплення в господарському процесуальному законодавстві. Так, Господарський процесуальний кодекс України передбачає, що сторони господарського спору можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [2].

Медіація передбачає врегулювання певного правового спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника (медіатора), який допомагає сторонам досягти згоди та усунити конфлікт. Законодавством встановлені певні принципи з урахуванням яких проводиться процес медіації. Вони є дуже важливими, адже не дотримання цих принципів може нести за собою негативні наслідки в вирішенні спору.

Принцип добровільності полягає в тому, що сторони за власним бажанням мають намір врегулювати спір поза межами судового розгляду шляхом медіації. Також, законодавець передбачає що сторони та медіатор мають право у будь-який момент відмовитися від участі у медіації. Принцип конфіденційності передбачає не розголошення будь-якої інформації у будь-яких формах на всіх етапах процесу медіації. Учасники медіації можуть нести відповідальність через недотримання цього принципу. Під нейтральністю медіатора розуміється його нейтральне ставлення відносно обох сторін під час проведення медіації. Неупередженість означає, що медіатор повинен виконувати свої обов'язки ґрунтуючись на обставинах справи, беручи до уваги думку обох сторін, ніяким чином не впливати на них під час укладання медіаційної угоди, яка приймається винятково за взаємною згодою сторін. Медіатору заборонено брати подарунки, приймати послуги або інші блага, отримання яких може викликати сумніви у тому, що медіатор незалежний від сторін процесу медіації. Принцип самовизначення та рівності прав сторін медіації полягає, що сторонам надається право самостійно обирати собі медіаторів для проведення медіаційної процедури. Вони на власний розсуд визначають перелік питань, які будуть обговорювати, варіанти врегулювання конфлікту, зміст угоди та порядок її виконання. Сторони медіаційної угоди мають рівні права та можливості під час проведення медіації.

За результатами проведення медіації має укладатися договір, в якому домовленості, досягнуті сторонами за результатами медіації, можуть бути викладені письмово. Договір за результатами медіації не повинен містити положення, які суперечать законам України, інтересам держави та суспільства, його моральним засадам. Договір, досягнутий за результатами медіації, є обов'язковим для виконання сторонами у визначені ним строки та спосіб. У разі невиконання стороною взятих на себе зобов'язань за таким договором інша сторона має право звернутися до суду у встановленому законом порядку для захисту порушених прав і законних інтересів [3].

Умовами застосування процедури медіації в господарському процесі є: 1) наявність спору; 2) автономія волі сторін на його вирішення шляхом медіації. Порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, перевагами медіації є: 1) непублічність вирішення конфлікту між суб'єктами господарювання, унаслідок чого не погіршується ділова репутація сторін спору; 2) швидкість вирішення господарських спорів, адже строки вирішення конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж у судовому порядку; 3) економічність, оскільки вартість медіації значно нижча, ніж розміри судових витрат; спрямованість на пошук компромісного рішення, яке б задовольнило інтереси кожної зі сторін тощо [4, с. 67].

Медіація – ефективний спосіб вирішення спорів в господарському процесі, адже такий процес веде за собою позитивні наслідки не тільки для сторін, а й для суду. За допомогою медіації суд звільняється від значної роботи, а сторони можуть зекономити свої кошти та час. Також, сторони конфлікту мають можливість прийняти рішення, яке буде вигідне обом, не псувати при цьому один одному репутацію та відносини між собою.

Незважаючи, на всі зазначені переваги медіації, їй, як і будь-якому іншому явищу, притаманні свої недоліки. Так, деякими істотними недоліками медіації при вирішенні правових спорів є наступні: сумніви у професіоналізмі медіатора; принцип конфіденційності дозволяє приховати від суспільства не лише подробиці конфлікту, що має приватний характер, а й спору, рішення з якого має соціально-значущі наслідки; перевага суду над медіацією в питанні надання процесуальних гарантій сторонам справи щодо примусового виконання рішення; можливість нав'язування позицій сильної сторони слабшій тощо. Також, до медіації можна вдаватись не у всіх конфліктах. Наприклад, ме-

діація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації (ч. 3 ст. 3 Закону) [1]. Цей перелік може бути доповнений і справами за участі суб'єктів публічної влади, коли з умов медіаційної угоди випливатиме необхідність вчинення ними певних дій.

Характерною ознакою медіації є те що рішення повинно бути прийняте на користь обох сторін. Так, юрист, медіатор Градецька І. зазначає, що медіація не спрацьовує там, де одна зі сторін має на меті виграти все підряд усіма можливими легальними і нелегальними способами, або там, де одна зі сторін бажає знищити іншу. Втім, як сказав відомий американський медіатор Кенет Клок: «Є ситуації, в яких медіація не працює, але ми не маємо жодного уявлення як розпізнавати такі випадки». Тобто є сенс спробувати медіацію в кожному, навіть «запущеному» випадку. Більше того, є сенс пропонувати медіацію кожному своєму «складному» партнеру чи контрагенту в разі, якщо виник спір або конфлікт [5].

Отже, оскільки, основним завданням медіації є швидке та ефективне вирішення конфліктів, то такий спосіб є гарною альтернативою при вирішенні господарських спорів у воєнний час. Через те, що суди в такий час працюють не на повну силу, медіація та інші способи позасудового розгляду спорів можуть стати в нагоді. Крім того, не завжди вирішити господарський спір та досягнути компромісу сторонам вдається в суді першої інстанції і для кінцевого врегулювання спору справи переглядаються судом апеляційної інстанції, а іноді – потребують перегляду і судом касаційної інстанції. Все це, є дуже затяжним, довготривалим і дорогим процесом, що потребує багатьох зусиль та є несумісним з умовами воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р.№ 1799-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text

3. Шевченко Ю. Роль медіації у вирішенні господарських спорів Юридична газета online: вебсайт. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/rol-mediaciyi-u-virishenni-gospodarskih-sporiv.html

4. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 6 (56). С. 67.

5. Градецька І. Як працює і не працює бізнес медіація?. URL.: https://rubryka.com/blog/business-mediation/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

Лизун Тетяна Василівна, Стащук Ангеліна Юріївна
студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України №64/2022 на території України було запроваджено воєнний стан [2]. Згідно з п. 3 Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії його правового режиму, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Зокрема, серед таких прав є право кожної особи на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 Конституції України) [1]. Оскільки здійснення особою підприємницькою діяльності є рушійною силою економіки, дослідження особливостей провадження такої господарської діяльності в сучасних умовах воєнного стану є актуальним.

Господарським кодексом України передбачено, що у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [3]. Одним із аспектів господарської діяльності, який піддався певним змінам в умовах воєнного стану, є ліцензування окремих видів господарської діяльності. Якщо до початку воєнного стану правове регулювання господарської діяльності відбувалося на

підставі Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (далі – Закон) [4], то станом на зараз воно здійснюється з врахуванням особливостей, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [5].

Відповідно до п. 6 ч.1 ст.1 Закону ліцензування – засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Зокрема, ліцензуванню підлягає банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг та діяльність з надання банкам послуг з інкасації, діяльність у галузі телебачення і радіомовлення, освітня діяльність, діяльність на ринку азартних ігор та ін. Окрім цього, частина перша ст. 14 Господарського кодексу України передбачає, що ліцензування, – є засобом державного регулювання у сфері господарювання, спрямованим на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Процедура видачі ліцензій регулюється ст. 10-16 Закону.

Важливо зауважити, що протягом дії воєнного стану її дотримання є доволі складним, а тому Кабінетом Міністрів України було певним чином змінено порядок ліцензування. Зокрема, було встановлено, що у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності (далі – декларація), що містить відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, дані про фізичну особу-підприємця, фактичну адресу (адреси) провадження господарської діяльності, назву виду господарської діяльності/частини виду господарської діяльності, який провадиться суб'єктом господарювання, або інформацію щодо змін, які вносяться до дозвільного документа, відмітку про ознайомлення суб'єкта з відповідними нормами законодавства та ін. Після подання декларації право на ведення такої господарської діяльності набувається без отримання дозвільних документів (документів дозвільного характеру, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг).

Однак, законодавцем було встановлено винятки з цього правила. Зокрема, для ведення окремих видів діяльності потрібно отримати спеціальні документи, такі як ліцензія для діяльності у сфері використання ядерної енергії, спеціальний дозвіл на користування надрами, дозвіл на перевезення радіоактивних матеріалів (міжнародне перевезення) та ін.

Підсумовуючи, варто зазначити, що спрощений порядок отримання спеціального дозволу для провадження окремих видів господарської діяльності на підставі поданої декларації є надзвичайно важливим кроком підтримки суб'єктів господарювання під час воєнного стану та спрямований на забезпечення інтересів учасників господарських правовідносин.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

3. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

4. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text

5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г. М.

Якименко Діана Вікторівна, Колдуба Зоряна Олександрівна
студентки 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національно університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Господарський договір є важливим засобом для організації відносин між суб'єктами господарювання та слугує способом обслуговування господарського обороту. Господарський договір щодо реалізації лікарських засобів має свої особливості, адже направлений на забезпечення здоров'я і благополуччя населення гарантовані статтею 3 Конституції України[5], що і є його першою особливістю. Друга особливість випливає із ст. 43 ГК України, яка гарантує свободу підприємництва[6]. У такому договорі встановлюються обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності, зокрема для депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задля захисту споживачів і надання ним якісних товарів і послуг. Однією із найважливіших умов, що виділяє цей господарський договір від інших є необхідність спеціального дозволу – ліцензії. Так, ліцензуванню підлягають: виробництво лікарських засобів; оптова торгівля лікарськими засобами; роздрібна торгівля лікарськими засобами – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про лікарські засоби»[4]. Це пояснюється тим, що фармацевтичне виробництво, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами здійснюються суб'єктами господарювання, які повинні відповідати кваліфікаційним, організаційним та іншим особливим вимогам, зазначеним у ліцензійних умовах, згідно постанови КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)»[1].

Так як предметом договору щодо реалізації лікарських засобів є ліки, то вони визначають згідно з Порядком визначення предмета закупівлі, затвердженим Наказом Мінекономрозвитку від 15.04.2020 р. № 708[2]. Істотними умовами реалізації лікарських засобів, можна вважати: умови щодо постачання товарів з урахуванням терміну придатності; поставка виключно тих ліків, які зареєстровані в Україні; вказівка на термін закінчення дії реєстраційних посвідчень на лікар-

ські засоби. Ст. 21 ЗУ «Про лікарські засоби» закріплює, заборону реалізації (відпуску) громадянам неякісних лікарських засобів або таких, термін придатності яких минув або на які відсутній сертифікат якості, що видається виробником, що слугує засобом захисту прав споживачів[4].

Як варіант удосконалення господарсько-договірного забезпечення бачимо і підтримуємо впровадження системи Договору керованого доступу Договір керованого доступу являє собою певну систему закупівлі окремої категорії лікарських засобів, яких немає в країні, це все здійснюється за рахунок коштів із державного бюджету. Зазвичай, це дуже дорогі лікарські засоби, котрі з'явилися відносно недавно і є дієвими під час лікування тяжких хвороб.

Зазначений вище механізм дуже ефективно працює в країнах ЄС, зокрема в Франції, Люксембурзі, Данії, Італії, Іспанії, Бельгії.

Уся ця система складається з декількох рівнів. Насамперед має місце перевірка та оцінювання державою медичних технологій, згодом здійснюються конфіденційні переговори щодо укладення договору. Після їх закінчення, за результатами укладається договір. Він може бути фінансовим або комбінованим [3].

Справа в тому, що зазвичай національні системи охорони здоров'я або страхові компанії, які оплачують лікування, мають обмежений бюджет, тому вони реєструють, закуповують або покривають вартість лікарських засобів з урахуванням їхньої економічної ефективності. Для цього розраховується так званий поріг рентабельності, що враховує вартість препарату та потенційну вигоду, яку принесе його використання.

Проте деякі ліки просто не здатні відповідати стандартним порогам рентабельності. Передусім ведеться мова про інноваційні орфанні (сирітські) препарати, призначені для лікування надзвичайно рідкісних захворювань. Почнемо з того, що такі препарати є досить дорогими, а також тому що кількість пацієнтів, які потребують таких препаратів, надзвичайно мала, а комплексні клінічні випробування просто неможливо провести, і на останок, існує значна невизначеність у доказовій базі, що заважає достовірній оцінці та ефективності ліків. У таких ситуаціях медичні служби постають перед важким вибором. З одного боку, покупка маловивчених і дуже дорогих ліків може виявитися безглуздою тратою грошей. Але, з іншого боку, відмова від неї може заблокувати доступ пацієнтів до лікування, а при

захворюваннях-сиротах нерідко йдеться про позбавлення їхньої єдиної надії, оскільки альтернативної терапії просто не існує.

Прийнятним компромісом у таких ситуаціях стають договори керованого доступу, які підписуються між організацією, яка оплачує лікування та представником виробника лікарського засобу. Втім, такі договори є, по суті, навіть не двосторонніми, а тристоронніми угодами, оскільки в них активно задіяні й самі пацієнти або їхні представники, наприклад, об'єднання пацієнтів та асоціації лікарів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів): Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 929. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.05.2022).

2. Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі: Мінекономторгівлі та сг; Наказ, Порядок від 15.04.2020 р. № 708. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-20#Text (дата звернення: 17.05.2022).

3. Зосименко О. Договори керованого доступу як новий правовий механізм забезпечення доступу до лікарських засобів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. №2. С. 40-45.

4. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.05.2022).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.05. 2022).

6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 17.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Зятіна Д. В.

СЕКЦІЯ 9

СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бориченко Катерина Валеріївна
д.ю.н., доцент, професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПІДСТАВИ ОТРИМАННЯ ГРОШОВИХ ВИПЛАТ У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах розвитку України як соціальної держави основним її завданням є забезпечення мінімальних гарантій для населення. У зв'язку з соціально-економічною ситуацією в країні, яка вже тривалий час не лише не покращується, а, навпаки, погіршується з урахуванням низки обставин, держава, у першу чергу, повинна забезпечувати тих осіб, які в силу об'єктивних обставин не в змозі самостійно досягти достатнього рівня життя. До такої категорії, зокрема, відносяться і вагітні жінки, соціальний захист яких має подвійний характер і здійснюється як у системі державної соціальної допомоги, так і загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Варто констатувати, що соціальний захист жінок у зв'язку з вагітністю та пологами в Україні в цілому забезпечений на високому рівні, що навіть перевищує відповідні стандарти, закріплені актами ООН, МОП, Ради Європи тощо. Водночас, указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на території нашої держави з 24 лютого 2022 року було запроваджено воєнний стан, що стало новим викликом для системи соціального захисту в цілому та вагітних жінок зокрема та змусило нормотворця максимально швидко врегульовувати нові суспільні відносини, які виникли у зв'язку з цим.

Так, основним видом соціального захисту вагітних жінок є допомога по вагітності та пологам, яка як у системі загальнообов'язкового

державного соціального страхування, так і у системі державної соціальної допомоги призначається на підставі виданого у встановленому порядку листка непрацездатності.

До квітня 2022 року листок непрацездатності, у тому числі й з причиною непрацездатності «Вагітність та пологи», формувався в Електронному реєстрі листків непрацездатності на підставі медичного висновку у разі ідентифікації пацієнта як застрахованої особи в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [1]. Формування медичних висновків у Реєстрі пацієнтам здійснювалось лікуючим лікарем суб'єкта господарювання при пред'явленні паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу непрацездатного [2].

Тобто порядок видачі (формування) листків непрацездатності вагітним жінкам як підстави їх соціального захисту у виді допомоги по вагітності та пологам передбачав фізичну «участь» жінки у цьому процесі, яка проходила відповідний медичний огляд, консультування або лікування.

Водночас задля уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини за три місяці війни в Україні майже 14 млн українців покинули місця свого постійного проживання, серед них і вагітні жінки. Переселення вагітних жінок, термін вагітності яких був меншим ніж 30 тижнів, особливо за межі України, фактично унеможливило отримання ними матеріального забезпечення, яке компенсує втрату заробітної плати (середньомісячного доходу) за період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

У зв'язку з зобов'язаннями щодо забезпечення кожному достатнього життєвого рівня, у тому числі й в умовах негативного впливу соціального ризику, які держава взяла на себе та закріпила у ст. 48 Конституції України, Міністерством охорони здоров'я України 22 квітня 2022 року було прийнято наказ № 675 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2021 року № 1066 та Порядку видачі (формування) листків непрацездатності в Електронному реєстрі листків непрацездатності», відповідно до якого «формування медичних висновків за категорією «Вагітність та пологи» жінкам, на період дії воєнного стану, може здійснюватися лікуючим лікарем, яким надаються медичні послуги із ведення вагітності в амбулаторних умовах, без особистого огляду таких жінок

за результатами дистанційної взаємодії з ними (зокрема шляхом консультування, опитування, обміну інформацією) за допомогою технічних засобів електронних комунікацій про що робиться відповідний запис у Реєстрі медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я» [3].

При цьому, якщо контакт з лікарем, який вів вагітність, був втрачений, вагітним гарантована можливість звернутися до іншого, попередньо надавши йому документ, який підтверджує вагітність та її термін, інформація, зазначена у якому буде звірятися з даними електронної системи охорони здоров'я про пацієнта та, у випадку співпадіння, забезпечить можливість формування медичного висновку про тимчасову непрацездатність та отримання у подальшому фінансової підтримки від держави.

Соціальним захистом з боку України охоплені й вагітні жінки, які змушені були покинути місця свого постійного проживання на ранніх строках вагітності, яка ще не була діагностована в Україні. Для них закріплена можливість на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців з дня його припинення або скасування звернутися задля отримання медичного висновку до компетентного суб'єкта з медичними документами, виданими за кордоном (їх копіями), які можна надати як особисто лікуючому лікарю, так і надіслати поштою чи технічними засобами електронних комунікацій (мобільні застосунки, соціальні мережі тощо).

Таким чином, варто констатувати, що не дивлячись на воєнний стан, що триває в Україні, нею повністю виконуються позитивні зобов'язання у соціальній сфері, що передбачають вжиття всіх належних заходів забезпечення, зокрема, права вагітних жінок на соціальний захист у виді допомоги по вагітності та пологам, як юридичного, так і практичного, матеріального та процедурного характеру.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку видачі (формування) листків непрацездатності в Електронному реєстрі листків непрацездатності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.06.2021 № 1234. *Офіційний вісник України.* 2021. № 55.Ст. 3428.

2. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність та проведення їхньої перевірки: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2021 № 1066. *Офіційний вісник України.* 2021. № 42. Ст. 2610.

3. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2021 року № 1066 та Порядку видачі (формування) листків непрацездатності в Електронному реєстрі листків непрацездатності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.04.2022 № 675. *Офіційний вісник України*. 2022. № 34. Ст. 325.

Корнілова Олеся Володимирівна
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»
Національний університет «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАБІЛІТАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Та ситуація, в якій Україна перебуває з 24 лютого 2022 року, період збройної агресії російської федерації проти нашої держави, зміни та реформування, соціальної кризи, є різних стресових ситуацій, переживань, дуже велика кількість осіб, що постраждали від насилля, зокрема діти та жінки, в наслідок авіа ударів, поранених військовослужбовців, які потребують реабілітації у сфері охорони здоров'я і зумовлюють актуальність та необхідність даного дослідження.

Досліджуючи проблему реабілітації у сфері охорони здоров'я, варто почати з розуміння поняття «реабілітація», яке полягає у відновленні здоров'я хворого, яке він втратив внаслідок хвороби, травм чи під дією різноманітних фізико-хімічних чинників.

Насамперед необхідним видається зазначити, що термін «реабілітація» походить від латинських слів «re» – відновлення та «habilis» – здатність, інакше кажучи – «rehabilis» це відновлення властивостей [3].

На міжнародному рівні є власна позиція щодо трактування поняття реабілітації, зокрема Всесвітньою організацією охорони здоров'я запропоноване визначення наступного змісту: «реабілітація – це сукупність заходів, покликаних забезпечити особам з порушеннями функцій у результаті хвороб, травм і вроджених дефектів пристосування до нових умов життя в суспільстві, у якому вони перебувають» [4].

Видається за доцільне також зазначити, що в Україні до 30 червня 2021 року існувала медична реабілітація, яка вважалася видом ме-

дичної допомоги відповідно до ст. 33 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року [1]. На сьогоднішній день медична реабілітація вже не є видом медичної допомоги. На підставі Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03 грудня 2020 року №1053-IX [2], який набрав чинності з 30 червня 2021 року, статтю 35-5 «Медична реабілітація» виключено з Основ законодавства України про охорону здоров'я.

У ст.1 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» закріплене визначення реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я як «діяльності фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі».

Аналізуючи дане визначення, вважаємо за доцільне визначити окремі ознаки реабілітації у сфері охорони здоров'я.

Насамперед такою ознакою є діяльність спеціально підготовлених осіб. Визначення поняття «фахівці з реабілітації» закріплено у ст. 1 зазначеного вище закону, відповідно до якої ними є «особи, які безпосередньо надають реабілітаційну допомогу, мають відповідну освіту, володіють відповідними професійними знаннями та навичками, а також залучені до безперервного професійного розвитку».

Другою ознакою варто визначити комплекс заходів, яким властивий медичний характеру, що супроводжується безперервністю (зумовлена специфікою та ефективністю реалізації, а стабільність та регулярність здійснення заходів реабілітації скоротить кількість випадків, які зумовлюють настання інвалідності), а також самостійністю та індивідуальністю.

Реабілітація у сфері охорони здоров'я є тією особливістю організму, реалізація якої спрямована на надання комплексу заходів не тільки медичного характеру, а й наприклад, фізіологічного, психологічного, що є однією із ознак реабілітації у сфері охорони здоров'я.

Упущенням законодавця, на нашу думку, є не вказання місця здійснення реабілітації у сфері охорони здоров'я. Вважаємо, що здійснення реабілітації у сфері охорони здоров'я можливе не лише в закладах надання медичної допомоги, а й вдома фахівцем з реабілітації.

А також, враховуючи ситуацію, яка відбувається зараз на території України, війна, значно зросла кількість цивільних людей, які

постраждали від насилля та жорстокості і потребують реабілітації, зокрема і психологічної підтримки, а також військовослужбовці, які отримали поранення та потребують заходів реабілітації у сфері охорони здоров'я. Звідси і ще однин аспект реабілітації у сфері охорони здоров'я – психологічний, адже особі необхідна моральна підтримка щодо відновлення психічного стану здоров'я зі сторони професіонала справи.

Отже, проаналізувавши визначення реабілітації у сфері охорони здоров'я, яке закріплене у Законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», варто зазначити, що воно є не досконалим, адже існує низка упущень. Саме тому пропонуємо закріпити визначення реабілітації у сфері охорони здоров'я, у ст. 1 вищезазначеного закону, наступним змістом: реабілітація у сфері охорони здоров'я – діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі, яка здійснюється не тільки в закладах охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства про охорону здоров'я України: Закон України від 26 січня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

2. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03 грудня 2020 року №1053-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. №8. Ст. 59.

3. Реабілітація. URL: https://www.who.int

4. Сисоєнко І. Інвестиції у здоров'я: як має працювати система реабілітації? URL: http://pharma.net.ua/publications/articles/16080-investicii-u-zdorovja-jak-mae-pracjuvati-sistemareabilitacii

Гудзь Анна Олександрівна
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук
Національний університет «Одеська юридична академія»
Лященко Оксана Олександрівна
аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІРНІ ЗАСАДИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Науковий спір щодо можливості включення договірних відносин до предмету права соціального забезпечення та соціального страхування, зокрема, досі не завершений. Наприклад, О. Я. Орловський зазначає, що «сутнісними особливостями соціального страхування є те, що воно виникає лише на підставі закону, тому не може мати договірного характеру». Аргументує твердження автор тим, що «законодавство України про соціальне страхування належить до сфери публічного права і тим самим виключає будь-яку диспозитивність в діях суб'єктів соціального страхування і необхідність використання договорів [1, с. 218]. Подібна позиція активно популяризується у науковій літературі, що, на наше переконання, є абсолютно невиправданим, спірним, недостатньо аргументованим та в певній мірі навіть обмеженим.

Викликає дискусії у тому числі можливість включення недержавного соціального забезпечення, для якого яскраво притаманні добровільність та договірне регулювання, до системи соціального захисту України. Але, на нашу думку, існування такої організаційно-правової форми сьогодні вже не повинно викликати сумнівів. Наприклад, досить аргументованою видається позиція, що, враховуючи притаманність недержавному соціальному забезпеченню власних специфічних характеристик, які на рівні теорії називають критеріями для виокремлення організаційно-правових форм соціального захисту, його самостійне місце у досліджуваній системі стає очевидним. Соціально-забезпечувальну природу недержаного соціального забезпечення підтверджує спрямованість на подолання або пом'якшення впливу різних соціальних ризиків, для нього властиве власне джере-

ло фінансування, особливі види соціального захисту, які надаються, своєрідне коло осіб отримувачів та суб'єктів, які здійснюють підтримку [2, с. 106-109].

Соціальне страхування, як відомо, може набувати державну та недержавну форму. Досить цікаво у своїй дисертації Г. В. Татаренко пропонує класифікувати моделі пенсійного страхування на основі такого критерію, як ступінь обов'язковості участі на: 1) індивідуально-примусове (обов'язкове, імперативне) страхування; 2) добровільне (диспозитивне) страхування [3, с. 10]. Такий поділ можна застосовувати і для моделей соціального страхування.

М. С. Спічка, розмежовуючи їх у своїй роботі, досить слушно зазначає, що для здійснення добровільного страхування притаманними є коло принципів, якими воно й відмежовується від загальнообов'язкового [4, с. 21].

Так, передусім, окрім норм законодавства (яким регламентуються об'єкти страхування, загальні умови) для нього притаманним є застосування договірних засад. Добровільність цієї форми страхування стосується лише страхувальників, бо страховик не має права відмовити в страхуванні об'єктів, якщо немає порушення законодавства [4, с. 21].

Дія добровільного страхування завжди обмежується певним періодом, який передбачається договором, де закріплюється момент виникнення та припинення прав та обов'язків сторін договору. Але це не обмежує можливість подальшого підписання договору на новий строк.

Розмір виплат у добровільній формі страхування залежить від страхувальника, вони прямо пропорційні до сум внесків [4, с. 22].

Проте, що важливо, для добровільного соціального страхування властивим є той самий соціально-страховий механізм, що має місце у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, по суті відмінним є лише суб'єктний склад відносин [5, с. 165]. Вони мають єдину соціально-забезпечувальну природу, більшість їх ознак є спільними; застрахованим особ надається захист від ризиків, які в теорії права соціального забезпечення називаються «соціальними». Новими учасниками тут додатково до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування із якими взаємодіють особи, які приєднуються до даної системи на основі добровільного вступу, стають представники недержавного сектору.

В найбільш узагальненому вигляді правовідносини із добровільного вступу до обов'язкового соціального страхування можна умовно розділити на дві групи: 1) ті, в рамках яких особа не підлягає обов'язковому страхуванню в імперативному порядку, а долучається на основі заяви про добровільний вступ (наприклад, в рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування такими особами можуть бути перераховані у законодавстві, які сплачують внески за себе, крім цього – особи, які виявили намір сплачувати внески за іншу фізичну особу, за яку їх не сплачував страхувальник); 2) коли особа бажає підвищити розмір майбутніх страхових виплат із соціального страхування і відтак – вступає у правовідносини з метою сплати додаткових страхових внесків [6, с. 150] (наприклад, у випадку бажання збільшити страховий стаж, якщо його не вистачає).

Загальновідомо, що договір виступає універсальним способом регулювання суспільних відносин. Не заперечуючи цивільно-правове походження будь-якого договору, зокрема і тих, які використовуються у сфері соціального забезпечення, вважаємо досить вдалими міркування Н. В. Рощепко, що визначення особливостей будь-якого договору повинно основуватись на розкритті правової природи відносин, які ним породжуються [6, с. 110]. Для різних суспільних відносин конструкції та природа договорів також будуть різнитися, вони апріорі не можуть бути однаковими.

Враховуючи усе зазначене, доцільним стає говорити про існування трьох принципово відмінних груп правовідносин у сфері соціального страхування, яким у тій чи іншій мірі притаманне договірне регулювання:

1) із загальнообов'язкового державного соціального страхування;
2) із добровільної участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні;
3) із недержавного соціального страхування (передусім – пенсійного).

Список використаних джерел

1. Орловський О. Я. Правова природа страхових внесків у накопичувальній системі пенсійного страхування. *Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжн. наук.-практ. конф. «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2009 року).* Хмельницький: В-во Хмельницького університету управління та права, 2010. С. 218-220.

2. Гудзь А. О. Система соціального захисту України та місце у ній недержавного соціального забезпечення. *Науковий вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція».* 2019. № 40. С. 106-109.

3. Татаренко Г. В. Договірне регулювання пенсійного забезпечення в Україні: автореф. дис. … к.ю.н.: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. Східноукраїнський національному університеті ім. Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Луганськ, 2009. 24 с.

4. Спічка М. С., Макаренко С. С. Добровільне соціальне страхування в Україні. *Наукові записки*. 2012. Вип. 12. Част. 1. С. 21-22.

5. Гоц-Яковлєва О. В. Договірні засади у праві соціального забезпечення України. *Актуальні проблеми публічного та приватного права: Матер. II Міжн. наук.-практ. конференції присвяченої 91-річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І.* (27 березня 2020 р.). Харків, 2020. 236 с. С. 164-166.

6. Рощепко Н. В. Единство публичных и частных начал в правовом регулировании социально-страховых отношений: дис. … к.ю.н.: 12.00.05: трудовое право; право социального обеспечения; «Ярославский государственный университет им. П. Г. Демидова», Ярославль, 2016. 286 с.

Галузінський Назар Олександрович
аспірант 1-го курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОПОНОВЛЮЮЧІ САНКЦІЇ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Одним з критеріїв галузевої диференціації у праві є юридична відповідальність, яка тісно пов'язана з методом правового регулювання. Водночас, варто констатувати, що інститут юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення не набув популярності в якості предмету наукових досліджень, більшість питань у цій сфері до сьогодні залишаються малодослідженими в дискурсі галузевої науки.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних аспектів юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення зумовлена також й соціально-економічними, геополітичними реаліями, в яких опинилась Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. Так, однією з функцій юридичної відповідально-

сті будь-якого виду є поновлююча, яка передбачає такий «вплив на свідомість та поведінку людей, який спрямований на приведення в попередній нормальний стан суспільних відносин, правового статусу суб'єктів» [1, с. 265]. В умовах триваючого збройного конфлікту, тимчасової окупації територій України, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини саме забезпечення впорядкованості суспільних відносин у сфері соціального захисту, стабільність правового статусу соціально-управомочених та соціально-зобов'язаних суб'єктів є необхідною умовою соціальної захищеності населення України у ситуації стрімкого зростання кількості соціальних ризиків та багатогранності їх негативних наслідків.

Особливістю юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення є те, що левову її частку становлять правопоновлюючі санкції, які полягають у застосуванні майнових стягнень до: громадян, які внаслідок вчинення винних діянь протиправно отримали будь-які види соціального захисту; зобов'язаних суб'єктів у сфері соціального захисту, які винні у неотриманні, несвоєчасному отриманні, отриманні не у повному обсязі управомоченою особою будь-якого соціального надання.

Так, відповідно до частини 2 статті 30 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 № 16/98-ВР, сума вартості матеріального забезпечення та соціальних послуг, наданих застрахованій особі внаслідок зловживання або невиконання нею своїх обов'язків, стягується з цієї особи в судовому порядку.

Цікаво зауважити, що цитований нормативно-правовий акт закріплює принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні, є своєрідним систематизованим актом законодавства, положення якого можуть лише конкретизуватися законами про конкретні види соціального страхування. Водночас, на практиці склалася кардинально протилежна ситуація.

Дійсно, як закріплено частиною 3 статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III сума виплаченого забезпечення та вартості наданих соціальних послуг застрахованій особі внаслідок умисного невиконання нею своїх обов'язків та зловживання ними стягується з цієї особи відповідно до законодавства України. Статтею

39 названого нормативно-правового акта передбачено, що спори, які виникають із відносин страхування на випадок безробіття, вирішуються в судовому порядку.

Частиною 3 статті 16 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV також передбачено, що застрахована особа несе відповідальність згідно із законом за незаконне одержання з її вини (підроблення, виправлення в документах, подання недостовірних відомостей тощо) матеріального забезпечення та соціальних послуг за соціальним страхуванням. Водночас аналізованим актом законодавства крім судового порядку застосування відповідної санкції закріплена також можливість заінтересованої особи звернутися з питань вирішення спору до спеціальної комісії Фонду соціального страхування України.

Аналогічний підхід щодо як судового так і позасудового порядку застосування правопоновлюючих санкцій до уповноважених суб'єктів у сфері соціального страхування закріплений і Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV. Так, статтею 50 Закону передбачено, що суми пенсій, виплачені надміру внаслідок зловживань з боку пенсіонера або подання страхувальником недостовірних даних, можуть бути повернуті пенсіонером добровільно або стягуються на підставі рішень територіальних органів Пенсійного фонду чи в судовому порядку.

Викладене свідчить про те, що у сучасних умовах інститут відповідальності у праві соціального забезпечення активно розвивається. Проте загальний підхід до встановлення заходів відповідальності та, зокрема, застосування правопоновлюючих санкцій до суб'єктів відповідних відносин поки що відсутній, що зумовлює нагальну потребу в уніфікації та систематизації законодавства у сфері соціального захисту населення для забезпечення єдності засад притягнення до юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: навчальний посібник / С. К. Бостан, С. Д. Гусарєв, Н. М. Пархоменко та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувачка кафедри Чанишева Г. І.

Кіліміченко Анна Олегівна
аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ЙОГО ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на зайнятість проголошене у ст. 3 Закону України «Про зайнятість населення» [1], відповідно до частини першої якої «кожен має право на вільно обрану зайнятість». Право на зайнятість належить до основних трудових прав, оскільки проголошено в міжнародно-правових актах і законах України.

Виходячи із формулювання зазначеного права в Законі України «Про зайнятість населення», необхідно відзначити, що суб'єктами здійснення цього права є як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства.

У ст. 1 зазначеного Закону України закріплені окремі дефініції вільно обраної зайнятості (пункт п'ятий частини першої) та зайнятості (пункт сьомий частини першої), аналіз змісту яких дає підстави про їх співвідношення як цілого та часткового. Якщо зайнятість являє собою «не заборонену законодавством діяльність осіб…», то вільно обрана зайнятість є, за визначенням у ст. 1 Закону, є «реалізація права громадянина вільно обирати вид діяльності, не заборонений законом…». Отже, вільно обрана зайнятість є вже певним результатом не забороненої законодавством діяльності осіб, пов'язаної із задоволенням їх особистих та суспільних потреб.

В умовах воєнного стану питання забезпечення права на зайнятість та його гарантій набувають особливої актуальності. За даними аналізу Міжнародної організації праці, з початку військової агресії РФ проти України 4,8 млн. українців втратили робочі місця і, відповідно, свій дохід. У разі затягнення бойових дій кількість безробітних в Україні сягне 7 млн.

5,2 мільйона людей виїхали з України до сусідніх країн. 2,75 мільйона з них – працездатного віку. 1,2 млн осіб (43,5%) раніше працювали, втратили роботу чи самі звільнилися [2].

Водночас, за даними соціологічного за даними соціологічного опитування, поступово зростає кількість українців, які повертаються

до роботи. На кінець квітня продовжували працювати 59% громадян, які мали роботу до війни.

Державні гарантії у сфері зайнятості населення передбачені ст. 5 Закону України «Про зайнятість населення». Реалізація деяких з них значно ускладнюється в умовах воєнного стану. Так, відповідно до п. 1 частини першої зазначеної статті держава гарантує у сфері зайнятості «вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміну професії». Утім, як свідчить практика, ринок праці в умовах військової агресії також зазнав суттєвих змін. Нині на ринку праці спостерігається кризова ситуація, якої країна не знала останні 10 років. Попит на роботу значно перевищує її пропозицію. І все ж деяке слабке поновлення має місце, оскільки люди потроху починають пристосовуватися до реалій сьогодення.

Але в квітні цього року вакансій було в 20 разів менше, ніж до початку військової агресії. Вакансії відкриваються переважно на заміну працівників, які виїхали в інші регіони України або за кордон, або підприємства, установи, організації внаслідок евакуації шукають нових працівників. Проте є й такі організації, які наймають нових працівників. Якщо таких у березні було лише 18,7% таких компаній, то в квітні їх стало більше.

Зараз на одну посаду претендують десятки кандидатів, тому роботодавець має можливість вибору, а от самим працівникам реалізувати право на вільну зайнятість набагато складніше. Навіть якщо у працівника і зберігається місце роботи, то більшість роботодавців (78%) або не виплачують своєчасно заробітну плату, або відправили працівників у відпустку без збереження заробітної плати, або істотно зменшили розмір заробітної плати.

Найменше вакансій (менше 1 %) було запропоновано у таких сферах, як^ сфера послуг, наука і освіта, юриспруденція, автомобільний бізнес, домашній персонал, спеціалісти сфери безпеки, фахівці з інсталяції та сервісу [3]. Водночас достатню кількість пропозицій мають IT-сфера, сфери продажу та ритейлу, маркетингу, реклами та PR.

Проблемним залишається й забезпечення деяких інших державних гарантій у сфері зайнятості населення, таких, як одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства, професійна орієнтація з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці, професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці та деяких інших.

Водночас потрібно відзначити позитивні зрушення у реалізації такої гарантії, як соціальний захист у разі настання безробіття. 07 травня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21.04.2022 №2220-IX [4]. Зазначеним Законом спрощено процедуру отримання статусу безробітного, надання статусу безробітного внутрішньо переміщеним особам без застосування звичайних вимог. Зміни також стосуються нарахування виплат допомоги по безробіттю, дозволу на застосування праці іноземців і осіб без громадянства.

Список використаних джерел

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 №5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст.243.

2. Через війну в Україні було втрачено майже 5 млн. робочих місць – МОП. https://www.slovoidilo.ua/2022/05/11/novyna/suspilstvo/cherez-vijnu-ukrayini-bulo-vtracheno-majzhe-5-mln-robochyx-miscz-mop

3. Такого не бачили останні 10 років: як війна вдарила по ринку праці в Україні. https://economics.segodnya.ua/ua/economics/business/takogo-ne-videli-poslednie-10-let-kak-voyna-udarila-po-rynku-truda-v-ukraine-1618434.html

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21.04.2022 №2220-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-IX#Text

Науковий керівник д.ю.н., професор Г. І. Чанишева

Краснова Анастасія Валеріївна
аспірантка 3- курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на інформацію та консультації належить до основних трудових прав працівників і роботодавців, їх представників. Зазначене

право закріплене у низці міжнародно-правових актів, законодавчих актах України. Так, право на інформацію та консультації проголошене у ст. 21 Європейської соціальної хартії (переглянутої), в якій ідеться про конкретні зобов'язання Сторін «вживати або заохочувати передбачені даною статтею заходи з метою забезпечення ефективного здійснення права працівників отримувати інформацію і консультації на підприємстві» [1].

В умовах воєнного стану здійснення права на інформацію та консультації має певні особливості. Потрібно відзначити розширення сфери реалізації зазначеного права із застосуванням засобів електронного зв'язку. Такі процеси відбувалися і у довоєнні часи, що зумовлено, зокрема, цифровізацією світової економіки, впровадженням нетипових форм зайнятості, електронного документообігу тощо.

Серед нетипових форм зайнятості варто відзначити такі форми організації праці, як надомна робота та дистанційна робота. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правової регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [2] чинний Кодекс законів про працю України [3] було доповнено двома статтями: ст. 60-1 «Надомна робота» і ст. 60-2 «Дистанційна робота».

Зазначеним Законом було викладено в новій редакції ст. 29 Кодексу законів про працю України, якою передбачені «обов'язок роботодавця до початку роботи працівника за трудовим договором». Ідеться, зокрема, про обов'язок роботодавця роз'яснити працівникові його права і обов'язки та поінформувати під розписку про умови праці, обов'язок ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором, обов'язок визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобам та ін. Фактично в цій статті йдеться не про обов'язок, а про обов'язки роботодавця, тому доцільно було б уточнити назву ст. 29 Кодексу законів про працю України.

Роботодавець звільнений від виконання названих обов'язків у разі укладання трудового договору про дистанційну роботу. Із чотирьох обов'язкових пунктів частини першої ст. 29 обов'язковими для виконання є вимоги пункту другого частини першої цієї статі щодо ознайомлення працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором. Утім, згадка про правила внутріш-

нього трудового розпорядку в цьому випадку викликає заперечення, оскільки законодавець в іншій статті, а саме в частині п'ятій ст. 60-2 Кодексу законів про працю України передбачає, що «при дистанційній роботі працівник розподіляє робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором». Отже, в такому випадку не можна не помітити суперечність між частиною другою ст. 29 та частиною п'ятою ст. 60-2 Кодексу законів про працю України.

Роботодавець повинен надати працівникові при укладенні трудового договору про дистанційну роботу інформацію про небезпечні та шкідливі виробничі (технологічні) фактори. За їх наявності укладення зазначеного трудового договору забороняється відповідно до частини третьої ст. 60-2 Кодексу законів про працю України.

Якщо роботодавець надає працівнику обладнання та засоби, необхідні для виконання певного обсягу робіт, то він повинен надати працівнику рекомендації щодо роботи із зазначеним обладнанням та засобами.

У трудовому договорі про дистанційну роботу варто передбачити засоби електронного зв'язку, які будуть використовуватися для ознайомлення працівників з документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків (наказами (розпорядженнями), повідомленнями та ін.). Фактичний обмін такими електронними документами між сторонами трудового договору про дистанційну роботу слід вважати підтвердженням такого ознайомлення. .

Оскільки застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану набуло широкого поширення, то дедалі має місце подальший розвиток електронного документообігу з відповідною інформацією, що є об'єктивною необхідністю в таких умовах.

Все зазначене вище стосується права на інформацію як індивідуального трудового права. Водночас право на інформацію та консультації у міжнародно-правових актах, законах України закріплюється здебільшого як колективне трудове право сторін соціального діалогу на різних рівнях, що здійснюється відповідно суб'єктами профспілкової сторони, сторони роботодавців і сторони органів виконавчої влади на національному, галузевому (міжгалузевому), територіальному рівнях та стороною працівників і стороною роботодавця на локальному рівні. Здійснення колективного трудового права на інформацію та консультації в умовах воєнного стану набуває особливого

значення, оскільки саме соціальний діалог варто розглядати як засіб подолання кризових ситуацій, спричинених військовою агресією РФ.

Список використаних джерел

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №51. Ст. 2096.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правової регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 №1213-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. №20. Ст. 178.

3. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10.12.1971 №322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В. С. Тарасенко

Кубатко-Писаренко Юлія Володимирівна
аспірантка 4- курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФСПІЛКИ, ЇХ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ПРЕДСТАВНИКИ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із правових інститутів у структурі колективного трудового права є такий інститут, як «Профспілки, їх об'єднання як представники працівників». Нормами цього інституту регламентується відповідний вид колективних трудових відносин – із діяльності профспілок, їх об'єднань щодо представництва і захисту прав та інтересів працівників.

У цей час правовий статус профспілок їх об'єднань закріплений Конституцією України (ст. 36) [1], Кодексом законів про працю України (глава XVI «Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами установами, організаціями» [2], Законом України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності» [3]та інших нормативно-правових актах.

В умовах воєнного стану профспілки, їх об'єднання продовжують виконувати свої основні функції – представницьку, захисну функції і

функцію громадського контролю за додержанням законодавства про працю і про охорону праці.

Профспілки, їх об'єднання в умовах воєнного стану продовжують залишатися найбільш масовими громадськими організаціями, які представляють і захищають права та інтереси працівників. Хоча не можна не враховувати те, що в сучасних умовах має місце тенденція скорочення чисельності профспілок через масові звільнення працівників через військові дії та у зв'язку з цим зупиненням дії підприємств, установ, організацій, міграцією населення, виїздом за кордон осіб працездатного віку та ін.

Право профспілок, їх об'єднань представляти і захищати права та інтереси членів профспілок закріплене в частині першій ст. 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності».

У частині другій цієї статті йдеться про те, що «профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в державних органах та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян».

Потрібно звернути увагу на те, що в цій частині ст. 19 Закону зазначається про «представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок». Як видається, зазначене положення потребує уточнення, оскільки і чинній Конституції України [4] не застосовується така категорія, як «соціально-економічні права». У Розділі 2 Конституції проголошені громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи людини і громадянина. Отже, необхідно в частині другій ст. 19 Закону України виокремлювати трудові, соціальні та економічні права та інтереси членів профспілок. Така класифікація відповідає й положенням міжнародних актів про права людини.

Частиною четвертою ст. 19 Закону профспілкам, їх об'єднанням надане «право представляти інтереси своїх членів при реалізації ними конституційного права на звернення за захистом своїх прав до судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародних судових установ».

Як видається, зміст частини четвертої ст. 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права і гарантії їх діяльності» не повною мірою відображує представництво профспілками інтересів своїх членів. В ній ідеться про право профспілок, їх об'єднань представляти інте-

реси своїх членів тільки в судових органах, через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та в міжнародних судових установах.

У цьому випадку не враховується передбачене частиною першою ст. 226 Кодексу законів про працю України право представника профспілкового органу виступати за бажанням працівника від його імені при розгляді спору в комісії по трудових спорах.

У ст. 26 Закону України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності» окремо закріплені права профспілок, їх об'єднань представляти інтереси працівників в органах, що розглядають індивідуальні трудові спори, а також при вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів. Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [4] регламентується участь профспілок, їх об'єднань у діяльності примирних комісій, трудових арбітражів та інших органів, які розглядають колективний трудовий спір (конфлікт).

Отже, доцільно було б узгодити зміст частини четвертої ст. 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності» та частин першої і другої ст. 26 зазначеного Закону в частині представництва і захисту профспілками, їх об'єднаннями прав та інтересів своїх членів в органах з вирішення трудових спорів, а не тільки в судових органах.

У статті 4 чинного Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [5] однією із сторін соціального діалогу визнано профспілкову сторону, яка має своїх суб'єктів. У передбачених Законом випадках суб'єкти профспілкової сторони повинні відповідати встановленим критеріям репрезентативності. Отже, незважаючи не те, що в деяких законодавчих актах згадуються інші представники працівників, уповноважені трудовим колективом органи тощо, профспілки, їх об'єднання є єдиними представниками працівників у відносинах соціального діалогу, а саме у відносинах із суб'єктами сторони роботодавців і сторони органів виконавчої влади на національному, галузевому (міжгалузевому), територіальному рівнях соціального діалогу.

Таке становище профспілок, їх об'єднань варто закріпити в новому Трудовому кодексі України. Але, на жаль, у зареєстрованих законопроєктах взагалі відсутні спеціальні норми про правовий статус профспілок, їх об'єднань, що викликає заперечення.

Представницька функція профспілок, їх об'єднань нерозривно пов'язана із захисною функцією, зміст якої в умовах воєнного стану зазнає змін.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом №322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.

3. Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. №1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №45. Ст. 397.

4. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 березня 1998 р. №137/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1998. №34. Ст.227.

5. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 р. №2852-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №28. Ст. 255.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Тарасенко В. С.

Луцик Володимир Борисович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія РФ проти України спричинила зупинення роботи підприємств (установ, організацій) і, як наслідок, втрату робочих місць мільйонами українців. За даними Міжнародної організації праці, від початку російської агресії в Україні було втрачено 4,8 млн. робочих місць [1].

Дослідження МОП свідчать про те, що ескалація військових дій призведе до збільшення втрати робочих місць в Україні до семи мільйонів. І, навпаки, негайне припинення таких дій, уможливило б швидке відновлення з поверненням 3,4 мільйонів робочих місць.

З метою пом'якшення впливу кризи на ринок праці в Україні, МОП пропонує такі невідкладні заходи: сприяння ініціативам організацій працівників і роботодавців, щоб вони могли відігравати важливу роль у наданні гуманітарної підтримки і забезпеченні продовженні роботи. Де це можливо; надання цілеспрямованої підтримки працевлаштуванню у відносно небезпечних районах України, в тому числі шляхом розбудови поточної, фінансованої урядом, програми переміщення працівників та підприємств: підтримка системи соціального захисту в Україні з гарантуванням виплати допомоги, включаючи нові їх види; підготовка до після конфліктної стратегії відбудови із заохоченням створення гідних і продуктивних робочих місць за допомогою міжнародних інвестицій.

Водночас в умовах воєнного стану досить поширеними є випадка порушення роботодавцями права на працю, які змушують працівників писати заяви про звільнення за власним бажанням, відпустки про збереження заробітної плати тощо.

Одним із напрямів реформування трудового законодавства в умовах воєнного стану є встановлення на законодавчому рівні особливостей регламентації трудових відносин, передбачених, зокрема, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2]. Щоб запобігти масовому звільненню працівників у таких умовах, зазначеним Законом запроваджено нову правову конструкцію – призупинення дії трудового договору (ст. 13). Ідеться про припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою та припинення працівником виконання роботи, що мають тимчасовий характер.

У зв'язку з російською агресією проти України дія трудового договору може бути призупинена, оскільки існує абсолютна неможливість надання та/або виконання роботи відповідно роботодавцем і працівником. При цьому трудовий договір з працівником не припиняється, а термін призупинення його дії не встановлюється. Презюмується, що дія трудового договору призупиняється на період дії воєнного стану, виходячи з назви і змісту Закону України від 15.03.2022 №2146-IX. Проте це не виключає поновлення його дії в разі зміни обставин, за яких у роботодавця з'явиться можливість забезпечити працівника роботою, а у працівника – виконувати роботу за укладеним трудовим договором.

Не встановлюється також спосіб, у який сторони трудового договору мають повідомити одна одну про призупинення його дії. У частині третій ст. 13 Закону передбачається, що це може бути «будь-

який доступний спосіб». У разі призупинення дії трудового договору роботодавцем видається відповідний наказ (розпорядження).

Отже, при призупиненні дії трудового договору працівник не виконує свої трудові обов'язки і не отримує заробітної плати. У частині третій ст. 13 Закону йдеться про «відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору». Обов'язок відшкодувати зазначені виплати в повному розмірі покладається на країну-агресора.

Якщо Закон України від 15.03.2022 №2146-IX діє протягом воєнного стану і втрачає чинність з дня його припинення або скасування, то дія частини п'ятої ст. 13 не припиняється до завершення відшкодування країною-агресором заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам.

На сьогодні відсутній механізм відшкодування державою, що здійснює військову агресію проти України, заробітної плати і зазначених виплат працівникам. Передбачається, що Кабінетом Міністрів України буде розроблено і затверджено відповідний Порядок відшкодування державою-агресором заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам.

Призупинення дії трудового договору необхідно відрізняти від простою працівників, про який ідеться у ст. 34 Кодексу законів про працю України, а оплата якого здійснюється за правилами, передбаченими ст. 113 Кодексу. При простої має місце зупинення роботи, викликане передбаченими законом умовами та обставинами, але в таких випадках є можливість перевести працівника тимчасово на іншу роботу за його згодою строком на один місяць з оплатою не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу), якщо має місце простій не з вини працівника. Тобто це інша правова конструкція, що відрізняється від призупинення дії трудового договору підставами впровадження, можливістю роботодавця забезпечити працівника іншою роботою, а працівника виконувати таку роботу, чітко встановленим строком переведення на іншу роботу, оплатою простою не з вини працівника.

Список використаних джерел

1. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2146-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#TextВідомості

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О. А. Трюхан

Онуфрієнко Дар'я Віталіївна
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія РФ проти Україна зумовила необхідність застосування праці педагогічних працівників з урахуванням реалій сьогодення і внесла свої корективи у вже усталений освітній процес. Відновлення навчального процесу зумовило гостру необхідність в організації праці педагогічних працівників в режимі онлайн за допомогою систем Zoom, Google-class та ін.

Переведення навчальних закладів на навчання в режимі он-лайн через військові дії та евакуація педагогічних працівників в інші регіони України, за кордон з метою збереження власного життя і життя своїх дітей (потрібно враховувати, що більшість педагогічних працівників складають жінки, які мають дітей) зумовили масове переведення зазначених працівників на дистанційну роботу, тобто таку форму організації праці, за якої працівник виконує роботу в обраному ним місці, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології. При цьому педагогічна діяльність здійснюється поза приміщеннями чи територією закладу освіти.

До освітнього процесу залучаються педагогічні працівники, які перебувають як в місці розташування закладу освіти, так і в інших регіонах України і за кордоном, та бажають і мають можливість займатися педагогічною діяльністю за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційна робота регулюється ст. 60-2 Кодексу законів про працю України [1], положення якої повністю поширюються на педагогічних працівників. Особливості дистанційної роботи педагогічних

працівників встановлюються Положенням про дистанційну роботу, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 [2], і Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115 [3]. Зазначеними актами дистанційна освіта передбачена як окрема форма здобуття освіти. Технології дистанційного навчання можуть використовуватися під час навчання за різними формами, передбаченими законом, в особливий період, у тому числі, в умовах воєнного стану.

Державна служба якості освіти рекомендує засновникам/керівникам закладів освіти заздалегідь домовитися з працівниками про умови комунікації і взаємодії між сторонами під час дистанційної роботи: визначити засоби електронного зв'язку; умови звітності працівника про виконану роботу (якщо це необхідно); умови повідомлення працівником про виникнення ситуацій, що унеможливлюють належне виконання завдань; інші умови щодо комунікації та взаємодії сторін [4].

Зазначені вище положення відповідають вимогам ст. 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» Закону України «Про освіту», якою зазначений Закон було доповнено Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [5]. У частині першій ст. 57-1 Закону України «Про освіту» серед державних гарантій, у тому числі педагогічним працівникам, які вимушено змінили місце проживання (перебування), залишили робоче місце таких гарантій, як, зокрема, «організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку» та ін. Такі державні гарантії забезпечуються на час особливого періоду незалежно від того, де проживає (перебуває) педагогічний працівник.

Після набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період дії воєнного стану» від 26 квітня 2022 року №481 [6] виникло чимало питань про поширення дії зазначеної постанови на педагогічних і науково-педагогічних працівників. Річ у тім, що постановою передбачається можливість запровадження дистанційної роботи на період воєнного

стану для працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, якщо наявною є організаційна і технічна можливість для виконання їх обов'язків. Проте йдеться про дистанційну роботу в межах України, така ж робота за межами України допускається «лише у разі службового відрядження, оформленого в установленому порядку» (абз. 1 п. 2 постанови).

Деякі керівники закладів освіти при цьому вирішили, що дія №481 постанови поширюється й на працівників цих закладів і почали вимагати від працівників повертатися та працювати безпосередньо у будівлях закладів освіти на своїх робочих місцях. Такі вимоги слід визнати протиправними, оскільки заклади освіти не входять до переліку суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а частина педагогічних працівників відповідно до законів України може і має право працювати дистанційно незалежно від того, перебувають вони в Україні чи за кордоном.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10.12.1971 №322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР.* 1971. Додаток до №50. Ст. 375.

2. Положенням про дистанційну роботу: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text

3. Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text

4. Держслужба якості освіти про організацію роботи педагогів, які вимушено виїхали за кордон. https://naurok.com.ua/post/derzhsluzhba-yakosti-osviti-pro-organizaciyu-roboti-pedagogiv-yaki-vimusheno-vi-hali-za-kordon

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 №2126-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text

6. Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період дії воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року №481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2022-п#Text

Науковий керівник д.ю.н., професор Г. І. Чанишева

Опара Наталія Геннадіївна
аспірантка 3 курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливості правового регулювання трудових відносин за участю журналістів передбачені спеціальними законами і зумовлені специфічними рисами та умовами журналістської діяльності. Останні передбачені, зокрема, ст. 12 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [1].

В умовах воєнного стану найбільш яскраво проявляються такі передбачені зазначеною статтею специфічні риси та особливості журналістської діяльності, як її інтенсивний характер, неврегульована тривалість, виконання службових обов'язків у стресових ситуаціях, в екстремальних умовах, пов'язаних з ризиком для здоров'я і життя, погрози та безпосередні загрозливі дії проти журналіста тощо.

Під час війни ризики журналістської діяльності проявляються особливо гостро. Журналісти досить часто виконують свої службові обов'язки в місцях активних бойових дій, на окупованих територіях, наражаючи себе на смертельну небезпеку. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, «в Україні було вбито понад 20 українських та іноземних журналістів. Понад сто регіональних медіа на тимчасово захоплених територіях змушені були припинити роботу через погрози, знищення редакцій, неможливість працювати в умовах тимчасової окупації» [2].

Станом на 24 травня росіяни вбили 29 журналістів, з них семеро журналістів (4 українських та 3 іноземних) було вбито під час виконання професійних обов'язків. Дев'ятеро журналістів були поранені і щонайменше 15 журналістів зникли безвісти. Так, на Київщині під час російської окупації зник журналіст Дмитро Хилюк. Ця територія з березня вже була звільнена, але ІМІ до цього часу не вдалося його знайти.

Водночас з військовою агресією в Україні триває інформаційна війна, в умовах якої вчиняються такі злочини проти засобів масової інформації, як «вбивства та викрадення журналістів, обстріли та захоплення телевеж, хакерські атаки на сайти інформаційних ресурсів.

Росія за три місяці повномасштабної війни скоїла 280 злочинів проти журналістів та медіа в Україні. Такими є дані моніторингу Інституту масової інформації» [3].

Враховуючи специфічні риси та особливості журналістської діяльності, чинним законодавством України передбачені заходи їх соціального захисту. Зокрема, Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» встановлені особливості трудових відносин за участю журналістів щодо охорони праці, тривалості щорічної відпустки, заробітної плати, порядку відрядження журналістів у місця надзвичайних подій та умов їх діяльності в цих відрядженнях, а також гарантування відшкодувань, обов'язкових виплат і пільг відповідно до законодавства.

Як уже відзначалося, чинним законодавством України не регламентується тривалість інтенсивності інтелектуальної праці журналістів. Це є істотною відмінністю трудових відносин за участю журналістів від трудових відносин інших категорій працівників, для яких встановлюється тривалість і режим робочого часу.

Інтенсивність журналістської діяльності компенсується подовженою щорічною відпусткою, підвищенням заробітної плати. Так, відповідно до частини третьої ст. 13 Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» «журналісти мають право на подовжену щорічну відпустку тривалістю 36 календарних днів та санаторно-курортне лікування за рахунок власників (засновників, співзасновників) засобів масової інформації».

Проте в умовах воєнного стану надання відпусток журналістам регламентується Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану від 15 березня 2022 року №2136-IX [4]. Як і іншим категоріям працівників, зазначеним Законом обмежується тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки (24 календарних дні). Втім, на журналістів не поширюється норма, закріплена в частині другій ст. 12 зазначеного Закону, про можливість «відмови роботодавцем у наданні будь-якого виду відпусток». передбачених чинним законодавством.

Охорона праці журналістів здійснюється відповідно до актів чинного законодавства України про охорону праці. Всі права журналістів на охорону праці гарантуються, насамперед, Законом України «Про охорону праці» [5]. Водночас частиною другою ст. 12 Закону України

«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» передбачено «обов'язкове врахування в колективних договорах особливих і специфічних рис журналістської діяльності та запровадження відповідних заходів».

На нашу думку, механізм договірного регулювання зазначених вище особливостей журналістської діяльності шляхом їх врахування в колективних угодах і колективних договорах не використовується належним чином в умовах воєнного стану. Його застосування стало б важливою правовою підставою посилення соціального захисту журналістів під час військової агресії з боку РФ. Конкретними заходами могли б бути встановлення надбавок та доплат до посадового окладу, надання додаткових днів відпочинку, тому що говорити про використання журналістами відпусток у цей складний час навряд чи можна говорити, інших гарантій і пільг на додаток до вже передбачених чинним законодавством.

Список використаних джерел

1. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 №540/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №50. Ст. 302.

2. Названа кількість вбитих українських та іноземних журналістів з початку вторгнення РФ. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/05/03/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-vbytyx-ukrayinskyx-ta-inozemnyx-zhurnalistiv-pochatku-vtorhnennya-rf

3. Росія за три місяці скоїла 280 злочинів проти журналістів та медіа в Україні. URL: https://detector.media/community/article/199502/2022-05-24-rosiya-za-try-misyatsi-skoila-280-zlochyniv-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukraini-imi/

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № №2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

5. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII (в ред. Закону №229-IV від 21.11.2002). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №2. Ст. 10.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Г. І. Чанишева

Старюк Катерина Анатоліївна
аспірантка 4- курсу кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ АКТІВ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Соціальний діалог є багатоаспектним поняттям і визначається в науковій літературі в різних значеннях. Законодавче визначення поняття соціального діалогу закріплене у ст. 1 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [1] як «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу…». Цілком логічно, що будь-який процес досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень має завершуватися їх документальною фіксацією. Проте у зазначеному Законі про такі акти в узагальненому вигляді не згадується, а спеціальні норми про акти соціального діалогу в Законі відсутні.

У чинному КЗпП України [2] не закріплені спеціальні норми про статус зазначених актів, їх місце у системі актів трудового законодавства. Хоча наявність у системі джерел трудового права саме актів соціального діалогу є однією із особливостей цієї системи. У главі ІІ «Колективний договір» чинного Кодексу взагалі відсутні норми про колективні угоди, незважаючи на те, що у національній юридичній практиці такі угоди укладаються ще з 1992 року. Перша Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України і профспілковими об'єднаннями України відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про оплату праці» була укладена 31 грудня 1992 року.

Таким чином, колективні угоди і колективні договори як акти соціального діалогу є складовою системи актів трудового законодавства України, проте в основному кодифікованому законодавчому акті України вони такими не визнаються. Цю прогалину не усунуто й у зареєстрованих проєктах Трудового кодексу України.

На законодавчому рівні статус колективних договорів і угод закріплений у Законі України «Про соціальний діалог в Україні», в якому про зазначені акти йдеться як про мету колективних переговорів (ч. 5 ст.8).

Залежно від рівня колективних переговорів частиною п'ятою ст. 8 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» визначаються такі

види колективних угод: на національному рівні – генеральна угода; на галузевому рівні – галузеві (міжгалузеві) угоди; на територіальному рівні – територіальні угоди; на локальному рівні – колективні договори.

Норми про колективні угоди і колективні договори закріплені в спеціальному Законі України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року [3]. Однак цей Закон містить низку прогалин (наприклад, щодо визначення поняття колективної угоди і колективного договору) і не повною мірою узгоджується із Законом України «Про соціальний діалог в Україні».

Отже, у чинному законодавстві України закріплені тільки норми про колективних договори і угоди як результати колективних переговорів – однієї із форм соціального діалогу відповідно до ст. 8 Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

Про колективні договори і угоди згадується й в інших законах України, зокрема, «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», в яких закріплені відповідні норми стосовно сфери дії кожного із законів.

Аналіз чинного законодавства України та юридичної практики дає підстави для висновку, що до актів соціального діалогу у сфері праці належить досить широке коло актів, а не тільки колективні угоди і колективні договори.

До актів соціального діалогу слід віднести акти, що розміщені в додатках до Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин на 2019-2021 роки від 14 травня 2019 року [4]. Окремими актами соціального діалогу, що містяться в додатках, регламентуються порядок ведення колективних переговорів щодо встановлення розміру мінімальної заробітної плати, здійснення узгоджувальних процедур під час розроблення законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також здійснення контролю за виконанням Генеральної угоди.

На практиці між сторонами соціального діалогу укладаються й інші угоди, меморандуми з різних питань регулювання трудових, соціальних та економічних відносин. Проте про ці інші акти не йдеться в Законі України «Про соціальний діалог в Україні».

У зв'язку з цим видається доцільним доповнити зазначений Закон окремою статтею «Акти соціального діалогу» такого змісту: «Акти

соціального діалогу – це договірні акти, що укладаються в письмовій формі сторонами соціального діалогу і є результатами досягнення ними спільних домовленостей з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин».

У другій частині зазначеної статті варто було б закріпити норми про те, що порядок розробки, укладення та виконання колективних угод і колективних договорів визначається законом.

Порядок розробки, схвалення та виконання інших актів соціального діалогу визначається сторонами соціального діалогу.

В умовах воєнного стану акти соціального діалогу не втрачають своєї актуальності. Досить важливо в цих складних умовах зберегти надану чинним законодавством можливість сторонам соціального діалогу досягати спільних домовленостей з урахуванням реалій воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 р. №2852-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №28. Ст. 255.

2. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом №322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.

3. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 №№3356-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №36. Ст. 361.

4. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки від 14 травня 2019 року. *Урядовий кур'єр* від 13.07.2019. №132.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г. І.

Ступакова Інна Гаврилівна
аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ЗАХИСТ СВОЇХ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право працівників на захист своїх трудових прав та інтересів, проголошене у міжнародно-правових актах і актах національного законодавства, належить до категорії основних трудових прав. Забезпечення цього права залишається актуальним напрямом реформування трудового законодавства України в умовах російської воєнної агресії проти України.

Незважаючи на встановлені в умовах воєнного стану Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року №2136-IX [1] певні обмеження та особливості організації зазначених відносин, іншим Законом України від 12.05.2022 № 2253-IX внесено зміни до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників [2]. Останній Закон набрав чинності з 27 травня 2022 року, ним внесено зміни до Кодексу законів про працю України, Господарського кодексу України, законів України «Про колективні договори і угоди», «Про рекламу», «Про соціальний діалог в Україні», «Про зайнятість населення».

Проблема забезпечення права працівника на захист своїх трудових прав та інтересів в умовах воєнного стану не втрачає актуальності. У зв'язку з цим одним із напрямів реформування трудового законодавства в таких умовах є саме посилення трудових прав працівників.

Характеризуючи зміни, внесені Законом України від 12.05.2022 № 2253-IX до Кодексу законів України про працю, варто звернути увагу на такі новели. Так, зазначеним Законом викладено в новій редакції статтю 2-1 «Рівність трудових прав громадян України, недопущення дискримінації у сфері праці». Потрібно відзначити, що в новій редакції ст. 2-1, як і в її попередній редакції, зберігається важливе положення про заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, в тому числі, залежно від «звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав».

Механізм захисту особи, яка вважає, що вона зазнала дискримінації у сфері праці, закріплений у частині четвертій ст. 2-1 Кодексу законів про працю України. У такому випадку особі надане право звернутися із скаргою до компетентних органів, до яких законом віднесено «органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду». Як видається, зазначений механізм доцільно було б доповнити можливістю звернення особи до міжнародного судового захисту чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Останнє положення передбачено частиною четвертою ст. 55 Конституції України [3].

Звертає на себе увагу також та обставина, що передбачений частиною четвертою ст. 2-1 Кодексу законів про працю України механізм захисту особи, яка вважає, що зазнала дискримінації, відрізняється від механізму захисту трудових прав працівників, передбаченого главою XV «Індивідуальні трудові спори» Кодексу. Він надає особі для захисту її трудових прав у разі дискримінації у сфері праці більш широкі можливості порівняно із захистом інших трудових прав.

Водночас закріплений у частині п'ятій ст. 2-1 Кодексу законів про працю України механізм захисту трудових прав не передбачає деякі інші форми захисту, зокрема, самозахист. Таким чином залишаються не врахованими положення частини п'ятої ст. 55 Конституції України про те, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

У частині другій ст. 2-1 Кодексу законів України про працю (в редакції Закону України від 12.05.2022 № 2253-IX) також визначено, що не вважається дискримінацією у сфері праці.

Зазначеним Законом викладено в новій редакції ст. 22 «Гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудового договору» Кодексу законів про працю України, важливим положенням якої є визначення поняття необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу.

Законом України від 12.05.2022 № 2253-IX розширено можливості колективного захисту трудових прав та інтересів працівників за допомогою колективних договорів. Зазначеним Законом частину першу ст. 11 Кодексу законів про працю України доповнено положенням про укладення колективного договору з фізичною особою, яка використовує найману працю.

Аналогічну норму закріплено у частині першій ст. 2 Закону України «Про колективні договори і угоди». Останній Закон доповнено новою ст. 9-1, якою передбачено поширення дії галузевої (міжгалузевої) угоди на всіх роботодавців галузі. Порядок поширення дії галузевої (міжгалузевої) угоди, її окремих положень буде затверджений Кабінетом Міністрів України.

Законом України від 12.05.2022 № 2253-IX передбачено низку й інших законодавчих новел, спрямованих на посилення захисту трудових прав та інтересів працівників, у тому числі щодо визначення ознак масового вивільнення працівників з ініціативи роботодавця, посилення відповідальності за порушення порядку повідомлення роботодавцем профспілки про масове звільнення та ін., що мають важливе значення в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року №2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників: Закон України від 12.05.2022 № 2253-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент В. С. Тарасенко

Тішко Дмитро Анатолійович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія РФ проти України змінила життя десятків мільйонів українців, змусило їх покинути свої домівки і шукати безпечні місця для проживання, щоб зберегти своє життя і життя своїх рідних. Після впровадження воєнного стану «понад 2 мільйонів українців зареєструвались як внутрішньо переміщені особи, із них 1,9 мільйона

вимушено переселилися вперше». Якщо ж враховувати, що військові дії тривають вже 8 років, то кількість таких осіб є набагато більшою. На сьогодні у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб є інформація щодо 3,4 мільйона людей [1]. Найбільше внутрішньо переміщених осіб зареєстровані в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Київській областях.

Навіть у таких складних умовах воєнного часу держава дбає про внутрішньо переміщених осіб, вживаючи організаційних, правових, фінансових та інших заходів щодо їх соціального захисту, передбачених спеціальними нормативно-правовими актами, в тому числі прийнятими останнім часом.

Так, чинним законодавством України передбачена виплата внутрішнім переселенцям допомоги на проживання. До таких актів слід віднети постанову Кабінету Міністрів України «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» від 16 квітня 2022 року №457, яка набрала чинності 19 квітня 2022 року [2]. Відповідно до зазначеної постанови з травня цього року допомога на проживання надається внутрішньо переміщеним особам, які: перемістилися з території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій; або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема, через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Отже, з травня 2022 року на допомогу на проживання претендують ті переселенці, які перемістилися з території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації. Щоправда, у березні та квітні місяцях така допомога надавалася більш широкому колу внутрішніх переселенців.

Про посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану свідчать норми Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 року №2220-IX [3], який набрав чинності 07 травня 2022 року. Серед передбачених зазначеним Законом заходів варто відзначити

спрощення процедури надання статусу безробітного внутрішньо переміщеним особам. Ідеться про призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам або особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, які не мають документів про періоди страхового стажу, трудової діяльності, заробітну плату (дохід, грошове забезпечення).

Для отримання статусу безробітного внутрішньо переміщеним особам не потрібно буде особисто звертатися до центру зайнятості, можна буде скористатися телефоном або будь-яким іншим засобом комунікації.

Надання статусу безробітного всім внутрішньо переміщеним особам та особам, які перебувають на територіях активних бойових дій, відбуватиметься з 1-го дня реєстрації в центрі зайнятості. З цього ж дня буде призначена допомога по безробіттю.

Статус безробітного також зможуть отримати внутрішньо переміщені особи, які не мали можливості звільнитися з попереднього місця роботи, забрати свою трудову книжку. В такому випадку внутрішньо переміщені особи можуть звернутись із заявою на ім'я роботодавця про розірвання трудового договору до центру зайнятості. Своєю чергою центр зайнятості за допомогою будь-якого засобу комунікації повідомлятиме про це роботодавця, Пенсійний фонд та територіальний орган Державної податкової служби. При цьому днем звільнення вважатиметься наступний день після подання такої заяви.

Законом України від 21 лютого 2022 року №2220-IX передбачені заходи додаткового економічного стимулювання для роботодавців, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб. Водночас внутрішньо переміщені особи, які отримали статус безробітного, мають право на одноразову фінансову допомогу для організації підприємницької діяльності.

Ці та інші заходи свідчать про посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України та про подальший розвиток відповідного правового інституту в системі сучасного права соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Понад 2 мільйонів людей зареєструвались як внутрішньо переміщені особи після впровадження воєнного стану. URL: https://www.kmu.gov.ua/

news/ponad-2-miljoniv-lyudej-zareyestruvalis-yak-vnutrishno-peremishcheni-osobi-pislya-vprovadzhennya-voyennogo-stanu

2. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 квітня 2022 року №457. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-п#Text

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21.04.2022 №2220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-IX#Text

Науковий керівник к.ю.н., доцент А. О. Гудзь

Тодоріка Костянтин Володимирович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ, АНТИРЕТРОВІРУСНОЮ ТЕРАПІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ураження вірусом імунодефіциту людини (далі – ВІЛ) у сучасних умовах є одним із тих соціальних ризиків, які кожного року набувають все більшого поширення. Україна вже давно посідає одне з перших місць серед країн європейського регіону за кількістю ВІЛ-позитивних людей. За оціночними даними, у 2018 році в країні проживало 244 000 ВІЛ-позитивних людей. На початку 2022 року цей показник вже перевищив 260 тис. осіб. Кожен сотий громадянин України у віці від 15 до 49 років інфікований ВІЛ [1], що зумовлює нагальну потребу в розробці ефективної системи соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, яка б включала не лише заходи щодо попередження поширення ВІЛ, але й дієвий механізм забезпечення відповідним особам можливості максимально довго продовжувати життя завдяки пригніченню вірусу в організмі.

Максимально пригнітити розмноження ВІЛ, відновити функції імунної системи, продовжити та підвищити якість життя ВІЛ-інфікованих людей покликана антиретровірусна терапія (далі – АРТ), яка є

невід'ємним компонентом програми надання комплексної медичної допомоги людям, які живуть з ВІЛ.

З економічної точки зору, АРТ дозволяє зменшити витрати на лікування інфекційних хвороб, які виникають при істотному зниженні імунітету (опортуністичних інфекцій), стаціонарне лікування та догляд за важкохворими.

З епідеміологічної точки зору, ефективна антиретровірусна терапія завдяки максимальному пригніченню ВІЛ в організмі людини зменшує ризик його передачі.

Відповідно до Порядку організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 липня 2013 року № 585, АРТ є невід'ємною частиною комплексної медико-соціальної допомоги людям, які живуть з ВІЛ, та надається на безоплатній основі відповідно до вимог галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я з ВІЛ-інфекції.

АРТ надається закладами охорони здоров'я, що включені компетентними суб'єктами до переліку відповідних установ, які проводять АРТ у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, у кількості та у строки, що визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, а також захисту населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням, попередження та профілактики неінфекційних захворювань.

Так, впродовж першого кварталу лікування людина отримує препарати для проведення АРТ із розрахунку на 1 місяць. У подальшому за умови наявності позитивної динаміки перебігу хвороби, високої прихильності пацієнта до лікування, відсутності побічних реакцій та ознак невдачі лікування препарати можуть надаватися людині на період до 12 місяців [2].

Такий підхід у визначенні строків забезпечення препаратами антиретровірусної терапії повністю ґрунтується на засадах лікування, догляду та підтримки ЛЖВ, визначених клінічним протоколом антиретровірусної терапії ВІЛ-інфекції у дорослих та підлітків, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 липня 2010 року № 551, серед яких систематичність, забезпечення дотримання режиму прийому ліків.

Водночас, указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» з 5 год. 30 хв. 24 лютого 2022 року на території Укра-

їни було запроваджено воєнний стан. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України станом на травень 2022 року майже 14 млн українців були змушені покинути свої домівки, з яких 8 млн є внутрішньо переміщеними особами.

З метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини ЛЖВ також змушені були покинути своє місце проживання, що призвело до збоїв у забезпеченні безперебійності для них АРТ.

Доцільно зауважити, що максимально забезпечити право на отримання АРТ в умовах воєнного стану в Україні вдалося для людей, які живуть з ВІЛ, які виїхали за межі держави. Так, опубліковано перелік медичних установ за кордоном, які надають медичну допомогу ВІЛ-інфікованим пацієнтам з України, які підтвердили повну готовність надавати медичну допомогу щодо ВІЛ-інфекції пацієнтам з України [3].

У більш скрутному становищі опинились ЛЖВ, які в умовах воєнного стану залишились в Україні, що пов'язано не лише зі зміною їх місця проживання, а, отже, і закладу охорони здоров'я, який забезпечує відповідними препаратами, але й з неможливістю проводити закупівлю відповідних препаратів державою, забезпечувати їх розподіл серед адміністративно-територіальних одиниць.

Водночас саме систематичний доступ до АРТ усіх ВІЛ-інфікованих, хто її потребує, є одним з вирішальних чинників зменшення розповсюдження ВІЛ-інфекції, найважливішою складовою ефективної профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Саме тому значний обсяг зобов'язань щодо безперебійності доступу до АРТ взяв на себе недержавний сектор соціального захисту (громадські, благодійні, релігійні організації, волонтери тощо) та міжнародні донори. Так, лише протягом березня-квітня 2022 року благодійна організація «100% Життя» залучила додаткових 25 млн коштів на закупівлю ліків, обладнання, необхідних для забезпечення соціального захисту ЛЖВ [4].

Видається, в умовах воєнного стану в Україні забезпечити потребу в препаратах АРТ можливо лише шляхом зкоординованих дій соціально-зобов'язаних суб'єктів державного та недержавного рівнів соціального захисту, а також міжнародних партнерів щодо проведення закупівель відповідних медичних препаратів, шо дозволили б забезпечити потребу в АРТ в цілому по країні до кінця 2022 року.

Список використаних джерел

1. Статистика з ВІЛ/СНІДУ. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu

2. Про затвердження нормативно-правових актів з питань вдосконалення організації медичної допомоги людям, які живуть з ВІЛ: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 липня 2013 року № 585. *Офіційний вісник України.* 2013. № 67. Ст. 2449.

3. Euroguidelines in Central and Eastern Europe Network Group. URL: https://www.eceenetwork.com/patients?fbclid=IwAR0giJtB1NucnUczLkQaYnyJiFnUSbCp9aArAG-h1eRwWv3EdMaUXieV0uQ

4. Хамімон В. Життєво необхідно. Як виживають українські пацієнти, які потребують безперебійного лікування. *Українська правда.* URL: https://life.pravda.com.ua/health/2022/05/15/248650/

Науковий керівник: д.ю.н., професор Бориченко К. В.

Точило Катерина Сергіївна
аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Події сьогодення стають поштовхом для зміни в організації виробництва і праці. Це породжує необхідність конкретизації правового механізму регулювання трудових відносин у таких умовах з урахуванням потреби в належному рівні захисту інтересів сторін трудового договору. Невід'ємною складовою цього механізму має бути порядок організації контролю за діяльністю працівників, оскільки отримані за його результатами показники в подальшому слугуватимуть не тільки критерієм для оцінки виконання працівниками поставлених завдань, а й в цілому окреслюватимуть ефективність застосовуваних форм організації праці.

Нині чисельна кількість українців вимушені покинути свої місця проживання та повсякчас вдаватися до примусового переміщення

і, як наслідок, не мають можливостей для виконання своєї роботи. Зазначене зумовлює виникнення простою, а також стає однією з підстав призупинення дії трудового договору з ними. Своєю чергою працівники, які попри складні обставини продовжують виконання своїх обов'язків на місцях, зазнають переведення, збільшення обсягу роботи, оскільки разом зі своєю мають виконувати роботу тимчасово відсутніх працівників. За таких умов об'єкт контролю роботодавцем зазнає змін, зокрема, спостерігається тенденція розширення трудової функції ряду працівників, спираючись на вид роботи, професію або посаду. Застосування механізму контролю набуває питомої ваги, адже аналіз показників підлеглих надає роботодавцеві змогу оцінити їх за шкалою продуктивності у виробничому процесі, впевнитися у відсутності необхідності подальшої зміни штатного розпису, режиму роботи.

З огляду на наявність обставин, що можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей в період введеного правового режиму воєнного стану в Україні, роботодавець уповноважений змінювати істотні умови праці та переводити працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX закріплена у частині третій статті 32 Кодексу законів про працю України та інших законів України норма щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці при цьому не застосовується [1]. Варто відзначити, що з урахуванням наявності технічних можливостей більшість центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій вдаються до застосування дистанційної роботи та надомної роботи, у рамках яких процедурні питання щодо належного забезпечення організації умов праці, обліку робочого часу, постановки завдань, а, тим паче, контролю за їх виконанням працівниками залишаються відкритими.

Окреслення легітимності дій в процесі здійснення контролю роботодавцем у режимі дистанційної роботи та надомної роботи ускладнюється, адже майже нівелюється можливість застосувати засаду просторового поділу приватності працівників (відмежування особистого життя працівників від їх діяльності професійного та ділового характеру), бо робота виконується працівниками здебільшого

поза робочими приміщеннями роботодавця. Недарма у працях Сари Ширман звертається увага на зміну розуміння традиційного поняття «робоче місце», акцентується, що результати досягнень у сфері цифрової трансформації дозволяють працювати у будь-якому місці, що невпинно призводить до розмиття кордонів між фізичним та цифровим робочим місцем [2].

У науковій літературі «робоче місце» розглядається як частина фізичного простору, що позиціонується як відповідним чином оснащена виробнича зона, у межах якої відбувається цілеспрямована діяльність працівника [3, с. 1-49; 4, с. 167-222].

Працівник, який працює дистанційно, самостійно обирає та визначає своє робоче місце, тоді як надомний працівник виконує роботу саме за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів. Робочі місця таких працівників мають передбачати наявність певних устаткувань, робочих поверхонь, необхідних для створення належного виробничого середовища, навіть якщо робоча діяльність провадитиметься не в житлі (під терміном якого розуміється приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2019 року № 10), а й в іншому приміщенні (як приклад, у тимчасових, стаціонарних або пересувних будівлях чи спорудах, призначених для розміщення людей) [5].

Виконання працівниками трудових обов'язків на таких робочих місцях має супроводжуватись правомірним контролем з боку роботодавця. Способи його здійснення мають бути легітимними, такими, що пропорційні його меті та обмежують будь-які спроби порушення особистих немайнових прав людини, зокрема права на недоторканність приватного та сімейного життя, права на недоторканність житла тощо.

Слід зауважити, що поняття «недоторканність житла» за своєю сутністю є багатокомпонентним, адже передбачає не тільки заборону незаконного проникнення, а й заборону оприлюднювати те, що відбувається в житлі. Це формулювання дає підстави стверджувати про недоторканність всього, що знаходиться у житлі. Тому відеоспостереження, аудіозапис розмов за допомогою електронної чи іншої спеціальної апаратури розглядаються як більш складна форма про-

никнення до житла, хоча і саме питання виокремлення у житлі спеціальної виробничої зони наштовхує на думки про можливість їх застосування. Недарма В. Серьогіним право на недоторканність житла розглядається як таке, що суміжне з правом на недоторканність приватного та сімейного життя, правом на недоторканність кореспонденції [6, с. 95].

Беручи до уваги те, що відвідання робочого місця дистанційного та надомного працівника унеможливлюється в період воєнного стану, найбільш доречним вважається контроль працівників у віртуальному середовищі, що передбачає онлайн-комунікацію відповідних суб'єктів з можливістю обміну електронними документами у цифровому полі. Нині роботодавці зловживають своїм правом контролю та вдаються до встановлення програм-шпигунів для фіксації переліку інформації, запитуваної працівником в мережі Інтернет в період робочого часу, огляду використання певних інтернет-продуктів. Все це, а також незахищеність серверів провокує можливий витік конфіденційної інформації. Тому постає нагальне питання щодо закріплення гарантій приватності працівників у віртуальному просторі.

Необхідно впровадити на законодавчому рівні порядок функціонування спеціального програмного забезпечення на електронних робочих пристроях працівників, що міститиме відповідну функцію повідомлення про початок фіксації їх діяльності у цифровому полі обігу електронних документів, аби не допустити щонайменш порушення права на недоторканність особистої документації, яке включає право авторської належності, охоплює правомочності по відношенню до даного матеріального об'єкту права, у тому числі диспозитивні, що відхиляють втручання в особисте життя працівника, та надають свободу під час створення і ведення особистої документації, у тому числі на цифрових носіях. Варто вказати, що задокументована особиста інформація розглядається у якості об'єкту права власності, що підтверджується підходом до розуміння її сутності ще за часів римського приватного права.

Таким чином, контроль за виконавською дисципліною працівника має обмежуватись в процесі створення документа у цифровому середовищі, діяльність щодо його виконання має підлягати фіксації керівником лише в межах певного віртуального додатку. У рамках встановлення механізму контролю має підійматися питання щодо автоматизованого розподілу документів, отриманих працівниками

для виконання, спираючись на засади справедливості, рівності та з урахуванням критерію компетентності окремого працівника. Разом з тим закріплення потребують положення стосовно можливостей відновлення зв'язку між роботодавцем та працівником у разі відключення відповідних комунікацій та норми щодо відповідної оцінки виконавської дисципліни в таких випадках.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136- IX. *Голос України.* 2022. № 64.

2. Guardian News and Media Limited. URL: http://www.theguardian.com/media-network/2015/jul/13/workplace-dead-long-live-worksp.

3. Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. / О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. К.: Знання, 2010. 476 с.

4. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. Одеська національна юридична академія. 3-тє вид., перероб. і доп. О.: Юридична література, 2006. 488 с.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2019 року № 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text.

6. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 88-97.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Бориченко К. В.

Атауш Анастасія Євгенівна

студентка 2-го курсу факультету ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З МОЛОДИМИ СПЕЦІАЛІСТАМИ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Щорічно закінчують навчання у вищих навчальних закладах та розпочинають самостійну трудову діяльність тисячі студентів. Трудові правовідносини за участю цієї категорії працівників мають свої особливості. Аналіз передбачених для молодих фахівців гарантій та компенсацій мають практичне значення, оскільки знання та розу-

міння випускниками свого правового становища сприяє більш ефективну реалізацію трудових прав, якісного виконання професійних обов'язків та підвищення рівня трудової та виконавчої дисципліни. У філософській, політичній, педагогічній літературі поняття «молодь» розглядається в соціальному аспекті, головним акцентом якого є особливості соціального становища, обумовлені соціально-психологічними властивостями цієї соціально-демографічної верстви (групи суспільства) [1, с. 245].

Актуальність цієї теми полягає в тому, що молодь є найбільшим стратегічним та інноваційним ресурсом країни, тому необхідно визнати сферу її зайнятості пріоритетною частиною соціально-економічної політики держави. Це говорить про те, що підготовка висококваліфікованих кадрів, адаптованих до умов ринкової економіки та які мають новітніми технологіями та навичками, є завданням стратегічної важливості. Вирішення цього завдання чималою мірою впливає на темпи зростання економіки. її конкурентоспроможність та майбутнє країни. На думку О. М. Ярошенка, основною причиною низької конкурентоздатності молоді на ринку праці є брак професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації і трудових навичок. Поряд із цим молодь досить вигідно відрізняється від інших категорій населення своєю здатністю до творчої діяльності, високою працездатністю і мобільністю, сприйнятливістю до інновацій, гарним здоров'ям, тривалим періодом майбутньої працездатності [2, с. 206].

Молодь, як окрема категорія населення, є найбільш вразливою у сучасних ринкових відносинах. Це пояснюється відсутністю професійного практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто, і моральної непідготовленості до конкуренції на ринку праці [3, с. 1].

За точкою зору О. О. Коваленко, молодь як соціально-демографічна група характеризується не лише віковими ознаками, але й специфікою соціального становлення й розвитку, особливим місцем у структурі суспільства. Ця специфіка і це особливе місце дозволяють стверджувати, що молодь як суб'єкт правових відносин взагалі, і трудових правовідносин зокрема, наділена державою особливим правовим статусом [4, с.10].

Трудовий договір є угодою між працівником та роботодавцем, згідно з якою працівник зобов'язується виконувати роботу за певною професією, спеціальністю або посадою відповідної кваліфікації згідно зі штатним розкладом та дотримуватися правил внутрішнього

трудового розпорядку. В свою чергу, роботодавець повинен надавати працівникові обумовлену трудовим договором роботу, забезпечувати умови праці, передбачені законодавством про працю, локальними нормативними правовими актами та угодою сторін, своєчасно виплачувати працівникові заробітну плату. Трудові відносини регулюються також колективними договорами, угодами і локальними нормативними актами, які містять норми трудового права.

Молодий спеціаліст – це працівник, який закінчив освітню установу початкової, середньої або вищої професійної освіти та вперше вступив на роботу за спеціальністю, яку отримав. Оформлення на роботу молодого спеціаліста, як і будь-якого нового працівника, здійснюється з дотриманням трудового договору.

У стаття 197 КЗпП зазначається: «Працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше двох років. Молодим спеціалістам – випускникам державних навчальних закладів, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України» [5].

Особливістю правового становища молодих фахівців є також надання додаткових гарантій та компенсацій. Стаття 196 визначає додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню: «Для працевлаштування молоді, яка закінчила або припинила навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової служби і вперше приймається на роботу, а також осіб, звільнених із військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, які в добровільному порядку уклали контракт про проходження служби у військовому резерві, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби (протягом шести місяців після закінчення або

припинення навчання чи служби), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, яким виповнилося 15 років та які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу, а також інших категорій осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, підприємствам, установам та організаціям встановлюється квота відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»« [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що питання про працевлаштування молоді у нашій країні, закріплюється Кодексом законів про працю України, а саме XIII главою, яка закріплює основні умови праці молоді та надає певні гарантії, тому що повна та ефективна зайнятість молодих спеціалістів на ринку праці має значення для подальшого розвитку і підвищує її конкурентоспроможність серед інших держав.

Список використаних джерел

1. В. П. Андрущенко, М. І. Горлач, Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник – Київ-Харків: ВМП «Рубікон», 1997. 400 с.

2. Ярошенко О. М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 2004. – № 4. – С. 205-213.

3. Щотова Ю. М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец., – Харків, 2006. – 24 с.

4. Коваленко О. О. Особливості правового регулювання праці молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. – Київ, 2006. – 19 с.

5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондар О. С.

Бевза Катерина Вікторівна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕТИПОВА ЗАЙНЯТІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ

Досліджуючи питання зайнятості у сучасний стан, можна натрапити на нетипову зайнятість, адже на сьогодні вона займає вагоме місце на ринку праці не тільки в Україні, а й за її межами. Цей вид зайнятості почав набирати обертів із розвитком новітньо-комунікаційних технологій. І можна з точністю сказати, що нестандартна зайнятість має позитивний вплив на розвиток ринку праці, на стимулювання працівників до роботи, на розширену сферу професій і також на збільшення робочих місць. Тому, досліджуючи тему, доцільно буде проаналізувати суть нетипової зайнятості та її основні форми.

Взагалі, поняття нетипової зайнятості не врегульовано законом, але у юридичній літературі її визначають як трудову діяльність працівників, яка передбачена чи незаборонена чинним законодавством але за особливістю організації режиму робочого часу чи робочого місця не відповідає стандартним правилам і також потребує спеціального механізму правового регулювання [1].

Так, Топоркова М. М., Білоус О. О. визначають нетипову зайнятість, як діяльність громадян, яка заснована на такому виді трудових відносин, в якому змінено одна або декілька рис характерних традиційним трудовим правовідносинам. Це може бути місце виконання роботи, тривалість, особливості реалізації трудової функції та режим праці[2].

На сьогодні, слід виділити, такі форми нестандартної зайнятості: запозичена праця (аутсорсинг; аутстафінг); дистанційна праця (телеробота); надомна праця; фрілансинг; тимчасові роботи; сезонні роботи; гнучкий графік роботи; сумісництво та суміщення.

Пропонуємо у межах наукової роботи проаналізувати кожну із даних форм нетипової зайнятості. Так, В. П. Кохан виділяє запозичену працю як діяльність, при якій працівник, будучи оформленим в одного роботодавця, передається в розпорядження іншого.

На сьогодні у межах запозиченої праці виділяють аутсорсинг та аутстафінг персоналу. У свою чергу, аутсорсинг – це передача ок-

ремих функцій підприємства зовнішній компанії – аутсорсеру, яка є спеціалістом у даній галузі, для обслуговування на тривалий термін. Варто відзначити, що аутстафінг-діяльність, яка передбачає виведення працівників із штату роботодавця-користувача та оформлення їх у штат іншого роботодавця – провайдера, але при цьому працівники все-таки залишаються працювати на попередньому робочому місці та виконувати попередні свої трудові обов'язки, однак обов'язки роботодавця вже буде виконувати провайдер. При аутстафінгу провайдерами можуть бути: кадрові агенства та приватні агенства зайнятості [3]

Згідно зі ст. 60^2 КЗпП України дистанційна праця (телеробота) – це форма організації праці, при якій робота виконується працівником поза робочим приміщенням та за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Зазначимо, що надомна праця, згідно із Конвенцією МОП № 177 про надомну працю, означає роботу, яку особа (надомник) виконує: 1) за місцем проживання чи у інших приміщенням за її вибором, але не у виробничих приміщеннях; 2) за певну винагороду; 3) з метою виробництва товарів чи послуг (згідно із вказівками роботодавця), незалежно від того, хто саме надає ресурси, що використовуються [5].

Досліджуючи наукову статтю С. М. Савченка та О. П. Грібініченка зазначимо, що фрілансинг – це трудова діяльність у рамках певної професії, яка здійснюється шляхом виконання робіт на умовах тимчасового найму та поза штатом формальної організації, а працівників у даній галузі називають фрілансерами [6].

Тимчасові роботи – це трудова діяльність на тимчасовими контрактами. До даної форми належать працівники, які наймаються за контрактами на певний термін. У свою чергу сезонні роботи – це роботи, які внаслідок природних і кліматичних умов виконуються не цілий рік, а протягом певного періоду чи сезону, який не перевищує шести місяців [7].

Гнучкий графік роботи – це форма організації праці, при якій допускається встановлення іншого режиму роботи, аніж визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку, при умові дотримання встановленої денної, тижневої чи іншої норми тривалості робочого часу [4].

Так, О. С. Щукін слушно зазначає, що у сучасному періоді в процесі розвитку трудових відносин спостерігається тенденція до більш

широкого застосування нетипових форм зайнятості. Вчений стверджує, що на даний момент, вже постає питання щодо переосмислення тези про віднесення суміщення і сумісництва та роботи за гнучким графіком до нетипових форм зайнятості. Зазначені форми прийняли масовий характер і вже стали надто значним явищем на вітчизняному ринку праці, а отже згубили основну ознаку атиповості [8].

Варто відзначити, що найбільш результативними у сфері зайнятості населення будуть такі форми нетипової зайнятості, як дистанційна праця (телеробота), надомна праця та фрілансинг. Адже зараз, через низку соціальних проблем не лише в Україні, а закордоном, багато підприємств, установ, навчальних закладів, використовують саме цю форму зайнятості, яка не тільки зручніша, але й така, що дозволяє попри складні ситуації продовжувати діяльність, знаходячись далеко від самого місця роботи. Вважаємо, що ця форма зайнятості має займати вагоме місце у суспільстві. Адже завжди з'являється безліч проблем та ситуацій, в яких дистанційна праця полегшує роботу на підприємствах, установах чи організаціях. Щодо перспективного трудового законодавства, вважаю, на сьогодні доцільно було б виділити окремий розділ, який би регулював питання нестандартної зайнятості, розкриваючи зміст усіх видів дистанційної зайнятості. На мою думку, що найперше, що покращить ситуацію в країні у сфері зайнятості – це удосконалення самого законодавства на ринку праці в Україні.

Список використаних джерел:

1. Краснорyцька Л. Нетипова форма зайнятості в системі трансформації ринку праці України. *Трудове право*. 2018. № 12. С. 139-142.

2. Топоркова М. М., Білоус О. О. Правове регулювання нетипових видів зайнятості. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. №3. С. 122-125.

3. Кохан В. П. Нестандартна зайнятість в Україні: виклики часу. *Сучасні правові дослідження.* 2013. № 1. С. 173-187.

4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

5. Конвеція МОП №177 про надомну працю від 20.06.1996 р.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text

6. Савченко С. М., Грібініченка О. П. Особливості соціально-трудових відносин між фрилансерами та замовниками їх послуг у сфері інтернет-маркетингу. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».* 2017. № 14. С. 196-202.

7. Про умови праці робітників і службовців, зайнятих на сезонних роботах : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 24.09.1974 р. № 310 – IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0310400-74#Text

8. Щукін О. С. Забезпечення зайнятості та працевлаштування: навч.-метод. посіб. Одеса. Фенікс, 2016. 412 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Трюхан Оксана Анатоліївна

Бень Ангеліна Олександрівна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Унаслідок вторгнення росії на територію України було ліквідовано сотні підприємств та існує велика їх кількість, яка зазнала значних руйнувань. Аналізуючи дані з різних джерел, можна дійти висновку, що через війну припинила роботу кожна третя компанія. У результаті чого велика кількість осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, стала потребувати підтримки від держави.

Використовуючи нормативну базу України, звертаємося до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [7]. Раніше, в пункті першому статті 7 акту серед видів забезпечення встановлювались допомога по безробіттю, а також, одноразова її виплата для забезпечення організації безробітним підприємницької діяльності. Наразі, цей абзац виключено на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» [8], внаслідок чого, додано до ч. 2 після абзацу шостого наступне: «надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяль-

ності відтворюватиметься відповідно до статті 27 Закону України «Про зайнятість населення».

Тобто, керуючись статтею частиною першою ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення» [6], визначаємо – безробітним з числа застрахованих осіб, які виявили бажання провадити підприємницьку діяльність, виплачується допомога по безробіттю одноразово для організації такої діяльності. Видається можливим зазначити, що у разі припинення або нереалізації підприємницької діяльності впродовж двох років з дня державної реєстрації юридичної чи фізичної особи-підприємця, така особа не матиме права на чергове отримання допомоги по безробіттю одноразово для організації бізнесу.

Після проголошення на території України воєнного стану та початку активної фази бойових дій велика частина бізнесу була фактично паралізована через найрізноманітніші обставини. Починаючи від морального та психологічного шоку до економічного спаду організованої активності та недосяжності здійснення діяльності підприємств, які знаходяться на території проведення бойових дій.

Зараз, у такі складні часи, життєво необхідним являється запровадження могутнього, так званого, економічного «фронту».

Без економічної активності неможливим буде повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану. Саме це своєрідно змотивувало державу завзято запроваджувати зміни до законодавства та державних програм, які спрямовані на стале утримання української економіки та стабілізацію положення для осіб, які займаються бізнесом.

Єдиним можливим засобом підтримки є абсолютна лібералізація, дерегуляція та посилення підтримки з боку держави, задля досягнення максимального запобігання у повній мірі фокапів для підприємців.

Постановою № 314 від 18 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України [5] було запроваджено декларативний принцип здобуття права на здійснення господарської діяльності без необхідності, як такої, отримання документів дозвільного типу, ліцензій тощо. Це пояснюється абсолютним наданням можливості підприємцям. До початку діяльності є необхідним подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а в окремих випадках – до Міністерства внутрішніх справ. Проте, в той же час, існує низка виключень, таких як: діяльність, пов'язана з радіоактивними та іншими небезпечними речовинами, видобутком корисних копалин, виробництвом лікарських

засобів та інші. Подати декларацію можна онлайн, що достатньо спрощує реєстрацію бізнесу.

Ще одним допоміжним чинником являється – лібералізація трудових відносин, згідно з недавніми змінами до трудового законодавства [4]. Серед важливого виділяється: наявність умов збільшення робочого часу з 40 до 60 годин на тиждень та зменшення обов'язкового вихідного дня до одного; змога призупинення дії трудового договору тощо.

Також із законодавчих актів, не слід оминати податкові новації, щодо запровадження нового тимчасового механізму оподаткування суб'єктів підприємництва, що добровільно можуть перейти на нього. І зазначити, що на період дії воєнного стану є скасовано перевірки та відсутні можливі санкції за невчасне подання звітності.

Будь-яка ексцесна обставина надає можливість бізнесу відтермінувати виконання установлених договірних зобов'язань. Торгово-промислова палата України видала офіційний лист-підтвердження настання форс-мажорних обставин у зв'язку з початком війни з росією [2]. Однак, для ефективної реалізації цього механізму та мінімізації ризиків, в разі чого, слід підготувати доказовий пакет документів, яким буде підтверджено причинно-наслідковий зв'язок між обставинами та неможливістю виконання умов договору.

З кожним днем війни в Україні бізнесу все важче продовжувати діяльність. Отже, тотальна дерегуляція підприємств та запровадження податкових пільг та гарантій для підприємців є одними із шляхів для продуктивного функціонування економіки та досягнення максимальної підтримки осіб, які займаються підприємницькою діяльністю в умовах воєнного стану, а тому, дана практика повинна поширюватись і далі.

Аналізуючи все вказане вище, можемо спостерігати високий рівень допомоги від держави, який слугує гідним важелем для легкого підйому та опори як юридичним, так і фізичним особам. Саме держава зараз у змозі якомога вдало підібрати потрібні українському бізнесу програми для їхнього сталого втримання на ринку економіки України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text

2. Лист Торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): військової агресії РФ проти України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mus36779

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України 30.11. 2021 р. № 1914-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text

Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#n247

6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 року. № 1533-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України 21 квітня 2022 року № 2220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#n7

Науковий керівник: Гудзь Анна Олександрівна, к. ю. н., доцент.

Березюк Юлія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МОТИВАЦІЮ ПРАЦІВНИКІВ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Зі швидким розвитком та постійною трансформацією трудових відносин одночасне існування застарілих методів управління працівниками є суттєвою проблемою, яка, у свою чергу, негативно по-

значається на ефективності виконання роботи такими працівниками та спричиняє відсутність будь-якої мотивації виконувати роботу на більш високому рівні.

Мотивація в найбільш загальному значені – внутрішнє спонукання працівників, направлене на зацікавленість їх самих у виконанні поставлених задач.

Досить вдалим, на нашу думку, є розкриття поняття «мотивація» авторства В. Б. Васюти та Л. І. Бульбахи, на думку яких: «мотивація – це функція керівництва, що полягає у формуванні в працівників стимулів до праці (спонукати їх працювати з повною віддачею), а також у довгостроковому впливі на працівника з метою зміни по заданих параметрах структури його ціннісних орієнтацій та інтересів, формування відповідного мотиваційного ядра і розвитку на цій основі трудового потенціалу» [2].

Мотивація є багатогранним явищем, види якого видається можливим класифікувати за різними підставами. Першою – назвемо джерело формування мотивації, згідно з яким, розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. Внутрішня мотивація включає в себе суб'єктивну оцінку та прагнення виконувати свою роботу краще працівником. Зовнішня передбачає схвальний відгук керівництва результатів діяльності.

За способом впливу на працівника у спеціальній літературі виокремлюють позитивну та негативну мотивацію [2]. Позитивна мотивація містить в собі: матеріальне заходження (премії, компенсація витрат на проїзд до місця роботи, бонуси до заробітної плати та інше), також підвищення авторитету тощо. У свою чергу, до негативної мотивації відноситься стягнення, види яких передбачені статтею 147 Кодексу законів про працю України [1]. Такими є догана та звільнення. В літературі також зазначається про психологічний тиск на працівника, зауваження та багато інших заходів впливу, проте на законодавчому рівні закріплення вони не здобули.

В сучасній Україні існує ряд проблем, які породжують демотивацію працівника:

- не сформовано остаточно систему управління ефективної мотивації;
- низька заробітна плата;
- невідповідність умов праці європейським стандартам;
- часткова відсутність самовираження працівника або підвищення рівня навичок та критичного мислення тощо [3, с. 410].

Вченими пропонуються різні підходи до розв'язання зазначених проблем. В залежності від причини, яка стала точкою для розвитку демотивації працівника, пропонується певний алгоритм дій для її подолання.

Так, у випадку ігнорування самовираження працівника на виробництві шляхом вирішення може стати заслуховування пропозицій та в разі не можливості їх прийняття в робочий процес – детальне пояснення з якої причини відповідна ідея не може бути реалізованою [4, с. 155].

Відсутність зв'язку працівник-керівництво у зв'язку з чим виникає проблема, браку розуміння керівника наявних проблема працівника та їх суті, поширення чуток та інше [4, с. 157]. Варіантом подолання може стати формування каналів комунікації, можливо надсилання листів в скриньку прохань/побажань або зустрічі з працівниками раз на декілька тижнів.

Наступною проблемою є конфлікти, суперечки, що пропорційно впливають на психологічний стан працівника та соціально-психологічний клімат в трудовому колективі. Шляхом подолання такої ситуації можуть стати неформальні зустрічі поза роботою, підтримка здорового психологічного клімату в колективі та за можливості залучення до штату психолога, до якого працівник при виникнення необхідності може звернутися.

Керівництво також може розвивати навички та самобутньогодосвіду працівника, публічне визнання його заслуг.

Впровадження безпечних умов праці та відповідність їх європейським стандартам вирішить дві проблеми: безпечні умови сприятимуть максимальній реалізації трудового потенціалу працівника та зниження ризику професійних захворювань або нещасних випадків на виробництві.

Ще одним варіантом подолання демотивації працівників є матеріальне заохочення працівника. Сюди відноситься гідна та справедлива заробітна плата, що буде відповідати обсягу виконуваної роботи, та додаткові матеріальні стимули-бонуси, премії. Також важливим чинником є знання працівником чіткого розміру винагороди, яка його очікує. Саме матеріальне заохочення сприятиме активізації внутрішнього стимулу мотивації [3, с. 413].

Отже, мотивація працівника є важливим елементом управління на підприємстві. Потрібно комплексно підходити до подолання причин,

які стали причиною демотивації, і при цьому, застосовувати різні види мотивації: як матеріальну, так і нематеріальну, зовнішню та внутрішню. Наостанок, слід вказати, що роботодавець повинен розуміти просту істину: «працівник, зацікавлений виконувати свою роботу на високу рівні, дорівнює максимальний розвиток підприємства».

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 17.12.1971. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971 р., / Додаток до № 50
2. Васюта В. Б., Бульбаха Л. І. Мотивація праці персоналу на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_6_33.
3. Іваницька С. Б., Галайда Т. О., Дяченко Ю. О. Проблеми виявлення та подолання негативного впливу чинників демотивації персоналу на результативність праці. *Економіка і сусіпльство*. 2018. Випуск № 19. С. 409-416.
4. Трапицын С. Ю. Мотивация персонала в современной организации: учебное пособие/ Под общ. ред. С. Ю. Трапицына. СПб.: ООО «Книжный Дом», 2007. 240 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гудзь А. О.

Бовкун Дар'я Анатоліївна, Комарова Діана Олексіївна
студентки 2-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ: АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

Професійні захворювання та нещасні випадки є великою проблемою для людей, а також причиною найбільш масштабних соціально-економічних витрат. Безперечно, неможливо не звернути увагу на те, що професійні захворювання та нещасні випадки несуть загрозу працівникам найрізноманітніших сфер, і не тільки в Україні, а й у всьому світі. При цьому, причини та кількість постраждалих різняться не тільки від країни до країни, але й від економічної ситуації, в якій знаходиться працівник.

Слід констатувати той факт, що, на жаль, кожен працівник не застрахований від певних ризиків та неприємностей на виробництві. Досить велика кількість професій пов'язана з небезпекою та шкодою для здоров'я. Головна мета законодавства про охорону праці – сприяння полегшенню та оздоровленню умов праці, запобіганню травматизму та професійних захворювань. Аналізуючи судову практику щодо відшкодування шкоди потерпілому, можна визначити ефективність судового захисту, а також побачити конкретні життєві ситуації, які винесені на розгляд суду та з'ясувати проблеми, з якими найчастіше стикаються громадяни.

Процедура проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві визначена у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 17.04.2019 р. №337 (ред. від 06.01.2022 р.) [1]. Варто зазначити, що відповідно до ст. 22 Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві [2].

Доцільно звернути увагу, що Фондом соціального страхування України на період починаючи з січня і закінчуючи червнем було зареєстровано 1470 професійних захворювань, а нещасних випадків – 7054, відповідно на які було складено акти за формою П-4/Н-1. Якщо порівнювати за той же період 2020 року, то це на 75,2 % більше професійних захворювань, а нещасних випадків-на 284,6% більше. На жаль, така статистика пов'язана із факторами, на які впливає в багатьох випадках саме роботодавець. Адже роботодавець зобов'язаний створювати безпечні та здорові умови праці відповідно до ст.13 Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року. Вважаємо, що саме медогляди дозволяють своєчасно виявити та вжити заходи, щоб не допустити подальший розвиток професійних захворювань.

Якщо проаналізувати причини настання нещасних випадків, то перше місце займають саме організаційні (понад 70%), до них входить і не виконання інструкцій з охорони праці, і порушення виробничої дисципліни. Так, за 2021 рік сталося 255 смертельних нещасних випадків саме через організаційні причини. На другому місці 47 випадків і це психофізичні, техногенні, екологічні та соціальні причини (13,7 %), а на останньому місці-технічні (42 випадки, 12,2%). Слід

зазначити, що недосконаліть технологічного процесу (28,3%), невикористання засобів індивідуального захисту (16%) та неефективність роботи захисних засобів і механізмів (10%) є основними причинами набуття професійних захворювань. Проаналізувавши статистику, зазначимо, що найбільше професійних захворювань фіксується серед працівників галузі добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 89,3% серед усіх випадків. Зазначимо, що основна частина діагнозів пов'язана із хворобами органів дихання – приблизно 42,4% [3].

Слід наголосити на тому, що факт настання нещасного випадку або професійного захворювання на виробництві може бути встановлено у судовому порядку. Прикладом може слугувати судове рішення Локачинського районного суду Волинської області від 04.01.2021 року. Так, позивач (далі – Особа_1) просить встановити факт настання нещасного випадку на виробництві, провести розслідування та скласти акт розслідування за формою Н – 1. Особа_1 працювала у ТОВ «Пост Фінанс» на посаді старшого касира. Зазначається,що виконуючи обов'язки не тільки касира, а й вантажника 04.04.2018 року внаслідок неповністю опущеного гідроборту вантажного автомобіля позивачка отримала травму спини. За наслідками отриманої травми їй було встановлена третя група інвалідності та продовжена у період з 2018 до 2020 року. Роботодавець ТОВ «Пост Фінанс» приховав факт настання нещасного випадку на виробництві, адже в період перебування Особи_1 у лікарні працівник відповідача Особа_4 приїздив до неї та просив, щоб вона не говорила, що травма трапилась на виробництві, обіцяючи при цьому матеріальну допомогу та кошти на проведення операції. Після закінчення лікування, її було звільнено, тому позивачка звернулася до Управління Держпраці з заявою про розслідування нещасного випадку, але їй було відмовлено, оскільки, для розслідувань, встановлений строк три роки і Особа_1 цей строк пропустила. Тому позивачка звернулася до суду. Факт нещасного випадку у суді було встановлено. У судовому рішенні зазначено, що спеціально створена комісія повинна провести розслідування після визнання факту настання нещасного випадку [4].

Що стосується професійних захворювань, слід звернути увагу на рішення Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 11 січня 2022 року. Так, позивачка (далі – Особа_1) вимагає стягнути з Державного підприємства «Східний гірничо-збагачувальний комбінат» моральну шкоду у зв'язку з ушкодженням здоров'я в розмірі

360000 грн. Позивачка працювала на Смоленській шахті ДП СхідГЗК починаючи з 1999 р. до 2019 року і Особа_1 через недосконаліть технологічного процесу, тривалий термін роботи у шкідливих та небезпечних умовах отримала професійне захворювання. Внаслідок медичної карти Особа_1 має хронічний бронхіт, артроз та остеохондроз, а також було встановлено МСЕК безтерміново третю групу інвалідності. Позивачка також вважає, що через ці захворювання у неї погіршився психічний стан, тому що вона не може вести повноцінний спосіб життя. Відповідач позовні вимоги визнає частково, у розмірі 60000 грн, посилаючись на те, що шкідливі та небезпечні фактори зумовлені специфікою підприємства, тобто вони можуть бути тільки мінімізовані, чим постійно і займається відповідач. У свою чергу, ДП СхідГЗК стверджує, що ніяких заяв про порушення умов праці не було отримано, тому факт порушення прав Особи_1 є недоведеним. А також звертає увагу, що позивачка, постійно проходила медичну комісію, згідно якої була придатною працювати за даною професією. Суд, дослідивши наявні в матеріалах справи докази, дійшов висновку позов задовольнити частково, стягнути з відповідача моральну компенсацію у розмірі 60000 грн [5].

Поділяючи погляди вчених, які працюють над даною проблемою, ми вважаємо, що роботодавці повинні приділяти належну увагу таким актуальним питанням, як: поліпшення умов праці; зменшення часу роботи працівників у шкідливих умовах праці; організації відпочинку працівників під час і після роботи; проведення лікувально-профілактичних заходів, а також посилення відповідальності керівників виробництва за станом умов праці та її безпеки. Це дасть можливість не тільки зменшити рівень професійних захворювань, а й підвищити економічну ефективність виробництва. Адже вчасне виявлення ознак професійного захворювання не тільки зберігає здоров'я та працездатність людини, але й економить значні кошти у подальшому лікуванні.

Список використаних джерел

1. Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. №337 (ред. від 06.01.2022 р.). *Офіційний вісник України*. 2019. №34. Ст.1217.

2. Про охорону праці: Закон України від 14жовтня 1992 року №2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №49. Ст. 668.

3. Фонд соціального страхування України (офіційний сайт) URL: http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index

4. Рішення Локачинського районного суду Волинської області від 04 січня 2021 року. Справа №931/801/20. URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/94044662/

5. Рішення Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 11 січня 2022 року. Справа №176/72/22. URL:https://opendatabot.ua/court/103627309ae6ed7202b9f71eb734b3fa21fe5a16

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Трюхан О. А.

Бондаренко Анастасія Ігорівна
студентка 2-го курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА

За останні кілька десятиліть яскраво проявляється нова тенденція розвитку юридичної науки – екологізація (або наповнення екологічним змістом правових норм) практично в усіх галузях права. Необхідність процесу екологізації пояснюється тим, що норми екологічного права, визначені спеціальними законами, не завжди здатні діяти при регулюванні екологічних питань. Стосовно суб'єктів господарювання – роботодавців, тобто тих, що забруднюють та виснажують природне середовище, норми екологічного права діють через нормативно-правові акти, що регулюють виробництво, у тому числі й роботу цих суб'єктів.

Екологізація норм трудового права здійснюється шляхом введення законодавцем до норм трудового права норм екологічного права, що дають змогу регулювати соціально-трудові відносини, що впливають на природне середовище. При прийнятті норм такої спрямованості законодавець використовує сталь, широко поширені еколого-правові поняття («довкілля», «довкілля», «довкілля», «охорона довкілля»). Отже, такі положення містяться у: ст. 159 «КЗпП України» (працівник зобов'язаний особисто вжити всіх можливих заходів для усунення виробничої ситуації, що загрожує його життю чи здоров'ю або оточуючим його людям та навколишньому природному середовищу)

[10]; ст. 153 «КЗпП України» (працівник має право відмовитися від дорученої роботи у разі виникнення виробничої ситуації, небезпечної для його життя або здоров'я, оточуючих людей та довкілля. Іншими словами, роботодавець не допускається застосувати до працівника стягнення, визначені законом) [11]; ст. 6 Закону України «Про охорону праці» дублюється, що міститься у ст. 153 «КЗпП України», право працівника на відмову від роботи, про яке вже зазначалося вище (зазначимо лише, що у статті 6 Закону України «Про охорону праці» законодавець використовує його синонім «навколишнє середовище» замість «екологія») та інші [12].

Сучасна екологізація норм трудового права базується на запропонованих юристами нових підходах еколого-правової орієнтації до тлумачення усталених трудово-правових концепцій.

Тож В. Шарков висловлює думку, що господарська (виробнича) будівля, фабрика, фабрика, офіс, робоче місце є своєрідним «екологічним» будинком працівника [2].

І. Кисельов вказує на взаємозв'язок впливу виробничого середовища та навколишнього природного середовища як важливих елементів охорони праці та екологічної безпеки. Цей учений зазначає, що загальна екологічна ситуація, особливо в промислово розвинених країнах, стає важливим фактором впливу на виробниче середовище [3].

І. Лагутіна розвиває концепцію «зелених» робочих місць у науці трудового права, поєднуючи її з поняттям гідної праці, що є досить нестандартним підходом. На думку дослідника, «зелені» робочі місця мають відповідати критеріям (головним складовим) гідної праці, тобто це мають бути якісні робочі місця, які гарантують безпечні умови праці, стабільність роботи, достатню заробітну плату, прийнятні кар'єрні перспективи та повагу до працівників [4].Слід також зазначити, що цей науковець має нетрадиційний підхід до сенсу охорони праці у світлі концепції «зеленої» економіки. На її думку, охорона праці сприяє підвищенню ефективності виробництва шляхом забезпечення безпеки та культури праці, зниження ступеня травматизму на виробництві та професійних захворювань у виробництвах, які гармонійно поєднують економічні потреби суспільства з необхідністю постійного оновлення та збереження навколишнього середовища [5].

У контексті даного дослідження слід зазначити, що теорія переходу від традиційного до «зеленого» офісу стає все більш популярною серед роботодавців на ринку праці як одна з теорій управління орга-

нізацією, що знижує негативний вплив діяльності компанії на навколишнє середовище [6] завдяки новому екологічному персоналу.

Звернемо увагу на основні положення цього поняття, яке має суто прикладний характер. Відповідно до концепції «зеленого» офісу кожна компанія, незалежно від розміру, масштабу та фінансового стану, може проявити екологічну відповідальність [7]. І хоча на перший погляд обсяг ресурсів, які економить малий бізнес, може здатися незначним для покращення навколишнього середовища, це включення принципу «зеленого» офісу в правила поведінки (наприклад, шляхом додавання таких специфічних норм до правил поведінки). Порядок, наприклад, документ, що регулює відносини з трудової дисципліни) допомагає виконати одне з основних завдань – змінити ставлення працівників до охорони навколишнього середовища, особливо на виробництві.

Поширення концепції зеленого офісу в бізнес-спільноті змінює зміст сучасних робочих відносин. Все активніше екологізація праці породжує нові права та обов'язки як роботодавців, так і працівників, які відрізняються екологічною (екологічною) спрямованістю.

Сьогодні в колективних договорах роботодавці та працівники часто зобов'язуються розробляти та виконувати щорічні плани заходів з енергозбереження для зменшення рахунків за комунальні послуги та електроенергію. В результаті роботодавець забезпечує матеріальне стимулювання тих працівників, які забезпечили економію палива та енергії та води шляхом впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання, вжиття водозберігаючих заходів тощо [8].

У деяких компаніях учасники соціального діалогу на місцевому рівні затверджують спеціальний додаток до колективного договору «Стратегія розвитку підприємства», який передбачає запровадження та впровадження програми «зеленого» офісу або дотримання принципу «зеленого» офісу. роботодавців і працівників. Для цього на підприємстві можуть бути сформовані нові відокремлені відділи, де працівники виконують нові обов'язки щодо впровадження та реалізації програми, пропагують нове екологічне мислення працівників та відповідне навчання, організовують екологічну сертифікацію, яка передбачає оцінку відповідності організації офісного типу. стандарт СОУ ОЕМ.08.036.067 «Адміністративні послуги (офіси). Екологічні критерії» [9], які охоплюють такі аспекти, як ефективне управління матеріальними та природними ресурсами, енергозбереження, якість середовища робочого простору, управління відходами, закупівля товарів і послуг.

Тому екологізація трудового законодавства є одним із пріоритетних напрямків розвитку цієї галузі. На жаль, науковці трудового права ще недостатньо вивчили цей напрямок розвитку цієї галузі, але він, безсумнівно, є перспективним для подальших наукових досліджень.

Список використанних джерел:

1. Білоусов Є. М. Деякі лексико-семантичні особливості термінології права працівника на безпеку праці, обумовлені екологізацією трудового права.*Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства : матеріали :* всеукр – наук.-практ. конф., присвяч. 50-й річниці створення Донец. нац. ун-ту та 30-й річниці створення каф. господар. права Донец. нац. ун-ту,14-15 трав. 2015 р. Донец. нац. ун-т; за заг. ред. д.ю.н. проф. А. Г. Бобкової. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 254–255.

2. Киселев И. Сравнительное и международное трудовое право. – М. : Дело, 1999. – С. 221.

3. Лагутіна І., Право на здорові й безпечні умови праці та «зелена» економіка // *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2013. Вип 1. С. 44.

4. Лагутіна І. Здорові й безпечні умови праці при створенні «зелених» робочих місць. *Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми :* праці 3 міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 – 6 жовт. 2012.) Харків,2012. С. 176.

5. Амелічева Л. Деякі проблеми правового регулювання соціального діалогу як компоненти гідної праці в світлі концепції «зеленої» економіки. *Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі :* праці міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 21жовт.2016 р.). Хмельницький 2016. С. 18–23.

6. Костюченко О. М. Зелений офіс: з турботою про довкілля, з вигодою для бізнесу . Представництво ООН в Україні. Київ,2009р ТОВ «Інжиніринг», ФОП. С.7-8.

7.Колективний договір між адміністрацією та профспілковим комітетом Національного фармацевтичного університету на 2017–2021 роки. URL:http://nuph.edu.ua/publichna-informaciya (дата звернення 25.05.2022)

8. Екологічна сертифікація організацій офісного типу за програмою «Зелений офіс». URL: http://www.ecolabel.org.ua/accredit.html.

9. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08. (дата звернення26.05.2022)

10. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12. (дата звернення 26.05.2022)

Науковий керівник: доц. Бондар О. С.

Варава Владислав Вадимович, Богданова Дар'я Сергіївна
студенти 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Зважаючи на стрімкі темпи глобалізації, проблема працевлаштування іноземців, як ніяк є актуальною. На сьогодні тенденції трудової міграції у світі знаходяться на піку свого історичного розвитку. Кордони між державами стають все більш розмитими. Найяскравіше це помітно на прикладі Європейського Союзу, де кордони лише умовні, а працевлаштуватися, жити можна в будь-якій країні без проблем і бюрократії. У сучасному світі найбільш цінним і вагомим є людський потенціал, а боротьба у світі йде за світлі уми талановитих людей. В кожній країні світу народжуються люди з особливо великим потенціалом і задача будь-якої держави реалізувати ці таланти, навіть якщо вони іноземці.

Поняття категорії іноземців наведено у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», відповідно до статті 1 якого: «іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав» [1].

Всі іноземці, що перебувають в Україні на законних підставах мають невід'ємні конституційні права та свободи, в тому числі право на працю та зайняття трудовою діяльністю на рівні з громадянами України [2].

Особливості порядку працевлаштування іноземців в Україні регулює Закон України «Про зайнятість населення», відповідно до якого роботодавці мають право застосовувати працю іноземців на підставі дозволу, що видається територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції [3]. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» для іноземців можуть встановлюватися певні обмеження при працевлаштуванні, насамперед відповідно до Закону України «Про державну службу», де однією із основних умов вступу на державну службу є приналежність до громадянства України, сфера державної служби є недоступною, проте ці обмеження не застосовуються до працевлаштування в юридичну особу приватного права, в якій рішення про укладення трудового договору з іноземцем

приймає виключно роботодавець на основі чинного законодавства в сфері трудового права.

Для працевлаштування іноземців в Україні законодавець ставить вимогу до роботодавця в отриманні спеціального дозволу, для отримання якого він має подати до територіального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції (регіонального центру зайнятості). Зважаючи на необхідність економіки в перспективних висококваліфікованих спеціалістів, законодавець виділяє певні категорії іноземців, яким не потрібно отримувати спеціальний дозвіл на працевлаштування. До таких категорій можна віднести наприклад: професійних спортсменів, працівників закордонних засобів масової інформації, що зареєстровані в Україні і ведуть свою діяльність в інформаційному полі держави, артистів та представників творчих професій, працівники аварійно-рятувальних служб, що здійснюють свою діяльність в Україні в рамках спеціальних рятувальних операцій, іноземних викладачів, що займаються науковою та викладацькою діяльністю у вищих навчальних закладах України, біженців та осіб, що потребують додаткового захисту, іноземців, що постійно проживають в Україні, іноземні працівники, що були відправлені у відрядження в Україну та ін. категорій осіб, передбачених чинним законодавством [3].

В сучасних умовах глобалізації, коли кордони між державами розмиваються, а географія світової трудової міграції розширюються, між державами відбувається боротьба за найкращі уми і професіоналів своєї справи, саме тому питання працевлаштування іноземців було і буде дуже актуальним. В Україні іноземці, що знаходяться на законних підставах, користуються рівними з громадянами України конституційними правами і свободами, в тому числі на працю і трудову діяльність. Законодавець достатньо чітко врегулював порядок працевлаштування іноземців, в тому числі особи, що займаються висококваліфікованою або творчою діяльністю можуть займатися трудовою діяльністю за спрощеною процедурою, яка не вимагає отримання спеціального дозволу, що дозволяє залучити в трудову сферу держави професіональних працівників, що мають високий рівень знань та практичних навичок, що безумовно позитивно впливає на кінечний результат в економіці країни.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 179.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

Главацька Тетяна Віталіївна
студентка 4-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Питання гендерної нерівності вважається важливою проблемою сучасності. Варто зазначити, що в Україні, законодавство передбачає заборону будь – яких проявів дискримінації за статевою ознакою. Що не менш важливо, що одним з найважливіших принципів, який закріплений на законодавчому рівні і має вагоме значення, є принцип рівності. Звернемо увагу, що принцип правової рівності вважається одним із головних принципів правового регулювання. Даний принцип є важливою умовою для нормального розвитку та життєдіяльності людей і що не менш важливо, зазначимо, що даний принцип є доволі дискусійним і привертає увагу вчених різних галузей права, у тому числі й трудового. Принцип прав та можливостей працівників поширюється на всі джерела і норми трудового права і таким чином зобов'язує трудове законодавство та інші нормативно-правові акти, колективні договори, угоди встановлювати рівний обсяг трудових прав для усіх працівників, які перебувають в однаковому правовому становищі.

Однак, незважаючи на всі законодавчі заходи найчастіше саме жінки стають дискримінованою частиною населення. Слід зазначи-

ти, що більша частина жінок має середню та вищу освіту, але незважаючи на це, жінки все одно, частіше, одержують менш престижні та менш оплачувані посади. Звернемо увагу, що КЗпП України забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, а також будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від статті не допускається [1]. Необхідно відзначити, що більшість роботодавців, при прийомі на роботу, задають жінкам додаткові питання, зокрема щодо сімейних обов'язків, хоча це є порушенням ст.17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 року. Зазначеним вище законом передбачено, що роботодавцям забороняється вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їх особисте життя, плани щодо народження дітей [2]. Зокрема, дуже часто молодим жінкам відмовляють у прийомі на роботу через те, що роботодавці вважають, що у таких жінок на першому місці стоїть сімейне життя та виховання дітей.

Варто констатувати той факт, що не менш важливою проблемою є відмінності в оплаті праці. Часто жінки, виконуючи ту саму роботу, що і чоловіки, отримують меншу заробітну плату за виконувану роботу, як результат, жінки мають «інші» умови пенсійного страхування і в результаті цього отримують менші пенсії за віком.

Слід виокремити також те, що жінки зазнають утисків, коли виникає питання щодо підвищення по кар'єрних сходах. В більшості випадків жінки не отримують відповідальних посад, навіть якщо вони мають рівну або ж вищу кваліфікацію, ніж чоловіки, навіть у тих галузях, де більша частина працівників – жінки, на керівних посадах знаходиться непропорційно більша частина чоловіків.

Ще однією дискримінаційною рисою є віковий критерій. Дуже часто роботодавці, при прийомі на роботу, зазначають вимоги до віку і можуть відмовити в прийомі на роботу, оскільки більшість вакансій розраховані на молодих жінок та дівчат.

Безперечно, не можна обійти увагою й те, що дискримінація жінок на ринку праці гальмує економічне зростання та призводить до збільшення витрат на підтримку безробітних та соціальне забезпечення. Слід зазначити, що ліквідація дискримінації на ринку праці є вагомим політичним завданням. Вважаємо, що дискримінація на робочому місці не зникне сама по собі, тому насамперед слід розпочати

з публічного засудження дискримінації в усіх галузях праці і розпочати слід з оголошень про вакансії. На нашу думку, слід переглянути нормативні акти або ж розробити нові, в яких не лише встановлюється юридична заборона щодо дискримінації жінок, а також – вживаються заходи, спрямовані на запобігання дискримінації та сприяють рівності. Не менш важливо, також є прийняття законодавчих актів, які б встановлювали дієві стягнення, зокрема штрафи, з метою покарання роботодавців, які дискримінують жінок.

Аналіз правових норм свідчить, що 27 травня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12.05.2022 року №2253-IX [6]. Необхідно звернути увагу, що зазначеним законом передбачено, що забороняється необґрунтована відмова у прийняті на роботу,наприклад, з підстав, що не стосується кваліфікації чи професійних якостей працівника. Також зазначається, що на вимогу особи, якій відмовлено у прийнятті на роботу, роботодавець зобов'язаний письмово повідомити про причину такої відмови. Доцільно акцентувати увагу, що прийнятий закон (№2253–IX) спрямований на посилення захисту працівників у багатьох сферах, зокрема й у сфері недопущення дискримінації у сфері трудових правовідносин, а зміни зумовлені необхідністю адаптації українського законодавства до законодавства ЄС та міжнародно-правових актів МОП.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року №2866-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників: Закон України від 12.05.2022 року №2253-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. №120.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Трюхан О. А.

Глуган Владислава Сергіївна
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного уніерситету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ В СИСТЕМІ СТАНДАРТІВ ПРАЦІ МОРЯКІВ: КОНВЕНЦІЯ МОП ТА ЦИРКУЛЯРНИЙ ЛИСТ (РЕКОМЕНДАЦІЇЇ) ДЛЯ МОРЯКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день більше 80 відсотків світової товарної торгівлі здійснюється морським шляхом, експерти з Ради Конференції ООН з торгівлі та розвитку, прогнозують підвищення попиту на здійснення вантажних перевезень майже в три рази до 2050 року. Але слід зазначити, що даний вид торгівлі здійснюється відносно невеликою кількістю робочої сили, яка налічує близько півтора мільйони моряків, тому звертаючись до офіціальної статистики Міжнародної організації праці (далі – МОП), відносно кількості світового населення, яке має оплачувану роботу, моряки, як окрема група працівників, являють собою невелику частину світової робочої сили. На основі цього, важливим є створення систематизованого міжнародно-правового документу, який поєднує основні аспекти відносно стандартів праці моряків, які містились у ряді вже створених конвенцій та рекомендацій МОП [3, с. 29].

МОП, яка була створена в 1919 році являє собою спеціалізоване агентство системи ООН, основною метою функціонування якої є сприяння захисту трудових прав, розширення та збільшення можливостей гідної зайнятості та просування принципів соціальної справедливості. У процесі роботи МОП використовує такі форми як: розробка і ухвалення міжнародних трудових норм, конвенцій та рекомендацій і основних форм контролю за їх виконанням, надання країнам допомоги відносно соціально-трудових проблем. Повертаючись до того, що морський транспорт є одним з базових елементів в системі світової господарської діяльності, який щоденно підвищує свою важливість в глобальному товарообороті, та, як наслідок, необхідність залучення більшої кількості моряків до роботи на суднах, які здійснюють міжнародні рейси. 23 лютого 2006 року, на 94 сесії Генеральної конференції МОП в Женеві, була прийнята Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплавстві [1].

Нова Конвенція стала узгодженим міжнародним документом, що охоплює новітні норми праці в морському судноплавстві та стала глобальним правовим базисом захисту прав моряків, який регулює трудові відносини в морському судноплавстві. За основу її створення була покладена мета об'єднання в одному міжнародному договорі всіх новітніх стандартів у сфері праці на морі, які містяться у ряді попередніх конвенціях та рекомендаціях МОП [4, с. 38]. Конвенція поєднує в собі три взаємопов'язаних елемента, а саме: статті, правила та Кодекс. Статті та правила встановлюють основоположні права та принципи, а також базові зобов'язання держав-членів, які ратифікували Конвенцію. Редагування та зміни в них можуть здійснювати лише Генеральна конференція МОП. Кодекс містить деталізовану інформацію відносно порядку та виконання правил. Він складається з двох частин, частина А (обов'язкові до виконання стандарти), та частину В (факультативні, необов'язкові керівні принципи). До Кодексу також можуть вноситися правки, але вони не можуть виходити за загальну сферу дії статей та правил які містяться в Конвенції.

Аналізуючи об'єднані за спільними темами положення правил та Кодексу (в рамках 5-ти розділів), які закріплені в Конвенції 2006 року, можна виділити такі основні та найголовніші стандарти праці моряків.

Перший розділ встановлює мінімальні вимоги стосовно праці моряків на борту судна, а саме мінімальні норми, які обов'язково мають дотримуватися ще до того, як моряки приступлять до роботи на борту судна. Також встановлюються основні вимоги – досягнення моряком віку старшого, ніж мінімальний вік для працівника на борту судна, обов'язкова наявність медичного свідоцтва, в якому закріплюється придатність працівника за станом здоров'я, для його подальшого виконання покладених на нього службових обов'язків, а також необхідність мати належний рівень підготовки та кваліфікації.

Другий розділ визначає умови зайнятості моряків, умови підписання трудового договору, Конвенція також закріплює питання заробітної плати, тривалість робочого часу і відпочинку, репатріації, надання щорічної відпустки та грошові компенсації морякам у разі втрати або затоплення судна. Конвенція встановила мінімальний розмір заробітної платні моряків, а саме 400 доларів в місяць.

Третій розділ закріплює основні вимоги відносно житлових приміщень моряків, харчування та столового обслуговування моряків,

дії та заходи для попередження шуму у виробничих та житлових зонах. Важливо відзначити, що основним досягненням Конвенції стало обов'язкове обладнання санітарним вузлом, чотириразове харчування моряків, та спальний кубрик який повинен містити не більше 8 місць.

Четвертий розділ Конвенції стосується охорони здоров'я моряків, їх медичного (на борту судна та на березі), соціально-побутового обслуговування (розглядається доступ моряків до берегових об'єктів соціально – побутового призначення) та захист у сфері соціального забезпечення. Відповідальність за охорону здоров'я та методичного обслуговування моряків покладається на судновласників.

П'ятий розділ регламентує обов'язкове дотримання та забезпечення виконань положень Конвенції, а саме обов'язки держави прапора і держави порту, та обов'язки, пов'язані з забезпеченням робочою силою [6, с. 297].

Під час проведення онлайн засідання 109 сесії Юридичного комітету Міжнародної морської організації (ІМО), Профсоюзом робітників морського транспорту України (ПРТМУ) в співробітництві з Морською адміністрацією України, був запропонований та презентований документ, в якому міститься перелік пропозицій для забезпечення прав моряків, які через введення воєнного стану від 24 лютого 2022 в Україні, та, зокрема, активних бойових дій в окремих областях, не мають можливості поновити свої кваліфікаційні данні. Також були зазначені рекомендації щодо продовження строку дії трудових контрактів моряків, які наразі перебувають на суднах. Важливим аспектом є ініціювання можливості забезпечення права моряків на репатріацію за рахунок судновласника, у разу направлення судна до порту держави, яке перебуває в стані війни з державою громадянства моряка [5].

Підводячи підсумки, щодо такого міжнародно-правового акту як Конвенція, можна визначити, що вона надає можливість гармонізувати положення національного трудового законодавства різних країн світу, її цінність полягає в об'єднанні всіх правових норм у сфері соціально-трудових відносин у морському судноплавстві. Але навіть зі встановленням воєнного стану, можливе створення акту виняткової дії, такий як циркулярний лист, в якому міститься ряд заходів для гарантування прав моряків.

Список використаних джерел

1. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплавстві. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_519
2. Лендов В. «Суперконвенция» по защите прав моряков. *Морской флот.* 2006. № 5. С. 30-41.
3. Мельников Н. Правовое регулирование и рынок труда моряков. *Судоходство*. 2007. № 6. С. 29-35.
4. Позолотин Л. А. Международные конвенции, кодексы, рекомендации ИМО и МОТ: Нормативно-правовое обеспечение безопасности мореплавания, защиты окружающей среды и охра-ны труда на морском транспорте : учеб. пособие / Л. А. Позолотин, В. Г. Торский. О. :Порты Украины. 1997. С. 37-39.
5. Пропозиції ПРМТУ розглянуті Юридичним комітетом ІМО. URL: https://mtwtu.org.ua/ru/news/propozicii-prmtu-rozglanuti-uridicnim-komitetom-imo (дата звернення: 20.05.2022).
6. Трудовое право: учебник / под ред. О. В. Смирнова. 996. 321 с.

Науковий керівник: phd у галузі права, асистент кафедри трудового права та соціального забезпечення Корнілова О. В.

Караманиць Дар'я Віталіївна
студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ В УКРАЇНІ

Кожна людина має невід'ємне право на життя. Життя людини вважається однією з найголовніших цінностей і на державу покладається обов'язок захищати його [1]. Ніхто не може бути примусово позбавлений життя, тому нині в Україні питання щодо легалізації евтаназії залишається дискусійним.

У Цивільному кодексі України зазначено, що фізична особа має невід'ємне право на життя і забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. Відповідно до ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичним працівникам забороняється здійснювати евтаназію, навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань [2]. Таким чином, можемо зробити висновок, що законодавство передбачає заборону евтаназії, але дане питання все ж залишається спірним.

У літературі визначено, що евтаназія – дія або бездіяльність лікаря, іншої людини або самого хворого, що тягне за собою настання миттєвої безболісної смерті останнього [3, с. 149]. Розрізняють активну та пасивну евтаназію. До активної евтанзії слід віднести будь-які дії, що прискорюють смертельний результат, зокрема це застосування спеціальних засобів або ж інші дії, що тягнуть за собою швидке і безболісне настання смерті. У свою чергу, пасивна евтаназія – припинення надання медичної допомоги, тим самим прискорюючи настання природної смерті.

Виходячи з вище викладеного, питання щодо легалізації евтаназії досить дискусійне. Дане питання потребує досліджень, оскільки перш ніж дозволити легалізувати евтаназію в Україні слід подумати про незворотні наслідки як для людини, так для її близьких та рідних.

Зазначимо, що допустимість легалізації евтаназії можлива у випадку, якщо страждання хворого неможливо полегшити звичайними лікарськими засобами, а також – свідоме рішення хворого. Слід зазначити, що дана особа має бути повнолітньою та дієздатною, здатна усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Право людини на смерть – це також право і тому держава та суспільство не мають право обмежити людину скористатися даним правом. Існує безліч прикладів, коли люди хворі та не мають можливості обходитися без сторонньої допомоги та відчуваючи при цьому постійний біль.

Проаналізувавши чинне законодавство, а також позиції деяких вчених, слід дійти висновку щодо розуміння змісту права на життя. Слід зазначити, що актуалізувати необхідність евтаназії як одним із способів можливості реалізації права на життя через можливість ним розпоряджатися, тобто фізична особа сама обирає власну смерть у разі наявності невиліковної хвороби, яка призводить до страждань.

Варто також врахувати і медичний аспект даного питання. У випадку, якщо пацієнта, безнадійно хворого, чекає важка, мученицька, з нестерпними болями та в конкретно визначений термін, смерть, то в такому разі евтаназія може виступати засобом припинення страждань хворого.

На рахунок врегулювання даного питання в правовій площині, то це питання було, є і буде дискусійним, але слід наголосити на тому, що життя людини вважається головною соціальною цінністю, яке охороняє держава, проте лише сама людина вирішує подальшу долю свого життя, бо вибирати смерть – це теж право. Лише сама люди-

на здатна розпоряджатися своїм життям та приймати всі необхідні рішення щодо нього. Держава в даному випадку має виступати як допоміжний елемент, приймаючи відповідний закон з чітко визначеними підставами та процедурою евтаназії, що забезпечить людині в повній мірі реалізовувати свої права, оскільки саме евтаназія здатна припинити страждання та муки людини, зробивши це законно і таким чином людина може припинити своє життя гідно та за власною волею, не вчиняючи при цьому самогубства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: від 19.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
3. Старовойтова О. Э. Эвтаназия и закон. Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. 2002. № 1. С. 149-150

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Щукін О. С.

Караманиць Дар'я Віталіївна
студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Останнім часом в Україні гостро постала проблема щодо сурогатного материнства. Вже не перший рік навколо цього питання точаться дискусії. Здебільшого ці дискусії нечасто торкаються правової площини. Слід зазначити, що врегулювати це питання вкрай важливо, оскільки дуже багато подружніх пар, які не мають змоги стати батьками, користуються послугами сурогатного материнства.

У літературі визначено, що сурогатне материнство є процесом імплантації, виношування, а також – народження дитини виконавцем (сурогатною матір'ю), яка зачата з використанням генетичних матеріалів замовника (замовників), донора або самої сурогатної матері, на підставі договору сурогатного материнства, який укладений між

сурогатною матір'ю і можливими батьками на оплатній, а також – безоплатній основі [1]. Щодо законодавчого визначення поняття сурогатного материнства, то, на жаль, відсутній єдиний законодавчий акт, в якому би надавалося визначення даного поняття. В деяких нормативно-правових актах зазначені положення, що стосуються сурогатного материнства, зокрема такими нормативними актами є: Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 і т.д. Слід зазначити, що в Україні були спроби прийняття законодавчого акту, який би регулював відносини сурогатного материнства. 17.06.2011 був прийнятий законопроєкт «Про допоміжне материнство» №8703, який був запропонований на розгляд 8 сесії VI скликання Верховної Ради України. Даний законопроєкт регламентував організаційно-правові питання, медичні аспекти, основні напрями державної політики та повноваження органів виконавчої влади у сфері допоміжного материнства [2].

Завдяки сурогатному материнству реалізуються права на батьківство та материнство, які закріплені в Сімейному кодексі України. У випадку, якщо чоловік та жінка через фізіологічні причини не можуть народити дітей самостійно, вони мають можливість звернутися до сурогатної матері. Слід виокремити те, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, яка зачата подружжям (чоловіком та жінкою) завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій, то такими батьками дитини є подружжя [3].

Сурогатна матір та подружжя укладають договір сурогатного материнства. Договір сурогатного материнства певною мірою має сімейно – правову природу, бо згідно з цим договором виникають сімейні відносини між подружжям та дитиною, яка народжується. Однак цей договір може розглядатися як цивільно – правовий, оскільки правове регулювання цього договору здійснюється нормами цивільного права. Через те, що договір про сурогатне материнство досі ніяким чином не врегульований на законодавчому рівні, в такому випадку даний договір, як кожен цивільно-правовий договір, повинен містити обов'язково умову про предмет. Всі інші істотні умови визначаються сторонами при укладенні кожного конкретного договору сурогатного материнства. Нині в законодавстві відсутні норми, які включають в себе зміст договору про сурогатне материнство, тому це зумовлює

формування різних підходів в правозастосовчій діяльності до структури та умов цього договору.

Не менш важливими також є права та обов'язки сторін, які уклали даний договір. Згідно з Сімейним кодексом України сурогатна матір не має права оспорювати материнство і не повинна мати безпосередній генетичний зв'язок з дитиною. Дозволяється лише виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків (мати, сестра, двоюрідна сестра тощо) [4, п. 6.1].

Окремо слід також наголосити на нормативному врегулюванні питання щодо настання обставин непереборної сили та конфіденційності даної процедури. Зокрема до обставин непереборної сили віднести: смерть сурогатної матері під час або після пологів, викидень, народження мертвої дитини, народження дитини з фізичними чи психічними вадами, народження двох і більше дітей, смерть генетичних батьків.

Отже, сурогатне материнство в Україні є окремим інститутом, який реалізує право осіб, які не мають змоги стати батьками. Даний інститут має соціальну значимість для населення попри всі суперечки, які виникають з моральної та етичної сторони. Цей інститут не може залишитися поза увагою і вкрай важливо врегулювати це питання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Сорокина Т. В. Суррогатное материнство: понятие и критерии его определения / Т. В. Сорокина. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 5: Юриспруденция. 2010. Т. 5. № 2 (13). С. 216.

2. Про допоміжне материнство : проєкт Закону від 17 червня 2011 р. №8703. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=8703&skl=7

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. №2947-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21-22. Ст. 135.

4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787. *Офіційний вісник України*. 2013. №82. Ст. 3064

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Тарасенко В. С.

Король Андрій Сергійович
студент 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Дана тема є досить актуальною, оскільки молодь завжди прагне бути самостійними і тому часто в ранньому віці намагаються працевлаштуватися щоб утримувати самих себе. Також варто зазначити що безробіття це, глобальна проблема. Але в даному питані нас цікавить саме працевлаштування молоді у європейських країнах.

Одна із країн які ми розглянемо це, Республіка Польща. Вона дуже близька для України. І саме Польща є лицем Європейського Союзу у Східній Європі.

Польське законодавство, а саме Трудовий кодекс відділ дев'ятий присвячений праце влаштування молоді. Перша ж стаття цього розділу дає нам визначення «неповнолітнього». Стаття 190 Трудового кодексу: «Неповнолітнім у розумінні кодексу є особа, яка закінчила навчання 15 років і до 18 років» [1].

В загальному проаналізувавши даний кодекс можна стверджувати що, в цілому наші кодекси які врегульовують питання праці молоді схожі. Адже що там і там є виробниче навчання яке дозволяє поєднувати навчання і працю. На нашу думку це чудовий механізм для працевлаштування молоді.

Також в Польщі створюють програми працевлаштування за якими особи які закінчили навчання у навчальних закладах мають змогу отримати роботу, така програма називається «Pierwsza praca» (Перша робота).

В країнах Європейського Союзу створюються міжнародні програми, на меті яких є розвиток та підтримка молоді, а також створення нових робочих місць.

Також у більшості країнах існують обмеження для молодих працівників це і заборона працювати на небезпечних підприємствах, на висотних роботах і так далі. Також існує заборона на працю у нічний час, зокрема в деяких країнах наприклад таких як у Франції існує визначення часу нічних робіт. Відповідно до Трудового кодексу Франції, а саме Розділ III: Нічна робота. (Предмети L3163-1 – L3163-3):

«Для цілей цієї глави нічною роботою вважається:

1. Для молодих працівників від шістнадцяти до вісімнадцяти років, будь-яка робота з 22:00 до 6:00;

2. Для молодих працівників віком до шістнадцяти років будь-яка робота з 20:00 до 6:00» [2].

У Франції більшість молоді має тимчасову роботу тому там поширений неповний робочий день. Влада Франції стимулює підприємців щоб ті брали до себе на роботу молодь, а взамін держава бере на себе всі витрати щодо страхування і тому подібне.

В Німеччині кожному роботодавцеві який взяв на роботу молодого не кваліфікованого співробітника держава виплачує підприємству одноразову дотацію. Також за кожного прийнятого молодого працівника у віці від 16 до 26 років надаються податкові пільги.

Швеція є однією із зразкових країн де працевлаштування молоді на високому рівні. Саме держава дбає про молодь і дає можливості для праці. Швеція цінує свою молодь, адже розуміє що це їхнє майбутнє. Найцікавіше те, що держава підтримує і заохочує молодь до створення власного бізнесу.

Шведська модель державної молодіжної політики базується на державному контролі за відносинами суспільства та молоді

Взагалі Шведська модель молодіжної політики базується на державному контролі. Держава створює мережі державних спеціалізованих закладів, а також у фінансує підтримку молодіжних організацій [3, с.58].

Отже, ми можемо стверджувати що кожна держава намагається дати більше робочих місць для молоді, спрощуючи їм умови для працевлаштування. Також варто зазначити що європейські країни придумають та підтримують всілякі державні програми щодо працевлаштування молоді. Звичайно в де-яких країнах це краще виходить, а в де-яких ні. Це частково залежить від економічної стабільності та ряді інших факторів.

Вважаємо доцільним зазначити те, що і Україна намагається та створює державні програми щодо працевлаштування молоді зокрема. Але як ми бачимо що сучасні події ускладнюють можливість щоб ці програми та стратегії запрацювали на повну сили. Все ж таки, нам варто переймати європейський досвід щодо цього питання.

Список використаних джерел

1. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf

2. Code du travail URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006072050/LEGISCTA000006160758/#LEGISCTA000006160758

3. Гетьманенко Ю. О. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості молоді. *Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект.* 2011. Т.2. С. 51-59.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

Костилєва Ірина Володимирівна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКЦІЙ ПРАЦІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ І ГІГІЄНИ ПРАЦІ

Право працівників на безпечні та гідні умови праці – одне з основних прав людини. Але, на жаль, виникають порушення цього права – тому це питання в Україні актуальне. Республіка Польща прийняла до себе найбільшу кількість українських біженців у зв'язку з російською агресією, тому доцільно розглянути питання про захист трудових прав у цій державі також.

На міжнародному рівні права працівників на безпечні та гідні умови праці закріпилося в таких актах: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року за ч. 1 ст. 23, Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року за ст. 7, Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року, Хартія основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 року, Конвенція МОП № 155 «Про безпеку і гігієну праці та виробничу санітарію» від 22 червня 1981 року, яку доповнює Рекомендація щодо безпеки та гігієни праці і виробничого середовища № 164.

Основні Закони цих держав, а саме Конституція України від 28 червня 1996 року [1] та Конституція Республіки Польщі [2] закріплюють, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці за ч. 3 ст. 43 та ч. 1 ст. 66 відповідно.

Контроль та нагляд за безпечними умовами праці здійснюють служби інспекції праці. Конвенція МОП № 161 «Про служби гігієни праці» від 26 червня 1985 року [3] визначає за ч. 1 ст. 3, що держави зобов'язуються розвивати ці служби для всіх працівників.

Служби інспекції праці використовують у своїй діяльності такі методи як забезпечення виконання законодавства (контроль або нагляд) та запобіжні заходи.

Розмежування понять «контроль» і «нагляд» залишається одним з найбільш дискусійних питань, часто їх ототожнюють. Але можна виділити такі відмінності:

– нагляд у трудовому праві – це форма реалізації уповноваженими органами захисної функції держави щодо дотримання законності та відповідності дій суб'єктів приписам трудового законодавства. Контроль – це самостійна або зовнішньо ініційована організаційно-управлінська діяльність, що здійснюється компетентними державними органами, профспілками, органами місцевого самоврядування;
– органи державного нагляду в межах своїх повноважень та у встановленому законом порядку проводять перевірки, за результатами яких мають право давати роботодавцям обов'язкові для виконання приписи, припиняти експлуатацію підприємств чи їх об'єктів, що створюють загрозу життю або здоров'ю працівників, притягати порушників до відповідальності. Органи державного контролю проводять перевірки, за результатами яких мають право висувати роботодавцям вимоги щодо усунення порушень трудового законодавства та у разі їх невиконання – ініціювати притягнення винних осіб до відповідальності [10; с. 329-333].

Запобігання означає дії, які допомагають працівникам і роботодавцям уникати ризику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, внаслідок недотримання норм щодо безпеки та гігієни праці; проведення планових інспекційних перевірок з такою метою як освітня та просвітницька робота, оцінювання підприємств, обладнання, технологічних процесів тощо.

У Главі XVIII статтях 259 – 260 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 року [4] та ст. 38 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 року № 2694-XII [6] вказано, що службою інспекції праці є державний орган центральний орган виконавчої влади, що

реалізує державну політику у сфері охорони праці. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці» від 11 лютого 2015 року [8] закріплено Положення «Про Державну службу України з питань праці». Відповідно до п. 1 зазначеного Положення – це Державна служба України з питань праці, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економіки. Процедуру здійснення державного контролю та нагляду за додержанням законодавства про працю встановлює Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю» від 21.08.2019 року [9]. В Республіці Польща – Державна Інспекція Праці (Państwowa Inspekcja Pracy), що вказано у Розділі 1 главі 2b, Розділі 10 главі 11 Кодексу Праці (Kodeks pracy). Діяльність її підпорядкована Сейму та регулюється Законом про Державну інспекцію праці (Ustawa o Państwowej Inspekcji Pracy) з 13 квітня 2007 року [7].

Скаргу можна подати особисто прийшовши на прийом, поштою чи електронною поштою. Заявник залишається анонімним, якщо відсутня його згода в письмовій формі.

Для Республіки Польщі законодавством повідомити про порушення є навіть обов'язком, а не правом, бо вчасно не повідомивши про порушення норм законодавства буде вважатися правопорушенням як для роботодавця, так і працівника. Також Державна Інспекція Праці надає безкоштовні юридичні консультації в області трудового законодавства.

Отже, Служба інспекції праці – є ефективним спеціальним державним органом для захисту прав працівників. Інспектори праці, проводячи перевірку, набувають широких знань щодо становища працівників, умов їхньої праці, соціально-економічної ситуації в різних галузях діяльності, різноманіття проблем. Завдяки своїм знанням і досвіду роботи вони виявляють недоліки – застарілі норми або прогалин та пропонують заходи для виправлення ситуації, в разі порушень має право бути представником працівника перед судом, приймати юридичні рішення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). В. М. Шаповал. К.: Москаленко О. М. 2018. 84 с.;

3. Про служби гігієни праці: Конвенція МОП від 26.06.1985 р. № 161;

4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. *Відомості Верховної ради України*. 1971. Додаток до № 50;

5. Kodeks pracy: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf;

6. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. *Відомості Верховної ради України*. 1992. № 49. Ст. 668;

7. O Państwowej Inspekcji Pracy: Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. URL:https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20070890589/U/D20070589Lj.pdf;

8. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. № 96. *Відомості Верховної ради України*. 2015. № 21. Ст. 584;

9. Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 823. *Відомості Верховної ради України*. 2019. № 161. Ст. 2468;

10. Трудове право України: підручник МВС України: нац. ун-т внутр. справ; сост.: С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський [та ін.]. Харків, 2019. 408 с.

Науковий керівник: доктор філософії за спеціальністю 081 «Право», асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Корнілова О. В.

Ландейс Альберт Олександрович
студент 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

У двадцятому столітті світове суспільство зазнало кардинальних змін у сфері соціального захисту. Інститут сім'ї не став виключенням. Сім'я як основна структурна одиниця побудови суспільства з огляду на своє значення набула гарантованого права на підтримку з боку держави. Так, у багатьох європейських країнах вже у другій половині

двадцятого століття стали з'являтися різні заходи соціального захисту сімей, серед яких підтримка вагітних жінок, малозабезпечених та багатодітних сімей. На сьогодні Україна знаходиться у стані глибокої демографічної кризи, задля виходу з якої держава запровадила багато соціальних програм для захисту сімей. Багатодітні сім'ї не стали виключенням [1, с. 188].

Так, згідно Закону України «Про охорону дитинства» багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує [2]. Таке визначення узгоджується з легальними дефініціями багатодітних сімей багатьох держав світу та є загальноприйнятим у науковій спільноті.

Соціальний захист багатодітних сімей в Україні є багатогранним. Держава запровадила багато видів соціального захисту для забезпечення багатодітних сімей, серед яких:

1) соціальні пільги;
2) грошові виплати;
3) соціальні послуги;
4) інші види соціального захисту.

Так, одним з основних видів соціального захисту багатодітних сімей є соціальні пільги. Основним нормативно-правовим актом, який регулює порядок надання пільг багатодітним сім'ям, є Закон України «Про охорону дитинства», яким передбачено для відповідного суб'єкта права соціального забезпечення такі види пільг, як: 50% знижка плати за користування житлом та користування комунальними послугами; 50% знижка на придбання палива для домів без центрального опалення тощо.

Іншим великим пластом соціальних пільг є допомога дітям з багатодітних сімей, яку можна поділити на пільги з питань забезпечення освіти, охорони здоров'я та матеріального забезпечення. До пільг у сфері охорони здоров'я належать одержання ліків безкоштовно, першочергове обслуговування в медичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація, безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку. До пільг у сфері матеріального забезпечення можна віднести безоплатний проїзд усіма видами пасажирського транспорту та 50% знижку вартості харчування в дошкільних закладах. До пільг

з питань освіти належать переважне право на отримання пільгового кредиту для здобуття дітьми вищої освіти, студентам з числа багатодітних сімей можуть призначатися стипендії та додаткова матеріальна допомога. Названі та численні інші соціальні пільги спрямовані на покращення економічного становища багатодітних сімей, забезпечення їх медичними послугами достатнього рівня та полегшення доступу дітей з таких сімей до здобуття освіти. Але на практиці цього не вистачає і за статистикою діти з багатодітних сімей хворіють частіше, а здобуття ними вищої освіти на платній основі є досі майже неможливим [3, с 31-34].

Іншим важливим видом соціального захисту, який прямо впливає на економічне становище багатодітних сімей, є грошові виплати. Так, одним з основних видів таких виплат є допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях. Відповідно до Порядку виплати допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 року № 250, на кожну третю дитину, яка виховується у багатодітний сім'ї, держава виплачує грошову допомогу у розмірі 2100 гривень.

Важливими у системі соціального захисту багатодітних сімей є також виплати при народженні дитини. Ці виплати спрямовані на поліпшення економічного становища та підвищення престижу інституту сім'ї, але на практиці їх розміру недостатньо для забезпечення сім'ї всім необхідним при народженні дитини і багато багатодітних сімей в Україні мають одночасно статус малозабезпечених. У сучасних умовах за статистикою багато багатодітних сімей знаходиться у складному економічному становищі, відповідні домогосподарства часто в рази бідніші ніж ті, у яких в сім'ях виховується одна дитина, що свідчить про недостатність заходів соціального захисту, які гарантує держава [4, с. 353].

До видів соціального захисту багатодітних сімей можна віднести і такі, як: надання додаткових відпусток жінкам, які мають двох чи більше дітей віком до 15 років; житлове забезпечення, яке виражається у тому що, багатодітні сім'ї мають право на першочергове отримання житла з фонду соціального житла, а сім'ї які мають 5 чи більше дітей мають позачергове право на отримання такого житла. Але на практиці в України майже 50% відсотків багатодітних сімей мають проблеми з недостатньою житловою площею.

Підсумовуючи варто зауважити, що соціальний захист багатодітних сімей в України є одним з пріоритетних напрямків державної соціальної політики. На жаль, у сучасних умовах його рівень не є задовільним та не відповідає потребам суспільства тим самим унеможливлюючи стабілізацію соціально-економічного становища багатодітних сімей в Україні.

Список використаних джерел

1. Іонова І. М., Глущенко Є. О. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту багатодітної сім'ї на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (04 квітня 2018 р., м. Київ) / [Ред. кол. І. Г. Губеладзе та ін.]. К., 2018. С. 187-190

2. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 30. Ст. 142.

3. Кайтанський, О. С. Правові аспекти соціального захисту окремих категорій сімей із дітьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 31-34.

4. Рудик В. А. Правові питання організації соціального захисту багатодітних сімей. *UKRAINE–EU. MODERN TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW*. 2016. № 3. P. 353-356.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент, ***Бориченко К. В.***

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна
студентки 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Беручи до уваги активне прагнення України увійти до числа учасниць Європейського Союзу, доречно наголосити на доцільності узгодження вітчизняних стандартів охорони праці з нормами високорозвинених держав ЄС.

Основоположними нормативно-правовими актами, на які слід опиратися, виконуючи адаптацію національного законодавства, є Директиви Ради Європейських співтовариств, чільне місце серед яких

посідає Директива Ради № 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів для заохочення удосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи» від 12 червня 1989 р.

Варто зазначити, що 29 листопада 2018 року було прийнято наказ Міністерства соціальної політики України № 1804, головною метою якого є забезпечення нормальних умов праці шляхом належного стану засобів праці, гідного облаштування робочого місця та організації навчання працівників у разі потреби [1]. Даний нормативно-правовий акт є своєрідною імплементацією директиви, вказаної вище, яка у свою чергу регламентує заходи для підвищення рівня безпеки та гігієни праці, що дозволяє виокремити фундаментальні засади профілактики цієї галузі: оцінювання ризиків та їх запобігання, пристосування роду заняття до працівника та до науково-технічного прогресу та інші.

Ще одним джерелом, про яке необхідно згадати, є Конвенція МОП №155, яка вказує на необхідність запровадження національної політики «Безпека і здоров'я на роботі», створення спеціального обліку для нещасних випадків на робочому місці та встановлення вимог щодо навчання та освіти [4, с. 24].

Загалом, базою охорони безпеки та гігієни праці в країнах Європейського Союзу виступають механізми моніторингу, що дозволяють формувати відповідну статистику таких порушень. Більше того, поширення такого моніторингу на осіб, які зайняті надомною роботою, є само зайнятими особами – приватними підприємцями та верств населення, що є соціально незахищеними, вважається ще однією гарантією вирішення проблем у даній сфері [3]. У цілому, така думка має сенс, адже, якщо говорити з точки зору українського законодавства, незалежно від форми й виду праці, особа, що виконує певний вид діяльності за трудовим договором, є працівником, який має право на гідні умови праці. До прикладу, ч. 3 ст. 29 КЗпП України вказує, що роботодавець має «забезпечити необхідними для роботи засобами», а ст.60-1 підтверджує дію цієї норми і для осіб, що здійснюють надомну працю, якщо інше не встановлюється трудовим договором.

Не варто забувати й про Німеччину, де роботодавець, залежно від чисельності штату працівників, повинен призначати заводського лікаря та інженера з техніки безпеки з метою уникнення серйозних наслідків. У цілому, ФРН має досить цікаву систему положень про безпеку праці. По-перше, це продукти законотворчого органу – закони і

постанови, а по-друге, правила запобігання нещасним випадкам, які, у свою чергу, видаються страховими асоціаціями. Що стосується підготовки фахівців з безпеки на виробництві, то вони отримують свої дипломи в досить зрілому віці – до тридцяти років [5].

Ще однією особливістю регулювання сфери охорони праці в Європейському Союзі є нагляд за дотриманням відповідного законодавства спеціальними державними інспекціями, які до того ж ще й указують на ризики для безпеки і гігієни праці. Приклад такого підходу можемо помітити у нашої сусідки – Польщі, у якій такі інспекції є підзвітними Сейму. Роботодавець відповідальний за економічну сторону безпеки і гігієни праці, яка перевіряється уповноваженими на це інспекторами [2]. Таким чином, складається логічна вертикаль роботи таких інспекцій та інформаційної обізнаності у сфері безпеки та гігієни праці для парламенту.

Так, французькі працівники мають самостійно дбати про своє життя та здоров'я, опираючись на інструкції внутрішнього розпорядку. Порушення такого припису карається штрафами, проте працівник має право відмовитися працювати, якщо вбачає в цьому якусь небезпеку [5]. У силу того, що за українським законодавством безпека робочого процесу має забезпечуватися роботодавцем, такий досвід не є близьким нашим громадянам, але така практика існує та навіть містить певну логічну складову, адже власник підприємства чи установи не може приділити занадто багато уваги кожному найманому працівникові.

Розвиваючи тему співробітництва нашої держави з ЄС, хочеться згадати про такий проєкт як «Сприяння у забезпеченні охорони праці в Україні», що мав місце у ході розробки програми TACIS (абревіатурно розшифровується Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States). Його сутність найкраще можна відобразити через фундаментальні шляхи застосування: надання консультацій, проведення досліджень та професійної підготовки через удосконалення нормативно-правової бази, розробки бізнес-планів та методичних рекомендацій, спрямованих на створення безпечних і здорових умов праці працюючим [6, с. 66].

Підводячи підсумки вищесказаного, хочеться зазначити, що прагнути до кращого варто завжди. Наскільки досконало законодавство не регулювало б певні питання, все одно знайдеться випадок, який виходить за визначені межі. Європейський вектор є найбільш пер-

спективним напрямком розвитку, тож вважаємо, що максимальна адаптація законодавства з позицією європейської спільноти є необхідною.

Список використаних джерел

1. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. URL : http://data.europa.eu/eli/dir/1989/391/oj.

2. John Graversgaard. How can Labour Inspection support Labour Prevention? On the Role of Labour Inspection in Small and Medium Enterprises. Danish Labour Inspector. Oct. 2000. URL : http://www.labour-inspection.org/side3.htm.

3. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=%20CELEX:52017SC0478&qid=1523%20292491288&from=EN.

4. Безпека і здоров'я на роботі, 2020. 87 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/genericdocument/wcms_754158.pdf

5. Ізуїта П. О. Досвід європейських країни у сфері праці. URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/14iposop.pdf.

6. Пожарова О. В. Охорона праці. Одеса, 2021. 80 с. («Навчально-методичні посібники»). URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15565

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

Лупеко Дар'я Дмитрівна
студентка 2-го курсу
Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституцією України визначено соціальну спрямованість держави, а саме – життя і здоров'я, безпека і недоторканість, честь і гідність людини є найвищою соціальною цінністю, а її головним обов'язком – забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина. Це означає, що усі права громадян повинні бути реальними, не декларативни-

ми, тобто повинні бути сформовані чіткі механізми щодо їх реалізації, забезпечення та, у разі порушення, захисту. При цьому, належний рівень життєдіяльності має бути встановлений для усіх верств населення, особливо тих, хто у зв'язку з певними чинниками не здатен самостійно у повній мірі забезпечити свій добробут та добробут своєї сім'ї [1, 7]. Військова агресія російської федерації проти України змусила мільйони громадян змінити своє місце проживання та переселитися в інші регіони нашої держави. Так, за даними Міжнародної організації з міграції, з початку повномасштабного російського вторгнення понад 7,7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами, а частка переселенців у загальній кількості населення України зросла до 17,5% [2]. Зазначені проблеми є викликом для держави в частині соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, що об'єктивно знаходить своє вираження у законодавчій та правозастосовній площині роботи органів державної влади та місцевого самоврядування та потребує додаткового наукового дослідження.

Нормативно-правове визначення дефініції «внутрішньо переміщена особа» закріплено у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Так, основними складовими елементами даного поняття є: 1) громадянський статус – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні; 2) підстава переміщення – примушування щодо залишення або покидання такою особою свого місця проживання; 3) мета переміщення – уникнення негативних наслідків тимчасової окупації, збройного конфлікту, порушень прав людини, повсюдних проявів насильства та надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру [3].

Аналіз законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб, а також наукової літератури дав змогу сформулювати визначення соціального захисту внутрішньо переміщеної особи в Україні як системиорганізаційних, правових, економічних, фінансових заходів, спрямованих на захист зазначеної особи від негативних наслідків збройного конфлікту, військової агресії, порушень прав людини, тимчасової окупації, проявів насильства та надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру.

Сутність соціального захисту внутрішньо переміщених осіб можна охарактеризувати як діяльність держави, що здійснюється у таких

напрямах: 1. Вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням місця проживання для вимушених переселенців. 2. Надання медичної допомоги вимушеним переселенцям. 3. Соціальне забезпечення дітей вимушених переселенців у питаннях освіти та науки. 4. Надання вимушеним переселенцям усього комплексу соціальних та адміністративних послуг державними органами щодо будь-яких питань, які стосуються їхніх прав та інтересів. 5. Надання соціальних виплат та соціальної допомоги [4, с. 128].

У розрізі вказаного вище, необхідно визначити основні особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Так, з структурного аналізу профільного Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» вбачається, що спеціальному регулюванню підлягають, зокрема, наступні питання:

1. Порядок отримання внутрішньо переміщеними особами документів, які посвідчують/підтверджують особу, громадянство України та спеціальний статус.

2. Особливості надання соціальних послуг, пенсійного забезпечення, освіти, загальнообов'язкового державного соціального страхування. Так, наприклад, новелою правового регулювання в умовах воєнного стану стала законодавчо встановлена можливість для внутрішньо переміщеної особи припинити трудовий договір в односторонньому порядку за заявою такої особи, яка подається до центру зайнятості за місцем фактичного проживання. Реалізація вказаної процедури, яка є більш спрощеною у порівнянні з аналогічними положеннями трудового законодавства, усуває законодавчі бар'єри для набуття вимушеними переселенцями статусу безробітних та отримання відповідної допомоги, соціальних послуг у межах загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

3. Специфіка тарифікації та обрахування вартості комунальних послуг, які надаються внутрішньо переміщеним особам в місцях компактного поселення.

4. Межі, підстави та умови цивільно-правової відповідальності внутрішньопереміщених осіб в розрізі невиконання або неналежного виконання грошових зобов'язань за договорами позики, кредитними договорами. Так, предметом спеціального регулювання в межах кредитних відносин, де боржником являється внутрішньо переміщена

особа, є: порядок розрахунку загальної суми процентів за договором; нарахування неустойки у вигляді штрафу та/або пені, інших санкцій майнового характеру; процедура здійснення перерахунку заборгованості за договорами кредиту або позики; відступлення права вимоги за кредитним зобов'язанням тощо.

Окрім цього, вказаним Законом визначені додаткові гарантії соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у вигляді нормативно-правового закріплення наступних прав, а саме: право на єдність родини; право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; право на отримання гуманітарної та благодійної допомоги; право на отримання законодавчо передбаченого переліку послуг соціального та адміністративного характеру; право на належне та повноцінне забезпечення лікувальними препаратами та медикаментами, а також надання медичної допомоги; право на створення належних умов для тимчасового чи постійного проживання, зокрема на безоплатній основі за рахунок публічно-приватних коштів; право на інформацію тощо.

Також, в умовах воєнного стану, з огляду на необхідність забезпечення житлових прав внутрішньо переміщених осіб, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 20 березня 2022 р. № 332, яка регулює питання надання та фінансування допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Зокрема, відповідно до вказаної постанови, відповідна допомога надається щомісячно на кожну внутрішньо переміщену особу у таких розмірах: 3000 гривень – для дітей та осіб з інвалідністю; 2000гривень – для інших осіб [5].

Окрім цього, в рамках Програми «єПідтримка», затвердженої постановою КМУ «Деякі питання надання допомоги в рамках Програми «єПідтримка»« від 09.12.2021 р. № 1272, передбачено надання одноразової матеріальної допомоги у розмірі 6500 грн для наступних суб'єктів: 1) фізичним особам – підприємцям; 2) застрахованим особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно- правового договору, на інших підставах, передбачених законом. Вказані суб'єкти, окрім іншого, мають перебувати на обліку як платники ЄСВ у адміністративно-територіальних одиницях, перелік яких встановлюється розпорядженням Кабінету Міністрів України (загалом – 12 областей та м. Київ) [6].

Додатково потрібно зазначити, що в розрізі стимулювання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, постановою КМУ від 20

березня 2022 року № 331 визначений Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Зокрема, якщо роботодавець працевлаштовує ВПО на умовах трудового контракту, зокрема – за сумісництвом (особа може бути працевлаштована відповідно до цього механізму тільки один раз), він має право на отримання компенсації в розмірі 6500 гривень щомісяця за кожну працевлаштовану особу, за яку роботодавець сплачує ЄСВ, на період воєнного часу та протягом30 кал. днів після його скасування або припинення [7].

Висновки: В умовах воєнного стану, введеного у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, державна політика стосовно соціального захисту внутрішньо переміщених осіб характеризується частковим оновленням та трансформацією в розрізі відповідного правового регулювання, зокрема, шляхом запровадження прямої матеріальної допомоги таким особам, матеріального стимулювання роботодавців щодо їх працевлаштування, спрощення процедурного механізму отримання відповідного статусу, встановлення додаткових соціальних прав.

Список використаних джерел

1. Малюга Л. Ю. Методи дослідження соціального законодавства України: теоретико-правовий аналіз// Віснику УжНУ. Серія «Право» № 52. ст.7-10.
2. Щодо протидії торгівлі людьми та експлуатації ВПО [Електронний ресурс]. URL: https://social.te.gov.ua/articlearticles/2022/05/06/shodo-protidiyi-torgivli-lyudmi-ta-ekspluataciyi-v/
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
4. Князькова Л. М. Деякі питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 127-130.
5. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text.
6. Деякі питання надання допомоги в рамках Програми «єПідтримка»: Постанова Кабінету Міністрів від 9 грудня 2021 р. № 1272. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1272-2021-%D0%BF#n13.
7. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внас-

лідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 331. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Л. Ю. Малюга

Мелешко Анастасія Олександрівна
студентка 2-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ УКЛАДЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ: АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

Відповідно до ч.7 ст.65 Господарського кодексу України на всіх підприємствах, які використовують найману працю, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом повинен укладатися колективний договір, яким регулюються виробничі, трудові та соціальні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства [1].

Слід зазначити, що колективним договорам приділена певна увага й на міжнародному рівні. Так, у рамках МОП була підписана Конвенція МОП №154 про сприяння колективним переговорам у 1984 році. Крім того, до правовідносин стосовно укладення колективних договорів також застосовується Рекомендація МОП №91 щодо колективних переговорів (ст.2).

У літературі обговорюється питання про обов'язковість укладення колективних договорів. Так, О. А. Трюхан зазначає, що обов'язковість укладення колективних договорів у сучасних соціально-економічних умовах обумовлено наступними причинами: по-перше, наявністю прямих законодавчих приписів визначати певні умови праці, питання оплати праці, соціальні гарантії саме у колективному договорі; по-друге, можливістю встановлювати додаткові порівняно з законодавством трудові і соціально-побутові пільги для працівників; по-третє, нестабільністю сучасної соціально-економічної ситуації та у зв'язку з цим необхідністю чіткого визначення зобов'язань робо-

тодавця з метою запобігання порушень прав працівників. В цьому аспекті укладення колективного договору є способом колективного захисту прав та інтересів працівників [2, с. 162-163].

Колективний договір є важливою формою регулювання відносин між роботодавцем та працівником, що використовується як засіб для запобігання виникнення трудових конфліктів. Якщо вести мову про деякі проблеми, які виникають при укладенні колективного договору, вважаємо, що перш за все, потрібно звернути увагу на питання колективних переговорів. Відповідно до ст.10 Закону України «Про колективні договори та угоди» від 01.07.1993 р. процедура укладення колективного договору передбачає стадію колективних переговорів, яка передує укладенню колективного договору [3].

Зазначимо, що Г. І. Чанишева виділяє 4 етапи колективних переговорів, а саме: 1) ініціювання переговорів однієї зі сторін; 2) початок колективних переговорів (утворення робочої комісії з представників сторін); 3) узгодження розбіжностей, проведення примирних процедур і вирішення колективних трудових спорів; 4) підписання і схвалення колективного договору та його реєстрація [4, с. 48-51].

Досить цікава є судова практика, яка підтверджує той факт, що деякі переговори, на жаль, завершуються не «дійшовши» до останнього етапу (підписання і схвалення колективного договору та його реєстрація), у зв'язку з чим і виникають проблеми при укладенні колективного договору, зокрема, це рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 12.04.2019 р. у справі № 755/931/19 за позовом Первинної профспілкової організації «Київкомбікорм», Київської міської професійної спілки працівників агропромислового комплексу до Товариства з обмеженою відповідальністю «Комплекс Агромарс» про визнання колективного договору укладеним. Дискусійний момент розпочався, коли на Зборах трудового колективу ТОВ «Комплекс Агромарс» було схвалено проєкт колективного договору, який був підписаний представником ППО «Київкомбікорм» разом із протоколом зборів і направлений відповідачу. Проте, ТОВ «Комплекс Агромарс» відповіді не надав, тобто роботодавець відмовився від укладення колективного договору. У рішенні зазначається, що суд не може змусити відповідача, як і будь-яку сторону, укласти колективний договір шляхом проставлення підпису на ньому, так само, з огляду на необов'язковість укладання колективного договору, суд не може визнати колективний договір укладеним, оскільки це буде порушенням

принципу свободи і втручанням у господарську діяльність. У рішенні зазначається, що у задоволенні позову Первинної профспілкової організації «Київ комбікорм» Київської міської професійної спілки працівників агропромислового комплексу до Товариства з обмеженою відповідальністю «Комплекс Агромарс» про визнання колективного договору укладеним відмовити. Крім цього, суд враховує положення наступних норм, зокрема, Конвенції МОП №98 (ст.4), Закону України «Про колективні договори і угоди» (ст.1), Лист Міністерства юстиції України від 05.04.2006 року №21-5-197 приходить до висновку, що укладення колективного договору здійснюється виключно на добровільних началах і принципах рівності і чинним законодавством та міжнародними нормами не передбачено положення щодо обов'язковості укладення колективного договору. Що ще цікаво у зазначеному рішенні, що суд приходить до висновку, що трудовим законодавством не передбачено правових наслідків відмови від підписання колективного договору на завершальному етапі після його схвалення загальними зборами трудового колективу. Вказується у рішенні й на той факт, що відповідальності за відсутність колективного договору на підприємстві діючим законодавством не передбачено [5].

Як доказ попередньої справи слід звернути увагу на справу №201/1426/20-ц Верховного Суду України від 26.05.2021 року, де комітет ППОС АТ КБ «ПриватБанк» вимагав розірвання трудового договору (звільнення) з головою правління банку – АТ КБ «Приватбанк», яким він є, з підстав порушення ним вимог ст.10 Закону України «Про колективні договори і угоди», тобто, як вважав позивач, це було порушенням роботодавцем законодавства про працю, з чим суд не погодився [6].

З цього випливає недосконалість та застарілість чинного українського законодавства та обмеження прав первинної профспілкової організації. Вважаємо, що це є вагомим недоліком та прогалиною. Якщо проаналізувати проєкт Трудового кодексу, ми можемо побачити, що рішення профспілкової організації мають рекомендаційний характер, що, на мою думку, є також недоліком [7]. Також, вагомим недоліком на сьогодні є те, що співпраця роботодавця з профспілкою є необов'язковою. Це значно звужує можливості працівника на захист своїх прав, а недобросовісним роботодавцям вигідна відсутність такого органу на підприємстві. По-перше, не всі працівники в достатній мірі обізнані в своїх правах, і в разі конфлікту з роботодав-

цем профспілка належним чином проконсультувала б працівника та допомогла б захистити його права, по-друге, роботодавцю не вигідно сплачувати внески до профспілки.

Законодавець уже намагався прийняти нові закони, в яких були врегульовані дані питання, а саме законопроєкти «Про працю» № 2708 від 28.12.2019 року та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо окремих питань діяльності професійних спілок)» № 2681 від 27.12.2019 року, які в подальшому були відхилені Верховною Радою України. Якщо проаналізувати статті зазначених законопроєктів, то ми можемо побачити, що профспілкам хотіли надати ще менше прав, зокрема, право профспілки представляти трудовий колектив у колективних переговорах щодо укладення колективного договору скасовується.

Слід констатувати той факт, що проблеми, які виникають при укладенні колективного договору, випливають з недосконалістю чинного законодавства. Позитивним моментом є те, що 27.05.2022 року., набув чинності Закон України №2253 – IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників. Так, Закон №2253 – IX надає ширші можливості особі реалізувати право на укладення колективних договорів. Колективні договори можуть укладатися фізично особою, яка використовує найману працю (раніше така можливість існувала лише у юридичних осіб) [8]. Вважаємо, що договірне регулювання засноване на соціальному діалозі, має сприяти збільшенню кількості укладених колективних договорів, тому на сьогоднішній день необхідно розробити низку заходів, які будуть спрямовані на стимулювання сторін до укладення колективних договорів. На нашу думку, для врегулювання цього питання доцільно запровадити у перспективному трудовому законодавстві обов'язкове укладення колективного договору. Вважаємо, що це надасть більше прав працівникам та зменшить кількість недобросовісних роботодавців, які, на жаль, порушують трудове законодавство.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року №436 – IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №18. Ст.144.

2. Трюхан О. А. Поняття та правова природа соціального діалогу у сфері праці. *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць*. Вип.33. Одеса. 2008. С.161-167.

3. Про колективні договори і угоди: Закон України від 1 липня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №36. Ст.361.

4. Чанишева Г. І. Соціальний діалог: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти. Одеса: Фенікс, НУ ОЮА, 2021. 81 с.

5. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 12 квітня 2019 року. Справа № 755/931/19. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/81170535/.

6. Постанова Верховного Суду України Першої судової палати Касаційного цивільного суду м. Києва від 26 травня 2021 року. Справа №201/1426/20-ц. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97285961&red=100 0038988bad0820d7d33ee985359b7508db3&d=5

7. Проєкт Трудового кодексу України від 8 листопада 2019 року №2410. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DI00297A.html.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників: Закон України від 12.05.2022 року №2253-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. №120.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Трюхан О. А.

Місюра Аліна Олексіївна
студентка 2-го курсу факультету ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

По-перше, треба зазначити, що випробування при прийнятті на роботу, закріплено на законному рівні. Для цього нам треба звернути увагу на статтю 26 Кодексу законів про працю України, в якій вказано усі умови та виключення при прийняті на роботу. Встановлення випробування є правом, а не обов'язком власника, тому визначається угодою сторін. У разі відмови працівника від проходження випробування, трудовий договір не може вважатися укладеним. Така умова має бути зазначена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. Під час випробувального терміну на працівника поширюється законодавство про працю. Це означає, що, з одного боку, працівник зобов'язаний виконувати всі трудові обов'язки, покладені на нього трудовим договором та законодавством, а з іншого боку, випробування не тягне за собою будь-яких обмежень трудових прав працівника.

Статті 26-28 КЗпП України регламентують порядок, строки на наслідки встановлення випробування під час прийняття на роботу. Ст. 26 КЗпП України передбачено, що з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається, у трудовому договорі може бути передбачена угодою сторін умова про випробування. Така умова повинна бути зазначена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу [1].

Випробування під час прийняття на роботу має двосторонні ознаки, в цьому процесі не тільки роботодавець перевіряє відповідність працівника в покладеній на нього роботі, але працівник сам визначає, наскільки йому підходить сама робота, її умови та загальне ставлення роботодавця до себе.

На думку М. Д. Ждан: «випробування під час прийняття на роботу – це фактична перевірка ділових і професійних якостей працівника, його здатності до виконання трудової функції чи обов'язків за видом роботи, на яку він претендує» [2].

Проте саме роботодавець домінує в угоді про встановлення випробування, а працівник має можливість прийняти таку умову та ознайомитися зі змістом наказу. В умовах економічної кризи та значного зростання безробіття у працівника хоча і фактично є право відмовитись від випробовування але в реальності це означає не отримання роботи і як наслідок заробітної плати.

Ще требо зазначити, що доки в Україні діє воєнний стан, треба звернути увагу на закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», в якому у пункті 2 статті 2 вказано, що «при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників» [3].

На відміну у Кодексі законів про працю України в статті 26 зазначені особи для яких випробування не встановлюються. Наприклад, випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством.

Вважаємо, випробування для працівників під час прийнятті на роботу є досить гострим питанням в Україні. Незважаючи на те, що законодавство України надає працівникам широкі повноваження щодо захисту їх трудових прав та інтересів, реалізувати їх досі важко. Тому

необхідно вдосконалювати законодавство, нормативно-правові акти, щодо випробувань на момент прийняття на роботу, встановити жорсткий контроль за дотриманням і виконанням чинного трудового законодавства, змінити санкції, що застосовуються до порушників трудових прав працівників, а також передбачити додаткові гарантії для працівників, що проходять випробувальний термін.

Список використаних джерел

1 Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top (дата звернення: 01.02.2019).

2. Ждан М. Д. Щодо проблем правового релювання випробування при прийнятті на роботу. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Серія «Право». 2014. Вип. 22. С. 73-83.

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 23.03.2022).

Науковий керівник: Бондар О. С., к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Місюра Аліна Олексіївна

студентка 2-го курсу факультету ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА УГОДОЮ СТОРІН

По-перше потрібно зазначити, «що трудовим договором є угода між працівником і власником за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін» [1] (стаття 21 Кодексу Законів про Працю).

Всі трудові відносини регулюються Кодексом Законів про Працю, а саме: умови укладення трудового договору, припинення, термінів дії, і т.д.

Поняття «розірвання трудового договору» у трудовому законодавстві є найзагальнішим. Воно поширюється на всі випадки розірвання трудового договору, наприклад, з ініціативи сторін (працівника і власника чи уповноваженого ними органу – роботодавця), з обставин, які незалежні від ініціативи сторін, і рішення військового комісаріату, щодо призиву на військову службу, або якщо це вимога профспілки чи іншого органу, уповноваженого представляти трудовий колектив, про розірвання трудового договору з керівником та ін.

В статті 36 КЗпП вказано, підставами для припинення трудового договору. Наприклад: за угодою сторін, закінчення строку трудових відносин, призов або вступ працівника або власника, на фізичну службу.

Детальніше ми розглянемо припинення трудового договору за угодою сторін.

В пункті 1 статті 36, саме і розглядається такий варіант розірвання трудового договору. Законодавство, ні як не встановлює якісь строки, чи порядки розірвання трудового договору, у такому випадку, працівник та роботодавець самі вирішують ці питання, необхідні терміни, та інші умови.

Ініціатива розірвання трудового договору за згодою сторін може належати як працівнику, так і роботодавцю. Якщо такі дії ініціює працівник, він подає на ім'я керівника заяву, в якій вказує на бажання звільнитися у зазначений термін. У цьому випадку працівник не зобов'язаний вказувати причину звільнення. Заява може бути такою: «Прошу звільнити мене 14 сычня 2022 року за згодою сторін за п. 1 ст. 36 КЗпП України»

Ще требо зазначити, що при розірвані договору за згодою сторін законодавством не передбачено можливості відкликання працівником заяви про звільнення.

Якщо ініціатором припинення трудових відносин є роботодавець, він може направити працівнику пропозицію про розірвання трудового договору, яка може бути оформлена в довільній формі. Для уникнення трудових спорів рекомендується укласти угоду про розірвання трудового договору в письмовій формі, особливо якщо така ініціатива належить роботодавцю.

Також требо зазначити, що зараз в Україні діє воєнний стан, тому указом Президента України 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан строком на 30 днів. ВР видала закон про продовження воєнного стану до 25 травня 2022 року. Це означає, що законодавство може підтягатися змінам.

Саме пункт про розірвання трудового договору за ініціативою сторін не піддався змінам, на відміну від пунктів про розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця або працівника.

Список використаних джерел

1. Процевський О. І. Методологічні засади трудового права: монографія / О. І. Процевський. – Х.: ХНАДУ, 2014. -260 с.

2. Кохан Н. В. Гарантії трудових прав працівників та шляхи їх удосконалення: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Одеса. – 2008. – 20 с.

3. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top (дата звернення: 01.02.2019).

4. Трудовий кодекс України: законопроєкт, реєстр. № 1658 від 20.05.2015 р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08# top(дата звернення 09.02.2021)

Науковий керівник: Бондар О. С., к.ю.н., доцент кафедри цивільно правових дисциплі Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Музичук Юлія Віталіївна

студентка 1-го курсу магістратури соціально-правового факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІДСУТНІХ НА РОБОТІ У ПЕРІОД ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Через військову агресію Російської федерації питання припинення трудових відносин стало дуже актуальним. Чимало роботодавців були змушені зачиняти свої підприємства, або скорочувати штаб працівників. Також через загрозу життю частина громадян України ви-

їхала з-за кордон, тим самим не маючи можливості виконувати свої трудові обов'язки, адже не кожне підприємство здатне працювати дистанційно. Через це і виникає питання, як врегулювати припинення трудових відносин в умовах війни.

Звільнення як і в довоєнний час може відбуватись за ініціативою працівника, при цьому розривається трудовий договір, який був укладений не невизначений термін. Також припинення трудових відносин можливе за угодою сторін, а також через закінчення терміну дії трудового договору.

Що ж стосується воєнного стану, то слід зазначити що запровадження військового стану не являється підставою для звільнення і розцінюється як порушення норм законодавства про працю. Аналогічна ситуація і з призовом працівника до лав ЗСУ. В даному випадку за працівником роботодавець не лише зберігає робоче місце, а й середньомісячну заробітну зарплату та посаду

Під час військового стану роботодавець має забезпечити працівників роботою. Якщо ж працівник залишив своє місце проживання, а специфіка роботи не передбачає можливості здійснювати її віддалено, то працівнику може бути надана відпустка.

Якщо ж роботодавець не може здійснювати свою діяльність через військові дії, то до усіх працівників встановлюється простій. Але можлива ситуація що простій не оголошується, а місце знаходження працівника невідоме, а свої трудові обов'язки він не виконує, тоді він буде вважатись відсутнім з нез'ясованих причин і це не може бути підставою для звільнення, адже не буде вважатись прогулом [1]

Під час воєнного стану роботодавець має право розірвати трудовий договір з працівником у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації, викликаною знищенням.

Також на період дії воєнного стану можливе звільнення працівника у період його тимчасової непрацездатності, або останній у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною). Днем звільнення у даному випадку буде вважатись наступний день після закінчення тимчасової непрацездатності, або перший робочий день після закінчення відпустки.

Також може бути призупинення дії трудового договору. Це розглядається як тимчасове звільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою і тимчасове звільнення працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором.

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Дія трудового договору може призупинятися у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість виконання ним роботи.

Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію

Окремо варто виділити держслужбовців, адже через загрозу для життя і здоров'я вони були вимушені тимчасово змінити своє місце проживання. Керівником державної служби в державному органі може бути прийняте рішення про запровадження дистанційної роботи. З-за кордоном вони можуть працювати лише під час відрядження. У іншому випадку може бути застувано дисциплінарне стягнення відповідно до закону. Якщо ж держслужбовець набув статус біженця відповідно до Конвенції про статус біженців, набуває право на працевлаштування у країні перебування, звертаємо увагу, що відповідно до пункту 1 частини першої статті 25 Закону України «Про запобігання корупції» державним службовцям забороняється займатися іншою оплачуваною діяльністю [1,2]

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року. Офіційний вісник України. 2022 р., № 31

2. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 12.04.2022 р. № 440. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-п#Text

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 7 трав. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Щукін О. С.

Татусько Дар'я Юріївна
студентка 2-го курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УМОВИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У світі працює певна система і колообіг у сфері праці і трудових відносин. Саме тому люди працюють, виконують свої професійні обов'язки і за це отримують заробітну плату. Ця система, на сьогодні, є сталою. Однак подеколи виникають форсмажорні обставини, які можуть певним чином впливати на цю сталу систему. У нашому випадку такими обставинами спочатку був карантин, внаслідок пандемії COVID-19, а тепер воєнний стан в державі. Багато громадян змушені покинути нашу країну і свої робочі місця, аби врятувати себе і своїх рідних. Проте, система не повинна стояти на місці, і всі підприємства, установи та організації повинні працювати для того, щоб підвищувати, зміцнювати економіку держави і допомагати нашим Збройним Силам України на фронті. Саме з цього моменту виникає безліч питань з приводу умов праці та оплати праці в умовах воєнного стану.

На період воєнного стану в державі діє новий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який регулює трудові відносини. Саме цей закон визначає відповідні особливості праці. Однією з особливостей є укладення тимчасових строкових трудових договорів. Це зумовлено тим, що багато працівників змушені були переїхати в іншу місцевість, евакуюватися і тимчасово стали непрацездатними. Тому роботодавець може укладати тимчасові строкові трудові договори з іншими працівниками, які на момент воєнного стану зможуть замінити евакуйованих працівників, аби не виникало кадрового дефіциту та робочої сили. Окрім цього, роботодавець має право переводити працівників на іншу роботу навіть без його згоди, за умови, що ця робота не протипоказана за його станом здоров'я. В умовах воєнного стану збільшено робочий час. Саме тому абсолютно законним є збільшення робочого часу до 60 годин на тиждень, а також створення шестиденного робочого тижня. Щотижневий відпочинок може бути зменшений до 24 годин [1].

Оплата праці здійснюється різноманітним шляхами. Можна сказати, що робота воєнного стану прирівнюється до роботи з небезпечними для життя умовами праці, що регулює Кодекс законів про працю,

а саме стаття 100, яка визначає, що відповідно до цього повинна бути підвищена оплата праці [2]. Однак згідно з Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» оплата праці проводиться за визначеними умовами в трудовому договорі сторін. Крім цього роботодавець звільняється від відповідальності від несвоєчасної виплати заробітної плати, і може порушити законодавчі строки оплати праці, однак за умови, що таке порушення було тільки через ведення бойових дій або інших дій непереборної сили, тобто не з вини роботодавця. Однак звільнення роботодавця від відповідальності за порушення строків оплати праці не звільняє його обов'язку виплати заробітної плати. Тому навіть після прострочення оплати плаці робітникам, роботодавець повинен виплатити всю необхідну суму, визначену їхнім трудовим договором. Строк виплати заробітної плати в умовах воєнного стану може бути відтермінований аж до моменту повного відновлення та функціонування діяльності підприємства чи установи.

Крім звичайної оплати праці, є й інші способи, врегульовані трудовим законодавством. Тому підприємство чи установа мають право встановлювати простій. Простоєм вважається зупинення роботи, викликане організаційними чи технічними умовами, які є необхідні для повноцінної виконання роботи, невідворотною силою чи іншими обставинами. Відповідно до чинного трудового законодавства, простій, що відбувся не з вини працівника оплачується з розрахунку не менше від двох третин тарифної ставки, що була встановлена працівнику до воєнного стану.

У разі неможливості через бойові дії повного функціонування підприємства чи установи, а також неможливості виконання певної діяльності роботодавець може надати робітникам відпустку, що надається в обов'язковому порядку, але без збереження заробітної плати. У разі, якщо у працівників є невикористана щорічна відпустка, вони можуть нею скористатися на підставі особистої заяви та згоди роботодавця. У цьому випадку працівнику повинен виплачуватись його середній заробіток, який визначений згідно з Порядком обчислення середньої зарплати, що затверджений постановою Кабінетів Міністрів України [3].

Чинним трудовим законодавством визначено, що працівників можна переводити на неповний робочий день за згодою працівника та роботодавця. Однак варто пам'ятати, що оплата тоді буде зменше-

на відповідно до розрахунків. Під час воєнного стану форма роботи працівників може бути змінена на роботу за змінами. Оплата в такому випадку буде проводитись також до виконаної роботи чи відпрацьованого часу працівником.

Якщо через бойові дії підприємство не може повністю функціонувати і виконувати весь обсяг робіт, то працівники, діяльність яких може виконуватись в будь-яких місцях, можуть працювати дистанційно, тобто виконувати дистанційну чи надомну роботу. Це форми роботи, коли працівник виконує свої професійні повноваження та обов'язки за місцем свого проживання чи в інших комфортних йому місцях, але не в приміщенні підприємства. Така діяльність може виконуватися через інформаційно-комунікативні технології, тобто через Інтернет-комунікації. Оскільки виконання дистанційної чи надомної роботи не обмежує обсяг виконаної роботи працівником, то оплата має проводитися в повному обсязі, що визначено їх чинним трудовим договором. Саме тому працівники навіть в умовах воєнного стану в державі повинні отримувати заробітну плату, внаслідок виконання своїх професійних обов'язків [4].

Через воєнний стан в державі та ведення бойових дій на території нашої країни з'явилися значні проблеми в організації бізнесу та логістики. Через війну відбулася галузева трансформація. Тобто підприємства, установи чи організації, які знаходились на території ведення бойових дій повністю або частково трансформувалися, деякі підприємства «евакуювалися» та перемістилися в безпечні міста, діяльність яких може проводитися і в іншій місцевості. Також значно погіршилася ситуація у сфері зайнятості та доходів зайнятого населення. Адже через внутрішнє переміщення осіб в державі, дуже багато українців втратили роботу і тепер на новому місці проживання в пошуках іншої. Через проблеми у сфері зайнятості, виникає також проблема відпливу працездатного населення з ринку праці, зокрема до Збройних Сил України, сил територіальної оборони чи волонтерської діяльності. Звідси зростає потреба в раціональному використанні робочої сили та кадрового забезпечення працівників [5]. Окрім цих обставин головною проблемою праці, на сьогодні, є небезпека для працівників, які продовжують працювати на підприємствах, установах чи організаціях на територіях, де проводяться бойові дії. Тому кожного разу вони піддаються ризику для пошкодження власного здоров'я чи втрати життя. Тому роботодавці по-

винні забезпечити працівників всім необхідним задля ефективнішого виконання обсягу певної діяльності на підприємстві, або ж вжити заходів по евакуації підприємства, організації чи установи разом з працівниками, аби зберегти і свій бізнес і життя та здоров'я всіх своїх працівників. Саме роботодавці повинні контролювати процес виконання праці в умовах воєнного стану, особливо на тимчасово окупованих територіях.

Отже, враховуючи все вище перераховане можемо дійти до висновків. Система колообігу у сфері трудових відносин не повинна перериватись навіть в умовах воєнного стану, адже це є основним чинником зростання економіки держави. Відповідно до цього держава створює сприятливі умови для роботодавців та працівників, та приймають нове трудове законодавство, положення якого можуть регулювати ситуації в умовах воєнного стану в державі. Оплата праці має проводитися відповідно до нового Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей закон звільняє роботодавців від відповідальності строкової виплати заробітної плати, якщо буде доведено, що це порушення виникло не з його вини, а через бойові дії. Однак це не звільняє роботодавця від повноцінної виплати. Під час воєнного стану збільшено робочий час та робочий тиждень, відповідно до цього зменшено час відпочинку. Крім звичайної оплати праці, існують ще альтернативні. А саме переведення підприємства в режим простою, надання працівникам обов'язкових щорічних оплачуваних відпусток, переведення працівників у неповний робочий день або тиждень, або ж зміна форми роботи працівників. Наприклад, виконання дистанційної чи надомної праці. Всі ці зміни оплачуються та регулюються відповідно до чинного трудового законодавства, а саме Кодексом законів про працю. В умовах воєнного стану виникають значні проблеми у сфері трудових відносин, зокрема це повноцінне функціонування підприємств, організацій чи установ. Саме тому підприємства, які знаходяться на територіях, де ведуться бойові дії масово трансформують свою діяльність для свого подальшого існування або ж взагалі евакуюються та переміщуються в безпечні для діяльності місця. Підприємства мають працювати для сталості чи підвищення економіки держави, а роботодавці, в свою чергу, повинні забезпечувати своїх прцівників всім необхідним для виконання діяльності та трудового процесу.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 №2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20 . (Дата звернення 22.05.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10. 12 1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text . (Дата звернення 22.05.2022)

3. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати: Постанова Кабінету Міністрів від 08.02.1995 № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF#Text . (Дата звернення 22.05.2022).

4. Петришак А. Оплата праці під час війни: що робити підприємствам, що вимушено зупинили роботу.

URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210059_oplata-prats-pd-chas-vyni-shcho-robiti-pdprimstvam-shcho-vimusheno-zupinili-robotu (Дата звернення 22.05.2022).

4. Національний інститут стратегічних досліджень. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voyennoho-stanu-deyaki-analitychni-otsinky (Дата звернення 22.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондар О. С.

Ткаченко Анастасія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК НА ВИРОБНИЦТВІ

Сьогодні ця тема є актуальною, тому що нещасні випадки на виробництві трапляються кожного року. Перш ніж розглянути статистику, слід зазначити поняття нещасного випадку та як його класифікують.

Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», нещасний випадок на виробництві – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю

або настала смерть (п. 5 ч. 1 ст. 1). Нещасні випадки класифікують за наслідками, важливо розуміти кількість, зв'язок із виробництвом. За наслідками поділяються: легкі, тяжкі та смертельні нещасні випадки.

Статистка нещасних випадків на виробництві за 11 місяців 2021 року через організаційні причини сталося 255 (понад 74%) смертельних нещасних випадків. На другому місці – 47 випадків через психофізичні, техногенні, природні, екологічні та соціальні причини (13,7%). На третьому – технічні причини (42 випадки, 12,2%) [1]. Аналізуючи цю статистку, можна дійти висновку що роботодавці нехтують заходам безпеки, і тому на виробництвах трапляються летальні випадки. Також, потрібно урахувати той момент, що і працівники не завжди дотримаються цих заходів. І для того, щоб усунути ці моменти, на нашу думку, потрібно створити комісію на постійній основі, яка буде перевіряти наявність засобів індивідуального захисту, засобів пожежогасіння, справність пристроїв, і головне перевірки знань інструктажу з техніки безпеки.

Виявляється, що органи на яких покладаються перевірки, їх замало для того, щоб мінімізувати нещасні випадки. Багато підприємців ухиляються від перевірок посилаючись на невеликий штат або невиробничий профіль підприємства. Потрібно зазначити, що обов'язок перевірок за додержанням законодавства з охорони праці покладається на Державну службу України з питань праці. Держпраця перевіряє промислові об'єкти, але проблема настає в тому, що не всі роботодавці знають, що саме перевіряє служба, і яких вимоги повинні дотримуватися працівники й роботодавці. Аналіз судової практики свідчить про те, що багатий відсоток підприємців ухиляються від перевірок та не виконують належним чином свої обов'язки. Тому потрібно визначити що є предметом планової перевірки, яку проводить Державна служба України з питань праці. Проаналізуємо основні питання:

По-перше, служба охорона праці, на підприємстві повинна бути особа яка відповідатиме за охорону праці працівників, це питання регулюється Типовим положенням про службу охорони праці (НПАОП 0.00-4.35-04). Але потрібно зазначити, що створення такої служби має бути на підприємстві з кількістю 50 працівників. Якщо менше ніж 50 працівників, але понад 20, то допускається покласти цей обов'язок на працівника що має відповідну підготовку, якщо менше 20 припускається залучення сторонніх спеціалістів.

По-друге, інструктажі з питань охорони праці, згідно з Типовим положенням про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05). Згідно з цим положенням роботодавці повинні проводити інструктаж як мінімум раз на півроку, а для працівників з підвищеною небезпекою раз на три місяці. Також, навчання з охорони праці проводяться не рідше ніж 1 раз на 3 роки, а працівники зайняті на роботах з підвищеною небезпекою, не рідше ніж раз на 1 рік. Інструкції з охорони праці регулюється Положенням про розробку інструкцій з охорони праці (ДНАОП 0.00-4.15-98), яке закріплює обов'язковість затвердження роботодавцем таких інструкцій. Спеціальний одяг та засоби індивідуального захисту є обов'язковим для робіт зі шкідливими та небезпечними умовами праці та видаються безоплатно працівникам, це регулюється відповідним Положенням затвердженим Держгірпромнаглядом № 62 [2].

По-третє, медичні огляди, проходження медичних оглядів є обов'язковим, але для деяких категорій працівників, а саме: працівники які працюють на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на важких роботах, працівники віком до 21 року підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності тощо. Цей порядок проходження регулюється наказом МОЗ України «Порядок проходження медогляду працівниками певних категорій» № 246 від 21.05.2007 року.

По-четверте, робота з підвищеною небезпекою, для таких працівників встановлюється відповідний графік проходження медогляду, навчання з охорони праці.

Зробимо висновок, що на кожному підприємстві потрібно проводити перевірки щодо охорони праці якомога найчастіше для того, щоб мінімізувати нещасні випадки. І тоді, роботодавці почнуть більш відповідально ставитися до своїх працівників, і забезпечуватиме комфорт та безпеку на виробництві, тим самим сприятиме уникненню нещасних випадків.

Аналіз судової практики свідчить про те, що підприємці нехтують не тільки правилами безпеки, а й порушують умови трудового законодавства. Так, наприклад, Вінницький апеляційний суд м. Вінниця у своєму рішенні від 18.12.2019 року №127/15498/19 задовольнив позов працівника щодо неналежного оформлення трудових відносин роботодавця та допуск до виконання робіт з монтажу металоконструкцій без відповідного навчання та інструктажів з питань охорони

праці. І під час виконання демонтажу металоконструкцій стався нещасний випадок на виробництві, внаслідок чого працівник отримав політравму: травматична ампутація лівої верхньої кінцівки на ревні верхньої частини передпліччя; відкритий перелом плеснових та передплеснових кісток лівої стопи; травматичний шок.

Була створена комісія для розслідування нещасного випадку, та згідно з Актом проведення спеціального розслідування нещасного випадку, що стався (форми Н-5), якою при розслідуванні нещасного випадку встановлено, що працівник був допущений до виконання робіт без належного оформлення трудових відносин, відповідного навчання та інструктажів з охорони праці, роботи проводилась без проєктної документації на будівництво виробничого об'єкта, відповідно працівнику не був доведений технологічний процес виконання даних робіт, що стало основною причиною нещасного випадку. З урахуванням наведеного, суд притягнув роботодавця до кримінальної відповідальності за ст.ст. 271, 275 частини 2 КК України. Можна зробити висновок, щоб не допускати нещасних випадків на виробництві повинна бути на кожному виробництві або відповідальна особа за перевірки та належне виконання інструкції з охорони праці, або ж постійна комісія яка буде контролювати кожен день належність робочого місця до виконання робіт.

Також, є актуально зазначити, щодо порядку розслідування нещасних випадків на виробництві в умовах воєнного стану. Держпраця роз'яснила, щодо випадків травмування (поранення) та загибелі громадян України, які сталися або можуть статися під час виконання трудових (посадових) обов'язків унаслідок ведення бойових дій. Урядом було внесено зміни до Постанови КМУ № 337 від 17.04.2019 року, а саме: причиною нещасного випадку є подія суспільного життя, як-от оголошена та неоголошена війна, терористичний акт, протиправні дії третіх осіб тощо [3]. Тобто нещасні випадки, які трапляються з працівником під час виконання своїх обов'язків, підлягають розслідуванню згідно з вищевказаним Порядком. І держава надалі повинна забезпечувати гарантії особам на соціальний захист. Якщо розслідування неможливе внаслідок загрози життю і здоров'ю членів комісії, Держпраця дає рекомендацію щодо фіксації та зібрання певної документації задля того, щоб після нормалізації ситуації розпочати й продовжувати розслідування до умов належного їх завершення.

Отже, можна зробити висновок щодо вищевикладеного, що наша держава, забезпечує усі можливі заходи щодо мінімізації нещасних випадків на виробництві, як нам показує статистика. Але щоб уникнути взагалі цих випадків, то потрібно більш контролювати та перевіряти виробництва, та створювати для працівників частіше конференції, збори у вигляді навчання та конкурсів щодо охорони праці тощо.

Список використаних джерел

1. Статистика виробничого травматизму на кінець 2021 року. URL: https://www.sop.com.ua/news/3377-statistika-virobnichogo-travmatizmu-naknets-2021-roku

2. Про затвердження Норм безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам загальних професій різних галузей промисловості : Наказ України від 16.04.2009 року № 62. *Офіційний вісник України.* 2009. № 37. Ст. 1267.

3. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 року №337. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 1217.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

Чайка Алла Валеріївна

студентка 1-го курсу магістратури соціально-правового факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ОСІБ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабний воєнний наступ на Україну. Ці події мали вплив на правовідносини у різних сферах. Значних і важливих змін зазнали трудові правовідносини. Багато українців втратили основне фінансове джерело для існування – роботу. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» було змінено максимальну можливу трива-

лість робочого часу, запроваджено такий новий інструмент, як «призупинення дії трудового договору», а також внесені корективи в частині оплати праці, порядку зміни істотних умов праці тощо [1]. Тож, як працівникам, так і роботодавцям доводиться пристосовуватися до нових правил ринку праці.

Якщо трудова сфера на території підконтрольній Україні переживає наразі непрості часи адаптації до нових реалій життя, то ще більшої уваги заслуговує питання правового регулювання праці осіб, що перебувають на тимчасово окупованій території.

Напрямок держави у питанні окупованих територій чітко зазначений у ч.2 ст.4-1 Закону України №2217-IX від 21.04.2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», де зазначено що однією із цілей державної політики на тимчасово окупованій території є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у передбаченому законом обсязі. Також Законом визначено напрямки такого захисту і підтримки [2].

У контексті праці осіб на тимчасово окупованих територіях чуттєвим є питання колабораціонізму. Якщо людина не мала можливості покинути територію, на якій велися активні бойові дії, і в результаті опинилася під блокадою РФ, чи вважається праця такої особи сприянням ворогу? Відповідь на це питання міститься у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Зі змісту Закону чітко видно, що колабораційною діяльністю не є виконання працівниками своїх обов'язків відповідно до трудового договору. Лише добровільне заняття посад у новостворених органах окупанта (адміністративних, судових чи інших) та публічні заклики до підтримки рішень держави-агресора можуть вважатися кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки [3].

Разом з тим у складнішій ситуації опиняються державні службовці. Адже державні органи, в яких вони працювали і виконували свої обов'язки, можуть почати працювати за правилами окупанта. Чисельні викрадення міських голів та посадовців міської влади ілюструють тактику ворога. Тож у разі зміни місцевої влади або політики місцевої влади на користь окупанта, правильним рішенням для державного службовця є припинення своїх повноважень.

У схожих обставинах опинилися освітяни. Педагоги, які відмовляються працювати на окупаційну владу, викладаючи російською мовою і в рамках нової навчальної програми, були відсторонені від посад.

Відсторонення працівника від роботи – це призупинення виконання ним своїх трудових обов'язків за рішенням уповноважених на це компетентних органів з підстав, передбачених законодавством, що, як правило, відбувається з одночасним призупиненням виплати йому заробітної плати [4].

Таким чином, більшість педагогічних працівників на тимчасово окупованих територіях опинилися без засобів для існування. Значною допомогою було б оголошення простою таким працівникам. Оскільки оформлення простою гарантує збереження трудових правовідносин і відповідно – заробітної плати (щоправда у меншому розмірі: не менше 2/3 окладу). Так чи інакше оформити простій за режиму тимчасово окупованої території складніше. Більшість директорів шкіл відмовилися співпрацювати із владою окупанта та не мають можливості видати наказ про простій.

Таким чином, наразі механізм оформлення простою і здійснення відповідних виплат педагогічним працівникам, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях України, потребує покращення. Можливі сценарії подій та реагування держави на них зазначені у таблиці нижче.

Статус особи	Політика держави
1) Особи, що залишилися працювати на тимчасово окупованих територіях, сприяючи діяльності ворога;	Не сплачувати заробітну плату.
2) особи, що були відсторонені від роботи через відмову працювати на окупаційну владу;	Сплачувати 2/3 окладу
3) особи, діяльність яких не знаходиться в площині взаємодії із окупаційною владою (такі професії, як зварювальник, касир, прибиральник)	Сплачувати у повному розмірі.

Дане питання знаходиться не виключно у юридичному полі, але й у економічному. Фінансові можливості воюючої держави досить

обмежені. Проте з правової точки зору, вважаю, що особа, яка відмовилася працювати на окупаційну владу, піддаючи ризику власне життя (приклади викрадення та переслідування вчителів із стійкою проукраїнською позицією), потребує підтримки з боку держави.

Зрозумілим є те, що в умовах режиму воєнного чи надзвичайного стану тримати фокус на забезпеченні всіх прав і свобод громадян важко. Безпосередньо в Конституції України передбачена можливість обмеження прав людини в умовах даних режимів (ст.41, ст.43, ст.64 Конституції). Ключовим і найбільш головним напрямком для держави і кожного українця наразі є успішне ведення війни. Адже коли постає загроза територіальної цілісності і суверенітету, всі ресурси мобілізуються лише з однією метою.

Однак підтримка населення на окупованих територіях – є частина успішного ведення війни. Оскільки ситуація, в якій людина опиняється без засобів для існування і можливості забезпечити свою родину, може змусити вдатися до співпраці з окупантами. Тому, для правової соціальної держави, допомога і підтримка громадян на таких територіях – є необхідним та важливим обов'язком держави.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року. Офіційний вісник України. 2022 р., № 31.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 року. Урядовий кур'єр, 2022 р. №112.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 року. Голос України, 2022 р., № 56.

4. В яких випадках передбачено відсторонення працівника від роботи. Охорона праці і пожежна безпека, 02.07.2020 року. URL: https://oppb.com.ua/news/v-yakyh-vypadkah-peredbacheno-vidstoronennya-pracivnyka-vid-roboty.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Щукін О. С.

Швець Микола Миколайович
студент 2-го курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти

ВИДИ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ

На сьогодні, особливо актуальним є постановка проблематики трудових договорів у сфері працевлаштування. Сторонами таких угод залишаються традиційно працівник та роботодавець як суб'єкти таких правовідносин.

Актуальність даної тематики визначається соціальною роллю принципів трудового законодавства та їх значущістю. На сьогодні, і досі не існує усталеного погляду щодо розуміння законності та верховенства права у цій сфері. Невирішеними зашиються питання: Чи всі прийняті по усталеній законодавством процедурі нормативно-правові акти є законними? Та чи всі законні акти є такими, що відповідають принципу верховенства права? Відповіді на зазначені питання можна прослідкувати у працях таких науковців, як Н. Б. Болотіної, О. Гевела, С. Сільченка, П. Д. Пилипенка, В. І. Прокопенка та інших.

Відповідно до ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) [2].Трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем – фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець – фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [8, с. 366].

Водночас такі взаємовідносини урегульовані не виключно Кодексом законів про працю, а й Цивільним кодексом України, Законами України та іншими нормативно-правовими актами у сфері працевлаштування особи. При цьому основоположну роль відіграють принципи та умови розмежування видів трудових договорів [7, с. 376].

Класифікація індивідуальних угод у трудовому праві була здійснена О. К. Безіною, яка запропонувала всі індивідуально-договірні угоди поділити на декілька груп, а саме таких, як:

– основні;
– додаткові.

Вищезазначені угоди можна також класифікувати залежно від їхнього зв'язку з трудовим законодавством. А отже такі, що можуть, змінювати, започатковувати та припиняти правовідносини, визначені трудовим законодавством або ж такі що характеризують їх стабільність протягом певного періоду часу [4, с. 90].

Залежно від ініціатора індивідуальної угоди виділяються угоди, в яких ініціатором може виступати або будь-яка із сторін, або тільки одна із сторін.

В науці трудового права індивідуальні трудові договори класифікуються також за сферами трудової діяльності, за суб'єктним складом, характеристикою сторін трудового договору.

Можна також зазначити таку класифікацію, яка визначає сферу договорів про працю за наступними критеріями:

1) залежно від способу здійснення трудових прав: на індивідуальні та колективні;

2) залежно від відношення до трудового договору: основні (власне трудові договори) та похідні (інші угоди про працю);

3) залежно від строку: договори, що укладаються на невизначений строк, і строкові договори;

4) залежно від категорій працівників і роботодавців (сфер трудової діяльності): трудові договори з працівниками транспорту, медичними, науковими, педагогічними працівниками та ін.);

5) залежно від ступеня обов'язковості хоча б для однієї із сторін: вільні та обов'язкові [3, с. 59].

У деяких випадках можна говорити про ті договори, які мають трудоправову природу і регламентуються нормами трудового права. До прикладу, до таких не належать «змішані», що, поєднують елементи різних цивільно-правових і трудового договорів. Мова ведеться про відносини з діяльності персоналу, договори з директорами організацій, членами колегіальних виконавчих органів організації, професійними спортсменами та ін.

Концепція змішаних договорів підтримується всим науковим середовищем. Можливість включення до змісту трудового договору цивільно-правових умов, визнання його свого роду комплексним юридичним фактом і комплексним джерелом права [10, с. 10].

Згідно з Законом України «Про колективні договори і угоди» розрізняють такі колективні угоди:

- генеральна угода, що укладається на державному (всеукраїнському) рівні;
- галузеві угоди, що укладаються на галузевому рівні;
- регіональні угоди, що укладаються на регіональному (адміністративно-територіальному) рівні [5, с. 20].

До колективних переговорів в Україні на сьогоднішній день приєдналися всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців. У цілому, за роки незалежності в Україні було укладено декілька Генеральних угод. На сьогодні, досить поширена є практика укладання між працівниками – профспілками та роботодавцем колективних угод та їх реалізація в контексті відносин. До прикладу можна навести медичну сферу, де укладення колективного договору є ліцензійною умовою для провадження закладом охорони здоров'я медичної практики.

Сфера укладання колективного договору визначена у ст. 2 Закону України «Про колективні договори і угоди» [1] – зазначається, що він укладається на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності і господарювання, які використовують найману працю і мають статус юридичної особи. Колективний договір також може укладатися в структурних підрозділах підприємства в межах компетенції цих підрозділів. Отже, лише два чинники – використання найманої праці і наявність статусу юридичної особи – визначають сферу укладання колективного договору [6, с. 30].

Проте і науковцями, і практиками трудового права вистоюється думка про необхідність внесення змін до законодавства, які б дозволяли укладати колективні договори також з роботодавцями – фізичними особами-підприємцями, що мають працівників. Закон України «Про колективні договори і угоди» , який визначає правові засади розробки, укладання та виконання колективних договорів, передбачає укладання колективних договорів, угод на добровільній основі, що відповідає нормам Конвенцій Міжнародної організації праці, які ратифіковані Україною [9, с. 33].

Отже, відповідно до вищезазначеного, трудові договори є особливим різновидом угод із особливими умовами, предметом та суб'єктами. Важливим аспектом регулювання даних відносин є визначення їх різновидів, форми та змісту щодо укладання таких договорів.

Виділяють такі види трудових договорів:

1) залежно від способу здійснення трудових прав: на індивідуальні та колективні;

2) залежно від відношення до трудового договору: основні (власне трудові договори) та похідні (інші угоди про працю);

3) залежно від строку: договори, що укладаються на невизначений строк, і строкові договори;

4) залежно від категорій працівників і роботодавців (сфер трудової діяльності): трудові договори з працівниками транспорту, медичними, науковими, педагогічними працівниками та ін.);

5) залежно від ступеня обов'язковості хоча б для однієї із сторін: вільні та обов'язкові.

Види трудових договір зазначені у нормах КЗпП, а саме ст.ст. 21, 23, 60-1, 60-2 [2].

Відповідно, говорячи про трудові договори, ми завжди маємо на увазі певну імперативність цих відносин та методи підпорядкування, коли працівник все таки перебуває у певному підпорядкуванні від роботодавця. Однак, при цьому, важливим компонентом таких відносин є їх диференціація, в залежності від виду договору.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1.07.1993 № 3356-XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text (дата звернення: 29.05.2022).
2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 29.05.2022).
3. Гевел О. Трудова функція та порядок її визначення. *Право України*. 2012. – No 4. С. 89-93.
4. Гетьманцева Н. Новація умов трудового договору. *Юридична Україна*. 2017. No 3. С. 64-70.
5. Лазор В. В. Юридичні і соціальні аспекти сутності трудового договору в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2017. 22 с.
6. Міщук М. О. реформування трудового законодавства в частині укладення трудового договору : автореф. дис. ... канд. наук: 12.00.05.Харків, 2018. 22 с.
7. Нечипоренко А. Нормотворча діяльність у правовій державі. *Публічне право.* Київ, 2012. № 4(8). С. 375-381.
8. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип демократичної та правової держави. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* Київ, 2012. № 24. С. 365-371.

9. Свічкарьова Я. В. Деякі аспекти застосування контрактної форми трудового договору в акціонерних товариствах. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2015. No 2. С. 29-36.

10. Сільченко С. Окремі питання застосування законодавства про строковий трудовий договір у судовій практиці. *Юридичний радник.* 2017. № 5(19). С. 58-63.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондар О. С.

СЕКЦІЯ 10

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Мирошниченко Наталія Анатоліївна
професор, кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Басалюк Наталія Василівна
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕПОВНОЛІТНІ І МОЛОДІ ДЕЛІКВЕНТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИДІВ ПОКАРАНЬ

Кримінальне право і кримінальне законодавство завжди приділяли особливу увагу неповнолітнім правопорушникам. Неповноліття, молодість суб'єкта кримінального правопорушення у різний історичний час розглядалися підставою пом'якшення чи звільнення від покарання.

Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років»; ч. 2 ст. 22 КК наводить вичерпний перелік кримінальних правопорушень (насильницьких та майнових), за вчинення яких особа може притягуватися до кримінальної відповідальності вже з 14-ти років. У Проєкті КК нижня межа віку кримінальної відповідальності залишається на рівні 14-ти років, натомість, верхню межу для неповнолітніх і молодих правопорушників встановлено на рівні 21-го року. На нашу думку, з огляду на існуючі періодизації психічного та особистісного розвитку такий підхід є обґрунтованим. Учені-психологи говорять про так званий «онтогенетично-своєрідний період 11-21 років», який визнається «одним із найскладніших у житті людини, оскільки саме на даному етапі індивід переходить на якісно нову ступінь свого розвитку, тобто переходить з положення «дитина» в положення «дорослий» [1]. У Проєкті

КК знайшла своє відображення і відповідна термінологія: малолітні особи – особи, які не досягли 14-річного віку (п.25 ст.1.3.1) не є суб'єктами кримінальної відповідальності; згідно п.33 ст.3.1.3 Проєкту КК «неповнолітня особа – особа, яка досягла 14-річного віку, але не досягла 18-річного віку», а відповідно до п. 28 ст.3.1.3. Проєкту КК «молода особа – особа, яка досягла 18-річного віку, але не досягла 21-річного віку».

На відміну від чинного КК, який встановлює усічений перелік покарань для неповнолітніх у ст.98 КК, у Проєкті КК перелік покарань за вчинення кримінальних правопорушень і для повнолітніх, і для неповнолітніх однаковий, але з певними умовами для останніх. У ч.1 ст.3.10.3 Проєкту КК зазначено, що 1) «штраф і грошове стягнення застосовується до неповнолітньої або молодої особи, якщо вона має самостійний дохід або власне майно, на яке може бути звернене стягнення; 2) ув'язнення на певний строк призначається особі, яка вчинила злочин у віці до 18 років, на строк не більше 20 років: а) за злочини 9 ступеня, які є злочинами геноциду, агресії, злочинами проти людяності або воєнними злочинами; б) за сукупністю злочинів; в) за сукупністю вироків за злочини». У ч.3 ст.3.10.3 Проєкту КК зроблено вказівку, що «довічне ув'язнення не призначається особі, яка вчинила злочин у віці до 21 року». Відповідно до ч.2 ст.3.2.7 Проєкту КК «безоплатні роботи призначаються судом на строк від 1 до 3 місяців та відбуваються: 1) особою, яка досягла 18 років і має постійне місце роботи або навчається за очною формою – 30 годин на місяць, але не більше ніж 4 години на день; 2) особою, яка досягла 18 років, але належить до незайнятого населення – 60 годин на місяць, але не більше ніж 8 годин на день; 3) особою, яка не досягла 18 років – 20 годин на місяць, але не більше 2 години на день». З огляду на вказані особливості щодо окремих видів покарань, можна відобразити потенційну систему покарань для неповнолітніх та молодих осіб:1.Покарання за злочини: 1) штраф; 2) ув'язнення на певний строк. 2.Покарання за проступки: 1) грошове стягнення; 2) безоплатні роботи; 3) обмеження свободи пересування; 4) арешт. Одразу відзначимо, що автори Проєкту КК вирішили проблему, існуючу у чинному КК: у Проєкті КК відсутня вказівка, що арешт не призначається особі до 16 років. Однак, існують інші проблеми, зокрема, зауваження викликає сама побудова норм – юридична техніка, яка окрім змістовних, мовних правил повинна виконувати правила логічні і структурні. Між тим, у

запропонованому Проєкті КК Розділ 3.10 «Особливості застосування кримінально-правових засобів щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у неповнолітньому або молодому віці» містить згадану вже ст.3.10.3 «Покарання щодо неповнолітньої або молодої особи», яка вказує на три види покарань: штраф і ув'язнення на певний строк, що передбачено за злочини і грошове стягнення, яке передбачено за проступки. Ця норма може бути витлумачена і таким чином, система покарань для неповнолітніх передбачає лише три види цих покарань, разом з тим, особливості застосування безоплатних робіт для неповнолітніх і молодих осіб уміщено у Розділ 3.1 «Покарання». Таким чином, перелік видів покарань для всіх однаковий (за винятком довічного ув'язнення), однак, існують особливості – частина особливостей вказана у загальному розділі щодо покарання, частина – в окремому розділі. Такий підхід порушує мовні правила юридичної техніки, адже не забезпечує вимогу ясності юридичного матеріалу, а отже, є непростим, незрозумілим, робить цей юридичний текст відкритим для інших інтерпретацій. Правила логіки при побудові нормативно-правових актів вимагають узгодженості різних його частин і послідовності мисленнєвих операцій. Вважаємо, що для забезпечення ефективного засвоєння інформації необхідне узгодження цих частин потенційного законодавства. Воно може бути досягнуте двома шляхами: 1) взагалі не виділяти Розділ 3.10. Проєкту КК, а його елементи умістити в інших розділах Проєкту КК; 2) виокремити перелік видів покарань для неповнолітніх і молодих осіб окремою частиною у ст.3.10.3 Проєкту КК.

Попри наявність обнадійливого набору засобів безпеки і засобів пробації, пластичність системи покарань видається дещо паралізованою, що у контексті покарань неповнолітніх викликає особливу стурбованість. Обмеження волі є менш суворим видом покарання ніж ув'язнення, тому вважаємо, що обмеження волі необхідно включити до переліку видів покарань із можливістю його застосування з 14 років, встановивши фізично посильні для неповнолітніх і молодих осіб роботи обмежені у часі. Концептуально це покарання втілилося як засіб пробації під назвою *пробаційний арешт* «є частковою ізоляцією засудженої особи від суспільства шляхом виконання нею обов'язку у вихідні, святкові дні та/або у нічний час у будні дні: 1) не залишати житло, яке є місцем її проживання (домашній пробаційний арешт), або 2) перебувати в установі виконання покарань (пенітенціарний

пробаційний арешт)» (ст.3.5.7. Проєкту КК), замість того, аби залишити обмеження волі як складову частину покарань, відбувається зайве делегування функції *покарання* пробаційним засобам, основною функцією яких повинен бути *нагляд*. Те саме стосується і безоплатних (у чинному КК – громадських робіт), які залишилися як покарання за проступки і пробаційний засіб, в останньому вони утілилися під назвою *суспільно корисні роботи* і згідно ч.1 ст.3.4.5. Проєкту КК «полягають у безоплатному виконанні засудженою особою у вільний від роботи та навчання час праці, види та перелік об'єктів, на яких вона виконується, визначають органи місцевого самоврядування». Між тим, саме цей пенологічний інструмент був би хорошою складовою системи покарань у контексті покарання неповнолітніх.

Ідеали ресоціалізації та реінтеграції, утілені у нормах Проєкту КК є наскрізними для усієї кримінально-правової політики, однак, стосовно молодих деліквентів вони мають особливе значення. Необхідне проєктування системи покарань, що міститиме і альтернативні покарання – громадські (суспільно корисні) роботи і обмеження волі. Деліквенти із низьким рівнем ризику, до яких відноситься і частина неповнолітніх повинні мати право на кримінальні санкції, не пов'язані із тюремним ув'язненням, бути поза пенітенціарною системою, в іншому разі таку систему покарань очікує постійне зіткнення із власними недоліками.

Список використаних джерел

1. Шамне А. Теоретико-методологічні засади дослідження психосоціального розвитку особистості в період дорослішання. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології».* 2019. URL: https://doi.org/10.32626/2227-6246.2010-10.%p (дата звернення – 20.05.2022).

2. Проєкт нового Кримінального Кодексу: редакція від 18.05.2022. Новий *Кримінальний кодекс:* веб-сайт. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/05/19/kontrolnyj-proekt-kk-18-05-2022.pdf (дата звернення – 20.05.2022).

Гупалюк Аліна Сергіївна
аспірантка кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ МЕТИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ТА ЇЇ ВІДНОШЕННЯ ДО ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Поруч з мотивом в будь-якому вчинку людини, в тому числі злочинному, існує мета (ціль) цього вчинку. Категорія мети, як і категорія мотиву, є однією з найтяжчих та недостатньо досліджених проблем в філософській, етичній, психологічній та правовій літературі. Це призводить до великої різноманітності та суперечності в формуванні поняття мети, а також до змішування понять мети та мотиву.

Перш за все варто розрізняти ціль діяльності людини і ціль життя людини як «межу прагнень», як ціль-ідеал, під предметом якої мається на увазі такі безмежні поняття, як «щастя», «благо» тощо. Ціль в другому значенні не є ціллю безпосередньої діяльності людини і тому розглядатися нами не буде.

К. Маркс у своїх працях наступним чином визначав категорію мети відносно діяльнісного процесу: «...найгірший архітектор від найкращої бджоли відрізняється тим, що перш ніж будувати осередок з воску, він вже побудував його в своїй голові. В кінці процесу праці виходить результат, який вже спочатку цього процесу був в уявленні людини, тобто ідеально. Людина не лише змінює форму того, що дано природою; в тому що дано природою вона втілює разом з тим і свою свідому ціль, яка як закон визначає характер та спрямованість її дій, і якій вона повинна підкорити свою волю. І це підкорення і є одиничний акт. Окрім напруження тих органів, якими виконується праця, протягом всього часу праці необхідна воля, яка знаходить прояв в увазі...» [3, с. 211]. Таким чином, мета – це внутрішній, ідеальний образ бажаного майбутнього результату свідомої дії. Мета злочину – це, насамперед, внутрішня психічна діяльність суб'єкта злочину, яка пов'язана з випереджальним відображенням дійсності, яка уявляється суб'єктом злочину як майбутня об'єктивна реальність. За наявності мети злочину основні, найбільш істотні риси майбутніх змін в об'єктивній реальності, які повинні відбутися, мають виникати у якості уявного образу у винуватої особи як такі, що вже настали.

Потрібно зазначити, що проблеми мети злочину вивчали такі вчені, як: О. М. Джужа, А. Ф. Зелінський, В. І. Ковальов, О. М. Леонтьєв,

Г. А. Асмолов, О. Л. Дубовик, М. В. Гедз, Є. В. Ворошилін, В. К. Грищук, А. А. Музика, К. М. Оробець, С. В. Скляров та інші.

У науковій спільноті поступово підвищується увага до мети злочину, а законодавець, у свою чергу, збільшує кількість злочинів, у яких мета передбачається як обов'язкова ознака. КК України не містить норми, яка б визначала поняття та ознаки мети злочину [4, с. 71]. Хоча вказівка на мету злочину зустрічається в конструкції досить великої кількості злочинів. Так, зокрема, Особлива частина КК України містить 78 основних складів злочинів, у яких визначається мета злочину (наприклад: ст. 109, ст. 110, ст. 110^2 , ст. 113, ст. 114, ст. 118, ст. 124, ст. 127) тощо.

Поняття мети визначається багатьма представниками різних наук.

З точки зору психології, мета – це те, чого прагне людина досягнути в результаті діяння, це структурний елемент цілеспрямованої діяльності людини, яка розглядається крізь призму мотивації її поведінки, потреб і бажань. Цим визначенням мета свідомо чи несвідомо представляється виключно об'єктивним явищем – результатом діяння. Більшість юристів аналогічно формулює поняття мети: те, чого прагне злочинець; фактичні результати, які прагне досягнути винний, здійснюючи суспільно-небезпечне діяння.

Інша група вчених психологів визначає поняття мети як суб'єктивне психологічне явище. Аналогічної думки дотримуються і деякі правники. Наприклад, І. Г. Філаноський вважає, що мета поєднує в собі уявлення про бажане майбутнє і активне прагнення до нього [5, с. 54]. П. С. Дагель, Д. П. Котов і А. І. Марцев визначають мету як результат, який уявляється в думках і до досягнення якого прагне суб'єкт злочину; як ідеальний образ бажаного майбутнього результату, якого прагне досягти злочинець, вчинюючи злочин [2, с. 98]. На думку М. І. Бажанова, мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння [1, с. 55]. Всі ці визначення мають одну загальну характерну ознаку мети злочину – мета злочину є певним психічним утворенням, яке пов'язане зі здатністю психіки людини до випереджального відображення, до можливості створення уявних образів майбутнього злочинного результату, якого прагне досягти суб'єкт злочину.

Відмінності у формуванні поняття мети, зокрема, пояснюються тим, що в силу історичного розвитку мови і самого поняття «мета», слово «мета» (тобто ціль) має декілька значень: 1) мішень для стрі-

лянини; 2) мушка; 3) те, до чого прагнуть, що визначено досягнути; межа, намір, який необхідно здійснити.

Як бачимо, частина цих понять визначає суб'єктивні явища, а частина – об'єктивні. В нашому випадку, коли вивчається ціль злочину, варто говорити про неї як про суб'єктивне психологічне явище. Тому варто визнати справедливим судження, що необхідно відрізняти ідею, в якій виражена певна ціль; об'єктивно існуючий напрямок людської діяльності, направленої до даної мети; реалізовану ціль, як результат цієї діяльності, як її втілення в реальній дійсності.

Відношення мети до засобів є важливим показником її реальності. Саме поєднання цілі та засобу, а в кінцевому рахунку поєднання дій та мислення, перетворює суб'єктивну ціль в ціль діяльності людини. Без такого поєднання ціль (мета) буде просто побажанням, нездійсненною мрією.

Ціль та засоби взаємно співвідносні, хоча засоби мають подвійний характер. В логічних операціях взаємовизначення засоби, так само як і мета, виступають в якості поняття, тобто в ідеальній формі, як засіб логічного визначення мети. В процесі реалізації цілі, в реальній діяльності людини, засоби постають вже не у вигляді поняття, а як об'єктивно існуючі, як засоби реалізації мети. Тому діяльність на досягнення мети людини завжди є сукупністю суб'єктивного процесу і дійсної чуттєвої діяльності, і складається в простому вигляді з системи наступних відносин: 1) відношення суб'єктивної мети та засобу-поняття; 2) відношення засобу поняття та засобу реалізації мети; 3) відношення засобу реалізації мети і результату цільової діяльності.

Основним для вірного розуміння цільової діяльності є відношення засобу-поняття до реальних засобів, оскільки дійсний результат цільової діяльності може бути тотожним поставленій цілі лише настільки, наскільки зміст засобу-поняття тотожний реальним засобам, і лише в тій мірі, в якій останні приймають участь у цільовій діяльності. Але як засіб поняття не тотожний реальному засобу, так і дійсний результат діяльності відрізняється від поставленої цілі і не є «виконаною метою». Тому варто говорити про неспівпадіння або ж відносне співпадіння мети та наслідків. Відносність співпадіння мети та об'єктивного результату полягає у тому, що навіть співпадаючи з метою повністю, даний наслідок все ж має такий зміст, який не був змістом мети, знаходився за межами прагнень суб'єкта. Неспівпадіння мети та наслідку може виступати

як «недовиконана» ціль (в силу, наприклад, неповноти знань особи) і як «перевиконана» ціль, яка проявляється в непередбачуваних результатах діяльності.

Список використаних джерел

1. Бажанов В. А. «Материализм и эмпириокритицизм» и развитие теории познания и философии науки в XX в. Г. В. Плеханов, В. И. Ульянов. М., 2013. 321 с.
2. Дагель П. С. Криминологические термины и понятия. Владивосток, 1979. 102 с.
3. Коновалова В. О. Юридична психологія. Акад. курс : підручник. К., 2004. 424 с.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х.: Право, 2013. 562 с;
5. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению. Л., 1970. 68 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В. В.

Кривда Людмила Русланівна
аспірантка 2-го курсу кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Чинне законодавство надає перелік випадків використання спеціальних судово-медичних знань: огляд трупа на місці події (ст. 238 КПК України), збирання слідів біологічного походження на місці події, експертне дослідження трупа і слідів (речовин біологічного походження), слідче освідування (ст.241 КПК) та для визначення характеру та ступені тяжкості тілесного ушкодження шляхом проведення судово-медичної експертизи.

Випадки обов'язкового проведення судово-медичної експертизи регламентовано статтею 242 КПК. Це необхідність 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення

питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості [1]

Вилучення слідів біологічного походження здійснюється на місці події відповідно до Інструкції про порядок вилучення, обліку,зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду. Огляд трупа на місці події, виявлення та вилучення доказів зі слідами біологічного походження, знайдених на місці події є обов'язковою та невідкладною слідчою дією, яка строго регламентується статтями 84-86, 98, 100, 237-239 Кримінально-процесуального кодексу України. Речові докази, згідно із статтею 98 Кримінально-процесуального Кодексу України матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [1].

Вважаємо необхідним виокремити задачі, які виконує спеціаліст із судової медицини під час вищевказаної процесуальної дії: встановлює факт смерті та виокремлює ознаки, які допомагають встановити час настання смерті; допомагає слідчому провести правильний та послідовний огляд трупа; допомагає слідчому при виявленні та вилученні слідів крові, сперми та інших виділень людини, волосся, а також різноманітних речовин, предметів, які знаходяться на трупі; допомагає при опису у протоколі результатів огляду трупа на місці події та речовин біологічного походження; дає попереднє судження щодо характеру, механізму та давності знайдених пошкоджень, знарядді травми і іншим травмам медичного характеру; у разі необхідності консультує слідчого при оформленні постанови про призначення судово-медичної експертизи [2]

При вилученні слідів біологічного походження (далі – СПБ) на місці події є перелік необхідних вимог:

1. До вилучення необхідно приступати в мінімально короткі строки з моменту утворення СБП.

2. Вилучення СБП та об'єктів-носіїв проводити тільки після їх фотофіксації та опису в протоколі огляду місця події.

3. Невеликі об’єкти-носії – вилучати СБП разом із предметом. Великогабаритні об’єкти-носії – робити змиви, зішкряби СБП.

4. Усі процедури по вилученню СБП проводяться експертом-спеціалістом, який обов’язково застосовує засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) – одноразові гумові рукавички, маску, бахіли, лабораторні окуляри, захисний комбінезон, які потрібно змінювати після вилучення кожного СБП або об’єкта-носія, безпосередньо вилучення СБП проводиться за допомогою стерильного лабораторного устаткування – одноразові скальпелі, ножиці, пінцети, спеціальні комерційні криміналістичні набори для вилучення СБП.

5. При вилученні СБП завжди необхідно мати контроль предмета-носія (його частину без СБП: зіскоб або змив), необхідний для проведення лабораторного дослідження.

6. Усі СБП (або об’єкти-носії) повинні бути упаковані таким чином, щоб їх не можна було вилучити без порушення упаковки.

7. Вилучення СБП проводять на завершальній стадії ОМП, що дозволяє, виходячи із загальної картини місця злочину, правильно оцінити механізм утворення слідів – та обґрунтувати слідчу версію, для подальшого призначення судово-медичних експертиз.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (станом на 10.03.2022 р.)

2. Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику. *Мат. міжнародної науково-практичної конференції,* (м. Харків, 21–22 січня 2022 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2022. 100 с.

Науковий керівник д.ю.н., професор Тіщенко В. В.

Люшенко Тетяна Олександрівна
аспірантка 2-го року навчання кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

Одним із центральних елементів будь-якої методики розслідування є криміналістична характеристика кримінального правопорушення. В слідчій діяльності криміналістична характеристика використовується як інструмент для пошуку і виявлення слідів правопорушення і побудови версій щодо сутності і обставин кримінально-релевантної події та особи правопорушника.

Криміналістична характеристика – це системний опис притаманних певній групі кримінальних правопорушень особливостей, який має вагоме інформаційно-пошукове значення для організації розслідування й обумовлює застосування відповідних криміналістичних методів, прийомів і засобів [3, с. 353].

Криміналістична характеристика кримінального правопорушення має теоретичний і практичний аспект, тобто має подвійний характер її трактування і застосування. З теоретичної точки зору, вона є попереднім науковим інструментом дослідження криміналістично значимих ознак і властивостей кримінального правопорушення та являє собою фундамент методики розслідування, будь-якого кримінального правопорушення. А от, із практичної сторони, криміналістична характеристика кримінального правопорушення являє собою систему певних структурованих і послідовних відомостей, що використовується уповноваженою особою для раціонального та ефективного відшукання слідів правопорушення, висування версій щодо обставин кримінальної події, особи правопорушника у відповідності до типової моделі конкретної категорії правопорушень.

Зазначимо, що криміналістична характеристика набуває відповідного змісту залежно від виду кримінального правопорушення. Але при цьому, незважаючи на її змістовну динамічність, структура криміналістичної характеристики повинна містити базові елементи.

До основних елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення можна віднести типові відомості про: 1)

особу правопорушника; 2) об'єкт посягання; 3) мотиви його вчинення; 4) спосіб його підготовки, вчинення, та приховування; 5) знаряддя та засоби, що можуть бути використані; 6) сліди та інші наслідки правопорушення. Не менш важливим елементом є також обстановка кримінального правопорушення, яка включає обстановку готування, здійснення та приховування кримінального правопорушення [2, с.198].

Стосовно криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст.166 Кримінального кодексу України), то вона є системою певних відомостей про елементи цього злочину та взаємозв'язків між ними, що утворює його структуру.

Так, основним елементом криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочинів, як і будь-якого іншого кримінального правопорушення, є *особа злочинця*. Особами, що вчиняють кримінальні правопорушення даного виду виступають батьки, усиновителі, опікуни чи піклувальники.

Другим елементом криміналістичної характеристики означеного кримінального правопорушення є *спосіб його вчинення*. Під способом вчинення злочину розуміють систему дій з його підготовки, вчинення, приховування або певний метод, порядок і послідовність прийомів та дій, що вчиняються особою.

Спосіб вчинення вищевказаного кримінального правопорушення виявляється у злісному невиконанні батьками або опікунами батьківських обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Особливістю способу є те, що він може бути у формі як активної діяльності, так і у формі бездіяльності. Найчастіше спостерігаються: 1) довготривале залишення впродовж тривалого часу потерпілого без будь-якого нагляду; 2) ухилення від виконання батьківських обов'язків; 3) незабезпечення особам безпечних для життя та здоров'я умов перебування за місцем проживання або в іншому місці; 4) невжиття заходів щодо їх лікування; 5) безпідставне обмеження у харчуванні, одязі та інших предметах першої необхідності; 6) штучне створення незадовільних умов проживання; 7) порушення прав на особисту недоторканість, свободу та захист від усіх форм морального та фізичного насилля [4, с. 432].

Наступним елементом криміналістичної характеристики вказаного виду кримінального правопорушення є *місце, час та обстановка*

вчинення. Так, місцем вчинення означеного кримінального правопорушення є будинок або будь-яке інше приміщення де мешкає дитина чи підопічний. Але кримінальне правопорушення може вчинятися і в іншому місці, це наприклад, може бути медична установа, житлове приміщення інших осіб, де особа може залишати без належного нагляду потерпілих. Час вчинення кримінального правопорушення може бути конкретним або тривалим. В свою чергу, обстановка характеризується соціальними та матеріальними умовами, в яких вчиняється кримінальне правопорушення [1, с. 10].

Важливим елементом криміналістичної характеристики досліджуваного правопорушення є *особа потерпілого.* Потерпілими за означеним кримінальним правопорушенням є діти та інші від дітей особи, щодо яких встановлена опіка чи піклування. Опіка встановлюється над особами, які не досягли 15-ти років і над особами, які визнанні судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства. Піклування встановлюється над особами від 15-ти до 18-ти років і над особами визнаними судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами. Вказані категорії осіб мають найменші можливості захисту своїх прав і володіють підвищеною віктимністю. В даному випадку можна говорити про нейтральну поведінку потерпілих, адже до них відносяться діти, люди похилого віку, хворі та інші особи, що ще та вже не можуть усвідомлювати характер своїх дій. Вказані факти показують впевненість і зухвалість злочинців, які усвідомлюють слабкість і інколи безпорадність жертви. Основними критеріями класифікації потерпілих є такі: вік потерпілого; умови життя та виховання; місце навчання; особливості фізіологічних потреб; потреби в особливому захисті держави.

Таким чином, для досконалого розслідування потрібно, в першу чергу, визначити криміналістичну характеристику вказаного кримінального правопорушення. Вона є системою елементів, що несуть в собі певні відомості про ознаки кримінального правопорушення, які взаємодіючи між собою та доповнюючи один одного формують фундамент розслідування.

Необхідно виокремлювати такі елементами криміналістичної характеристики злісного невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: а) відомості про особу злочинця; б) відомості про спосіб вчинення кримінального правопорушення; в) відомості про об-

становку, місце та час вчинення кримінального правопорушення; г) відомості про особу потерпілого; д) відомості про сліди та інші наслідки злочину.

Список використаних джерел

1. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09; Одеса, 2014. 20 с.

2. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

3. Криміналістика / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса:Гельветика, 2019. 556 с.

4. Усова Є. С. Особливості обстановки та способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: матеріали. міжнар. наук.-практ. конф.*, Харків, 2014. С. 430-434.

5. Криминалистические средства, приемы и рекомендации: у 3 т. / гол. ред. Р. С. Белкин. *Юристь,* 1997. Т.2. 480 с.

Науковий керівник: к.ю.н, професор Загородній В. Є.

Малишева Марина Валеріївна
аспірантка 1-го курсу кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КВАЛІФІКАЦІЯ МАРОДЕРСТВА ЯК ВІЙСЬКОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ІНШІ ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНІ ДІЯННЯ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З 24 лютого в Україні діє режим воєнного стану через широкомасштабну агресію з боку Російської Федерації. 3 березня 2022 року Верховна Рада ухвалила закон №7124 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство».

Цим Законом були внесені значні зміни щодо кваліфікації «мародерства», що стало наслідком близько 6000 кримінальних прова-

джень по факту мародерства в Україні. При цьому, заяви громадян щодо вчинення кримінально протиправних посягань в більшості мають формулювання «таємне/відкрите заволодіння майном». В зв'язку з цим, виникає питання, чи повинні усі діяння у відкритих кримінальних провадженнях кваліфікуватися як «мародерство»?

Відповідним Законом внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими кваліфікують такі діяння проти власності в умовах воєнного або надзвичайного стану за ч. 4 відповідних статей, а також до ст. 432 «Мародерство» Кримінального кодексу України, якими посилена кримінальна відповідальність вже за такі кримінально протиправні діяння.

Таким чином, є актуальна необхідність дослідити, як сьогодні тлумачиться законодавцем поняття «мародерство» та інші кримінально протиправні посягання, передбачені Кримінальним кодексом України, що дасть змогу більш точно кваліфікувати такі діяння під час воєнного стану.

Ця проблема на теперішній час є вкрай актуальною. Кожен українець має намір та намагається зберегти своє майно, проте вимушений стикатися із великою кількістю перешкод на цьому шляху. По-перше, вже встановлено, що велика кількість майна українців була пошкоджена агресією РФ проти України. По-друге, українці зіштовхуються із пошкодженням та викраденням їх майна. Найпростішим прикладом мародерства в цьому випадку є викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Взагалі це і є поняття мародерства відповідно до ст. 432 Кримінального кодексу України.

В той же час, складність кваліфікації таких діянь полягає в інших випадках. Наприклад, особи невідомого походження відкрито грабують мешканців окупованого міста. Оскільки цей приклад має місто на полі бою, є можливість кваліфікувати його за ст. 432 Кримінального кодексу України «Мародерство». Проте, особи, які страждають від такого злочину можуть бути не пораненими. Таким чином, цей злочин може кваліфікуватися за ст. 186 Кримінального кодексу України «Грабіж». Або інший приклад. Так, по причині важкого озброєного натиску на якесь місто України, його обстрілів, мешканці – власники майна вимушені виїхати із зазначеного міста. Трохи почекавши

ослаблення агресії на цій території України, по причині відсутності коштів та роботи, такі власники повертаються до свого нерухомого майна. На місті вони бачать пошкоджене від обстрілів своє майно та відсутність певних залишених речей. Сусідів, які могли бачити те, що сталося, немає. Місто знаходиться під контролем України. Отже, чи необхідно кваліфікувати такі діяння відносно такого майна за ст. 432 Кримінального кодексу України «Мародерство» ? Таке та схожі питання, при їх оцінці, викликають певні складнощі у практиків.

Інший приклад. На теперішній час в Інтернеті можна постійно побачити так званих «мародерів», прив'язаних до дерев, яких таким чином карають місцеві жителі до приїзду правоохоронців. Тобто, без встановлення складу таких кримінально протиправних посягань та внесення відомостей про нього до ЄДРДР, місцеві жителі «з упевненістю» кваліфікують такі діяння. Що повинні робити правоохоронці у випадку, якщо особа, що вчинила злочин, зізнається в ньому, проте поясняє, що вчиняла хоча й умисно, проте інший злочин, наприклад, крадіжку. Побачивши, що сусіди пішли на прогулянку особа через вікно вкрала цінні речі, не встигнувши піти з місця злочину була спіймана власниками та в усьому зізналась. Якщо врахувати пояснення особи, що вчинила злочин, ми можемо кваліфікувати такі дії за ст. 185 Кримінального кодексу України «Крадіжка». А якщо буде встановлено, що особа, яка вчинила кримінально протиправне діяння, раніше допомагала РФ із знаходженням територіального місця деяких об'єктів? Ситуація ускладнюється.

На нашу думку, правоохоронці повинні ставитись до таких випадків тільки керуючись Кримінальним Кодексом України та кваліфікувати усі злочини відповідно до складу таких злочинів.

Отже, що є головною відмінністю між мародерством, крадіжкою та іншими кримінальними правопорушеннями проти власності? Відмінність полягає в місці викрадення та у тому, яка саме особа постраждала від викрадення. Якщо кваліфікувати діяння як мародерство, то місцем має бути – поле бою, а особою, майно якої страждає від таких діянь, є поранений чи вбитий. Діяння, вчиненні у містах, які не є окупованими, або де не тривають активні бойові дії, – повинні кваліфікуватись як «звичайні» крадіжки, грабежі, розбої, залежно від форми вчинення.

Після прийняття закону №7124 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародер-

ство» ми маємо наступну відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану:

- крадіжка (таємне викрадення чужого майна) – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років;
- грабіж (відкрите викрадення чужого майна) – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років;
- розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства) – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років із конфіскацією майна;
- вимагання (вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці) – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна;
- привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України № 2117-IX від 03.03.2022 року. URL:

Науковий керівник: д.ю.н., професор Стрельцов Є. Л.

Бондаренко Вікторія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінальне право є одним з найбільш динамічних розділів української системи. Про нестабільність кримінально-правової політики держави говорить і В. Чернєй у праці «Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні». Після прийняття нового Кримінального кодексу від 2001 року до системи кримінального права вже було внесено низку правок, а також деякі уточнення на даний момент тільки розглядаються, тобто ще не затверджені.

До питання актуальних проблем українського кримінального права зверталися такі вчені: В. Попович, П. Трачук, А. Андрушко, О. Рябчинська, С. Логін, М. Сорочинський, Н. Сорочинський, І. Багатирьов, А. Савченко та ін.

У 2012 році Верховна Рада України ухвалила новий Кримінально-процесуальний кодекс. На засіданні ВР розглядалося внесення до нового НПА майже 3700 правок. Серед них:

- узаконення співпраці зі слідством;
- введення інституту присяжних;
- скасування можливості відправки справи на додаткове розслідування;
- звуження можливостей ув'язнення підозрюваного до судового процесу;
- розширення можливостей для внесення застави;
- скасування порушення кримінальних прав судом.

Основною метою прийняття цього НПА є адаптація вітчизняного законодавства до європейського, оскільки Україна є членом Ради Європи ще з 1995 року, а відповідний законопроєкт так і не був прийнятий.

Однак криміналісти визначають низку суттєвих недоліків у цьому НПА.

По-перше, це введення поняття «кримінального правопорушення», що вимагає внесення змін до ККУ й чіткого розмежування юридичних понять «злочину» та «проступку». По-друге, не зовсім зрозуміло, за яким принципом формувалася система інституту присяжних,

оскільки вона охоплює й англійські, й американські особливості, однак алгоритм поєднання цих особливостей є не досить чітким.

Микола Сийплок стверджує, що новий Кримінально-процесуальний кодекс вимагає доопрацювання.

В. Чернєй визначає такі тенденції змін до ККУ:

1. Сучасні зміни насамперед спрямовані на охорону безпеки та інтересів держави, службової та професійної діяльності;
2. Багато змін мають низку внутрішніх суперечностей (як ми бачили на прикладі Кримінально-процесуального кодексу 2012 року);
3. Зміни зазвичай вмотивовані політичними інтересами;
4. Прийняті зміни є не досить ефективними, оскільки слугують не для протидії злочинності загалом, а для вирішення конкретних проблем, відповідно, приймаються спонтанно.
5. Законопроєкти приймаються швидко, тому не мають достатнього наукового підґрунтя.

На кримінальне законодавство також однозначно вплинули політичні перетворення, які відбулися в Україні протягом 2014 року. Низка змін, внесених до ККУ протягом 2013-2014 рр., відчутно змінили українську кримінально-правову систему. В основному ці правки стосуються кримінального впливу на юридичних осіб.

Основні характеристики сучасної кримінально-правової системи за В. Чернеєм:

- нестабільність;
- завелика кількість змін;
- невиправданість та недоцільність окремих змін;
- пріоритетність захисту інтересів держави над захистом інтересів окремих громадян;
- переважання кримінально-правових засобів врегулювання;
- адаптація вітчизняного законодавства до загальноєвропейського;
- періодичне ігнорування позитивного вітчизняного досвіду.

Раніше йшла мова про процеси, які говорили про необхідність гуманізації у Кримінальному кодексі. Є позиція, що тенденції до поширення покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, заслуговують схвалення, оскільки гуманізм – одна з основних ознак європейської культури. Однак я вважаю, що при введені змін до ККУ потрібно враховувати не тільки прагнення «європеїзувати» все до останнього

слова, а й національний менталітет та практику вітчизняної криміналістики.

Але зараз у 2022 році, введений воєнний стан, який вимагає нових підходів, і ми бачимо, що навпаки, політика направлена на посилення покарання за окремі види кримінальних правопорушень. Відповідно до цього, найближчим часом варто очікувати активного законотворчого процесу, однак важливо щоб такі зміни були такими, які відповідають принципам кримінального права, а не на основі політичної доцільності.

Список використаних джерел

1. Микитчик О. Щодо необхідності законодавчої регламентації принципів кримінального права. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf

2. Мостепанюк Л. Удосконалення деяких видів покарання в законотворчій діяльності. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf

3. Сийплок М. Прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу – крок позитивний. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29166/1/%d0%9f%d1%80%d0%b8%d0%b9%d0%bd%d1%8f%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%9a%d1%80%d0%b8%d0%bc.-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d0%b5%d1%81.%20%d0%ba%d0%be%d0%b4%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%83%20-%20%d0%ba%d1%80%d0%be%d0%ba%20%d0%bf%d0%be%d0%b7%d0%b8%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0-%bd%d0%b8%d0%b9..pdf

4. Чернєй В. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf

5. Шакун В. Неправові теорії – новий кримінальний виклик для України. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Степаненко О. В.

Голуб Анастасія Сергіївна
студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ПРОТИПРАВНОСТІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Неабияку важливу роль у сучасному суспільстві відіграє така публічна галузь права як кримінальне право. Позитивним (об'єктивним) кримінальним правом охоплюється сукупність правових норм, що регулюють коло діянь (дії чи бездіяльності), які внаслідок високого рівня суспільної небезпеки визнаються злочинними Кримінальним кодексом України (далі – КК України).

Актуальність аналізу внесених змін до КК України, а саме доповнення статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX (далі – Закон України № 2108-IX) є необхідним, враховуючи сучасні реалії на теренах України [2]. Вищезазначена стаття доповнила Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» КК України, де об'єктом кримінальних правопорушень визнається національна безпека України, також можуть бути визначені додаткові об'єкти кримінальних правопорушень.

Як зазначає В. Н. Кубальський, кримінальна відповідальність за колабораціонізм – неможлива, вона може наставати лише за конкретні злочинні (протиправні) діяння, в яких проявляється це явище [7, с 357].У проєкті Закону України «Про заборону колабораціонізму» (№ 6170 від 09.03.2017, що був включений до порядку денного 20.03.2018) було запропоновано доповнити КК України статтею 111-1 «Колабораціонізм», де кримінальна відповідальність наставала за колабораціонізм, а не за діяння, в яких він проявляється, проте 29.08.2019 проєкт було відкликано [5].У чинній редакції КК України, особа притягується до відповідальність саме за колабораційну діяльність.

Проаналізувавши працю Гафта Б. Г., Письменський Є. О. зазначив, що колабораціонізм – усвідомлене, добровільне й умисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі [8, с. 11]. Більш розгорнутим є тлумачення О. Ю. Ілларіонова, який зазначає, що колабораціонізм – усвідомлене, добровільне й умисне співро-

бітництво громадянина України з ворогом (окупантом, країною-агресором тощо), в його інтересах і на шкоду своїй державі (в політичній, інформаційній, економічній та інших сферах) [6, с.4]

Законодавець не надає чіткого визначення колабораціонізму чи колабораційної діяльності, проте зі змісту статті 111-1 КК України можна зробити висновок, що до колабораційної діяльності відносяться: публічні заперечення та заклики (ч. 1 ст. 111-1 КК України), добровільне зайняття посад у незаконних органах (ч. 2 ст. 111-1 КК України), здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності (ч. 3 ст. 111-1 КК України), передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням (ч. 4 ст. 111-1 КК України), зайняття керівних посад у незаконних органах влади, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів (ч. 5 ст. 111-1 КК України), організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності (ч. 6 ст. 111-1 КК України), добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах (ч. 7 ст. 111-1 КК України), вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій статті 111-1 КК України, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 8 ст. 111-1 КК України) [1].Вищеперераховані дії стосується співпраці з державою–агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Також відповідно до внесених змін до КК України Законом України № 2108-IX, підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України, а також ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень передбачених статтею 111-1 КК України [2].

Проте потрібно розуміти, що внесені зміни до чинного законодавства не є остаточними і захист національної безпеки України від колабораційної діяльності будь-якими легітимними засобами є необхідним. Для прикладу, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочи-

нів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX, КК України було доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» [3]. Також інші уповноважені органи здійснюють заходи задля охорони національної безпеки України, рішенням Ради національної безпеки і оборони (далі – РНБО) України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій», яке введено в дію Указом Президента України від 19 березня 2022 року № 153/2022, було призупинено на період дії воєнного стану будь-якої діяльність в Україні політичних партій «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», «Держава», «Ліва опозиція», «Прогресивна соціалістична партія України», «Союз лівих сил», «Соціалістична партія України», «Соціалісти», «Опозиційний блок», «Наші» та «Блок Володимира Сальдо» [4].

Отже, можна зробити висновок, що внесення змін до КК України, а саме доповнення статтею 111-1, яка також стала підставою для внесення змін до інших статей КК України, демонструє визнання законодавцем рівня суспільної небезпеки і протиправності колабораційної діяльності, передбачивши самостійну кримінальну відповідальність осіб, які умисно наражають на небезпеку об'єкт кримінально-правової охорони (національну безпеку України, а також інші додаткові об'єкти).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2 (дата звернення: 22.05.2022)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20 (дата звернення: 22.05.2022)

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки: Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8

4. Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року, введено в дію Указом Президента України від 19 березня 2022 року № 153/2022URL: https://www.president.gov.ua/documents/1532022-41765

5. Про заборону колабораціонізму: проєкт Закону України від 09.03.2017 № 6170 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6170&skl=9

6. Ілларіонов О. Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України.* 2017. №13 (1133) С. 4 URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10349

7. Кубальський В. Н. Проблеми кримінально-правової протидії колабораційній діяльності. *Правова держава*. 2019. №30 С 353-360 URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PrDe_2019_30_42.pdf

8. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис / Письменський Є. О. Сєвєродонецьк, 2020. – С. 121 URL: http://dspace.lduvs.edu.ua/jspui/handle/123456789/580

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берш А. Я.

Соловей Анна Олегівна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Враховуючи те, що з 2014 року на території України тривають військові дії, складним та досі невирішеним є питання щодо покарань та притягнення до відповідальності за вчинення найтяжчих кримінальних правопорушень.

В цьому аспекті нагальною проблемою є саме внесення змін до Кримінального кодексу України, оскільки це зможе постати законодавчо – закріпленою запорукою встановлення відповідальності та справедливості, покарання винних. З моменту повномасштабного вторгнення 24 лютого ворожими військами кількість таких кримінальних правопорушень зросла, однак питання встановлення справедливого покарання саме за такі дії є відкритим аспектом, який немає нормативного підкріплення. В ключі розгляду цього питання

також доречно наголосити саме на встановленні відповідності Кримінального кодексу до міжнародного права.

В першу чергу важливо виокремити аспект притягнення до командної відповідальності, який беззаперечно є джерелом забезпечення справедливості. Якщо схилятись до норм міжнародного права, командир або ж начальник повинен максимально запобігти порушенню норм саме міжнародного гуманітарного права особами, які знаходяться під його керівництвом. До прикладу міжнародного акту, де висвітлено питання командної відповідальності можна навести чинний на даний момент Римський статут міжнародного кримінального суду, де 28 стаття присвячена саме відповідальності командирів та інших начальників [3, 4].

Однак, говорячи про національне право, важливо звернути увагу і на законопроєкт № 7290 від 15.04.2022 «про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України», в якому положень щодо особливостей притягнення саме до командної відповідальності в повній мірі за найтяжчі кримінальні правопорушення не висвітлено. Згідно аналізу можна виокремити своєрідні підстави притягнення до відповідальності саме за бездіяльність відповідних осіб. Це є своєрідною прогалиною, оскільки в будь-яких умовах вчинення протиправних дій, покарання повинне бути відповідним та справедливим. Але, важливо зазначити, що це є аналізом саме законопроєкту, а тому аспект притягнення до командної відповідальності за найтяжчі кримінальні правопорушення згідно норм національного права і досі залишається відкритим [1, 2].

Ще одним доволі критичним моментом є притягнення до відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень на загальнодержавному рівні. І саме в цьому аспекті важливо зауважити на виплаті репарацій або інших форм матеріальної та нематеріальної відповідальності країні, якій було завдано шкоди. Неможливо знову ж таки не наголосити саме на нормах міжнародного права, оскільки у його актах яскраво висвітлено питання такої форми відповідальності.

Для висвітлення певної проблематики можна зробити акцент, до прикладу на такому виді форм матеріальної та нематеріальної відповідальності, як репарації. Загалом питання репарацій в нашому законодавстві не має широкого тлумачення та пояснення, що є вагомим недоліком, оскільки враховуючи події сьогодення, відшкодування збитків іншою країною є надзвичайно важливим питанням поновлен-

ня довоєнного стану та приведення об'єктів права власності держави та Українського народу, а також індивідуально кожної особи до стану відновлених.

Відсутність чіткого регулювання даного питання створює певні прогалини розуміння, проте і категорію, можна вважати суб'єктивною, в аспекті того, що питання репарацій є доволі індивідуальним, що пояснює складність регулювання даного питання. Але найважливішою проблемою напевно є аспект готовності, та загалом, можливості, до сплати репарацій країною, що розпочала воєнне втручання. З огляду на ситуацію, що склалась в нинішніх умовах, спостерігається своєрідна неспроможність впливу міжнародних організацій на події, що відбуваються. Міжнародні організації, що мали б максимально дієво та швидко вплинути на зупинення війни виражають неспроможність до вирішення таких питань та незнання, як діяти. В свою чергу, також спостерігається недотримання і невизнання країною-агресором у війні норм міжнародного права, та загалом міжнародних інституцій. Такі дії та неспроможність міжнародних організацій повпливати на ситуацію підводять до того, чи будуть взагалі сплачені репарації. Навіть в умовах визнання агресивних військових дій, встановлення жорстких санкцій, країна може не визнавати своїх дій руйнівного характеру та меж відповідальності. В такій ситуації можливість стягнення репарацій є під загрозою, навіть не дивлячись на те, що це передбачено нормами міжнародного законодавства.

Також постає риторичне питання пропорційності такої відповідальності до вчиненого тяжкого кримінального правопорушення. Питання є доволі актуальним, тому важливим завданням є введення методів вирішення цього аспекту, можливе напрацювання національних шляхів та конструкцій сприяння вирішення даного питання та поступового скасування такої проблематики.

Отже, питання притягнення до відповідальності, що є вищевисвітленими є доволі актуальними та наразі потребують більш глибокого дослідження та вирішення. Комплексний підхід до вивчення даних питань може послугувати запорукою їх повного або ж часткового вирішення.

Список використаних джерел

1. Воєнні злочини: чому ініційовані Шмигалем зміни до Кримінального кодексу лише віддалять правосуддя. URL: https://zmina.info/columns/zminy-

do-kryminalnogo-kodeksu-shhodo-voyennyh-zlochyniv-pidvodni-kameni-zakonoproyektu-7290/

2. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1271913

3. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

4. Хлопчик О. В. Міжнародна відповідальність командирів та інших начальників. Фенікс, 2010. 2 с.

Науковий керівник:д.ю.н., доцент Полянський Є. Ю.

СЕКЦІЯ 11

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Волошина Владлена Костянтинівна
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
Національного університету «Одеська юридична академія
Скрипник Дар'я Олександрівна
аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат

МЕТОДИЧНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНА ДОПОМОГА ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України введено воєнний стан [1], який діє й наразі. Війна на теренах нашої держави позбавляє життя наших громадян, іноземців, які проживали на території України, наносить (в більшості випадків) непоправну шкоду здоров'ю, нищить будинки, таким чином змінюючи назавжди життя кожного українця. Стикаючись щодня з воєнними реаліями, переконані, що сьогодні одним із основних завдань науки є аналіз чинної нормативно-правової бази, напрацювання пропозицій щодо внесення відповідних змін, які б могли спростити нормативне регулювання правовідносин в умовах війни тощо.

03.03.2022 Верховним Судом (далі – ВС) було підготовлено інформаційний лист «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 1/0/2-22 (далі – Лист від 03.03.2022), яким надано необхідну методично-інформаційну допо-

могу судам і органам досудового розслідування [5]. Доводиться визнати, що законодавчо не врегульовано, якою саме юридичною силою наділяються листи ВС. Однак вважаємо, що під час дії воєнного стану, підставою введення якого стала військова агресія, що визнано форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) [3], швидкість та ефективність надання відповідної допомоги ВС щодо здійснення кримінального провадження превалює над тим, в якій формі така допомога надається. Так, згідно з п. 7 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ВС забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування [2]. Водночас, незважаючи на відсутність законодавчо встановленої імперативності зазначеної інформації, вбачається необхідність у «скеруванні судової практики» в заданому ВС напрямку, з урахуванням характеру воєнних дій в окремих областях України.

Наприклад, ВС у Листі від 03.03.2022 визначає дії слідчого судді (суду) у випадку, коли вирішується питання доцільності застосування запобіжних заходів у разі, якщо після зміни територіальної підслідності відповідні матеріали кримінального провадження не було передано або було передано не в повному обсязі, з огляду на воєнні дії. Зазначається, що в такому випадку слідчий суддя (суд), оцінюючи доцільність застосування запобіжних заходів загалом та тримання під вартою зокрема, керується всіма наявними матеріалами клопотання про застосування (продовження) запобіжного заходу [5]. У таких випадках результати розгляду відповідних клопотань є протилежними: задоволення або залишення без розгляду з посиланням на те, що застосований захід вважається продовженим (в даному разі суд посилається на ч. 6 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [5]. Вважаємо, що відсутність зв'язку зі слідчими ізоляторами та інформації щодо застосованого запобіжного заходу, який прокурор просить продовжити тощо, тягне за собою цілком обґрунтований наслідок у вигляді застосування положень ч. 6 ст. 615 КПК України.

Насамкінець, наголосимо на тому, що наразі діяльність ВС є вкрай важливою та має бути спрямована на забезпечення умов щодо дотримання прав особи в кримінальному провадженні на час війни.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n389.

3. Лист Торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин від 28 лютого 2022 р. URL: https://cci.vn.ua/wp-content/uploads/2022/02/Lyst_TPPU_fors-mazhor_-28.02-1.jpg.

4. Михайленко В. В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadzhenni-v-umovah-voennogo-stanu-zapobizhni-zahodi.html.

5. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Інформаційний лист Верховного Суду від 3 березня 2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf.

Кикоть Артем Володимирович
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Воєнним злочином є дії, що порушують закони та звичаї війни, пов'язані з заподіянням смерті чи поранень цивільному населенню, знищенням чи незаконним захопленням цивільного майна, а також порушенням прав військовополонених. Воєнні злочини належать до сфери виключно міжнародного кримінального права. Статут Міжнародного кримінального суду включає в себе загальний перелік воєнних злочинів, натомість вітчизняна система права не дає визначення поняття «воєнний злочин». Незважаючи на відсутність такого визначення, деякі з передбачених Кримінальним кодексом України видів злочинів є саме воєнними, такі як:

- мародерство (стаття 432 ККУ);
- насильство над населенням у районі ведення воєнних дій (стаття 433 ККУ);
- неналежне поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);
- незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (стаття 435 ККУ).

У міжнародному праві передбачена не лише персональна відповідальність за скоєння воєнних злочинів, а і командна. Командир певного військового об'єднання також відповідальний за недотримання його підлеглими норм міжнародного гуманітарного права за умови, якщо у нього була інформація про ймовірність вчинення ними правопорушень, однак, такий командир не доклав зусиль для їх припинення чи попередження згідно зі статтею 86 І протоколу до Женевських конвенцій 1949 року.

Згідно Конвенції ООН «Про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства» від 1968 року та Конвенції держав-учасниць Ради Європи «Про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів» до воєнних злочинів проти людства та людяності не застосовується термін давності для притягнення винних осіб до покарання.

Для притягнення винних у вчиненні кримінальних міжнародних злочинів діє Міжнародний кримінальний суд – міжнародний судовий орган, який здійснює розгляд справ про притягнення винних у скоєнні злочинів геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Заснований на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році. Почав свою дію в липні 2002 року, має розташування у місті Гаазі, проте, за потреби розгляд справи може бути перенесено до будь-якого місця.

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, 24 лютого 2022 року, розпочалося масове вчинення воєнних злочинів армією агресора. Відповідно до інформації, наданої першим заступником міністра внутрішніх справ України Євгенієм Єніним, в Україні наразі відкрито більше як 8 000 справ про скоєння воєнних злочинів військовими росії. Здійснено фіксацію чисельних випадків руйнації житлової інфраструктури, вбивств та катувань мирних жителів та мародерства з боку російських військових на захопленій українській території.

З перших днів війни Україна збирає докази воєнних злочинів, скоєних російською армією. У цьому їй допомагають міжнародні експерти та слідчі. Карім Хан, прокурор Міжнародного кримінального суду, також заявив про початок збирання доказової бази. Власні заяви також подали вже 43 країни, які звернулися до Міжнародного кримінального суду, з яких 38 подали спільну заяву, серед них Велика Британія, Чехія, Польща, Австрія, Канада та інші.

Україна створила власну електронну загальнодержавну платформу для збору доказів вчинення воєнних злочинів росією, що розміщена на сайті https://warcrimes.gov.ua/ (Офіс Генерального прокурора України).

Для організації роботи по збору доказів воєнних злочинів та подальшого їх доведення слідча система України повинна умовно розділити війну на дві фази. Перша – бойова, це безпосереднє бойове зіткнення довкола Харкова, Маріуполя, Херсона, Сум, інших міст, де проходили бої двох армій. На цих ділянках виникають складнощі з відстеженням застосування далекобійної зброї російської армії, такої як: ракетні системи залпового вогню, артилерія, авіація. Дана категорія кримінальних справ є не простою для формування. Причина у тому, що національна та міжнародна судова система мусить притягнути до відповідальності не росію, а конкретних осіб. Відтак потрібно встановити зв'язок між зафіксованими злочинами та певними індивідуумами. Друга – окупаційна фаза, розслідування злочинів, вчинених у даний проміжок часу, просувається значно простіше, бо вони пов'язані не з бойовими діями, а тим, що збройні сили росії вчиняли на тимчасово окупованих територіях вбивства катування та зґвалтування мирного населення. В таких категоріях справ перша дія слідчих груп полягає у невідкладному огляді тіла і складання на основі отриманих даних загального висновку про причини смерті, тобто встановлення, від чого саме загинула людина – від ран, характерних для насильства, або ж спричинених шрапнеллю чи кульовим пораненням. Для прикладу, у місті Бучі Київської області людей було вбито із вогнепальної зброї. Однак сам по собі цей факт не вказує на злочин. Після чого слідує запитання часу та обставин їх смерті. Чи велися в цей час бої між українськими та російськими солдатами за Бучу? Так, поступово роблячи висновки на підставі фактичних даних та методом виключення відсіюючи очевидні речі, слідчі зрештою доходять до логічного умовиводу, який дає розуміння, що дані особи є цивільним населенням та вони були вбиті від рук російських солдатів, що перебували на цій території у даний проміжок часу.

У подальшому необхідно встановити, які саме військові групи знаходилися на території населеного пункту. За даними із соціальних мереж та камер відеоспостереження стало відомо, що у Бучі, зокрема, діяла шістдесят четверта окрема мотострілецька бригада. Однак, слідчим необхідно встановити усі військові підрозділи, які там знахо-

дилися та, спираючись на різноманітні джерела інформації, дізнатися ім'я їхнього командира.

Головними доказами у даних справах будуть не усні показання свідків, їх основою стануть письмові матеріали, речові докази та інформація, отримана від самих російських солдатів. По-перше, буде використано трафік сигналів, який українські військові навчились перехоплювати на доволі високому рівні. По-друге, доказову базу поповнить добута в ході боїв техніка, тіла вбитих, полонених, вилучені документи, телефони, персональні комп'ютери. Уся вилучена інформація має бути проаналізована, і на її основі відтворено систему, яка дасть змогу зрозуміти та вивчити структуру командування російської армії і, як наслідок, це відкриє нові шляхи для ще більш ефективного розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими окупантами. Звісно, слідчі можуть не знайти прямих вказівок на вчинення злочинів, на кшталт наказів: «Відкривайте вогонь по цивільним, коли заманеться!», проте, вони можуть знайти факти, що підтверджують видачу наказів: «Припиніть стріляти в цивільних!».

Як вже було зазначено, підґрунтям сторони обвинувачення в національних та міжнародних судах стануть матеріали, вилучені від ворога: перехоплені сигнали, персональні гаджети та інша інформація. Військова розвідка України направляє ресурси на збір та аналіз таких доказів для того, щоб вести тактичну та розвідувальну роботу. Однак, в сучасних воєнних реаліях розвідувальні дані стрімко змінюються та втрачають актуальність з тією ж швидкістю, що і вчорашній випуск новин. Але у випадку неактуальності інформації для розвідки вона залишається цінним ресурсом для слідчих груп, які ведуть розслідування воєнних злочинів та формують доказову базу для України як для сторони обвинувачення у судових інстанціях. Тому існує нагальна потреба у створенні ефективного механізму комунікацій, що буде мати початок у військовій розвідці України і вестиме до Офісу генерального прокурора. Даний спосіб гарантуватиме надійний захист та збереження отриманої інформації.

Список використаних джерел

1. Мадзігон Н. В. Особливості імплементації норм міжнародного права щодо міжнародних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 197-200.

2. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного суду: *Офіційне видання ООН*. Нью-Йорк, 1968. С. 56-57.
4. Вебпортал Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/uk/news/z-pocatku-viini-vidkrito-ponad-8-tisyac-kriminalnix-provadzen-shhodo-porusennya-zakoniv-ta-zvicayiv-viini-jevgenii-jenin
5. Мохончук С. Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства. *Юрист України*. 2011. № 4 (17). С. 71-76.

Науковий керівник: д.ю.н., доц., професор Андронов І. В.

Насінник Микола Миколайович
аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

КПК України встановлює порядок спрощеного провадження щодо кримінальних проступків (ст. 381 КПК України) [1] з метою економії матеріальних та часових затрат, підвищення оперативності розгляду проваджень. Разом з тим, передбачає розширений перелік джерел доказів для такого виду провадження.

Доказування як різновид пізнання в кримінальному судочинстві – це діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставини справи шляхом збирання, перевірки, оцінки доказів, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами з участю інших осіб, у порядку, передбаченому законодавством. Отже, доказування – це урегульована законом діяльність по збиранню, перевірці та оцінці доказів з ціллю встановлення обставин, що мають значення для законного, обґрунтованого та справедливого вирішення провадження.

Першим елементом процесу доказування називають збирання доказів. Збирання доказів – це складний процес, в якому вбачають пошук доказів, їх одержання та закріплення (фіксацію). Пошук доказів

має місце під час проведення оглядів, обшуків, коли слідчий намагається знайти знаряддя вчиненого кримінального правопорушення, речі, цінності, які мають відношення до такого діяння, або знайти особу, яка переховується. Одержання доказів відбувається шляхом вилучення певних речей та документів, проведення слідчих дій, зокрема, допиту, під час якого слідчий або суд сприймають відомості про факти та закріплюють їх в порядку, передбаченому законом.

Так, згідно зі ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. А процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [1].

У той же час, згідно зі ст. 298[1] КПК України процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Доказами вважаються ті факти, на основі яких встановлюється кримінальний проступок чи правопорушення або його відсутність, винуватість або невинуватість тієї чи іншої особи в його вчиненні та інші обставини справи, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи. Також, доказами є ті передбачені законом джерела, з яких слідство й суд отримують відомості про факти, що мають значення для провадження й за допомогою яких вони ці факти встановлюють.

Визначення поняття доказів містить посилання на фактичні дані, на підставі яких встановлюють наявність або відсутність складу кримінального проступку. Якщо відомості не стосуються таких обставин, вони не можуть розглядатися як докази в конкретному провадженні. Таким чином, доказами можна визнати тільки відомості, на підставі яких, за допомогою яких можна з'ясувати необхідні фактичні обставини. Таку властивість іменують належністю.

Звертаючись до тлумачення норм кримінального процесуального характеру видається, що матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) можемо

віднести до категорії «документів» як виду доказів, оскільки ч. 2 ст. 99 КПК України прямо передбачено віднесення відеозаписів до документів.

Так, згідно з ч. 1 ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [1]. А ч. 2 ст. 99 КПК України уточнює, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати ще 4 підвиди джерел доказів, цікавість для нас з яких становлять п. 1 та п. 3, а саме: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії.

А відтак, фактично виокремлюється два підвиди джерел доказів, якими може слугувати відеозапис як власне відеозапис як окреме джерело доказу та як технічні носії інформації, на які за допомогою технічних засобів (відео зйомки в нашому випадку) зафіксовано процесуальні дії, які є складовою протоколів процесуальних дій [2].

Сьогодні існує комплексне застосування науково-технічних засобів в якості криміналістичного інструментарію для розширення доказової бази по кримінальним провадженням, в тому числі і щодо проваджень про кримінальні проступки, за рахунок встановлення, закріплення та дослідження даних, які без застосування науково-технічних засобів ефективно використати в процесі доказування не представляється можливим.

На практиці кримінальний процес використовує для забезпечення мети процесу доказування досягнення техніки та науки. В тому разі, якщо є потреба застосування наукових досягнень – науково-технічних засобів, такі засоби використовуються в порядку, встановленому законодавством, та на вказаних умовах, що дозволяє суттєво ефективніше здійснювати процес доказування [3].

Так, в аспекті зазначеного на шляху до більш ефективної діджиталізації кримінального процесу особливої актуальності набирає прийняття Верховною Радою України 15 березня 2022 року закону № 2137-IX, спрямованого на підвищення ефективності досудового

розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам. Внаслідок чого, главу 20 КПК України доповнено новою слідчою (розшуковою) дією, суть якої полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем технічних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб.

Варто відмітити, що фактично вищевказаними нововведеннями було законодавчо врегульовано досить поширені дії правоохоронців, які дотепер не мали відображення у КПК України, проте активно використовувалися на практиці. Така ситуація була очікуваною, виправданою та такою, яка відповідає викликам сьогодення. Так, у процесі доказування постійно використовуються науково-технічні досягнення – фото-, відео-, звуко- та аудіо записуюча апаратура, спеціальні речовини при виготовленні зліпків. Використання названих засобів при збиранні доказів дає змогу більш детально та повно передати властивості та ознаки об'єкта, що має безпосереднє значення для з'ясування обставин провадження, своєчасно зафіксувати ті чи інші дані, а відтак встановити істину в провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88.

2. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научно-практическое пособие. Москва: Проспект. 2009. 144 с.

3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 271 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Шилін Д. В.

Широбокова Лілія Олександрівна
аспірантка 2-го курсу кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У ПИТАННЯХ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

Події, що відбуваються у сучасному світі, потребують оперативного та ефективного реагування та надання відсічі. Не завжди завдання кримінального провадження можуть бути виконані виключно за допомогою внутрішньодержавних механізмів, все частіше держави потребують допомоги одна від одної в різних питаннях і сферах, щоб реалізувати важливі завдання як для конкретної держави, так і для світового співтовариства в цілому.

Важливою процесуальною формою міжнародного співробітництва, актуальною як ніколи сьогодні, є взаємодія з міжнародними судовими установами.

КПК України як форму співробітництва передбачає визнання та виконання вироків міжнародних судових установ, а також перейняття осіб, засудженими такими судами до позбавлення волі (ст. 614 КПК) [1].

Серед міжнародних судових установ, які здійснюють кримінальну юрисдикцію, найбільш важливим є Міжнародний кримінальний суд. Останній – незалежний постійно діючий судовий орган, уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають стурбованість міжнародного співтовариства, вказані у Римському статуті, що доповнює національні системи кримінального правосуддя [2].

Правовою підставою діяльності зазначеного Суду є Римський статут МКС від 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року). Указаний міжнародний документ Україною не ратифіковано, що пов'язано з низкою законодавчих перепон, однак юрисдикція визнана у передбаченому Статутом порядку, не пов'язаному з ратифікацією. Так, згідно з ч. 3 ст. 12 Статуту, при необхідності визнання юрисдикції державою, яка не є учасницею Статуту, ця держава може за

допомогою заяви, переданої Секретарю, визнати здійснення Судом юрисдикції відносно конкретного злочину.

Саме таким способом Україна вже визнавала юрисдикцію Суду у 2014 році, коли ВРУ прийняла Заяву, згідно з якою визнана юрисдикція за ст. 7 Статуту (злочини проти людяності та воєнні злочини) під час спірних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 року [3], а також 4 лютого 2015 року, коли ВРУ прийняла Постанову, якою затвердила Заяву щодо визнання юрисдикції Суду за ст. 7 (злочини проти людяності) щодо скоєних злочинів вищими посадовими особами РФ та керівниками терористичних організацій «ЛНР» та «ДНР», починаючи з 20 лютого 2014 року [4].

Ситуація по Україні була вивчена і за результатами такого попереднього вивчення було встановлено достатність підстав для початку розслідування як воєнних злочинів, так і злочинів проти людяності. Загалом конфлікт в Україні кваліфікується, відповідно до Звітів Офісу прокурора МКС, так:

1) в АРК та Севастополі найпізніше з 26 лютого 2014 року відбувається міжнародний збройний конфлікт між Україною та РФ;

2) на Сході України з 30 квітня 2014 року триває неміжнародний збройний конфлікт між Україною та РФ;

3) також на Сході України найпізніше з 14 липня 2014 р. відбувається міжнародний збройний конфлікт між Україною та РФ;

4) за умови доведення здійснення загального контролю РФ над неурядовими озброєними угрупованнями можна буде говорити про наявність на Сході України єдиного міжнародного збройного конфлікту [5].

Зважаючи на кричущість, катастрофічність, очевидність загрози як Україні, так і всьому світовому співтовариству за зверненням 39 держав-учасниць прокурором МКС К. Ханом було ініційовано розслідування щодо вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року і було оголошено про початок розслідування воєнних злочинів.

Для негайного, ефективного збору доказів та документування скоєних в Україні після 24 лютого 2022 року злочинів використано змішану форму співробітництва, що дозволяє оперативно виконувати поставлені завдання.

Між Прокурором МКС, королівським адвокатом та генеральними прокурорами трьох держав-ініціаторів Угоди: Литвою, Польщею, Україною було створено Сумісну слідчу групу (ССГ), до якої залу-

чені 42 працівники МКС (найбільша кількість за весь час існування Офісу Прокурора), серед яких: слідчі, судові експерти, також до групи залучені кращі працівники правоохоронних органів України: слідчі, криміналісти, вибухотехніки, судові експерти тощо.

Їх діяльність є сумісною, узгодженою та скоординованою, взаємно налагодженою, синхронною і взаємодоповнюючою. Максимальна увага при здійсненні їх діяльності приділяється дотриманню міжнародних та національних стандартів: збиранню та закріпленню доказів, виконанню міжнародних протоколів, використанню нових і найбільш ефективних технологій розслідування злочинів, враховуючи практику обізнаних міжнародних інституцій. Вказане дозволить оперативно та ефективно здійснити збирання доказів, фіксацію їх з метою мінімізації ситуацій встановлення дотримання критеріїв належності та допустимості при здійсненні оцінки.

Юрисдикція МКС досить чітко виписана у Римському статуті і розповсюджується на злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії (ст. 5). Кожен із вказаних злочинів розкривається у ст.ст. 6-8 Статуту, а у ст. 9 також окремі елементи злочинів. При кваліфікації конкретних злочинних дій, окрім положень Статуту, треба враховувати низку міжнародних актів.

Зокрема, злочину геноциду – положення Конвенції щодо запобігання і покарання злочинів геноциду, злочини проти людяності – у Статуті Нюрнберзького міжнародного воєнного трибуналу, Хартії Міжнародного воєнного трибуналу в Токіо, Законі № 10 Контрольної ради союзних держав в Німеччині 1945 р., Конвенції ООН 1948 р., Статутах міжнародних трибуналів по колишній Югославії, Руанді. Воєнні злочини, окрім Статуту МКС, також передбачені: Женевськими конвенціями 1949 р., додатковим протоколом I 1977, ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., Конвенцією про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. Злочин агресії визначено п. 1 ст. 8 bis Компальнського додатку. Щодо останньої позиції треба зауважити, що Компальські додатки мають бути ратифіковані і набути чинності хоча б для однієї з держав – агресора чи жертви.

Зважаючи на специфічність взаємодії України з МКС щодо злочину агресії, остання залежить від згоди держав. Тому подолання цієї ситуації зусиллями держав малоймовірно. Шлях визнання юрисдик-

ції злочину агресії на власній території через процедуру подання заяви під питанням. Залишаються варіанти або створення змішаного міжнародного трибуналу ad hoc, здійснення розгляду національними судами, які мають територіальну (або універсальну) юрисдикцію.

Важливим кроком і новою віхою у питанні співробітництва стало внесення законодавцем доповнень до КПК України розділом «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», дія якого поширюється виключно на співробітництво з цією судовою установою з метою поширення юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію МКС, були підпорядковані та (або) діяли з метою збройної агресії проти України та (або) на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування або органів державної влади РФ або іншої країни, що здійснювала агресію, або сприяла її здійсненню проти України.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що розвиток відносин між Україною та МКС здійснювався поетапно: підписання, співробітництво на умовах визнання юрисдикції у 2014 та 2015 рр., активна допомога у здійсненні розслідування шляхом безпосередньої участі співробітників МКС у збиранні та фіксації злочинів, вчинених після 24 лютого 2022 року, які підпадають під ознаки воєнних, злочинів проти людяності, геноциду та агресії.

Наступним і важливим етапом має стати ратифікація Римського статуту, яка дозволить повноцінно займати місце учасника, користуючись певними правами (зокрема, пропонувати кандидатів на посаду суддів, прокурорів, впливати на вирішення адміністративних питань тощо), крім того, це дозволить позиціювати Україну як державу, спрямовану на міжнародну інтеграцію, особливо в питаннях притягнення до кримінальної відповідальності міжнародних злочинців.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Заява до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо

тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text

4. Заява про визнання Україною юрисдикції МКС щодо скоєних злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами РФ та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян від 04.02.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text

5. Україна і Міжнародний кримінальний суд двадцять складних питань і простих відповідей. *Юридична газета.* URL: https://jur-gazeta.com

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Підгородинська А. В.

Булацевська Яна Вадимівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, який застосовується під час здійснення кримінального провадження, і пов'язаний із суттєвим обмеженням фундаментальних прав людини. В нашій країні Указом Президента України із 24 лютого було введено воєнний стан. І у зв'язку з цим, було введено дуже багато новел, що стосуються процесуального порядку застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою.

Спробуємо дослідити основні зміни щодо особливостей обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, строк дії ухвали про тримання під вартою і можливості продовження цього строку.

В положеннях п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК встановлена екстраординарна та виняткова процедура обрання зазначених запобіжних заходів керівником відповідного органу прокуратури. Згідно з положеннями вказаної статті, ініціює обрання тримання під вартою прокурор, або слідчий за погодженням із прокурором шляхом подання відповідного клопотання.

Згідно з ч. 2 ст. 615 КПК строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про

тримання під вартою може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування. Фактично керівнику прокуратури в умовах воєнного стану було надано право продовжити дію ухвали слідчого судді. Таким чином, можна зазначити, що ч. 2 ст. 615 КПК встановлено винятковий порядок, за яким повноваження на продовження строку дії судового рішення надаються особі, яка не є носієм судової влади.

Із системного тлумачення норм ст. 615 КПК випливає, що ключовою умовою для продовження керівником прокуратури запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є відсутність об'єктивної можливості здійснювати повноваження слідчим суддею, незалежно від того, який суб'єкт прийняв первісне рішення про обрання запобіжного заходу.

Також важливими є новели, що стосуються того, що у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до розв'язання відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці (ч. 5 ст. 615 КПК). Потрібно сказати, що було регламентовано нові умови продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час судового провадження в умовах воєнного стану та тим самим передбачив виняток із загальних правил продовження строку вищезазначеного запобіжного заходу, що встановлені національним та міжнародним законодавством. Тут можна пригадати Рішення Конституційного Суду № 1-р/2017 від 23.11.2017, відповідно до якого положення ч. 3 ст. 315 КПК були визнані неконституційними з цієї підстави в контексті автоматичного продовження строку досудового розслідування [1]. А на сьогоднішній час, в умовах воєнного стану законодавець вважає допустимим здійснити автоматичне продовження строку дії цього запобіжного заходу, але, все ж таки, не більше ніж на два місяці. Загалом, потрібно зазначити, що можливість автоматичного продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час підготовчого судового засідання є одним із наслідків відступу України від своїх зобов'язань за ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятого законодавцем

у воєнний стан, при цьому передбачено певні обов'язкові умови, а саме: неможливість проведення підготовчого судового засідання; обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці. Відповідно коли обставини будуть усуненні, суд повинен якнайшвидше організувати підготовче засідання, щоб уникнути пропуску строку, передбаченого ч. 5 ст. 615 КПК та з метою оперативного вирішення питань щодо підготовки до судового розгляду відповідно до ст. 315 КПК. Згідно з ч. 6 ст. 615 КПК у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому КПК порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до ухвалення рішення судом, але не більше двох місяців. Ця норма охоплюється випадками, коли немає можливості обрати або продовжити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, позаяк це передбачає ст. 331 КПК. Відповідно після сплину двох місяців, зазначених у відповідній нормі, які було продовжено автоматично, тоді вже це питання обов'язково повинне бути вирішено судом, а якщо не вирішено, то особа має бути звільнена.

Щодо розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчим суддею, судом, то ч. 6 ст. 193 КПК містить положення про те, в яких випадках такий розгляд може проводитися за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. Але потрібно зазначити, що є положення, яке має не нормативний характер, що міститься в Листі Верховного Суду від 3 березня 2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», відповідно до якого, ураховуючи об'єктивні обставини, як виняток, можна допускати розгляд клопотань щодо запобіжних заходів без участі підозрюваного, з належною мотивацією такої процедури розгляду [2]. Ніяких змін відповідно до КПК не було внесено, тобто це положення, щодо такої можливості під час воєнного стану розглядати клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без участі підозрюваного передбачено лише в Листі Верховного Суду.

Таким чином, з введенням воєнного стану в Україні відбулися зміни, що стосуються процесуального порядку застосування запобіж-

ного заходу у вигляді тримання під вартою, які полягають у наступному: щодо обрання запобіжного заходу тримання під вартою, щодо продовження строків тримання під варто; безальтернативне обрання тримання під вартою до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки.

Відповідно до оновлених положень кримінального процесуального законодавства є цілком необхідним у зв'язку з ситуацією, але не всі зміни відповідають Конституції, а саме: автоматичне продовження строків тримання під вартою в ході підготовчого провадження (це положення в 2017 році було визнано неконституційним, але законодавець в умовах воєнного стану вважає це допустимим) і також нові спроби закріпити випадки безальтернативного обрання тримання під вартою у ч. 6 ст. 176 КПК суперечать ч. 2 ст. 29, ст. 64 Конституції України. Такий принциповий безапеляційний підхід держави до взяття під варту є неприпустимим.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України № 1-р/2017 від 23.11.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#n63

2. Лист Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 р. № 1/0/2-22. URL: http://surl.li/cawmy

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Мурзановська А. В.

Голованьова Катерина Сергіївна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Із введенням воєнного стану в державі життя кожного, без сумніву, зазнало значних змін. У такі складні та небезпечні часи надзвичайно важливим залишається процес правового врегулювання діяльності країни. Одним із аспектів, який повинен постійно розвиватися та вдосконалюватися, є діяльність законодавця, покликана покращувати нормативно-правовий базис України. Звичайно, останнім часом кримінально-процесуальне законодавство зазнало змін, які стали відбитком умов сучасного життя. Беззаперечно, легальне закріплення всіх необхідних правових положень є позитивним у тому баченні, що дозволяє врегульовувати всі проблемні питання для сьогодення.

Варто зазначити, що із процесом запровадження Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК) відбулися значні зміни в кримінальному процесуальному праві загалом. Більшість питань, які викликали труднощі як під час теоретичного розгляду, так і під час застосування на практиці, стали певною мірою врегульовані чинним КПК. Проте, життя, зокрема і в правовому аспекті, не стоїть на місці та постійно переживає процес модернізації. На державному рівні все більш ґрунтовно закріплюється тенденція гуманізму та визнання життя людини найвищою цінністю. Насамперед, це можна побачити, проаналізувавши численні національні нормативно-правові акти, які приймаються з урахуванням стандартів міжнародного права.

За період дії воєнного стану в Україні кримінальне процесуальне законодавство не оминуло введення в дію нових положень. Так, в ч. 3 ст. 7 КПК тепер зазначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням визначених КПК особливостей. У даному випадку законодавець наголошує на важливості дотримання загальних засад кримінального провадження, які є здобутком завдяки взаємодії норм міжнародного та національного права. Передусім засади кримінального провадження покликанні врегульовувати правові аспекти здійснення кримінального прова-

дження та закріплювати визначальні принципи. Доповнена частина ст. 7 КПК передбачає уникнення ризиків порушення зазначених засад, тим самим погіршення правового становища людини.

Особливу увагу варто звернути на те, що нещодавніми змінами до КПК відповідно до Законів України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1], «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [2], та інших, КПК було доповнено новими статтями та утворено Розділ IX^2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом».

Слід зазначити, що такі новели потребують дослідження та обговорення, тож правові положення, закріплені в оновлених статтях КПК України, стали одними з ключових питань, винесених для розгляду під час проведення онлайн-конференції «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: матеріальний та процесуальний аспекти» за участю керівництва Касаційного Кримінального суду у складі Верховного Суду та голів, заступників голів, секретарів і суддів судових палат з розгляду кримінальних справ апеляційних судів. Зокрема, голова Касаційного Кримінального Суду Верховного Суду Станіслав Кравченко зазначив, що з перших днів повномасштабного російського вторгнення деякі території України опинилися під контролем загарбників та в зоні активних бойових дій. Але навіть в умовах воєнного стану, як передбачає Конституція України, суди повинні виконувати важливу функцію щодо здійснення правосуддя [3].

Також законодавцем запроваджено новий для КПК Розділ IX^2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Насамперед, внесення таких змін до КПК зумовлене тісною співпрацею національних правоохоронних органів та правосуддя із міжнародними. Зокрема, остання редакція згаданого Розділу врегульовує основні правові положення механізму взаємодії України із Міжнародним кримінальним судом. Так, ч. 2 та 3 ст. 618 КПК визначають коло повноважень національних державних органів у процесі співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, а ч. 1 ст. 618 КПК закріплює: співробітництво з Міжнародним кримінальним судом під час розслідування та судового розгляду забезпечує Офіс

Генерального прокурора, а під час виконання вироків чи інших рішень Міжнародного кримінального суду, ухвалених за результатами розгляду справи, – Міністерство юстиції України.

Варто зазначити, що аналіз Розділу IX[2] КПК дає змогу говорити про детальне врегулювання взаємодії держави із Міжнародним кримінальним судом. Проте, через невелику кількість випадків практики застосування таких положень, зокрема і судової практики, виникають ситуації, які ускладнюють кримінальне провадження. Так, в ст. 625 КПК зазначається про тимчасову передачу особи до Міжнародного кримінального суду для проведення процесуальних дій, причому така передача можлива лише за наявності письмової згоди такої особи. У такому разі може виникнути проблема із зловживанням своїми процесуальними правами такої особи, або ж навпаки ймовірність перевищення меж повноважень уповноважених осіб стосовно тимчасової передачі для вчинення процесуальних дій. Звичайно, хочеться вірити у беззаперечне дотримання норм законодавства, але в реальному житті не завжди усе так досконало. Тож, аби уникнути порушення положень правових приписів, доцільно казати про необхідність розробки як теоретичних надбань, так правових роз'яснень компетентних органів.

Отже, процес вдосконалення норм законодавства завжди є невід'ємним аспектом правової діяльності будь-якої країни. Система права, яка базується на взаємодії двох її складових – матеріальної та процесуальної, покликана для створення найбільш сприятливих умов існування держави, де панує закон. Зокрема, дотримання основоположних засад кримінального провадження, навіть в умовах воєнного стану, є визначальним для забезпечення дотримання основних прав і свобод людини. Запровадження змін, які викликані дією воєнного стану, з одного боку, можна характеризувати як позитивне явище, адже законодавець спрямовує свою діяльність на задоволення потреб сьогодення. З іншого боку, будь-які зміни породжують складність у застосуванні нормативно-правових актів, через недостатність практики та в деяких випадках неоднозначного тлумачення положень. Тож, введенні в дію зміни КПК під час воєнного стану необхідно надалі аналізувати та вдосконалювати.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального

провадження в умовах воєнного стану» № 22-IX від 14 квітня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» № 2236-IX від 3 травня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text

3. Здійснення кримінального провадження та воєнний стан: які виклики стоять перед судами України. *Верховний Суд. Офіційний сайт*. 20 травня 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1276689/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Мурзановська А. В.

Горбенко Анна Максимівна, Деревйова Вікторія Сергіївна
студентки 3-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Запобіжний захід є різновидом кримінально-процесуального примусу, який спрямований на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав. З огляду на це кримінальне процесуальне затримання слід розглядати як тимчасовий запобіжний захід, зміст якого полягає у превентивному обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого на певний період.

Згідно із кримінальним процесуальним законодавством, затримання може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, суду, або ж без ухвали слідчого судді, суду. У свою чергу, останнє поділяється на законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою. В даній же науковій роботі ми будемо досліджувати саме особливості затримання уповноваженою службовою особою у період воєнного стану.

З моменту вторгнення російської федерації на територію України, чинне кримінальне процесуальне законодавство, як і будь-яке інше законодавство, зазнало суттєвих змін. Так, задля здійснення дієвого кримінального провадження при теперішніх обставинах необхідно

було привести чинне законодавство у відповідність до нових умов. Відповідно, 14.04.2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який значно розширив сферу застосування затримання уповноваженими суб'єктами, а також збільшив відповідні кримінальні процесуальні строки [3]. Таким чином, зважаючи на вищевикладене, можна дійти висновку, що в нинішніх реаліях дослідження даної теми набуває особливої актуальності.

Так, розглядаючи питання нашого дослідження, ми помітили, що чинним КПК збільшено перелік суб'єктів, які мають право надання дозволу на застосування даного запобіжного заходу. Тобто, окрім слідчого судді та суду, які є єдиними уповноваженими на це суб'єктами у мирний час, на сьогодні таке право надано також керівнику органу прокуратури. Це пов'язано саме зі збільшенням процесуальних можливостей сторони обвинувачення у даний період.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України, в нинішніх умовах нашої держави уповноважені суб'єкти мають право затримати особу, підозрювану у вчиненні будь-якого злочину, якщо існують ризики можливої втечі такої особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності [2]. Таким чином, дане положення значно розширило сферу застосування вказаного різновиду затримання, у порівнянні зі ст. 208 КПК України.

Також слід зауважити, що згадані вище суб'єкти в цьому випадку мають діяти на власний розсуд. Розсуд у кримінальному процесі – це спосіб реалізації повноважень владних суб'єктів кримінального процесу, який полягає в прийнятті обов'язкових для виконання юридично значущих рішень [5]. І хоча розсуд уповноважених службових осіб передбачає відносну свободу, він є досить обмеженим, оскільки має бути законним та відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства. Однак, навіть незважаючи на вказані обмеження, викликає занепокоєння ризик свавільних затримань з боку уповноважених суб'єктів, оскільки їхнє рішення ґрунтується виключно на їх суб'єктивній думці.

Наступною зміною законодавства у зв'язку із запровадженням воєнного стану на території України було збільшення строку затримання особи уповноваженими суб'єктами. Так, у мирний час зазначений строк не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту

затримання, а у період воєнного стану – двохсот шістнадцяти годин, тобто 9 діб. Зі спливом же цього строку уповноважені службові особи повинні звільнити затриману особу або доставити її до одного з суб'єктів права надання дозволу на застосування такого запобіжного заходу: слідчого судді, суду чи керівника органу прокуратури.

Наскільки ж такі зміни є доцільними – питання залишається відкритим, адже правнича спільнота ще на самому початку прийняття згаданого закону досить відверто розкритикувала такі нововведення [4]. Так, деякі юристи наголошують на порушенні одного з основних прав людини, а саме: право на свободу та особисту недоторканність, яке гарантується ст. 29 Конституції України та ст. 12 КПК України. Тобто, на сьогодні виникає нібито певна розбіжність між нормами КПК України та Конституцією України, якою встановлено, що негайно повинна бути звільнена затримана особа, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручили рішення суду про обрання до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [1]. При цьому ж, ст. 64 Конституції України передбачено, що дане право не може бути обмежено навіть в умовах воєнного стану, а тому доцільність та обґрунтованість збільшення строків даного затримання ми зможемо побачити лише на основі дослідження результатів таких змін після їхнього практичного застосування вже у найближчому майбутньому.

На нашу ж думку, в умовах, в яких опинилася наша держава, усі згадані зміни є необхідною мірою і єдиним правильним рішенням задля дієвого та успішного виконання завдань кримінального провадження, зокрема для захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Таким чином, запроваджені зміни істотно впливають на весь хід кримінального процесу, проте вважаємо, що ефективність таких змін в умовах воєнного стану буде підтверджена.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

4. Пеліхос Є. Розширені підстави та строки затримання особи без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури. URL: https://advokatpost.com/rozshyreni-pidstavy-ta-stroky-zatrymannia-osoby-bez-ukhvaly-slidchoho-suddi-sudu-abo-postanovy-kerivnyka-orhanu-prokuratury-advokat-pelikhos/

5. Торбас О. О. Розсуд у кримінальному процесі України: автореф. дис…. канд.. юрид. наук: 25.03.2021. Одеса, 2021. С. 10-12. // URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14531/%D0%A2%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%81%20%D0%9E.%D0%9E..pdf?sequence=1&isAllowed=y

Науковий керівник: доц., к.ю.н. Волошина В. К.

Колодій Надія Анатоліївна, Мельник Тетяна Вікторівна
студентки 3-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України в країні було введено воєнний стан, що спричинило низку змін у всіх галузях українського права.

У перші дні вторгнення правоохоронна система зіткнулася з викликами, з якими ніколи раніше не мала справи, а якщо такі випадки і траплялися, то надзвичайно рідко. Поряд із тими кримінальними провадженнями, які розглядалися десятиліттями, з'явилася велика кількість таких явищ, як державна зрада, колабораційна діяльність, мародерство, насильство над населенням, що в свою чергу потягло за собою необхідність зміни процедур слідства.

Так, великі зміни були і в галузі кримінального процесуального права. Доданий у 2014 році розділ IX-1 декілька разів змінювався відповідно до умов, що панували в країні.

Назва відповідного розділу, присвяченого досудовому слідству, змінювалася не один раз впродовж останніх років. Так, Законом України від 15.03.2022 р. № 2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» [2]

назва стала звучати як «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України», а текст було доповнено ст. 616 КПК України.

І нарешті, 14 квітня 2022 року набув чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [3].

Особливо зміни торкнулися статті 615 КПК, а також з'явилося доповнення у вигляді статті 615[1] КПК. Через ряд обставин, що спричиняють введення воєнного стану, проводити слідчі (розшукові) дії стає небезпечно, або проведення таких дій унеможливлене, а отже, їх видозмінюють.

Так, проведення обшуку або огляду житла за звичайних умов повинно відбуватися лише за присутності понятих, які разом із слідчими фіксуються у відповідних документах. За воєнного стану, їх присутність є необов'язковою, здебільшого через небезпеку, якої вони можуть зазнати. Так, їхнє життя та здоров'я виноситься на перший план, оскільки під час огляду вони можуть потрапити під обстріл, або потрапити до житла, де є заміновані предмети (особливо, якщо це приміщення знаходиться в зоні бойових дій, або було в такій зоні). Також значну роль відіграє той факт, що в країні введена комендантська година, що унеможливлює перебування на вулиці у цей час осіб, що не мають відповідного дозволу, засвідченого перепусткою.

Проте, це не означає, що зміна загального порядку залишає для огляду лише слідчих. Так, під час огляду чи обшуку житла повинна вестись повна відео фіксація процесу, з подальшим залученням цих матеріалів до справи. Таким чином, залишається контроль зі сторони за діями слідчого, але без небезпеки для життя та здоров'я понятих.

Наступною зміною, що набула чинності згідно із законом, стала фіксація результатів слідчих дій. У окремих регіонах нашої держави проводити фіксацію є дещо проблематично, оскільки можуть виникати технічні проблеми. Таким чином, законодавець мав вирішити проблему, яка загрожувала правильному проведенню слідчих дій.

З огляду на нову назву ст. 615 КПК можна прийти до висновку, що відповідний виняток – неможливість фіксування з технічних при-

чин – може бути застосований до всіх випадків, коли КПК передбачає технічне фіксування процесуальних дій під час досудового розслідування. Шляхом вирішення цієї проблеми є фіксування усіма можливими засобами і внесеннями даних до єдиного реєстру досудових розслідувань як тільки виникне можливість.

Не дивлячись на ту зручність, що нам дають ті зміни, постає ряд проблем, з якими ми можемо зіткнутись у майбутньому. Перш за все, слід зазначити щодо відео фіксації. У сучасному світі комп'ютерні технології є невід'ємною частиною людського життя, і відповідно з'явилось багато експертів у даній галузі. Будь-яка відео фіксація може бути оскаржена через підозру у підробці чи заміщенні окремих фрагментів тими, що допомогли б спотворити картину скоєного злочину. Дане питання не регулюється, і за справді якісної роботи хакерів неможливо знайти ряд змін, яких зазнають подібні записи. Також значною проблемою може стати незахищеність користувацьких даних, які також мають місце бути у такому фіксуванні. Таким чином будь-яка персональна інформація без згоди особи може бути оприлюднена і використана у нерідко неправомірних цілях.

Відсутність єдиного критерію фіксації таких слідчих дій в умовах війни спричинить ряд проблемних ситуацій у майбутньому. Тому, для законодавця наразі слід визначитись із чітким механізмом проведення таких дій, з подальшим удосконаленням системи. Сюди слід врахувати і захищеність даних, і перевірку на достовірність (чому може допомогти одночасна фіксація декількома пристроями), можливість проведення такої фіксації слідчими органами (забезпечення відповідних компетентних осіб пристроями), а також створення окремої бази даних, з посиленим захистом для попередження можливих хакерських атак.

Слід зазначити, що у нинішній редакції КПК України [4] передбачена процедура відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615-1 КПК), що є важливим додатком, оскільки в теперішній час у місцях проведення активних бойових дій нерідко не залишається нічого, що можна було би відновити чи врятувати.

Таким чином, ми можемо виокремити ряд проблемних питань, які з'являються в процесі введення таких новел. І хоча ці положення вводяться лише на певний час та будуть відмінені одразу зі зняттям воєнного стану в країні, після чого усі слідчі (розшукові) дії будуть

виконуватися відповідно до Кримінального процесуального кодексу, положення якого регламентують діяльність органів слідства, нам необхідно створити міцний базис для попередження несподіванок та провести дії превентивного характеру, щоб уникнути проблем у майбутньому.

Такі положення забезпечуватимуть нормальну діяльність механізму кримінальної юстиції і, відповідно, дозволять ефективно проводити слідчі (розшукові) дії навіть за таких несприятливих умов як війна.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав»: Закон України від 15.03.2022 № 2125-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Волошина В. К.

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
студентки 3-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ДЕЛЕГУВАННЯ» ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ КЕРІВНИКАМ ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Судовий контроль, що виступає невідкладним інструментом судового захисту прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, покликаний в повному обсязі забезпечити реалізацію засади змагальності на стадії досудового розслідування. Саме завдяки існуванню слідчого судді в якості незалежного арбітра на стадії

досудового розслідування можна говорити про належний механізм контролю за законністю та обґрунтованістю рішень, дій та бездіяльності слідчого і прокурора, що суттєво можуть обмежувати конституційні права особи шляхом застосування певних заходів забезпечення кримінального провадження.

Наразі введений в країні воєнний стан призвів до вимушених коректив у житті кожного громадянина. Зараз існують об'єктивні перешкоди для нормального та законного здійснення відповідних процесуальних процедур. Кримінальне процесуальне законодавство зазнало суттєвих змін та доповнень, зокрема і значна частина прийнятих змін направлена на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану.

У зв'язку з цим були внесені відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються особливого режиму досудового розслідування.

Детально розглянувши головні законодавчі новації, що суттєво змінюють порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, а саме аналізуючи положення статей 615-616 розділу IX[1] КПК України, можемо чітко говорити про «делегування» повноважень слідчого судді керівникам відповідних органів прокуратури [3]. Проте, одразу слід підкреслити, що такі зміни діятимуть лише на період воєнного стану та обумовлюються об'єктивною неможливістю здійснення слідчим суддею своїх повноважень.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України маємо перелік статей, відповідно до яких, через об'єктивну неможливість, прописані повноваження виконуватиме керівник відповідного органу прокуратури за наявності відповідного клопотання. Процесуальні можливості прокурора тут зазнають суттєвого розширення – починаючи з санкціонування обшуку житла/особистого володіння особи і закінчуючи обранням запобіжного заходу. Тобто мова йде про суттєву концентрацію повноважень у руках прокурорів і фактичну відсутність здійснення судового контролю на досудовому розслідуванні.

Відповідно перше, що залишилося поза увагою законодавця, є питання щодо конкретного переліку випадків «об'єктивної неможливості» виконання повноважень слідчими суддями. В кінцевому результаті маємо ситуацію, коли прокурор на власний та необмежений розсуд визначатиме, в якому випадку відсутня об'єктивна можливість в частині здійснення повноважень слідчим суддею, відтак високою є

вірогідність інтерпретації у власних інтересах, що однозначно призводитиме до порушення прав і свобод особи.

Майже схожа ситуація спостерігається із залученням захисника при проведенні окремої процесуальної дії. При неможливості безпосередньої участі захисника законодавець зобов'язав слідчого, прокурора здійснити це за допомогою технічних засобів відео- та ауді-озв'язку. Власне, залучення захисника в такому режимі призведе до неможливості ефективного виконання ним своїх обов'язків, оскільки, до прикладу, без його особистої присутності неможливо повністю та об'єктивно зібрати всі наявні докази та не допустити з боку слідчих та оперативних працівників порушення процесуальних процедур. Таким чином, напряму нівелюється роль захисника.

В контексті вище наведеного не можна говорити про достатнє забезпечення підозрюваного правом на захист, зокрема, дотримання сторонами принципу змагальності, що неодмінно стане предметом подальших скарг про недотримання ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. До того ж несправедливий судовий розгляд в подальшому призведе до ухвалення свавільного рішення, на чому неодноразово наголошував ЄСПЛ [4].

Отже, аналіз кожного нововведення є досить трудомістким процесом, проте певна тенденція розширення можливостей щодо зловживань процесуальним становищем є абсолютно очевидною. Відповідно маємо ситуацію, коли проти підозрюваного/обвинуваченого виступає ціла машина державного обвинувачення, а сторона захисту опинилася у завідомо програшному становищі, що неабияк ґрунтовно викликало обурення у адвокатської спільноти. Відтак, говорячи про концентрацію повноважень, неодмінно виникає питання про ризики зловживань з боку сторони обвинувачення.

Якщо подивитися на ситуацію з боку законодавця, який ставить у пріоритет захист прав особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, такі трансформації положень КПК України вбачаються обґрунтованими. Кримінальні провадження, досудове розслідування щодо яких провадиться в період воєнного стану, можна буде продовжити, призупинити чи передати обвинувальний акт до суду, в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування. Отже, головним обґрунтуванням вищевказаних нововведень залишається забезпечення функціонування кримінальної юстиції в умовах воєнного стану наскільки це є можливим.

Відтак, послідовно аналізуючи новели КПК України, виникає досить не мало питань і найочевидніше з них: чи можемо ми взагалі в даній ситуації говорити про інститут судового контролю делегованих повноважень в контексті ч. 1 ст. 124 Конституції України [2].

Беручи до уваги все вище зазначене, вбачається за необхідне в найкоротші строки отримати відповіді на законодавчому рівні на такі нагальні питання, уточнюючи відповідні норми, аби потім не ставилося питання про здійснення неефективного судового контролю через юридичну невизначеність процедур, а наразі доведеться сподіватися на об'єктивне, усестороннє розслідування кримінальних правопорушень та неупередженість при здійсненні тимчасово покладених повноважень інститутом прокуратури та слідства.

На сьогоднішній день отримання частини компетенції слідчих суддів є серйозною відповідальністю для сторони обвинувачення. У зв'язку з вищевикладеним, з настанням миру, кожне рішення, прийняте за воєнного стану, має бути детально проаналізоване судом.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Надточій проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2008 року (заява № 7460/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Волошина В. К.

Кучерук Юлія Вікторівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) було внесено декілька пакетів змін. Внаслідок чого кримінальне процесуальне законодавство зазнало значних трансформацій, тим самим було «розширено» повноваження керівника органу прокуратури. Так, змін зазнав і розділ XI «Перехідні положення» КПК, а саме було внесено нові формулювання щодо тимчасового доступу до речей та документів під час воєнного стану: це було зроблено з метою забезпечення вчасного та ефективного здійснення кримінального провадження навіть у теперішніх умовах.

Так, відповідно до новел законодавства, що набули чинності 1 травня 2022 року, поки діє воєнний стан на території України, тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у п.п. 2, 5, 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури, раніше рішення про тимчасовий доступ до речей та документів приймалося слідчим суддею або ж безпосередньо судом. Тобто такі нововведення до розділу XI дозволяють обійти норми ст. 615 КПК і надають можливість прокурору виносити постанову про тимчасовий доступ до речей та документів у будь-якому випадку, а не за певних умов, як було раніше.

До таких документів та речей відноситься:

– відомості, які можуть становити лікарську таємницю;
– відомості, які можуть становити банківську таємницю;
– інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;
– персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних.

Прокурор після отримання клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей та документів або ж якщо таке рішення він прийняв

сам, то питання про надання такого дозволу вирішується на підставі ст.ст. 163, 164 КПК.

Умовно процедуру розгляду такого клопотання можна розділити на три етапи:

1. Виклик особи, у якої знаходяться потрібні документи чи речі. У випадку, якщо існує реальна загроза знищення чи зміни речей, прокурор може розглянути клопотання без виклику володільця документів чи речей.

2. Розгляд клопотання: вивчення матеріалів, чи достатньо підстав для надання такого доступу до охоронюваної законом таємниці, адже це відбувається лише у тому разі, якщо немає можливості довести певні обставини в інший спосіб.

3. Винесення постанови прокурором з дотриманням вимог, передбачених для відповідних ухвал слідчого судді.

В подальшому така постанова прокурора має бути погоджена з керівником органу прокуратури. Важливим є також момент, що законодавством ніяким чином не передбачено, як саме відбувається процедура видання такої постанови, окрім того, що вона має бути погоджена з керівником прокуратури. Можна стверджувати, що повноваження керівника органу прокуратури були розширені для виключення випадків, коли слідчий суддя не може вчасно виконувати покладені на нього обов'язки, також ці повноваження стосуються всіх кримінальних правопорушень та не мають виключень.

Підсумовуючи все вищесказане, варто звернути увагу на те, що такі зміни мали б забезпечувати ефективне досудове розслідування під час дії воєнного стану.

Проте спрощений доступ до охоронюваної законом інформації викликає побоювання щодо того, чи будуть дотримані вимоги пропорційності під час досудового розслідування. Адже можна було запровадити таке нововведення лише на територіях, де ведуться активні бойові дії чи на територіях, які знаходиться в окупації, тому що на решті території України слідчі судді можуть повністю виконувати покладені на них повноваження.

Варто звернути увагу також на те, що, доповнивши розділ XI «Перехідні положення» КПК пунктом 20-7, законодавець створив колізію норм, тому не зрозуміло, хто ж все таки має виносити постанову: слідчий суддя чи прокурор після погодження з керівником прокуратури. На мою думку, ця колізія має бути вирішена таким чином:

– на час дії воєнного стану постанови щодо надання тимчасового доступу до речей і документів, зазначених у пункті 20-7 розділу, має виносити лише прокурор за погодженням із керівником органу прокуратури;
– доступ до решти відомостей та речей має надаватись у звичному для нас порядку: на основі постанови слідчого судді.

Також, я вважаю, не зовсім доцільно надається доступ до лікарської таємниці. Адже, взагалі не зрозуміло, в чому важливість таких відомостей під час воєнного стану.

Звісно, поки рано підводити підсумки, наскільки вдалими та доцільними є такі зміни, тому що це буде зрозуміло лише в майбутньому, після завершення воєнного стану та на підставі аналізу практики застосування введених змін щодо тимчасового доступу до речей та документів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Мурзановська А. В.

Огир Діана Віталіївна
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У складний для України час, пов'язаний з військовою агресією Російської Федерації проти нашої держави, дуже важливо вдосконалювати Кримінальний процесуальний кодексу України (далі – КПК) [1] для покращення швидкості та ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень. Нагальність цієї потреби підтверджується і тим, що 15 березня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий Закон № 2137-IX «Про внесення змін до Кри-

мінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» [2]. Особливістю цих змін є те, що вони будуть діяти не лише під час воєнного стану, а й після його закінчення.

Проаналізувавши дані зміни до КПК [1], можна говорити про те, що законодавець прагне позбутися застарілої системи документообігу, прирівняти правовий статус електронних доказів до паперових, що значною мірою розширить процесуальні можливості щодо дослідження доказів. Отже, цими змінами комп'ютерні дані визнано джерелом доказів. На мій погляд, це є необхідним та прогресивним кроком, який відповідає теперішньому часу комп'ютерних та цифрових технологій. Відтепер слідчий, дізнавач, прокурор можуть виготовляти копії з комп'ютерних даний, але з залученням спеціаліста, і такі дані будуть вважатися допустимим джерелом доказів.

Наступна зміна полягає у запровадженні нових форм процесуальних рішень слідчого, дізнавача, прокурора. Законодавець надав можливість вищезгаданим суб'єктам виносити свої процесуальні рішення – постанови – в електронній формі. На мій погляд, це є кроком до подолання системи бюрократії. Дана зміна покликана пришвидшити та спростити систему належного оформлення процесуальних рішень. Отже, слідчий, дізнавач та прокурор можуть виносити постанови в електронній формі, використовуючи при цьому свій кваліфікований службовий підпис або Інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування [2].

Також впорядковано процес застосування заходів забезпечення у сфері комп'ютерних засобів та даних. Зокрема, володілець комп'ютерної системи або її частини, у випадку їх вилучення, може витребувати копії інформації з даних носіїв, якщо це не заборонено законом [2]. Таке положення, з нашої точки зору, вбачається позитивним, наприклад, для продовження здійснення підприємницької діяльності.

В останній час у нашій державі простежується процес діджиталізації, запроваджується багато змін, пов'язаних зі спрощенням ряду процедур, у тому числі, у сфері кримінального судочинства. Окремі процесуальні дії переносяться в систему електронного документообігу. Пропонується все більше та більше змін та нововведень, які дозволять вирішити нагальні проблеми та питання, «не виходячи з дому». Підтвердженням проведення діджиталізації є можливості щодо пода-

чі заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення шляхом подачі електронної заяви; створення єдиного електронного реєстру матеріалів досудового розслідування, який забезпечить вільний доступ сторін до матеріалів провадження [3, с. 298].

Ми можемо простежити, що КПК 2012 року [1], ще до внесення вищезгаданих змін, містив у собі окремі положення, які спрощували та пришвидшували реалізацію окремих процесуальних дій. Прикладом може слугувати положення ч. 1 ст. 214 КПК про автоматичну реєстрацію заяви про вчинення кримінального правопорушення [1]. Спрощення та перенесення кримінального провадження у цифрову площину також можна простежити, виходячи з ухвал судів про здійснення дистанційного судового провадження. Наприклад, ухвала Сарненського районного суду Рівненської області від 07.12.2017 про проведення судового засідання у режимі відеоконференції [4], ухвала Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 06.09.2017 про проведення судового засідання у режимі відеоконференції [5]. Процес електронізації вдається цілком логічним та потрібним задля забезпечення рівноправності сторін процесу для здійснення наданих процесуальних прав.

Підбиваючи підсумки, встановлюємо, що автоматизація процесів та переведення їх у комп'ютерну площину виступає гарантом дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні. Такий процес дозволяє сторонам кримінального провадження здійснювати певні процесуальні дії в електронній формі. Для прикладу можна навести захисника, який буде мати доступ до електронної версії документів, а отже зникне потреба вивчати матеріали безпосередньо у кабінеті слідчого [1]. Також можна говорити про зменшення бюрократизації – система кримінального судочинства розвивається, відходить від застарілої паперової системи. Але також треба констатувати й те, що для повного, всебічного, безперебійного та правильного функціонування електронної системи кримінального провадження законодавцю і далі треба вносити ряд змін та доповнень до законодавства України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651- VI. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 05.06.2022).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text .

3. Демура М. І., Клепка Д. І., Крицька І. О. Забезпечення прав та законних інтересів особи в умовах «діджиталізації» кримінального провадження. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2020. С. 298.

4. Ухвала Сарненського районного суду Рівненської області від 7 грудня 2017 року (справа № 572/1141/16-к) URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/70772377 .

5. Ухвала Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 6 вересня 2017 року (справа № 470/745/16-к). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/68659717 .

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л. М.

Скалецька Вікторія Вадимівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВЕРНЕННЯ ЗАСТАВИ НА КОРИСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого на території України введено режим воєнного стану. Спеціальний Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає головні особливості функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо в умовах воєнного стану.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) існує розділ IX-1, який виявився не найкраще пристосованим до реальних умов воєнного часу, тому протягом цих декількох місяців широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації до даного розділу багато разів вносились зміни та доповнення, який на теперішній час викладений у новій редакції та має назву «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Відповідні зміни стосувалися також і запобіжних заходів.

Одним із запобіжних заходів, визначених КПК, є застава. За ступенем процесуального примусу застава є менш суворим запобіжним заходом, ніж домашній арешт та тримання під вартою, і більш суворим, ніж всі інші запобіжні заходи. На відміну від останніх, які носять характер психічного примусу, застава являє собою ще й загрозу майнових втрат у випадку невиконання підозрюваним, обвинуваченим зобов'язань, покладених на нього у зв'язку із застосуванням цього запобіжного заходу [1, с. 343].

Застава передбачає внесення грошових коштів на спеціальний рахунок, що стимулює виконання підозрюваним чи обвинуваченим процесуальних обов'язків, оскільки, в протилежному випадку, ці грошові кошти будуть звернені у дохід держави.

3 березня 2022 року Верховний суд направив лист Головам апеляційних судів України, в якому, серед інших роз'яснень, міститься положення про те, що, зважаючи на умови воєнного часу, слідчим суддям, суддям при наявності достатніх для того підстав та наявності відповідного бажання підозрюваного можна ухвалювати рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання. При чому необхідно враховувати бажання підозрюваного чи обвинуваченого використати кошти, передані в заставу, для їх подальшого внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України [2].

Наявна судова практика свідчить про те, що підозрювані, обвинувачені активно використовують таку можливість. Наприклад, за даними Вищого антикорупційного суду тільки за період з 24 лютого по 8 квітня було постановлено 40 ухвал про зміну запобіжного заходу, за результатами чого до спеціального рахунку Національного банку України, створеного на підтримку Збройних Сил України, було нараховано 108 374 766 грн [3].

Проте, залишається питання про можливість ухвалювати рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання з подальшим перерахуванням коштів на користь Збройних Сил України у випадках, якщо, наприклад, заставу внесла інша особа або відсутнє клопотання підозрюваного або обвинуваченого, які внесли заставу самостійно.

Існуюча судова практика свідчить також і про наявність випадків звернення застави на користь Збройних Сил України, коли ці кошти були переведені не за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого.

Так, 18 березня 2022 року за обвинуваченням у створенні злочинної організації та участі у ній, а також у скоєнні низки кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, до обвинуваченого було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із альтернативою внесення застави – 6 млн грн, які обвинувачений вніс, але згодом з'ясувалося, що він виїхав за межі України, чим порушив обов'язки, що були покладені на нього, і рішенням суду було вирішено ці кошти перерахувати на підтримку Збройних Сил України [4].

Схожа ситуація була за рішенням Жовтневого районного суду міста Запоріжжя, коли 14 березня 2022 року прокуратура ініціювала звернення застави на користь Збройних Сил України, у зв'язку з тим, що підозрюваний переховувався від слідства. Результатом стало поповнення спеціального рахунку на 352 тис. грн [5].

В цілому, існування можливості зміни запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання з внесенням коштів застави на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України має величезне значення для допомоги Збройним Силам України, оскільки мова йде про доволі великі грошові накопичення. Але при цьому суб'єкти кримінального провадження мають враховувати завдання та засади кримінального провадження. Зокрема, однією із засад є те, що сторони вільні у розпорядженні своїми правами, у межах та у спосіб , що передбачені КПК, тому рішення про перерахування цих коштів на потреби армії має прийняти сам обвинувачений чи підозрюваний, тобто таке рішення має бути повністю добровільним. І, на мою думку, в даному випадку не будуть порушуватися завдання, що поставлені законодавцем перед кримінальним провадженням.

За уже повні три місяці війни нашій державі були заподіяні значні збитки, а кошти, які акумулюються всередині країни та отримуються ззовні, використовуються, головним чином, на забезпечення підтримки економіки країни та допомоги нашим громадянам, які постраждали і були вимушені покинути свої міста, на виплати пенсій, стипендій, інших соціальних виплат. А Збройні Сили України потребують постійної матеріальної підтримки та, враховуючи, що країна перебуває в стані війни, значно обмежене коло джерел, з яких подібне фінансування здійснюється. Тому використання коштів, внесених в якості застави, має дуже позитивне значення для допомоги боротьбі нашої країни з Російською Федерацією. Але необхідно додати, що

існує необхідність у кращій законодавчій регламентації деяких аспектів цієї процедури.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

2. Лист Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 р. № 2/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf .

3. ВАКС скерував на потреби ЗСУ понад 100 млн грн застав, внесених за фігурантів справ. *Слово і діло. Аналітичний портал.* 8 квітня 2022. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/04/08/novyna/polityka/vaks-skeruvav-potreby-zsu-100-mln-hrn-zastav-vnesenyx-fihurantiv-sprav.

4. «6 млн грн застави за клопотанням прокурора спрямують на потреби Збройних Сил України». *Офіс генерального прокурора. Офіційний сайт.* URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/6-mln-grn-zastavi-za-klopotannyam-prokurora-spryamuyut-na-potrebi-zbroinix-sil-ukrayini.

5. Суд скерував на користь армії 350 тисяч застави за підозрюваного, який переховується. *Судовий репортер.* URL: https://sudreporter.org/sud-skeruvav-na-koryst-armiyi-350-tysyach-zastavy-za-pidozryuvanogo-yakyj-perehovuyetsya/

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Мурзановська А. В.

Ребриста Поліна Андріївна, Середюк Микола Святославович
студенти 4-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОГЛЯД ТА ЙОГО ВИДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Проблема розкриття й розслідування кримінальних правопорушень є однією з найбільш складних у боротьбі зі злочинністю, у зв’язку з чим удосконалення процесуального порядку й тактики провадження слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у доказуванні є одним із провідних завдань кримінального процесуального права.

Найбільш поширеною з усіх слідчих (розшукових) дій, яка проводяться практично в кожному кримінальному провадженні, є слідчий огляд, який, відповідно до ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1]. Як звертає увагу Дердюк Б. М., від результативності й своєчасності проведення слідчого огляду здебільшого залежить успіх усього провадження [2, с. 173].Огляд, як слідча (розшукова) дія, дає можливість в ході кримінального провадження отримати різноманітну важливу інформацію про обставини події кримінального правопорушення. Під час огляду слідчий безпосередньо сприймає обстановку та інші матеріальні об'єкти, вивчає їх, виявляє та досліджує сліди та речові докази, з'ясовує характер кримінального правопорушення, встановлює механізм події, оцінює результати огляду, фіксує стан, предмети та сліди їх використання в процесі розслідування.

Під оглядом слід розуміти процесуальну діяльність слідчого, яку він здійснює за участю осіб, зазначених у законі, виявляє, безпосередньо сприймає, досліджує, оцінює та фіксує стан, властивості та характеристики матеріальних об'єктів, пов'язаних з подією [3, с. 267].

В окремій статті КПК про таку слідчу (розшукову) дію законодавець, класифікуючи за ознакою об'єкта, вказує такі види огляду, як: місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних. Також, окремими статтями закріплено огляд трупа (ст. 238 КПК) та огляд трупа з ексгумацією (ст. 239 КПК). На відміну від ст. 190 КПК 1960 року [4], де видами огляду було вказано лише огляд місцевості, приміщення, предметів та документів, до нещодавно оновленої ст. 237 КПК 2012 року було додано пункт про огляд комп'ютерних даних, що цілком відповідає сучасним реаліям. Але існують у чинному КПК і спрощення. Так, у відповідній статті КПК 1960 року, на відміну від сучасного, було окремо наведено більш детальні особливості порядку проведення огляду місця події.

Кожен вид огляду має свої особливості, на основі яких визначають тактику його проведення. Проте існує ряд загальних процесуальних положень, наприклад, згідно із законом, слідчі (розшукові) дії має повноваження проводити слідчий (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК), прокурор (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК) або дізнавач (ч. 2 ст. 40-1 КПК), керівник органу досудового розслідування (п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК).

Слідчий і прокурор зобов'язані запросити для огляду трупа не менше двох незацікавлених осіб (свідків) (ст. 238 КПК), у тому числі пов'язаних з ексгумацією та оглядом особи (ст. 239 КПК). Виняток становлять випадки суцільної відеозйомки відповідної перевірки. Огляд житла чи іншого майна особи проводиться за обов'язкової участі не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксації огляду. Під час воєнного часу проведення слідчих (розшукових) дій забороняється у нічний час (з 22 години до 6 години), також при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису (ст. 615 КПК).

Огляд житла чи іншого майна особи проводиться за правилами, передбаченими КПК, щодо обшуку житла чи іншого майна особи (ч. 2 ст. 237 КПК).

До участі в дослідженні можуть бути запрошені потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. Для надання допомоги у кримінальних провадженнях, які потребують спеціальних знань, слідчий або прокурор та дізнавач може залучати до проведення експертизи спеціалістів (ч. 3 ст. 237 КПК).

Під час обшуку можуть бути вилучені лише предмети та документи, що мають значення для кримінального провадження, та вилучені предмети, що знаходяться в обігу. Усі вилучені предмети та документи підлягають негайному огляду та скріплюються підписами осіб, які брали участь в огляді. У разі неможливості огляду речей і документів на місці або утруднення їх огляду їх тимчасово опечатують і зберігають у такому вигляді до остаточного огляду та опечатування (ч. 5 ст. 237 КПК).

Тимчасово вилученими вважаються вилучені речі та документи, які не належать до конфіскованого майна.

Слідчий і прокурор мають право заборонити будь-кому залишати місце перевірки до її завершення та вчиняти будь-які дії, що перешкоджають проведенню перевірки (ч. 6 ст. 237 КПК).

Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

За загальним правилом, встановленим у ч. 2 ст. 234 та ч. 2 ст. 237 КПК, огляд та обшук житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі ухвали слідчого судді. У виняткову випадку, передбаченому ч. 3 ст. 233 КПК, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, однак у такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій (постфактум) звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Верховний Суд України у своїй постанові від 23 травня 2018 року у справі № 159/451/16-к (провадження № 51-1173зпв18) вказав, що докази, встановлені внаслідок огляду та обшуку, проведених з порушенням зазначених правил, а також, якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, є недопустимими [5].

Отже, кожен вид такої слідчої (розшукової) дії, як огляд, має специфічні особливості, що визначають порядок його проведення, але в той же час існує ряд положень і вимог процесуального характеру, загальних для всіх або більшості видів оглядів. Огляд є першочерговою, невідкладною, комплексною слідчою (розшуковою) дією, яка в порядку, встановленому ст. 237 КПК та із застосуванням відповідних криміналістичних методів, рекомендацій і прийомів, які проводяться слідчими за участю експертів, спеціалістів, судово-медичних експертів, підозрюваних, потерпілих або інших осіб, під час яких вони встановлюються, безпосередньо сприймаються, оцінюються та фіксуються ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних (доказів).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Дердюк Б. М. Співвідношення огляду з іншими слідчими (розшуковими) діями. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2015. №2. С. 173-176. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2015/39.pdf

3. Лук'янчиков Є. Д., Б. Є. Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264-269.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 року №1001-05. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text

5. Постанова Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 159/451/16-к (провадження № 51-1173зпв18). URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342648

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л. М.

Черненко Аріна Павлівна

студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя можуть здійснювати лише професійні судді, але у випадках, які передбачені чинним законодавством, правосуддя здійснюється за допомогою залучення присяжних [1]. Дане положення також регулюється ст. 383 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Глава 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 регулює статус присяжного, вимоги до присяжного, підстави та порядок увільнення від виконання обов'язків у суді, а також гарантії прав присяжних. Відповідно до ч. 1 ст. 63 даного закону присяжним є особа, яка у випадках, передбачених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [2].

Далі можемо проаналізувати, у яких випадках застосовується суд присяжних згідно з чинним КПК. Відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК [3] залучення присяжних у кримінальний процес відбувається за та-

ких підстав: по-перше, якщо за вчинений злочин у санкції відповідної статті передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, то кримінальне провадження здійснюється колегіально у складі трьох суддів, але на підставі клопотання обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних; по-друге, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох обвинувачених і хоча б один із них заявив клопотання на суд присяжних, то таке провадження розглядається за допомогою суду присяжних щодо всіх обвинувачених.

Зазначаючи практику застосування суду присяжних за допомогою аналізу статистичних даних здійснення правосуддя судом присяжних в період з 2017 по 2020 рік, можна побачити наступне: протягом 2017 р. судом присяжних розглянуто 57 кримінальних проваджень [4], протягом 2018 р. судом присяжних розглянуто 59 кримінальних проваджень [5], протягом 2019 р. судом присяжних розглянуто 56 кримінальних проваджень [6], протягом 2020 р. судом присяжних розглянуто 44 кримінальних провадження [7].

Отже, можна прослідкувати таку тенденцію: у період з 2017 по 2019 рік суд присяжних застосовувався приблизно в однаковій кількості, але беручи до уваги статистичні дані 2020 року, можна помітити, що використання суду присяжних помітно зменшилося у порівнянні з минулими роками.

Також зазначаємо, що існують різні думки щодо потреби у застосуванні суду присяжних в Україні. Наприклад, заступник Міністра юстиції Олександр Банчук вважає, що суд присяжних є важливим елементом справедливого судочинства та зазначає також світову практику, в якій рішення, ухвалені судом присяжних, є більш виваженими, оскільки рішення приймає група людей із різним життєвим досвідом та поглядом на ситуацію. Більш того, Олександр також вказує на те, що, оскільки присяжні вибірково потрапляють на розгляд справи, про що дізнатися заздалегідь досить важко. Рішення, прийняті присяжними, сприймаються як справедливі більшістю громадян [8]. Також є думка Андрія Іванова, судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, який також наголошує на тому, що суд присяжних потрібен у судовому провадженні України. Доводячи свою думку, Андрій запевняє, що за допомогою суду присяжних можливо забезпечити та збільшити довіру суспільства до здійснення правосуддя судами, оскільки у випадку з судом присяжних судять

не судді («товсті», «ручні», «кишенькові судді», «корупціонери», як тільки деякі громадяни зараз суддів не називають), а прості люди [9].

Існує й протилежна думка щодо застосування суду присяжних. Наприклад, Марківська громада висловилася з приводу цього таким чином: «На сьогодні найбільше критичних зауважень щодо участі присяжних у судових справах стосується їх непрофесійності, зокрема нездатності правильно оцінити надані судом докази, а також емоційності в ухваленні рішень. Ці фактори вважаються більш сприятливими для обвинуваченого, що і підтверджується високим рівнем виправдувальних вироків за участю присяжних у світовій практиці. Проте за українським законодавством присяжні, які ухвалюють рішення в нарадчій кімнаті разом із професійними суддями, якраз можуть піддаватися їхньому опосередкованому впливу й аргументації, що певною мірою ставить під сумнів фахову незаангажованість присяжних» [10].

На підставі вищевикладеного, аналізу юридичної літератури, різних думок науковців, працівників суду та деяких положень законодавства, можна зазначити переваги та недоліки такого інституту у кримінальному судочинстві як суд присяжних.

Розглядаючи переваги, можна виділити такі: по-перше, за допомогою такого інституту, як суд присяжних, підвищується довіра суспільства до здійснення правосуддя судами; по-друге, на присяжних складніше впливати стороннім особам, ніж на суддів, оскільки перші не залежать від адміністративного ресурсу та вибірково потрапляють на розгляд конкретної справи, про що важко дізнатися заздалегідь; по-третє, суд присяжних може стати «рятувальним колом» для особи, щодо якої здійснюється провадження. Прикладом даного аргументу може слугувати практика, яку у своїй праці «Суд присяжных: история и перспективы развития» зазначили Пашковський М. І. та Гуртієва Л. М., справа футболіста Сімпсона, щодо якого суди присяжних винесли виправдувальний вирок за наявності вагомих доказів, які свідчать про вчинення злочину [11, с. 130].

Розглядаючи недоліки, можна виділити такі: по-перше, оскільки присяжні – пересічні громадяни, то ці особи схильні до емоційного ухвалення рішень, не завжди здатні об'єктивно оцінювати надані сторонами докази в суді; по-друге, оскільки суд присяжних ухвалює рішення в нарадчій кімнаті разом із професійними суддями, то вони можуть піддаватися впливу суддів та їхній аргументації стосовно

того чи іншого приводу; по-третє, суд присяжних може затягувати процес вирішення справи. Тобто, навіть якщо один з присяжних не з'явився до зали судового засідання для розгляду справи, суд вимушений буде перенести судове засідання.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що суд присяжних є важливим інститутом у судовій системі нашої країни, але, з огляду на статистичні дані, його не досить часто використовують для здійснення правосуддя.

На останок хочемо зазначити, що на території України від 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України введено воєнний стан, а тому застосування суду присяжних у 2022 році практично неможливо, оскільки чоловіки залучаються до лав Збройних Сил України, а жінки, у свою чергу, займаються волонтерством або взагалі покинули країну, рятуючи свої життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Банчук О. Уряд схвалив законопроєкти про суд присяжних. 2019. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/oleksandr-banchuk-uryad-shvaliv-zakonoproekti-pro-sud-prisyajnih.

5. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення судочинства судами кримінальної юрисдикції у 2017 році. *Верховний суд*. 2017. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2017.pdf

6. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді кримінальних проваджень у 2018 році. *Верховний суд*. 2018. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_KKS_2018_1.pdf

7. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2019 році. *Верховний Суд*. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_pravopor_2019.pdf

8. Верховний Суд. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році.

Верховний Суд. 2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20(kriminal)%202020.pdf.

9. Іванов А. П. Для чого Україні потрібна реформа суду присяжних: зрозумілою мовою. *Судово-юридична газета*. 2020. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/177599-dlya-chogo-ukrayini-potribna-reforma-sudu-prisyazhnikh-zrozumiloyu-movoyu.

10. Реформування суду присяжних в Україні як важливий елемент підвищення довіри громадян до судової гілки влади. 2020. URL: https://markivska-gromada.gov.ua/news/1608550504/.

11. Пашковський М. І., Гуртієва Л. М. *Суд присяжных: история и перспективы развития. Актуальні проблеми держави і права*: Зб. наук. праць. Вип. 5. Одеса: 2000. С. 125-132.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Гуртієва Л. М.

Чибукова Олександра Володимирівна
студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тримання під вартою визнається винятковим найсуворішим запобіжним заходом, оскільки застосовується лише в тому випадку, якщо прокурором буде доведено, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, які передбачені статтею 177 КПК України.

Відповідно до статті 29 Конституції України кожен має право на свободу і особисту недоторканність [1]. Застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою є істотним обмеженням права на свободу. Виходячи зі змісту статті 29 Конституції, розуміємо, що таке суттєве обмеження потребує виконання ряду умов, таких як: наявність обґрунтованої підозри, дотримання порядку обрання запобіжного заходу відповідно до чинного КПК та вмотивованого рішення суду [8].

У зв'язку із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення процесу кримінального провадження в умовах воєнного

стану», застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зазнало деяких змін [2].

Так, за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, за погодженням з прокурором, керівник відповідного органу прокуратури може самостійно обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк, що не перевищує 30 діб для осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів. Такі повноваження здійснює керівник відповідного органу прокуратури лише за умови відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень, передбачених КПК.

У звичайний час строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не повинен перевищувати шістдесяти днів. Початок обчислення строку тримання під вартою починається з моменту взяття під варту, а якщо затримання підозрюваного, обвинуваченого передувало взяттю під варту, то, відповідно, з моменту затримання.

Враховуючи зміни, що відбулися у зв'язку із введенням воєнного стану на території України, строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою або постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою може бути продовжено до одного місяця. В межах строку досудового розслідування строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово.

З огляду на нову редакцію ч. 5 ст. 615 КПК України, якщо неможливо провести підготовче судове засідання, то запобіжний захід, який був обраний під час досудового розслідування, вважається продовженим до вирішення питання про взяття під варту в підготовчому судовому засіданні, але не може перевищувати два місяці. Продовжується також запобіжний захід у вигляді тримання під вартою під час судового розгляду (ч. 6 ст. 615 КПК).

Таким чином, під час неодноразового продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану є велика ймовірність суттєвого порушення прав особи на свободу та особисту недоторканість.

Відповідно до статті 9 Конституції України міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять собою частиною національного законодавства України.

У справі «Темченко проти України» ЄСПЛ у п. 114 зазначив, що у своїй практиці він неодноразово встановлював, що розумність строку тримання під вартою ніколи не оцінювалася абстрактно [6]. У п. 68

справи «Баришевський проти України» ЄСПЛ постановив, що щоразу, коли національні суди продовжували застосовування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, вони завжди використовували подібні, навіть шаблонні формулювання, не продемонструвавши, що вони дійсно зважають на перебіг часу, тоді порушуються вимоги п. 3 ст. 5 Конвенції [5].

Так, у п. 62 рішення «Луценко проти України» ЄСПЛ констатував порушення ст. 5 Конвенції, а саме право на свободу та особисту недоторканність. Зокрема, ЄСПЛ зазначив, що будь-яке свавільне тримання під вартою не може відповідати пункту 1 статті 5 Конвенції. У результаті, законне позбавлення свободи за національним законодавством усе одно може вважатися свавільним і, таким чином, порушує Конвенцію [6].

Під час воєнного стану законодавець передбачив скасування запобіжного заходу, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» [4]. Виклад у новій редакції ст. 616 КПК України передбачив можливість звернення підозрюваного/обвинуваченого, який тримається під вартою, з відповідним клопотанням про скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Після розгляду такого клопотання, прокурор звертається до слідчого судді або до суду із клопотанням про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби під час мобілізації, на особливий період. Особа, щодо якої скасовано запобіжний захід, зобов'язана невідкладно, але не пізніше 24 годин, з'явитися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації. Якщо така особа не з'являється, до неї за клопотанням прокурора застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Проаналізувавши зміни у законодавстві під час введення воєнного стану, які відбулися у зв'язку із введенням воєнного стану, можна відзначити, що специфіка застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою зазнала значних змін. Численні законодавчі зміни, які відбулися з початку дії воєнного стану в Україні, з одного боку, вказують на необхідність врегулювання багатьох питань, що виника-

ють, а з іншого боку, вони не сприяють усталеній правозастосовній практиці. Аналіз відповідних нововведень показав, що деякі з оновлених положень кримінально-процесуального законодавства є цілком очікуваними та необхідними, а інші, навпаки, суперечать положенням Конституції України та практиці ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2021 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав: Закон України від 15.03.2022 р. № 2125-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Баришевський проти України» від 26 лютого 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a57#Text

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луценко проти України» від 3 липня 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Темченко проти України» від 16 липня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a83#Text

8. Шепель, А. Тримання під вартою як винятковий запобіжний захід: підстави застосування. *Ло́гос.* 2020. URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/1411

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Волошина В. К.

СЕКЦІЯ 12

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРЗАХИСТУ

Желясков Артур Олександрович, Чемізова Віталія Вадимівна
студенти 5-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНАЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У час цифрових технологій та коли термін «гібридна війна» у пошуковому вікні Google займає сходинку вище ніж будь-яка інша проблема, актуальність та значення кібербезпеки недосяжні.

Світ перевернувся в котрий раз, у 2016 році в Брюсселі міністри оборони країн НАТО прийняли рішення, яке в наступні роки стане найголовнішою загрозою людства, а саме: визнання кіберпростору оперативною зоною військових дій. Тобто, з тієї самої зустрічі суходіл, море, повітря та кіберпростір стали в один ряд. Кібербезпека та захист персональних даних стали тотожними речами.

Велика Британія у 2013 році під реалізацію першої стратегії, пов'язаної з кібербезпекою, виклала один млрд фунтів на період 2013-2015 рр., щодо другої на 2016-2021 рр. – приблизно два млрд, чим створила у королівстві повноцінний центр кібербезпеки з відповідним бюджетом на майбутній розвиток та утримання [1, с. 1-2].

Звертаємо увагу, що ми живемо в час найбільш потенціального розвитку ІТ-технологій. Мережа Інтернет протягом 20 років керує суспільством, часом, поведінкою та настроєм кожного з нас. Соціальну мережу Твітер, нещодавно, намагалися купити за майже 40 млрд доларів, а це 100-річне фінансування Великої Британії в кібербезпеку.

На даний час, проблематика та значення кіберзахисту країн досягнула вершини Олімпу. Людство власними очима спостерігає, на що здатна сила кіберпростору та яку руйнівну хвилю вона за собою несе.

Перший раз в історії людства, людина з пристроєм, що підтримує мережу Інтернет, здатна нашкодити більше, ніж людина, що погрожує нанести превентивний удар по території іншої держави. Кіберзлочин або, по-іншому, комп'ютерний злочин – це діяння у кіберпросторі або з його використанням, що завдає суспільну небезпеку певному

колу населення, відповідальність за яке передбачена міжнародними договорами та законами держав-учасниць НАТО та ЄС. Найголовнішою ознакою кіберзлочинів є мета, а саме знівечення та розкрадання суспільно-важливої інформації в системах і мережах. У період воєнного часу це дестабілізує ситуацію на території держави через втрату конфіденційних даних, постійного безладу в державних установах, знищення техніки, а найголовніше – це моральний вплив [2].

Проблематикою етимології понять кібер, кіберпростору, «гібридної війни», національної безпеки, інформаційних атак у державних і недержавних структурах займалися такі провідні українські та світові вчені, як І. Кочан, Є. Магда, Р. Грищук, В. Горбулін, В. Пядишев, О. Рибальський, М. Делягін, В. Кутирьов, Г. Мірської, І. Міхеєв, В. Хорос, В. Антипенко, В. Крутов, В. Ліпкан, У. Еко, А. Гловацькі, С. Хантінгтон, С. Хоффман та ін.

Ці величезні розуми світу вважали кібертероризм найбільшою загрозою для всієї міжнародної спільноти. Кібертероризм є наднаціональною проблемою та складається з двох основ – кіберзлочинність та тероризм. На саміті НАТО в Уельсі у 2014 р. було оголошено, що «кібератаки можуть досягати такого рівня результатів, що загрожують євроатлантичному добробуту, безпеці і стабільності… Рішення про те, коли кібератаки потребують використати статтю 5, буде прийматися Північноатлантичною радою на індивідуальній основі» [3, с. 1-2].

Кібербезпека держави потребує такого ж укріплення, як і армія. Світ перейшов до нових реалій, де вся конфіденційна інформація, вкрай важливі документи з позначкою «секретно» зберігаються в електронному форматі, а отже мають бути захищені від ймовірних кібератак.

Інформаційні технології все більше виступають каталізатором змін правових відносин у державі, стають одним із чинників досягнення максимально позитивного результату в соціальних відносинах. Але одночасно виникає проблема формування низки негативних аспектів, які пов'язані з використанням інформаційних технологій: незаконне використання авторських прав, несанкціонований доступ до приватної та секретної інформації на всіх рівнях (від приватного до державного), несанкціонований вплив на обчислювальні машини з метою виведення їх з ладу з допомогою спеціальних програм («кібертероризм»). Усі ці негативні фактори вимагають прин-

ципово нових підходів у вивченні проблем співвідношення понять «національна безпека», «адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин» та «кібербезпека». Ці підходи повинні базуватися на досягненнях наукового аналізу, знаходячи відображення в прийнятті практичних рекомендацій щодо захисту інформаційного простору України від протиправних посягань окремих осіб та організацій [4, с. 14].

Головною ланкою, яка допоможе забезпечити безпечність та збереження як персональних, так і держаних даних, є наукові розробки в галузі адміністративного захисту інформаційної сфери та вироблення прикладних засад протидії протиправним проявам у сфері життєдіяльності держави. Прикладним аспектом розгляду питання кібербезпеки є вироблення методологічних засад забезпечення безпеки інформаційних відносин у системі адміністративної діяльності держави. В галузі кібербезпеки важливо розробити механізми генерації нових рішень, що дозволять адекватно реагувати на погрози кібербезпеки або передбачати нові погрози та вміти їм протистояти [4, с. 16].

Отже, кібербезпека держави та її населення – є неймовірно важливим аспектом, який потребує пильної уваги та заходів забезпечення особливо у воєнний час, коли всі наміри супротивника направлені на виведення з ладу та дестабілізацію внутрішнього стану країни. Це – новий фронт XXI століття, який вимагає потужного укріплення.

Список використаних джерел

1. Тарасенко Т. Чому Україна стала полігоном для кібервійни. *Юридична Газета*. 2022. С. 1-2.

2. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text

3. Кулик В., Біленчук П. Стратегія забезпечення кібербезпеки в гібридній війні. *Юридичний Вісник України*. 2018. С. 1-2.

4. Лисовська Ю. П. Кібербезпека: ризики та заходи. С. 14-16.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Канєнберг-Сандул О. К.

Лопаєв Дмитро Валерійович
студент 1-го курсу магістратури
факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Автоматизований, швидкий та ефективний пошук рішень операційних і стратегічних проблем покращує динаміку розвитку сучасних організацій. Об'єктом дослідження є особливості застосування методів підтримки прийняття рішень з використанням якісних і кількісних методів для оцінки найбільш ймовірних альтернатив розвитку бізнесу. Отримані результати підтверджують певні переваги та недоліки використання цих систем, через що вони не завжди використовуються у повній мірі.

Прийняття рішень проходять через життя людини, будь то особисте чи суспільне. Кожен день ми приймаємо багато рішень – від простих (що одягнути, який маршрут вибрати, щоб доїхати до університету) до складних (вибір проєкту містобудування, системи управління процесами, стратегії розвитку компанії), помилки яких можуть мати серйозні наслідки.

Прості рішення можна приймати миттєво, не замислюючись. Але складні рішення мають більше часу на обдумування, оскільки вони безпосередньо впливають на результат діяльності.

Основні переваги, які отримують компанії, що використовують у своїй діяльності системи підтримки прийняття рішень:

1. Економія часу. Незалежно від галузі або рівня прийняття рішень, час відіграє важливу роль. З самого початку технології підтримки прийняття рішень усіх категорій були розроблені для спрощення роботи. Це дозволяє підприємствам швидко діяти, зрештою скорочуючи час виходу на ринок.

2. Покращення точності даних. Аналіз та інтерпретація даних пов'язані з людською упередженістю. Оскільки кожна людина мислить по-різному, універсальної істини ніколи не буває. Системи підтримки прийняття рішень аналізують дані та подають їх точно без будь-якої суб'єктивності. Це підвищує здатність приймати кращі рішення.

3. Стратегічна перевага. Технології підтримки прийняття рішень змінили підхід бізнесу, враховуючи економічні фактори, минулі та

поточні тенденції у визначенні витрат і прибутків, а також загальної вартості. На основі цих даних організації можуть знайти найкращий курс дій, який забезпечує вищу цінність за меншу вартість.

4. Швидкість. Спрямування компанії в правильному напрямку допомагає компанії випереджати своїх конкурентів. Використовуючи доступну інформацію, можна спрогнозувати майбутні доходи та очікувані зміни ринку. Наприклад, як організації встановити ціну на кожну квартиру, щоб вона продала їх за найвищою ціною в короткостроковому періоді з найбільшим прибутком.

5. Зменшення витрат. Вартість зберігання інформації, обладнання, комп'ютерів та інтернет-технологій зараз значно нижча. Це означає, що ціна технологій прийняття рішень дозволить більшості компаній додати їх в свою роботу [1, с. 47].

Однак, використання систем підтримки прийняття рішень пов'язане з низкою невизначеностей, через що вони мають певні недоліки:

1. Система підтримки прийняття рішень переважно базується на кількісних даних, і важко аналізувати нематеріальні чи невизначені дані. Насправді деякі значення можуть бути не конкретними в плані чисельного визначення показників. Кінцевий результат повинен бути належним чином розглянутий організацією, і для прийняття остаточного рішення необхідно використовувати власне судження.

2. Помилки проєктування. Система розроблена для задоволення конкретних потреб осіб, які приймають рішення. Якщо клієнт (організація) точно не знає, чого він хоче від технології або як вона повинна допомогти у роботі, буде досить важко спроєктувати систему, яка б відповідала його потребам. І при використанні результати можуть бути не такими, як спочатку очікувалось.

3. Інформаційне навантаження. Коли система аналізує всі аспекти проблеми, вона ставить перед користувачем дилему: що врахувати, а що – ні. Це пов'язано з великим обсягом інформації, що обробляється в процесі автоматизованої роботи.

4. Опора на штучний інтелект. Технології підтримки прийняття рішень інтегровані в бізнес, щоб приймати повсякденні рішення швидше та легше. Однак особи, які приймають рішення, можуть бути не в змозі відточити свої навички через надмірну залежність від використання системи [2, с. 231].

Завдяки порівняльному та аналітичному аналізу сучасних аспектів і проблем технології підтримки прийняття рішень у різних сфе-

рах людської діяльності було виявлено, що з роками ці системи стали простим та ефективним технічним засобом для автоматизації процесу виявлення проблем та ризиків за різними сценаріями під час реалізації виробничих проєктів і допомогли організаціям досягти успіху в бізнесі, почуватися комфортно в повсякденній роботі, але на даний момент багатьом важко їх використовувати і провести інтеграцію в свою сферу діяльності досить складно, що може бути викликано страхом навчання та впровадження нових технологій. Крім переваг, про які йшлося вище, системи підтримки прийняття рішень мають певні недоліки, тому результати, представлені системою, можуть не бути на 100 % правильними.

Список використаних джерел

1. Рудніченко М., Отрадська Т., Шибаєв Д., Петров І., Полікарпов М. Розробка системи підтримки прийняття рішень для менеджера з управління ІТ-проєктами. *Інформаційні технології та суспільство*. 2021. № 2 (2). С. 50-57.

2. Бідюк П., Тимощук О., Коваленко А., Коршевнюк Л. Системи і методи підтримки прийняття рішень. 2020. № 4. С. 230-234.

Науковий керівник: доц. Чепурна О. Є.

Сопільняк Карина Олександрівна
студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ще з початку епідемії COVID-19 як українці, так і увесь світ були змушені приймати нові виклики, навчатися жити в новому, дистанційному форматі. Обмеження через поширення вірусу торкнулися усіх сфер життя. Співробітники багатьох підприємств, компаній, фірм були вимушені працювати поза межами офісів та своїх постійних місць роботи. Вони користувалися домашніми інтернет-мережами, підключалися з пристроїв, які, на відміну від корпоративних, не були належним чином захищені. Величезна кількість даних опинилася без належного захисту. З часом ми певним чином призвичаїлися

до нових умов користування, але з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації всі українські державні сайти, банківські сервіси, системи та інфраструктура зазнали величезної кількості ворожих кібератак та збоїв [1].

Почалися атаки на сайти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства України з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, ПриватБанку, Ощадбанку та великої кількості інших установ [2].

Сучасні форми гібридних війн демонструють залучення інформаційних атак на серйозні вірусні програми на сервери державного та транскорпораційного рівня, які серйозно підривають політичну та економічну стабільність у країні та регіоні загалом [5].

Загалом, кібератаки націлені на приховане викрадення важливої інформації, ймовірно, для надання Росії стратегічної переваги на полі бою. Все це відбувається для того, аби здійснити психологічний тиск на громадян, дестабілізувати ситуацію всередині країни, посіяти паніку та хаос, паралізувати засоби комунікації та зв'язку у державі. Такого роду атаки стали можливими лише через те, що не був забезпечений надійний та досконалий захист інформаційних ресурсів такої важливої сфери діяльності держави, як національна кібербезпека.

Саме тому, можна зробити висновок, що, оскільки Україна прагне бути повноцінним суб'єктом міжнародної політики, а не пасивним глядачем, урядом повинна бути сформована детальна стратегія щодо національної безпеки в інформаційному просторі.

Це обумовлено тим, що ефективний захист кіберпростору допоможе зменшити рівень маніпуляції з боку суб'єктів політики, а це допоможе підвищити рівень політичної культури серед політичних діячів та рівень політичної свідомості серед пересічних громадян [5].

Достатньо велика кількість дослідників та учених приділяє цьому питанню значну увагу у своїх дослідженнях. Зокрема, якщо узагальнити різні точки зору, то можна виділити певні аспекти, умови, з урахуванням яких повинна формуватися подальша державна стратегія у галузі кібербезпеки:

1. Керівництво нашої держави повинне усвідомити, що на сучасному етапі кіберпростір є не просто тлом протистоянь, а новим полем геополітичного суперництва. Відповідно, це і змушує державу на ви-

ділення значних коштів та витрати для удосконалення інформаційної безпеки.

2. Варто не очікувати на реальну заборону кібервійн на міжнародному рівні відповідними міжнародними договорами, а посилювати свій потенціал в сфері кібероборони. В цьому випадку варто навести наступний приклад зі світової історії. Якщо під час «холодної війни» СРСР та США відбувалося певне стримування, обмеження озброєння, то у галузі інформаційної оборони жодних дієвих обмежень не передбачається.

3. Необхідно переглянути наявну в Україні модель інформаційного суспільства, зокрема, звернути увагу на посилення цифрового суверенітету держави. Під цифровим (інформаційним) суверенітетом зазвичай розуміють здатність держави незалежно, самостійно забезпечувати національні інтереси у кіберсфері, самостійно розпоряджатися власними цифровими (інформаційними) ресурсами та національною інформаційною інфраструктурою. Це дозволить гарантувати інформаційну, кібернетичну безпеку як державі загалом, так і окремо кожному громадянину.

4. На законодавчому рівні у зовнішньо- та внутрішньополітичній стратегії політика держави повинна бути спрямована на більш чітке визначення подальшого розвитку кіберпростору у державі. Зокрема, сюди можна віднести комплексний огляд вітчизняного сектору кібербезпеки, прийняття Стратегії забезпечення кібернетичної безпеки України.

5. Крім того, важливим є формування загальнонаціональних структур, які будуть здатні погоджувати та координувати діяльність різних силових відомств для розслідування злочинів у кіберпросторі, та створення ефективної системи захисту вітчизняного кіберпростору (зокрема у військовій сфері).

6. Кібербезпековий простір повинен бути належним чином забезпечений ресурсами. До них можна віднести не тільки фінанси, а і матеріальне, кадрове, технічне забезпечення [6].

Крім того, надзвичайно великий вплив на формування справді захищеного інформаційного простору здійснює рівень політичної культури громадян. Саме тому важливим завданням користувачів мережі Інтернет (як суб'єктів політики, так і пересічних громадян) є дотримання нормативно-урегульованих правил користування Інтернетом [5].

Таким чином, на завершення роботи, можна зробити висновок, що з огляду на ту зовнішньополітичну загрозу, від якої наразі потерпає не лише кіберпростір нашої країни, а й усі сфери життєдіяльності громадян України, держава має приділяти більшу кількість уваги кібербезпековій сфері, зокрема визначенню та закріпленню на законодавчому рівні термінів та понять, що регулюють дану галузь.

Звісно, не можна не відмітити те, що у зв'язку із багаторічною кіберзагрозою з боку країни-агресора, український кіберпростір значно просунувся у розвитку та вже є на значно вищому рівні, аніж на початку російсько-української кібервійни, але світ розвивається у шаленому темпі, ми повинні відповідати рівню розвинутих країн і вміти себе захистити не тільки на полі бою, а і у кіберпросторі.

Список використаних джерел

1. Щодо кібератак на сайти державних органів. *Офіційний веб-сайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/shodo-kiberatak-na-saiti-derzhavnikh-organiv
2. Щодо кібератаки на сайти військових структур та державних банків. *Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/shchodo-kiberataki-na-sajti-vijskovih-struktur-ta-derzhavnih-bankiv
3. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»: Закон України від 23.02.2006 № 3475-15. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258.
4. База даних «Законодавство України». *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text
5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»: Закон від 05.10.2017 № 2163-19. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 45. Ст. 403.
6. Завгородня Ю. В. Кібербезпека як інноваційний захист у політичному просторі України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. № 4 (52). URL: http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/248130/245405
7. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. Київ: НІСД, 2014. 328 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/Dubov_mon-89e8e.pdf

Науковий керівник: к.політ.н., доц. Завгородня Ю. В.

СЕКЦІЯ 13

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Альмужна Анна Сергіївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СВІТОВИЙ РИНОК НАФТОПРОДУКТІВ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Серед великого розмаїття ринків у світовій економіці наразі найважливішим, на наш погляд, поза всяким сумнівом, є ринок нафтопродуктів. Його ще називають ринком нафти, ринком «чорного золота». Хоча насправді такий підхід не зовсім коректний.

Важко собі уявити сучасний стан світової цивілізації без використання цього найважливішого енергоносія, унікального стратегічного природного ресурсу, яким є нафта та результати її переробки – різноманітні паливно-мастильні матеріали.

Як слушно зауважують С. Волошина,Л. Костакова,Н. Логвиненко, нині торгівля нафтою і нафтопродуктами є, з одного боку, прибутковим бізнесом внаслідок високого попиту, а, з іншого боку, – багатоаспектною проблемою [1], пов'язаною з видобутком нафти в країнах одного рівня економічного розвитку і переробкою її в країнах іншого рівня.

Прикро констатувати, але саме шалена конкурентна боротьба за цей енергоресурс є основною причиною всіляких торгових, соціально-політичних, військових суперечностей і конфліктів, інструментом геополітики.

Кон'юнктура світового ринку нафти визначається значною кількістю різноманітних чинників, змінних, які врешті і приводять до економічних і політичних зрушень. Мова йде про темпи і умови економічного зростання як окремих країн, так і світової економіки в цілому; відчутні зміни її секторів та сегментів; всеосяжну і всепроникаючу глобалізацію; шокуючі екологічні виклики. Настирливою стає риторика і практика досягнення геополітичних інтересів, яскравим прикладом якої є військова агресія Російської Федерації на терени України.

Кардинальні зрушення відбулися на ринку нафтопродуктів світу за останні три роки. Вони пов'язані з розповсюдженням пандемії коронавірусу

COVID-19 та всеохоплюючими заборонами на цьому фоні по всьому світу. У 2020 році відбулося суттєве падіння попиту на нафту і відповідно ціни на неї. І лише за останні два роки ціна на нафту зросла до семирічного максимуму. Вона суттєво зростає в поточному, 2022 році, а до його кінця у GoldmanSachs прогнозують ріст ціни понад 100 дол. за барель. Ще більш песимістичний прогноз маємо до кінця поточного року від JPMorgan – 125 дол [2].

Основні тенденції світового енергетичного ринку характеризуються різновекторністю та напруженістю. Наразі ця напруга пов'язана з агресією РФ в Україну та відповіддю світової спільноти на неї. Головним завданням є введення повного ембарго на експорт російської нафти. Поки що цієї мети не досягнуто і заподіяння економічної шкоди для примусу до дій або відмови від них РФ в очікуванні.

Росія займає провідне місце на європейському ринку нафтопродуктів. Так, згідно з підрахунками Forbsta OEC в 2021 році РФ постачала до країн Євросоюзу 51,8% сирої нафти та нафтопродуктів. За підрахунками при введенні повного ембарго на всі російські енергоносії (окрім нафти, ще й газу та вугілля) Росія втрачатиме понад 130 млрд. дол. на рік [3].

Таким чином наслідки від запровадження санкцій для РФ будуть руйнівними. Вони, по-перше, фактично знищать її економіку. По-друге, ВВП країни скоротиться у 2022 році на 15%. Саме так оцінює Міжнародний інститут фінансів (IIF) ефект пакетів уже введених санкцій проти Росії. Ну, а по-третє, видобуток нафти та газу в РФ через заморожування низки потужностей впаде на 20 – 30% [4].

В контексті розгляду світового ринку нафтопродуктів варто виявити стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку нафтопродуктів.

В Україні налічується 6 нафтопереробних заводи і один газопереробний. Перед початком російської агресії працював лише Кременчуцький НПЗ ПАТ «Укртатнафта». У квітні ракетними обстрілами він був зруйнований і за оцінками фахівців-експертів навряд чи зможе відновити роботу до кінця року. А Шебелинський газопереробний завод АТ «Укргазвидобування» розташований в зоні бойових дій і тому не може працювати повноцінно. Сюди додались майже два десятки пошкоджених нафтобаз в результаті обстрілів.

Як результат – катастрофічний дефіцит пального: і бензину, і дизпалива.

На думку експерта С. Куюна для подолання цього дефіциту Україна має розраховувати на поставки пального з сусідніх країн – Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини. В коментарі Укрінформу від 10 травня 2022 року він заявив:»Звичайно ж, подолання дефіциту залежатиме від того, чи вдасться домовитися із сусідами й належним чином налагодити логістику та ресурсне забезпечення. Тому що, коли в березні у наших сусідів також не вистачало ресурсів, компанії наконтрактували пальне навіть в Німеччині та в Нідерландах. Але тепер, думаю, сусідні ринки повинні наповнитися й, відповідно, основний потік нафтопродуктів в Україну ітиме через них».

Та наостанок фахівець закликав до посилення контролю за дотриманням вимог цінового держрегулювання й до унеможливлення спекуляцій.

Список використаних джерел

1. Волошина С. В. Світовий ринок нафтопродуктів: тенденції розвитку і перспективи для України. С. В. Волошина, Л. Д. Костакова, Н. І. Логвиненко. Ефективна економіка, № 12, 2017. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5998.

2. Мірошниченко Б. Нафта рухається до 100 доларів за барель. Що відбувається і чому світ цьому не радіє?. Українська правда: вебсайт. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/02/11/682285/

3. Шевчук С., Ланда В. Звірства в Бучі змусять ЄС відмовитись від російських нафти та газу? Скільки грошей витратить РФ через можливе ембарго енергоносіїв. Інфографіка. Forbes: вебсайт. URL: https://forbes.ua/inside/sholts-makron-ta-biliy-dim-gotuyut-novi-sanktsii-proti-rosii-pislya-zvirstv-u-buchi-skilki-groshey-rf-koshtuvatime-embargo-na-gaz-ta-naftu-04042022-5273.

4. Подолання паливної кризи: справа днів, тижнів чи місяців? Укрінформ: вебсайт. URL:https://www.ukrinform.ua/ rubric- economy/3480120-podolanna-palivnoi-krizi-sprava-dniv-tizniv-ci-misaciv.html

Науковий керівник: к.е.н., доцент Примаченко І. Ф.

Волчкова Аделія Андріївна
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції,
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОРЯКІВ

Світова Організація Торгівлі (WTO) оцінює загальну чисельність моряків торговельного флоту у 2 млн. чоловік [1]. Інша світова інституція, а саме, UNCTAD – стверджує, що Україна минулого, 2021 року посідала шосте місце у світі за кількістю працюючих моряків. Її доля становила 4,04% і вона серед лідерів світового мореплавства [2]. Точну чисельність українських моряків назвати важко, оскільки їх офіційна статистика відсутня. За деякими непрямими експертними оцінками орієнтовно 70 – 150 тисяч українців працюють на рядових та офіцерських посадах світового морського торговельного флоту, причому українські офіцери торговельного флоту вважаються, і не безпідставно, найбільш конкурентоспроможними [3]. Не менш важливо зазначити, що українські моряки привозять до країни щорічно 3-4 млрд. доларів. І саме завдяки працевлаштуванню моряків Державний бюджет України також має валютну виручку.

Звісно, що професія моряка є високооплачуваною, престижною та затребуваною в нашій країні. Важливим показником стабільності соціально-економічного розвитку країни є відповідне фінансове забезпечення усіх громадян пенсійного віку. Цьому повинна сприяти діюча пенсійна система країни. Разом з тим, виявляється, що українські моряки є соціально незахищеною категорією громадян України, вони часто залишаються за межами функціонування діючої пенсійної системи країни. Більшість з них змушені працювати на іноземних судновласників, які не сплачують страхові внески до Пенсійного фонду України, на відміну від роботодавця, який виплачує Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 22% від заробітної плати людей, які офіційно працюють в Україні, моряки вимушені сплачувати податки іншим державам. При розрахунку розміру пенсії стаж роботи цієї категорії працівників на іноземних суднах до уваги не приймається.

Оскільки мова йде саме про моряків із громадянством України, можемо стверджувати, що вони не можуть користуватися соціальним пакетом.

Для вирішення означеної проблеми існують певні можливості на міжнародному рівні. Мова йде про врегулювання міждержавними угодами (чи дво- чи багатосторонніми) про співробітництво в сфері соціального захисту цих болючих питань пенсійного забезпечення.

В цьому плані слід звернути увагу на міжнародні угоди України з такими країнами як: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Чехія. Угоди передбачають можливість врахування страхового стажу громадянина протягом роботи за кордоном при обчисленні розміру пенсій в Україні. Як бачимо із переліку, окрім Іспанії та Чехії, угоди укладені в основному з країнами – колишніми республіками СРСР. Тому цей варіант реально має обмежені можливості його застосування.

Можна скористатись іншим варіантом вирішення проблеми пенсійного забезпечення, що має назву добровільної участі моряків у солідарній системі пенсійного страхування. Цей варіант реалізується завдяки укладенню договору про таку участь моряка у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Розроблений спеціальний Порядок, що передбачає спрощену процедуру реалізації такої участі, алгоритмом якого є три етапи: перший – подання заявки; другий – укладення договору; третій – сплата страхових внесків.

Варіантом планування кожним моряком свого пенсійного забезпечення може бути його участь у накопичувальній системі. Його беруть на озброєння ті моряки, які не бажають брати участі у вище викладеній системі. Його особливістю є те, що він надає можливість отримання альтернативних пенсійних виплат, таких як: а) одноразові пенсійні виплати; б) пенсії на визначений строк; в) довічні пенсії.

Участь у цій системі в свою чергу може реалізовуватись у різних формах. Але заради справедливості слід зазначити, що накопичувальна система пенсійного забезпечення не є популярною в наш час серед наших співвітчизників та моряків зокрема. І пов'язано це із загальним станом і рівнем фінансової стабільності та надійності вітчизняних недержавних фінансових установ.

За міжнародними договорами існує наступний порядок виплати пенсій. По-перше, за територіальним принципом. Тобто пенсії виплачуються за законодавством держави постійного проживання в повному обсязі. Страховий стаж, отриманий у різних державах, підсумовується. Такі умови можливі у договорах з Азербайджаном, Ві-

рменією, Білоруссю, Угорщиною, Грузією, Казахстаном, Киргизією, Молдовою, Монголією, Румунією, Таджикистаном, Туркменістаном та Узбекистаном.

По-друге, ми можемо розглядати варіант пропорційного принципу. Тобто пенсії можуть виплачуватися самостійно кожною державою, звертаючи увагу на страховий стаж, який придбала особа на його території.

Таким чином, проблема пенсійного забезпечення українських моряків є надзвичайно актуальною. Багато людей, які працюють у цій сфері хочуть забезпечити собі спокійне життя на пенсії. Тому для них важливо зайнятись пенсійним плануванням не безпосередньо перед виходом на пенсію, а заздалегідь. Саме завчасне пенсійне планування і може стати запорукою пристойної пенсії моряків.

Слушною видається думка Т. Короткого про те, що якщо майже на кожному другому судні у світі працює український моряк, то така ситуація вимагає від держави Україна певних дій, в тому числі в міжнародно-правовій площині. Мова йде про нашу участь у Конвенції МОП 2006 року стосовно праці в морському судноплавстві, її ратифікації, а не шукати причин, за яких ми не готові брати в ній участь, в тому числі через лобіювання деякими учасниками ринку праці моряків. Ратифікація Україною Конвенції МОП 2006 року означає глибшу інтеграцію країни в систему міжнародно-правових відносин, легший захист національних інтересів, до яких поза всяким сумнівом відноситься забезпечення та захист прав українських моряків, в тому числі і їх пенсійного забезпечення [4].

Список використаних джерел

1. Деякі особливості нарахування пенсій українським морякам, які працюють на іноземних суднах. Inter Legal: вебсайт. URL: https://blog.interlegal.com.ua/deyaki-osoblivosti-naraxuvannya-pensij-ukra-nskim-moryakam-yaki-pracyuyut-na-inozemnix-sudnax

2. Українські моряки привозять до країни до $4 млрд щороку. Forbes: вебсайт. URL:https://forbes.ua/company/ukrainskie-moryaki-privozyat-v-stranu-do-4-mlrd-ezhegodno-no-voyna-zakryla-im-vyezd-pochemu-ikh-nuzhno-vypustit-chtoby-vytesnit-rossiyskikh-27042022-5698

3. Получение пенсии моряка: нововведения в законодательстве, о которых необходимо знать Shipping: вебсайт. URL: https://sudohodstvo.org/poluchenie-pensii-moryaka-novovvedeniya-v-zakonodatelstve-o-kotoryh-neobhodimo-znat/

4. Пенсионное планирование – залог достойной пенсии для моряков. Юридическая практика № 36 – Морское право .URL: https://pravo.ua/articles/starik-i-more/

Науковий керівник: к.е.н., доцент Примаченко І. Ф.

Горобець Олег Юрійович
студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2022 рік став початком світової політичної та економічної кризи, яка охопила економіку України. В Україні склалася складна економічна ситуація. Існуюча криза супроводжується дефіцитом палива, спадом виробництва, пов'язаним зі зниженням попиту, а також з нестачею у підприємств грошових коштів. Виробники змушені заощаджувати та скорочувати виробництво. Одним із досить поширених способів економії є скорочення робочого персоналу, що призводить до збільшення рівня безробіття. Причиною цього є вторгнення, нашого сусіда, Російської федерації, пошкодження цивільної інфраструктури, а також морська блокада майже всіх портів України.

Однак економіка не стоїть на місці. Розвивається міжнародна торгівля, завдяки допомозі провідних країн світу. Сформуємо загальну картину української міжнародної торгівлі в умовах війни та розглянемо основні зміни експорту та імпорту нашої країни.

Експорт товарів – загальна кількість або загальна вартість товарів, що вивозяться за кордон [4, с. 463].

Імпорт товарів – загальна кількість або загальна вартість товарів, ввезених у країну [4, с. 21].

Сальдо – різниця між грошовими надходженнями і платежами з усіх видів розрахунків однієї держави з іншою [4, с. 22].

У січні–лютому 2022 р. експорт українських товарів становив 11446,6 млн. дол. США, або 135,6% порівняно із січнем–лютим 2021 р., імпорт – 12378,0 млн. дол., або 137,7%. Негативне сальдо склало 931,4 млн. дол. (у січні–лютому 2021 р. також негативне –

547,3 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,92 (у січні–лютому 2021 р. – 0,94).

Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 211 країн світу [1]

Темпи зростання (зниження) експорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

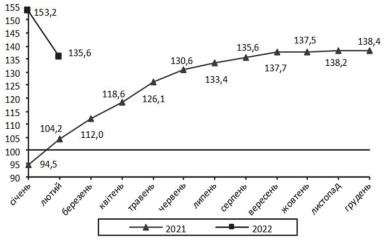

Темпи зростання (зниження) імпорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

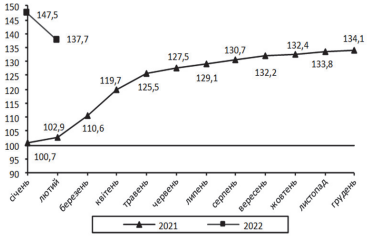

Лідерами за експортом в Україні являються м. Київ (3.519.808 тис. дол. США), Дніпропетровська обл. (2.093.542 тис. дол США), Донецька обл. (1.073.053 тис. дол. США), Запорізька обл. (854.387 тис.дол США), Миколаївська обл. (802.112 тис. дол США) [3]

Лідерами за імпортом в Україні є м. Київ (5.585.170 тис.дол США), Дніпропетровська обл.(1.144.947 тис.дол США), Львівська обл. (1.045.868 тис.дол США), Київська обл. (963.547 тис.дол США), Донецька обл.(487.602 тис. дол США) [3]

Основною графою експорту України є [2]:

1. Продукти рослинного походження (3.734.197 тис.дол США) (з яких зернові культури-3.289.888 тис.дол США);
2. Недорогоцінні метали та вироби з них (2.771.584 тис.дол США);
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження (1.672.933 тис.дол США);
4. Мінеральні продукти (1.581.857 тис.дол США);
5. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання(1.132.691 тис.дол США) ;
6. Готові харчові продукти(810.357 тис.дол США);
7. Продукція хімічної та пов’язаних з нею галузей промисловості (497.145 тис.дол США);

8. Продукти тваринного походження (300.248 тис.дол США).

Основною графою імпорту України є [2]:

1. Мінеральні продукти (3.981.231 тис.дол США);
2. Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки (3.866.466 тис.дол США);
3. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (2.399.634 тис.дол США);
4. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості(2.045.914 тис.дол США);
5. Електричні машини(1.198.366 тис.дол США);
6. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (1.093.391);
7. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (766.404 тис. дол США);
8. Недорогоцінні метали та вироби з них(700.335 тис.дол США).

Таким чином ми бачимо, що навіть у такий складний період нашої історії, економіка України продовжує боротися. Знаходяться нові шляхи постачання відсутніх запчастин та матеріалів. Люди працюють. Бізнес відроджуються. Не зупиняються постачання у бюджет, благодійні внески до ЗСУ, надходить допомога від багатьох країн світу.

Список використаних джерел

1. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/05/3_3.pdf (дата звернення: 27.05.2022).
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі у І кварталі 2022 року. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt0322_ue.xls (дата звернення: 27.05.2022).
3. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами у І кварталі 2022 року. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/oet/oet0322_ue.xls (дата звернення: 27.05.2022).
4. Словник української мови : в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР ; гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980.

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О. В.

Горпинич Анна Юріївна
студентка 2-го курсу факультет адвокатури
та антикорупційної діяльності,
Національного університет «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ФІРМИ: РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

Існує важливість адаптації підприємств в Україні щодо умов світового економічного реформування призвели до посилення інтересу щодо розробки стратегій діяльності підприємств (фірм). Визначення перспектив та передбачення майбутніх тенденцій дало можливість розробити тактичні заходи в сучасних ринкових умовах.

Діюче бізнес-середовище потребує необхідність адаптувати українські підприємства, вирішення проблем щодо адаптування їх до існуючих зовнішніх змін у процесі досягнення своїх власних цілей щодо розвитку. І саме тому змінюються методи прийняття рішень і нагальною стає необхідність розробити стратегічні наміри щодо розвитку підприємства. У зв'язку з цим особливого значення набуває пошук стратегічних альтернативних рішень у системі стратегічного управління підприємствами, зростає роль, значення процесу щодо реалізації концепції фірми та її розробки. Це є актуальним питанням для розгляду в сьогодення і най головне – впливає на розвиток вітчизняної економіки у цілому, а також адаптує до світових конкурентних норм.

Концепції фірми – це спосіб пізнання, сукупність ідей і поглядів, що випливають на сутність сучасної фірми (підприємства) та її визначальні чинники. Найпоширенішою у світовій економіці є неокласична концепція. Відповідно до неї, фірма – це сфера санкціонованих економічних рішень особистості, її уособленням є «економічна людина». і є цілісним об'єктом, основною виробничою функцією, і є процес перетворення ресурсів у продукцію для продажу на вільному ринку та залучення цих ресурсів у у процес виробництва з метою отримання максимального прибутку [1, с. 111].

Модель фірми формується з виробничої функції (вона залежить від результатів виробництва і кількості витрачених ресурсів) та конфігурації галузі в ресурсному просторі (це виражає обсяг і співвідношення використовуваних факторів).

Економічна поведінка фірми визначається вибором кількості залучених ресурсів та їх структури. Параметри економічної функції

визначаються різними процесами, технологією виробництва товарів. Структура ресурсів та їх обсяг, кількість продукції визначається граничними витратами і відповідною ціною, що дозволяє отримати максимальний прибуток. Якщо фірма не прагне максимізувати прибуток, то завдяки механізму вільної конкуренції (яким є зовнішнє середовище) вона збанкрутує [2, с. 16].

Ми говоримо щодо сучасної фірми, яка діє в умовах сучасної та досконалої конкуренції, монополії, олігополії та дуополії. На думку американського економіста І. Ансоффа, суттєвими доповненнями до неокласичної концепції фірми є такі ключові моменти в діяльності компанії: знецінення управлінського досвіду з постановкою нових завдань та пропозицій, вирішення усіх неможливих управлінських проблем, які розв'язуються при розширенні географічних меж ринків [3, с. 143], поява та виділення розриву щодо складності існуючих новітніх завдань, з одної сторони, і застарілими управлінськими діями менеджерів – з другої сторони, збільшення ймовірності стратегічних несподіванок через збільшення частоти новітніх завдань.

Такі проблеми вже виникали, наприклад у діяльності американських фірм в середині 50-х років XX ст. Тому Ансофф запропонував модифіковані концепції управління бізнесом, включаючи стратегічний менеджмент, який включає нові аспекти, такі як управління вибором стратегічної позиції, ранжування стратегічних цілей тощо, і розглядав фірму як об'єкт управління, стратегічною функцією якого є стратегічний менеджмент.

Недоліки існуючих концепцій управління підприємствами – це відтворення нових ресурсів, їх виробничої функції, неякісна та несучасна характеристика НТП щодо функціонування процесу створення й поширення організаційно-технологічних інновацій на підприємстві тощо.

З погляду такої науки як політичної економії, найважливішими методологічними помилками неокласичної концепції функціонування підприємства є ігнорування принципу суперечності в політ-економічному дослідженні, передусім у такій специфічній формі, як єдність та боротьба матеріально-речового змісту і суспільної форми, аморфний і недостатньо обґрунтований характер наукових абстракцій, відсутність системно-структурного, насамперед комплексного, методу пізнання, обмежене використання принципу історизму та ін [4, с. 864].

Таким чином можна зробити висновок, що окремі недоліки лише частково долаються в інституціональній концепції фірми. Яка створює увагу не на окремих або конкретних неформальних відносинах між людьми в процесі функціонування та організації діяльності, управління підприємством, а й виділяє засоби виробництва як не головні, а допоміжні фактори організації виробництва на підприємствах, вирішує усі проблеми відтворення в процесі функціонування.

Список використаних джерел

1. Комарницька Н. М. Моніторинг параметрів, які характеризують систему управління інноваційною діяльністю підприємства. *Економіка та держава.* 2015. № 9. С. 111–112.
2. Внукова Н. М. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств. *Фінанси України*. 2012. № 10. С. 15-21.
3. Економіка підприємства: підручник: Чаюн І. О., Богославець Г. М., Довгаль Н. С. та ін. Київ: КНТЕУ, 2015. С. 143.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. Редколегія: С. В. Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2015. 864 с.

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О. В.

Далакова Марина Михайлівна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА НА ПІДПРИЄМСТВІ

Одна з найважливіших сфер державних економічних відносин є відтворення виробничого апарату. Побудова ринкових відносин та формування ринку капіталів у нашій державі призводить по потреби цілеспрямованого процесу регулювання відтворення основних фондів, через те що він великою мірою характеризує ефективність суспільного виробництва, темпи запровадження науково-технічного прогресу, зростання національного доходу і блага населення.

Амортизаційна політика – це комплекс заходів, які забезпечують гарантію нормального режиму відтворення основних фондів. Головна умова для результативного функціонування підприємств у рин-

ковому середовищі- забезпечення принципу самофінансування, що передбачає за рахунок особистих джерел здійснення інвестиційної та господарської діяльності (амортизації та нерозподіленого доходу) [1].

Через синхронність між кругообігом основних фондів та формуванням амортизаційного фонду, амортизаційні відрахування є ключовими серед джерел самофінансування. Вони можуть бути фінансовою базою самостійності підприємств у відтворенні основних фондів через несхильність до кон'юнктурних коливань, які пов'язані з результатом господарської діяльності.

Кожне підприємство формує амортизаційні відрахування – витрати підприємства, нараховані на виробничі необоротні активи, які охоплюють у собівартість продукції, робіт, послуг. Саме за умовою відшкодування вартості зношеної частини основних фондів це і робиться, а потім накопичується у спеціальному амортизаційному фонді, що слугує відновленню основних засобів.

На жаль, сучасне становище національної економіки перебуває у нелегких умовах. З метою забезпечення економічного підйому держави, воно потребує відновлення активного господарського життя підприємств. Це можливо досягти з урахуванням фінансової стабілізації, структурної перебудови тощо [2].

У міру вдосконалення технологій та поліпшення організації виробництва змінюється й тривалість та характер використання деяких видів основних фондів. Виникає необхідність скорочувати їх, тому норми амортизаційних відрахувань періодично переглядається та уточнюється.

Державна амортизаційна політика і політика окремих підприємств є одним з основних чинників відновлення і економічного зростання в умовах інвестиційної кризи, інфляції і спаду виробництва. Завдяки даній політиці підприємства мають змогу самостійно встановлювати розміри економічної амортизації, від якої залежить розмір прибутку підприємства [3].

На сьогоднішній день питання амортизаційної політики в Україні є досить актуальним. Це пов'язано з тим, що така політика дозволяє підприємствам власно обирати найбільш вигідну систему відтворення основного капіталу в рамках національного законодавства, і таким чином бути успішними в усіх галузях економіки.

Вивчення зарубіжного досвіду показує, що українська амортизаційна система значно відрізняється від систем розвинутих країн, у

яких досить часто для стимулювання впровадження найновіших засобів виробництва та технологій основні засоби прирівнюються до оборотних і витрати на їх придбання відносяться на витрати виробництва протягом одного року. Найбільше неефективність амортизаційної політики показує низька частка амортизації у структурі ВВП [4].

Проблема оновлення основних фондів для бізнесу недостатньо досліджена та проаналізована, що призводить до подальшого погіршення. Останнім часом право компанії на формування та використання амортизації значно зросло.

Першочергове значення має амортизаційна політика, оскільки створення сприятливих умов для збереження наявних матеріальних цінностей, технічна заміна господарських організацій та розвиток їх матеріально-технічної бази є одними з пріоритетних завдань держави.

Ця політика є предметом інтенсивних дискусій в економічній літературі. З огляду на думку провідних економістів, можна виявити наступне:

– нині існує проблема вдосконалення податкової системи для мотивації підприємств до впровадження новітніх технологій та розширеного відтворення основного капіталу [5];
– враховуючи балансову вартість та існуючу політику амортизації основних фондів, накопичення достатніх фінансових ресурсів для простого відтворення основного капіталу неможливо;
– податкові інструменти не активізують суб'єкти господарювання до відтворення основного капіталу, про що свідчить брак в Україні практики імплементації іноземного досвіду податкового стимулювання відтворення основного капіталу;
– в Україні не набула широкого використання прискорена амортизація.

Налагодження ситуації, що склалася, вимагає подальшого реформування амортизаційної політики, а саме:

1. Переоцінка основних засобів проводиться з метою доведення їх вартості до рівня реального заміщення в поточних цінах, за умови річного рівня інфляції понад 10%, тому доцільно проводити постійну переоцінку основних засобів для усунення розбіжностей між обліковими та ринковою вартістю [6].

2. Удосконалити процедури визначення умов використання коштів, отриманих від використання прискореної амортизації. У цьому

випадку слід вивчити досвід країн ЄС, бо там ця проблема вирішується шляхом чіткого розмежування понять податкової та економічної амортизації.

3. Доречно акумулювати амортизаційні кошти на спеціальному банківському рахунку, що, у свою чергу, дозволить використовувати тимчасово вільні амортизаційні кошти підприємства для кредитування інвестиційних проєктів.

Список використаних джерел

1. Шумейко О. Ю., Бурченко В. С.. Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основних засобів підприємства. *Ефективна економіка* 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4424

2. Бакай В. Й.. Проблема вибору оптимального варіанту методу нарахування амортизації на підприємствах. *Поділля. Економічні науки*. 2002. С. 135-140.

3. Khotomlianskyj, O. and Kolosok, V. Sinking fund as a source of reproduction of fixed assets, Kyiv: Ekonomika Ukrainy, 2004, pp. 38 – 42.

4. Васюник Т. І. Напрями вдосконалення амортизаційної політики держави в контексті відтворення основого капіталу. *Економіка та управління національним господарством.* 2018. Вип.21. С.138-141. URL: http://global-national.in.ua/archive/21-2018/28.pdf

5. Лук'яненко Л. І., Гавриловський О. С. Основні шляхи розвитку та вдосконалення амортизаційної політики в Україні. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2015. 165 с.

6. Соколова О. Амортизаційна політика в системі антикризового регулювання економіки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. С. 187–195.

Науковий керівник: д.е.н., доц., проф. Отливанська Г. А.

Жеребчук Марія Богданівна
студентка 1-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні, в умовах війни, гостро стоїть питання про необхідність формування ефективної системи антикризового управління підприємством. Більшість вітчизняних підприємств перебувають у кризовому стані, що виражається у збитковій господарській діяльності, низькому запасі фінансової міцності, дефіциті трудової сили, зменшенні попиту, логістичній проблемі. Часто криза на підприємстві викликана невідповідністю фінансово-економічних параметрів параметрам середовища, що в свою чергу пов'язано з неправильно обраною стратегією, неадекватною організацією бізнесу і, як наслідок, поганою адаптацією до вимог ринку.

Головна задача, яка стоїть перед підприємством у період війни – це визначити як саме воно буде працювати.

По-перше, керівник підприємства повинен розуміти, що його метою повинно бути продовження виробництва продукції та при цьому забезпечення відповідного рівня безпеки своїм працівникам [1].Під час дії комендантської години необхідно скоротити робочий день. Також можна застосувати графік роботи «два через два дні», тобто одна група людей перебуває вдома, а інша працює. При цьому потрібно організувати місця для відпочинку, доступ до бомбосховищ, запаси їжі та води.

По-друге, необхідне зазначити, що філософія управління має велике значення, підрозділи повинні мати більшу свободу, відповідні повноваження в центрах приймання рішень, особливо це стосується великих компаній. Ситуація міняється дуже динамічно та неоднорідно і саме ця свобода наддасть швидкість у прийнятті рішень, що дозволить гнучко і своєчасно реагувати на зовнішні зміни.

По-третє, необхідно планувати свої ресурси. У складних та непередбачуваних умовах потрібно вміти планувати свої сили, бюджет, залишки, ресурси на великий проміжок часу. Такі умови можуть тривати тиждень, місяць, рік і при цьому потрібно кожен день приймати ефективні управлінські рішення [3]

До основних проблем із якими може зіткнутися підприємство під час війни можна віднести:

1. Філіали в зоні бойових дій та в зоні тимчасової окупації. Більшість великих підприємств із широкою географією нажаль зіткнулися із цим і основною проблемою для їх керівників постає безпека працівників. Перше, що необхідно зробити в цій ситуації це по можливості евакуювати людей.

2. Логістика та ланцюги поставок. Ця проблема пов'язана із власними автопарками, які знищенні, або водії відмовилися працювати. Для того щоб вирішити це питання керівники мають приймати рішення щодо використання власних автомобілів для продовження логістики, а в подальшому залучати нові компанії перевізники.

3. Пошук нових ринків. Виникають проблеми зі зменшенням ринків. Компанія може скористатися лояльним відношенням європейських ринків до українських підприємств. Потрібно звернути увагу на якість свого виробництва та відповідність продукції до стандартів країн ЕС, так як це може стати причиною у відмові від співробітництва, також не потрібно забувати про фактори, які впливають на собівартість: проблеми з логістикою, обмеженість ресурсів та робочої сили [2]

Робота підприємства під час війни не повинна зупинятися, потрібно працювати такою мірою, якою це наразі можливо, для того щоб після її завершення повернутися до передвоєнного стану.

Для цього необхідно визначити свої цілі виходячи зі встановлених цінностей. Вважаємо, що головною цінністю для кожного підприємства повинна бути максимально можливе збереження персоналу та забезпечення потреб клієнтів. Головним мотивуючим фактором виступає можливість у забезпеченні населення необхідними товарами (або послугами), збереження місць для працевлаштування та відповідно заробітку для свого персоналу та підтримка економіки України.

Можливість продовження здійснення своєї виробничої діяльності у кризовий період дозволяє визначити так зване «вікно можливостей». Відповідна мотивація персоналу, потреба в продукції підприємства та підтримка економічного стану держави це головні умови для зміцнення підприємства в умовах війни та будь-якої кризи в державі.

Необхідно зазначити, що військові дії в країні виступають свого роду індикатором, завдяки якому з'являється можливість визначити

недоліки на підприємстві, які неможливо визначити в інші часи та від яких потрібно негайно позбавлятися. Також такий стан дозволяє чітко визначити найбільш сильні сторони підприємства та запровадити політику з їх підтримки та подальшого удосконалення.

Підводячи підсумок треба зазначити, що аналіз сьогоденного стану бізнесу в Україні дозволяє виділити кілька важливих принципів завдяки яким будь-яке підприємство буде мати можливість ефективно пережити тяжкі часи, розвиватися, і після закінчення кризи повернутися до довоєнного формату роботи з якомога меншими збитками. До цих принципів можна віднести: стратегічне планування подальшої роботи, з постійною адаптацією кожної філії до вимог навколишнього середовища; диверсифікація логістичних ланцюгів які знаходяться під загрозою; вихід на нові ринки, які зараз лояльні до українського виробника; збереженні робочої сили, працівників, бо саме людський ресурс є найціннішою складовою будь-якого підприємства.

Якщо кожне підприємство буде керуватися вищенаведеними принципами, то це призведе до мультиплікативного ефекту на кожному конкретному підприємстві. У глобальному сенсі це дозволить економіці України утриматися, стати сильніше, залучати іноземні інвестиції, і закладе надійну основу для успішного відновлення нашої країни у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Брич В. Я., Корман М. М. Креативний менеджмент. Управління кадровою політикою організації. Тернопіль, 2018. С. 91-93.
2. Єпіфанова І. Ю., Оранська Н. О. Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*, 2016. Вип. 2. С. 265-269.
3. Лазоренко Т. В., Пермінова С. О. Основи менеджменту. Планування, як загальна функція менеджменту. Київ, 2021. С. 56-66.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котлубай В. О.

Кобилян Анна Данівна
студентки 1-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

У сучасному світі більшість організацій знають, що система відносин виробник-споживач безпосередньо залежить від суспільства та його потреб. Новий етап переходу до ринкової економіки вимагає від підприємців інноваційного підходу до ведення бізнесу в цілому, що може забезпечити чудові засоби виробничо-комерційної діяльності, їх впровадження на якісно новому рівні.

Сьогодні маркетинг та менеджмент становлять основу ведення бізнесу, що дозволяє компаніям виживати, активно розвиватися та конкурувати на ринку. Маркетинг і менеджмент створюють умови, які допомагають компаніям адаптуватися до ринкових умов, тобто звільняють ініціативу знизу, стимулюють свідоме використання ризику. Адже споживач також отримує вигоду від розвитку за рахунок зниження ризику придбання товарів, встановлення гнучкої ціни, розширення асортименту товарів і послуг, підвищення якості послуг [5,6].

Менеджмент – це самостійна професійна діяльність, спрямована на досягнення певних цілей шляхом ефективного використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів шляхом обов'язкового використання методів економічного управління [2].

Однак термін «менеджмент» не є повним аналогом терміну «управління». Термін «менеджмент» є ширшим і відноситься до різних видів діяльності людини (наприклад, керування автомобілем), сфер діяльності (управління живою та неживою природою, державного управління), уряду (керівні підрозділи, підприємства та їх об'єднання в різних формах власності) [8].

Сьогодні існують десятки визначень маркетингу. Філіп Котлер, один із засновників сучасної теорії маркетингу, дає таке визначення:

Маркетинг – вид діяльності людини, спрямований на задоволення потреб шляхом обміну [7].

Американська маркетингова асоціація (AMA) коментує:

Маркетинг – процес планування та реалізації плану ціноутворення, просування та реалізації ідей, товарів і послуг шляхом обміну, що відповідає цілям окремих осіб та організацій.

Інші маркетингові визначення:

Маркетинг – процес створення і продажу товарів для задоволення потреб споживачів.

Маркетинг – це соціальний та управлінський процес задоволення потреб споживачів шляхом створення товарів, споживчих цінностей та їх обміну.

Маркетинг охоплює всі аспекти бізнесу – від створення продукту до післяпродажного обслуговування.

Вміння знаходити та задовольняти маркетингові потреби.

Іншими словами, маркетинг – це аналіз маркетингових рішень, пов'язаних з продуктом компанії, його ціною, просуванням і розподілом з метою отримання прибутку, а також плануванням, впровадженням і контролем виробництва.

Крім того, коли мова заходить про відмінності між менеджментом і маркетингом, маркетинг – це набір заходів, які просувають і просувають товари та послуги. Це один з елементів системи управління. Він гнучкий і міжнародний за своєю суттю, а його принципи та схеми реалізації скрізь однакові.

Легко оцінити ефективність маркетингу у збільшенні продажів продукції та послуг. Що стосується менеджменту, то це система управління, яка охоплює процеси маркетингу. Він досить консервативний та інертний. Для впровадження управлінських інновацій потрібен час. Управління залежить від місцевих умов, національних традицій та менталітету. Оцінити його ефективність складніше, ніж маркетинг. Для цього потрібен час і великий обсяг аналізу даних [1,3].

З наведеного матеріалу робимо висновок, що Україна у своєму економічному розвитку відстає від «ринкових» країн світу. Наші невдачі в економічних реформах пов'язані з невизначеністю стратегії докорінної перебудови суспільства (у тому числі політичного, соціального та морального середовища). Більшість українських компаній погано поінформовані про свої проблеми. Одним із факторів, які можуть вплинути на швидкий розвиток управління в Україні та ліквідацію несприятливої економічної ситуації, є безкомпромісна відмова від старих звичок і умовностей, впровадження нових прийомів і методів управління. Часто компанії не мають чітко визначеної місії чи стратегічного бачення бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Соколенко В. А., Поляк А. В. Сучасні тенденції розвитку маркетингу. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/
2. Рудінська О., Яроміч С., Молоткова І., Менеджмент: Посібник; М-во освіти і науки України, Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Економіко-правовий фак-т, Регіональний ін-т держ. управління. К.: Ельга Ніка-Центр, 2002. 334 с.
3. Мартинюк Ю. В., Токарчук О. С., Тенденції розвитку сучасного маркетингу та його основні цілі URL: http://intkonf.org/martinyuk-yuv-tokarchuk-os-tendentsiyi-rozvitku-suchasnogo-marketingu-ta-yogo-osnovni-tsili/
4. Мошек Г. Є. Менеджмент підприємства: підручник. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003.
5. Мазаракі А. А., Мошек Г. Є., Гомба Л. Л., Погодаєв І. К., Поканевич Ю. В., Семенчук Н. В., Атіка К., Менеджмент: теорія і практика. [навчальний посібник], 2007. 564 с.
6. Логвіна Ю. М., Лихачева Г. О., Михайлова Д. П., Сучасні тенденції розвитку маркетингу в Україні. *Маркетинг и менеджмент*. 2014. – № 6. С. 21-26
7. Котлер Ф. Основы маркетинга, пер. с англ. Москва: Прогрес, 1990. 809 с.
8. Кузьмін О. Є., Мельник О. Є., Основи менеджменту: [підручник].К.: «Академвидав», 2003.

Науковий керівник: д.е.н., доц., проф. Отливанська Г. А.

Кріжановська Анастасія Олексіївна
студентка 3-го курсу факультету соціально – правового
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В МІЖНАРОДНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Кожна компанія унікальна й неповторна, тому існує маса визначень корпоративної культури, яке підходить для різного бізнесу. Корпоративна культура визначає та підкреслює переконання та поведінку вашої організації. Загалом, вона визначає, як ваші співробітники повинні діяти, відчувати та думати. Корпоративна культура не створюється шляхом надання працівникам необмеженого часу відпочинку або розміщення столу для пінг-понгу та ігор в офісі. Натомість

корпоративна культура – це особливість вашої організації, що включає в себе все від основних цінностей до особисто вашого бачення співробітників.

У сучасному конкурентному діловому світі будь-яка компанія, яка хоче залишатися попереду конкурентів, повинна чітко визначити свої цілі та мати чіткий план їх досягнення. Основою досягнення цих цілей є послідовна корпоративна культура.

Сейсмічна зміна того, як люди сприймають роботу та значення, яке робота приносить у їхнє життя, створила найбільшу кризу талантів у новітній історії.

Ситуація справді безпрецедентна. Сьогодні 41% співробітників у всьому світі розглядають можливість відмовитися від своїх посад, а 36% тих, хто залишає свої посади, роблять це, не маючи наступної роботи.

Що відбувається? Для багатьох білих комірців історичні зміни в їхньому житті та способі роботи суттєво вирівняли ієрархію потреб Маслоу.

Раніше ціною входу для людей, які прийшли в організації, були безпека роботи, гідна оплата чи принаймні відчутна можливість. Зараз величезна кількість співробітників не тільки хочуть відчувати себе інвестованими в роботу, яку вони виконують, але вони також хочуть бачити, що їх роботодавець інвестує в те, що вони цінують і в що вірять.

Зважаючи на те, що працедавці повинні починати з нуля і створити сильного EVP (ціннісна пропозиція співробітників), який повністю виконує обіцянки компанії щодо досвіду співробітників. Такий, який підживлює культуру, де кожен може проявити весь спектр талантів, відчувати себе цінним і робити чудову роботу.

Кожна організація повинна оновити свою стратегію талантів, починаючи з оновленої цінності для співробітників як наріжного каменя для залучення та утримання найкращих талантів.

Чітке розуміння визначення корпоративної культури може допомогти менеджерам визначити правильні цінності та культуру для своєї організації.

Обізнаність про корпоративну або організаційну культуру в підприємствах та інших організаціях, таких як університети, з'явилася в 1960-х роках. Термін корпоративна культура виник на початку 1980-х і став широко відомим у 1990-х роках. Корпоративна культура ви-

користовувалася в ті періоди менеджерами, соціологами та іншими науковцями для опису характеру компанії.

Треба зауважити, що, в принципі, дослідження в галузі культури організації мають досить тривалу історію. Професор Корнельського університету (США) Харрісон Трайс схильний вважати першою спробою дослідження діяльності корпорацій в культурному аспекті роботу групи американських вчених на початку 30-х років при проведенні експерименту в компанії Western Electric в Чикаго. Цей експеримент проводився в 4 етапи протягом п'яти років (1927-1932 р.р.). Він мав на меті з'ясувати впливу на продуктивність праці відібраних для дослідження працівників компанії різних чинників [6, с. 68]

На рубежі 80-90 років феномен організаційної культури опинився в центрі уваги великого кола дослідників – були видані відомі книги – бестселери: «Теорія Z» Оучі та «В пошуках ефективного управління» (Пітерс і Уотерман). У них були присутні тези про те, що корпоративна культура є важливим чинником економічної ефективності фірми, а також її адаптації до зовнішнього середовища.

У 1982 році побачила світ популярна на той час книга експертів Бостонської консультаційної групи Теренса Діла і Алана Кеннеді «Корпоративні культури». Саме вони створили концепцію корпоративної культури як найважливішого чинника, що впливає на організаційну поведінку і корпоративний розвиток. Саме з цього й почалося систематичне вивчення проблеми корпоративна культура.

Стратегія та культура є одними з основних важелів, які є у розпорядженні вищих лідерів у їхньому нескінченному прагненні зберегти організаційну життєздатність та ефективність.

Стратегія пропонує формальну логіку цілей компанії та орієнтує людей навколо них. Культура виражає цілі через цінності та переконання та направляє діяльність через спільні припущення та групові норми. Лідерство йде рука об руку з формуванням стратегії, і більшість лідерів розуміють основи.

Культура – це мовчазний соціальний порядок організації: вона формує ставлення та поведінку різноманітними та довготривалими способами. Культурні норми визначають, що заохочується, відмовляється, приймається або відкидається в групі. Якщо культура належним чином узгоджена з особистими цінностями, потягами та потребами, культура може вивільнити величезну кількість енергії для досягнення спільної мети та сприяти процвітанню організації.

Оскільки успіх організації залежить від технічного, соціального та професійного досвіду співробітників, для майбутньої продуктивності необхідно підтримувати культуру робочої сили. Очевидно, що успіх фірми, таким чином, залежить від взаємодії організаційної культури з іншими факторами виробництва. На додаток до цього було виявлено, що культура просуває організацію до її цілей і бачення. Культура забезпечує основу для досягнення поставлених цілей, а також підтримує створені організаційні структури. Культура також є інструментом мотивації співробітників. Це пояснюється відчуттям ідентичності, яке працівники отримують від культури. Ця єдність не тільки підсилює відчуття приналежності, але й дає співробітникам відчуття причетності, яке стимулює їх сумлінно працювати.

Культура в організації важлива, оскільки вона сприяє прихильності, керує поведінкою співробітників, керує процесом прийняття рішень і забезпечує ідентичність членів і виправдання дій. У більшості сучасних організацій він гармонізує всіх працівників незалежно від їхньої культури, водночас розвиваючи та покращуючи їх індивідуальні установки та поведінку.

Сильна організаційна культура (загальний консенсус щодо важливості цінностей) є важливою складовою для досягнення успіху організації, оскільки вона дає співробітникам відчуття ідентичності та спільних цілей, які необхідні для досягнення успіху організації.

Google можна вважати хорошим прикладом компанії, яка постійно адаптує свою організаційну культуру до своїх цілей і потреб, а також до зовнішнього середовища. Серйозні зміни відбулися, коли компанія переросла позиції сильного стартапу з офісом, розташованим у гаражі, і перетворилася на корпорацію.

Спочатку культура Google була досить неформальною, але поступово стало зрозуміло, що Google не зможе інтенсивно розвиватися, якщо не буде переглянуто неформальність її культури.

Іншими проблемами, які виникли на цьому етапі, були неефективна система найму та роз'єднаність команди вищого рівня. Таким чином, компанія провела серйозну реформу організаційної культури, адаптувавши її до рівня великої організації.

Менеджери, які розуміють існуючу культуру, можуть підбирати та наймати співробітників, які сумісні з організаційною культурою, а також підтримувати оптимальний баланс між окремою особою та компанією в цілому.

Список використаних джерел

1. Black, Richar J. Organizational Culture: Creating the Influence Needed for Strategic Success. London: oxford press, 2003.
2. *Google's Organizational Culture. IBS Center for Management Research.* Web.
3. O'Reilly, C. A.; Chatman, J. A.; & Caldwell, D. F. People and organizational culture: A profile comparison approach to person-organization fit. Academy of Management Journal, 1991, 34(3), PP. 487-516.
4. Верхоглядова Н. І. Методологічні основи формування організаційної культури у західноєвропейських та американських корпораціях. Н. І. Верхоглядова, Я. Я. Слабко. Держава та регіони. 2008. No6. С. 56-60.
5. За матеріалами «Zappos is struggling with Holacracy because humans aren't designed to operate like software», Quartz. URL : https://www.management.com.ua/notes/zappos-is-struggling-with-holacracy.html
6. Захарченко В. И. Экономический механизм процесса нововведений : учеб. пособие. В. И. Захарченко ; под ред. И. П. Продиуса. Одесса : «АОЗТ ИРЗНТиТ», 2005. – 450 с.

Науковий керівник: к.екон.н., доцент Хаймінова Ю. В.

Кузнєцова Аріна Георгіївна
студентки 1-го курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Приватний бізнес є гарантом економічного розвитку держави. Як відомо, наявність різноманіття серед товару, здорової конкуренції та можливість функціонування малого, середнього і вищого бізнесу є найбільшим гарантом продуктивності і прогресу ринку країни. Наразі, українська економіка знаходиться під ударом, адже розвиток бізнесу під час війни – це неймовірно складна задача, але вона є необхідною, адже ж саме за рахунок економіки держава тримає оборону і веде діяльність лікарень, надає комунальні послуги тощо.

Війна змушує керівників бізнесу вчитися виживати в принципово нових реаліях. Перед українськими менеджерами стоїть декілька задач:

– перешкоджати стагнації бізнесу;
– ефективно вести антикризову політику;

З метою забезпечення життєздатності підприємств в умовах воєнного стану в Україні потрібною є розробка та реалізація комплексу заходів, ключовими з яких можуть бути:

1) Релокація. Бойові дії йдуть нерівномірно: атака зосереджена, переважно, в східній частині України. Західні міста функціонують, обстава в них є спокійнішою і цим можна скористатися: наприклад, перенести офіси компанії в безпечне місто. Такі дії зараз мають особливий попит, отож уряд вжив заходи і активно допомагає власникам бізнесу в цьому: для отримання допомоги потрібно лишити заяву, і згодом держава допоможе з пошуком локації для розташування, нових працівників, розселенням персоналу. Заяви обробляються за пріоритетом необхідності: першими отримують допомогу виробники життєвоважливих товарів [2]. За даними «Advanter Group», станом на 13 березня 2022 21% підприємств провели релокацію. З них: 2% – повністю, 12% – частково, 7% – в процесі [1].

Досвід однієї з компаній-емігрантів був опублікований інформаційним агентством «УНІАН»: «Gemini Espresso» (виробництво натуральної кави) було розташовано в м. Бровари, що на Київщині, але під час війни організація здійснила переїзд до Львівської області. За словами генерального директора компанії, релокація була здійснена за наступними етапами:

– заповнення анкети евакуації підприємств із зони бойових дій
– демонтаж обладнання;
– евакуація робітників.

Наразі компанія працює на повну потужність [8].

2) Зміна орієнтиру. Під час війни потреби суспільства змінюються, і продукт, який виробляла компанія, може швидко втратити актуальність. Для запобігання керівництву треба проаналізувати, які саме товари є пріоритетними для купівлі людьми і, якщо це можливо, направити ресурси на більш потрібну споживачеві річ. Для того, щоб мобілізувати бізнес в потрібному напрямку, потрібно визначити слабкі і сильні сторони свого виробництва, проаналізувати сучасний ринок, сформувати власну позицію і переорієнтувати бізнес на гуманітарні вимоги. Але це не обов'язково має означати доцільна зміна виробництва. Потрібно користуватися принципом «однаковий ресурс, іншій товар». Наприклад, якщо ваша компанія є виробником взуття,

можна кинути зусилля на виробництво водонепроникних черевиків, які потрібні зараз військовим [2].

Гарним прикладом є досвід «MatroLuxe», компанії, яка є виробником матраців: з початком бойових дій, управлінці швидко відреагували на тенденції і зосередили виробництво на соціальних матрацах. Вони є дешевшими і компактнішими, тому мають попит [8].

3) Запобігання втрати команди. Задача менеджера – заохочувати до праці як можна більше працездатних людей. Проблема, з якою можуть зустрітися менеджери – втрата актуальності деяких професій. Тут важливу роль грає усвідомленість керівника о здібностях кожного працівника. Відсутність потреби в діяльності певної посади не існує не значить відсутність потреби в діяльності людини, яка цю посаду обіймала. Завданням керівника в такому випадку є оцінити здібності певного працівника і прорахувати, де він наразі може їх застосувати. Тимчасове переведення на іншу посаду є вигідним і менеджеру, і робітнику. Варто розуміти, що керівник повинен залишатися чесним, спокійним, мотивувати підлеглих.

Якщо певний відділ зіткнувся з урізанням бюджету, це теж не є причиною для повного зупинення праці. В цьому разі обсяг роботи може бути меншим, але він залишається важливим. Наприклад, маркетолог може поширювати основні меседжі компанії в соц. мережах, тим самим працюючи над іміджем бізнесу. При цьому такий процес буде мінімально затратним [5].

«Загалом власники мікробізнесу скоротили 42% своїх найманих робітників, малого бізнесу – 24%, середнього – 18%. З тих, що залишилися працювати, 42% отримують скорочену зарплату» – повідомило «Advanter Group» [1].

4) Планування. Плануванням під час війни займатися досить складно, але потрібно. Мудрість менеджера під час будь-якої надзвичайної ситуації виявляється в умінні холодно мислити, прораховувати, адаптуватись і бути готовим до самих різних кінцівок. Потрібно вміти переступати власні почуття й усвідомлювати, що на плечах керівника лежить відповідальність не тільки за нього самого, але й за людей, які працюють на нього. Саме це зветься справжнім лідерством, і саме лідер потрібен в колективі за нестабільних часів. Менеджер завжди повинен бути стратегом. CEO «Європейська асоціація програмної інженерії EASE» вважає, що українські команди керівництва повинні вигадати мінімум три плани:

- Що робити, якщо воєнні події затягнуться і світ кардинально зміниться;
- Що робити, якщо події скоро закінчаться і все буде в стані довоєнного часу;
- Що робити, якщо обидва попередніх плани не спрацюють.

Керівнику також треба проаналізувати наявність «фінансової подушки» всіх рахунків компанії і грамотно провести її розподіл по всіх відділах [5].

5) Використання допомоги інших країн. Іноземні партнери зі всього світу наразі ведуть активну програму допомоги Україні і, вчасності, українському бізнесу. Українські бізнесмени пропонують керівникам шукати замовлення на іноземних платформах, таких як, наприклад, «Upwork».

Зараз багато країн полегшило процедуру отримання віз; також стало можливо отримати «бізнес-прописку» в країнах Євросоюзу. Це може бути гарною можливістю не тільки зберегти наявний бізнес, але й поширити його на іноземному ринці. Наприклад, естонська організація «e-Resident», яка допомагає влаштувати бізнес в Естонії, зараз має попит в українців – понад 5000 вже беруть участь в її програмах [6].

«Станом на 14 квітня 2020, 12% підприємств повністю або частково перенесли ділову активність за межі України», – повідомляє «Advanter Group» у своєму дослідженні [4].

Які перспективи існують наразі для бізнесу в 2022 році? «Мікробізнес очікує обороти у 2022 році в 71,8% у порівнянні з 2021 роком (на 10 в.п. оптимістичніше, ніж 2 тижні тому) Малий бізнес очікує обороти у 2022 році в 61,7% у порівнянні з 2021 роком (на 12 в.п. оптимістичніше, ніж 2 тижні тому). Середній бізнес очікує обороти у 2022 році в 47,3% у порівнянні з 2021 роком (на 18 в.п. оптимістичніше, ніж 2 тижні тому)» – розповідають експерти «Advanter Group» [1].

Найбільш стійким під час війни виявися IT-сектор. Видання «Економічна правда» провела опитування серед українських IT-компаній і з'ясувала, що середня продуктивність робітників-програмістів знизилася лише на 10 відсотків. «Наші клієнти з нами, вони нас підтримують і продовжують замовляти наші послуги. Майже всі наші фахівці евакуювалися на захід України, що дозволяє нам продовжувати роботу і сплачувати податки» [9], – зазначили в «N-iX». Інша топова

компанія, пов'язана з IT, – «EPAM Ukraine» – стверджує, що ситуація стабільна, а деякі клієнти навіть збільшують обсяг роботи. За думкою експертів, IT-сфера має найкращі очікування щодо розвитку після війни.

Інвестиційна компанія «BGV Group Management» також розповіла про своє бачення щодо бізнесу після війни. Член ради директорів компанії підкреслює, що країна буде перебувати в стані відбудування, отож на передній план вийдуть відновлення житлового фонду, лікарень, навчальних закладів, інфраструктури. Найбільшим попитом будуть користуватися щебенева галузь, машинобудування, добуток власної нафти та газу [10].

Таким чином, можна зробити висновок, що навіть в сучасних умовах існують способи налагодження бізнесу. Українські керівники оптимістично дивляться на подальший розвиток подій і вірять в стійкість нашої держави. Україна має багато ресурсів і експерти вважають, що Україна, її економіка і бізнес вистоїть попри все.

Список використаних джерел

1. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/ (дата звернення: 16.04.2022).
2. Програма евакуації підприємств із зони бойових дій. URL: https://pokr.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/programa-evakuaciyi-pidpriyemstv-iz-zoni-bojovih-dij (дата звернення:18.04.2022).
3. На своєму місці: як зберегти бізнес під час війни. URL: https://mind.ua/openmind/20237929-na-svoemu-misci-yak-zberegti-biznes-pid-chas-vijni (дата звернення – 18.04.2022).
4. Малий і середній бізнес скоротив третину найманих співробітників – дослідження. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/14/685765/ (дата звернення: 19.04.2022).
5. Як вижити бізнесу в умовах війни: поради експертів. URL: https://klymenko-time.com/uk/novosti/kak-vyzhit-biznesu-v-usloviyah-vojny-sovety-ekspertov/ (дата звернення: 19.04.2022).
6. Подумайте, как адаптировать то, что вы сейчас делаете: как малому бизнесу выжить в кризис. URL: https://mc.today/blogs/podumajte-kak-adaptirovat-to-chto-vy-sejchas-delaete-kak-malomu-biznesu-vyzhit-v-krizis/ (дата звернення: 18.04.2022).
7. Релокація бізнесу: як перемістити і адаптувати підприємство під час війни? URL: https://ti-ukraine.org/news/relokatsiya-biznesu-yak-peremistyty-i-adaptuvaty-pidpryyemstvo-pid-chas-vijny/ (дата звернення: 17.04.2022).

8. Великий переїзд. Досвід релокації бізнесу під час війни/ URL: https://www.unian.ua/society/velikiy-perejizd-dosvid-relokaciji-biznesu-pid-chas-viyni-novini-ukrajini-11774737.html (дата звернення: 16.04.2022).

9. IT-галузь допоможе Україні вистояти у війні: опитування найбільших гравців. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/18/684265/ (дата звернення: 18.04.2022).

10. Які сфери найкраще розвиватимуться після війни: інвестиційна компанія BGV Group поділилася своїм баченням. URL: https://rubryka.com/2022/04/19/business_development_after_war/ (дата звернення: 19.04.2022).

Науковий керівник: к.е.н, доц. Нестерова К. С.

Куліченко Аліна Василівна

студентка 1- го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Національна економіка повинна розвиватися через створення ефективної системи інститутів. Це повинно бути фундаментальне завдання у період економічного розвитку країни.

Інституційне забезпечення – визначення правил, механізмів та інструментів, а також організаційних форм, що забезпечують взаємодію ринку та держави, оскільки ні ринок, ні держава самі по собі не можуть впоратися з викликами та завданнями трансформації національної економіки [1, с. 40].

Основні напрями економічної політики України (перші інститути) сформувалися після прийняття акту «Про незалежність України». Держава стаючи самостійною та незалежною отримала право самостійно здійснювати економічну політику та обирати тактику та сфери свого розвитку [2].

На початку розвитку можна виділити певні особливості стану економіки: відірваність України від світової економіки; відставання сектору вироблення від сектору споживання товарів; заборгованість зарубіжним країнам; кримінальний характер взаємодії держави та бізнесу; надмірний контроль економіки урядом України тощо.

В загальному можна виділити декілька етапів розвитку економіки України за останні роки. Перший економічний цикл був направлений на зменшення обсягів виробництва і тривав від 1991 року до 1999. Другий економічний цикл характеризується однорічним падінням та зростанням протягом 2010 – 2012 років. Третій економічний цикл триває з 2013 року по сьогодні та має ще назву відтворювального [2].

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а відтак і левова частка зовнішньої торгівлі. Нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей [2].Тому надійним тилом у боротьбі з агресром стає економічне зростання, яке може визначити успішні військові операції та можливість відбудувати зрушену інфраструктуру.

Таким чином для подальшого економічного розвитку, а це не лише стабільне фінансове становище країни, а й добробут її громадян. Для цього потрібно: створити сприятливе середовище для розвитку сильного та конкурентоспроможного сектору малого і середнього бізнесу, зручне ринкове середовище для всього підприємництва; забезпечити глибоке реформування енергетичного, правового секторів, промислового сектору, освітянського та культурного тощо; зробити збиткові державні підприємства рентабельними; забезпечити прозоре та ефективне управління природними ресурсами; зробити транспортні послуги в Україні якісними та доступними, а інфраструктуру – сучасною.

Список використаних джерел

1. Мостіпака О. В. Сучасні тенденції розвитку національної економіки України**.** *Економіка та управління національним господарством.* 2018. Випуск 6 (134). С. 35-41.

2. Економічний розвиток: Урядовий портал : веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya (дата звернення: 27.05.2022).

3. Стратегія економічного розвитку України. *Економічне майбутнє України – до 2040 року.* : веб-сайт. URL: https://nam.kiev.ua/files/static/forsite/shcherbak-vv.pdf (дата звернення: 27.05.2022).

4. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання : веб-сайт. URL: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya (дата звернення: 27.05.2022).

Науковий керівник д.е.н., професор Слободянюк О. В.

Петрова Поліна Олегівна
студентка 1-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ

Сучасні фактори справили негативний вплив на національну економіку, у тому числі вплинувши на ринок праці. До ключових трансформацій на ринку праці слід віднести: попит на фахівців різко знизився та продовжував падати до початку квітня, але є і винятки- ІТ- галузь, продуктовий рітейл, сільське господарство; перехід на фріланс або дистанційну роботу; третина підприємств припинило роботу; можливість працевлаштування для внутрішньо переміщених осіб в інших областях. В таких умовах для керівників і взагалі для компаній ключовим важелем, особливо тому, що ситуація змінюється щогодини, є гнучкість, можливість та швидкість адаптації до змін. Так, через бойові дії частина українських компаній здійснила релокацію на захід країни – це наприклад компанії «CHI Software» (IT), «Corum Group» (машинобудування), «Дукор» (виробництво речей для немовлят і вагітних жінок). За статистикою «Європейської Бізнес Асоціації»: 30% компаній припинили виробництво, 45% значно скоротили виробництво, 8 % компаній перемістилися на захід України або за кордон, тільки 17% працюють як і раніше [1].

Безумовно зміни стосуються і менеджменту підприємств, у тому числі у процесі адаптації персоналу. Якщо підприємство переїхало

до Львова, то компанії надають двотижневий період адаптації задля налагодження робочого місця, встановлення житла. Зарплата в цей період зберігається і у більшості випадків оренда житло оплачується компанією. Команди HR і топ-менеджери компанії постійно перебувають на зв'язку, надають інформаційну та консультативну підтримку для кожного співробітника. У рамках державної підтримки бізнесу Львівська ОДА допомагає з пошуком транспорту і оренди виробничого майданчику на території Львівської області. Після двотижневого простою в роботі слід поступово адаптувати працівників до нового графіку. Слід збільшувати години роботи поступово, щоб не зробити сильне фізичне навантаження після переїзду та психічного стану працівника у сучасній ситуації. Також призначати з початку завдання менш важкі, щоб потім, після адаптаційного періоду, працівник зміг уже ефективно працювати над складними завданнями.

Як визначено, у пріоритеті держпрограми – переміщення виробництв товарів першої потреби та забезпечення ЗСУ. Втім, за допомогою можуть звернутись будь-які бізнеси. Географія «евакуйованих» підприємств здебільшого охоплює регіони, де продовжуються або де відбувалися бойові дії – найчастіше бізнеси переїжджають із Донецької, Луганської, Чернігівської, Харківської, Сумської, Миколаївської областей. У Мінекономіки повідомили, що отримали більше 2000 заявок на релокацію виробництв у рамках спеціальної державної програми. Із них 318 підприємств уже переміщено на захід України, а 158 навіть відновили свою роботу. Наприклад IT-компанія «EPAM» перемістила на захід країни майже 30% фахівців компанії, і більше половини з них – до Львова.

Ті підприємства, що продовжують працювати на своєму місці мають різні заходи що включають обмеження пересування та призупинення неосновних заходів; заборони певних видів діяльності та ,у зв'язку з карантинними обмеженнями, зобов'язання дотримуватися індивідуальних гігієнічних заходів; перерозподіл роботи та обов'язків в залежності від їх ситуації; дистанційний робочий процес. А якщо працівник-чоловік йде до ЗСУ, згідно із законом, за ним зберігається його посада і заробітна плата [2].

Водночас незважаючи на певні позитивні зрушення більшість вітчизняних підприємств не забезпечують належний рівень адаптації персоналу до сучасних змін. Вважаємо, що доцільно було б підтримувати гарні стосунки в колективі; організовувати зустрічі з психоло-

гом; зустрічі з керівництвом задля обговорення найближчих планів; обговорювати час роботи і ключові задачі у зв'язку з великим психічним навантаженням; у разі підвищеної небезпеки припиняти роботу та йти у безпечне приміщення; якщо підприємство знаходиться в небезпечних регіонах – якнайшвидше перемістити свою діяльність і допомогти працівникам з житлом і транспортом.

Доцільно навести приклади адаптації працівників. Проведемо аналіз того, як вплинули сучасні обставини на одну з провідних галузей в Україні – IT – галузь. Вона виявилася найбільш стійкою до змін. Робітникам провели релокацію до офісів компаній у східних регіонах або у європейських країнах. Після першого дня війни підприємства оперативно евакуювали людей: організували транспорт, підготовили житло та забезпечили робочі місця в більш безпечному місці роботи. Але на ефективність IT-компаній може вплинути три проблеми: мобілізація, обмеженість доступу до інтернету і обмеження банківської роботи . Також маємо компанії, на які дуже вплинули обидві кризи, а саме сфера доставки. Прикладом є «Нова Пошта». COVID-19 вплинув позитивно на роботу компанії, бо обсяг перевезення посилок збільшився до 1 млн по всій Україні. Під час війни, навпаки, через переміщення співробітників і клієнтів, а також можливі загрози – за першу неділю показник упав до 50 тис замовлень. Компанія, не зважаючи на обставини, продовжує працювати майже по всіх регіонах, але багато відділів зачинено, а число працівників скорочено.

Щодо торгівлі, то багато магазинів перейшли на онлайн і створили свій сайт. Аптеки і супермаркети мали декілька адапційних змін у своїй роботі, а саме скорочення робочого часу, через введення комендантської години і скорочення числа робітників. Адапційні зміни відбулися в таких мегамаркетах як «Metro», «Епіцентр». Під час COVID-19 забезпечували глибоке прибирання магазину; мали відведені місця для дизінфекції рук; встановили максимальну кількість відвідувачів одночасно у магазині; встановили нове скло для захисту на касі тощо [4].

Вертаючись до особливостей адаптації персоналу під час великих криз, маємо визначити роль керівника у цій ситуації. Керівник повинен турбуватися про безпеку працівників під час кризи. Зосереджуватися не тільки на фізичній безпеці, а також як геополітичні потрясіння можуть вплинути на психічне та емоційне благополуччя співробітників. Вони можуть мати сім'ю в ураженій зоні, пов'язу-

вати ситуацію з минулою травмою, мати фінансові проблеми через санкції або спостерігати загострення існуючих станів психічного здоров'я [5].

Оскільки світові події постійно розвиваються, важливою є ефективна комунікація як з внутрішньою, так і з зовнішньою аудиторією. Тому важливо інформувати працівників у більш загальному вигляді про дії, які організація вживає у відповідь на кризу.

Таким чином, адаптація персоналу є важливим елементом у системі підприємств. Компанії, незважаючи на кризові ситуації, допомагають адаптуватися працівникам. Керівникам рекомендовано проводити релокацію підприємств до філіалів розташованих подалі від воєнних дій або перехід на дистанційну роботу, що забезпечує функціонування підприємства. Також важливим є піклування про фізичний і психічний стан своїх підлеглих. Під час кризи керівники ставляться до робітників менш строго та враховуючи різні ситуації персоналу – змінюють умови і функції для підтримки, наскільки це можливо, продуктивності праці.

Список використаних джерел

1. How businesses are adapting to a coronavirus pandemic economy? ABCnews веб-сайт. URL: https://abcnews.go.com/Business/businesses-adapting-coronavirus-pandemic-economy/story?id=69748107 (дата звернення: 15.04.2022).

2. Adapting to our new remote-work reality. Slack веб-сайт. URL : https://slack.com/intl/de-de/blog/collaboration/adapting-to-our-remote-work-reality (дата звернення: 16.04.2022).

3. The Russian Invasion of Ukraine is Impacting Employees. How Should HR Respond? Gartner веб-сайт. URL : https://www.gartner.com/en/articles/the-russian-invasion-of-ukraine-is-impacting-employees-how-should-hr-respond-1 (дата звернення: 16.04.2022).

4. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда веб-сайт. URL: https://www.google.com/amp/s/www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/03/23/684549/index.amp (дата звернення: 18.04.2022).

5. The Workplace During Conflict: Considerations for Employees in Ukraine, Russia, and Beyond. LEXOLOGY веб-сайт. URL : https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6a668a25-3214-4f3c-8cf2-be7ebecef152 (дата звернення: 18.04.2022).

Науковий керівник: к.е.н., доц. Нестерова К. С.

Станіслава Валерія Євгеніївна
студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

В наш час дуже актуально, коли підприємство має свою власну чітку стратегію та формує власну діяльність, стратегічні цілі, щоб успішно розвиватися. На рівні підприємства будується стратегія, основою якої є люди. Адже, ще перші представники людства кожного дня вирішували проблеми використання інтелектуальних та фізичних ресурсів [1]

Кожна організація щоб в майбутньому забезпечити собі нормальну стабільну роботу повинна мати свої власні чіткі цілі підприємства. Керівник повинен розуміти сутність стратегії, використовувати різні прийоми і методи управління та розробляти стратегічні плани. А сама стратегія повинна змінюватись відповідно до викликів та змін навколишнього середовища [3]

Для динамічного процесу підприємства, його вибору стратегій, реалізації розроблених планів, полягає в 5 основних завданнях:

- Визначити майбутній бізнес підприємства, сформувати стратегічне бачення бізнесу;
- Перетворити стратегічне бачення бізнесу та її місії в цілі та завдання;
- Розробка стратегії, щоб досягти бажаних цілей;
- Виконати та реалізувати обрану стратегію ефективно і кваліфіковано [1]

Для досягнення стратегічних цілей підприємства та для успішного виконання оперативних завдань, дуже важливо вміти компетентно управляти персоналом підприємства, так як воно є елементом управлінського процесу. На сьогоднішній день управління персоналом є одним із головних напрямків діяльності менеджменту організації. Рівень мотивації персоналу буде впливати на реалізацію стратегії підприємства і буде залежати значною мірою від людського фактору [2]

Посилення ролі менеджменту персоналу в стратегічному менеджменті обумовлено провідним місцем персоналу в функціонуванні сучасної економіки та відмінностями від інших ресурсів [2]

Головним елементом управління всієї системи підприємства є управління кадрами, які бувають об'єктами та суб'єктами управління. Планування, формування, розподіл та використання людських ресурсів складають основний зміст управління кадрами, які розглядаються аналогічно управлінню матеріальними елементами виробництва. Взагалі, кадри – це люди, які мають складний комплекс індивідуальних якостей та властивостей, де соціально-психологічні якості відіграють значну роль.

Методи управління кадрами можна поділити на 3 групи: соціально-психологічні; економічні; організаційно- розпорядчі.

Соціально-психологічні методи управління – це конкретні прийоми та способи впливу та процес розвитку та формування працівників та трудового колективу, поділяючись на психологічні та соціальні. Соціальні, які впливають на весь колектив та створюють оптимальний психологічний клімат, а психологічні – окремі працівники, які вивчають та оцінюють кадри, використовуючи психологічний відбір [3]

Економічні методи – це планування та прогнозування кадрової роботи, розрахунок трудових ресурсів та балансу робочих місць, визначення потреби в кадрах та її забезпечення.

Організаційно розпорядчі методи – це застосування різних варіантів впливу на робітників, ґрунтуючись на використання правових положень та організаційних зв'язків (положення про проведення атестації, правила трудового розпорядку, інструкція про ведення обліку та аудиту трудових книжок робітників.

На підприємстві особлива увага повинна приділятися напрямам з покращення підготовки кадрів. Робота з кадрами – головна частина управлінської роботи для керівництва яка завжди буде вимагати планомірних та обдуманих дій [1]

Щоб правильно організувати своє кар'єрне зростання, передбачити всі пастки на своєму шляху, потрібно навчитися розподіляти свої сили і час, уміти вибирати потрібні цілі, ставити перед собою завдання і багато що інше.

В наш час на підприємствах постає загальна потреба в розробці та введенні в діяльності підприємства концепції стратегічного управління, це дасть змогу підвищити ефективність господарської діяльності підприємства. Всі підприємства хочуть досягти певних успіхів, ще на початку своєї діяльності. А щоб збільшувати або зменшувати

темпи зростання продажу, або зайняти лідирування на ринку, створювати унікальні продукти, потрібно починати використовувати різні загальноконкурентні стратегії, щоб досягти успіхів.

На мою думку, неможливо ефективно та правильно управляти підприємством, розробляти стратегії, якщо не буде розроблений певний механізм управління трудовою поведінкою працівників. Щоб працівник повністю віддавався роботі, досягав поставлених цілей, показував високі результати праці, потрібно забезпечити справедливу оплату праці, створити належні умови для праці, довіру та повагу.

Список використаних джерел

1. Кухленко О. В., Губяр Д. О. Основні підходи до формування стратегії розвитку підприємства. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. 97 с.
2. Бузько І. Р. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці: монографія / за заг. ред. СНУ ім. В. Даля, 2009. 304 с.
3. Черчик Л. М. Стратегія управління розвитком персоналу. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/616

Науковий керівник: к.екон.н., доцент Хаймінова Ю. В.

Хомиженко Євгеній Сергійович
студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сьогоднішні скрутні часи тема економічно-правових засад є важливою для обговорення тому, що з початку воєнного стану в нашій країні влада намагається забезпечувати економічну стабільність на всіх рівнях держави.

Банківська система – це специфічна економічна та організаційно-правова структура, що забезпечує функціонування грошового ринку та економіки в цілому [1].Виходячи з цього я вважаю, що це є важливим фактором в економіці держави, який заслуговує уваги.

Для початку хочу зазначити, що ліквідність банківської системи – це спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зо-

бов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни [4]

Так, задля підтримання ліквідності банківської системи, в перший день війни Національний банк України видав постанову «Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану» від 24 лютого 2022 року в якій затвердив порядок бланкового рефінансування банків для підтримки ліквідності банківської системи. Наступного дня Національний банк надав рефінансування в обсязі 51,5 млрд грн для підтримки ліквідності банківської системи. Це перший випадок коли одразу було застосовано нашою державою інструмент бланкового рефінансування разом зі стандартними. Завдяки цьому у перші дні війни було посилено спроможність банків належним чином і в повному обсязі виконувати зобов'язання перед клієнтами – юридичними та фізичними особами.

Також, під час воєнного положення Національний банк України спрощував надання своїх послуг або навіть послаблював обмеження. Спрощення в більшості ситуаціях відбувалося стосовно надання фінансів для благодійної допомоги чи допомоги Збройним Силам України. Стосовно обмежень послаблювалися ті, що пов'язані з валютним ринком або іноземними валютами. До найзначніших змін можна віднести те, що до благодійних фондів стало можливо нараховувати не тільки гривні, а й іноземну валюту; відмову від проведень операцій з використанням рахунків резидентів Росії або Білорусі та юридичних осіб; відмову від використання російських та білоруських рублів.

З метою забезпечення життєдіяльності населення Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження від 02 березня 2022 року № 198-р «Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану». За цим розпорядження в умовах воєнного стану люди могли користуватися своїми арештованими коштами за умови, що сума не перевищує значення у 100000 (сто тисяч) гривень [3].Неодмінно треба згади і про те, що задля полегшення життя було дозволено не сплачувати кредит на період воєнного часу та 30 днів після його закінчення.

У кінці я хочу розглянути, як ці зміни відбилися на економіці банківського сектору. Запровадження кредитних канікулів та зниження комісії негативно позначилося на процентних на комісійних доходах,

але при цьому чистий операційний прибуток є позитивний. Також, на негативний фінансовий результат банків позначається формування резервів, які створюються під очікуванні наслідки війни.

Підсумовуючи, можна сказати, що на банкову систему воєнний стан несе великий негативний вплив, адже страждає фінансовий прибуток банків і їх спроможність виконувати свої завдання. Неодмінно треба зазначити, що держава робить усе можливе для того, щоб могли функціонувати при цьому не забуваючи про життєдіяльність населення. Також, усі спрощення і полегшення обмежень сильно допомагають надавати фінансову допомогу, як військовим так і постраждалим у війні.

Список використаних джерел

1. Андрушків Т. В. Банки як суб'єкти фінансових риків України: роль і перспективи. *Банківська справа.* 2002. № 2; Паламарчук В. О., Бойченко О. К., Банківська діяльність за умов перехідної економіки: економіко-правові аспекти. *Фінанси України*. 2001. № 3; Савлук М. І. Вступ до банківської справи. К., 2000.

2. Національний банк України: вебсайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/ (дата звернення: 31.05.2022).

3. Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану від 02.03.2022 № 198-р. *Офіційний вісник України* 2022 р., № 26, стор. 192, стаття 1453, код акта 110662/2022.

4. Безвух С. В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу. URL: http://surl.li/ccjos (дата звернення: 31.05.2022).

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О. В.

СЕКЦІЯ 14

ЛІНГВІСТИКА ПРАВА ТА ЗМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виговська Марія Андріївна
студентка 4-го курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОСУВАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСУ З ТРЕЙДИНГУ ELRMCF TEA (М. ОДЕСА): СТВОРЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОЄКТУ

З кожним роком існування бізнесу без ефективно використаних маркетингових комунікацій ускладнюється, адже їх роль значно підвищилась останнім часом. Для того, щоб зробити маркетингову комунікацію насправді ефективною, потрібна, по-перше, орієнтація на споживача, по-друге, розуміння свого продукту. Саме для цього потрібно вміти проаналізувати ринок, до якого належить товар/послуга бренду, сам продукт та його цільову аудиторію. Тільки маючи ці знання можна виокремити та побудувати маркетингову кампанію таким чином, щоб вона була успішною. Однак важливе розуміння того, що для досягнення маркетингових цілей, потрібно застосовувати не один засіб маркетингових комунікацій, а їх сукупність. Саме завдяки використанню інтегрованих маркетингових комунікацій бізнес має можливість здійснювати якісну комунікацію з потенційними і наявними споживачам, а також будувати з ними довгострокові відносини. Основною метою нашої роботи є створення комунікаційного проєкту для просування онлайн-ресурсу з трейдингу ELRMCF TEAM (м. Одеса).

У своїй книзі «Основи маркетингу» Ф. Котлер дає визначення терміну «просування». На його думку, просування – сукупність різних видів діяльності щодо доведення інформації про переваги продукту до потенційних споживачів та стимулювання виникнення у них бажання його купити [2].

Маркетинг освітніх послуг за думкою Ф. Котлера та К. Фокса полягає в дослідженні, плануванні, здійсненні й контролі за сформова-

ними програмами, задумами, які, в свою чергу, викликають добровільний обмін цінностями з цільовими ринками з метою досягнення прагнень навчальних закладів [3].

Важливими особливостями освітніх послуг є те, що вони, по-перше, не матеріальні, а, по-друге, їх не можна відчути до моменту їх придбання.

Саме тому для маркетингу освіти є дуже важливим розробка правильної стратегії, комплексу маркетингу. Отож, у підсумку нашого дослідження для онлайн-ресурсу з трейдингу ELRMCF TEAM ми дійшли таких висновків:

1. Під час вивчення теоретичних аспектів формування комплексу онлайн-просування було встановлено, що головними завданнями процесу просування є інформування, переконання або нагадування про продукцію і -як наслідок – задоволення потреб споживачів й отримання прибутку; підвищення попиту, збільшення збуту продукції на ринку. Завдяки цій інформації нам вдалося виокремити головну мету просування онлайн-ресурсу з трейдингу ELRMCF TEAM – встановлення взаємозв'язку із споживачами та зростання прибутку від продажу продуктів. Для здіснення цієї мети ми вирішили використати такі засоби маркетингових комунікацій як брендинг, event-маркетинг, маркетинг подарунків, рекламу, спонсорство та органічне просування у соціальних мережах.

2. Завдяки проведенню аналізу характеристики діяльності онлайн-школи з трейдингу ELRMCF TEAM, нам вдалося з'ясувати, що ринок подібних послуг є достатньо молодим і у нашої компанії є велика перевага – бути одною з перших подібних шкіл в Україні. Тека перевага додає іміджу компанії, але для того, щоб ця перевага насправді грала на руку компанії, цей імідж потрібно підтримувати. Компанія повинна підтримувати сучасні тренди у брендінгу для того, щоб виділятись серед більш молодих конкурентів. Саме через це ми вирішили провести ребрендінг, результати якого допомогли компанії дійти такої маркетингової цілі як підвищення попиту на послуги. Завдяки проведеному ребрендінгу, попит на один із продуктів компаніїї ELRMCF TEAM (закритий чат) злетів на 262%, а на інший (основний курс) на 80%.

3. Визначення цільової аудиторії компанії було нашим наступним завданням. Цей пункт ми опрацювали дуже ретельно, оскільки розуміння цільової аудиторії дає можливість зробити маркетингову ко-

мунікацію найбільш ефективною. Завдяки аналізу цільової аудиторії, нам вдалося визначити які саме елементи вже наявних маркетингових комунікацій слід покращити, а також на яких людей ми повинні орієнтуватись при підготовці контенту для соціальних мереж. Після визначення цільової аудиторії ми змогли написати контент-план для органічного просування у соціальних мережах. Реалізація контент-плану почалась ще в грудні (у той час, коли і ребрендінг). Ми проаналізували ефективність такого просування та дійшли висновку, що коли ми почали дотримуватись контент-плану, у якому є всі типи контенту (інформаційний, залучаючий та той, що продає), кількість вподобань на публікаціях виросла на 28%. Також завдяки опрацюванню цільової аудиторії ми змогли підготувати нативний матеріал, який в основному націлений на 3 сегменти ЦА з 4 – на людей, які тільки задумуються про трейдінг. Нативний матеріал за першу добу розміщення показав приємні результати – 4600 переглядів.

4. Ми вирішили провести два PR-заходи: виступити спонсором на змаганнях з ММА з метою розширення аудиторії, оскільки спортсмени – це люди, які мають дух суперництва, а саме це є важливою якістю трейдера за словами Майка Беллафіоре (автор книги «Один хороший трейд») [1]. На жаль, оцінити ефективність такого виду просування нам не вдалося, адже через воєнний стан його просто не змогли провести. Ще один захід направлений на збір коштів для благодійних цілей. Він також поки що не проведений.

5. На підставі проведеного дослідження та впровадження деяких засобів маркетингових комунікацій, які ми планували провести в межах маркетингової кампанії, можна казати про те, що така сукупність засобів маркетингових комунікацій є доцільною для використання у онлайн-просуванні освітніх послуг такого типу. Завдяки результатам, отриманим після впровадження деяких маркетингових засобів, компанія змогла досягти такої бізнес-мети як рентабельність, адже прибуток, отриманий від реальних клієнтів, які придбати продукти компанії, значно перевищує кількість вкладених у комунікаційний проєкт грошей. У листопаді дохід компанії з продажу основного курсу та доступу в закритий чат складав 13200$, в той час як в грудні він вже становив 24100$. Із нових витрат в грудні з'явилася оплата роботи дизайнера – 500$. Дохід зріс на 82.5%. Цей результат доводить доцільність застосування представленого комунікаційного проєкту для онлайн-школи з трейдінгу ELRMCF TEAM.

Список використаних джерел

1. Беллафиоре М. Один хороший трейд: скрытая информация о высококонкурентном мире частного трейдинга. М. : СмартБук, 2012. 400 с.
2. Котлер Філіп Армстронг Гарі. Основи маркетингу. Київ, 2020. 880 с.
3. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів. Ф. Котлер, К. Фокс., 2011. 580 с.
4. Підгурська І. А Л. О. Конкурентний аналіз інформаційного бізнес-середовища у цифровому маркетингу. Маркетинг і цифрові технології. 2019. Т. 3, № 3. С. 25–32.
5. Портер М. Е. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов. М : Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с., 37
6. Психотипы целевой аудитории. URL: https://brainworks.com.ua/articles/psihotipy-tselevoj-auditorii/ (дата звернення: 17.04.2022).
7. Lehkyy O. Pidhurska I. Haida T. Semantic Core Parsing in Search Engine Optimization Process. 9th International Conference on Advanced Computer Information Technologies: Conference Proceedings. 2019. P. 358–361.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Грушевська Ю. А.

Дмитрук Діана Олександрівна
студентка 3-го курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТАРГЕТИНГОВОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА ПРИКЛАДІ СТУДІЇ КУЛЬОК HELIUM (ОДЕСА)

Актуальність теми роботи полягає у тому, що на сучасному ринку бізнесу стає все більше конкурентів, особливо серед малого бізнесу. Оскільки такий тип бізнесу на початку роботи не має у своєму розпорядженні великого бюджету, тому є доречним використання таргетованої реклами, яка ще й до цього охоплює велику аудиторію, що допоможе швидко підняти впізнаваність бренду. Але для її ефективного впровадження обов'язковим є розуміння своєї аудиторії, продукту та конкурентів. Для цього доцільним є проведення ситуаційного аналізу.

Просування – сукупність різних видів діяльності щодо доведення інформації про переваги продукту до потенційних споживачів та сти-

мулювання виникнення у них бажання його купити, таке визначення дає Філіп Котлер [3].

Ситуаційний аналіз або SWOT-аналіз – вивчення сильних сторін (S), слабких сторін (W), можливостей (O), загроз (T), які можуть вплинути на успішне просування товару, послуги або компанії. Основні завдання SWOT – аналізу: виявлення маркетингових можливостей, які відповідають ресурсам фірми; визначення маркетингових загроз і розробка заходів щодо знешкодження їхнього впливу; виявлення сильних сторін фірми й зіставлення їх з ринковими можливостями; визначення недоліків фірми та розроблення стратегічних напрямів їх подолання; виявлення конкурентних переваг фірми та формування її стратегічних пріоритетів [2]. SWOT- аналіз має наступні переваги для малого бізнесу : 1) простота проведення, цей метод дослідження може бути використаним будь-яким підприємцем або співробітником компанії; 2) дослідження такого типу не вимагає наявності бюджету; 3) на основі цього аналізу можна побудувати стратегію подальшого розвитку бізнесу [5].

Також не менш важливим є етап визначення цільової аудиторії (далі – ЦА), на яку саме будуть розраховані подальші дії маркетолога компанії. Цільова аудиторія – це люди з вираженим або потенційним інтересом до продукту. У першому випадку вони купували його раніше або тільки планують це зробити. У другому – попит на продукт ще не сформований, але користувачі цікавляться суміжними тематиками і можуть вважатися потенційними клієнтами [4]. Потенційний покупець – багатогранна особистість з десятками факторів, які впливають на його купівельну поведінку. Для цього компанії розробляють портрет потенційного покупця – це сукупність характеристик, які прямо чи опосередковано впливають на прийняття рішення про покупку. Його класичні складові – сімейний стан, вік, професія, рівень доходу, інтереси, цінності, які можуть бути застереження щодо товару, ставлення до товару тощо. Важливо визначити і цільову аудиторію, і портрет аудиторії. Тому що перше визначають, щоб зрозуміти, хто клієнт організації, а друге – щоб зрозуміти, що потребує цей клієнт, які пости в соціальних мережах хоче бачити, на які питання хоче почути відповідь, які акції можуть залучити його до покупки тощо.

Коли основні етапи аналізу завершені, доцільно зробити аналіз соціальних мереж та аналіз tone of voice. Або за потреби розробити tone of voice. Аналіз соціальних мереж передбачає: аналіз візуальної

частини профілю, аналіз шапки профілю, tone of voice, аналіз соц. мереж конкурентів. Аналіз візуальної частини профілю – чи дотримується компанія заздалегідь розробленому фірмовому стилю, контент-плану, чи є логотип у компанії або чи доречний він. Аналіз шапки профілю – чи актуальна інформація міститься там, обов'язковим є вказування місця розташування компанії, робочій графік, назва компанії та чим займається. Також якщо дозволяє місце, можна вказати УТП компанії.

Тон, зміст і мова в соціальних мережах повинні бути адаптовані відповідно до того, яку цільову аудиторію ми визначили. Tone of voice відноситься не тільки до постів в соціальних мережах, а і до безпосереднього спілкування з клієнтом у особистих повідомленнях, коментарях тощо. Також має бути визначений сценарій поведінки з негативними коментарями, відгуками. Заздалегідь визначений тон і мова обов'язково мають використовуватися кожним працівником компанії. Мова спілкування з аудиторією не можуть змінюватися, наприклад, якщо всі пости компанія публікує зі зверненням на «Ви», то у особистих повідомленнях не можна одразу переходити на «ти».

Аналіз соцмереж конкурентів передбачає: аналіз контенту (якість, вміст, смислове навантаження), аналіз контент-плану (кількість постів за певний термін, частота публікацій), кількість фолловерів, приріст сторінки, аналіз реклами [1]. Усі ці критерії також можна використовувати при аналізі соцмереж власної компанії.

Для того, щоб створити ефективну маркетингову кампанію, потрібно проаналізувати цільову аудиторію бренду, продукт та ринок в цілому. Це можна зробити завдяки таким видам аналізу для малого бізнесу: SWOT-аналіз, визначення цільової аудиторії, створення портрету ЦА, аналіз конкурентів, дослідження tone of voice. Такі види аналізу були обрані, оскільки вони є досить простими у проведенні для бізнесу, який тільки зародився, а також вони не потребують наявності значного бюджету. На основі отриманих аналітичних даних можна будувати стратегію подальшого розвитку бізнесу.

Аналіз цільової аудиторії дав нам можливість налаштувати таргетовану рекламу на тих жителів міста Одеси, яким може бути цікавим наш продукт. Загалом ЦА «Helium» складається з жінок від 18 до 35 років, які мешкають у місті Одеса, мають середній дохід та мають дітей чи молодших братів/сестер.

SWOT-аналіз та аналіз конкурентів дав нам можливість виявити аспекти, які потребують покращення у майбутньому. Аналіз конкурентів полягав в аналізі їхніх соціальних мереж. Він дав нам змогу зробити такі висновки:

1) кількість років знаходження на ринку не як не пов'язані з кількістю фолловерів. Більше років на ринку не значить більша популярність; 2) для успішної праці та просування у профілі обов'язково мають бути вказані УТП; 3) разом із збільшенням популярності нашої студії на ринку, можна підняти ціни; 4) для даної сфери діяльності не обов'язково мати фірмовий стиль, але це завжди підіймає впізнаваність у споживача і дає можливість відокремитись від конкурентів; 5) завдяки регулярній публікації різноманітного контенту (фото та відео) збільшується рівень залученості та як результат – збільшується кількість фолловерів; 6) просування у соціальних мережах дуже важливий пункт у якісному ведені малого бізнесу. Зростає кількість підписників, а відповідно – кількість замовлень; 7) наявність UGC контенту демонструє наскільки компанія комунікує з споживачами та це ще один спосіб урізноманітнити публікації.

Список використаних джерел

1. Аналіз соціальних мереж конкурентів. URL:https://para.school/ua/blog/smm/analiz-konkurentov-v-socialnyh-setjah (дата звернення: 06.04.2022).

2. Карпенко А. В. Оцінка системи управління маркетингом на підприємстві. *Держава та регіони.* 2007. № 1 С. 135-136.

3. Котлер, Філіп, Армстронг, Гарі. Основи маркетингу. Київ: Диалектика, 2020. 880 с.

4. Яловега Н. І., Яресько А. П. Дослідження портрету потенційної цільової аудиторії. *Актуальні питання розвитку економіки, харчових технологій та товарознавства:* тези доповідей XLII Міжнародної наук.студ.конф. (м. Полтава, 26-27 березня 2019 р.) : у 2 ч. Полтава: ПУЕТ, 2019. Ч. 2. С. 168-169.

5. SWOT-аналіз: кому, коли й навіщо потрібен (+ реальний приклад). URL: https://bakertilly.ua/news/id44448 (дата звернення: 04.04.2022).

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Грушевська Ю. А.

Лебединська Єлизавета Сергіївна
студентка 4-го курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТВОРЕННЯ РЕКЛАМНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ СТУДІЇ HELIUM НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ EVENT-МАРКЕТИНГУ (М. ОДЕСА)

Зростання важливості реклами у сьогоднішньому маркетингову полі є незаперечним фактом. Компанії шукають нові способи та методи, якими можна завоювати увагу аудиторії. Одночасно з цим розвиваються і технічні засоби передачі інформації. Багато вчених проводили дослідження якості сприйняття інформації із різних джерел, аби на основі отриманих результатів максимально ефективно розробляти маркетингові та рекламні кампанії.

Зростаюча популярність відеоконтенту та постійні заяви про те, що молоде покоління користувачів не схильне читати тексти, змушує маркетологів та рекламістів замислюватися про зміну форматів. Саме тому ця тема є дуже актуальною, адже з розвитком та популяризацією нових видів контенту постає потреба в досліджені доцільності різних типів передачі інформації. Нині дедалі більше зростає роль графіки під час подачі реклами. Візуальна складова займає основну частину рекламного повідомлення. Потік матеріалу з екранів і сторінок змушує рекламістів все активніше і витонченіше боротися з конкурентами за невелику ділянку активної уваги споживача. Потрібно встигнути запам'ятатися, виділитися за короткий проміжок часу між перегортанням сторінок, постів. Тому успішне рекламне повідомлення сьогодні немислимо без супроводжуючого його візуального ряду, що передає більшу частину інформації.

Була проведена низка досліджень, присвячених сприйняттю різного типу інформації. Класик теорії комунікації Алан Піз встановив, що в процесі спілкування власне слова становлять близько 7-10% інформації, що сприймається. Близько 30-35% припадає на частку аудіального компонента (включаючи тембр, інтонацію, швидкість мови тощо) і близько 60% – це невербальна комунікація (жести, рухи, міміка тощо). Отже: 10% тексту проти 90% аудіо + візуального сприйняття [2].

Ще одне дослідженні було проведено командою Video University. Працівники порівняли активність користувачів стосовно текстової та

візуальної інформації: зображення вдвічі більш віральні, ніж текст; відео у 12 разів більш віральні, ніж текст та зображення разом узяті [1].

Багато досліджень підтверджують важливість використання візуальною частини у рекламному повідомлені. Спираючись на проаналізовані дані нами були розроблені рекламно-інформаційні продукти для студії «Helium».

Студія доставки гелієвих кульок Helium відкрилася в липні 2021 року. Загалом організація молода, енергійна, цілеспрямована, тому через проведення рекламно-інформаційної кампанії (хоч і обмежену об'єктивними факторами та невеликим бюджетом) активно розвиває різні види своєї діяльності.

Під час створення рекламно інформаційної продукції ми взяли до уваги особливості ринку, сфери та цільової аудиторії, тому було вирішено використовувати яскраві кольори, що відповідають чи схожі на фірмові кольори організації.

Нами були розроблені:

1) **Стікери.** Процес створення стікерів складався із двох етапів. Спочатку були створені векторні ескізи на основі існуючих малюнків, а потім ескізи були кастомізовані та перетворені у повноцінні кольорові стікери, які можна використовувати як для друку, так і у цифровому варіанті для публікацій у соціальних мережах (рис. 1).

Рис. 1 Стікери

2) **Гайдлайн, брендук, прес-кіт та посадові інструкції** були оформлені із використанням фірмового кольору організації – зеленого. У гайдлайні також було вирішено додати жовтих ак-

центів, щоб добитися більшої кореляції з кольоровою палітрою логотипу. Обов'язковим елементом в оформленні цієї продукції стала наявність ілюстрацій повітряних кульок. А при дизайні прес-кіту був використаний корпоративний герой (рис. 2).

Рис. 2 Брендук, прес-кіт та посадові інструкції

3) **Корпоративний герой** представляє собою повітряну кулю жовтого кольору с різними емоціями на «обличчі». Його дизайн відбувався у декілька етапів. Спочатку була створена 3D-модель кулі, потім були додані текстури, а в кінці – 2D емоції (рис. 3).

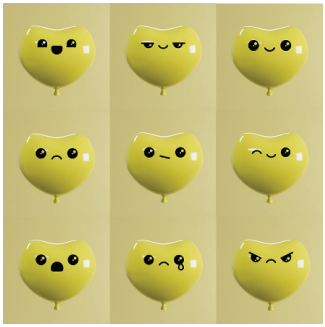

Рис. 3 Корпоративний герой

4) **Дві анімації** також були зроблені у програмі **Cinema4D** та **Redshift**. Спочатку була розроблена основа анімації – динаміка та ассети. Потім були додані текстури та виставлено світло за допомогою Redshift. Наприкінці були додані ефекти корекції кольору у програмі After Effects. Ознайомитися з ними можна за посиланням. https://drive.google.com/drive/u/0/folders/17yM6ftYPfsFYBXqiAshVnt62932ngm00
5) **Рекламні відео.** Його створення розділилося на п'ять етапів. Спочатку були вивчені побажання замовників, знайдені референси, які допомогли краще зорієнтуватися у стилі відео, та підібрана музика, яка відповідає настрою усього відео. Наступним кроком стало створення блокінгу, тобто основної анімації камери та предметів із використанням простих геометричних фігур чи нескладних ассетів. Після того, як анімація була завершена, почався третій етап. На цьому етапі були додані та заанімовані потрібні 3D-моделі. Четвертий етап – це додавання текстур, освітлення сцени та рендер. У цьому випадку ми вирішили використовувати блакитний колір замість зеленого, аби додати яскравості загальному зображенню. Тривалість рендеру (тобто візуалізація та збереження відео) варіювалася в залежності від сцени і інколи могла бути більше 20 годин. Останнім етапом була корекція в програмі After Effects та збереження фінальної версії. Ознайомитися з відео можна за посиланням:https://drive.google.com/drive/u/0/folders/17yM6ftYPfsFYBXqiAshVnt62932ngm00

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що використання дизайну, особливо 3D, є доцільним та потенційно корисним для студії «Helium», а розроблені рекламно-інформаційні продукти можуть бути використані і надалі як основа для широкої комунікаційної кампанії.

Список використаних джерел

1. Videouniversity URL: https://www.videouniversity.com/ (дата звернення: 11.06.2022).
2. Алан Пиз, Барбара Пиз Искусство коммуникации в сетевом маркетинге. М.: Дело, 2006. 256 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Грушевська Ю. А.

СЕКЦІЯ 15

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Прохоренко Аліна Марленівна
доктор філософії з політології, асистент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»

БЛОГОСФЕРА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Одне з досягнень сучасного світу, яке стало можливим із розквітом Інтернет-технологій, – це блоги, у тому числі й політичні блоги, як частина віртуальної реальності та віртуальної політики. Для того, щоб зануритися в оцінку ступеня впливу, що блоги надають на політичне життя, необхідно докладніше розглянути це явище в його цілісності.

Термін «блогосфера» був введений 10 вересня 1999 року, в якості жарту Б. Л. Гремом, за аналогією з терміном «логосфера», що може бути витлумачено, як «світ слів», «всесвіт дискурсу» [1]. Блогосфера є важливішою громадської ареною XXI століття в віртуальному просторі. Найбільш часто блогосфера включається в простір нових соціальних медіа, які відіграють істотну роль не тільки в особливостях комунікації між людьми, а й у формуванні громадської думки, громадянської і політичної позицій.

Найважливішою для теми впливу блогів на політичне життя є можливість користувачів, які стежать за тим чи іншим блогом, залишати коментарі та відгуки на ту чи іншу тему після прочитання тексту автора. Таким чином, блоги – це двосторонній канал взаємодії, що робить його середовищем обміну інформацією та об'єднання груп людей за інтересами.

Вже зазвичай, авторів блогів називають блогерами, а всю сукупність блогів в Інтернеті називають блогосферою (слово також без змін запозичене з англійської мови «Blogosphere»). Через те, що блоги набули значної популярності та сфери впливу, було розмито кордон між блогами та Інтернет-майданчиками, що належать традиційним ЗМІ.

Але, загалом, блог – це не просто контент, тоді його нічого не відрізняло б від сталих засобів масової інформації . Він є інструментом спілкування з широкою аудиторією і завжди дозволяє отримати зворотний зв'язок. Будь-який текстовий запис або відео в блозі може бути прокоментоване будь-яким користувачем та призвести до масштабної дискусії. А дискусії – це метод досягнення громадського компромісу, зокрема й з політичних питань. Текст, написаний в провідній рубриці, в блоговій комунікації є своєрідним «тригером». Цей текст-тригер виконує подвійну функцію. Він повідомляє нові відомості, ставить проблему і за аналогією з пусковим механізмом запускає реакцію у відповідь адресата. Автор тексту виносить на обговорення інформацію, що містить у собі потенціал полемічності, що провокує читачів на висловлювання різних думок та участь у комунікативній дії, мережі, дискурсі та можливих соціальних діях. Така форма спілкування створює прецедент існування спільнот із чітко вираженою політичною позицією, яка була піддана рефлексії.

А саме під політичним блогом ми розуміємо такий блог, де користувачі беруть участь у аналізі, збиранні та розповсюдженні політичної інформації. Найважливішими критеріями політичного блогу є активна участь самого автора блогу в дискусії (принцип суб'єктності), дотримання прийнятих у віртуальному співтоваристві «правил гри» (наприклад, помірна модерація коментарів), обговорення політично значимих тем. Безумовно, при цьому постає питання про критерії політичного, вирішення якого неоднозначне і потребує окремого аналізу. Політичний блог існує не тільки у текстовому форматі, а й у форматі відео, що ефективніше за рахунок залучення ораторського мистецтва та експресивності автора. В Україні, де симпатія популістським промовам політичних авторів досить сильна, такі блоги мають успіх.

Відеоблогінг дуже молоде явище. В цілому. Вважається, що вперше відеоблог з'явився в мережі 2 січня 2000 року в США. Саме в цей день майбутній креатор Адам Контрас у своєму літературному блозі опублікував не звичний текст, а відеозапис для того, щоб повідомити друзів про свої пересування. Цікаво, що Адам Контрас веде літературний блог та відеоблог і досі, що робить його найдосвідченішим відеоблогером у світі, адже він займається цим уже 17 років [3]. До 2005 року з'являлися й інші відеоблогери, це не було масовим явищем та особливою популярністю, і користувачів мережі вони не

знайшли. Справжній бум відеоконтенту припадає на 2005 рік, коли з'явився відеохостинг YouTube, який дозволив будь-якому користувачеві мережі незалежно від його здібностей розміщувати будь-які відео в інтернеті. Навіть досить значущий журнал Forbes назвав 2005 рік – роком відеоблогу [2].

Таким чином, Інтернет-блоги в системі сучасних інформаційних технологій мають значний вплив, який поширюється і на побудову суспільних відносин, і на рівень довіри, яку відчуває користувач до керівництва країною, тієї чи іншої партії, бізнесу, соціальних програм підтримки населення, тощо. А сама блогосфера стає окремим виміром для політичної комунікації.

Список використаних джерел

1. Blogosphere. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Blogosphere
2. Garfield Steve. The Year of the Video Blog. 2005. URL: http://homepage.mac.com/stevegarfield/videoblog/year_of.html
3. Kontras Adam. Talk about moving in the 21st Century. 2000. URL: http://www.4tvs.com/Journey/Pages/J1200.html

Савон Катерина Володимирівна
аспірантка кафедри політичних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІА-ДИСКУРС ЯК АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Науковий дискурс щодо актуальності та практичного використання концептів м'якої та жорсткої сили залишається відкритим, залучаючи думки провідних експертів з усього світу. Так найголовнішим інструментом м'якої сили виступає публічна дипломатія, яка в теперішніх військово-політичних реаліях доказує свою ефективність. Поєднання обох сил в розумну силу довели, що недоторканність державного суверенітету більш вірогідне у випадку володіння ядерною зброєю, або включенням держави до НАТО. Але в теперішніх українських реаліях дипломатія стала інформаційною зброєю, що зумовила нову стратегію комунікації держави з країнами-партнерами. Як зазначив доктор сучасної історії в Оксфорд-

ському університеті Й. Тенембаум: «Дипломатія є мистецтвом стримування сили» [4, с. 1].

Україна показала єдність свого народу, що виражається у добровільному поповненні лав ЗСУ, консолідації політичної еліти та ЗМІ, активному волонтерстві серед громадян, інформаційній складовій відображення новин українцями та допомогою за кордоном діаспорою своїх співвітчизників. Україна закріпила за собою цінності сміливості та свободи, що змусило громадян інших держав замислитися над своїми та скерувати уряди своїх держав у вірному для них напрямку. Звісно, пропаганда та маніпуляції масовою свідомістю подіяли на частину громадян та політичних діячів, однак нова реальність змінює порядок денний. Втім слід наголосити, що за допомогою інформаційно-комунікативних технологій світ став охоплений інформаційною війною, а глобалізація призвела до розмиття кордонів, завдяки чому європейці та загалом західний світ відчувають війну Росії проти України у реальному часі.

Каталізатором суспільно-демократичних змін у суспільстві стають драматичні події у нашій державі. Здебільшого, саме під час глобальних загроз існування людства світ створює новий устрій та консолідує спільні зусилля, що можуть виражатися в альянсах.

З огляду на географічні фактори в яких знаходиться Україна, геополітики передрікали нам різну долю. Однак все більшу підтримку виражають відомі архітектори та цілі уряди країн, які висловлюють бажання допомогти відбудовувати міста після завершення війни. Уряд Данії висловив підтримку у відстроюванні Миколаєва [2]. Державні представники Італії, Греції, Японії та інших держав підтримують фінансову допомогу у відновленні зруйнованих територій в Україні. Відбудовувати Харків запропонував Норман Фостер. Проєкт Харкова спроєктований в стилі хай-тек, а прикладами реалізації проєктів цього архітектора є міст у Франції – Viaduc de Millau, Apple Park, Херст-тауер, реконструкція Рейхстага та ін [3].

Інституціональними механізмами, які наразі виступають практичною реалізацію публічної дипломатії є проєкти створені під час воєнного стану в Україні: UNITED 24, Bravery to be Ukrainian, Ukraine Now and Forever та інші. Bravery to be Ukrainian стала найдорожчою компанією України, охопивши більше 140 міст світу [1]. Продовжили роботи державні інституції у просуванні іміджу України за кордоном – МЗС, МКІП, Українській інститут, Український Інститут

національної пам'яті, Офіс Президента України, Інститут книги. Достеменно президент України В. Зеленський виступає найголовнішою фігурою публічної дипломатії України зараз. Харизматичний тип лідерства, який притаманний нашому президенту, показує його як гарного сім'янина, людини з народу, сильну особистість з почуттям гумору – це саме ті характеристики сучасного лідера, які об'єднують Україну та зближують з іншими відкритими та молодими лідерами націй. Poczta Polska створили марки для листування з обличчям В. Зеленського, а в Фінляндії перейменували вулицю на честь лідера України – такі дії в символічному просторі показують підтримку та віру в перемогу України.

Список використаних джерел

1. Доценко О. Бренд на $3+ млн. Bravery to be Ukraine стала найдорожчою кампанією України – як її безкоштовно поширювали світом. AIN. UA: вебсайт 2022. URL:https://ain.ua/2022/05/30/brend-na-3-mlrd-bravery-to-be-ukraine/

2. Denmark will help in the process of rehabilitation and reconstruction of Ukraine, says Prime Minister. Government Portal. 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/daniya-dopomozhe-u-vidnovlenni-ta-vidbudovi-ukrayini-premyer-ministr

3. Ravenscroft T. Norman Foster «to assemble the best minds» to rebuild Ukrainian city of Kharkiv. Dezeen. 2022. URL: https://www.dezeen.com/2022/04/21/norman-foster-reconstruction-kharkiv-ukraine-war/

4. Tenembaum Y. Diplomacy Is the Art of Enhancing Power. *E-International Relations*. 2017. URL: https://www.e-ir.info/2017/02/22/diplomacy-is-the-art-of-enhancing-power/ (дата звернення 31.05.2022).

Науковий керівник: д.іст.н., професор Кормич Л. І.

Таркін Василь Павлович
аспірант кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УСПІШНОЇ ПРОПАГАНДИ У ПОГЛЯДАХ С. П. ЧАХОТИНА

Негативна критика пропаганди була важливою темою досліджень протягом усього XX століття. Із відміною цензури, новаторське і

системне використання пропаганди, її види і способи засуджувалися журналістами, літераторами, соціологами, політологами. Разом з тим, частина робіт була спрямована на попередження громадськості про кампанії, метою яких є вплив на її свідомість. Серед таких досліджень – робота С. П. Чахотина «Психічне насильство над масами».

Пропаганду як один із маніпулятивних способів нав'язування «альтернативного світу» узагальнено визначають як «поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей із метою їх упровадження в громадську думку та активізації використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Водночас до пропаганди належать повідомлення, які поширюються для здійснення вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій та зміни ставлення чи поводження певної групи людей у напрямі, безпосередньо чи опосередковано вигідному організаторам» [1].

Одночасно звертаючись і до особистості, і до маси, пропаганда увібрала у себе надбання і психології – знання особистості, її схильностей, потреб, бажань, психічних механізмів, автоматизмів, і соціології. Одне із комплексних досліджень, яке стало уже класичним трактатом на перетині політології і психології – «Психічне насильство над масами» [2] належить Сергію Чахотину. Виділимо особливо важливі аспекти успішної пропаганди з точки зору дослідника.

По-перше, С. Чахотин наводить чотири основні афективні імпульси (інстинкти), які здатні формувати політичну волю: 1. Бойовий інстинкт або інстинкт боротьби – «ентузіазм, мужність об'єднують людей, формують націю, на цьому ж рівні знаходиться і войовничість, бажання вселяти страх, повага». Крім того, з цим, найсильнішим інстинктом пов'язані біль, погроза, страх, паніка, дисципліна, хоробрість. 2. Харчовий, який, зокрема є основою релігійного культу. Принагідно відмітимо, що і сам термін «propaganda» перейшов у політику із церкви. Поняття має латинське походження і дослівно означає «та, що підлягає розповсюдженню». У 1622 році воно використовувалося в утвердженій Григорієм XV організації Congregatio de Propaganda Fide. Велику роль у її створенні відіграв Фома Ісуса, автор трактатів з місіології «Спонукання до місії» і «Про турботу із спасіння всіх народів». 3. Статевий – «сублімація у статевій сфері породжує те, що називається почуттям любові… Подібні форми любові вимагають інтелектуального, морального взаєморозміщення,

що виражається в жертвенній поведінці до коханої людини, у діях, спрямованих на привернення його уваги: приємні слова, співи, музика тощо». 4. Батьківський – «сублімація батьківського інстинкту призводить до почуття дружби, яке є іррадіацією прихильності до людей, не пов'язаних між собою генетично…».

По-друге, приділяється увага символам у політиці. Крім того, що дослідник підкреслює важливість відгуку певної ідеї і її розуміння у більшості громадян, (історія доводить, що, наприклад, без чіткої мотивації і пропаганди будь-які бойові дії приречені на провал – так сталося під час російсько-японської війни 1904-1905 рр., коли гасла на кшталт «аграрна колонізація далекосхідних земель» не призвели до підтримки війни у населення і будь-якого підйому патріотичних почуттів), він наголошує, що «політичний рух може сьогодні швидко досягнути успіху лише при використанні особливого, так би мовити стенографічного способу вираження думок, тобто своєї особливої символіки». Політичний символізм С. Чахотин зобразив у вигляді піраміди, в основі якої лежить «доктрина», далі «програма-гасло-символ». Символи можуть бути графічні, буквенні, звукові. Крім того, наприклад, частиною пропаганди під час Другої світової війни був механізм формування *героїчних символів*, на які радянська влада орієнтувала своїх бійців. Пропаганда зверталася до мужніх образів великих предків. На службу радянської пропаганди покликали навіть полководців царської Росії, ясна річ, з певною долею *мітології*. Важко не погодитися із С. Чахотиним, який наголошує, що «політика і міфи мають явні точки дотику… Міф завжди використовує символи, які легко воскрешають у пам'яті такий стан душі, який може стати підтримкою у моменти слабості». Так, у біографії генералісимуса О. Суворова був ряд неприйнятних з точки зору комуністичної ідеології моментів: його участь у придушенні повстання Є. Пугачова, те, що він був поміщиком і мав кріпаків, однак, у біографію можна внести й корективи (фальсифікація історії чи її спрощення досі часто вживана форма пропаганди) і біограф сталінських часів К. Осипов у книзі «Олександр Васильович Суворов» описав полководця так: «Маленький Олександр багато часу проводив у колі своїх ровесників – селянських хлопчаків…це зародило перші зерна справжнього демократизму і поваги до простої російської людини» [3].

По-третє, попри важливість використання символів, С. П. Чахотин, наполягає, що головне у пропаганді – *план*, який включає у себе:

1) диференціацію груп, на які буде здійснено вплив; 2) визначення психологічних цілей для елементів кожної групи; 3) створення органів для здійснення акцій, спрямованих на досягнення цих цілей; 4) проведення цими органами різних пропагандистських акцій; 5) розподіл акцій у часі і просторі; 6) координація цих акцій; 7) контроль за всією кампанією і, зокрема, за підготовкою акцій, їх виконанням і результатами. На цьому, зокрема, був побудований успіх нацистської кампанії. У 1933 році у Німеччині створено Імперське міністерство народного просвітництва та пропаганди Третього Рейху, яке очолив гауляйтер Берліну Й. Геббельс, чиє ім'я й досі асоціюється із концепцією основного методу інформаційно-психологічної війни – пропагандою.

Попри негативний відтінок пропаганди, що укорінився у свідомості більшості, її асоціації із тоталітаризмом, С. П. Чахотин у підсумку наголошує й на тому, що можлива і корисна, раціональна пропаганда «із повним виключенням брехливих, ницих з естетичної і моральної точок зору форм, а також шокуючої грубості». До форм позитивної пропаганди можна віднести пропаганду в охороні здоров'я.

«Психічне насильство над масами» – дослідницька робота, що, на нашу думку, спрямована не на засудження пропаганди, утім, й «інструкцією до застосування», попри те, що С. П. Чахотин і сам був пропагандистом назвати складно. Це прагнення дати громадянам психологічні засоби захисту, які здатні зупинити «шкідливу пропаганду», яка існує сьогодні і з розвитком технологій набуває все нових форм і ще більших масштабів. Їй, як і у часи написання книги С. П. Чахотином притаманні розпізнавання цілі – дослідження аудиторії; інформаційна зброя – підготовка повідомлення, реального, правдоподібного чи брехливого; широке розповсюдження – тепер не лише традиційними, але й інноваційними каналами передачі (купівля реклами, ботів, тролів); активізація певних груп, відповідальних за донесення потрібного повідомлення; знебарвлення – зникнення слідів після досягнення цілі.

Список використаних джерел

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.

2. Чахотин С. С. Психическое насилие над массами / пер. с фр. С. Ю. Васильевой. Ярославль, 2016. 272 с.

3. Осипов К. Александр Суворов. Латгосиздат, 1949. URL: https://royallib.com/book/osipov_k/aleksandr_vasilevich_suvorov.html (дата звернення: 15.05.2022).

Науковий керівник: д.політ.н., професор Вітман К. М.

Гресько Богдана Юріївна

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія Росії проти України стала тяжким потрясінням для нашого народу і всієї світової спільноти. Жорстокість, яку проявляють російські військові до Людини в XXI столітті, ламає всі уявлення про мораль. Звісно, війна була неочікуваною, але лише для широких мас громадян.

Натяки на можливу війну ми бачимо в працях відомих футурологів. Так, Семюель Філліпс Хантінгтон у книзі «Зіткнення цивілізацій» 1993 року центральною віссю світової політики визначає конфлікти між націями і групами, що належать до різних цивілізацій. «Розломи» між цивілізаціями вчений називає найбільш гарячими майбутніми фронтами [1, с. 158]

Можна з цілковитою впевненістю сказати, що дане передбачення описує російсько-українську війну. Виходячи з того, що Україна є представницею європейської спільноти і постійно доводить відповідність своїх ідеалів уявленням Заходу, а нині ще й захищає їх ціною власних життів, на чому неодноразового наголошує президент України Володимир Зеленський під час промов перед урядами дружніх держав, я можу віднести нашу країну до Західної цивілізації. Російська Федерація відповідно належить до східної цивілізації і виявляє крайню форму ворожості до цінностей Заходу. Тому логічно буде сказати, що зіштовхнувся Схід із Заходом.

Представниця одеської школи права Завгороднюк Марина Олексіївна в авторефераті наводить точку зору вченого М. Сорокіна, який робить передбачення щодо взаємного проникнення і об'єднання західних і східних соціокультурних цінностей. Основні положення цього прогнозу полягають у передбаченні головної тенденції зміни чуттєвого соціокультурного ладу світу інтегральним устроєм [2, с. 10]

Цей прогноз збувся, однак не для всіх. Для такої консервативної та заідеологізованої країни як Росія неприпустимим є долучитися до світового інтеграційного процесу повною мірою. Власне цей радикалізм в поєднанні з амбіціями політичної еліти, манією експансії очільника держави, низьким рівнем політичної культури населення в закритій політичній системі, політична апатія широких мас та іншими факторами став причиною нападу на Україну.

Як зазначив український футуролог Андрій Длигач на конференції «iForum-2018» у доповіді «Світ у 2030 році. До чого готуватися, що брати з собою», кризи й найбільш серйозні виклики не формують нових трендів, а лише прискорюють ті, які сформувалися раніше. Агресивна експансія «Сходу» ж спостерігалася протягом всієї історії української державності і повномасштабна війна є її апогеєм, закономірним явищем [3].

Ще більш цікавими видаються наслідки війни, окреслені зарубіжними футурологами.

Насамперед хочу сказати про передбачення, зроблені Френсісом Фукуямою. У книзі «Кінець історії та остання людина» 1992 року вчений зазначає: Росія, відмовившись від ідеології експансії, почне з того, на чому зупинилася перед більшовицькою революцією. Вона навряд чи приєднається до розвинених цивілізацій заходу [4, с. 542]

З цілковитою впевненістю можу сказати, що дане передбачення вже практично збулося. Країна-агресорка зазнає численних обмежень через санкції майже у всіх сферах діяльності, починаючи від економічною і політичної та закінчуючи галуззю культури і науки.

Показовим є також те, що вчений передбачення долі Російської Федерації робить після окреслення майбутнього країн третього світу…

Повертаючися знову до згаданої книги Семюеля Хантінгтона, звертаю вашу увагу на тезу, що конфлікт між цивілізаціями стане завершальною фазою конфліктів у світі. І сьогоднішня війна має стати останньою для України [1].

Підсумовуючи всі прогнози футурологів можу сказати, що війна Росії проти України є останнім закономірним глобальним зіткненням «Сходу» з «Заходом» на даному розломі цивілізацій. Цей конфлікт буде мати для Росії згубні наслідки, а для України в перспективі стане поштовхом до активізації політичної модернізації. Абстрагуючись від втрат і болю кожного громадянина України, можна першим позитивним прикладом назвати значний прогрес в євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Хантингтон С. М. Зіткнення цивілізацій. АСТ. 2014. С. 576. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=44377

2. Завгороднюк М. О. Сучасні цивілізаційні процеси та їх вплив на становлення ідентичності України, автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2012. 17 с.

3. Длігач А. Світ у 2030 році. До чого готуватися, що брати з собою. Укрінформ : веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3041710-andrij-dligac-strateg-futurolog.html

4. Фукуяма Ф. Кінець історії та остання людина. Free Press. 1992. С. 743

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

Сиротюк Тетяна Сергіївна

студентки 1-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Наша країна завжди прагне до кращого і більшого,на мою думку, це чудово. Прикладом наслідування ,саме такого росту в усіх сферах, для нас виступає Європейський Союз. Він являє собою не просто об'єднання держав, а цілу систему поетапного розвитку для усіх його членів. До нього входить 27 країн ,які підписали установчі договори союзу. Також вони поділили права та обов'язки членства, склали низку принципів і планів на декілька років. Ці країни спільно розвивають економіку і допомагають одна одній, що є дуже важливо.

Україна якою б великою чи маленькою за географічним значенням не була, вона не може бути самодостатньою та не вправі забезпечити високий рівень власного розвитку самостійно без підтримки

партнерів. Розуміючи це ми прагнемо знаходиться в тренді загальних тенденцій світових господарських відносин.Як держава, Україна повинна закріпити власну суб'єктність спираючись на засади міжнародного права. Це вкрай необхідно для відстоювання своїх інтересів та самоідентичності. Як результат, наша держава зможе втілити стратегію національного розвитку, використовуючи рівноправні стосунки на взаємовигідних засадах з іншими країнами [1].

На сучасному етапі розвитку Україна проходить складний процес європейської інтеграції. Тобто зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Я вважаю, що цей процес нам необхідний. Саме він призведе до того, що згодом Україна стане членом цього об'єднання. Взагалі обрання європейського напрямку відносин є виправданим через культуру, менталітет та географічну близькість України до цього союзу. Крім того, євроінтеграція є важливим вибором, що буде формувати напрям політичного, економічного та культурного розвитку нашої держави. Посилить її вагу, як суб'єкта міжнародних відносин на довгу перспективу. Варто зазначити, що вступ України до ЄС підтримує переважна більшість українського народу.

Європейська інтеграція є пріоритетом для української влади. Президент, Уряд і Парламент разом працюють, щоб цей процес відбувався якомога швидше. У руслі євроінтеграційного процесу українська влада взялася за реформи, які дозволять нам нарешті попрощатися із залишками радянського минулого, бюрократизмом, зневагою до людей, економічною та технологічною відсталістю. Вони поступово перетворять Україну на розвинену країну з високим рівнем життя [2].

На мою думку, євроінтеграція веде до покращення життя українців. Вона дає багато можливостей у різних сферах. Наприклад, безвізовий режим відкриває нам дорогу до всіх європейських країн. І це не просто відпочинок чи подорожі, а й можливість працювати. Відремонтовані дороги, якими можна буде без проблем пересуватися збільшать можливість туризму, а з ним і підвищать економіку. Відбудеться підвищення зарплат і створення нових робочих місць завдяки експорту нашої продукції в ЄС. Також буде багато чого імпортовано, а це посприяє більшому асортименту в магазинах.

Для студентів буде чудова можливість вчитися за обміном або вивчати іноземні мови не тільки за допомогою розмовників та викладачів, але й на практиці. Ми навчимося сортувати сміття і нарешті біль-

ше почнемо стежити за екологією нашої держави і планети в цілому. Саме це створить для нас чисте і здорове середовище.

Буде створено багато компаній з європейським капіталом, які підсилять економіку нашої країни. Нам буде забезпечений військовий захист від членів об'єднання. При необхідності постачання зброї чи армії, що є дуже актуальним зараз.

Пройде лібералізація політичного режиму щодо товарних ринків та послуг, що значно знижує рівень митних тарифів та скасовує багато обмежень. Відбудеться усунення перешкод для вітчизняних підприємств із залучення дешевих фінансових ресурсів.Організації все більше набуватимуть статусу багатонаціональних. Стануть більш доступними новітні технології та ноу-хау, зросте вартість знань та інформатизації, які дозволяють збільшити продуктивність праці та знизити собівартість виробництва [3].

Отже, євроінтеграція – це зміна світогляду. Необхідно щоб з нашого погляду Україна позбулася стереотипів і стала членом міжнародного співтовариства. Щоб основою життя, новим світоглядним стандартом стали відповідальність, повага один до одного, до права та гідності. Простіше кажучи, якщо ви з повагою ставитеся до оточення, припарковуєтеся у дозволених місцях, дбаєте про чистоту свого будинку і свого міста, бережно ставитися до ресурсів своєї країни – то ви вже дієте як європеєць. І пам'ятайте ,що шлях до Європи починається з кожного нас!

Список використаних джерел

1. Майборода О. М. Український вимір Європейської та Євроатлантичної інтеграції, Ужгород. 2008. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9855/1/11_1.pdf

2. Ставська Ю. В., Дмитренко І. А. Переваги та ризики євроінтеграції для АПК України : Збірник наукових праць ВНАУ. Вінниця, 2013. URL: http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/9552.pdf

3. Про Євроінтеграцію простими словами. URL: http://www.drs.gov.ua/yevrointegratsiya/pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy/

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю. В.

СЕКЦІЯ 16

СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аль-Зубейді Рагед Самір, Нагорняк Ольга Анатоліївна
студентки 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ У ШКОЛІ

На сьогоднішній день у нашому суспільстві під час соціалізації підлітки стикаються з низкою проблем, і однією з таких проблем є проблема булінгу в школі. Вчені психологи та педагоги відносять булінг до розряду найактуальнішої проблеми сучасного суспільства, серед неповнолітніх.

Булінг – це соціальне явище, характерне найчастіше організованим дитячим колективам, переважно у школі. Багато дослідників пояснюють це насамперед тим, що школа – це універсальна арена, де діти виплескують накопичені вдома негативні імпульси. У класі між дітьми складаються певні рольові відносини, зазвичай це «лідер-ізгой». Додатковим фактором, що сприяє виникненню та розвитку булінгу в школі, є нездатність, а в деяких випадках і небажання вчителів вирішувати цю проблему [1].

Кожна людина – це особистість, яка заслуговує на шанобливе ставлення до себе з боку оточуючих її людей. Ця повага починається з гідного відношення оточуючих до людини. Самоповага є невід'ємною рисою особистості, вона бере свій початок із наймолодшого віку, тому дуже важливо, щоб діти росли та розвивалися у доброзичливій атмосфері, атмосфері поваги. У формуванні самооцінки та самоповаги важливу роль відіграє не лише сім'я, а й оточуючі однолітки. Дружні стосунки та взаєморозуміння з однолітками є важливим компонентом благополучного розвитку дитини та формування у неї адекватної самооцінки.

Проблема шкільного насильства виникла вже на початку XX ст., у 1905 р. К. Дьюкс вперше опублікував свою роботу на цю тему. Перші

систематичні дослідження проблеми булінгу провели скандинавські дослідники: Д. Олвеус, П. П. Хайнеман, А. Пікас, Е. Роланд. Вони розробили концепцію булінгу – (bullying від англ. bully – хуліган), визначивши його як утиск, дискримінацію та цькування [9].

Надалі ця проблема зацікавила британських учених – В. Т. Ортона, Д. А. Лейна, Д. П. Таттума, Е. Мунта. Таттум розумів під булінгом особливий вид насильства, коли людина тривалий час нападає фізично, або іншій людині, слабкій і безсилій, для того, щоб людина відчувала себе ізольованою, наляканою, позбавленою свободи у діях.

У своїх дослідженнях Д. Лейн спирався на роботи Е. Роланда і дав таке визначення булінгу: цькування, що є насильством, яке може носити як короткочасний, так і тривалий характер, може бути фізичним або психічним, і проявляється щодо індивіда або групи людей, не здатних захистити себе в ситуації, що склалася [3].

Визначаючи булінг як ситуацію П. К. Сміт та І. Уітні, вказують конкретні приклади цькування, такі як погрози, побиття та стусани, замикання в кімнаті, відправлення жахливих повідомлень, відмова у комунікації з людиною. Вивчаючи проблему булінгу в шкільному середовищі вони дійшли висновку, що булінг – це дії, що піддаються спостереженню, що мають місце у спілкуванні між молодими людьми в школі, які є причиною появи почуття образи або стресу [2].

Булінг підриває у жертви впевненість у собі, руйнує здоров'я, самоповагу та людську гідність. Виникає булінг-структура, яка є соціальною системою, що включає кривдника (переслідувача), жертву (постраждалого) та свідків. Ситуація булінгу ніколи не припиняється сама по собі, завжди потрібно надати допомогу та захист жертві, ініціатору булінгу та свідкам.

Д. Ольвіс говорить про те, що «кривдники» – це індивіди, які мають високий потенціал загальної агресивності. Вони виявляють агресивну поведінку не лише по відношенню до жертв, але також «нападають» на вчителів та рідних. У «кривдників» спостерігається недолік у прояві емпатії до «жертв» та висока потреба у домінуванні над іншими. Вони відчувають себе успішними і самовпевненими і відчувають сильне бажання керувати іншими дітьми та отримувати задоволення від їхнього підпорядкування [5].

Різні вчені розуміють булінг як цькування, терор, насильство, модель поведінки, агресію, стереотип взаємодії, ситуацію тощо. Незважаючи на те, що ще немає єдиного чіткого визначення даного по-

няття, всі вчені сходяться в тому, що булінг є цькуванням на протязі тривалого часу. Дослідники також наголосили, що булінг має фізичні та психологічні прояви.

Актуальність проблеми профілактики булінгу, як соціального явища, полягає в тому, що так і не створені універсальні способи боротьби з даною проблемою в школах, багато викладачів не помічають або не хочуть помічати цькування серед підлітків, через це вчасно не надається необхідна підтримка та допомога як «жертвам», так і «кривдникам». Булінг починає набувати нових форм, все частіше психологічне насильство відбувається в Інтернеті – так званий кібербулінг. Сучасним підліткам, що є «жертвами» булінгу, складніше уникати ситуацій цькування, що негативно позначається на їхньому психологічному стані і може мати наслідки в дорослому житті.

Запобігання випадкам цькування серед однолітків є найважливішим завданням, оскільки жорстоке поводження з дитиною неминуче призводить до негативних наслідків. Проблема булінгу ускладнюється тим, що булінг може мати прихований характер і завжди є систематично повторюваним явищем, що ускладнює роботу вчителів та психологів і вимагає від них знань індивідуально-особистісних особливостей учнів, особливих навичок та підготовки.

Список використаних джерел

1. Глазман О. Л. Психологічні особливості учасників булінгу. 2009. № 105. С. 159-165.
2. Кривцова С. В. Буллінг у школі VS згуртованість небайдужих. URL:https://flatik.ru/s-v-krivcova-bulling-v-shkole-vs-splochennoste-neravnodushnih
3. Лейн Д. А. Шкільне цькування (булінг). Дитяча та підліткова психотерапія (за ред. Д. Лейна та Е. Міллера). СПб., 2001.
4. Кон І. С. Що таке булінг та як з ним боротися?. *«Сім'я та школа»*, 2006. № 11. С. 15-18.
5. Arora C. M. J. Measuring bullying with the life in School checklist. *Patoral Care in Education.* 1994. № 12. P. 11-15
6. Besag V. E. Bullies and Victims in Schools, Milton Keynes: Open University Press. 1989.
7. Champion Kelly, Vernberg Eric, Shipman Kimberly. Nonbullying victims of bullies: Aggression, social skills, and friendship characteristics. *Applied Developmental Psychology.* 2003. № 24. P. 535-551.

8. Dodge K. A. The structure and function of reactive and proactive aggression / In D. J. Pepler, K. H. Rubin (Eds.). The development and treatment of childhood aggression. Hillsdale, NJ: Lawetance Erlbaum, 1991. P. 201-216.

9. Hazler R. J. Breaking the cycle of violence: interventions for bullying and victimization. Washington, DC: Accelerated Development. 1996. P. 131.

10. Rigby K. Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence.* 2000. № 23. P. 57-68.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Каретна О. О.

Гелета Еміль Вадимович

студент 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ФЕНОМЕН ЗБРОЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Тема зброї завжди цікавила соціологів, починаючи з елементарних побутових ножів та сокир, закінчуючи бойовою вогнепальною зброєю та зброєю масового ураження.

У соціологів немає чіткої мови опису, яка б дала відповідь на те, чим є зброя в принципі. На відміну від антропологів, які розуміють зброю як черговий компенсаторний механізм, продовження тіла. Поширена думка, що людина – просто слаба тварина, виправдовується тим, що людина досить погано пристосована до навколишнього середовища, що, в свою чергу, стимулювало до появи компенсаторних механізмів, починаючи від самозахисту, і закінчуючи такими складними механізмами, як суспільство.

Крім того, ці механізми свого часу виключили людиноподібних приматів з порядку природного відбору, ця антропологічна логіка мислення в кінцевому підсумку наводить дослідників, у тому числі соціологів до того, що зброя за визначенням є деяким продовженням людського тіла. Наприклад, у Маршала Маклюена бачимо міркування про те, що лук – це продовження руки, а вогнепальна зброя – продовження ока і тому лише ті, хто соціалізується у письмовій культурі, можуть добре стріляти з рушниці [3]. Однак ця логіка не соціологічна, а антропологічна і виходить з того, що є деяка

апріорна людська природа та її недостатність створює потребу в озброєнні.

У соціології є власні способи концептуалізації феномену «зброї», їх навіть можна розкласти на континуумі, на одному кінці якого буде теорія практик, тобто, наприклад, бейсбольна бита перестає бути предметом спортивного інвентарю й стає зброєю та знаряддям злочину в момент скоєння за допомогою неї протиправних дій. Відповідно, є річ зброєю чи ні, визначається виключно практикою її використання у конкретному випадку.

На протилежному кінці континууму буде те, що прийнято називати об'єкт-центричною соціологією, яка стверджує, що в другій половині минулого століття розвиток технологій призводить до того, що з'являються форми озброєння, здатні знищити людство в цілому [6]. Сама можливість такого знищення створює нові типи ризиків, які раніше людство не знало, і вже не важливо, використовується воно чи ні, саме існування такої зброї змушує цивілізацію переосмислити феномен озброєння загалом.

До певної міри синтезом двох цих моделей концептуалізації виявляється робота Мануеля де Ланди «Війна в епоху розумних машин», який намагається поєднати з одного боку прагматичний підхід, де зброя розчинена у практиці її використання, а з іншого боку – великий об'єкт-центричний підхід, де важливіша можливість знищення, а не реальне використання [2].

Варто також звернути увагу на феномен зброї з погляду інтеракціонізму, що вивчає взаємодію людей тут і зараз. Зброя моментально постає як перформативний об'єкт – той вид об'єктів, які таким чином вписані в людську комунікацію, що безперервно її трансформують: щойно ці об'єкти входять до інтеракції, остання стає чимось іншим. Гарним прикладом є іграшкова зброя, якщо дістати її в момент деякої фіксованої комунікації (вечеря в кафе, інтерв'ю на телебаченні, прогулянка в парку), то це дещо порушує ту саму фіксованість формату окремого кадру комунікації, бо інші суб'єкти взаємодії на деякий час задумаються щодо справжності цієї зброї. Цей момент «місфреймінгу» – те, що завжди супроводжує перформативний об'єкт.

З перформативними об'єктами (до яких належить зброя) пов'язана ще одна важлива для теорії фреймів та теорії комунікації дистинкція – різниця між транзитивними та нетранзитивними об'єктами. Ми виходимо з припущення, що завжди можемо сказати, якого типу вза-

ємодії належить той чи інший об'єкт: ми знаємо, наприклад, що телеапаратура – це не іграшка, а складний технічний об'єкт, включений у певний формат комунікації, а є іграшкова камера, яку ми зі справжньою не сплутаємо. Це різні рівні комунікації і кожен об'єкт отримує своє місце або у первинній системі фреймів (неіграшкові об'єкти), або у вторинній системі (іграшкові об'єкти). Ті об'єкти, що належать вторинній системі, зазвичай нетранзитивні, тобто їх не можна використовувати за прямим призначенням. І навпаки, багато первинних об'єктів можуть бути представлені як символи самих себе: наприклад, під час кінозйомок, коли використання реальних об'єктів є дешевшим, ніж їхніх муляжів, що буде прикладом транзитивного об'єкта.

В теорії фреймів, внаслідок цього, виникає термін квазітранзитивність, що описує ситуацію, коли, наприклад, банк грабують з муляжем у руках. Внаслідок появи цього феномену, у Великобританії був прийнятий закон, регулюючий використання іграшкової зброї [5]. Це також передбачає три винятки, при яких вона не підлягає вилученню, а їх власники – покаранню, бо вона має бути пофарбована в один із вказаних кольорів, або меншою за певні розміри, і має імітувати зброю до 1870 року випуску. Таким чином, до цього закону вже вписана спроба виключити саму можливість квазітранзитивності, ситуації за якої іграшковий об'єкт використовується як справжній.

Ще одним важливим завданням для інтеракціоністів є наявність цілого класу об'єктів, які знаходяться у великій «сірій зоні» між первинними та вторинними фреймами. Найпростіший приклад – це травматична зброя (наприклад «Макарич»), яка виявляється в сірій зоні, тому що, з одного боку, це справжня зброя, з іншого боку, в силу технічних особливостей, це скоріш «недозброя», однак і іграшкою вона не є. У результаті, той самий «Макарич» – це певним чином трансформований «Макаров», який і не знак самого себе, і не є сам собою.

Це спричинило появу трохи дивного і, з першого погляду, абсурдного формулювання «менш летальна зброя», для опису травматичної зброї [4].

Проблема дистинкції першого та другого порядку комунікації у випадку зі зброєю виявляється особливо добре помітною. Більш показовий приклад – відмова від червоної фарби в пейнтбол, тому що ефект реалістичності виявляється занадто сильним [1]. Ця реалістичність, насправді, є вторинним ефектом від самого перформативного

об'єкта, який має дивовижний потенціал трансформування деякого фрейма взаємодії.

З іншого боку, це, звичайно, вже має менше відношення до самої зброї і значно більше до соціології речей, комунікації, теорії взаємодії тощо.

В силу самої методології соціології як дисципліни, плюралізму шкіл думок всередині науки та очевидної комплексності та неоднозначності феномену як такого, зброя й досі лишається дискусійною темою в контексті соціологічного знання. Звичайно, існують спроби концептуалізації, але жодну з них вичерпною назвати не можна.

Список використаних джерел

1. Are Red Paintballs illegal? Paintball hive. 2022. URL: https://paintballhive.com/updated-are-red-paintballs-illegal-2022-the-real-truth/

2. DeLanda, Manuel. War in the age of intelligent machines. Cambridge: MIT Press, 1992. 271 p.

3. McLuhan, Marshall. Understanding media. London: Routledge. 2001

4. United Nations Human Rights Guidance on Less-Lethal Weapons in Law Enforcement / Geneva Academy 2019. URL: https://www.geneva-academy.ch/research/publications/detail/500-united-nations-human-rights-guidance-on-less-lethal-weapons-in-law-enforcement

5. Violent Crime Reduction Act 2006 c.38 Part 2. Imitation firearms / legislation.gov.uk. 2011. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/38/part/2/crossheading/imitation-firearms/2011-08-11

6. What is Object-Centered Sociality. IGI Global URL: https://www.igi-global.com/dictionary/object-centered-sociality/20703.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Каретна О. О.

Коновальчук Тетяна Анатоліївна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ У СУЧАСНОСТІ МОЛОДІ ТА СУСПІЛЬСТВА

Здебільшого молоде покоління виявляється без жорстких соціальних норм. Порушення традиційних форм соціалізації, заснованих на соціальних умовах життєвого шляху, з одного боку, підвищує у молоді почуття

особистої відповідальності за власну долю і ставить перед необхідністю робити вибір, з іншого боку, показує, що більшість їх небажання вступати в нові соціальні відносини. Вибір життєвого шляху ґрунтується не на здібностях та інтересах молодих людей, а на конкретній ситуації. Підростаюче покоління переживає кризу психосоціальних станів. Зруйновано стереотипи раніше застарілих моделей поведінки, норм та ціннісних орієнтацій. Порушується утворення нових речей [1, с. 3].

Актуальність питання полягає в соціальній адаптації молоді та її ролі в суспільному житті. Оскільки процес соціалізації, що передається молодшим поколінням, і традицій, створених попередніми поколіннями, порушуються раптовими змінами світогляду, не залишається іншого вибору, крім справжньої боротьби [2, с. 23]. Старшому поколінню нелегко пристосуватися до теперішнього становища, зберігаючи стару систему цінностей, молодше покоління ще не має власної системи цінностей, якщо система цінностей і існує, то вона умовна, і зазвичай , це ніколи не буває аморальним.

Батьки та діти – покоління зі значною різницею у віці. Ось чому вони по-різному розглядають багато питань протягом свого життя. За своєю природою мами і батьки через свій досвід і вік мають можливість захистити своїх дітей від труднощів, захистити їх від помилок, виховувати, допомагати їм рости. Змалку діти не тільки звикають до батьків, а й вважають себе одним цілим з батьками, сім'єю [3, с. 72].

Однак діти часто відчувають, що їх не розуміють через неправильно налагоджені стосунки в сім'ї. Вони засуджують своїх батьків і бачать у них ворогів, якщо вони не задовольняють потреби, наприклад, не мають максимально вільного часу через невиконані домашні завдання. На їхню думку, батьки почали обмежувати їх свободу. Через це непорозуміння більшість членів цих сімей мають конфліктні ситуації. Але вони тимчасові. Тому що при правильному підході батько може побудувати стосунки так, щоб дитина прийняла ситуацію, довіряла дорослому і знайшла правильний шлях.

На дітей позитивно впливають дорослі в гармонійній атмосфері, спостерігаючи за врівноваженими, працьовитими, освіченими батьками, як вони бачать, хто вони насправді та своє ставлення до себе. Особливий інтерес становлять ситуації, коли в сім'ї виховується більше однієї дитини. Тоді є небезпека конкуренції, ревнощів серед дітей. У цьому випадку потрібен грамотний підхід і аналіз своєї поведінки як дорослих. Необхідно, щоб діти розуміли, що ми любимо кожного з них.

Уміння прощати дитину, направляти її на правильний шлях, довіра – все це ефективні способи виховання у дитини в будь-якому віці довіри, що сприятиме формуванню відповідального, незалежного, цінного характеру людини.

Адаптаційний процес передбачає взаємодію різних поєднань діяльності, поведінки та інформаційно-психологічних, специфічних адаптаційних стратегій, весь комплекс яких спрямований на досягнення цілей та завдань, що становлять комплексну адаптаційну стратегію епізоду [4, с. 5]. З комплексних адаптаційних стратегій індивідів, що визначають напрямок, пріоритети та способи адаптації, доцільно виділити ті специфічні адаптаційні стратегії, які обумовлені індивідуальною адаптацією на всіх рівнях: індивідуальному, груповому та соціальному, у контексті діяльності людини всі області : соціальна діяльність.

В основі розуміння механізмів соціальної адаптації є активна діяльність, ключем до якої є необхідність перетворення існуючих соціальних реалій [5, с. 103].

Таким чином, сам процес створення механізмів соціальної адаптації особистості тісно пов'язаний з різними видами перетворень особистості, що характеризують її соціальну природу та реалізуються у соціальній діяльності, спілкуванні, самосвідомості. У цій тріаді не просто зміна зовнішньої дійсності, а перетворення свого внутрішнього світу, виявлення та реалізація прихованих здібностей, що сприяє повноцінній участі у процесі соціальної адаптації як позитивна особистість.

Список використаних джерел

1. Реан А. А. Психологія адаптації особистості. Аналіз. Теорія. практика. СПб., 2006. С. 20.

2. Бєлінська Є. П., Тихомандрицька О. А. Соціальна психологія особистості. М: Аспект Прес, 2001. С. 38.

3. Шабанова М. А. Соціальна адаптація у тих свободи. Соціологічне дослідження. 1995. № 9. С. 82.

4. Березін Ф. Б. Психічна та психофізіологічна адаптація людини. Л.: Наука, 1988. С. 270

5. Камботова Ж. В. Динаміка життєвих позицій молоді контексті соціокультурної адаптації: регіональний аспект: дис. канд.соціол. наук: Майкоп, 2008. С.165

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Каретна О. О.

Папінян Вікторія Валентинівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ ПСИХОЛОГА: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ

З початком побудови інформаційного суспільства в Україні, сучасна система освіти характеризується впровадженням цифрової освіти, невід'ємною частиною якої є розвиток цифрової грамотності в контексті визначення рівня компетентності фахівців, в даному випадку ми розглядаємо психологів. Цифрова грамотність має на меті отримання та підвищення рівня знань спеціалістів в певній галузі стосовно ефективного використання цифрових продуктів та послуг через цифрові технології. Також актуальність даної теми обумовлена значним зростанням рівня кіберзлочинності.

Цифрова грамотність є порівняно новою сферою в Україні та залишаються не вивченими питання професійної компетентності психолога в сфері цифрової грамотності. Тому виникла необхідність оволодіннями цифрової грамотності психолога для формування навичок під час використанні цифрових технологій та в контексті професійного розвитку.

Поняття «цифрова грамотність» пов'язана з іменем американського вченого Пола Гілстера, який у 1997 році, у своїй монографії «Цифрова грамотність», вперше розглянув зазначену проблему. У цій монографії було надано таке визначення, що цифрова грамотність – це вміння розуміти та використовувати інформацію, яка надана в сукупності різних форматів та широкого кругу джерел за допомогою комп'ютера [1, с. 299].

Американська бібліотечна асоціація визначає цифрову грамотність як здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, оцінки, створення та передачі інформації, що вимагає як когнітивних, так і технічних навичок.

На законодавчому рівні відсутнє визнання поняттю цифрова грамотність, але існують доктринальні визначення вчених.

Одні вчені вважають, що цифрова грамотність – це система когнітивних, соціальних і технічних навичок, які гарантують якісне існування людини в інформаційному середовищі.

По-іншому надають визначення таке, що цифрова грамотність – набір знань та вмінь, які необхідні для безпечного та ефективного використання цифрових технологій та ресурсів інтернету [2, с. 6].

Такий дослідник як Якунин А. Ф. надає таке визначення поняттю цифрова грамотність – це здатність брати участь безпечно, критично, осмислено та справедливо у виробництві та споживанні контенту в Інтернеті [3, С. 469].

Такі вчені як Н. Корецька та О. Мороз вміщують в поняття цифрової грамотності екологічне відношення до цифрових технологій як особливого середовища життя людини, що вимагає дотримання норм гігієни й відповідальності користувача [4, с. 10].

Іванченко Д. А. визначає, що цифрова грамотність – це здатність особи використовувати цифрові технології та комунікаційні інструменти для доступу, управління, інтеграції, аналізу, оцінку інформації, накопичення нових знань, створення та спілкування з іншими людьми для ефективної участі в суспільному житті [5, с. 11].

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури можна надати власне визначення поняттю цифрова грамотність психолога – це сукупність знань, умінь і навичок психолога, які обумовлюють його цифрову компетентність. Цифрова компетентність психолога дозволяє ефективно та безпечно здійснювати пошук, аналіз, оцінку певної інформації; накопичувати та використовувати цифрові технології для вирішення конкретних професійних завдань.

Цифрова грамотність в Україні визначається такими нормативно-правовими актами:

1. ЗУ «Про вищу освіту» від 2014 р., де визначено інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

2. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 затверджено «Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки» де визначено, що серед інших загальнодержавних викликів, що стримують розвиток регіонів і держави в цілому, визначено низький рівень цифровізації регіонів і цифрової обізнаності.

3. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 затверджений Державний стандарт базової середньої освіти «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» визначає інформаційно-комунікаційну

компетентність такою, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Поняття «цифрова компетентність» є значно ширшим ніж поняття цифрова грамотність і більш загальним, оскільки вміщує навички роботи в інформаційно-комунікаційному середовищі як провідну ознаку цифрової грамотності,

4. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67 схвалена «Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки«, що визначає створення та виконання національної програми навчання загальним і професійним цифровим компетенціям та знанням як одне з пріоритетних завдань на шляху до прискореного розвитку цифрової економіки.

5. У 2016 році Кабінет Міністрів України презентував проєкт «Цифровий порядок денний України 2020», в якому визначено, що першочерговою сферою та ініціативою цифровізації України є поширення цифрової освіти. У названому документі вживаються поняття «цифрової грамотності», «цифрової компетентності», «цифрового інтелекту», зокрема вказано на актуальність формування наскрізної цифрової компетентності, коли вивчення предметів використовується через використання «цифрових технологій».

У зміст цифрової грамотності психолога входять такі елементи, а саме:

1. Цифрове споживання – використання інтернет послуг для роботи та життя. Включає: фіксований інтернет, мобільний інтернет, цифрові пристрої, інтернет-ЗМІ, новини, соціальні мережі, Держпослуги.

2. Цифрова компетентність – здатність ефективно користуватися технологіями. Включають: пошук інформації, використання цифрових пристроїв, використання функціоналу соціальних мереж, фінансові операції, онлайн-покупки, критичне сприйняття інформації, виробництва мультимедійного контенту, синхронізація пристроїв.

3. Цифрова безпека – основи безпеки у Мережі, яка включає: захист персональних даних, надійний пароль, легальний контент, культуру поведінки, репутацію, етику, зберігання інформації, створення резервних копій.

4. Цифрова комунікація та взаємодія: вміння спілкуватися через цифрові технології; вміння ділитись інформацією завдяки використанню цифрових технологій та тощо [2, с. 7].

У 2020 році Міністерством цифрової трансформації України була розроблена онлайн-платформа «Дія. Цифрова освіта» – це національний тест перевірки цифрової грамотності громадян «Цифрограм». Тестування передбачає перевірку базових знань і навичок, виявлення прогалин в цифрових навичках шляхом перегляду освітніх серіалів. Після перегляду освітніх серіалів громадянин проходить тестування та отримує результати у вигляді сертифікату. Тестування передбачає перевірку базових знань та навичок з цифрової грамотності у таких сферах: розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя; комунікація та взаємодія у цифровому суспільстві; безпека у цифровому середовищі; створення цифрового контенту; інформаційна грамотність, вміння працювати з даними; основи комп'ютерної грамотності.

Існують такі типи цифрової грамотності:

1) технічна грамотність – розуміння комп'ютерних програм і наявність технічних навиків для їх використання;

2) медіа-грамотність – розуміння відмінностей між різними інтернет-платформами, з можливостями контроля та безпеки;

3) емоційна грамотність – розуміння поведінки людей в Інтернеті [6, с. 44].

Отже, формування сучасного інформаційного суспільства неможливе без наявності у спеціалістів-психологів такої складової як цифрової грамотності, яка визначає рівень професійного розвитку. Цифрова грамотність – це здатність психолога безпечно та ефективно отримувати та використовувати інформацію з метою вирішення конкретного завдання в професійній діяльності із використанням цифрових технологій. Головною перевагою цифрової грамотності є безперервне навчання, яке полягає у можливості психолога проходження онлайн-курсів і тренінгів для отримання знань та навичок в професійній діяльності. Також цифрова грамотність стала важливою передумовою для становлення конкурентоспроможного та кваліфікованого спеціаліста в усіх сферах діяльності.

Список використаних джерел

1. Доценко С. О., Прокопенко А. І. Цифрова грамотність майбутніх учителів у контексті STEM-освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і се-*

редньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : «Стиль-Издат», 2018. 476 с.

2. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2017. Т. 61, вип. 5. С. 1-14.

3. Якунин А. Ф. Информационно-коммуникационные технологии и цифровая грамотность педагога. *Вестник Таганрогского института им. А. П. Чехова.* 2016. № 1. С. 468-471.

4. Корецкая Н., Мороз О., «Энафизм и нормы цифровой грамотности», CultLook: научное бюро цифровых гуманитарных исследований URL: http://cultlook.org/nk_om_enoughism.

5. Клименко Е. В. О проблемах внедрения информационно-коммуникационных технологий в образовании. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.* 2013. № 9. С. 44-45.

6. Генсерук Г. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2019. Вип. 6. С. 8-16.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Цільмак О. М.

Рибіна Вікторія Вадимівна
студентка 4-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ФАКТОРИ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ

Дослідження такого явища як мотивація займає одне із найважливіших місць в системі вивчення робочого процесу, в тому числі, і працівників державних установ. Під мотивацією розуміється сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів, які спонукають людину до виконування певних дій та направлені на задоволення потреб, формують внутрішнє бажання до виконування за дотримання трудового порядку. Визначення недоліків у цій сфері та вирішення них, допоможуть у покращенні якості виконуваної роботи, відношенні до неї, створюють сприятливі умови для розвитку потенціалу співробітників, розвитку їх професійних навиків.

Мотиваційні умови для ефективного здійснення праці зосереджені одночасно і в самій праці, і в людях, що її виконують. Чітко сформульовані характерні риси й умови здійснення праці формують у людини інтерес до участі в цій праці і її якісному виконанні, а в роботодавців – до здійснення системних кроків з підвищення мотиваційних умов для ефективної діяльності [1]. Аналіз та практичне застосування мотивації дозволяє більш детально розглядати та впроваджувати мотиваційні чинники для покращення ефективності роботи організації в цілому.

Особливе місце мотивація посідає в сфері державного управління. Адже, вона напряму пов'язана із сферою обслуговування та надання суспільних послуг населенню, належне виконування та протікання усіх державних процесів. Ця праця реалізовує великий обсяг соціально-економічних відносин між органами влади і суспільством, їх конституйовану організацію і стає потужним важелем впливу на стійку динаміку й активізацію руху управлінських, виробничих і соціально-економічних процесів [1]. Тому, насамперед, перед керівниками таких організацій стоїть завдання створення системи мотиваційних чинників, які безпосередньо будуть впливати на підсилення зацікавленістю та бажання працівників до праці, враховуючи не тільки зовнішні мотиви, а й внутрішні оскільки вони є взаємопов'язаними між собою.

Необхідно зазначити, що переважна більшість (75,9%) представників державних організацій задоволені своїм професійним вибором, а майже кожен другий, тобто 52,4% працівників задоволені розвитком своєї професійної кар'єри [2, с. 60]. Беручи до уваги ці показники, можна зробити висновок, що сфера державної служби створює належні сприятливі умови для професійного розвитку.

Найбільший рівень незадоволення демонструє рівень заробітної плати. 23,9% опитаних виразили повне незадоволення, і тільки 21,7% вказали, що вони є задоволеними рівнем зарплатні [2, с. 60]. Це вказує на недоліки в сфері фінансування та неналежної оплати праці працівників державних установ, що є основним матеріальним мотиваційним чинником. Але саме в цій сфері оплата праці зумовлена державним обмеженням. Для оплати праці різних категорій працівників застосовується єдиний тарифний підхід, згідно зі ст. 96 КЗп основою організації оплати праці в Україні є тарифна система, що включає тарифну сітку, тарифну ставку, схеми посадових окладів і професійні стандарти (кваліфікаційні характеристики) [3].

Також було досліджено питання, чому працівниками було обрано сферу державної служби. Серед них 41,7% вказали, що саме за можливість професійного розвитку. Друге місце посів такий чинник, як стабільність заробітної плати і він становить 41,6%. Наступним серед них є бажання працювати на державу (37,5%). 27,7% держслужбовців вказали, що мотивом, який спонукав їх до роботи в державному секторі є соціальний пакет. Лише 6,2% вказали, що захищеність від звільнення та 3,6% – розмір заробітної плати.

Проаналізувавши ці данні, можна створити систему рекомендацій для покращення заохочення працівників та збільшенню кількості нових перспективних кадрів, які зможуть вивести якість послуг, які надаються на новий більш високий рівень.

Постійний розвиток соціально-економічних умов, реформування сфери державного управління створюють потребу у постійному аналізі, модернізації та розвитку системи мотиваційних чинників. Якісне застосування наукових та практичних знань допоможуть сформувати нову систему цінностей, яку можна буде застосовувати не лише в сфері державного управління, а й інших соціальних структурах та підструктурах.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Л. І. Удосконалення системи мотивації праці державних службовців. Інвестиції: практика та досвід, 2021, 23: С. 98-104.

2. Дослідження організаційної культури державної служби України: 2020. «Державна служба в Україні: ваша точка зору». URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/2020-nads.pdf

3. Кодекс законів про працю: затверджено Законом УРСР № 322 VIII від 10 груд. 1971 р. (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208#Text

Науковий керівник: к.соц.н., доцент Яценко М. А.

Сєра Ольга Вікторівна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПОНЯТТЯ «ТУРИЗМ» У СИСТЕМІ КАТЕГОРІЙ СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ

В умовах сучасного, одночасно глобалізованого і локалізованого світу особливу значущість набувають туристичні практики як фактор і показник цих процесів. Завдяки таким практикам відбувається трансляція культурних цінностей, збереження історичної пам'яті, консолідація, зростання внутрішньої солідарності конкретного суспільства, з одного боку, та підвищення толерантності у міжкультурних та міждержавних відносинах, формування іміджу країни, становлення глобальної спільноти – з іншого.

Трансформація змісту туристичних практик, вплив на цей процес з боку технічного прогресу, демографічних змін, а також змін на ринку праці, у стилі життя та сімейному побуті, збільшення цінності мобільності – все це загострює протиріччя між існуючою системою туризму та потребами туристів.

Найбільш рухливе населення, зазвичай, є й соціально активнішим. У суспільстві, де мобільність є цінністю, багатий туристичний досвід є нематеріальним індикатором соціального статусу та може компенсувати відсутність тих чи інших матеріальних цінностей (нерухомості, автомобіля тощо).

Туризм порівнюють та співвідносять з багатьма процесами, по-перше, із міграцією. Міграція зазвичай визначається як процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп, що виявляється у переміщенні до іншого регіону, географічного району чи країни. При цьому передбачається, що в міграційній мобільності присутня певна перманентність, тобто такі переміщення протиставляються тимчасовим рухам, що повторюються, куди відноситься туризм. Проте туризм і міграція досить різняться. У той час як міграція, як правило, передбачає одноактне переміщення в нове місце проживання, туризм як випадок тимчасової мобільності – набір подій змінної тривалості, що повторюються.

Типологію, що базується на економічній моделі раціонального суб'єкта, будує С. Сміт [2, с. 432]. Він структурує мобільності зі своїми орієнтацією виробництва чи споживання. При цьому в моделі також

присутній поділ на тимчасову мобільність (протягом доби та більше доби) та перманентне переселення. Міграційні та тимчасові мобільності з причин здійснення, теоретична модель С. Сміта. У цій моделі «туризм розбивається на низку тимчасових мобільностей і характеризується як діяльність, спрямовану споживання. Сміт уникає терміну «туризм», проте описує його основні цілі. Можна говорити про освітній, медичний, релігійний або рекреаційний туризм і т.д» [2, с. 432].

По-друге, туризм та подорож. Питання співвідношення феноменів подорожі та туризму істотно залежить від професійної галузі аналізу. Нині більшість учених, котрі займаються науковими дослідженнями у сфері географії, історії та економіки сфери послуг і гостинності, дійшли висновку, що є окремим випадком подорожі, тобто « подорож « може розглядатися як ширше поняття, ніж « туризм « . Подорож визначається як «переміщення людей у часі та просторі, а людина, що робить подорож, незалежно від цілей, напрямів, засобів пересування та тимчасових проміжків, називається мандрівником. На відміну від цього, туризм має чіткі обмеження, характеристики та безліч визначень у понятійному значенні» [2, с. 436].

По-третє, туризм та рекреація. Найчастіше рекреація сприймається як «проміжок часу, під час якого відбувається відновлення продуктивних сил людини. Туризм у світі часто сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, задовольняє рекреаційні потреби. З іншого боку досить поширена думка, що «рекреація» – поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини в її вільний від роботи час, який вона проводить за своїм постійним житлом, тоді як «туризм» – поняття більш вузьке та глибше, оскільки цей процес супроводжується споживанням відповідних послуг, тобто покупкою певної продукції/товарів або послуг та використанням ресурсного потенціалу території» [4, с. 55].

По-четверте, туризм та номадизм. Поняття номадизм має два тлумачення: «по-перше, як кочовий спосіб життя людей; по-друге, як концепція, згідно з якою майбутнє людства бачиться не в національно-територіальній замкнутості та обмеженості, а у вільному пересуванні по всій планеті» [5].

В економічних, географічних та міграційних дослідженнях номадизм відокремлюється від туризму та розглядається як окремий випадок поїздки. У соціологічній традиції «цей феномен актуалізується в контексті

наукового та освітнього туризму як однієї із стратегій побудови кар'єри. Незважаючи на те, що між поняттями «номадизм» та «туризм» є багато спільного, є також низка критичних відмінностей» [1, с. 55]. Різниця між номадом та туристом у тому, що «туристу належить мати будинок. Якщо для номада будинок скрізь, то для туриста – це місце, куди приємно повернутися, де можна скинути амуніцію, де нічого нікому не потрібно доводити і перед ким захищатися, де все справедливо і звично» [3, с. 143].

У разі номадизму туристичні пам'ятки втрачають свій сенс; нормою стає просторова зміна повсякденності. Основним стимулом є полювання до зміни місць, а всі кар'єрні досягнення мають лише інструментальну цінність.

Отже, порівнявши та співставивши туризм та різні процеси, а саме: міграція, подорож, рекреація та номадизм можна дійти висновку, що туризм і міграція досить різняться. У той час як міграція, як правило, передбачає одноактне переміщення в нове місце проживання, туризм – набір подій змінної тривалості, що повторюються. На відміну від подорожі, де людина подорожує незалежно від цілей, напрямів, засобів пересування та тимчасових проміжків, туризм має чіткі обмеження. Рекреація – поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини в її вільний від роботи час, який вона проводить за своїм постійним житлом, тоді як туризм – поняття більш вузьке та глибше. І наостанок туризм та номадизм. Незважаючи на те, що між поняттями «номадизм» та «туризм» є багато спільного, є також низка критичних відмінностей.

Список використаних джерел

1. King R., Rodriguez-Melguizo I. Recent Immigration to Spain: The case of the Moroccans in Catalonia / Into the margins: migration and exclusion in Southern Europe. F. Anthias and G. Lazaridis, 1999. P. 55–82.

2. Smith S. K. Towards a methodology for estimating temporary resident. *Journal of the American Statistical Association.* 1989. № 84 (406). P. 430–436.

3. Божидарник Т. Міжнародний туризм: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С. 143.

4. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження : курс лекц. 2-е вид., доп. Київ: Інститут соціології НАН України, 2007. С. 55.

5. Секацкий А. Книга номада. URL: http://litpromzona.narod.ru/sekackii/nomad.html.

Науковий керівник: д.політ.н., професор Ярова Л. В.

Стасішина Аліна Станіславівна
студентка 4-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕТЕРМІНАНТИ БУЛІНГОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Булінг, як характерне для соціальної сфери явище, починається лише за визначеної тривалості, регулярності і настирливості подібного роду взаємин, що призводять до віктимізації, обох співучасників булінгу. Проблема в тому, що кривдник, активно взаємодіючи з жертвою в агресивному плані, мимоволі орієнтується на неприваблівві властивості жертви, може також переймати і мимоволі наслідувати їх.

В інших моментах контакти, аналогічні булінгу, абсолютно легальні і сприяють становленню его-ідентичності підлітка, освідомлення себе, зокрема, у подібних міжособистісних соціальних взаємодіях. Насправді, більшість організаторів булінгу – енергійні, популярні діти, більше спортивного тілоскладення. Їх комунікативна партитура різна та несвідомо притягує інтерес ровесників обох статей [6].

Цим різноманіттям і створюється підходящий ґрунт для маніпулювання іншими, а також іноді породжує до зловживань. Дотримуючись ідей психоаналізу, можна було б зробити висновок, що виплескана агресія – це відшкодування якихось підліткових неврозів, психологічних травм або соціальної несправедливості. Але в той час багато школярів автоматично опинятимуться в групі невротиків і «стануть хворими», згідно з контекстом даної проблеми. Всі ж без винятку емоції, навіть агресивні, радять опрацьовувати з спеціалістами, але не тримати в собі.

За даними ВООЗ [5, с. 94] ще 2018 року по результатам досліджень які проведені в 42-х країнах Україна посідає 9 місце за відсотком жертв булінгу в підлітковому віці, жертв серед дівчат 9% а хлопців 11%. За кількістю кривдників Україна посіла 7 місце: серед дівчат 11% і хлопців 20%. Не вперше наша країна посідає провідні місця, це зумовлено негативною тенденцією, де кожна сфера життя впливає на ці фактори. Тому потрібно знати які причини булінгу, сторони і види його, щоб розробити план дій як мінімізувати цькування в підлітковому середовищі.

Ситуація булінгу має колективний характер, де виділяється чітка ієрархічна соціальна структура, а саме кривдник, жертва, і спостері-

гач [4; 3]. Дослідники Гольцберг К. О. та Тілікіна Н. В. в своїх роботах розглядають наступних учасників булінгу:

1. Кривдник – це той, хто вчиняє цькування, він піднімає свій авторитет не через особисті досягнення, а через знущання над іншими, демонструючи свою силу над іншими, менш слабшими. Вони мають низький рівень емпатії, впевнені в собі, мають високу самооцінку, наявний імпульсивний характер емоційних реакцій, присутнє порушення системи ціннісних орієнтацій, повагу до особи, цінність життя та здоров'я іншої людини в ній відсутні, або знаходяться на вкрай низьких місцях. Найчастіше булери – це колишні жертви цькування, які перенаправили свою поведінку на слабших.

2. Послідовник кривдника – він позитивно ставиться до цькування, не є ініціатором більше другорядні в цьому явищі, але беруть активну участь в булінгу. Також як і кривдник може отримувати задоволення від цих дій, вважаючи що когось «справедливо» покарано привселюдно, зазвичай частіше вони публікують відео «покарань» в соцмережах.

3. Активні спостерігачі-прихильники – це ті хто активно підтримує дії булера сміхом, оплесками, вигукуванням, та іншими вербальними повідомленнями.

4. Пасивні спостерігачі-прихильники не демонструють якихось явних ознак підтримки булера або цькування, але їм подобаються дії, які скоюється до жертви.

5. Жертва – об'єкт булінгу, це ті особи, які чимось можуть відрізнятися від одноліток: фізичні вади, особливості розвитку (заїкання, гіперпасивні, гіперактивні і тд.), економічне становище сім'ї, успіхи в навчанні (може бути і відмінники і двієчники), з заниженою самооцінкою, невдоволення \ неприйняття себе, чутливі, емоційні, фізично слабші, імпульсивні, не мають сформованого уявлення про те, яка поведінка вважається у цій групі нормативним і т. д. У зоні високого ризику стати жертвою у тих дітей, чиї стосунки з батьками не є довірливими, таких ще називають вуличними (бо вони самі по собі).

6. Активні спостерігачі – це ті, які не приймають знущання, намагаються постійно спасти або захистити жертву. Зазвичай ці особи діляться своїми переживаннями з батьками, розповідаючи, як все відбувалося.

7. Пасивні спостерігачі – не підтримують булінг і вважають, що мають допомогти жертві, але не наважуються вмішатися.

8. Байдужі спостерігачі – це ті які не мають чіткої позиції, намагаються не взаємодіяти під час булінгу.

Всі учасники булінгу можуть бути присутні не тільки в фізичному середовищі, а і в інтернет просторі. Але потрібно вказати, що булінг може відбуватися і без спостерігачів як в онлайн, так і офлайн.

Існує цілий ряд факторів, що сприяють процвітанню булінгу в дитячих колективах. Розвитку цього явища сприяють виховання в сім'ї та мікроклімат того освітнього закладу, в який потрапляють діти для здобуття освіти [1].

Дорослі в школі можуть ненавмисно або іншим чином брати участь у булінгу, провокувати або сприяти йому. Різні чинники теж надзвичайно сильно впливають на булінгову поведінку в групі дітей, коли вчитель дозволяє собі грубі виказування в сторону учня, для інших це буде наче дозвіл почати або продовжити знущання з цієї особи. Хоча здавалося вчитель навпаки повинен перешкоджати цьому явищу. Це суперечить всім педагогічним нормам.

Крім поведінки дорослих, що сприяє процвітанню булінгу у шкільному середовищі, виділяють низку факторів, які можуть спровокувати розвиток булінгу серед дітей: низький рівень вихованості дитини; неадекватно низька самооцінка; високий рівень імпульсивність; надмірне вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів, та комп'ютерних ігор; бажання владарювати над слабшими; домашнє та сексуальне насильство; внутрішньо сімейний конфлікт; низький соціально-матеріальний статус сім'ї; завищені вимоги до успіху, які не завжди відповідають здібностям і таланту дитини; батьківська гіперопіка або байдужість; ранній статевий акт; рання судимість.

Як відомо з досліджень, які проводилися ще з 1897 року різними вченими (Лейман, Дюкс, Ольвеус і т. д.), результати вказують на негативні наслідки як для жертви, спостерігача, так і кривдника [4, с. 28-30].

Для жертви булінгу наслідки можуть бути наступними: зниження якості навчання; підвищення агресивності, яка переноситься на інших; відсутність друзів, відсутність навичок спілкування; самотність; схильність до депресії, неврозів і різних психічних розладів; психосоматичний вплив на фізичне здоров'я; низька самооцінка, девіантні прояви.

Для кривдника наслідки наступні: проблеми у відносинах з соціумом; високий показник агресії; асоціальна поведінка, девіантна

поведінка; малорозвинена соціалізація, асоціальні риси індивіда; неблагополучне майбутнє, важкі відносини в сім'ї, терор в спілкуванні з іншими.

В спостерігачів визначається негативні наслідки: практика бути безсилим перед диктатурою натовпу, відчуття стиду за нерішучість та легкодоступність; депресія або підвищена збудливість; відсутнє бажання йти до навчальних закладів.

Отже, можемо відзначити, що явище булінг доволі розповсюджена проблема, яка вимагає досконального вивчення особливостей взаємодії її учасників і впливу оточення на них. Булінг напряму впливає на здоров'я і самопочуття підлітків, на соціалізацію, на розвиток комунікативних шляхів, вміння виходити з конфліктних ситуацій, а також формувати індивіда як особистість.

Список використаних джерел

1. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1–2 (13). С. 84–93.
2. Лалак, Н. В., Майборода, І. Е., & Пеняк, В. С. Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія, 2019. (1), с. 34-36.
3. Стремецька, В., & Алєксєєнко, Г. Булінг у підліткових шкільних колективах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2014, (31), С. 177-179.
4. Тілікіна Н. В. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с.
5. FERLIC, Kyle; ZAPOROZHETS, Olya. School bullying in Ukraine. *Herald of Kyiv Institute of Business and Technology*, 2019, 39.1: pp. 93-101.
6. Olweus, D. Bullying at school. In *Aggressiv behavior* Springer, 1994. Boston, MA. pp. 97-130.

Науковий керівник: д.політ.н., професор Ярова Л. В.

Ступачинська Катерина Олександрівна
студентка 3-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС ФЕМІНІЗМУ ЯК ПОЧАТОК РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

За останні десятиліття фемінізм перетворився на одну із значних соціальних теорій. Розглядаються концепції рівності, подібності/тотожності та відмінності жінок і чоловіків, аналізуються політичні стратегії фемінізму, досліджується теорія та практика скандинавських країн, найбільш просунутих у захисті прав жінок, показується, як принципи гендерної рівності інтегруються в міжнародні правові документи та діяльність міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, МОП, ВООЗ, ЄС) і як вони реалізуються у соціальній політиці низки розвинених країн.

Ключову роль походженні фемінізму зіграли дві великі революції – індустріальна революція у Європі (насамперед і найбільш наочно проявила себе у Англії) і Велика Французька революція. Індустріалізація привела до відділення робочого місця від будинку, вперше в масовому порядку створивши для жінок дилему між їхньою роботою для економічного виживання та домашніми обов'язками. В результаті жінки зіткнулися вже з подвійними обов'язками як вдома, так і на роботі,а також стереотипним гнітом з боку роботодавця. Конфлікт між цими двома сферами життя викликав сильну рольову напругу.

Р. Коннелл зазначає, «що життєві умови жінок також були піддані впливу процесу раціоналізації. Існувало все суперечність, що поглиблюється, між їх підпорядкуванням конкретному індивідуальному чоловікові у сфері домашнього патріархата, і розгорнулася в XVIII і XIX ст. потужною тенденцією універсалізації цивільних прав, тісно пов'язаної з раціоналізацією держави та ринків» [4, с. 13]. Це протиріччя знайшло відображення у феміністських працях Мері Уолстенкрафт в Англії і Сьюзан Б. Ентоні в Сполучених Штатах, а найбільш точно було виражено в роботах Джона Стюарта Мілля. Перші суфражистські жіночі кампанії були відходом убік від «соціальних питань» (хоча пізніше вони й призвели до їх ігнорування); вони були реакцією на головне протиріччя, що виникло на тій стадії розвитку держави. Рух за рівні політичні права жінок, насамперед, за надання їм права голосу, згодом отримав назву першої хвилі фемінізму.

Друга хвиля фемінізму – це західний інтелектуальний та суспільно-політичний жіночий рух 1970-х – 1980-х рр. Зазвичай прийнято виділяти такі напрями фемінізму другої хвилі:

– ліберальне,
– радикальне,
– марксистський (соціалістичний),
– психоаналітичний.

Третя хвиля, розвиток якої спостерігається з кінця 1980-х – початку 1990-х рр., включає в себе такі напрями як конструктівський і постмодерністський фемінізм, фемінізм кольорових, культурний фемінізм та ін. Треба зазначити, що «стосовно третьої хвилі (іноді званої пост-фемінізмом) не існує конвенційного поділу на напрями, що обумовлено ускладненням і дробленням сучасного феміністського дискурсу» [2, с. 6].

«Україна має свою історію жіночого руху, свої організації, які боролися за право доступу жінок до вищої освіти в царській Росії набули у 1860 р. Вищі жіночі курси було засновано в Києві (1878 р.) і Харкові (1880 р.). Перша жіноча організація в Україні – Товариство допомоги вищій жіночій освіті – виникла в 1840 р. у Харкові як відгалуження Всеросійських жіночих та громадських організацій, які виборювали право доступу жінок до вищої освіти» [1, с. 297].

Щодо України, то феміністичний рух почав розвиватися за часів створення СРСР після листопадової революції. При утворення СРСР розпочалися кардинальні зміни у багатьох сферах життя, правова сфера не була виключенням. На той момент жінки відігравали важливу роль у будівництві соціалістичного суспільства. І хоча статут жінки ґрунтувався на постулатах радянської ідеології, це був досить важливий початок для подальшої рівноправної гендерної політики на території України.

Жіноче питання в СРСР не було суто феміністичним, воно залишалося питанням суспільно-політичним. Рівноправність стала для партії важелем використання жінки, яка мала в інтересах нового суспільства поєднувати материнство із виробничою працею нарівні з чоловіками. Політика більшовиків щодо жінок мала дві мети: вивільнити жінок від обмежень минулого та зміцнити за їх допомогою свою владу в суспільстві, бо вважали жіночий фактор важливим фактором суспільних перетворень [3].

Зі здобуттям Україною незалежності розпочався процес впровадження гендерної політики. Основними гарантіями рівності прав жінок та чоловіків стали норми міжнародних правових джерел (Загальної декларації прав людини (1948), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966), плану дій першої всесвітньої конференції зі становища жінок (1970), Конвенції ООН «про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» (1979) та інших), Конституції України, законів та підзаконних актів».

Отже, на сьогоднішній день гендерна політика України обумовлена історичними та геополітичними факторами. Важливу роль у цьому відіграв розвиток феміністичного руху як на території України, так і поза нею. І як наслідок активна участь жінок в державному управлінні, воєнних подіях, надання і отримання освіти, можливість кар'єрного росту.

Список використаних джерел

1. Богачевська-Хомяк М., Веселова О. М. Жіночий рух в Україні. Енциклопедія історії України : Т. 3 : Е-Й / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НаН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.

2. Здравомислова Е. А. Соціологія ґендерних відносин та гендерний підхід в соціології. Соціологічні дослідження. No 11. 2000. с. 15-24

3. Смольницька М. К. Жінка в радянському суспільстві : офіційний образ і реальна практика. URL: http://histans.com/ JournALL/ xxx/xxx_2011_16/12.pdf. (дата звернення : 09.05. 2022)

4. Connell R. Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics. Cambridge: Polity Press, 1987 P.13

Науковий керівник: д.політ.н., професор Ярова Л. В.

Таргоніна Марія Максимівна
студент 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

В епоху сьогоднішніх часів важливість рівня політичної участі, політичної усвідомленості та залученості різко зросла. Зараз практично неможливо залишатись байдужим до соціально-політичних процесів та наслідкових потрясінь від них. Але щоб окрема особистість була зацікавлена у прояві й взагалі формуванні своєї громадянської, у тому числі, політичної позиції, їй необхідно пройти через політичну соціалізацію.

Згідно словнику основних термінів з курсу «Соціологія» К. А. Агаларови, В. В. Буреги, Г.-М. М. Саппи можемо трактувати дефініцію соціалізації, як процес інтеріоризації й відтворення індивідом соціальних норм і цінностей протягом життя того суспільства, до якого він має приналежність [1]. Щодо політичної соціалізації, більша частина дослідників і теоретиків визначають її як вид політичного розвитку індивіда, також як безперервний процес активного опанування та вироблення особистістю політичних й ідеологічних норм та цінностей, які панують в конкретному соціумі.

Фактори соціалізації – це обставини, в яких перебігають процеси політичної соціалізації зокрема, існують різні класифікації:

- імітація – це копіювання особистості поглядів, роздумів і дій іншої. В рамках політичної соціалізації прикладом може слугувати, як, найчастіше, молоді люди копіюють думки тих, хто є для них авторитетом. Це досить природний метод становлення власної політичної свідомості;
- навіювання – цей фактор тісно пов'язаний з вищезгаданим. Також відомий, як сугестія – процес впливу на індивіда, з метою переконання, прийняття рішень, вигідних для того, хто ініціює вплив. Задля набуття максимально правдивих політичних переконань в часи, коли на соціо – політичній сцені йде боротьба за монополію інформацією, потрібно мати міцну політичну обізнаність, щоб цей фактор максимально обережно був причетний до формування політичної особистості;

- ідентифікація – здатність ототожнювати себе з тою чи іншою групою, людиною або об'єктом. У ході процесу зростання люди починають розуміти природу явищ, які близькі до них і можуть задовольнити її потреби. Як у дитинстві індивід ототожнює себе з улюбленою книжкою оповідань, так у більш старшому віці ідентифікує свої погляди з найбільш вірною, на його думку, політичною доктриною.
- мова – засіб комунікації, обміну інформацією, без якої фактори імітації, навіювання й ідентифікації не можливі [2].

Сучасні реалії України і світу швидко змінюють один одного, ми можемо спостерігати кризу багатьох усталених детермінант. А саме, політичних і соціальних інститутів, коли одна держава вирішує, що може розпоряджатися землями і ресурсами іншої. Системи стримання і противаг, коли світова спільнота, заради газових контрактів приймає рішення допомагати агресорові «не втратити обличчя». В процесі тотальної перебудови процес політичної соціалізації значно ускладнюється, хоча з притаманними йому вищезгаданими факторами він не може бути повністю безперешкодним. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, як і події 2013-2014 рр. ще більше українізувало наше суспільство [3], тим самим дало змогу запустити більш масштабний процес політичної соціалізації особистості у людей, разом з тим маючи трансформаційний характер.

Список використаних джерел

1. Агаларова К. А. Словник основних термінів з курсу «СОЦІОЛОГІЯ» / К. А. Агаларова, В. В. Бурега, Г. –. М. Саппа ; ред. В. В. Бурега. Харків : Вид. центр НТУ «ХПІ», 2015. 44 с. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18484 (дата звернення: 25.05.2022).

2. Topic: Factors of the Process of Socialization. Department of Political Science. URL: http://moirabaricollegeonline.co.in/attendence/classnotes/files/1588905400.pdf (дата звернення: 25.05.2022).

3. Заєць Т. П. Політична соціалізація українського суспільства: нові орієнтації. *«КАПІТАЛІЗМ, ПОПУЛІЗМ ТА МОДЕРН»* : Матеріали VIII міжнар. науково-практ. конф. з соціології, Київ. Київ, 2017. С. 111–112. URL: http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/05/КПІ-збірник-соціологія-травень-2017.pdf#page=110 (дата звернення: 25.05.2022).

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Каретна О. О.

СЕКЦІЯ 17

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Короход Ясміна Джанівна
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ У КІБЕРПРОСТОРІ

У зв'язку з прискореним розвитком цифрових технологій та активним застосуванням людьми будь-якого віку смартфонів, комп'ютерів та різноманітних гаджетів виникає з одного боку стурбованість, бо пов'язані з освоєнням і застосуванням нових технологій види поведінки – обіцяють нові та не до кінця зрозумілі соціальні та психологічні ризики. Однак, з іншого боку – «фанатичне» ставлення до гаджетів, що заміщають традиційні способи для реалізації комунікативної, трудової, пізнавальної та інших видів діяльності. Тому зростає зацікавленість з боку суспільства та фахівців щодо психологічних ризиків у кіберпросторі. Негативні ефекти, зумовлені взаємодією з кіберпростором, варіюються від досить легких станів психологічного дискомфорту (таких як психологічний дискомфорт невпевненого користувача) до досить важких психічних розладів (наприклад, адикцій) та станів гострого неблагополуччя у соціальній сфері. У виняткових випадках взаємодія з Інтернетом може спровокувати ситуації, що безпосередньо загрожують життю та здоров'ю людини [1].

Проблема Інтернет-адикцій виникла практично одночасно з поширенням Всесвітньої павутини: ігроманія, порушення здатності контролювати час перебування в кіберпросторі та частоту звернень до мережевих ресурсів, синдром скасування, відмова від здійснення будь-яких дій на користь перебування за комп'ютером, згортання взаємодій із соціальним оточенням у користь перебування в Мережі – найбільш поширені проблеми активних Інтернет-користувачів [2].

Цілій низці психологічних ризиків піддаються активні користувачі соціальних мереж. Крім щорічного зростання кількості кіберзло-

чинів, спрямованих на отримання матеріальної вигоди, користувачі Мережі піддаються хакерам, що здійснюють злам персональних сторінок заради задоволення. Вторгнення в особистий простір і розповсюдження в Мережі конфіденційної інформації – фактори, що надзвичайно травмують.

Серед негативних ефектів подібних ситуацій: психологічний стрес як наслідок невиправдання очікувань, формування недовіри до осіб протилежної статі, психологічні проблеми поспішних міжетнічних шлюбів. Незважаючи на спроби розробників мережевих ресурсів вводити віковий ценз для користувачів, розробляти системи захисту від проникнення на персональні сторінки, модерувати інформацію у відкритих чатах, незважаючи на зусилля педагогів та психологів, спрямовані на профілактику шкільного цькування в Мережі, незважаючи на виступи у ЗМІ жертв кіберзлочинів проблема негативних ефектів Інтернет комунікації залишається масштабною.

Видається можливим подолання подібних негативних ефектів взаємодії з Інтернетом переважно за рахунок підвищення компетентності самих користувачів. У нашій країні проблему безпеки у кіберпросторі зазвичай прийнято сприймати як проблему захисту персональних даних [3]. Проте, сучасні дослідження значно розширюють поняття кібербезпеки особистості, цілком справедливо включаючи до нього психологічний та соціальний аспект. Забезпечення психологічної безпеки особистості в кіберпросторі – це комплексна проблема, на даному етапі її вирішення існує необхідність зусиль, що вживаються освітніми, медичними, соціальними установами, фахівцями в галузі ІТ та засобів масової інформації, психологами та батьками.

Список використаних джерел

1. Артемов В. Ю., Руснак О. В., Жалубак В. М. Ризики, які виникають в ході використання соціальних мереж в інтернеті: психологічний аспект. *Правничий вісник Університету «КРОК».* 2019. Вип. 34, С. 178–185. URL: https://lbku.krok.edu.ua/krok-university-law-journal/article/view/212

2. Интернет-зависимость : психологическая природа и динамика развития / сост. и ред. А. Е. Войскунский. URL: https://istina.msu.ru/collections/2911215/

3. Филиппова С. А. Психологические риски современного киберпространства. *Научно-методический электронный журнал «Концепт».* 2014. Т. 20. С. 376–380. URL: http://e-koncept.ru/2014/54336.htm.

Вільгемська Сніжана Юріївна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАВООХОРОНЦЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРИМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

У наш час проблема розвитку і удосконалення психологічної підготовки працівників правоохоронних органів є актуальною для успішного виконання їх професійної діяльності. Останнім часом проявляється тенденція зростання екстремальних ситуацій в діяльності правоохоронних органів.

Професійна діяльність працівників правоохоронних служб передбачає деякі особливості, що спричиняють виникнення негативних емоційних станів і порушень перебігу психічних процесів. До таких особливостей можна віднести: постійні контакти з різними категоріями громадян, особами, які перебувають під дією алкоголю та наркотичних речовин, психічно хворими; наявність конфліктних ситуацій, які можуть відбуватися як з громадянами, так і з колегами або начальством. Велика завантаженість на роботі, тривалі зміни (12–15 годин і довше), значна кількість викликів (у великих містах), робота в нічний час, постійна зосередженість під час виконання службових завдань, все це призводить до хронічної фізичної та психічної втоми.

Важливе значення психологічної підготовки працівників поліції обґрунтовано в дослідженнях В. Г. Андросюка, Д. О. Александрова, В. І. Барка, Я. Г. Бондаренка, Л. В. Ваврика, Ю. Б. Ірхіна, Л. І. Казміренко, М. Н. Курка, А. В. Медведєва, В. І. Пліска, Р. Т. Сімка та інші [1-7].

Під психологічною підготовкою слід розуміти – комплекс взаємопов'язаних навчально-виховних заходів, які спрямовані на формування й розвиток психологічно-моральних якостей, з метою встановлення внутрішнього контролю для ефективного здійснення правоохоронних функцій в екстремальних ситуаціях [8].

Психологічна готовність передбачає сукупність емоційних, мотиваційних, інтелектуальних та вольових аспектів психіки людини в співвідношенні із зовнішніми умовами й майбутніми завданнями [3; 7; 9].

Крім тимчасової готовності, розрізняють також тривалу, яка є стійкою системою професійно важливих якостей особистості, її дос-

віду, знань та навичок, котрі необхідні для успішної діяльності правоохоронця в складних ситуаціях.

У загальному вигляді тривала готовність передбачає:

1) позитивне ставлення особистості, до обраного виду діяльності та її професії;

2) темперамент, риси характеру, мотивацію та здібності;

3) необхідні знання, навички та уміння;

4) професійно важливі особливості: сприймання, мислення, уваги, а також емоційних і вольових процесів [3].

Г. Х. Яворської [7], висловила свою думку про те, що для досягнення стану готовності в психологічному плані необхідними є спеціальні тренувальні методи, котрі розвивають швидкість мислення, актуалізують попередній досвід для того, щоб в умовах браку інформації, була можливість швидко перемикати увагу з однієї настанови на іншу. Важливо також відпрацьовувати можливі варіанти дій під час виникнення нетипових та екстремальних ситуацій, адже навички та професійний досвід певною мірою можуть компенсувати брак деяких функцій.

Значною мірою на ефективність психологічної підготовки впливають методи її проведення. Ці методи представляють собою єдину систему, що дозволяє планомірно, науково обґрунтовано та якісно впливати на почуття, мислення та пам'ять правоохоронців, формувати та розвивати психологічні якості, які необхідні для професійної діяльності. До основних методів психологічної підготовки працівників відносять:

1) практичні психологічні вправи і тренування;

2) моделювання перебування в критичних ситуаціях та їх рефлексія;

3) стресові впливи та їх подолання.

Найбільш важливим у психологічній підготовці є тренування в екстремальних умовах, до яких входить вивчення теорії та практики поведінки в кризових ситуаціях, які пов'язані з підвищеним ризиком та загрозою для життя. У разі реальної загрози, поведінка працівника правоохоронних органів має визначатися вмінням керувати власним психічним станом і загалом рівнем психологічної підготовки.

Психологічну підготовку, що проводиться у підрозділах внутрішніх справ, поділяють на три етапи.

На першому етапі правоохоронці мають бути заздалегідь готові до роботи в екстремальних ситуаціях, що сприяє зростанню таких

якостей, як самопідготовка, впевненість у собі та колегах, управління своїми емоціями, проте важливо врахувати, що психологічна підготовка не передбачає повного обмеження емоційного стану працівника. Під час проведення цієї підготовки використовуються такі заходи як проведення спеціальних вправ за допомогою психологічного тренінгу та імітацій оперативно-службової діяльності з метою створення емоційно-вольової стійкості.

Другий етап – безпосередній розвиток здібностей, що допоможуть виконувати складні завдання.

На даному етапі важливо враховувати вольові, мотиваційні та пізнавальні аспекти.

Важливими вольовими якостями для правоохоронців є: сміливість, рішучість, ініціативність, цілеспрямованість та витримка. Прояв цих якостей допомагає ефективніше виконувати службові завдання. Достатній рівень розвитку фізичних якостей (витривалості, швидкості, сили, спритності, витривалості) сприяє швидкій адаптації працівників до умов службової діяльності.

Для працівників правоохоронних органів важливе значення мають психічні пізнавальні процеси: загострення уваги, здатність до її швидкого переключення, висока чутливість зорового та слухового аналізаторів, швидкість мислення, пам'ять тощо. Належне функціонування психічних процесів допомагає якісно здійснювати професійну діяльність.

Щодо мотивації слід зазначити, що вона також відіграє важливу роль щодо якісного виконання службових обов'язків. Проведені дослідження, стверджують, що позитивна мотивація особи залежить не тільки від умов праці, відносин у колективі, грошового забезпечення, а й від мотивів, які сприяли даній професії.

На третьому етапі підтримання готовності до складного завдання підтримки розвитку службових навичок в екстремальних ситуаціях необхідність цілеспрямованого впливу на працівників реалізується за допомогою таких заходів: організації необхідних навчань та тренувань; активізує налаштування успішної дії з допомогою психологічної підготовки [10].

Таким чином, належна організація психофізіологічної підготовки працівників правоохоронних органів є дуже вадливою. Вона дасть правоохоронцям змогу швидко реагувати в екстремальних ситуаціях, при цьому приймаючи вірні рішення. Допоможе якісніше виконувати обов'язки при цьому маючи більшу стійкість до стресових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Андросюк В. Г. Які якості вимагаються від працівника міліції: методологічні засади розробки професіограм та кваліфікованих характеристик / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Г. О. Юхновець. Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. 1996. № 1. С. 105–116.

2. Александров Д. О. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Професійна психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів : навч.-метод. посіб. / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк. Київ : НАВСУ, 2003. 183 с.

3. Бондаренко Я. Г. Формування психологічної готовності працівників ОВС до дій в екстремальних умовах / Я. Г. Бондаренко, М. О. Котелюх, О. В. Петленко. *Право і безпека*. 2015. № 1 (56). С. 91–96.

4. Левенець О. А. Принципи розвитку психологічної стійкості працівників ОВС при виконанні професійної діяльності у ризиконебезпечних ситуаціях. *Юридична психологія та педагогіка.* 2014. № 1 (15). С. 135–145.

5. Сімко Р. Т. Психологічна підготовка і готовність працівників патрульно-постової служби міліції до професійної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 12. С. 777–786.

6. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика : учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 607 с.

7. Яворська Г. Х. Професійна готовність до дій в нетипових ситуаціях у працівників особового складу спеціального підрозділу ОВС України / Г. Х. Яворська, В. Є. Рудницький : *Наука і освіта.* 2013. № 1–2. С. 241–244.

8. Цільмак О. М., Яковенко С. І. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів громадської безпеки : підручник. / О. М. Цільмак, С. І. Яковенко. Одеса: ОДУВС, 2012. 140 с.

9. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 226–228.

10. Розов В. І. Психологічна підготовка до діяльності в умовах професійного стресу. Психопрофілактична робота з персоналом: теоретичні та організаційно-практичні питання. Київ: КНУВС, 2007.

Науковий керівник: к.психол.н., старший викладач Ташматов В. А.

Ґрюнауер Ельга Анастасія Олексіївна, Мороз Катерина Миколаївна, Мельникова Марина Владиславівна
студентки 3-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ІНТЕРНЕТУ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ

Актуальність нашої роботи полягає у досліджені ролі найпопулярнішої інформаційно-комунікаційної мережі – Інтернету – у впливі на соціальні спільноти та конфліктну комунікацію.

Питанням вивчення соціально-політичних конфліктів та конфліктної комунікації займалися такі вчені як Л. Козер, Р. Дарендорф, К. Боулдінг, М. Маклюен, П. Норріс, К. та Г. Ленг, М. Маккомбс, Д. Шоу і Е. Ноель-Нойманн.

У теперішній час Інтернет містить у собі все те, для чого ще кілька десятиріч тому було потрібно використовувати тони паперу та кілометри відеоплівки: месенджери, соціальні мережі, пошукові системи, реклама та, звісно, інтернет-ЗМІ, що є повним аналогом електронних та печатних ЗМІ. За М. Маклюеном, саме електронні ЗМІ занурили людство у простір, де інформація доступна усім і кожному і отримати її можна майже миттєво, що призводить до того, що людина вже не може поступово будувати своє світосприйняття і вимушена враховувати одразу всі фактори, а оскільки на їх аналіз просто немає часу, доводиться покладатися на власну інтуїцію, або просто приймати на віру [1, с. 18].

За теорією «Громадянського Нездужання» ЗМІ насаджують конфліктність, негативізм і мають деградуючий вплив, що викликає політичну недовіру, а згодом призводить до конфліктів на цьому підґрунті [1, с. 22].

М. Маккомбс та Д. Шоу зазначають, що ЗМІ зазвичай подають конфліктні ситуації у якості найважливіших, або перетворюють будь-які ситуації на конфлікти, які стосуватимуться кожного, щоб не втрачати свого статусу «джерела достовірної інформації», а саме тому ЗМІ підтримують певний рівень напруженості в суспільстві, що нерідко стає негативним фактором у формуванні соціальної поведінки [1, с. 35-36].

Для того, щоб виявити рівень соціальної напруженості у суспільстві та можливість виникнення негативної соціальної поведінки, за

допомогою віртуальної анкети, де були розміщені питання, які стосувалися теми дослідження, нами було проведене коротке соціальне опитування, у якому взяли участь 100 осіб віком від 18 до 50 років. Після заповнення анкети респондентів було поділено на дві вікові групи: від 18 до 30 та від 31 до 50 років.

Отже, серед осіб до 30 років 66% проводить у Інтернеті більше 8 годин на день. Серед осіб старше 31 року більшість (40%) проводить у Інтернеті 2-4 години на день. Молодші за 30 найчастіше (76% згадувань) витрачають свій час саме у спілкуванні в соціальних мережах. Серед старших за 31 «зависання» у соцмережах має меншу популярність (46% згадувань), а найпопулярнішим є читання новин (60% згадувань). Отримувати інформацію про важливі соціальні та політичні події молодші за 30 (94%) і старші за 31 (92%) також воліють з інтернет-ресурсів (у тому числі Telegram-каналів). Джерелом, що заслуговує найбільше довіри молодші за 30 (82%) та старші за 31 (78%) також назвали інтернет-ресурси та соціальні мережі.

Молодші за 30 «дуже часто» (26%) та «скоріше часто» (46%) бажають обмінятися зі своїми близькими та знайомими свіжими новинами про політику, а серед старших за 31 ці відсотки знижуються до 18% та 36% відповідно. Сперечатися та дискутувати «дуже часто» (8%) та «часто» (46%) полюбляють молодші за 30, а от старші за 31 роблять це «рідко» (48%), або «ніколи» (22%). Серед молодших за 30 44% «у цілому політично активних» і 48% «у цілому політично неактивних», а серед старших за 31 процент «у цілому активних» помітно знижується (36%) і «у цілому неактивних» тримається на позначці 46%. Вважають, що впливати на політичну ситуацію шляхом мітингів та демонстрацій «звісно можуть» (38%) і «скоріше можуть» (44%) такі ж люди, як і вони, з молодших за 30 та «звісно можуть» (24%) і «скоріше можуть» (42%) зі старших за 31. Проте вдаватися до насильницьких методів однозначно не бажають 54% молодших за 30 і 58% старших за 31: обидві категорії воліють вирішувати усі питання дипломатичним та правовим шляхом.

За концепцією «Спіралі мовчання» Е. Ноель-Нойманн, люди схильні приховувати свої погляди від інших, якщо відчувають, що їх думка не відповідає поглядам більшості, а ЗМІ та соціальні мережі прискорюють дію такої «спіралі» [2]. Яскравим прикладом найбільш «конфліктних» є політичні погляди. Отже, у соціальних мережах свою політичну думку однаково «скоріше висловлюють» (32%) і «взагалі

не висловлюють» (32%) молодші за 30 та «скоріше не висловлюють» (34%) і «взагалі не висловлюють» (48%) старші за 31. Участь у обговоренні актуальних політичних подій у соціальних мережах відомих політичних діячів «скоріше беруть» по найважливішим для них питанням 42% молодших за 30 і «скоріше не беруть» без особливого запрошення 40% старших за 31.

Повертаючись до теорії М. Маккомбса та Д. Шоу про ЗМІ, ми хочемо зазначити, що «в цілому достовірним джерелом інформації» ЗМІ вважають 62% молодших за 30 і 38% вважають їх занадто суб'єктивним джерелом. Серед старших за 31 найбільше осіб (52%) відзначили, що ЗМІ подають занадто суб'єктивну інформацію, а 42% погодились із тим, що незалежні ЗМІ є достовірним джерелом інформації. А от найбільш поширеними станами після отримання політичної інформації зі ЗМІ виявилися смуток та розчарування і в молодших за 30 (38%), і в старших за 31 (50%). Агресію та невдоволення відчувають лише 22% молодших за 30 та 12% старших за 31.

Отже, рівень соціальної напруженості виявився помірним, а представники обох категорій воліють вирішувати будь-які соціально-політичні конфлікти лише дипломатичним шляхом без використання насильницьких методів.

В утворенні соціально-політичних конфліктів Інтернет грає роль майданчика для розповсюдження необхідної політичної інформації, яка могла б керувати суспільними настроями. І якщо звернути увагу на кількість новин з політичного фронту, сповнених болю та жалю, стає абсолютно зрозумілим, чому саме смуток і розчарування є найпоширенішими станами.

Також Інтернет грає роль каталізатору соціально-політичних конфліктів через соцмережі та месенджерах, у яких будь-яка людина фактично анонімно може висловити будь-яку думку у будь-якій формі.

Список використаних джерел

1. Атанесян А. В. Актуальні проблеми сучасних політичних та конфліктних комунікацій. Єреван : ЄГУ, 2008. 302 с.

2. Ноель-Нойманн Е. Суспільна думка. Відкриття спіралі мовчання / пер. з нім. Н. С. Мансурова., Москва : «Прогресс-Академия», 1996. 352 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Ґрюнауер Ельга Анастасія Олексіївна, Виниченко Олена Сергіївна
студентки 3-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ МУЗИКИ У ЕМОЦІЙНІЙ РЕГУЛЯЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Актуальність нашої теми полягає у важливості та необхідності психоемоційної регуляції у непростих умовах сучасності.

Питанням вивчення темпераменту та впливу музики на психоемоційний стан людини займалися такі вчені як Г. Ю. Айзенк, С. В. Шушарджан, Г.-Г. Декер-Фойгт, В. М. Драганчук та І. А. Дергаєва.

На думку І. А Дергаєвої, сприйняття музики людиною базується на її індивідуально-психологічних особливостях, емоційному стані та відношенні до музики. Люди з низькою тривожністю зазвичай обирають веселу та активну популярну музику, а печальна та повільна музика здійснює на них пригнічуючий вплив. Люди з високою тривожністю ж навпаки позитивно сприймають печальну, повільну та релаксаційну музику та музику Моцарта. Вона також зазначає, що вплив музики, якій свідомо віддають перевагу люди з високою тривожністю, не має значущого позитивного впливу на психічний стан людини [1, с. 20].

Для того, щоб підтвердити чи спростувати цю гіпотезу, нами було проведено коротке дослідження, де респондентами стали 65 осіб віком від 18 до 40 років різних статей. За допомогою віртуальної анкети, у яку було імпортовано Особистісний опитувальник Г. Айзенка (Тест на темперамент) [2], що складається з 57-ми запитань, на які треба відповісти «так» або «ні», з варіанту А, та включено додаткові запитання стосовно музичних жанрів, яким респонденти надають перевагу, емоційних станів, у яких найчастіше прослуховують музику, та того, які жанри музики викликають у респондентів радість чи смуток. Після заповнення анкети відповіді були поділені так, щоб кожен тип темпераменту представляло 11 осіб (загалом 44).

Інтерпретація результатів починається з квадрату меланхоліків і надалі йде за годинниковою стрілкою. Не дивлячись на високий рівень невротизму, який нібито зменшує шанси на віддання переваги напруженій та експресивній музиці, найбільше виборів (10/11) від меланхоліків отримав жанр «рок». Трохи менше отримали такі жанри як «поп-музика» (8/11) та «хіп-хоп» (6/11). Оскільки головною емо-

цією для меланхоліків є смуток [3; с. 161], ведучим емоційним станом, у якому меланхоліки переважно слухають музику, виявився саме смуток (10/11). Стан радості посів друге місце (9/11). У стані радості меланхоліки надають перевагу більш легкій та веселій поп-музиці (8/11); рок-музика опустилася трохи нижче (7/11). У стані смутку меланхоліки надають перевагу рок-музиці (8/11), яка на початку дослідження отримала від них найбільшу кількість виборів. У станах гніву (9/11) та страху (6/11) меланхоліки також надають перевагу рок-музиці. Емоційну регуляцію за допомогою музики меланхоліки, як особи з високим рівнем невротизму, також проводять за допомогою жанрів, яким віддали більшість виборів: щоб підбадьорити себе – поп-музика (7/11) та рок-музика (6/11), щоб поринути у смуток – рок-музика (6/11).

Холерики мають з високий рівень невротизму та високу екстраверсію, тому надають перевагу експресивній, ритмічній та бурхливій музиці таких жанрів як «рок» (8/11), «хіп-хоп» (6/11) та «фолк» (6/11). Оскільки основною емоцією для холериків є гнів [3, с. 161], вони надали більшість виборів серед представників усіх типів темпераменту саме стану гніву (7/11), окрім стану радості (10/11), який є домінуючим для прослуховування музики майже в усіх, та смутку (8/11). У стані радості холерики також надають перевагу саме рок-музиці (6/11). У стані смутку холерики віддали перевагу жанрам «хіп-хоп» (8/11) та «рок» (6/11). У своєму ведучому емоційному стані гніву холерики надали перевагу рок-музиці (6/11). У стані страху холерики надають перевагу прослуховуванню хіп-хопу (4/11; інші варіанти отримали лише по 1 вибору). Емоційну регуляцію за допомогою музики холерики, як особи з високим рівнем невротизму, також проводять за допомогою жанрів, яким віддали більшість голосів: щоб підбадьорити себе – рок-музика (6/11), щоб поринути у смуток – хіп-хоп (4/11). Це дає змогу дійти висновку, що стан смутку не є значущим для них.

Сангвініки мають низький рівень невротизму та високу екстраверсію, отже в більшості віддали перевагу енергійній та ритмічній музиці жанрів «поп» (7/11) та «хіп-хоп» (6/11). Ведучою емоцією сангвініків є радість [3; с. 161], тому емоційний стан, у якому вони найчастіше слухають музику, обрали одностайно і це саме радість (11/11). Смуток отримав трохи нижчий результат (7/11). У стані радості сангвініки надають перевагу більш ритмічному хіп-хопу (5/11; інші варіанти отримали по 1 вибору). У стані смутку сангвініки нада-

ють перевагу жанру «поп» (4/11; інші варіанти отримали по 1 вибору). У інших емоційних станах – гнів (4/11; інші варіанти отримали по 1-2 вибори) та страх (7/11) – сангвініки вважають за краще взагалі не слухати музику. Щодо емоціональної регуляції, сангвініки надають перевагу своєму ведучому стані та підтримувати його енергійною та ритмічною музикою: щоб підбадьорити себе – поп-музика (4/11; інші варіанти отримали по 1 вибору), у смуток воліють не впадати (5/11; інші варіанти отримали по 1 вибору).

Флегматики мають низький рівень невротизму та низьку екстраверсію, отже надають перевагу і спокійній, і ритмічній музиці. Наприклад, поп-музиці (8/11), академічній (класичній) музиці (7/11) та рок-музиці (6/11). Єдиний тип темпераменту, представники якого віддали значну кількість голосів жанрам музики без використання вокальної партії, – академічній (7/11) та електронній (5/11). Оскільки ведучим емоційним станом у флегматиків є спокій [3, с. 161], вони надали перевагу прослуховуванню музики в тих станах, які б врешті вели до гармонії та спокою, або підтримували цей стан: радість (11/11) та смуток (8/11). У стані радості флегматики надають перевагу простій та ритмічній музиці, зокрема поп-музиці (8/11). У стані смутку флегматики надають рівну перевагу інструментально складній академічній музиці (5/11) та рок-музиці (5/11). У стані гніву флегматики віддають перевагу рок-музиці (4/11; інші варіанти отримали по 1-2 вибори). У стані страху флегматики вважають за краще відпочити від прослуховування (4/11; інші варіанти отримали по 1 вибору) навіть улюблених жанрів музики. Щодо емоційної регуляції за допомогою прослуховування музики, флегматики використовують саме жанри, яким надали більшість голосів. Щоб підняти собі настрій вони надають перевагу ритмічній музиці, такій як «поп» (6/11) та «рок» (5/11). Щоб досягти протилежного ефекту, вони надають перевагу прослуховуванню академічної музики (4/11; інші варіанти отримали по 1 вибору).

Музика впливає на емоційний стан людини та представники типів темпераменту з високими показниками невротизму зазвичай використовують її для емоційного регулювання, а представники типів з низьким невротизмом здебільшого для підтримання своїх ведучих емоційних станів.

Отже, люди з низьким рівнем тривожності (невротизму) дійсно в більшості обирають веселу та активну музику, щоб скоригувати свій

психоемоційний стан до спокою, а от люди з високим рівнем тривожності (невротизму) навпаки обирають печальну та експресивну музику, щоб підтримувати себе у ведучому психоемоційному стані, який є комфортним для зазначених типів темпераменту.

Список використаних джерел

1. Дергаєва І. А. Комплексне дослідження сприйняття та психологічного впливу музики: автореферат до дисертації. Ярославль, 2005. 22 с.
2. Айзенка личностный опросник (EPI)/Текст опросника (вариант А). URL: https://psylab.com.ua/tools_Айзенка_личностный_опросник_(EPI)/Текст_опросника_(вариант_А)
3. Псядло Е. М. Темперамент та характер в історії медицини та психології: навчально-довідковий посібник. Одеса : «Фенікс», 2019. 394 с.

Науковий керівник: к.псих.н., доцент Форманюк Ю. В.

Кондратенко Аліса Олексіївна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, ЯК РЕАКЦІЯ ПСИХІКИ НА БОЙОВІ ДІЇ

Ця тема як ніколи актуальна, адже символом нашого часу з впевненістю, можна назвати термін «стрес». І однією зі свого роду форм, реакцій психіки на зовнішні події є травма. Або як заведено у міжнародних класифікаціях – посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Сьогодні ми маємо величезну кількість матеріалу для вивчення та розуміння ролі травми у формуванні психопатології – це різні бойові конфлікти, постійна загроза з боку терористів, кримінальних сил, майже безперервні невеликі або локальні війни [2, с. 12].

Посттравматичний стресовий розлад – це не зовсім хвороба у звичному її розумінні, а нормальна реакція психіки на сильно травмуючу подію, в якій симптоми викликають страждання і заважають нормально функціонувати особистості. В останні роки цьому питанню присвячується багато наукових досліджень. ПТСР один з можливих психологічних наслідків перенесення травматичної події й вини-

кає приблизно у 20% осіб, супроводжуючись як різними психічними розладами, так і психосоматичними порушеннями [1, с. 105].

Виникнення та розвиток ПТСР тісно пов'язані з тим, яка саме травмуюча подія стала джерелом психологічних і психосоматичних реакцій. Важливу роль відіграє звичність або екстремальність ситуації, швидкість перебігу подій, відчуття безпорадності, страх за своє життя, ефект несподіванки та тривалість події. Травма – це приголомшливе і всепоглинаюче переживання, яке людина неспроможна усвідомити. Симптоми ПТСР можуть з'явитися відразу після перебування у травмуючих подіях або виникнути через багато років, як, у ветеранів Другої світової війни, симптоми з'явилися через 40 років після закінчення війни. В цьому і полягає особлива підступність цього розладу.

За особливостями прояву та перебігом виділяють три підвиди ПТСР:

1. Гострий ПТСР – розвивається в терміни до трьох місяців (але це не гострий стресовий розлад, який на відмінно від ПТСР розвивається протягом одного місяця після критичного інциденту);
2. Хронічний – має тривалість більше ніж три місяці.
3. Відстрочений – коли розлад виникає через пів року і більше, після критичного інциденту [3, с. 19].

У класифікації, що розроблена Всесвітньою організацією охорони здоров'я в симптоматичному комплексі ПТСР виділяють три групи симптомів:

1. Симптоми повторного переживання травми:
– нав'язливі спогади;
– кошмарні сновидіння;
– флешбеки;
– при згадуванні з'являються фізичні та психічні відчуття пов'язані з травмою.
2. Симптоми уникнення:
– уникнення згадування;
– провали в пам'яті;
– почуття емоційної притупленості;
– почуття відчуженості від соціального середовища.
3. Гіперзбудливість:
– безсоння;
– дратівливість;
– стан готовності до екстремальної ситуації:

- посилена реакція переляку,
- спалахи страху та паніки,
- неадекватна агресія до оточуючих або самопошкодження.

А також деякі вчені додатково виділяють четверту групу:

4. Негативне мислення та лабільність настрою:

– негативне сприйняття навколишнього світу та себе;
– нав'язливий стан своєї провини, надмірне почуття сорому;
– підозрілість та недовіра до оточуючих;
– труднощі з концентрації уваги.

Стосунки у сім'ї.

Наявність у сім'ї страждаючих ПТСР безсумнівно впливає на функціонування всіх членів сім'ї. Помічено значне зростання конфліктів, латентні конфлікти переходять у відкриті, відбувається перерозподіл ролей у сім'ї. Може проявитися феномен спільної травматизації. Внаслідок постійної взаємодії з травмованою людиною, члени сім'ї відчувають перенапругу нервової системи у вигляді моральної втоми, частої зміни настрою, підвищується нервозність, можлива поява психосоматичних реакцій. Члени сім'ї, можуть відчувати ті ж симптоми, що і страждаючий ПТСР.

Отже, у сучасних реаліях ми повинні більше знати про травму та шляхи її розпізнавання. Розуміти, що навіть для кваліфікованих військових бойові дії можуть стати травмою, а для не підготовлених громадян тим паче. Важливо ставитися до страждаючих ПТСР серйозно та з терпінням, бо як ми вже розуміємо наявність у сім'ї хоча б однієї людям з ПТСР, впливає на функціонування всієї родини.

Список використаних джерел

1. Корольчук О. Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. № 17. С. 104-111.

2. Сукіосян С. Г. Про деякі аспекти динаміки посттравматичних стресових розладів в учасників бойових дій. *Соціальна та клінічна психіатрія.* 2009. С. 12-18.

3. Романовська Д. Д. Профілактика пос травматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Чернівці : Технодрук, 2014. 133 с.

4. Романчук, О. І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки та сучасні підходи до терапії. НЕЙРОNEWS : сайт. URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf (дата звернення: 22.05.2022).

Науковий керівник: к.психол.н., старший викладач Ташматов В. А.

Коновальчук Тетяна Анатоліївна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ

Участь у війні безумовно впливає на свідомість людей, спричиняючи серйозні якісні зміни у свідомості людей. Багато обставин (політичні, соціальні, економічні) мають принаймні важливі психологічні наслідки. Перебування в екстремальних умовах характеризується підвищеною інтенсивністю впливу стресорів на психіку людини. Тривалість і травматичний характер їх впливу можуть призвести до змін психічної діяльності, що знижують ефективність життя в мирний час. Це розширює коло потерпілих, включаючи як безпосередніх учасників інциденту, так і їхніх родичів [1, с. 19].

Актуальність проблеми полягає в тому, що після всієї війни психологія людей доволі приголомшливо змінилася. Повертаючись до нормального життя в екстремальних умовах, люди не можуть пристосуватися до мирних умов. Для багатьох страх, агресія, сумніви стають постійними супутниками життя.

Слід зазначити, що адаптація до умов життя громадян характеризується напруженими відносинами із суспільством. Психічний зрив, розлад, жорстокість, непримиренність, загострення конфліктів, втома, апатія, з одного боку, і природна реакція організму на вплив тривалого фізичного та неврологічного стресу під час бою, з іншого. Симптоми розладу, тепер відомого як посттравматичний стресовий розлад або відстрочений стрес, включають депресію, гнів, істерики, почуття провини, порушення сну, нав'язливість, суїцидальні тенденції, відчуження тощо [2, с. 27].

На адаптацію до нових умов життя істотний вплив мають власні риси особистості. Розум кожної людини по-своєму захищений від екстремальних впливів, пропонуючи механізми захисту поведінки від рухової збудливості та активності, агресії, апатії, психічної деградації.

При створенні системи соціальної адаптації людини в першу чергу необхідно враховувати стійкість цієї групи людей в період адаптації. При переході до мирних умов вони насамперед долають наслідки бойової обстановки та відновлюють втрачені соціальні

зв'язки. Тому слід говорити про соціальну реабілітацію, якої потребує кожен [3, с. 30].

Соціальна реабілітація, як комплекс заходів, спрямованих на відновлення прав людини, соціального статусу, здоров'я та дієздатності. Метою цього процесу є не лише відновлення здатності людини жити в соціальному середовищі, а відновлення самого соціального середовища, умов життя.

Соціальні інтереси вимагають розробки та впровадження заходів психосоціальної та соціально-професійної адаптації осіб, віднесених до конкретних груп соціального ризику. Виникає потреба у створенні організаційних структур, які безпосередньо займаються проблемами людей, сприяють створенню існуючих організацій, забезпечують системи психологічної та психотерапевтичної допомоги [4, с. 57].

Виходячи з вищенаведеного, слід зробити висновок, що основна робота повинна бути зосереджена на впровадженні певних заходів психологів, психіатрів і медичних працівників, яка може включати психологічну діагностику, психофізіологічні обстеження, диспансеризацію та психологічну корекцію та інших заходів психологічного лікування. Особливу увагу слід звернути на людей, у яких особливо спостерігаються ознаки посттравматичних реакцій після бойових дій. Отже, на жаль, наслідки війни ми будемо спостерігати ще довгий час.

Список використаних джерел

1. Звонников В. М. Особливості розвитку психічних порушень та надання допомоги особам, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та у бойових діях в Афганістані. *Психологія травматичного стресу сьогодні :* тези доповідей міжнар. конф., м. Київ, 1992. С. 39.

2. Герман Д. Психологічна травма та шляхи видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / переклад з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. Львів: Видавництво старого лева, 2015. С. 40

3. Тимченко О. В. Психологічні аспекти стану, поведінки та діяльності людей в екстремальних умовах та методи їх корекції. Харків: ХВУ, 1997. С. 33.

4. Glover H. Four syndromes of post-traumatic stress disorders: Stressors and conflicts of the traumatized with special focus on the Vietnam combat veteran. 1988. Vol. 1. P. 78.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Лазор К. П.

Мунтян Валентина Марчелівна
студентка 4-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В КІБЕРПРОСТОРІ

Актуальність дослідження ідентичності кіберпросторі обумовлена швидким зростанням користувачів інтернет-простору. З появою Інтернету та соціальних мереж людство почало все більш стрімкіше переходити у світ інтернет-спілкування, що у свою чергу дало змогу спеціалістам у сфері психології вивчати та досліджувати як глобальна мережа впливає на людину. Розвиток безпровідних комунікаційних технологій призвело до того, що сучасна людина проводить в інтернет-просторі значну частину свого часу, спілкуючись із друзями, колегами та знайомими. Внаслідок цього виникла проблема самоідентифікації та самопрезентації особистості у віртуальному соціальному полі. Віртуальний простір є величезним різновидом різних соціокультурних аспектів життєдіяльності людини. Воно розпадається на безліч пов'язаних і не дуже світів, у якому кожен суб'єкт знаходить собі місце.

Тож «кіберпростір» доречно розглядати як знаковий простір та інформаційне середовище в якому всі операції відбуваються за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, які за свою основу беруть принципи саме кібернетики, що в свою чергу полегшую розумову роботу людини**.** Першим хто запровадив даний термін в обіг вважається Вільям Гібсон у 1982 році [3, с. 11].

Кіберпростір став, так би мовити, новим світом, новим простором людського спілкування, кардинально трансформуючи простір існування та суспільне життя. Це середовище здатне охопити та інтегрувати всі форми культурних проявів, різноманітних інтересів та цінностей завдяки різноманітності, мінливості та нестабільності [5, с. 2]. І саме внаслідок цього виникла проблема ідентичності та самопрезентації особистості у віртуальному середовищі.

Ідентичність особистості являє собою свідоме чи несвідоме співвіднесення себе з великими та малими групами з тих чи інших підстав [4, с. 110]. Тобто це є свого роду конструкт, на який свій відбиток залишає суспільство з притаманним йому устроєм, цінностями та культурою, а не лише є простим та самостійним пошуком власно-

го «Я». Впровадження та подальше використання нових комунікаційних технологій лише модифікувало те, як людина спілкується з навколишнім світом. Тим не менш недоречно заперечувати той вплив на характеристики ідентичності, який все ще випромінюють громадські групи, до яких долучається людина, а у випадку з кіберпростором це віртуальні спільноти [1, с. 3-4]

Ідентичність у кіберпросторі складається у різних обставинах з багатьох мережевих ідентичностей, які свідомо використовуються людиною при користуванні різними сервісами всесвітньої мережі Інтернет.

Кіберідентичність дуже тісно пов'язана із самопрезентацією. Самопрезентацією можна назвати процес створення бажаного образу самого себе, щоб справити «правильне» враження для оточуючих людей [2, с. 11]. Однією зі складових процесу самоідентифікації в соціальних мережах є почуття приналежності до групи користувачів соціальної мережі. Техніки самопрезентації можна поділити на дві групи: вербальні та невербальні. До невербальної техніки відносяться зовнішній вигляд, манера поведінки, одяг, постава, міміка. До вербальної – самоопис через особистісні та соціальні рольові властивості, історію свого життя. Стосовно самопрезентації саме в кіберпросторі, то тут доречно зауважити, що саме вербальна самопрезентація є основним способом подання себе іншим, що дає змогу суб'єкту створювати текстової «маски» для опису своєї особистості [5, с. 3].

Одним із основних засобів самопрезентації у кіберсвіті також є «ніки» – прізвиська, які вибирають собі учасники віртуального світу. Ніки можуть формуватися на основі власних імен, імен своїх кумирів, літературних героїв. Нікнейм є відображенням внутрішнього світу особистості, який певним чином буде транслюватися інтернет-середовищу; це свого роду творчий процес самопрезентації. Важливими складовими, від яких залежить інтернет-ім'я користувача, може бути емоційний стан, професія, хобі, тенденції усередині групи, до якої належить людина [5, с. 4].

Разом із ніком користувачі використовують «аватари» – візуальні зображення, які підбираються людиною задля створення свого «лиця» для переходу у кіберпростір та під час спілкування в ньому. Так само як нікнейми, аватари також є відображенням внутрішнього світу користувача. При цьому користувач може створювати безліч своїх персоналізованих проекцій, різних проявів своєї особистості

залежно від ситуації спілкування, відображаючи свої усвідомлені та неусвідомлені потяги та страхи [5, с. 5].

Все це справляє враження «маскараду» коли є можливість сформувати власний образ при занурені в чарівний світ де можна у значній мірі контролювати хід перебігу подій. Тобто при взаємодії віч-на-віч, людина зазнає деяких труднощів у побудові бажаного образа, а віртуальному світі все можна вибудовувати за власним бажанням.

Істотним значенням перебування в кіберпросторі є втрачають значення ряд бар'єрів спілкування, обумовлених такими характеристиками суб'єктів комунікації як зовнішній вигляд, стать, вік, соціальний статус. Це створює певну комфортність спілкування завдяки можливості прояву особистісної розкутості і безмежної свободи.

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб емпірично дослідити психологічні особливості кіберідентичності особистості.

Для дослідження було підібрано діагностичний інструментарій, а саме шкала соціального самоконтролю (М. Снайдера), спрямована на визначення рівня соціального комунікативного контролю та самопрезентації. Опитувальник самопрезентації у соціальній мережі (М. Міхікян, Дж. Денніс та К. Субраманіам), спрямований на діагностування «реального Я», «ідеального Я» і трьох аспектів «фальшивого Я»: обману, прагнення справити враження та демонстративності. Дана методика дозволяє визначити як людина позиціонує себе в Інтернеті за допомогою фото, постів, репостів. Також використовувався опитувальник «Стратегії самоподання» (І. П. Шкуратова) – методика, яка розрахована на діагностику стратегій самоподання в міжособистісному спілкуванні.

На основі результатів дослідження були виявлені наступні результати. За першою методикою у 13% респондентів виявлено низький рівень самоконтролю, у 67% – середній рівень та у 20% – високий. За шкалами другої методики виявлено високий рівень «реального Я» у 87 %, високий рівня «Я обману» – у 47%, «демонстративність Я» – у 80% та «ідеальне Я» – у 53% респондентів.

Щодо співвідношення кіберідентичності та реальної ідентичності було виявлено, що у 73% опитуваних є розбіжності між ідентичністю у реальному та віртуальному світі, тоді як у 27% опитуваних таких розбіжностей не виявлено, тобто межі, яка розділяє світ Інтернету і світ реальності, немає.

Список використаних джерел

1. Алексеева К. А. Социальная культура и социальные институты в современном обществе. Журнал ГЮ. 2019, Том 8(36) №2. 12 с.

2. Зварич І. М., Чуйко Г. В, Чаплак Я. В. Віртуальна ідентифікація сучасної людини. *Психологічний часопис.* Т.7. № 2(46). 2021. С. 9-24.

3. Махній М. М. Мережеве суспільство: кіберпсихологічний путівник – Київ: Academia.edu, 2018. 176 с.

4. Солдатова Е. Л., Погорелов Д. Н. Феномен виртуальной идентичности: современное состояние проблемы, *Образование и наука*. Том 20, № 5. 2018. 124 с.

5. Штанько В. І. Особливості самопрезентації і самоїдентифікації особистості в кіберпросторі, Харків 2014, 8 С.

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Татьянчиков А. О.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених
Одеса, 3 червня 2022 року

Головний редактор –
доктор юридичних наук, професор Мінас Рамзесович Аракелян

Відповідальний редактор –
кандидат юридичних наук Катерина Іванівна Спасова

Підписано до друку 27.08.2022.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 39,76.
Наклад 100 прим. Зам. № 2208-06.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com